

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

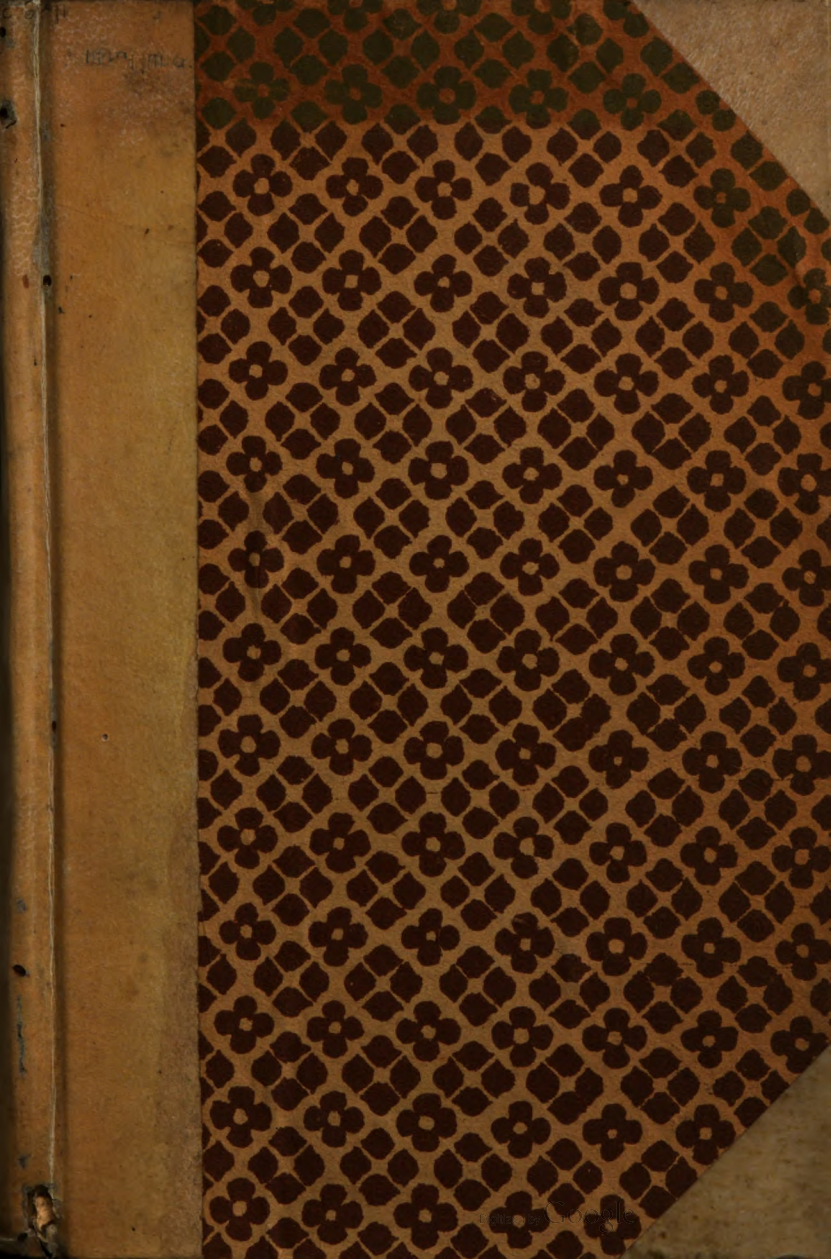
Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

BERNARD

DINI SCARDAEONII

Patauini Presbyteri de Ca-
stitate Libri Septem.

De sacris Virginibus.

De coelibatu.

De coniugio, & continentia sacerdotum.

De molestiis coniugatorum.

De male profitentibus religionem.

De pudicitia matrimonii.

De ratione coercendæ libidinis.

Liber primus.

Liber secundus.

Liber tertius.

Liber quartus.

Liber quintus.

Liber sextus.

Liber septimus.

HAC AQUA, NON

QVAVIS SIT EX

SICUT EST ET VITÆ ETERNÆ.

Venetis. Apud Andream Arriabenum.
Ad signum putei. M D XLII.

43

IO. PETRO CARAFÆ .TT. S.

Clementis Cardinali Theatino Bernardi
nus Scardazonius. S. P. D.

Lucubrationem de castitate hanc
nostram præstantissime pater, quã
iam pridem quum adhuc planè
rudis, & impolita esset, tibi Vene-
tiis commoranti recognoscendam
dederam, nunc primum, qualis-
cunq; ea sit, cultiorem tamè, ac or-
natiorem aliquanto ex tua cohors-
tatione redditam ad communem utilitatem ædere con-
stitui: cupiens de tabula tandem (ut aiunt) manum tolle-
re, meq; opportune ad aliquod aliud egregium opus
transferre. Verum quum iuxta morem de opere dicen-
do mecum diu animo uolutarem, quem aut digniorè,
aut præstantiorem patronum huic libentius darem, quã
te ipsum habui neminem: ut potè cui iam à principio
destinata dedicatio fuerat, & ex cuius sapientissimo iudi-
cio tumptimum spes ædificationis mihi cæperat arride-
re. Nuncupamus igitur id tibi pater optime, non ut scri-
ptorum ferè uulgus solet, ut me meaq; hæc scripta com-
mendatoria tibi faciam: nõ ut popularem auram studio-
sius aucuper, aut ut calide gratiam abs te maiorem in eã:
sed ea tm̄ causa hoc a me factum est, ut tuo in primis p̄si-
dio opus ipsum quantumlibet obscurum splendore tui
nominis de tenebris in lucem honestissime, atque au-
spicatisime prodeat. Nã ex eo q̄ tu lucubrationes nos-
stras minime contemnendas duxisti, cuncti sanè mortu-
les intelligent, dignas esse, uel ex hoc tantum nomine, ut
ab omnibus legantur: quasi tu tua manu illis subscripse-
ris. Quod Iosippus olim & ipse quæsisse in suis histo-
riarum libris dicitur: qui suppresso suo interim nomine,
cum Vespasiano principi illud opus inscribere, nequaquã
a ii

ignotum se, aut obscurū fore credidit. Nam quis modo
auisit alpernari qđ tu tantæ excellentiæ uir, & in omni stu-
diorū genere eminentissimus aptissimo iudicii tui suffra-
gio cōprobaris? & omnium oculis, & auribus censueris
exhibendum? Haud obscura est uis ingenii tui, sanctitas
morum, excellensq; in omni literarum genere eruditionis
præstantia, & omnium humanarū, diuinarumq; re-
rum, uniuersalis, & absoluta cognitio. Vnde factum est,
ut tibi ob Christi amorem externis oris latitanti diutius
non licuerit occultari: neq; ut cupiebas, fas fuerit in san-
cta, ac dñi concupita uitæ tranquillitate diuinæ, ac coele-
sti contemplationi uacare. Admirabilis illa quidem tua
rerum omnium abdicatio, qua te spretis publicis mune-
ribus ad uitam priuatam contuleras: at nunc multo etiā
mirabilior euocatio ad tam præcelsū fastigium digni-
tatis. Utrobique sanè miraculum, & utrunq; (ut credi par-
est) ab uno, eodemq; spiritu sancto diuinitus procuratū.
Dei certe opt. Max. nutu factum est, ut quo magis late-
bras quæreres, honores fugeres, opes, ac potentiā sper-
neres, eò ad maioris dignitatis gradum euectus fueris: ut
in maximo omnium mortalium, ac totius orbis thea-
tro, uelut super candelabrum positus, maius uirtutis, ac
sanctitatis tuæ lumen ostenderes. Non sum equidem ne-
scius, quæ tua constantia semper fuit, te qui iam pridem
episcopatum, opesq; ac honores tua sponte reieceras,
non aliter amplissimam cardinalatus dignitatem, & de-
lata tibi ultro tãti honoris insulas suscepturū fuisse, nisi
Pauli. iiii. Pont. Max. præceptum, ac pii, necessariq; labo-
ris ratio persuasisset, & Rei. p. Christianæ causa, & fidei
negocium compulisset. Vnde fit, ut sicut antea non de-
serueras opus episcopi, sed opes: ita modo accius hac
diuina uocatione, non factum, neq; gloriam, aut inane no-
men suscipiendum putasti, sed molestiam, laborem, au-
storitatem, ac tuendæ Christianæ pietatis officium: cui
in tota uita tibi semper incumbendum duxisti. Q. uare

nemo bonus dubitat id esse urgere religionis propoſi-
tum, non remittere. Q uod & olim quamplurimos ſano-
ſſimos, ac ſapientiſſimos uiros feciſſe ſatis conſtat:
quos in omnibus tuiſibi iam ab ineunte ætate propoſue-
ras imitandos. Accipe ergo pater pietiſſime labores,
fructuſq; octi noſtri ea, qua nos olim ſolebas, hilaritate
ſuſcipere: quos quidem (ni fallor) ualde gratos tibi fore
ſperamus, non ſolum ob eam quam tractant materiam:
ſed etiam ob fidem, atque obſeruantiam erga te
meam: quæ ſumma eſt, & quam tu ſic eſſe planè iudices,
ſi noſtrum in te amorem, & ſtudium, pietatemq; atten-
tius indagare uolueris. Cogor iam aſſiduo amicorum
conuitio exire de tenebris, atq; fideliffimis eorum cõ-
ſiliis potius obtemperare, quàm meis. Monēt enim me
ac liberius etiam accuſant tarditatem ſegnitiamq; penè
meam permulti uiri eruditiffimi, itidemq; amiciffimi,
quorum uel ſingulorum iudicio iure poteram eſſe ſecu-
rus. Verum enim uero ut in genue fatear puſillanimita-
tem meam, adhuc poſt tantorum uironum iudicia penè
deo animi, quid ſim facturus. Tuſ ergo benigniſſime
pater auſpiciis, & quibus polles ſtudiis, ac fauoribus rē
noſtram, immo Chriſti adiuua: nos, noſtraq; tibi cõmitti-
mus, fideiq; tuæ cuncta mandamus. Q uod felix, fau-
ſtumq; ſit, & ad ſummi, ac omnipotentis Dei laudem,
& proximi ſalutem. Vale diu felix, & beatus in do-
mino.

. Ex ruſculo noſtro Murellano in Patauiniſ. iiii.
no. Oct. M D XXXVIII.

a iiii

GEORGIO ANDREASIO PAV.
 II. III. Pontificis Max. penes Venetum Sena
 tum Legato optimo Io. Baptis
 ta Egnatius Vene
 tus. S. P. D.

Non possum certe tibi pater amplif
 sime non plurimum in praesentia
 gratulari, mihi uero et atque et gau
 dere, quod libri de castitate septem à
 Scardæonio nostro conscripti nunc
 demum in lucem prodeant: quos
 ille adhuc iuuenis, quum in Barro
 cii Patauini olim antistitis familia
 aegeret, incoharat. Gratulationis autem, gaudiiq; huiusce
 mei plures, & honestissime causæ: uel quod nunc primum
 similia argumenta, quæ scribendi ratio tampridem obso
 leuerat, ab hoc ipso homine pie in primis, & pure tra
 ctentur: uel quod adhortationes etiam secutus meas abso
 lutos hosce libros nunc tandem emittat: uel denique quod
 Scardæonius ipse uetere mihi amicitia coniunctus tot la
 borum, uigiliarumq; quas exhaustit, nunc denique fructum
 nerum capiet. Et fuit certe amplissime antistes idem &
 optime Scardæonius ipse à primis statim annis bonar
 rum literarum maxime cupidus, quas foelicissimo iu
 uentutis suæ cursu ita semper amauit, ut in hunc usque
 diem nihil omnino libentius agat: quo nomine sic Baro
 rocio antistiti longe optimo charus, gratulatusq; fuit, ut illū
 diutissime in familia habuerit, illumq; sacerdotio or
 nandum curarit. Hunc hominem tibi diligentius com
 mendarē, nisi planè intellexissem, & eius uirtutem, & mo
 res, & eruditionem præcipue tibi probari. Utinam uero
 reliqui christianæ pietatis principes genus hoc sacerdos
 tum amplectantur: hosce in primis foueant, hosce amo
 plissimis quibusq; premiis dignos ducant. Non est certe

te confili nostri hac ipsa epistola querellas hominum
hac super te copiosius enumerare : non omnia inuensa
deplorare : non tot afinos mytheria tractantes incercere :
tu qui & pro dignitate hac tua, quam ornas, mederi po
tes : & pro bonitate , qua omnibus places, id optas : &
pro prudentia, qua maxime uales, id debes : melius hſce
malis occurreris. Ego interim tibi Scardæonium ipsum,
uigilafq; eius commendare ita non definam, ut ingenue
fatear, plurimum emolumenti ex hac ipsa librorum il
lius lectione, quos de castitate conscripsit, omnibus chri
stianis hominibus affuturum. An uero tu, aut reliqui no
stratis ordinis uiri sacra pure, sancte q; obeas : nisi prius
Deum ipsum reliqua q; numina caste adeas : an si princ
pem in te spiritum impurum illis offeras, si corpus hoc,
quod sacratissimi templi instar esse debuerat, pollutum
superis exhibeas, placatos tibi, fauentefq; unquam fore
speres : Scilicet uere, & ex uitæ usu ab egregio poeta di
ctum est, superis casta semper placuisse, castitatem ab il
lis præcipuam in obeundis sacris expetitam , eius puri
tatem in primis probatam, preces omnes, supplicatio
nes, rerum primitias, quæ munde , quæ pure offerentur
acceptas, Nō auro, nō argento, non ædium laxitate, non
reliquo uictus regio apparatu summam illam prouiden
tiam, æternamq; illam mentem magis flexeris : quin pos
tius salis mica, et thuris modico puluere , multo melius
litaueris. Utinam nos, qui Petrum, qui Paulum, qui reli
quam illam heroum manū sectari profitemur , & quos
nobis uitæ duces esse gloriamur , eorum ueterem mo
rem, ueterem disciplinam, uetera instituta retineamus, ut
eorum ueri imitatores & dici, & esse mereamur.
Cæterum næ ego planè incautus , qui pedem rursus
(quod aiunt) limini. Illud non possum non ingenue pro
fiteri, plurimum omnes esse profecturos, quos libro
rum huiuscemodi lectio plurimum delectarit. Est enim
argumētum hoc de castitate ab Scardæonio institutum,

non suo solum nomine plausibile, sed usu, assiduaq; obseruatione uitæ hominum maxime profuturum. Agnoscent cœlibes nullo prorsus cum moerore, quibus uinculis obstricti agant: nec suas non mariti accipient leges: ut quãuis graues, acerbæq; in coniugio molestiæ contingant, discere hinc possint, qua ratione eas, aut tollant, aut perferant. Quid q; sacerdotes etiam ipsi ex hisce libris haurire ualeant, quod eos uehementer ornet, atque etiam admirabiles reliquis efficiat. Ille uero locus, in quo de uera religione differitur: ut tibi, dii boni, placebit: ut nunc tandem tibi probabitur: ut hanc partem numeris omnibus absolutam amplexaberis. Nam quatenus, quæ uel fini pudicitia maritis, & castitas sacerdotibus retinenda sit, quis facile in suo ordine posthac intelliget: si modo ad calcem usq; operis peruenerit: in quo libidinis coercendæ, teterrimæ alioqui pestis præcepta traduntur. Siquidem aut ego fallor, aut ita uere, & ex uitæ usu prorsus censendum est his qui literas, honestasq; disciplinas amant, qui bene, beateq; uiuere optant, nullum capitaliorem hostem, nullumq; magis noxium esse uitandum, atque ipsam gulæ, uentrisq; ingluuiem, uenerisq; communem nobis cum belluis uoluptatem, Bene, ac feliciter. Vale.

Venetis M D X L I I.

INDEX CAPITVM
PRIMI LIBRI.

- Praefatio de Virginitibus**
Triplex ordo hominum, qui à christiana religione
probantur, Virginum, conjugatorum, & celibū cap. i
Qualis, quare, & præstantia sit castitas uirginalis cap. ii
**Quid sit & quomodo tantæ præstantiæ, sit uirginitas ne
mini præcipuatur** cap. iii
**Adhortatio ad sanctas uirginis ut cognoscant dignitatē
suam, & persistent in proposito continentiae** cap. iiii
**Quanta constantia placet, & puellæ uirginitatis propo-
situm tenuerunt** cap. v
De seruanda pudicitia per exempla gentilium ca. vi
**Quam dignis, & magnificis titulis decorentur in sacris
literis uelatae uirgines Christi** cap. vii
**In incestuosas uestales, qua poena afficerentur, qui post
professionem uirginitatis, redderentur incestæ** ca. viii
**Quam grauer delinquant uirginitatem uouentes, si se
corrumpti sinant** cap. ix
**Quam male conueniat nimius corporis cultus uelatis
uirginibus** cap. x
**In eas, quæ aut sibi abortum procurant, aut æditos ex se
infantes necant** cap. xi
Adhortatio ad poenitentiam cap. xii
Iuductio ut incesta suo se iudicio condemnet cap. xiii
**Quam graue scelus sit, Deo dicatâ uirginē polluerē ice-
stum, quanq; acerrime semper fuerit uindicatū** c. xiiii
Adhortatio ad spem uenitæ promerendæ cap. xv

Libri secundi.

- Exordium de cœlibatu.**
**De multiplici cœlibatu, & quod fornicatio sit semper gra-
ue peccatum** cap. i
**De cœlibatu improborum cum detestatione sodomiti-
cæ turpitudinis** cap. ii

- Orpheum primum ab inferis eduxisse uitium coeundi
 contra naturam. cap. lii
- Ex factis dictisq; plurimorum illustrium uirorum confir-
 matur masculinam uenerè fuisse semper abominabi-
 lem, apud omnes nationes cap. liii
- De continentia Socratis, & de Alcibiade adolescente ul-
 tro eum ad hoc nefas blanditijs prouocantem. c. x
- Grave esse sodomiticum peccatum, grauiusq; pus-
 niri cap. lii
- Quàm peruerse faciant, qui spreto connubio scorta ses-
 quantur, & dum legitimos liberos uitant, nothos edu-
 cat cap. vii
- Valde molestū esse sequi meretricios amores cap. viii
- De intemperantia, & procacitate concubinarum cap. ix
- De infido amore concubinarum cap. x
- De ueneficijs contubinarum cap. xi
- De truci meretricum ingenio cap. xii
- Qualis sit foemina impudica, & quam pessimum ma-
 lum cap. xiii
- De uiduali pudicitia cap. xiiii
- Memoranda exempla illustrium foeminarum, quæ ue-
 ram uidualitatem seruauerunt cap. xv
- Quantæ uenerationi semper fuerit, & Romanis, & Iu-
 deis castitas uidualis cap. xvi
- Viduas præcipuo Dei fauore defendi cap. xvii
- Quid potissimum conueniat uiduis ad conseruandam
 continentiam cap. xviii
- Contra quarundam uiduarum incontinentiã. cap. xix

Libri tertii.

- Exordium de coniugio, & continentia sacerdotum.
- Annumeratio quorūdam aduersantium proposito per-
 petuæ castitatis, & quantus ei honos semper fit habi-
 tus ex consilio saluatoris cap. i.
- Castitatem episcoporum, & sacerdotum christianorum

- esse prisci moris, & à Christo, & ab apostolis pri-
mum profectam cap.ii
- Quando primum sacerdotum mores immutari coe-
ptum sit, & constitutiones de seruanda continentia re-
digi in scripturam cap.iii
- Quid sit caste regere uxorem, sicut faciebant antiqui sa-
cerdotes cap.iiii
- Quomodo intelligendum sit Apostoli dictum, episco-
pum oportere esse unius uxoris uirum cap.v. & vi
- Quod non prohibentur cuiquam nuptiae, nisi ei qui
sua sese sponte abdicauerit matrimonio, sicut nec
suadentur, nisi ei, qui continere non potest ca.vii
- Quando continentia fuerit subdiaconis imperata, &
quo modo licentia uxorum à Græcis extorta sit à pà-
tribus in. vi. synodo cap.viii
- In obseruatione continentiae, utra traditio sanctior fue-
rit, an Latinorum, quae est ab Apostolis, an Græco-
rum, quae à patribus emanauit cap. ix
- Quomodo Græci ex falsa interpretatione apostolicae
sententiae, & ex Paphnutii consilio sibi uxores arro-
gant cap. x
- Quid potissimum mouerit Paphnutium ad relaxan-
das Græcis sacerdotibus uxores cap. xi
- De natura & moribus Græcorum cap. xii
- Quo praestet interuallo coelibatus sacerdotum Latino-
rum matrimonio sacerdotum Græcorum cap. xiii
- De Pii secundi Ponti. Max. dicto, quancp male senserit
Gratianus de connubio sacerdotum cap. xiiii
- Vanum, & imbecillum fore remedium ad euitandam
fornicationem concedere sacerdotibus uxores c. xv
- Plus inesse boni, quam mali in uoto continentiae, cos-
tra quorundam sententiam cap. xvi
- Propositum continentiae in sacerdotibus habendum esse
se pro uoto cap. xvii
- Quid sit q̄ castitas culpam non imperetur, sed sponte

- Subiiciatur** cap. xviii
- Obseruandam esse professionem castitatis, si non ratione præcepti, saltem uoti: quod est sacris ordinibus annexum** cap. xix
- Quod nemo aliena professione obstringatur ad obseruationem castitatis, sed sua ipsius uoluntate** cap. xx
- Examinare sese oportere quicumque accedit ad sacerdotium, an sit idoneus** cap. xxii
- De eligendo uitæ genere, ad quod natura, aut ratio non inuitat, non autem temerarius appetitus** cap. xxiii
- Quare necessaria fuerit Hebræorum leuitis fecunditas proliis, & cur non itidem sacerdotibus Christianis** cap. xxiiii
- Diuersum esse sacerdotium Christianorum, à sacerdotio Hebræorum** cap. xxviii
- Non esse ex ueteri instrumento omnia trahenda exemplum** cap. xxv
- Castitatem non esse omnino naturæ contrariam, ut plerique dicunt** cap. xxvi
- Quantum ualeat usus, & consuetudo in his etiam, quæ naturalia sunt** cap. xxvii
- Falsum esse, quod quidam opinantur, neminem castum esse** cap. xxviii
- Idonea asseueratio, quod homo ex ratione sua libera potestesse continere si uelit: alioqui iumentorum similis habendus est.** cap. xxix
- Vt magnæ difficultatis est, ita & magnæ uirtutis continere** cap. xxx
- Quod desperandum non sit, posse nos caste uiuere, & si magna sit fragilitas carnis** cap. xxxi
- Multum nobis presidii coelitus, atque humanitus dari ad resistendum impugnationibus carnis** cap. xxxii
- Posse hominem, & à uenere, & à quibuscunque uitiis, quantumuis pronus ad ea fuerit, per Dei gratiam continere sese, si uelit** cap. xxxiii

- Neque peccatum libidinis, neq; aliud peccatum esse ex
natura creati hominis, sed ex pœna dānati c. xxxiii
- Quid sit q̄ sicut in sanguine Christi per baptismum de
letur omnis culpa, non deleantur, & incendia libidio
nis, quę ex ipsamet culpa prouenerant cap. xxxv
- Cur tanta libidinis stillatio, & tanta uoluptas homini da
ta fuerit, si bonum erat ei mulierem non tan
gere cap. xxxvi
- Datum fuisse homini concupiscentiam carnis, ut uirtus
continentię appareret cap. xxxvii
- De triplici amore, & triplici uenere cap. xxxviii
- Adhortatio ad diuinum amorem cap. xxxix
- Solutio ad id quod dicitur, crescite, & multiplicat̄
mini cap. xl
- Non esse opus nunc propagatione carnali, nec quicquā
contra legem agere, & q̄ iam nimis repletus sit mun
dus hominibus cap. xli
- De multiplicatione spirituali in tanta hominum multitu
dine quærenda cap. xlii
- Duo esse genera Christianorum, sacerdotum, s. & laico
rum cap. xliii
- Quid sit maledictam sterilitatis cap. xliiii
- Non purgari, aut leuari peccata, propterea q̄ multi sint
qui peccent cap. xliiii
- Fuisse semper & bonos, & malos, nec esse tam raros
probos, ut quidam arbitrantur cap. xlii
- Multo satius fore nos saluos esse cum paucis, quā
cum multis damnari, atq; bonos sequi, quā multo
tos cap. xlii
- Apud inferos pœnam esse non leuamen habere so
cios in ærumnis cap. xlii
- Quę exempla cōtinētię nobis pponenda sint c. xliiii
- De ethnicorum continentia tam in sacris, quā in aliis
negociis habita cap. xlii
- Quā puri ab omni prorsus libidine esse debeant qui

uelint sacrosancta mytheria sancte suscipere cap. l.
 Decretum ex concilio Gangrensi, 82. dist. contra facer
 dotes fornicarios cap. li
 Alterum decretum per Coelestium papam, xxx. q. i. c. lii

Libri quarti.

- Exordium. De molestiis coniugatorum.
 Oportere omni molestia, & solitudine carere, quoniam
 diuinis rebus operam dare constituit cap. i
 Neminem molestius occupari, quam qui mulier quocumque
 modo additus seruat cap. ii
 Quam misera sit seruitus coniugatorum cap. iii
 Non posse quempiam bona fide uoluptatibus, & sacris
 simul mytheriis animum intendere cap. iiii
 De molestia, & incommodis rei uxoriae, deque intractabi
 li ingenio mulierum cap. v
 Minime tutam solere esse senectutem a molestiis uxo
 rum cap. vi
 De diuite uxore, deque paupere, & de nobili, ac com
 tra cap. vii
 De forma uxoris, ac difficilimo delectu cap. viii
 De bona, & facili uxore cap. ix
 De superfluo ornatu uanocumque, ac damnofo comptu mu
 llerum cap. x
 De uxore infami cap. xi
 De molestia sterilitatis, & de liberorum desiderio ca. xii
 De solitudinibus parentum cap. xiii
 Hominem quantumuis sapientem ex nimio amore in
 liberos saepe desipere cap. xiiii
 De educandorum nepotum, filiarum neptumve collo
 candarum solitudine cap. xv
 Quantum differat uita coelibum a uita coniugatorum,
 atque impudicorum cap. xvi
 Voluptate animi multo iucundiorē eē quam corporis c. xvii
 Voluptatem cuiuslibet honesto negotio esse impedinen
 to, nec

to, nec detere sacerdotes uxoris uti cap. xviii
Iniquū esse credere, fore bonum concedi, ut utantur sa-
cerdotes uxoris cap. xix

Sentētia nobiliū philosophorū cōtra uoluptates ca. xx
Nostros christianos sentētia cōtra uoluptates c. xxi

Libri quinti.

Exordium. De male profitentibus religionem.

Quam peruerse profiteatur qdā nomē religionis ca. I
Contra luxuriosos conuulorum, & epularum appara-
tus cap. ii

De iniqua quorūdā clericorū administratione cap. iiii

De lasciuia iuuenum consuetudine cap. liii

Contra malam consuetudinem quorundam à quibus
bona ecclesie, & sacerdotia male distrahuntur cap. v

Quam grauitur irascatur dominus contra improbos,
qui male præsunt, & peruerse populum sibi commissa
sum regunt cap. vi

Contra eos, qui nō diuina uocatione sed malls artibus,
& quæstus gratia initiantur cap. vii

Solere plerosq; qui uidebantur bene coepisse, in dete-
rius labi: & cōtra qui male, in melius comutari c. viii

In quosdam, qui prae nimia arrogancia dedignantur ha-
beri, aut dici presbyteri cap. ix

Grauisime peccare, qui præsunt, si committant, ut alii
suo exemplo peccent cap. x

Quam peruerse faciant, uel qui abutuntur officio suo,
uel qui nō pietate, sed praeicio, & ambitione inducun-
tur ad euangelizandum cap. xi

In docenda pietate plus persuadere uitam concionato-
ris, quam uerba cap. xii

Quam male audiāt impudici, qui altiores cæteris sunt:
quantoq; grauius peccent sacerdotes in eodem ge-
nere peccati, quam alii cap. xiii

Quam execrabile sit mysteria sacrosancta corde immū-
do, & incestis manibus contrectare cap. xiiii

b

Ecclesiasticos homines debere candore uitæ cæteris præstare	cap. xv
Enumeratio multorum, in quos exercuit grauem uindictam Deus	cap. xvi
Debete nos corrigi exemplis eorum, qui peccatorum poenas luerunt	cap. xvii
Contra incontinentes, qui abutuntur bonis ecclesiasticis	c. xviii
Deploratio imminentis desolationis, & magni contemptus religionis	cap. xix
In nefandam licentiam quorundam clericorum non agnoscensentium peccatum suum	cap. xx
Contra eos, qui facultatibus ecclesiasticis abutuntur, cum adhortatione ad resipiscendum, & de tremendo iudicii die	cap. xxi
Haud multum interesse in peccatis libidinis, an monachus, an clericus peccet	cap. xxii
Monachos, & clericos pari reprehensione dignos, si uisus piter uiuant	cap. xxiii
Minime tutam esse conscientiam, ubi suspecta mulieris cohabitatio arguit impudicitiam	cap. xxiiii
Quam uiolentem pariat suspicionem uiri mulierisq; confortium	cap. xxv
Nil referre quo quis animo domi habeat mulierem, quæ habeatur propterea à cunctis impudicus	c. xxvi
In quorundam senum lasciuam	cap. xxvii
Non esse à senibus conuersionem differendam, quum illis omnino sit cito moriendum	cap. xxviii
Quam anxia sit uita improborum hominum ex redargutione conscientia, & quam mendaces sint omnes corporeæ uoluptates	cap. xxix

Libri sexti.

Exordium De pudicitia matrimonii,
De matrimonio, & eius commodis

cap. i

- Quantæ semper curæ fuerit hebræis, ac cæteris gæntibus
 suscipiendæ prolis negotium cap. ii
- Matrimonium etiam in solum remedium incontinentiæ
 decere cap. iii
- Valde consentaneum esse naturæ, homines matrimo-
 nio copulari cap. iiii
- Quomodo honestè habere sese debeant coniuges in
 re uxoria cap. v
- Valde impudenter facere qui sponsam cognoscat ante
 traditionem cap. vi
- Secubandum esse quandoq; coniugibus, quo uacetur
 liberius diuinis cap. vii
- Minime decere uirum ad menstruatam uxorem acced-
 ere, aut puerperio decubantem cap. viii
- Quàm sobrii esse debeant, qui liberis procreandis dant
 operam cap. ix
- Quod uxores maritis obtemperare non debeant in his
 quæ ab eis turpiter petuntur cap. x
- Modestæ rationem habendam esse à coniugibus in
 oculis omnium, & præsertim liberorum cap. xi
- De tempestiua institutione, & liberali educatione filio-
 rum cap. xii
- Quæ faciant ad castam educationem libero-
 rum cap. xiii
- Quod non tam plagis, & uerberibus, quàm admo-
 nitionibus, atque exemplis pueri sint instituendæ
cap. xiiii
- Pueros pro ingenio quenque suo honestis studiis, offic-
 iisq; tradendos cap. xv
- Plus momenti esse in educatione liberorum, quàm in
 natura. cap. xvi
- Anceps quæstio utrum in adulterio patrando uxor, an
 maritus magis peccet cap. xvii
- Iniquum esse, exposci pudicitiam ab uxore, quàm nos
 sit maritus præstare cap. xviii

- Non esse quod quisquam uxori meretricem præponat
propter formam cap. xix
- Quæ forma sit in uxore probanda cap. xx
- Quam perniciosum sit marito suspicionem pellicis iniicere, uel re, uel temere, uxori cap. xxi
- De fide, & charitate, ac modestia, quæ habenda sit inter coniuges cap. xxii
- De nimio amore quorundã erga proprias uxores c. xxiii
- Non esse fastidiendam uxorem ppter sterilitatẽ c. xxiiii
- Non abesse ab infœcundis nuptiis suum etiam commodum cap. xxv
- Quàm in certo patre sint, quancq; degeneres esse soleant illegitimẽ nati cap. xxvi
- De legitimo hærede parãdo absq; fornicatione c. xxvii
- Vanam esse curam familiæ ppropagandæ cap. xxviii
- Quã luctuosum plerisq; fuerit liberos genuisse c. xxix
- Maximam fieri à parentibus iniuriam nothi, q; infames sunt, & ab hæreditate exclusi cap. xxx
- Filios nothos male semper audire, & infensos semper esse noueris cap. xxxi
- Quàm semper damnabile fuerit apud omnes gentes adukerium cap. xxxii
- Quàm turpe sit christiano homini uiolare matrimoniũ, nec esse una uxore contento cap. xxxiii
- De pudicitia uxoris, & amore erga maritum ca. xxxiiii

Libri septimi.

- Exordium. De ratione coercendæ libidinis.
- Quæ faciant ad reprimendam libidinem, & in primis de mulierum consortio penitus fugiendo cap. i
- Nulla uis acrior ad profligandam continentiam, quàm muliebris aspectus cap. ii
- Quantopere à conspectu foeminarum abstinendum sit per sanctorum exempla cap. lii
- Minime tutum esse uel spiritualibus uiris cum consecra

tis Deo uirginibus frequens, diuturnaque collatio quum	cap. iiii
Quo pacto habere se debeant sacerdotes erga mulie- res in administrandis sacramentis	cap. v
Non nisi diu expertum admittendum esse ad audien- das sacrarum uirginum confessiones	cap. vi
De improbis desiderijs, & lasciujs cogitationibus reprae- mendis	cap. vii
Quae sit humana tentatio, & quomodo moderanda sit	cap. viii
Quomodo fit aduersarijs nostris spiritualibus resisten- dum	cap. ix
De pijs precationibus, & diurno, & nocturno tempore frequentandis	cap. x
De castigatione carnis	cap. xi
De uigilia, & ieiunio, & parsimonia	cap. xii
De temperato, & modico potu, deq; frugalitate in cibis utenda	cap. xiii
De delectu ciborum ad cohibendam libidinem	ca. xiiii
De ocio fugiendo	cap. xv
Lectiorem diuinarum scripturarum optime facere ad obseruantiam castitatis	cap. xvi
Quae lectio in studijs sacrarum literarum sit potissi- mum probanda	cap. xvii
Impudica poetarum carmina non esse legenda	ca. xviii
Quo pacto habere sese debeat coelebs in legendis li- bris gentillum	cap. xix
Qui auctores legendi sint: quive reiiciendi	cap. xx
Expedire religiosjs, & castis non omnino ignorare phi- losophiam, nec mathematicas disciplinas	cap. xxi
Quatenus philosophandum sit	cap. xxii
De morali philosophia Gentillum, & de summo bono no	cap. xxiii
De aliqua cognitione medicae artis sacerdotibus ha- benda	cap. xxiiii

De cognitione naturalis historiae, & cosmographiae	cap. xxv
De cognitione arithmeticae	cap. xxvi
De scientia artis musicae	cap. xxvii
De execrando corpore	cap. xxviii
De agresti exercitio, & rustico opere faciundo	cap. xxix
Dandam esse literarum studiis aliquam intermissionem	cap. xxx
De meditatione, contemplatione, oratione	cap. xxxi
Langores, & solitudines plurimum prodesse ad reprehendam uenerem	cap. xxxii
De lasciuorum hominum consuetudine fugienda, & si contingat, quid interim sit agendum	cap. xxxiii
De amicabile correctione habenda, aduersus errantes	cap. xxxiiii
Non esse adeo fidendum solitudini ut hominum consortia omnino fugiamus	cap. xxxv
Desistendum esse à colloquiis impudicis, & ab omni scurrilitate uerborum	cap. xxxvi
Urbanitas, & sales quatenus interdum decere possint etiam uirum grauem	cap. xxxvii
Non esse patefaciendas aures obscenis uerbis, nec lasciujs concentibus	cap. xxxviii
Auertendos esse oculos à tabulis, & signis impudicis, & ab animalium brutorum concubitu	cap. xxxix
De locis declinandis, ubi turpia spectantur, aut moliter uiuitur	cap. xl
De choreis, & impudicis saltationibus fugiendis	ca. xli
De loco declinando, ubi quis libidinose quandoq; uixerit, & de memoria uoluptatum fugienda	cap. xlii
De balneis, deq; odoribus, ac superfluis mundicijs non utendis	cap. xliii
De uestimentorum mollitie contemnenda	cap. xliiii
De incessu, & oris habitu, & motu corporis, risuq; & uocis moderatione	cap. xlv

Multi, quæ ad sedandam libidinem ueneris ualere traduntur	cap. xvi
De crebra confessione, & consultatione cum amicis	cap. xvii
De submissione sui, & humilitate, & patientia retinenda	cap. xviii
De assidua mortis meditatione	cap. xlix
Paratos semper oportere nos esse ad bene moriendum propter incertitudinem, & metum mortis semper imminentis	cap. L
De mortibus inuitatis, & repentinis	cap. li
De breuitate uitæ præsentis	cap. lii
De meditando Christi passione	cap. liii
Nunquam fidendum esse in certamine castitatis, & omnem occasionem libidinis tollendam	cap. liiii
Quando tutum se possit homo existimare à concupiscentia carnali	cap. lv
Quanto studio ac labore à plerisque sanctorum castitas sit seruata	cap. lvi
Dni Hieronymi conatus ad custodiendam castitatem ex sui ipsius scriptis	cap. lvii
Cohortatio ad proterendam carnis petulantiam ex superioribus exemplis sanctorum	cap. lviii
Pudicitiam omni ætati, atque ordini esse præcipuo ornamento	cap. lix
Necessariam esse poenitentiam pro impetranda uenia peccatorum	cap. lx
De maxima Dei benignitate, & clementia ad parcendum peccatoribus	cap. lxi
De nimia confidentia ueniæ, & uitæ longioris	ca. lxii
Oportere hominem paratum semper esse ad mortem, & agere tempestiue poenitentiam	cap. lxiii
Adhortatio ad accelerandam conuersionem, & ad impetrandam ueniam peccatis.	cap. lxiiii.

BERNARDINI SCARDEONI
PATAVINI PRESBYTERI
DE CASTITATE.

P R Æ F A T I O.

AVDATVR Catonis illius, qui censorius uocabatur, præclara per uulgataq; sententia, præstantium uirorum nō minus ocii q̄ negotii rationem extare oportere. Quod quidem uerbum & si semper magnificum, atq; præclarum duxerim, utpote clarissimo

mi, atque præstantissimi uiri: illud tamen & reuerentia, & obseruantia profecto maiori semper apud me fuit: quod non ab homine tantum sapientissimo, uerum etiam ab ipso Deo in eandem ferme sententiam dictum est, & traditum sacrosanto Euangelio. Non uiris scilicet præstantibus solum, & de ocio tantummodo & negotio (ut ille dicebat) sed cunctis mortalibus, & de omni etiam ocioso uerbo summo illi iudici deo exactissimam reddendam esse aliquando rationem. Proinde quum mihi procul ab omnibus molestiis, & ab omni tumultu ciuitatis ab esse contigerit, atque paucis contempto in suburbano secessu tranquillissimo. simulque honestissimo ocio posse frui, consilium fuit non per desideriam, atque secordiam, obscuram, & umbratile (ut aiunt) uitam degere, ac sinere inaniter tam bonas horas, & tam idoneum tempus elabi: meque senescentem in literarum studiis diutius iufcecunde, segniterq; uersari: sed potius honestum quod piam opus aggredi, quo & ocii atque ac negotii mei ratio utcunque publice palamq; constaret: atque superesset interim mihi, aliquid lucelli

Matth. 12

A

DE SACRIS VIRG.

ex talento illò euangélico in diém nouissimam. sapre-
 mo illi iudici cum foenore repensandum. Statui itaque
 pro ut ingenii mei tenuitas tulerit, quantunque medio-
 cri doctrina, studioq; ac industria ualuerò, per id tem-
 pus, in tanta tamq; confusa morum licentia ad cohi-
 bendam libidinem (quod potissimum dignum cogni-
 tu, dignumq; memoratu est uisum) de CASTITA-
 TE præcepta contexere, quæ sint & uirginibus, & coe-
 libibus, & coniugatis, ac uniuersò hominum generi,
 ordinisq; communia. Et quia hac nostra tempestate ter-
 mere à quibusdam, ut pleracq; alià in dubium adduci so-
 let de sacerdotum coelibatu; statui de hoc ipso etiam
 pro nostra facultate accurate, ac copiose perscribere.
 Cæterum ut reor ne præstare possim tantum muneris,
 & pro rei dignitate propòsitæ causæ & suscepto nego-
 cio satisfacere. Non enim me latet q̄ parua mihi cos-
 pia suppetat dicendi, quamq; ego unus ex omnibus
 in his eruditis temporibus minime sim, & huic in pri-
 mis. & grauisimo cuiq; negotio exilitate tum doctri-
 næ, tum authoritatis idoneus. At tamen quod offi-
 ciosi magis, q̄ arrogantis esse putamus, boui (quod
 aiunt) clitellas imponam, sperans non omnino incoe-
 liciter, id, quicquid est oneris, & officii, haud meo quid-
 dem, sed eo, quod à domino dabitur, robore sustine-
 re. Quod si forsitan eueniat, ut parum ex sententia hoc
 nobis succedat, id saltem ut spero meo hoc labore
 cõsequar, ut hisdem præceptis, quæ tradimus, astrin-
 guar egometipse in primis quasi obligatus chirogra-
 pho ab his ipsis uitis, quæ reprehendimus continere:
 quod si uel solum ex omni hoc nostro labore conse-
 cuti fuerimus satis uberes, satisq; latos spei nostræ fra-
 ctus inde capiemus. Constat enim nullum fere uisum
 periculosus reperiri, nec cui maiores sint ad perden-
 das, et animi, et corporis uires, q̄ libidinem ueneris:
 usq; adeo ut iam præ nimia incontinentia plæriq; mor-

LIBER PRIMVS,

salum; posthabita omni ratione pudicitiae, neq; sexus;
 neq; aetatis, neq; cognationis ullum discrimen faciant?
 Quin tanto ardore accenduntur quidam, ut neq; à
 propinquis, neq; à domesticis ablineant suis: sed pecu-
 dum more diuina, simulq; humana iura subuertentes,
 omnem sanguinis necessitudinem, omne uinculū pro-
 pinquitate, libidini suae detestandae subiiciant. At qui
 tantum etiam arrogat haec pestis sibi, ut sint, qui nec
 pecudibus quidem ipsis pareant, aut iumentorum gre-
 gibus: quod absq; rubore profecto referre non possi-
 sum, nec absq; indignatione reminisci. Scio equidem
 multos scripsisse antea de castitate, sed quae nequaquam
 omnia ad nos peruenire potuerunt, uel librorum de-
 fectu, uel iniuria temporis de medio sublata. Verum
 mihi modo in animo est in ea re omnes ingenii uires
 intendere, & (quod citra iactantiam dictum uelim) id
 muneris copiosius, uberiusq; praestare, q̄ hactenus in
 eo genere quisquam fecerit. Et si intelligam dum haec
 pertracto q̄ difficili procellosoq; pelago remigandum
 sit mihi, & per quas syrtes enauigandum, ut superatis
 fluctibus speratum diu portum laetus, & securus ingre-
 diar. Nam quum omnis castigatio perparum aequis
 auribus accipi solet, q̄ difficile erit consequi his praet-
 fertim moribus, ut nō explodatur, & haec nostra, quae
 est illecebrae popularis, ac peruagatae, & penè uulga-
 ris consuetudinis accusatrix. At qui eo me animo ad
 scribendum contuli, ut uoluntatem iuuandi praferam
 gratiae placendi. Quamobrem detrahet, & maledi-
 cat immane per me qui uult, a quo animo feram quas
 do quidem nec fustis, nec gladii metus, quin etiam nec
 mors ipsa in malis habenda sit, quae pro iustitia, &
 ueritate suscipiatur. Doleo tamen, idq; non moleste
 ferre non possum, reperiri complures impudentes, qui
 titulo uix inspecto corrugent nares, & omnia prius te-
 mere damnent, quam legant, nescio quid secum blastes

DE SACRIS VIRG.

rantes. Quis est hic, qui emendet publicos mores Num
 quid Saul inter prophetas? Sed agendum quicumque hæc
 legerit, eouſque diffraſententiam ſuam, ac maledictis
 tantisper quaſo temperet, dum totum prius opus per-
 currerit. Non iniuſte petimus, ut qui legit, per legat, poſ-
 ſtea deſpiciat, ſi quid deſpiciendum putabit: ne uideatur
 non iudicio ſed inuidia, & contemptu incognita dama-
 nare uoluiffe: nam multa inſunt, ut ſpes, & opinio noſ-
 tra fert, quaſ non diſplicebunt. Saepe etiam eſt olitor
 ualde opportuna locutus, ut dici ſolet. Nos quidem ut
 cunque poſſumus, præcepta ſalutis afferimus: non tam
 noſtro ex prompta penu, quàm ubique tam ex diuinis
 literis, quam profanis a nobis longo ſtudio, & ſollicita
 indagine perquiſita. Verum ſi quid ulterius forte de
 meo perperam, aut temere immiſcui (quod maxime ue-
 reor) id tantum imperitiæ meæ aſcribendum uelim, ac
 etiam temeritati: qui dum ignauitæ crimen effugio, ma-
 iorem quàm pro uiribus poteram, prouinciam ſuſcipe-
 re non ſum uertus. In eo ſanè meam agnoſco culpam,
 atque ingenuè reum me eſſe conſiteor. Quare bonos
 & candidos lectores rogo, ut quicquid dixerimus æqui
 boniq; facientes, bonam ueniam tribuant, animum, non
 rem penſantes. Sunt qui laudem ex ſcriptis depoſcant
 ſuis, mihi ueniam impetrare ſat eſt: quam hic mihi pro
 laude libenter paciſcor. Quod ſi quid mihi fortè præ-
 ſter ſpem eueniat, id totum pro lucro reponam. Quod
 autem ad dicendi ſtillum attinet, dedi operam pro uiri-
 bus, ut dilucidior multo quàm ornatioſior noſtra uide-
 tur oratio. Doctis namque, & ſemidoctis ſcribimus, quo
 circa quantum in me eſt, ſatiſfactum iri cupiſo utriſque:
 quatenus nec illis ſordidi, nec hiſ uideamur obſcuri.

BERNARD

DINI SCARDÆONI PATAVI
NI PRESBYTERI DE
CASTITATE.
LIBER PRIMVS.

DE SACRIS VIRGINIBVS.

*Triplex est ordo hominum : qui à Christiana religio-
ne probatur: Virginum, Conjugatorum, Coe-
libum. Cap. primum.*

V V M. igitur de castitate dicere
proposuerim, distinguendos quos-
dam primam pudicorum ordines
censur, quo petulantissimus incon-
tinentium grex segregatus à bonis,
paratior nobis fieret, in quem
iustę increpationis tela laceremus:
deinde de pudicitia omnium or-
dinum gradatim perpetua oratione differendum. Vni-
uersam ergo fidelium multitudinem in treis ueluti clas-
ses partiti sumus. Virginum, Conjugatorum, Coe-
libum, Quorum duæ à uoluptate ueneris abstinere
proflus debent: tertia uero ea ipsa uenere ita perfruitur:
ut quam legitime, moderateq; id agat, citra libidinis
crimen faciat. Quicumque autem extra hos ordines
profana licentia proclues ad lasciuiam feruntur, hos li-
bidinosos iure dicimus, & impudicos: qui nisi a peccato
resipiscant suo, mox sunt cum impijs, & sceles-
ratis impudicitia suæ pœnas daturi: puniendiq; apud
inferos supplicio sempiterno, Huius autem triplici dicitur

Cap. 14

A III

DE SACRIS VIRG.

Sinctiori uidetur mystica illa Ezechielis prophete uisio
 apertissime conuenire: qui in uniuersali orbis totius deuas-
 tatione, tres duntaxat uiros iustos ab ea calamitate libe-
 randos, audiuisse se memorat. Noe, Danielem, Job.
 Quid enim praefigurat Noe, qui in corruptione uni-
 uersae carnis solus ab ea sordē mundus, & arca clausus,
 & ab uxore se continens euasit uniuersale naufragium,
 nisi coelibum continentiam, quae à uulgari seclusa con-
 sortio, & arca pudoris oblecta quamuis inter saeuens
 tes tentationum procellas lactetur, & periculo proxis-
 ma sit à carnis tamen naufragio diuina gratia praeserua-
 tur. Quid uero per Danielem, cuius mira abstinentia
 praedicatur; nisi uirgines designantur: qui, dum
 quae mundi sunt, contempnunt, neglecta Babilone, id
 est carnali delectatione, altius ascendunt, quàm qui graui
 carnalium uoluptatum mole deprimuntur. Et quid
 per Job, nisi pudicorum coniugum uita monstratur:
 qui res suas egenis pie dispartientes, per uarios mun-
 di, uitaeque tumultus, per latta, & tristitia, id est per gra-
 uium actiones in prosperis, & patientiam in aduersis,
 iter sibi parant in coelum. Idem docet etiam illa euan-
 gelica parabola seminis, ex quo in una eademque terra,
 triplici uarietate centesimus scilicet, & sexagesimus, ac
 trigessimus oritur fructus. Trigessimus quidem refertur
 ad coniugatos: sexagesimus, ad continentes: centesimus
 uero uirginitatis excellentiam numero ampliore desi-
 gnat. De hoc triplici genere (ut interpretatur Sedulius)
 inuissē uidetur Apostolus in priori epistola ad Corin-
 thios, quum dicat Dei aedificatio estis: & fundamentū
 aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est,
 qui est Christus Iesus. Si quis autem super aedificat suo
 per fundamentum hoc aurum, argentum, lapides prae-
 ciosos, ligna foenum stipulam, cuiusque opus manifestū
 erit. Per aurum autem intelligit poenitentes, seu coello-
 bes: per argentum coniugatos: per lapides uero prae-

Matth. 13

3. 1. 1. 1.

dos uirginitatis præstantiam. E diuerso autem per
 ligua dicit significari uirginitatem sed fatuam, & imper
 festam: per foenum rationale connubium, per stipu
 lam, fidam poenitentiam, & mendacem coelibatum.
 Huiusmodi etiam tripartitæ diuisionis figura in ea ipsa
 Noe arca multo expressius continetur: in qua accurat
 tissime trifega dominus facienda mandauit. Hoc est
 tres descriptiones habitantium: infra scilicet; supra, &
 in medio. Infima siquidem habitatio thalamum inclu
 dat conjugatorum, media uero demonstrat continen
 tium sedem: suprema autem, quæ propinqua magis
 celo est, uirginitatis solum præfiguratur. Hæc est tri
 plex sane totius humanæ uitæ distinctio sancta, & ap
 probata diuinitus: quam Christianum, & catholicum
 dogma, & omnis recte, honesteq; uiuendi disciplina
 ita præscribit, & numerat, ut citra hos tres ordines ne
 get quenquam posse alia uia saluari, & placere Deo.
 Hic est ergo populus, qui saluatur, sed quia nõ est par
 omnium præmium, nec idem in fide meritum, ideo
 pro diuersitate officiorum erunt & in celo diuersæ
 mansiones, secundum illud saluatoris nostri dicentis:
 In domo patris mei mansiones multæ sunt. Verum
 quum nobis de his tribus ordinibus hominum latius
 differendum sit, iam adiutore Deo de uirginibus pri
 mo dicere incipiamus.

1. Cor 3

Gene. 6

Ioan. 14

Qualis quantæq; præstantiæ sit castitas uir
 ginalis. Cap. II.

Magna est profecto pudicitia conjugatorum,
 quæ iuxta parabolam redemptoris trigessimam
 repperit fructum: maior uero coelibum conti
 nentia, quæ sexagesimum: sed maxima omnium uir
 ginitatis integritas, quæ reddit centesimum. Tenet
 hæc omnis pudicitia principatum: tantoq; præstat
 intervallo quanto sexaginta exuperant triginta: &
 quanto rursus excellunt sexaginta, & triginta centum.

A liii

DE SACRIS VIRG.

Et enim hic in tantis concupiscentiæ stimulis uirginem perdurare; supra naturæ planè nostræ uires esse uideatur: et angelicum munus sanè potius quàm humanum: quoniam iuxta illud: Quæ non nubent, et quæ uirgines non ducent, æquales sunt angelis Dei. Nam quod nunc angelorum duntaxat proprium est: erit tunc eis post resurrectionem commune cum hominibus.

Quamobrem qui uirgines sunt, & continentes iam resurrectionis filii merito dici possunt: quum interim, quod futuri sint aliquando in coelo, iam hic cæperint esse degentes in terris. Est ergo commune donum & angelorum, & hominum continentia: at qui id èt in his supra angelorum uirtutem eminet, ut caro ipsa nescia carnis sit. Angelis namque naturæ beneficio, non uero suo studio, aut uirtute uirginitas inest: at hominibus nihil ferè auersum magis à natura corporis, quàm ista ipsa continentia uirginalis. Sed enim quicquid in ea re præstatur, id diuinæ magis gratiæ, quàm animi uirtutis, aut quàm hominis ingenio tribuendum est. Angelorum itaque uirginitas felicitior sanè est: sed hominum fortior, atque etiam admirabilior. Satis ergo uel ex eo patet, quomodo homines fragili adhuc carne circumdati ad angelicæ uitæ similitudinem propius accedant, & uirginitatis decore primam illam parentum nostrorum innocentiam representent: quam illi ipsi seruauerunt, quandiu in terrestri paradiso sine peccato manserunt. Nullus enim ante ipsam eorum inobedientiam rei ueneræ locus fuit: sed post peccatum patefactus est huic concupiscentiæ, sicut reliquis appetitibus aditus: qua natura ipsa mortalitati hominum, quam in duxerat tunc temporis peccatum, maris, & foeminae commixtione succurreret: et mortale genus propagationis ope repararet. Quanto uero præstet corruptioni uirginitas, hinc uel maxime apparere potest: quæ uirgo illa sanctissima ex suis castis uisceribus nobis

LUC. 20

10. 20. 20

20. 20. 20

20. 20. 20

LIBER PRIMVS.

peperit saluatorem Deum et hominem Iesum : quod quidem miraculum per tot sæcula nullus nobis corruptæ mulieris quantumuis sanctæ partus efficere, unquam potuit. Ex quo factum est, ut contracta sordes illa peccati, quæ statim ab initio totum mundum ob præuaricationem corruptæ mulieris infecerat, ob partum interneratæ uirginis tota deterfa sit : et subinde omnis mundus à letali contagio liberatus. Non est ergo cur amplius accusetur uirginitas sterilitatis, et quasi inanis, et infructuosa damnetur: quum sola uirgo preciosissimo suæ inuiolatæ uirginitatis fructu, quicquid maligni fuerat, antea perpetratum ita admirabiliter correxerit: ut mortem in uitam, et culpam commutarit in gratiam. Hæc est, Deipara uirgo Maria, quæ ex sua carne purissima nobis ædidiit redemptorem : et quæ prima omnium uirginitatem suam domino consecrauit : ex quo meruit eius effici mater, cuius et sponsa: et eius genitrix esse, cuius et filia. Hinc primum constat defluxisse illud sanctum institutum uirginitatis despondendæ Deo : ut tunc sit: et inde et Deum sponsum, et sponsam uirginem dici coeptum. Non imus tamen insicias et Hierosolymis uirgines quondam fuisse ad ministerium tēpli dicatas : sed nulla earum ante Deiparam uirginem inuenta est, quæ perpetuo in Dei sponsalia accersita diuinitus, seipsam Deo tam mente, quam carne dicaue rit. Virginitatem quidem et illæ seruabant, sed tunc cui seruarent nesciebant. At qui modo apud Christianos nos ob amorem Christi tam late patet uirginitatis decor, ut non tantum foeminis dignitas huius nominis tribuatur, sed etiam maribus. Vnde in Apocalypsi Ioannes. Hi sunt, inquit, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt, et sequuntur agnum quocumque ierit. Christus sanè uirgo, et Maria uirgo in utroque sexu sanctæ uirginitatis mysteria consecraverunt. Verum dicat aliquis, Quid de nuptiis in nomine et

ApoC. 14

DE SACRIS VIRG.

sanctæ, & benedictæ sunt : & à Deo ab ipso rerum primordio consecratæ . Sanctas quidem atque honorificas & honestissimas esse nuptias , quis sanus neget : Sed nos modo ut Diuus Hieronymus ait , ita recipimus nuptias , ut tamen uirginitatem nuptiis præferamus . Iccirco recte facere dicimus , qui matrimonium pari , & uirginitatem impari numero conferant : ac tantum inuicem distare dicant , quantum par & impar inter se differunt . Constat autem numerum imparem longe perfectiorem esse pari : & iccirco ipsi Deo maxime cõuenire . Vnde ille . Numero Deus Impare gaudet . Nã et nos Christiani Deum dicimus trinum , & unum , numero semper impari . Vnus enim in substantia est , trinus autem in personis . In arca quoque Noe de imo mundis animalibus bina & bina : de mundis uero septena , & septena seruasse memoratur . Ethnici etiam ipsi in suis superstitionibus obseruabant , ut diis suis manibus pari numero binas ubiq; aras dicarent , superis uero dispari semper numero ternas . Ob eam quoque rationem tres gratias dixere , et musas nouem . Recte igitur impari numero uirginalis status , & pari matrimonialis copula designatur . Porro uirginitas singularis semper manet : matrimonium autem non nisi duorum numero perficitur : sic enim scriptum est . Erunt duo in carnem unam . Apparet ergo sanctitas matrimonii , et si magna est , inferior tamen esse uirginitate , ac etiã coelibatui posthabenda . Matrimonium siquidem terrenum replet , uirginitas paradysum : matrimonium terrena tantum sapit , uirginitas , ac coelibatus etiam celestia . Nuptiæ etenim corpori duntaxat seruiunt , perstantq; tam diu , donec alterius morte solutæ unã cum eadaueribus efferantur . At qui sane uirginitas , et si integritate carnis uideatur potissimum constare , animi tamen sapit naturam , et commercio interioris hominis impensius delectatur : cum quo ẽ terris

Gen. 7

Gen. 1

transcendens relicto quicquid terrenum est, & coelestia omni affectu, ac tota mente complectitur. Verum quia uirginitas uera proprie in anima est, ideo secuta animæ naturam, nequaquam extinguitur cum corpore: quinimmo tum maxime sentit uirginitatem suam, quam relicto corpore, Christo sponso suo arctius copulatur: & absq; ullo amplius periculo, aut metu corruptionis indiuidua ei charitate coniungitur. Tunc enim perficitur illud coeleste, consubium, & nuptiæ sempiternæ Dei, & animæ. Duplex quidem constat esse conubium, unum carnale scilicet, quod est legitimum, & foeminae q; coniunctio: alterum spirituale, uidelicet quum anima Christo Deo per carnis integritatem, superatis mundi turbinibus copulatur. Et circa uirgo Deo deuota dum in hoc sæculo degit sponsa Christi est: quum uero hinc exierit, & ad nuptias illas coelestes ingressa fuerit, tunc merito coniuncta deo coniunx appellabitur. Sponsalia nanque uirginum consummantur, ac perficiuntur in coelis: quando anima uinculis carnis exuta suum tandem complexa dominum, in coelesti thalamo ad sempiternum æuum fungendum confederit. Hanc autem præstantissimam uirginitatis optime testatam apud posteros reliquit suo exemplo Helena Constantini imperatoris inclita mater, & optima serua Iesu Christi: quæ, ut refert post Eusebium eius interpretes Ruffinus, dum esset Ierosolymis ubi sanctam Christi crucem inuenit, uirgines quas ibi reperit Deo sacratas omnes inuitauit ad prandium, easq; in sponsum gloriam tanta ueneratione prosecuta est, ut indignum duxerit, si in eo conuiuium hæc alio uterentur seruitio, quam suo. Quare suis ipsamet manibus uelut uilissima famula aquam infudit, cibum apposuit, poculum porrexit quasi illæ coelestes reginæ, ipsa terrestris: tantoque eis inferior, quanto terrena coelestibus.

DE SACRIS VIRG.

sanctæ, & benedictæ sunt : & à Deo ab ipso rerum primordio consecratæ . Sanctas quidem atque honorificas & honestissimas esse nuptias , quis sanus neget . Sed nos modo ut Diuus Hieronymus ait , ita recipimus nuptias , ut tamen uirginitatem nuptiis præferamus . Idcirco recte facere dicimus , qui matrimonium pari , & uirginitatem impari numero conferant : ac tantum inuicem distare dicant , quantum par & impar inter se differunt . Constat autem numerum imparem longe perfectiorem esse pari : & idcirco ipsi Deo maxime cõuenire . Vnde ille . Numero Deus Impare gaudet . Nam et nos Christiani Deum dicimus trinum , & unum , numero semper impari . Vnus enim in substantia est , trinus autem in personis . In arca quoque Noe de imo mundis animalibus bina & bina : de mundis uero septena , & septena seruasse memoratur . Ethnici etiam ipsi in suis superstitionibus obseruabant , ut diis suis manibus pari numero binas ubiq; aras dicarent , superis uero dispari semper numero ternas . Ob eam quoque rationem tres gratias dixere , et musas nouem . Recte igitur impari numero uirginalis status , & pari matrimonialis copula designatur . Porro uirginitas singularis semper manet : matrimonium autem non nisi duorum numero perficitur : sic enim scriptum est . Erunt duo in carnem unam . Apparet ergo sanctitas matrimonii , et si magna est , inferior tamen esse uirginitate , ac etiã coelibatui posthabenda . Matrimonium siquidem terrenum replet , uirginitas paradysum : matrimonium terrena tantum sapit ; uirginitas , ac coelibatus etiam celestia . Nuptiæ etenim corpori duntaxat seruiunt , persistentq; tam diu , donec alterius morte soluta unã cum cadaueribus efferantur . At qui sane uirginitas , et si integritate carnis uideatur potissimum constare , animi tamen sapit naturam , et commercio interioris hominis impensus delectatur : cum quo è terris

Gen. 7

Gen. 1

transcendens relictis quicquid terrenum est, & coelestia omni affectu, ac tota mente complectitur. Verum quia uirginitas uera proprie in anima est, ideo secuta animæ naturam, nequaquam extinguitur cum corpore; quinimmo tum maxime sentit uirtutem suam, quum relicto corpore, Christo sponso suo arctius copulatur: & absq; ullo amplius periculo, aut metu corruptionis indiuidua ei charitate coniungitur. Tunc enim perficitur illud coeleste connubium, & nuptiæ sempiternæ Dei, & animæ. Duplex quidem constat esse connubium, unum carnale scilicet, quod est legitima maris, foeminaq; coniunctio: alterum spirituale, uidelicet quum anima Christo Deo per carnis integritatem, superatis mundi turbibus copulatur. Et sic circo uirgo Deo deuota dum in hoc sæculo degit sponsa Christi est: quum uero hinc exierit, & ad nuptias illas coelestes ingressa fuerit, tunc merito coniuncta deo coniunx appellabitur. Sponsalia namque uirginum consummantur, ac perficiuntur in coelis: quando anima uinculis carnis exuta suum tandem complexa dominum, in coelesti thalamo ad sempiternum æuam fungendum consederit. Hanc autem præstantissimam uirginitatis optime testatam apud posteros reliquit suo exemplo Helena Constantini imperatoris inclita mater, & optima serua Iesu Christi: quæ, ut refert post Eusebium eius interpretis Rufinus, dum esset Ierosolymis ubi sanctam Christi crucem inuenit, uirgines quas ibi reperit Deo sacratas omnes inuitauit ad prandium, easq; in sponsi gloriam tanta ueneratione prosecuta est, ut indignum duxerit, si in eo conuulsio hæc alio uterentur seruitio, quam suo. Quare suis ipsamet manibus uelut uilissima famula aquam infudit, cibum apposuit, poculum porrexit quasi illarum coelestes reginarum, ipsa terrestris: tantoque eis inferior, quanto terrena coelestibus.

DE SACRIS VIRG.

Ioan. 2

Sed non est propterea quod damnet quis ullo pacto conubium, quod inferiori gradu uirginitati succedat: quum Deus ipse et dominus Iesus non nisi ex conjugata uirgine uoluerit nasci: et in suo ortu ita uirginitatem eligere, ut nuptiis nullo pacto quicquam uideretur detraxere uoluisse. Idem ferme inuitur, quod ille quoque nuptiis interesse uoluerit: ubi deficiente uino, ex aqua uinum fecit, multo laudabilis priore. Per uinum quidem quod in nuptiis deficit, designatur uoluptas matrimonii, quae cito consumitur: per aquam uero illo priore uino meliorem effectam, intelligitur continentia castitatis multo praestantior matrimonio, quod deficiente uino diximus comparari. In principio enim bonum fuit matrimonium, quod per uinum figuratur: at in fine melior uirginitas, quam per aquam uinum factam aptissime interpretari ualemus. Non est ergo quod quisquam audeat improbare, quod dominus ipse tam officiose probauit: neque dubitare utri plus detulerit uirginitati, an matrimonio, quum nobis ex matris electione, et ex discipuli dilectione, et ex propria uirginitatis obseruatione, apertum uerum apertissimis argumentis ostenderit. Idcirco hanc ille in semetipso seruauit sanctissime, in matre elegit singularissime in Ioanne dilexit ardentissime, et nunc in cunctis approbat uehementissime.

Quid sit, quod quum tantae praestantiae sit uirginitas, nemini praecipitur. Cap. III.

Matth. 19

Non est autem quod quisquam admiretur, aut anxius quaerat, quid est quod quum tantae praestantiae sit uirginitas, nullibi tamen legatur ex praecocepto legis à Deo cuiquam indici, nisi uouenti. Id sane contingit, quod perfectorum est, et per paucorum hominum seruare castitatem: atque propterea uoti eam tantum esse uoluit, non praeccepti. Quocirca Pharisaeis dicentibus domino. Non ergo expedit nuberes

respondit. Non omnes capiunt uerbum istud, sed quibus datum est. Et protinus addidit. Qui potest capere, capiat. Ex quibus planè uerbis apparet: alios esse idoneos ad continentiam, alios aptiores ad nuptias: neutros tamen spernendos esse, & si sint Deo uirgines gratiores. Agat autem pro ingenio quisq; suo: & eligat de duobus, quod sibi nouerit expedire: utrum uis agat, non peccat: modo in domino faciat. Desse sane non potest saeculis omnibus, & qui ultro uirginitatem, & qui nuptias libentius amplectantur. Excusationem quidem, & ueniam obtinent coniugati: at uirgines & continentes laudem etiam merentur, & premiũ. Habet autem (ut Apostolus dicit) unusquisque proprium donum à Deo: alius quidem sic: alius uero sic. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem dominus: qui operatur omnia in omnibus. Idem alibi. Si impleuerit, inquit, uirgo non peccauit. Item. Qui uirginem suam non iungit matrimonio melius facit. Et rursus De uirginibus, ait, præceptum domini non habeo, consiliũ autem do. Ex consilio igitur Apostoli manifestissime patere uidemus, uirginitatem esse omnino matrimonio potiores: quum hanc ipsam tantopere nobis commendet ex animo. Multa quidem alia de hac ipsa uirginitate dici digne possent, sed pro merito qui de eius laudibus dicere satis possit, nemo est: quum non sit sanè neque humani oris, neque mortalis ingenii eas pro dignitate referre. Non enim est hæc naturæ conclusa terminis: sed summi Dei gratia è coelo data diuinitus: quippe quæ cœlitibus ipsis tantummodo est peculiaris, & propria. Verum quum de hac ipsa re multi sanctissimi, atque doctissimi uiri, tam græci, quàm latini, copiose, ornateq; scripserint: post horum præclara monumenta, quid loci reliquum his in euiditis nostris sermunculis possit esse, non uis deo. Quare hæc modo, et si non pro re, saltem pro

1. Cor. 7

1. Cor. 12

1. Cor. 7

1. Cor. 7

DE SACRIS VIRG.

tempore satis sint : neque quis hic à me de laudibus uirginitatis præterea esse querendum putet.

Adhortatio ad sanctas uirgines, ut cognoscant dignitatem suam, & peritent in proposito uirginitatis, & noto continentia. Cap. III.

AD uos modo nobilissimæ uirgines me conuertam, quæ & mundum, & omnes illecebras uoluptatum cõtempstis pro Christo, cuius fide, & sponsæ estis: peritate quæso in proposito; nec alium sponsum cogitate, q̄ hunc ipsum Iesum, qui eum dies, ac noctes mente, & animo in caelis uersandum est, ubi ad dexteram Dei sedet: qui licet sese præbeat cunctis amandum, nulli tamen hæret arctius, q̄ dicatis sibi destinatisq; uirginibus. Quam ob rem non est q̄ præterea, quenquam, aut quicquam uobis proponatis habendū quum hic unus omnia factus sit uobis: dominus uidelicet pater; frater; & sponsus. Quid est quod deſyderetis amplius? Maritalis thalamus uester est cælum: mundus mullebris, diuina contemplatio; nuptiale donum; paradisi regnum. Hæc erunt uobis perpetua, electissimæq; delicia: nuptiæ dignitatis; foelicitatisq; plenissima: sponsus assiduus, & gaudia sponsaliorū sempiterna: Non autem extimescenda hic uobis erit timentis uteri grauitas, aut partus angustia, uel molesta liberorum educatio, seu mordax sterilitatis fastidium, siue diuturnus uiduitatis inæror, uel pupillorum grauis sarcina, aut ulla deniq; pellicis uana, ac furiosa suspitio. O uos ergo foelices. Quanto sane dignior, atq; foelicitior censenda est foecunditas huiusce uestri spiritus: q̄ terrenarum fertilitas nuptiarum: quantoq; præstantius esse dignoscitur, nitescere mente; q̄ turgescere uentre: & torde senescere, q̄ habere lactescere: atq; ex mundis uisceribus non in doloribus terram parere sed cælum meditationibus, & contemplationibus parturite. Sed quid opus hic agere pluribus? Nun

[A large, curved, and partially obscured handwritten manuscript fragment, likely a continuation of the text or a related work, written in a cursive hand.]

quid parum dignitatis esse uidetur: aut parua ratio ad
 amplectendam charius uirginitatem: quod uos diuina scri
 ptura ubiq; Christi sponsas appellet: atq; in reuerentiā
 tanti sponsi (si dicere licet) uti deas ecclestes adorat:

Quam uero pulcher, q; amabilis uideri debeat nitor
 ille uirgineus, qui non solum in animo uirginis, sed
 & in uultu, & in oculis, & in omni habitu corporis lu
 cet, elegantissime per expressissimā similitudinem effin
 xit his uersibus egregius poeta Catullus.

Ut flos in septis secretus nascitur hortis

Ignotus pecori, nullis contusus aratris.

Quem mulcent auræ firmat sol, educat imber.

Multi illum pueri, multæ optaueræ puellæ.

Sic uirgo dum in tacta manet, dum chara suis, sed

Quum castum amisit polluto corpore florem,

Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis.

Diuus quoque Martinus pulcherrima & ipse compara
 tione, quid inter uirgines, uxoresq; atq; corruptas inter
 fit, præclare suis discipulis inter eundem; ad oculum
 suo sic digito monstrauit. Refert enim Serenus Sulpi
 tius uitæ eius elegantissimus scriptor, hunc, quū aliquan
 do per à moena prata lōge, lateq; patentia pertransiret:
 in quibus forte alibi errabant boues, alibi suæ terræ de
 more rostro uertebāt: pars uero alia extabat tota à moe
 nissima, quæ quum nulli iniuriæ esse tobnoxia, mira flo
 rum uarietate nitebat: atque tunc pro tempore uernans
 suauissimo odore fragrabat. Refert inquam hunc in
 prato medio constitisse, & conuersum ad suos, qui eum
 disciplinæ gratia sectabantur, dixisse. Respiciite filii, & in
 telligite quid de uirginum, conjugatorum uel præstantia
 sit censendum. Hæc pars quam pecus depascit, speciem
 nobis connubii exhibet: quæ et si non amisit ex eo pro
 fus gratiam, atq; herbescentem uiriditatem, decus ta
 men ita perdidit, ut pristinam illam florum dignitatem,
 qua nuper tantū placuit, nequaquam retineat amplius.

DE SACRIS VIRG:

Ma uero, quam sues sic subuertunt, inam cona, & Torrida, foedam fornicationis imaginem reddit. At illa integra & intacta portio, quam cernitis uernantem floribus, & suauē olentem, & quæ nullam pedum sensit iniuriam, & quæ tanta flosculorum diuersitate prædita contemplantium animos mira uarietate delectat, pulchritudinem, & gratiam uirginitatis ostendit. Beata species, & Deo digna: cui nihil potest merito comparari. Quantum errant ergo hi, qui coniugio fornicationem, & uirginitati nuptias æquandas censent, miseri, iniqui, ac stulti iudices. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est: ut uirginitas spectet ad gloriam, coniugium concedatur ad ueniam, fornicatio imputetur ad culpam. Hæc beatus Martinus scite admodum, atq; præclare: nos pergamus ad reliqua.

Quanta constantia pleræq; puellæ uirginitatis
propositum tenuerunt. Cap. V.

GRandis profecto constantia est: & eximia, atq; admirabilis abdicatio: totum scilicet in holocaustum offerre sese Deo. Alii uitulos, aut arietes, domos, agros, aurum, argentumue, aut alia eiusmodi extranea uota in templis offerunt: at uirgo sacra semetipsam deuouet. Et hoc est uotum Nazareni, quod est super omne uotum insignius, id est uouere seipsum ut de Christo dictum est, quoniam Nazareus uocabitur. Anna quidem uouit Deo fructum uentris sui, & ei Samuelem filium consecrauit, at uero semetipsum consecrare longe perfectius est: et cunctis uotis, oblationibus, hostiisq; præstantius. Quod qui facit, imitator sane Christi est, qui obtulit semetipsum pro nobis. O uera, & digna hostia, Deoq; gratissima: quam qui sic offert dicere merito potest: (quis cunque sit ille) Vivo autem iam non ego, uiuit uero in me Christus. Talis enim uirgo à domino requiritur, quæ solummodo cogitet quæ sui domini sunt: ut sit

Jud. 17

Matth. 11

2. Reg. 1

ut sit sancta & corpore, & spiritu. Sanctum namque dicitur
 quicquid Deo solemniter consecratur, & quod ad pro-
 fanos usus nunquam est amplius reuocandum. Quid
 autem dici, aut excogitari potuit mirabilius, atque præ-
 stantius, quàm quod pro consecranda uirginitate sua Deo,
 olim Magarita illa Ægyptiaca fecisse perhibetur: quæ
 desponsata iam; atque deducta domum primo statim
 uelperi danculum sese de thalamo uiri propiciens, dis-
 simulato sexu (quum euadere aliter tuto non posset) mo-
 nasterium uirorum ingressa est: & ibi sub Pelagii no-
 mine in maxima sanctitate tam diu delituit, quousque
 profunda huius uitæ laboribus, adiit cœlestes nuptias
 pro terrenis, quas contempserat. Idem castissimus ar-
 dor effectit, ut Euphrosina Alexandrina eadem dissi-
 mulatione, domum, patriam, parentesque desereret:
 ne cui à parentibus pacta fuerat iuueni nobilissimo tra-
 deretur. Nam & ipsa inter monachos per multa disci-
 mina inuiolatam sponso suo Christo uirginitatem ser-
 uauit: ac inter eos sic latuit, ut non prius cognita fuit
 esse femina, quàm defuncta. Vixit & Eugenia casta,
 uerecunda, & in corrupta in ecenobio monachorum;
 occulta autem quatenus licuit. Verum quum falso mas-
 ab omnibus haberetur, & à quadam Melantia matro-
 na nobili perditæ adamaretur: atque nec uellet, nec posse-
 set infano illius amoris satisfacere, insinulatur interim
 apud abbatem, quæ suæ esset aliquando pudicitiae insi-
 diata: quo circa in maximum discrimen adducta, dum
 calumniam sibi obiectam refellere honestius: alia ratio-
 ne non posset, exerto paulo: laxato pectore, mulie-
 bres mammas, quo decuit pudore, detexit: atque quæ
 primum cognita fuit femina esse; abiit illico ad cœ-
 nobium foeminarum. Idem pene & Marina passa est:
 maluit hæc tamen obiici sibi crimen, atque haberi pos-
 sibilem adulterum, ac quid uis suppliciorum, atque infam-
 iæ perpeti, quàm quod esset mulier cuiquam aliquando iniuncta sua

aperire. Laudanda uero sunt potius, quàm imitanda à mulieribus eiusmodi experientia continentis exempla. Lubrica sane est, & periculosa omnino talis conuersatio, nec ullo pacto probanda. Quo circa legitur beatum Martinum sanctitatis cuiusdam uirginis fama per tractum muliere eam aliquando statuisse: illam autem retuisse, precatam tantum, ut ille pro se dominum oraret: ac ne miraretur de hoc, quoniam à uiro nunquam fuerat antea uisitata. Commendauit uir Dei Martinus prudentiam uirginis: & quò tantopere uirosum conspectum formidaret, uehementer probauit. Hanc profecto tutius imitari uirgines possunt, quàm eas quas proxime memorauimus, quum nullibi desint uirginum monasteria, quo sese tuto recipiant, sicut olim, quum ista contingerant, nunquam enim conspectui uirosum tuto sese uirgines committit. Hinc est, etiam quò Gentiles Bonam deam serant fuisse castissimam, quippe quae nunquam fuerit egressa domo, neque uirum uiderit, dum uixit, uolum. Et ideo ab eius sacris Romae usque adeo mares arceri solitum, ut & picturae masculorum tergerentur: ne forte muliebris animus inter sacrificandum ex eiusmodi inspectione impudicis desiderijs foedaretur. Necessè est enim ubi diuersi sexus species interuenit, ibidem turpium cogitationum æstus ebullire: qui ex flammis oculorum solet ardentissime concitari. Verum quid refert alias innumerabiles penè uirgines ex nostris christianis hic copiosius recensere: quae non solum uirginitatem nuptijs prætulero sunt; sed etiam uitae: malentes se durissimis quibusque tormentis affici, ac immaniter necari, quàm mollissimis blanditijs allectae foede, uoluptuoseque uiuere. Quisnam ignorat quantae constantiae fuerit uirgo illa generosissima Thecla: quae iam à parentibus desponsa iuueni nobilissimo, ad Pauli apostoli uerbum, repudiato connubio, tam constanter uirginitatem dos

alio consecrauit, ut nullis postea minis, aut tor-
 mentis poterit à tali unquam proposito separari: ad
 qui naturam etiam bestiarum uirginitatis suæ uenera-
 tione ita mutauit, ut quæ ferocissimæ ad se deuoran-
 dam uenerant, blanditiæ uirgineo pudori, mansuetæ
 innoxiaq; recederent. Nihilo minori animo fuit Iphi-
 genia Ægypti Æthiopum regis filia, quæ à Mattheo
 apostolo in fide Christi erudita Hirtacum patris re-
 gni successorem in maritum accipere denegauit, regi-
 nuptura coelesti. Mirabilis quoque fuit, quod exco-
 gitauit Andragasina uirgo inregerrima, ne adolescen-
 ti nobilissimo à parentibus desponderetur inuita.
 Impetravit nanque assidua oratione à domino, ut tur-
 pi deformaretur scabie, quatenus ex eo suæ sibi uirgi-
 nitatis pulchritudo constaret: quod etiam factum est.
 Nam sponsus, cui pacta fuerat, huc cognita, horrorem
 morbi pertæsus, eam ultro repudiavit: & sicut erat,
 intactam dimisit. Quæ postmodum mox, ubi sacra-
 num uirginum fuit ascripta consortio, pristinum recuo-
 perauit nitorem: unde palàm factum est, ideo lepro-
 sam factam esse ex sana, ne (quod longe turpius le-
 pra putarat) corrupta efficeretur ex uirgine. Hic in
 hoc genere uirtutis non erit forte ab re alterius quoq;
 uirginis insignis factum referre, quod beatus Ambrosi-
 us euenisse suis temporibus scribit: ut cognoscant
 uirgines præstantiam suam, qualemq; sponsum sibi
 acquirant, quum repudiato carnali coniugio integra-
 tatem uirginitatis suæ Christo desponderint. Narrat
 is puellam quandam genere nobilem, sed multo nobi-
 liorem uirtute, dum acrius urgeretur à parentibus
 ut nuberet, & ferre uim eorum ultra non possit, pro-
 fugisse tandem ad sacrum altare, quod erat in templo
 proximo, indeq; ad parentes conuersam, ex ea ar-
 tanquam ex suggestu constanti animo sic loquentem.
 Quid agitis parentes, atque propinqui mei, qui me

DE SACRIS VIRG.

modo tam importune de nuptiis sollicitare non desistis : iam dudum prouisas habeo nuptias multo sane digniores , atque honestiores , quæ quæ à uobis modo mihi me inuita parantur . Sponsum uos egregiū mihi proponitis , alium egomet reperi meliorem : quaslibet recensete diuitias , quaslibet lactate nobilitatem , quantaslibet prædicare potentiam , à me ipsa mihi longe melius consultum quæ à uobis fuit . Sponsus sane mihi is est , ut nullus tam excellens possit usquam reperiri , quin longe inferior illo in omni uirtutum genere non inueniatur . Est enim ita pulcher , ut sol , & luna pulchritudinem illius admirentur : ita diues , ut eius sit uniuersus orbis , & omnia quæ in eo sunt : ita potens , ut eius imperio cuncta subsistant , nutuque regantur : ita genere nobilis , ut Dei ipsius sit filius . Si talem habetis conferre huic eum , non recusò optionem facere melioris : si autem nondum talem reperistis , facescite , quæso hinc , & desinite mihi esse molesti : non enim protuldetis mihi , sed inuidetis . Disce optimi Dei sponsa disce ab hac puella , qualem iactare sponsum possis : quum sis ei desponsata , cui uel præferri , uel conferri in ullo foelicitatis genere possit nemo . Præteritam penè imprudens præclaram Ptolomaidarū facinus , quod olim unà omnes pro tuenda uirginitate sunt ausæ . Quo enim tempore capta fuit Ptolomais à Saracenis , uirgines , quæ tunc forte in coenobio . D. Claræ manebant , consilio inter se inuito , quo nec se ipsas interimerent , (quod fas sibi esse non putabant) nec uiolarentur ab hostibus (quod multo peius morte ducebant) ipsæ præ crudelitate inter se per uices uulnerant : ut mutilatis naribus , & truncis auribus , cruenta facie , in conspectu hostium abominabiles apparerent . Quod facinus non horrore magis , quæ indignationi barbaris fuit : quate perçiti furore , quas contrectare præ horrore uoluptatis non ualuerunt , ferro crudeliter sunt aggressi , atque

pudore sic seruato, ad unâ omnes (ut ipsæ optauerant,
 & piis exposcerant præcibus) gladio obtuncarunt .
 Longum effet, ac penè infinitum, singulas recensere, quæ
 spectis nuptiis unâ cum corporis salute, de mundo, &
 de carne sua gloriosissime triumpharunt, martyrium
 cum uirginitate necentes . Quis ignorat qua constan-
 tia Agnes ; quò robore animi Apollonia ; qua fiducia
 Iustina ; qua fortitudine Lucia ; qua uirtute Catherina ;
 qua alacritate Ursula cum suis sodalibus ; qua deniq;
 fide, & quo animo innumeræ penè aliæ regum iussa ;
 & illustrium quoruncunq; uirorum nuptias spernentes
 immanissima tormentorum genera, pro amore Chris-
 ti, & pro tuenda uirginitate cõstantissime pertulerunt ;
 Sed non sunt ullo pacto Laudicenses uirgines hoc bo-
 co silentio prætereundæ : quam non fuerit eis seruata
 tantummodo pudicitia amissa uita, ut protomaidis ;
 sed fuit cum ipsa etiam uita inter hostes seruata uirgini-
 tas. Hæ nanque quum Laudicea ciuitas uastaretur ab
 hostibus, & nusquam pateret uictis, atque obsessis per
 fugium, seruandi pudoris gratia, partim in propinquâ
 fluentem sese prociunt : partim in stercorearias lattinas
 defiliunt : suffocari aquis, aut foetore necari multo satius
 ducentes, q̃ thesaurum uirginitatis amittere. Vetitum ta-
 men utrunq; est : seruatus nanq; eis fuit & pudor, & ui-
 ta diuinitus, quum nulla ex tam magno numero (erant
 enim multæ) & in tanta, & tam uniuersali clade, aut
 mortem corporis, aut detrimentam suæ integritatis in-
 currerit . Quin etiam quædam, quum semel repta
 fuisset, ab undis, & ne corrûperetur, rursus è nauis pro-
 silisset in fluuium, exorto statim maximo impetu flumi-
 nis, nefarii illi milites qui uim intentabant, unâ omnes
 cum nauis submersi sunt : uirgo uero secundo flumine,
 ueluti uis supernatans in proximam ripam tuto appu-
 lit . Eodem fermè ausu, sed exiti dispari, superioribus
 annis Patenti uisa est puella agrestis : quæ, quum Mar-

ximilianus Cæsar totam ferme uenetiam excursionibus deuastaret, omnesq; ex eo undique de agris intra moenia confluerent, urbem ingressa, & à propinquis (ut fit in eiusmodi fuga) deperdita, dum ignarus locorum flens, & errans trepide omnia circum hæsirat; in manus forte incidit militum Venetorum, qui præsidio urbis stabant: à quibus tracta est in proxima contubernia, ut ibi ludibrio haberetur eius pudicitia: sed nescio quo fato profiliit misera puella domo: & recta ad portam, qua paulo ante ingressa fuerat festina procurrit, putans se fore inter hostes atque in agris, & ubiq; locorum, q̄ intra urbis moenia tutiorem. Insequuntur incesti illi, ac impii prædones: fugit exterrita puella more trepidæ & imbellis damæ, quæ à canibus acta fugam rapit in nemora, & salus: & ubi aliter eua dere non sperat, de prærupta quapiam saxi crepidine sese præcipitat, malens subito casu conteri, q̄ comprehensa ludibrio esse rabidis molossis. Haud secus infœlix illa, ubi effugium nullum uidet, de ponte corruo, ubi forte aderat, in adiacentem fluvium sese demittit: & dum propolati tenax ab illis adiuuari recusat, & hastas renuit, quas illi porrigebant, aquis tandem suffocatur: Inuentaq; paulopost, in proxima ripa sepeditur: haud digna meo quidem iudicio quæ ibi sepeditur. Verum tamen certum est, q̄ sicut nihil prodest impiis celebris, uel speciosa sepultura, ita nihil obest iustis uilis, aut nulla.

De seruanda pudicitia per exempla gentium. Cap. VI.

Quid mirum hæc esse facta à Christianis uirginibus, quæ Christum norant (quum plerisq; etiam gentilibus solo integritatis amore tantæ curæ uirginitatem, tantoq; odio corruptionem fuisse

legamus, ut earum multæ quum eam fœditatem aliter propullare à se honestius non possent, uoluntaria morte repulerint / Legitur enim ex quinquaginta Lacedæmoniorum uirginibus quæ ad Messenios de more gentis sacrorum causa missæ fuerant, ab hospitiibus de stupro tentatis, nullam repertam fuisse, quæ aliqua arte allici, ad consentendum ponerit: sed omnes unanimes quum sibi uim parari cernerent, pro tuenda castitate mortem sibi ipsis consecuisse: eligentes potius extra patriam apud externos mori, quàm sic corruptas ad suos in patriam incolumes proficisci. Quo digno præconio celebrabitur captivæ illius Thebæ uirginis constantia / cuius coniugium quum Nicanor rex extincta filius forma captus ardentissime expeteret, nunquam potuit impetrare, & si captis Thebis factaq; iam serua id maxime optare debuisset. Sensit pudica mens longe præstare uirginem esse, quàm reginam. Eam itaq; cupidus amator, non nisi extinctam tenuit: propriis namque sese manibus interemit. Neque minori certe studio Milesiæ quondam uirgines didicerant seruare uirginitatem: quæ ex impetu Gallorum cuncta uastantibus, imminuentem sibi turpitudinem, uoluntaria morte fugerunt. Pars proposito Monima & ipsa Milesia, quæ à Mithridate rege Ponti uehementissime exposceretur in coniugem, aspernata tantiregis thalamum, nomenq; & honores regis, dum ad illum inuita traheretur, perinde ac si duceretur ad stuprum, sibi ipsi mortem conscuit. Decedasi quoque filiarum uirgines quanti & ipsæ pudicitie decus fecissent subsecuta nece monstrant. Nam quum ab hospitiibus, quos temere, ac imprudenter hospitio suscepissent, uis sibi illata fuisset, noluerunt post amissam pudicitiam super uiuere, & si honeste potuissent: abfuit enim dedecus, unde abfuerat peccandi uoluntas: mutis namque uulneribus cõfossæ unanimitè considerunt, Fortius, atque etiam generosius Thebæ.

DE SACRIS VIRG.

na quaedam abreptæ uirginitatis damnata est ;
 nam uim passa ab hoste , macerem aliquandiu dissi-
 mulata stupratorem suum dormientem , & nihil tale
 suspicantem obrunçat , lætubunda ; q̄ suam ita stre-
 nue pudicitiam ultra foret , subinde & seipsam interremit ,
 ne forte rursus uim similem ab alio pateretur . At quæ
 so Colchis puella alla similiter Thebana , Thimodia
 nomine profligatum identidem ab hoste pudorem so-
 lata est : pulchrum dolum ad ulciscendam pudicitiam
 machinata . Hæc enim stupratorem suum Magni Ale-
 xandri præfectum astu perduxit ad puteum , ut inde
 aurum extraheret , quod ibidem præ timore belli pau-
 loante se occultasse simulabat . Qui dū securus intro-
 spicit , promior lapsi factus , repentino puellæ impulsu
 in præceps ad ima deuoluitur : ac superiniectis postea
 lapidibus miser obicitur . Quæ postmodum re com-
 perta , atque ad regem pertracta : ab eo non solum im-
 punita dimittitur , sed laudata magnopere de tam præ-
 clara uisione , etiam immunitate donatur : atque ab eo
 ipso rege cautum , ne qua posthac ingenuæ domui ase-
 ferretur iniuria . Minerva quoque gentilium dea paren-
 tem dicitur interemisse uirginitatem suam uiolare cu-
 pientem . Mica Eliensis hic nullo modo tacenda est ,
 quæ quum forma præstaret , & Lucius Aristoni Eliens-
 sum tyranni satelles eius amore deperiret ; nunquam
 adduci potuit , ne parentum quidem precibus , ut læ-
 sciui iuuenis libidinibus assendret . Quæ quum tandē
 uim pati cogereetur ; aduoluta paternis genibus roga-
 bat , ut mahi se ad stuprum non sineret : sed ut potius
 in tueri eam mortuam uellet , q̄ corruptam . Interim
 effrænata libidine correptus impius satelles eam ita cõ-
 plexam parentem grauisimis plagis affecit , & demum
 omnia forti animo tolerantem , ut erat , demisso in pa-
 terno sinu capite , iugulauit . Makit uerecunda puella
 sic in sinu patris cruciatur necari uirginitate salua , quàm

in sua adolescentis molliter teneri amissa pudicitia; multo chariorem sibi fuisse pudorem declarans, quàm uirginitatem. Quid Phædonis filias memorem: quæ adiudicato patre ad mortem, quasi tyrannidem affectasset, ne quid & ipsæ in se grauius, & hostilius, quàm sui pudoris candor exposceret, populi furentis impetu pati cogentur, complexæ inuicem in puteum sese præcipitarunt: Quid & per multas alias gentiles referam: quas recensere longum est, & fortasse superfluum. Ignorauerunt hæc quidem omnes uotum illud, ac sacrosantum fœdus connubii spiritualis, nec uirginitatis suæ sponsum Christum nouerant, nec ullis erant astrictæ uotis continentia: attamen tanto studio integritatem pudoris adamant: ut nullo ingenio, aut ui expugnari potuerint, ut uirginitatem illicito aliquo matrimonio commutarent. Quare uel ex hoc dignæ profecto uidentur fuisse, ut agnoscerent Christum ueræ sponsum uirginitatis: cui uel sic ignaræ sese tanto studio, atque affectu dicauerant. Hæc habui nobilissimæ uirgines, quæ ex uariis excerpta auctoribus, uobis pro pudicitia norma proponerem: ethnica etiam exempla adiuuere minime uerius, quo scilicet apertius cognoscat Christiana uirgo, qua sit animaduersione plestèda, quæ uirginitatem suam tam solenni ritu Christo Deo desponsatam, ultro corrumpendam nefariis stupratoribus dedat: atque simul intelligat quanti sibi faciendus sit uirginitatis thesaurus, qui etiam gentilibus tanti fuerat, ut eum uita ipsa multo existimauerint chariorem. Ah quanto optabilior gratiorque uideri debet is thesaurus uirginibus Christianis: quæ modo in eo seruando, non quidem, ut olim illæ, uitam amittunt, sed inueniunt. Verum quanto nunc facilius, atque felicius seruare possunt uirginitatem, quæ uolunt: tanto grauius puniendæ sunt profestæ, quæ negligunt. Olim & enim sanctæ uirgines uel à lenonibus trahebantur ad lupanar,

DE SACRIS VIRG.

nunc aut contra muris & claustris quasi ui custodiantur, ne corruptoribus pateant, Vide quanta diuersitas temporum, & morū: tunc illis nō licebat arbitrato suo caste degere, nunc uero nostris non licet ex sua libidine impudice quicquam facere.

Quam dignis, & magnificis titulis decorentur in
sacris literis uelatae uirgines Christi.

Cap. VII.

E Ia modo prudentes uirgines quae asiduo certamine sexum acriter oppugnatis, & mundum de seruitis propter Christum perstite uigiles, & lāpades uestras oleo concinnate largissime, opperientes aduentantem iam iam sponsum qui cum unā ingressurae estis ad nuptias, is blandis uos promissis, & dulcibus his uerbis inuitat. Veni, inquit, sponsa mea, ueni speciosa mea, ueni columba mea, Accipe coronam, quam tibi praeparauī. Ecce uenio cito, nemo accipiat coronam tuam. Quae nam est haec corona quaeso, quae auferri uetat, nisi tua ipsa uirginitas, quae te domini coronam esse facit, de qua legitur. Et eris corona gloriae in manu domini. Quum itaq; corona domini dicaris propter decus, & sublimitatem uirginitatis, caue nequā committas indignum, aut indecens capite saluatoris. Praeterea scriptum est de te in sacris literis. Hortus conclusus soror mea sponsa, custodi ergo fructus tuos, nō exurgant in eo spinā, aut tribuli, sed tuae florentes emittant odorem suum. Non irrumpant latrunculi, qui destruant sepem pudoris tui, & surripiant delicias fructuum tuorum horto conclusas. Diceris quoq; fons signatus, nemo ergo conturbet aquam cisternae tuae, ut ualeas pulchritudinem tuam, & decorem tuum in ultrea claritate fontis huius asidue speculari. puteus etiam nuncuparis aquae uiuae: caue ne uiui latices conuertantur in fatentes lacunas, et puteus gelidus in stagna coquentia

Cant. 2
Apoc. 3
Isa. 62
Cant. 4
Cant. 4
Ibidem

phlegetonis inferni. Vocaris insuper paradifus : ulde
 quæ fo ne fit in ea arbor letalis , et dolofa, de qua anti, **Ibidem**
 qui ferpentis te calliditas aftuta decipiat: ut guftata inde
 trectu mali dulcedine, fimilis Euæ pereas, atq; incurras
 fimul cum illa maledictionem, ut & tu in doloribus pa
 rias. Cæterum quum fuper omnia appelliteris. fponfa
 domini dilecta : provideas diligenter, ne quando tua
 culpa, à quo tantopere diligeris, repudiata, turpius cono
 fundaris. Item quum & columbæ candidiffimæ afli
 mileris : caue ne nigerimum transformeris in coruū. **Cant. 2**
 Et quando etiam porta domini claufa diceris: profpice
 ne quis aperiat, ne quis irrumpat, præter dominum, pe
 nes quem clavis illa Dauidica manet: qua aperit, et ne
 mo claudit, claudit, & nemo aperit. Tu deniq; dum uir
 go es, dum intafta manes: tota pulchra es, tota fpeciofa
 tota formofa: caue propterea, ne quid fit tibi in oculis
 petulans, in ore procax, in geftu pudendū : fed ipfe oris
 habitus, atq; motus, inceffusq; , atq; totus corporis fpe
 des fimulachrum fit mentis, ac figura interioris pulchri
 tudinis: quæ neq; exteriori cultu, neq; adulterinis colorib
 us, indiget. Hoc faciens tu quidem ex altaberis cum
 angelis in coelū: fi uero contra feceris (quod Deus auer
 tat) extrufa de numero prudētum demergeris cum dæ
 monibus in abyffum fempiternam: & quāto fublimior
 fuerit afcensus tuus antea ad cælum, tanto perniciofior
 poftea lapfus tuus erit ad inferos. Hæc ad honeftas, &
 fanctas uirgines in præfenti dicta fufficiant : refat deinceps
 in inceftuofas , ac repudiatas à Chrifto adulteras.
 Affam uertere: ut pro integritate pudoris, quæ femel po
 dita reparari ultra nequit, integritatem mentis reddant:
 quæ per poenitentiam, & effufionem lachrymarum fa
 cile reftituitur.

In inceftuofas ueftales: qua poena afficerentur,
 quum poft profefionem uirginitatis
 redderentur inceftæ. Cap. VIII.

DE SACRIS VIRG.

Sicut ergo summo honore dignæ sunt, ac maxime laudandæ honestæ, ac pudicæ uirgines, quæ ob Christi amorem nuptiarum solatia contempserunt: sic contra seuerissime puniendæ, quæ uiolata fide sponsionis, et deposito pudore fœdis libidinibus inhiant. Atque quanto magis lætandum, gratulandumq; est illis, quæ carnem, mundum, et diabolum superatarunt: tanto contra grauius dolendû sup his, quas fœda, ac sacrilega libido prostrauit. Proh dolor q̄ peruersa mutatio, eam scilicet uirginem, quæ nuper uocabatur domini templum, & habitaculum spiritus sancti, flosq; & lilium & eiusmodi dignis admodum nominibus (ut nuper dicebam) mox factam esse sentio nam omnium immundiciarum, abyssum peccatorum, atram fuliginem inferni, stipulam aridam, spinam letalem: & de uirgine sacra impudicissimum scortum: de sponsa Christi, repudiatam adulteram, nuper, dum incorrupta mansit, sanctis angelis, modo corruptam reprobis spiritibus comparandam: quippe quæ cetera quondam Sathanas ab angelica celsitudine in profundum deciderit inferorû: ut iam non sponsa domini, sed dæmonis concubina merito sit dicenda, tanto deteriore effecta meretricibus corrupta, quanto antea præstabat meretricibus uirgo. Leua in directum oculos tuos (Inquit propheta) & uide ubi prostrata sis, & q̄ uilis facta nimis iterans uias tuas. Quid enim est aliud ab negare uirginitatis sponsionem: q̄ mentiri Deo patri & repudiare Dei filium: & rescire à se spiritum sanctum & ac deniq; consecratum Christo templum fœdo cultu demonum profanare, & in lupanar conuertere. Legimus antiquos Romanos licet falsa superstitione temerantur, suas tamen olim uirgines, quas ipsi uestales appellabant, tanta reuerentia, ac tantis honoribus psequi solitos: ut nihil eis esset in rebus humanis, aut diuinis, uel angustius, uel sanctius, q̄ sancta, atque impolluta

Hiere. 3

castitas uirginalis. Contra uero summo odio, atque etiam supplicio consueſſe proſequi inceſtas, & moles. Nam (quod horribilius eſſe non poterat) uiuam uidentemq; funere indiſto: feretro uiuentem uti mortuam eſſerebant: amicis atque cognatis triſte funus luctu miſerabili proſequentibus. Vbi uero ad portam Collinam uentum erat, ſtatim inſoelicem illam, atque miſellam formidam, pontifex ſuus ſpecu ſubterraneo deponere: & conceptis uerbis arcana quaedam precatus, ex templo ſeſe auertebat: & tunc qui parati erant humum certatim ſuper eam nequicquam clamantem & miſerabiliter eulantem iniiciebat, uiuam in uoluntatem uiolatam uirginitatis humantes.

Quam grauiſſe delinquant uirginitatem uouentes, ſi ſe corrumpi ſinant. Cap. IX.

TRiſte ſanè & ualde lachrimabile ſpectaculum attamen dignum, & æquum tanto flagitio. Miſtus quidem nunc agitur cum inceſtuofis: & ſi expediret fortassis ad cuſtodiendam uirginitatem, ut tunc quoque eiſmodi flagitia ſimili ſupplicio punirentur: cauere ſanè puellæ magis, ac diſcerent modeſtius agere ſupplicii horrore perterritæ. Acerbitas enim uolendi malefici, rectius, cautiusq; uiuendi improbis diſciplinam præſtat. Non ſunt hæc quidem ueſtæ, aut Dianæ, aut ulli uano deorum, deorum ue gentiliũ cultui deſtinatæ: ſed Chriſto Deo uero, & deorũ Deo diuinitus conſecratæ: neque etiam ad Gamelii Iouis aram, uocatis Hymenæo, & Talaffo falſis gentiliũ diis, nec nefandæ Veneris, Iunonis ue pronubæ auſpiciis aut gratiarum fauoribus nuptias pepigerunt: neque in cubiculis, aut ante gentiles toros, ſed coram omnipotentẽ Deo in ſacraſſimis templis, iuxta aram ſummi Dei, arcentis lampadibus, ſolenni cæremonia cum ſumma religione, qualibet quaſi regina coronata ſunt

DE SACRIS VIRG.

mo illi regi Deo nuptura refedit. Quidnam quæ-
 magis ratum, sanctumq; esse debuit, q̄ fideliter, serua-
 re quod sacro ritu, tam solenniter pactum, promissū
 sumq; fuit: Adhuc tamen reperiuntur, quæ non ue-
 reantur tam firmum labefactare promissum: & tam
 sanctum uiolare sacramentum; atque pro scelus re-
 iecto Christi sponsalio, & spreto domino, contem-
 rata fide impie sese neq; seruo, ac improbo lenoni sub-
 stemere. Quæ nā est tam effrons, ac impudica mulier,
 quæ coram spōso & in oculis eius ausit quicquā cōtra
 pudorem committere: aut patrare quidpiam inhone-
 sti, quod aut eū offendere, aut eius possit animo displi-
 cere: Quod si quando fieret. Quid hoc iniquius aut
 indignius dici, aut excogitari unquam posset: O misere-
 ræ fœminæ quid agitis: An ignoratis sponsi uestri o-
 culos quos fallere creditis, ubiq; locorū præsentis esse,
 & quicquid agitis contemplantes: Oculi domini (in-
 quit propheta) super facientes mala, ut perdat de terra
 memoriam eorum. Porro tantum abest, ut factum quid-
 piam latere eum possit, ut etiam cognoscat corda ue-
 stra, & cogitationes ipsas occultas intelligat. Audetis
 tamen sub eius conspectu, quasi non uideat, et in oculis
 illius, quasi dormiat, o scelestæ agere tam nefarie: et
 ea committere quæ nulla meretrix, quâuis procax, in
 conspectu sui lenonis auderet: O nefandum scelus, o
 singularem audaciam, o insignem contumeliam, uir-
 ginem scilicet Deo dicatam, solenni ritu sanctificatam,
 omni religionis mysterio consecratam fieri incestam,
 ac fœdo nefandorum facinorum luto uti immundam
 suam, ac multo etiam fœdus uolutari. Quid enim fuit
 opus uelari, septisue occludi, si ita patere uelitis: Pro-
 pudor patent alicubi septa uirginum, atq; iam ob defor-
 diam pastorum ex sacris ædibus in meretricios forni-
 ces, et obsecræ latibula sunt conuersa. Quamto equis
 dem libentius hoc loco siuissent, si id uulgus lateret, si

clanculum fieret, si posset disimulari silentio, et aliqua tergiuersatione celari. Verum quum impune, palàm q̄ peccetur, minum esse non debet, si palàm, atq̄ impune tantum quoq̄ flagitium desleatur. Honestas tamen, ac sanctas semper excipimus, quæ in sua integritate, inq̄ Dei seruitio constantissime perseverant. Sed iam et de malis meliora speramus: quum cœperint res melius ire q̄ putabamus, atq̄ cœptum sit tandem immutari tam improbos mores, et licetiam, q̄ propior sceleri fuerat q̄ religioni, nouis legibus arctius cohiberi: atq̄ oēs obstrictius ad exemplum, et regulam uirginum sanctarum obcludi, et geminatis cancellis, et parietibus altioribus, ac tutioribus obserari.

Quam male conueniat nimius corporis cultus uelatis uirginibus. Cap. X.

Sed iam ad propositum redeo et ad impudicas iterum me conuerto. Quo nam quæso pacto infœlix mulier, etiam si uelis, impudicitiam tuam disimulare poteris? quum euulsis superciliis, comptu, fucò, nimiaq̄, mundicie ipsas etiam meretrices excelas: ut iam neq̄ ex oculis neq̄ ex sermonibus neq̄ ex cultu uideri matrona honesta possis, ne dum uelata uisgo, aut cœlebs: quin potius scortum, et omnes implens numeros, dignissima prorsus Florali matrona tuba, ut ait ille, Ex quo sanè multo magis uideris digna ut ueneri illi Corinthiæ consecreris, immo prostituaris, q̄ Christo. Audi prophetam Hieremiam te ita acriter accusantem. Impudens (inquit) facta es ad omnes, facies meretricis facta est tibi. Nimius siquidem uestiendi cultus, comptusq̄ corporis, lenociniaq̄, fucorum nō nisi prostituis, ac impudicis fœminis conuenire uidentur: q̄ nunc ex improbitate consuetudinis, ac morum peruersitate et fœda licentia temporum id etiam in quibusdā matronis, non tam impudicitie notam, ac suspicionem

Hiere. 5 5

DE SACRIS VIRG.

¶ uitium potius mullebris leuitatis, ac uanitatís accuset qua sibi per placendi studium de coniugum licentia blandiuntur. Atqui uero in sacris uirginibus, quæ sese prorsus carnalibus deliciis abdicarunt, si iisdem adhuc concupiscentiis delectantur, nulla est excusatio, sed certum potius indicium animi, corporisq; corrupti.

Quem nam cedo pudorem præstare poterit, etiam si casta, aut uirgo fuerit, mulier compta immodice, et exulta molliter: cuius potissimum in uotis hæc sint: acus, calamistra, specilla, crinalia, ampullæ, fuscus, unguenta, & mundus reliquus mullebris, tanquam necessaria supellex: & quæ habeat thalamum, torum, pauimentum, parietes aulæis, tapetibus, signis, atque picturis ornatos: resq; omnes ita instructas, ita apparate dispositas, ut non uideatur ibi uirguncula sacra, sed Thais quæpiam, aliave famosa meretrix habitare.

Quis enim compositos unctosq; crines, & cincinnos, & eiusmodi comptus, uel in qualibet honesta puella non damnet: ne dum in uirgine circumfusa, & profusa, ac dicata perpetuæ castitati: Quod enim in alia turpe est, in hac etiam foedissimum reputabitur. Impossibile sane uidetur simplicem, ac puram esse posse illius uirginis conscientiam, quæ uel arte uel compositione, uel uera etiam forma pellicere spectatores ad sui concupiscentiam delectetur. Nam et si ipsa forte non assentiatur concupiscentiæ peccato, aliis tamen peccandi faces, & fomitem subministrat: atque concupiscenti tentamenta propinat. Quid aliud uult sibi uestis ipsa, & si uilis, & pulta, tota tamen & mundicie immodica, & suspecto nitore perfulgens: Quid distuta altius tumescat, ut aliquid interius appareat pulchri, quod commoueat: Quid nitentes soleæ nigredine: Quid papillæ fasciis artius compressæ: Quid crispanti cingulo angustissime pectus arctatum: Hæc sunt sane manifesta animi latentis indicia: & quæ sine questionibus

*questionibus re, non uerbo, cordis arcanum uerisus
 me fateantur. Virgo quidem nō tantum nomine, sed
 & re ipsa esse debet, æ etiam uideri, & credi: ut quā
 quis eam uiderit, non statim dubitet ex aspectu inte
 gra ne sit, an corrupta. Si enim uirgo uideri uis, & serua
 re tuam uirginitatem desyderas: quid permittis, ut tal
 lis te decor, & talis te cultus infamet? Quid te ornatā:
 & comptam interim ostentas? quasi uel uirum habeas,
 uel quærites, cui tu eo comptu placeas? Optes potius,
 si uirgo diu esse uelis homines fugere, & hominibus
 displicere, quoniam (ut David in psalmo dicit, Qui
 hominibus placent confusi sunt. Maculas te ipsum q
 dem non omas, & carnalis concupiscentiæ notis aspers
 gis, etiam si munda alioqui fueris, quum iam dudum
 defecam comam rursum peccas, & supercilia expilas
 dentes pulueribus fricas, fasciculum ad nareis admoues
 faciem cerusa & stibio decoloras. Quid tu cupis de
 camis pulchritudine exterius cōmendari? quando nullo
 la sit uirginibus sollicitudo molestior, q̄ aduersus pro
 priam carnem lugi & assidua concertatione pugnare:
 dicatq; propheta, immo spiritus sanctus omnis gloriæ
 filiz regis ab intus. Porro extrinseca pulchritudo cor
 ruptibilis est, & uana, fomesq; ac nutrimentum libidinis
 at uera uirginis pulchritudo interior est, & ideo inter
 rius sese exornat, ut suo se tantum sponso, qui uidet in
 abscondito, pulchram, & spectabilem præbeat. Deteg
 gis te sane qualis sis, quum tam peruerse aliud uerbis
 occulte iactas, aliud re ipsa foris ostentas. Nam nullis
 ferē comptior cultus in præcio est, q̄ quibus pudor uil
 lis est. Sincære quidem sincæritas formæ tractanda
 est: & quod est professionis, & uoti, id cultu, & habi
 tu, atq; actu seruandum: ne aliud professio commēdet,
 aliud cultus insinuat. Siquidem interioribus uirtutibus,
 non exterioribus ornamentis est decoranda uirginitas.
 Quin immo etiam si adsit decor naturalis obnubēdus*

psal. 52

C

DE SACRIS VIRG.

est, & disimulanda species uirginibus sacris. Cultus enim & immoderata frontis hilaritas corruptelam mentis arguit: quippe quæ à puellis lasciuus de industria ad allucendos amatores & ad sollicitandas iuuenum mentes soleat comparari. Minuta uestalis gentilis, & ethnica (ut refert Lilius) suspecta tantum ob mundio rem iusto cultum sacris primo abstinere rebus iussa: deinde pontificum decreto, seruo indice facta rea, uia de morte sub terram defossa est. Posthumia Romanæ, et ipsi uestali, & honestæ alioqui uirgini, risus solutior, & liberior cum uiris confabulatio tantam illi ipsi peperit infamiam, ut uel ex eo solo accusaretur incestus: quæ quâuis postmodum compertum fuerit falso fuisse insinuatâ, iusta tamen grauis sumaq; reprehensione non caruit admonita; fuit à Spurio Minutio summo pontifice deinceps inuerecundius loqueretur, q̄ uideret. Tales profecto uirgines fatuæ merito possunt dici: quæ licet uirgines sint, extinctas tamen lâpades habent, oleoq; carentes: nec propterea introibunt cum sponso ad nuptias: sed exclusæ audient uerbum illud ualde horribile, & pertimescendum. Nescio uos. Deponant ergo castæ, & honestæ uirgines mores, habitumq; incestarum et lupanarium insignia, & prostitutarum ornamenta prorsus abiciant: ne quod profitentur odisse, cultu ipso corporis amare uideantur: & ob id, multo etiam peiores q̄ sint, à cunctis credantur. Asserit autem inclytus martyr, et doctor sapiētissimus beatus Cyprianus uirgines quæ sese eiusmodi artibus comperint inter uirgines nō esse connumerandas sed tanquam contactas oues, et morbidas pecudes à sancto, & puro grege uirginum, prorsus arcendas, ne contagio suo cæteras polluant.

In eas quæ aut sibi abortum procurant, aut æditos ex se infantes necant. Cap. XI.

Quid uero dicemus, si quæ etiam ex his reperiantur, tam impie, et scelestæ, ut ueneficis, et ineq̄

ementis, atq; aliis quibusdam infidiis sibi ipsæ p̄turs
 abigant, et abortum procurent, ne incestus sui flagitium
 adueniente maturi partus additione prodatur: Nouum
 monstrū, ut sint matres, quæ fiant ultro suorū nondum
 natorū filiorū parricidæ. Sunt et quæ medicaminibus se
 se præparent accersentes sibi pharmacis sterilitatem, ne
 abortione sit opus. Turpiter quidem, omnes uerum all
 quanto consultius illæ, quæ ædita puerperla nō necant,
 ut istæ, quas modo dicebam, sed exponūt: aut perfra
 ctis omnibus repagulis pudoris, et honestatis, e cætu uir
 ginum fugiunt post stupratores suos. Proh nefas piget
 pudetq; dicere. Siccine est abrenunciare sæculo? Siccine
 uoluptatibus abstinere? Siccine Deo uotum? Cogitare
 miseræ, cogitate inq̄ cito uos hinc migraturas esse ad
 iudicium, ac astituras mox ante tribunal illud tremendū
 iudicis magni, ubi latebræ omnes cordium, atq; omniū
 facinorum libri aperientur: in quibus à cunctis omnia, q̄
 uis occulta, legentur: et pudenda tua (ut ait propheta) in
 conspectu tuo reuelabuntur. O quot ibi corruptarū cre
 dita falso uirginitas, eo iudicio condēnabitur: et contra
 quot uirginū male diffamata castitas coronabitur. Expa
 giscimini ergo, et uel gehennæ metu resipiscite: nihil sal
 ue remedii est reliquū, nisi poenitere, et in melius sese
 emēdare, anteq̄ ueniat dies illa tremēda, et amara ualde:
 q̄ qd: à quolibet q̄tūuis diu ulsturo lōge esse nō potest.

Aduhortatio ad poenitentiam. Cap. XII.

Cogitate ergo infelices aiæ quale uos iudiciū ex
 pectet, et quale uobis p̄ tanto scelere apud infer
 ros preparatū iā sit incendiū: in quo tanq̄ in Pha
 ridis tauro, succēsis fornacibus p̄petuo torrebimini.
 Cogitate inq̄ qs stridor dentium uos maneat, q̄ tenebræ,
 qui fletus, quæ mola in collo, qui uermis in cōscientia.
 Ibi quidem inter mille suppliciorum genera, et amnes
 sulphureos, et immanes tortores, et ultrices furias p̄ce
 tas luetis perpetuas, sine ulla spe lueniæ, aut ullius

DE SACRIS VIRG.

amplius misericordiae perfugio. *Cabete caute dum licet, tam tremendum iudicium: nec ipsae uobis deesse uelitis, tempestiuam poenitentiam aspernantes: ac eam cum grauisimo salutis uestrae periculo differentes. Nihil est enim quod desperetis uestras sordes lachrymis posse lauari, modo resipiscere uelitis, & cum leproso illo euangelico poscere dominum mundari. Id enim pollicetur uobis dominus per prophetam suum dicens.*

Matth. 8 Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuere re ad me, et ego suscipiam te. Et per alium prophetam

Niere. 3 Si fuerint inquit peccata uestra sicut uermiculus, quasi niuem dealbabo: & si fuerint ut coecinum, uelut lanam albam efficiam. Quamobrem leta iam oculos tuos in directum, et uide ubi prostrata sis & (ut inquit Apostolus) memor esto unde cecideris, et age poenitentiam.

Isa. 1 Diximus pauloante per arcam Noe castitatis imaginem merito figurari: quum omnis caro diluuii aquis submersa fuisset, in ea quicquid incorrupti fuerat conseruatum est. Ex hac ergo arca quum Noe coruum, & subinde columbam euolare libere permisisset, non nisi coru lumba legitur reuertisse, coruo foeda putrescentium caduarum esca detento. Tibi sane competit ista similitudo rectissime Nam tu quoque quasi columba domini exiisti in apertum extra arcam pudoris: eia modo instar columbae illius sumpta pacis olea ocyus reuolato, ut admissa rursus in arca salueris: nam si redire contempseris, & sordibus uoluptatum detenta coruum malueris imitari, perpetuo exules, nec in arcam, id est in gratiam amplius admitteris. Consulat ergo sibi unaquaeque dum uacat, & dum tempus est, et quae praestare Martham, eo quod corrupta sit, amplius non potest, Magdalenam saltem illius sororem discat imitari: ut eam ipsam sequatur poenitentia, quam prius secuta est culpa. Hae enim & si multum peccauerat, pii tamen Iesu pedibus prouoluta flendo ueniam promeruit, & ab eo, ad quem nus

Apoch. 2

Gene. 8

per meretrix plenà peccatis accesserat, iustificata, innocens, & sine peccato recessit. Quid tu ergo cunctaris diutius, aut differs in longum emendationem peccatorum. Pro certo scias tempus, quod nunc acceptabile est, mox in aduersam tempestatem immanitatis, & horrois plenam totum mutandum esse: quando nihil ualebit pœnitentia, nec erit ulla spes uenitæ, nec humanæ aut diuinæ misericordiæ perfugium.

Inductio ut incesta suo se iudicio condemnent.
Cap. XIII.

Iudicate miseræ foeminae uosmetipsæ de uobis: hic iudicium uestrum requiro. Ingreddimini parumper secretum thalamum conscientię uestre, & sedentem sibi pro tribunali spectate eam ipsam dominum de uobis secreto iudicio rectissime iudicantem: nam sicut dicit Apostolus, si nos metipsos diiudicaremus, non utiq; indicaremur. Quæ namq; ex uobis tam expers ratio nis erit, ut iudicio isto domestico, non succumbat: ac ream sese non dicat, et omni supplicio dignam? Et enim si uirgines fatuæ uel ob solam ignauiam, nuptiis coelestibus excluduntur, quid de iis quæso fiet, quæ nõ tantum, ut fatuæ illæ bonũ opus negligenter fecerunt, sed etiam petulanter sacrata, atque sanctificata Deo corpora impuris prostituuerunt, lenonibus uulgantes Christi thalamum in lupanar? Dicite rogo, hoc etiam à uobis requirimus. Si mortalis cuiusuis hominis uxor deprehensa in adulterio ex præcepto legis obrui lapidibus digna est: quid sponsæ Christi aduiteræ fieri pœ est? unica quidem puniri morte parum est, grauiora committit scelus. Sed quidnam ergo supplicii erit huic incestæ satis, si mors una pœnæ satis non est? Alit quid profecto atrocius morte id sit, oportet: et hoc erit mortis sempiterna pœna: quam nec mors ulla extinguat, nec ullus diminuat dies, nec ullum refrigerium

1. Cor. 11

Math. 25

DE SACRIS VIRG.

tenet. Pemolcite uel ex hoc, quanta sit sceleris istiusmodi immanitas, quod quum tam misericors sit ecclesia sancta Dei, tamen eiusmodi flagitium tam diro anathemate feriat, ut ne morietum quidem communionem per Illibertani concilii decretum dandam uelit ei, quae Deo dicata stuprum aliquando commiserit: quum tamen pro nullo ferè alio crimine (quod sciam) legatur communionem culpam in morte interdicti. Sed iam contra eiusmodi incestas satis dictum arbitror. Horret siquidem animus, & ob pristinae uirginitatis honorem eas tantae foeditatis ultio incessere mens ipsa reformidat, neque ipsum sane perperdet de his minus honorifice loqui, quam sponsam Christi deceat: & quae ipsa sacrarum uirginum postulet reuerentiam: quoquo modo interim plerumque istarum uiuant, atque a uoto, & à sua professione rebellent.

Quam graue scelus sit Deo dicatam uirginem
polluere incestu, quod acerrime semper
fuerit uindicatum. Cap. XIII.

Hactenus de inipudicis uestalibus, sed quae modo satis digna conuicta in eos ipsos scelestos, atque incestuosos hoies dici possunt, quae has ipsas uirgines sic Deo dicatas polluere, & incestare non uerentur: Quanam oris facundiam grauitas orationis: aut quae uehementia uerborum, atque sententiarum in tam nefarios, ac profanos adulteros, posset pro scelere grauitate satis digna reperiri: Vixit quidem officium linguae atrocitas rei & facinoris magnitudo. Id cogitare mens stupet, & manus refrigit exarare. Scelus est profecto quod nec ulla potest eloquentia satis explicari, nec ulla satis digna poena puniri. Profanus si quidem habetur, qui aut sanguinis, aut feminis profluuium aedem polluit: at quanto profanior qui puram, & consecratam uirginem incestat: Spiritus sancti templum profanat, & sanctificatum corpus detestabili collusione conspuat: Si ualde nefarium est uasa consecrata manibus.

profanis attingere, sacras uestes diripere, propter quod multi acerrime multati sunt, quale crimen esse putabimus, consecratis Deo uirgines cōstuprare ; spolia uirginitatis abripere ; uiua templa spiritus sancti impie profanare ; Constat enim, sacrata Deo corpora cunctis partibus quāuis sacris sanctitate, ac religione præstare: quādoquē nō parietum gratia, sed utri eiusmodi tēpli amore de celo Christus descenderit, primo in uirginis utero: postmodū de utero uirginis in mundū: postremo de mundo in crucem. Ozas (ut in sacris literis legimus) curram domini prolabantē temere fulcire conatus, q̄a sacratissimam arcam profana tetigit manu haud mora humi repentina morte procubuit. Balthasar Babilonius quāsa tēpli impijs manibus cōrectare non sit ueritus, miserabili p̄ena affectus est. Antiochus quoq̄ profana to Dei templo, spolijsq̄ ditatus sacris, haud multo post amaro animo, q̄ fecerat reminiscens, cōdignas sacrilego p̄enas luit. Heliodorus Seleuci regis legatus dum finis illi impietate idē templū spoliare esset aggressus, terribili uisione perterritus, & inuisibilibus ēt plagis percussus, statim miserabiliter i ipsius ærarii uestibulo cōcidit: ibiq̄ aliquantisper digna castigatione correptus est, sed pertusus patradi facinoris impetrata sacerdotū p̄cibus uenia, officis uitæ restituitur. Pōpelus quoq̄ ille magnus captus Hierosolimis, licet ex illo tēplo (ut refert Cicero) nihil attrigerit, tamen haud leuius peccauit, quā illud idem templum primus idolorum superstitione polluerit, quo circa non diu post uictus à Cæsare in Ægyptiæ eo littore recta ceruice iacuit feris dilacerandus altibus. Crassus item auarissimus quī & ipse ex eodem tēplo quicquid preciosi fuerat reliqui eorum q̄bus Pōpelus pepercerat, sustulisset, apud Carras Parthorum sagittis opprimitur. Merito ergo (ut uidemus) puniti omnes sacrilegi maximis semp̄ p̄cenis fuerunt: at q̄to maiori uisione digni nefandi, atq̄ incestuosi sup̄ratores, quātoq̄

1. Para. 13

Dan. 5

2. Mac. 19

2. Mach. 3

DE SACRIS VIRG.

æquius puniendi ! Si quidem neque arca illa, neque uasa aut ornamenta ulla templi quantumuis religiosa, et sacra, seu aurea, seu argentea illa sint, præferri, æquarive possunt augustimo, et sacratissimo templo corporis uirginis: quâdo quidem ea quæ præcesserunt figuræ, et indicia; umbræq; et imago fuerunt eorum, quæ modo sunt. Quanto ergo potior est lux, q̄ umbra, et ueritas, q̄ figura, tanto uiua hæc templa parietibus illis religiosiora atque sacratiora censenda. Dic quæso quomam cruciatu feruum illum afficiendum putes qui cubile domini ingressus sponsam eius uiolare præsumpserit ! Nonne acerrimo, et exquisitissimo quoque supplicio dignum dicas ! Sed hæc est sponsa domini quam polluis: hæc Deo dicata, quam uiolas: hæc Christo cõsecrata, quam stupras, quamq; habes ludibrio, quamq; publice circumdatis. O libidinem effrenatam, et in dormitam. O impiam et singularem audaciam: quæ nec iram Dei reformidat, nec sacratissimas faces, nec interdictum cubiculi limen, nec sacros alitus perhorrescit. O præcipitem, et sacrilegam confidentiam, quam non pudor à turpitudine, non metus à periculo, non religio ab impietate, non ratio deniq; ipsa à furore potest ullo pacto reprimere. Quibus abstinebit ! qui nec sacratis quidem corporibus abstinentium putat ! Attende animum miser attende ad illas diras imprecationes, atque execrationes quas in sacro istarum epithalamio sacerantistes conceptis uerbis in caput detonuert tuum, uel ipso horrendas sono, et terribiles auditu. Non possunt ea non rata, solidaq; esse, quæ tam religiose, tam pie inter sacrosancta mysteria, ante aras sacras, sacro ore promuntur: eodemq; loci ubi Deus ipse tam præsens est, q̄ super sidera in cælo. Quare nisi agas poenitentiam, peccatoq; abstineas tam abominabili, cito (mihî crede) induies (ut dicit propheta) maledictionem illam sicut uetimentum, et intrabit sicut aqua interiora tua, et sicut

oleum in osibus tuis. Nihilo sane foelicius incestuosus illo Clodio peribis: at potius tanto immanius quod illae uanae superstitionis tu uerae religionis mysteria polluisti. Hunc uero. M. Tullius quamuis ethnicus, & à pietate christiana longe alienus, publice palamque professus est, se summo odio, uel ob hoc maxime scelus prosequi. Sic enim in oratione quam contra Pisonem, & Gabinium habuit, testatur. Quod mihi odium, inquit, cum Clodio fuit, nisi quia perniciosum patriae ciuem fore putabam: qui turpissima libidine incensus: duas res sanctissimas, religionem, & pudicitiam uno scelere uiolasset? Et alibi grauius conqueritur, quod quae sacra per summam castimoniam uirorum, ac mulierum erant peragenda, eadem essent per istius stuprum uiolata. Sed quid ego hic ethnicorum, aut antiquorum testimoniis utar? quibus sub oculis nobis assidue nostratum Christianorum exempla uersentur: qui incestus sui apertissimas, atque grauissimas poenas dederunt? Noti sunt homines, nota scelera, et noti qui postmodum rerum exitus sint secuti: ut non minus hic superuacaneum sit, quam etiam intuidiosum quenquam aperiuis nominare. Quamobrem satius erit hic Antiochi tertii in ea re modestiam recensere in operum probrium, & dedecus impiorum. Is enim Dianae sacerdotem, quae miranda forma praestabat semel intuitus, statim Epheso discessit ueritus (ut ipse dicebat) ne quid praeter animi sententiam, uictus muliebri specie, facere cogere. Confundantur tali modestia uulgus incestuosorum Christianorum: quum quod tam sedulo homo gentilis cauerit, ipsi fraudulenter ac studiose perquirant: non attendentes quod Apostolus dicit. Si quis Dei templum uiolauerit, disperdet illum Deus. Et ne ab ethnicorum prorsus exemplis recedam, quae plerumque afficiunt magis, Romanis olim hoc scelus & priuatim, & publice tantae abominationi fuerat, ut si quis patrasset eiusmodi incestum non tantum pro atrocissimo male

1. Cor. 3

DE SACRIS VIRG.

ficio iudicarent: sed etiam ex eo quod tam raro id apud illos contingere solitum fuerat, si quando auditum foret, admissum esse, prodigii, ac portenti instar publice nunciaretur. Quamobrem noster Lilius ubi canensem cladem descriperat, Romanos scribit territos esse supertantas clades, tum ceteris prodigiis, tum quod duae vestales eo anno Opimia, atque Floronia stupri compertae, altera sub terra (ut mos est) ad portam Collinam necata fuerat, altera semetipsa sibi mortem conscuerat. Vide ergo quam graue adiudicauere hoc flagitium Romani, ut ab his pro maximo prodigio, quam contingeret, haberetur. Et ne forte credas id cessisse earum stupratoribus impune.

L. Catilius scriba pontificum, qui cum Floronia stuprum fecerat, a pontifice maximo eousque uirgis in comitio caesus est, ut inter uerbera expirauerit. Idem passum esse legimus Celerem equitem Romanum cui Cornelia obiecebatur Vestalium maxima: quae a Domitiano Caesare absens, & inaudita damnata est, ac etiam uiuens ut mos fuit, humo defossa: quod arbitraretur ob raritatem exempli suum saeculum fore eiusmodi inusitato spectaculo illustrius. Licinianus senator, & ipse infimulatus huiusce criminis, ne comitium adire, & uirgas pati cogeretur, uoluntario exilio sese a seueritate tanta iudicii uindicauit, bonisque suis publicatis, in Sicilia ex nobili senatore mercenarius rhetor effectus est. Apud Ciceronem in libro quem de legibus scripsit, legem eiusmodi contra incestuosos adducit. Incestum pontifices suo premo supplicio sanciunt. Verum si hoc faciebant homines gentiles a uera religione remotissimi, quanto magis nos facere debemus: qui edocti sumus ab ipso Deo & homine Iesu cadere uel simplicem fornicationem: nedum tale, tantumque flagitium fugere: Sed nec nobis quidem defunt leges ad puniendum hoc nefarium incestum, a patribus rite latae

modo seruariantur. & legum poenis afficerentur iniqui. Nam deprehensi, atque conuicti et infames sunt, & per sacros canones seuerissime puniuntur. Gregorius enim pont. Max. si laici sunt omni procerus communiōe hominum, uelut aqua, & igni interdicendos, Sathanæq; tradendos iubet: si uero clerici ab omni officio amotos in arcto monasterio, perpetuo ueluti carcere mandat occludi ad agendam perpetuam poenitentiam. Iustinianus autem. Cæsar in suis legibus contaminatos eiusmodi turpitudine exuendos bonis sanxit, et ea religioso loco, in quo patratum fuerit tale facinus, applicari præcepit: reos uero ipsos subiecto supplicio capitali. Digna profecto ultio, quæ in scelestos homines expendatur: quando nec poena morte grauior, nec quicquam ea sit impuritate nefandius. Hoc scelus, ex sententiâ episcopi nostri Petri Barrochi, in eo libro, quem de ratione bene moriendi inscripsit, quadruplici infamia notatur. Primo adulteri, & sponsa Christi uiolatur: stupri, quod uirgo corrumpitur: incestus, quia cum patris sui nupta filius se commiscet: sacrilegi denique, quod sacrata atque addicta Deo impie profanatur. Nec esse hoc loco silendum censeo, quod et si sæpe audieram dici uulgo; nunquam tamen affirmare ausus fuisset, immo nec scribere, nisi apud eundem auctorem grauisimum sanè, atque sapientissimum simulq; innocentissimum uirum eodem libro pro comperto legissem incestuosos eiusmodi, ac contaminatos tali scelere morientes uiriliter tentigine ad poenam, atque infamiam tantæ turpitudinis affici solere. Idoneus auctor certe talis tantusq; episcopus: at si quis saluta contendat, non ago pertinaciter, neque propterea id ego crimen, aut leuioris nequitiae esse, aut minus exorandum putabo. Veruntamen conuenit id cum

DE SACRIS VIRG.

facto Heraclii Imperatoris, qui quum Christianorum legibus uiueret, Fabia tamen uxore defuncta Martinam fratris filiam contra uis, fasq; duxit: atque etiam tulit legem, qua deinceps per eum idē omnibus liceret: quo circa hunc ipsum tali cladis genere affectum perhibet, ut folliculo testium sursum uerso, uiriliq; membro semper distento, melere non posset, quin lotio uultum respergeret, nisi obiecta prius tabula foret, quæ urinx ascēsum reprimeret. Quod morbi genus omnes affirmant ei ob illicitas nuptias, atque impiam legem diuinitus obtigisse, ut & alios exterreret à simili foeditate patrandā, & ut ipse in eo quo peccauerat torqueretur. Sed ad rem nostram redeamus.

Adhortatio ad spem uenix promerendæ.
Cap. XV.

Grauiā profecto sunt, quæ in ultionem tanti flagitii sanxerunt leges, sed longe grauiora, atq; atrociora censenda, quæ parauit Deus, & quæ saltē non euadent, quicumq; humanarum legum pœnas euaserint. Iudicia namq; hominum plerumq; eludi, ac falli possunt: at iudicium Dei est prorsus infallibile, atque inuitabile omnino. O te miserum & infœlicem, si non intelligis dum iudicia hominum fallis, te magis magisq; reum fieri, atq; cito fore, ut, ex eo q̄ hic impune tuleris, atrocius puniaris: quando nihil ibi transit impune: ubi idem erit iudex accusator, & testis. Quid tunc miser facies: ubi te abscondes: sistendum sanè est tibi coram illo, qui cuncta uidit, cui nihil occultū est, qui nouit omnia: & ideo subductis ibi scelerum tuorum rationibus, ipsi tibi sustinendum est, quicquid pœnarum impiis paratarum fuerit. Verum enim uero tam mildis, ac benignus, & clemens est, quem offendisti, ut facile possis, modo uells agnoscere peccatum tuum, & resipiscere, adhuc redire in gratiam, & ueniam impetrare peccatis. Nihil

LIBER PRIMVS.

23

est q̄ dubites eum ipsum dominum, quem irritasti peccato, placare p̄œnitentia: & quem inensum tibi reddidisti per impudicitiam, reconciliare eundem rursus tibi posse per continentiam. Qui enim comminatus est poenam peccanti, idem etiam promittit ueniam supplicanti. Nemo sanè sic suæ ipsius salutis audax est, q̄ dominus alienæ: ideo asidue clamat in prophetis. Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur, & uiuat. Quare nisi tu differas conuersionem, non est cur desperes reconciliationem: quoniam ubi abundauit peccatum, super abundauit, et gratia. Age quæso ne cœcutias diutius in tanta luce ueritatis. Alleua tandem oculos, & cognosce creatorem, & redemptorem tuum, & age p̄œnitentiam: atq; assumpta fiducia ueniæ cum mœrore conscientia refeca cuncta retinacula consuetudinis prauæ, quibus teneris præpeditus, ac te ipsum ad initium melioris uitæ componæ: & miserebitur tui Deus: quia benignus est, et misericors, & placabilis super malitiâ. Audi quid dicat Ezechiel propheta. Impietas, inquit, Impii non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Cæterum quoniam quicquid ad sacras uirgines attinere tuum est nobis satis diximus, deinceps altero libro de cœlibatu dicemus.

BERNARDINI SCARDEONI
 PATAVINI PRÆSBYTERI
 DE CASTITATE
 LIBER SECVNDVS.

DE COELIBATV EXORDIVM.

Voniam per magna ac per difficili
 provincia castigandæ incontinen-
 tiæ & suadendæ castitatis à me
 suscepta fuit, pro exoluendis pro-
 missis, in eo mihi elaborandum
 duxi, ut nullus foret ordo homi-
 nū reliquus, cui in hoc opere suus
 locus non esset. Dixi enim in prin-
 cipio statim operis, in tres ordines, ueluti classes, uniuersum
 genus hominum esse descriptum: Virginum scilicet,
 Cōiugatorum, Coelibum: quam quidem distinctionem
 iccirco feci, ut à uirginibus sacris, in cestas: à uiris
 pudicis, adulteros, à coelibus, fornicarios segregarem:
 quandoquidem hic à nobis ex ratione suscepti laboris
 (ut diximus) cuiuscunq; ordinis hominum sit uel lau-
 danda castitas, uel incontinentia reprobanda. Verum de
 uirginitate satis iam dictum est, restat modo secundo lo-
 co, ut de coelibatu dicamus, coelibes autem hoc loco
 dici uelim, non tantum qui continent, sed in uniuersum
 uel quicunq; coniugio soluti sunt, uel uxore legitima ca-
 rent, utcunq; interim sese habeant ad obseruationem
 continentiae. Neminem uero latere puto Coelibatus
 nomen à cælo pro certo deduci, eo qd cælo maxime
 digni sint, qui ob cœlestium amorem, carnalibus uolu-
 ptatibus abstinent: dicti coelibes, quasi ex quadam cœli
 tum societate, cœlestes. Nam profectò qui à ueneris
 rebus sese continent, & propter Deum obseruant ex

exactissime coelibatum, propius ad coelestes spiritus, et
 ad eorum vitam, qui beati dicuntur, tum tranquillitate
 mentis, tum integritate carnis accedunt. Sic enim scrip-
 ptum est. Qui non nubent, neque uxores ducent, erunt
 sicut angeli in caelo. Itcirco angeli nomen adaptatur
 congruenter sacerdotibus, quasi ex mundicia carnis &
 officio mysteriorum illis efficiantur æquales. Vnde legi-
 mus, Labia sacerdotis custodiunt scientiam legem re-
 quirunt ex ore eius: angelus enim domini exercituum
 est. Quod autem quibusdam antiquorum persuasum
 fuisse legatur, coelibes dici à Coelo Saturni patre, cui pu-
 denda filius impie absciderat, mihi nõ fit uerisimile: sed
 ualde fabulosum, & uanum. Quare ablegatis commẽ-
 titis fictionibus, priorem illam interpretationem, uti
 ueriores, atque uulgatiorem sequamur præsertim quã
 et Græcorum uocabulum ei maxime conueniat: nam
 quos nos coelibes, Græci $\eta\omicron\theta\iota\varsigma$ appellant: quod per
 inde est ac si diis similes, paresue dicas. Quãtã autem
 præstantiã semper fuerit in religione christiana obser-
 uantia coelibatus, nemini esse potest dubium, aut obs-
 curum, quum legatur apud Esaiam prophetam do-
 minum sub eunuchorũ uocabulo coelibibus maximè
 quãquã honoris præmia, & multo potiora quàm copu-
 latis matrimonio polliceri. Hæc dicit dominus (inquit
 propheta) eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in mu-
 ris meis locum nominatum, & nomen melius à filiis,
 & filiabus, nomen sempiternum, quod non peribit.
 Et de his ipsis saluator noster Christus. Sunt, inquit, eu-
 nuchi qui de utero matris sunt nati: sunt qui sunt ab ho-
 minibus: sunt qui seipos castrauerunt propter regnum
 cœlorum. Et hi sunt qui summopere placent Deo, quum
 eos non necessitas non natura, sed propria uoluntas
 absciderit: & propter Deum noluerunt esse quod
 nati sunt: Qui quidem ne abiecti propterea, & igno-
 biles uideri possint, quod fecunditate careant libe-

Luc. 20

Malac. 11

Esai. 56

Matth. 9

DE SACRIS VIRG.

liberorum : promittit illis Deus (ut nuper dicebamus) honorem magnum in regno cœlorum , quum dicat Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum nominatum. Et ne quæuis fœcunditas possit eorum sterilitati præferri. Dabo inquit eis non locum solum, sed melius nomen à filiis & filiabus. Et item ne eis longæuitatis posteritas desit, quæ nomen eorum ad posteros ferat, quod ex infœcunditate nuptiarum prouenire uideatur, subdit. Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Efferant sese coniugati modo, & ubertate liberorum sese iactent, dum tamen eunuchi nostri absq; ulla fœcunditate corporali (ut nuper audistis) maiorem sibi uendicent laudem apud Deum, q̄ fœcundi quantum libet parentes. De his ergo deinceps nobis est dicendū: sed prius quot genera cœlibum sit annumeremus: postea quo nam pacto extra matrimonium uiuant pleriq; quàm q; male quidam mentiantur cœlibatum, dicamus.

De multiplici cœlibatu, & q̄ fornicatio sit semper graue peccatum. Cap. I.

T Res equidem cœlibum diuersitate esse conuenio: primam eorum, qui nondum matrimonium contraxerunt, & ex his sunt Virgines: secundam eorum qui præmatura morte coniugum soluti sunt ab uxore, & ex his sunt Viduæ: tertiam uero illorum, qui non tantum liberi, & soluti à matrimoniis sunt uerum etiam ex sua professione addicti, & consecrati Deo: uouerunt q; perpetuum cœlibatum, & firmū propositum castitatis, & ex his sunt monachi & clerici, & uelatae uirgines, & quicumq; ex eo q̄ sacris iniciati sunt obligantur tacito uoto ad perpetuam castitatem, ut infra latius de hoc ipso suo loco dicemus. Horum autē quisquis per nefas certam continentiae metam transierit, absq; dubio peccatum fornicationis incurrit, et efficitur

etur consequenter eternæ mortis reus. Dicit enim Iohannes fornicatorum partem cum ueneficis, idolatrisq; suam esse in stagno ignis, & sulphure ardenti. Illis uero, qui nondum sunt uilis coniugii legibus alligati: aut si quando fuerint, uxorum morte, soluti sunt: integrum sane est uel uxorem rursus ducere, uel continere si malint. Sic enim dictum est de his ab Apostolo. Qui duxerit uxorem, non peccauit, tribulationem tamen carnis habebunt eiusmodi. Idem quoque de mulieribus iudicium ab eodem prolatum, est quod de maribus. *Voluntas, inquit, iuniores nubere, & quæ non potest continere nubere melius est nubere quàm uri: sanctius tamen si sic permanserit, sicut & ego. At illis, qui iam castitatem uel uocato, uel susceptione sacri ordinis ultro promiserant, sic idem ipse Apostolus mandat dicens. Solutus es ab uxore, noli querere uxorem. Et rursus, In ea uocatione, qua quisq; uocatus est, maneat. Siquidem alii uocati sunt ad generationem prolis per carnis operam; alii uocati sunt in sanctificationem per carnis continentiam. Eligat ergo quod quisq; mauult, modo fornicationem detinet, quæ semper est mortale peccatum. Verum prouidentum est ne quis erret quum legat in sanctorum patrum decretis distinctione trigesima quarta. Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, à communionem non repellatur, dummodo unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.) Ibi autem concubinam pro scorto dici ne credas neque dicas ex eo talem copulam non esse peccatum: quando qui eiusmodi concubinam pro uxore habeat (ut ibi dicitur) non repellatur à communionem fidelium. Sed hoc quomodo absq; errore intelligendum sit, breuiter exponamus. Scire autem oportet in primis tripartitum esse nuptiale bonum (ut scribit D. Augustinus) fidelis scilicet, prolis, & sacramenti. In fide enim attenditur, ne post uinculum conjugale, uxor cum alio, quàm cum uiro, aut*

Apo. 21

1. Cor. 7

Ibidem

Ibidem

Ibidem

D.

DE COELIBATV

ut cum alia, q̄ cum uxore se commisceat. In prole nero, ut foetus amanter suscipiatur, & religiose educetur. In sacramento deniq; ne coniugium, nisi per alterius obitum dissoluatur. Cōcubina ergo intelligitur sibi, quæ cunq; non gratia prolis, sed explendæ libi dñis causæ ad uitandam fornicationem, domi cōiugali affectione habetur: licet illud prolis bonum, uel ætatis, uel naturæ, uel aliquo alio defectu haberi omnino non possit. Eius modi autem coniunctionem non fornicationē, sed coniugium appellat Augustinus: qui in libro de bono coniugali, sic ait. Solet quæri, quum masculus, & foemina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibi et, non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec illa cum altero, nec ille cum altera id faciat, utrum nuptiæ sint uocandæ. Et enim non absurde potest hoc appellari connubium, si usq; ad mortem alicuius eorum id inter eos conuenerit, & prolis generationem, quanuis non ea causa iuncti sint, non uitauerint tamen: ut uel nolint sibi nasci filios, uel opere aliquo malo agant ne nascantur. Cæterum si uel utrunq; uel unum horum desit, non inuenio quomodo has nuptias appellare possimus. Hæc ille. Talis ergo est illa, quæ ibi appellatur concubina, q̄ solius concubitus causa ducatur: qui quidem concubitus, & si non uidetur carere culpa tamen uenia dignus est, nec prorsus interdictus. Sed falluntur quidam in illius nominis appellatione, a uulgari pprietate diuersæ: nam ibi concubina non intelligitur scortum, uel meretrix, ut uulgò dicimus sed mulier, quæ solennitatibus, ac legalibus nuptiis prætermisissis, solo affectu maritali coniungitur: quæ consensu profectò uxor est, licet adhuc ob defectum solennitatis concubinam lex nominet. Et propterea alibi etiam legitur. Si quis post acceptum sacrum baptismi secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, nec episcopus potest effici, nec sacer

32. q. 2. c.
Cōcubi
nar.

dist. 33

dos. Ibi enim concubina pro coniuge ponitur, non pro scorto: alioqui non faceret bigamum, nec impediret sacerdotium: quoniam si quis post mortuam uxorem iunctus fuisset cum scorto coltu fornicario, non propterea uetatur, acta poenitentia, ad sacerdotium promoueri. Sic & uxores Abraham præter Saram, quæ præcipua fuerat, dictæ sunt concubinæ. Scriptura namq; diuina aliquando uxorem appellat concubinam: sic enim legitur. Habeo filiam uirginem, & hic homo habet concubinam, adducam eas ad uos, & cætera quæ sequuntur. Atqui uero quæ concubina ibi dicitur, uxor erat, ut ibidem sæpius nominatur. Nullo ergo prætextu licet alicui à bono cõmentariæ recedere nisi ducat uxorem quæ eatenus licet quo ad promissus non fuerit, aut uoto aut professione sacrorum ordinum perpetuus cœlibatus: quia tunc nullo pacto licet uxorem ducere, aut fornicari, ut inferius libro sequenti copiosius disceptabimus.

Iudi. 19

De cœlibatu improborum cum detestatione sodomiticæ turpitudinis. Cap. II.

GRauiter sane redarguendi sunt fœdi, & impudici quidam homines, qui quum expertes nuptiarum sint, & in cœlibatu degant, nequaquam tamè à ueneris uoluptatibus sese continent, ut cœlibes decet, sed potius uti contemptores matrimoni, pro una uxore, quã habere sibi honeste possent, sordidos obsoletorum, atq; scortorum greges agunt, & perosi maritorum nomina, in nefarios incestus, prodigiosasq; ac abominandas libidines plabuntur: & quæ nefandius esse nõ potest, obscœnis inhiant puerorum amoribus: & egressi limites rationis omnia diuina, atq; humana, uenere auersa, & ipsa reclamante natura subuertunt. Nam (ut disserit eleganter Plato in eo libro, quem de legibus scripsit) quoties fœmina, & masculus ad generandum conueniunt, uoluptas ex eo conuentu à natura quidem uidetur esse tributa: at quum mares maribus, aut foeminae foeminis

D ii

DE COELIBATV

commiscentur, ea inhumana uoluptas est, & præter naturam: et qui primum tale facinus ausi sunt, nefandissime in id flagitii incontinentia libidinis conciderunt.

Rom. 1

Omnes porro Cretenfium fabulam de Ganymede uerhementer culpamus: quod aduersus Iouem ideo ficta sit, ut quom ab eo leges habuissent, ueluti eum imitari, hæc & ipsi fœditate fruerentur. impune, legis latoris exemplo. Hactenus Plato. Delinquent ergo contra naturam quicumque relicto naturali usu foeminae (ut ait Apostolus) exardescunt desideris inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes: à quo flagitio (ut asserit idem Apostolus, nec muliebris quidem sexus mundus existit.

Quare Seneca impuris eiusmodi foeminis ita imprecatur. Diu illas, deæque male perdant commentas adeo peruersum genus impudicitiae. Proh ergo pudor, immane nefas sceleribus cunctis præstans. Quanam uis, aut quo nimbo, qua ue protecla uerborum obrui pro merito facinus, tantum potest? dignum profecto omni casu lamitate, dignum flammis, dignum sulphure, dignum sempiterna poena. Euenire enim propter eiusmodi scelus sæpissime terræmotus, famem, pestes, uastitates, bella, proscriptiones, & pessima quæque mala, leges etiam ciuiles affirmant: et propterea prolapsos in id flagitii, quicumque fuerint, cremandos iubet. Sed & lex diuina dicit

Leuit. 20

Qui dormierit cum masculino coitu foemineo, uterque operatus est nefas morte moriatur. Nec minus ecclesiasticæ sanctiones: quæ clericum, quicumque sit ille, de hoc scelere cõuictum mandant deponi, ac honore priuari, et tradi iudicibus sæcularibus puniendum. Legitur & apud Platonem in Græcia legem. Laiam fuisse, quæ & ipsa, quicumque nefariam in mares libidinem exercuisset, cremandum sanxerat. Erythrea quoque Sibylla (ut est à Lactantio scriptum) docens quo pacto posset effugiri ira Dei, sic dixit. Fuge sceleratas religiones, uni Deo sero ui, adulterio te abstine, et masculi p̄mixtione praua. Hæc

Sibylla sanctissime. Violatur quidem per eiusmodi nequitiam illa sancta societas, quæ nobis naturaliter esse cum Deo potest, quum natura ipsa, cuius ille auctor est, ea peruersitate ueneris polluatur: quam Deus in Leuitico appellat abominationem. Sic enim scriptum est. Cû masculo ne commiscearis coitu scemineo, quia abominatio est. Non enim fecit Deus homines, ut summa in Leuit. 20
 luria inter se inuicem tam scæda conspurcarentur libidine: sed præfixit leges suas rebus omnibus, quas non liceret præuerti. Hinc est, quod bestię ipsæ, quibus ratione careant, attamen quum ueneris, & coniunctionis effrenata appetentia naturaliter concitantur, naturæ leges in suo genere seruent, & non nisi diuerso sexu expleant libidinis appetitum. Quotus unquam mares, ex quo uis genere beluarum monstruosæ huic libidini operam dedisse compertum est? Quid ita? nisi quia a deo contra naturam est eiusmodi uoluptas ut eam ipsam relinquant bestię quanuis eam ipsam uoluptatem, nulla habita honestatis ratione sequantur.

Orpheum primum ab inferis eduxisse uitum coeundi contra naturam. Cap. III.

Quod autem tam obsceni amores contra naturalem affectionem in hominibus ita nefarie concitentur & à demone procedere, & inuentum planè demonum fuisse credi par est: sicut & de idolatria, & choreis, & de eiusmodi inuentis creditur. Orpheus etenim primus (ut fertur) hanc turpitudinem euegit ad Thraces, iuxta illud Ouidianum carmen de Orpheo. (Ille etiam Thracum populis fuit auctor amoris. In teneros transferre mares.) Idcirco haud ab re eum ad inferos descendisse poetæ fabulantur, ut inde uxorem Euridicem placatis manibus, in lucem reuocaret: quod quum nequiuisset præstare, hanc obscenitatem ab inferis pro uxore euectam ferunt: atque ob id postmodum

DE COELIBATV

ita mulieribus infensum redditum esse, ut earum manibus fuerit ipse subinde discerptus. Et si sint, qui scribant eum ictum fulgure arfisse, & nefandissimi inuentiuisse poenas incendio. Verum quoquomodo perit, constat eum male perisse, ita ut dignum fuerat, tanti flagitii auctorē. Hoc postea è Thracia paulatim ad Græcos effluxit nefas. Primi autem in Græcia Lacedæmonii ad libidinem in palestra puerorum corpora nudauerunt: ac sic postmodum diffundi coeptum contagium etiam in Italiam. Barbaræ gentes in hoc uitium finus procliuēs habentur: et si sint alloqui ad uenerem proniores. Infames olim galli fuere fœdis amoribus puerorum, ut refert Aristoteles, & Ptolomeus: sed ita nunc eiusmodi sceus beneficio Christianæ religionis, & eorū sanctissimi principis Ludouici ita extinctum est apud eos, ut id sub cœlo nulla natio magis abhorreat, ut asseritur. Io. pici aduersus astrologos apertissimo testimonio. Apud Hebræos autem, ut in diuinis literis traditur hoc tam nefarium peccatum Sodomitarum populis attribuitur, in primis, à quibus postea manauit, ut & apud Latinos sceus ipsum Sodomia diceretur. Hinc etiam sodomitare uocabulum obscœnum, & antiquū apud Latinos, quo (ut in antiquis exemplaribus legitur) & Cicero ipse in primo officiorum libro usus est. Ait enim latrocinari, fraudare, adulterari, sodomitare turpe est, sed dicitur nō obscœne. O deformem igitur, atq; nefariam libidinem hominibus non tam humana nequitia, quàm diabolica potius, fraude procuratam. O scelestissimum, atque nefandissimum facinus, exquisitissimo quouis supplicio dignissimum, ac irrationalibus bestiis, ne dum hominibus utentibus ratione abominabile, atque nefarium.

Ex factis, dictisq; plurimorum illustrium uirorum cõfite-
matur, masculinam uenerem fuisse semper abomi-
nabilem apud omnes nationes. Cap. IIII.

Lothus uir sanctus licet inter impurissimos Sodo-
mitas conlundissime uersaretur (ut in sacra pagla Gen. 19
na legimus) adeo tamen abominatus est tam-
peruersam libidinem, ut multo satius duxerit filiarum
pudorem (q̃q̃ & ea quoque flagitiola impuritas esset)
nefariis ciuibus suis uiolandum sublicere, quàm hospiti-
um, qui ad se diuerterant pudicitiam prostituere: multo
quidem minus graue fore existimans concedere im-
purissimis hominibus filiarum stuprum, quàm tam
nefariam hospitiu uiolationem contra naturæ iura per-
mittere. Idem fermè præstitit senex ille Gabaonita, qui Iudi. 19
quum & ipse quendam adolescentem cum uxore, &
puero hospitiu recepisset: & noctu sollicitaretur à Ga-
baonitis, ut traderet illum ad abutendum, respondit.
Habeo filiam uirginem, & hic habet concubinam, am-
bas ad uos adducam, ut uestram libidinem saturetis. Iudi. 19
tantum hoc immani scelere ne polluamini. Sed male
cessit utriq; populo nefanda libido, quoniam illi dira
flamma hi ad unum omnes uictori hostiu gladio pes-
derunt. Hoc autem flagitiu Pausanias Lacedæmonius
tanto studio fugiendum putauit, q̃ (ut legitur apud Pla-
tonem) asserere non dubitauerit, oportere legibus statui
ne quis omnino pueros amaret, quoquomodo id fiat
ne forte exoriatur inde fœdissimæ libidinis ardor, quu
incertum sit, utrum corpus, an animus pueroru placeat
& nãquid propter uirtutem, an propter formam potius
adamentur: & iccirco affirmabat probos, ac improbos
pariter ab eiusmodi studiis coactione legis arcendos.
Scatinus uero apud Romanos exosus & ipse tantum
scelus, legem tulit, qua puerorum concubitores gra-
uissimo afficerentur supplicio. Extat & Platonis ipsius
lex, qua mandat eum, qui puerum ad rem ueneream.

DE COELIBATV

uſſubegerit, non ab eo ſolum, cui eſt illata. uis, uerum
 etiam à patre, fratreq; poſſe interfici impune. Idemq;
 auctor non modo eum, qui cum puero, ſed etiam qui
 cum muliere innupta ſic ſemiſcuerit, morte afficiendū
 præcepit. Ab Euphrate fluuijo (ut legitur apud Eufe-
 bium) uſq; ad orientalem Oceanum, cui cædes, aut ſuro-
 tum obſcicitur, haud grauius punitur: ſed qui pudorem
 maſculo arripuerit, ſi res in lucem uenerit, tanto probro
 tantaq; afficitur ignominia & dedecore ut è conſpectu
 hominum, & è uita abire uoluntaria morte cogatur. In
 eadem plaga orientis (ut ibidem legitur) parentes, cog-
 natosue, ſi reſcuerint filios, propinquosue eiſmodi
 turpitudini ſubieciffe ſeſe, abſq; uenia ſuis illos mani-
 bus interimere ſolitos: uſque adeo ſcelus iſtud abhori-
 rent. Et propterea Ægyptiorum regum obſequiſ (ut
 refert Diodorus) nullus deputabatur, aut emptiſtus, aut
 domi genus ſeruus, ſed nobilium tantummodo ſacer-
 dotum filii ultra uiginti annos nati: ne quando rex mini-
 ſtrorum ſibi die noctuq; aſſiſtentium forma captus, et
 allectus facilitate peccandi, quicquam forſan turpe com-
 mitteret. At nec minus ſapiens. C. Marii illuſtriſſimi im-
 peratoris in ea re iudicium reputandum: qui, quum Clu-
 ſius tribunus militaris ei ex ſore nepos, Coelio. Plo-
 cio manipulario militi pudicitiam ui conaretur eripere,
 & ab illo inter obſcœnos furioſæ ueneris impetus ſuſ-
 iſſet, occiſus: adductum ad ſe adoleſcentem, cauſa cogni-
 ta, non modo nullo eum affectu ſupplicio, ſed pro con-
 ſtione laudatum pudicitiz corona donauit: adiudicans
 talem uiolentiam æquè dignam nece, perinde ac ſi ei ui-
 tam uoluiffet eripere. Nihilo quoq; minori ſeueritate
 libidinofæ cuiuſdam centurionis factum q̄ Cluſii tribu-
 ni apud eoſdem Romanos uindicatum eſt. Nam qui
 huic Cominius tribunus præbis diem ad populum die-
 xiſſet, q̄ militem ſuum ſupri appellaiſſet, non expecta-
 uit ille ferri ſententiam, ſed fuga prius, deinde præ tardio

ex illi, voluntaria morte iudicio sese subtraxit. Quis
 nec sic quoque fato functus excitatum populi odium
 extinguere potuerit, quin uel ita interemptus publice
 impudicitiae damnaretur: ut addictus scilicet infamiae,
 perpetuam tanti flagitii notam etiam ad inferos secum
 ferret. Aequiuit & C. M. Marcellus. C. Capitolinum sibi
 in aedilitate collegam, & ex intemperantia amoris eius
 filium tantae turpitudinis appellasset: qui quidem quum
 multas causas, multaq; commentus esset effugia, in se
 retrorsus omnino obiecti criminis noxam: attamen odio
 tanti criminis, quum nulli testes alii affuerint, solo testis
 monito pudicissimi adolescentis, quod cum rubore, &
 lachrymis, iracundiaq; mixta pudore protulerat, grandi
 est pecunia multatus. Sed & apud Graecos aduersus
 Periandrum Ambraciae tyrannum factas fuisse insidias,
 atque a suis ciuibus interemptum prodit Aristoteles:
 propterea & interbibendum foede, quem amabat, puer
 interrogasset, an existeret adhuc de se praegnans
 factus. Nec obscurum est (ut ad Romanos reuertamur)
 quanta eiusdem populi exarserit quondam seditio, quum
 ex domo foeneratoris addictus adolescens lacero uer
 beribus tergo prorupisset in publicum, clamans illas
 flagrorum notas iccirco pertulisse, & uim corruptoris
 a quo animo pati noluerit. Ex quo miserantis populi
 eo usque indignatio procescit, ut ardentibus graui bello
 sinibus, ad delectum nemo responderit, quousq; per
 senatum sibi corruptoris supplicio fuerit satisfactum.
 Hanc eandem sanctitatem maiorum secutus Fabius Eli
 burnus filium, propriis manibus, ob eiusmodi foeditate
 tem, facti ueritate comperta, oblitus pra indignatione
 paterni affectus necauit. Animosa, atque illustris uindicta
 Panfaniae Macedonis hoc loco nullo pacto est
 reticenda: qui quum in primis pubertatis suae annis ab
 Athalo Philippi regis propinquo stuprum per iniuriam
 passus fuisset, & effectus grandior id apud eundem re

DE CŒLIBATV

gem ſæpius expoſtulaſſet in caſſum, naſtus tandem ocaſionem, iram à ſupratore in ipſum regem cōuertens, eum in maximo totius Græciæ ſpectaculo medium inter duos Alexandros, filium diſco & generum, occupatum in quodam tranſitu locorum anguſtiis, & nihil tale ſuſpicantem occidit, & uitionem quam de aduerſario impetrare non poterat, ab iniquo iudice in præmium in iuriarum, & loco ample mercedis accepit. Sed neq; De molis pueri Athenienſis facinus in confirmili re præclariffimum, ac dictu maxime memorabile, hoc loco prætereundum putauit: qui deprehenſus in balneis, per inſidias à Demetrio rege, quum intemperantiam illius aliter uitare non poſſet, in lacum feruentis aquæ, qui proximus aderat, ſeſe proſecit, atq; eo cōſilio ultro moriens ſe à uiolentia regis, & a tanto ſcelere uindicauit, uitam malens perdere, q̄ pudorem. Haud multo ſerme ſecus Spurina adoleſcens Romanus, qui quum ob eximiam corporis formam ſupra modum uexaretur, dehoneſtauit ſibi faciem gladio, ne ſua ſibi ſpecies negotium faceret, quo minus poſſet omnibus inculpata pudicitæ ſuæ ratio conſtare. Ab hoc autem flagitio magnus ille Alexander quantum abhorruerit, uel ex eo ſatis patet, q̄ quum Philoxenus eius claſſis præfectus ſcripſiſſet ei apud ſe duos pueros præſtanti facie, & egregia admodum forma uenales eſſe, & num uellet emere percunſtaretur: tanta mox ira percitus egregius ille rex fuit, ut ſæpius uociferans rogaret aſtantes: nunquid unquam tã obſcœnũ aliquid de ſe audiuiſſent, ut Philoxenus hæc ſibi probra precio duceret comparanda? Quocirca reſcribens poſt multa iurgia, ac maledicta in illum, iuſſit ipſum in malam rem cum ſuis eiuſmodi mercibus ire. Eiuſdem modestiæ fuiſſe legitur & Clodius Albinus, qui (ut tradit Iulius Capitolinus) quum mulierarius maxime haberetur, & inter primos amatores: auerſæ tamen ueneri ſemper inſenſiſſimus fuit,

& in talem turpitudinem prosectorum acerrimus persecutor.

De continētia Socratis, & de Alcibiade adoleſcente ultro eum ad hoc nefas blandiſſis prouocantem. Cap. V.

Longe diuerſa mente ab his adoleſcentibus proxime memoratis affectus fuit Alcibiades, alioq̄ nobiliffimus adoleſcēs, & ſumma ingenii gloria præditus, hic mihi nequaquam cum his pudiciſſimis adoleſcentibus memorandus, niſi me ad id præſtans in ea re Socratis uiri nunquam ſatis laudati continētia prouocaret: qui nullis prorsus blanditiis laſciui adoleſcentis pellicſi potuit, ut in tantum flagitium laberetur. Fuit autē Alcibiades genere, doctrina forma opibus, gratia, ſuo ſtuo inter omnes Athenieſes inſignis: qui diu cogitans quam potiffimum ratione, arctiori quapiam beneuolentia ſuum ſibi præceptorem amabilius poſſet, & copulatiſſe deuincire: ultro gratificari ei in ea re cōſtituerat, quam ipſe exiſtimabat, licet falſo, fore præcipuam ad conſequendam tanti præceptoris beneuolētiam: neſcius quantum ille ipſe Socrates ab eiufmodi foeditate eſſet alienus: & ſi conſuetudine adoleſcentium admodum delectari uideretur. Nā quæ non fecit mollis adoleſcēs, & quæ machinatus non fuit (ut legimus apud Platonē) dum per foedam illam conſuetudinem ei magis conciliare ſe uelit: Nam non prius à propoſito deſtitit, ſe perhibetur, quàm noctu in eius amplexus irrepreſit: à quo tamen (ut ipſe poſtmodum aſſeruit) non aiter ſurrexit, quàm ſi cum patre, aut maiori natu fratre iacuiſſet. De eo uero quod apud eundem auſtorem Ariſtophanes laudat, fidū utiq̄ eſſe cōſtat, neq̄ ex animi ſentētia magis dictū, q̄ ad oſtentationē ingenii & argumentā di cauſa à Platone diſceptatum. At re uera Plato ipſe in ſuis legibus, hāc turpitudinē nefariā tanq̄ homicidii pec

DE COELIBATV

catum ubiq; acerrime detestatus est: dicitq; inter alia, nō minus homicidam censendum, qui eo coitu hominem præripit nasciturum q̄ qui hominem iam natum occidit. Audaciorē quidem haberi posse dicit, qui præsentem uitam abrumpit iam nati, at crudeliorē, qui lucē inuidet nascituro: & quantum in se est nondum genitū necat: quod fit, quum ibi seminatur, ubi nequit semē agere, ac nasci nullatenus potest.

Graue esse sodomiticum peccatum, graui-
terq; puniri. Cap. VI.

Quanta autem sit huius nefandi sceleris immanitas uel ex ipso illo, D. Augustini testimonio patere satis potest, qui grauitatem tanti criminis doctissima sic argumentatione collegit. A dulterii, inq; malum uincit fornicationem, id tamen uincitur ab incestu: peius est enim cum matre, q̄ cum aliena uxore cubare: sed omnium pessimum est, quod contra naturam fit. Hæc ille uere, & sapienter. Cui ergo uideri miram debet, si tam graue scelus, grauisimo etiam supplicio puniatur? Nam propter hoc scelus legimus in finibus Arabiæ in regione palæstina Sodomitarum gentem in quinque opulentissimas ciuitates diffusam immisso de super diuinitus igne ac sulphure uno simul incendio uniuersam fuisse consumptam: atque urbes in sterilem puluerem ac fauillam redactas in exemplum eorum (ut asserit apostolorum princeps Petrus) qui impie acturi sunt. Nam & ignis ibi qui Sodomitas semel exussit (ut narrat uenerabilis Beda) & terra illa adhuc fumida apparet. Constat enim pulcherrimo aspectu ibidem fructus nasci, sed intus nihil habentes sub cortice nisi cinerem, & foetorem. Quod manifeste innuit omnibus sectatoribus eiusmodi sceditatis, carnalem delectationem & stultorum mentibus in præsentem blandius ardeat, nil.

Gen. 19

1. Petri. 2

tamen habere nisi falsam speciem voluptatis: & re uera in fine tantummodo fumum, et incendium reseruare. Ferunt nocte quoque qua Christus Iesus prodit ex utero uirginali, in hanc mundi lucem, ut in incorruptis literarum monumentis proditum est, et diuus Hieronymus affirmat in ea prouincia, cunctos qui ea turpitudine tenebantur, ad unum repentina morte sublatos. Noluit siquidem totius naturæ conditor, & instaurator, ac humani generis redemptor Christus Deus ibi in suo ortu, euersores iuris humani, & destructores naturæ incolumes superesse. Verum si quum ad seruandum, & parcendum uenerat, improbum hoc genus hominū perdidit, quid tunc quum ad iudicandum, atque ulciscendum uenerit, facturum existimemus? Sed quid plura attinet de tanto abusu ueneris recensere? Satis nota flagitii grauitas est, absque eo, quod atrocius exaggerare quisquam hoc uitium artificiosa oratione laboret: et ideo dimisso tanto fœtore de fornicatione dicamus. Nam, ut recte ait Plato, qui bene beateque uiuere uult, non modo à maribus sed etiam à mulieris inuptæ nefaria libidine abstinere debet: nec aliam, quam suam quemque uxorem contingere: nefandum esse affirmans spurios procreare, et genitale semen mandare meretricibus. Præclare id quidem Plato at quanto præclarior ac sanctior. D. Pauli sententia dicentis. Nolite errare fratres: neque fornicarii, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, regnum Dei possidebunt.

1. Cor. 5

Quàm peruerse faciant, qui spreto cōubio scortata sequuntur, et dū legitimos liberos uisunt, nothos educant. Cap. VII.

Proximum ergo uidetur esse, ut eorum impudicitias arguamus, qui aspemati uxores, quibus possent honestè uti, ac licetè, si uellent, meretricios

DE COELIBATV

amores, atq; interdictos concubitus consecretantur: exorti
 uel ob id nuptias, q; sint hæc ubertate liberorum fecun
 da, & fertiles: ex quo prædiis, fortibusq; aliis frustillatim,
 multipliciterq; conscisis, inopia rei familiaris sæpe tam
 ipsi, quam posterius affici soleant. Haud equidẽ infior:
 solet id quidem euenire: sed est hoc in manu domini, q
 ad bonum cuncta nobis ex sua prouidentia disponit.
 Vobis ergo non attinet ista prospicere, at magis intelli
 gere, quomodo interim hoc falso consilio, easdem ipse
 las familias, quas pollere maxime cupitis obscuratis ipsi
 maxime: & uos interdita ueneris sordibus inquinatis.
 Neq; enim attendunt hi qui hæc cogitant quàm inique
 faciant, q; antiqua patrimonia, quæ legitimi liberi mul
 to rectius inter se partiri potuissent, spuriorum impro
 bitas, & meretricum ingluues funditus, ueluti abyssus,
 & inexplebilis charibdis, absorbeat: nec intelligunt
 quàm peruerse omnia pietatis humanitatisq; iura sub
 uertant: quum proprios, utcunque è se natos liberos im
 ple exponentes abiciant: ut legitimos nepotes ditiores
 efficiant: addicentes interea miserimos illos, si mares,
 ad seruitutem, si foeminae ad lupanar & stuprum: ut ni
 hilo plus nefarium sit eos generasse nothos, quàm per
 dere inopes. Profecto quisquis hoc non uidet excors
 est, delirus, ac profusus amens. Nam quis sanè men
 tis non uideat, qualis, quantaq; hæc impletas sit, quàmq;
 præposterus, ac perturbatus ordo charitatis, illam ipsam
 scilicet charitatem, quæ liberis naturali iure debetur, ab
 his misellis in nepotes cognatos alios iniquo iure tra
 ducere: quando (ut est in trito uulgi sermone) tunica
 pallio est propior. Num quid tibi minus liberi propio
 res sunt, quàm neptes? Coecus admodum, ac etiam
 profusus stultus, quicumque, sibi persuadet, maiorem sibi
 habendam esse rationem nepotum, quàm liberorum,
 quoquomodo hi quidem geniti aliena culpa, & uis

so parentum fuerint. Haud planè intelligo, nec mirari satis possum; unde his Incesfit miseris tanta & tam dira uecordia, ut animum induxerint suum id sibi, posteritativè suæ conducere ullo modo posse: quum ob eiusmodi cœlibatum, antiquæ frequentesq; familiæ ad paucos redactæ deficere soleant sæpius, quàm ditari: atque ex defectu prolis in aliena tandem uel cognatorum, uel affinium transire cognomina: aut etiam, quum ii forte desint in . R. publicam uerti. Quam ob rem perspicuum esse satis potest, quàm peruersum sit, atque profanum ita appetere cœlibatum; ut fornicationem non uites: ita connubio iustæ uxoris abstinere, ut interdittæ concubinæ delecteris amplexibus: ita prolem legitimam fugere, ut spuriam male tollas, aut quod peius est, perdendam exponas: quæ & si educari contingat, destituta tamen omni fauore paterno, solam parentum poenam hæreditabit, affecta probro, & inopia miserabili. At quanto satius est uxorem ducere, legitimos liberos procreare, & eos si fortè facultates minus sufficiant, ut regio possint luxu uiuere, honestis artibus instituendos curare: quam sic inique contra legem, pietatemq; delinquere, & proprios liberos nulla eorum culpa perdere: qui undecunque nascantur, modo parentum impudicitiam non imitentur, & Deum rite colant, amore sanè digni sunt, neque magis, minusve ex eo chari censendi; quàm legitimi. Proinde procurare in primis parentes decet, ut filii sibi sint ex legitimo matrimonio concepti: aut si forte contingat habere sic male natos liberos, nequaquam abicere eos à se, atque perdendos exponere: quin potius alere, ac paterno affectu, ubi per ætatem licuerit, uel disciplinâ literarum instruere, uel mercatura, uel etiam agricultura, aut alio quouis honesto opere quo possint sua sibi ipsis miscelli.

Industria ac labore uictum, uestitumq; parere. Tantum
 quaeso, ne adducas eos ante adultam aetatem religioni; ut
 pleriq; factitant: neue ascribas sacerdotio à quo legibus
 arcentur, atque idonei non sunt: quicquid haec nostra te-
 pestate mala licet consuetudine fieri consueuit. Quod
 uero ad legitimos liberos attinet; quid nam est q; ino-
 piam uerearis, si hoc quoque modo eos pro te educa-
 re, atque instituire uolueris, ut suo postmodum ingenio
 uel industria, uel literarum disciplinis, ac aliis bonis, hos
 neffisq; rationibus, proprioq; Marte (ut aiunt) quod sae-
 pe contingit, ubi deesse opes uident) possint augere pa-
 tremonia, & ea quidem multo opulentiora posteris red-
 dere, q; ipsi à parentibus acceperunt: atq; ita prole, diuisi-
 tis, honoribusq; locupletare, honestare, ac propagare
 famillam, quod praecipuum, & proprium munus est nu-
 ptiarum. Hoc & enim pacto & ipsa familia, & propin-
 quorum, cognatorumq; res mutuis fauoribus efficiuntur
 tur proculdubio meliores, sine ulla offensione Dei, &
 citra iacturam, atque contumeliam liberorum. Homini
 quidem honestis parentibus genito, ingenueq; educa-
 to, magis planè opitulatur uirtus, q; diuitiae: ita ut illi ad
 honores, & caetera consequenda (modo illa adfu) me-
 diocri plane fortuna sit opus. Quid q; opes & faculta-
 tes fluxae & caducae sunt, nec in potestate cuiuspiam possi-
 dentis? Videmus enim quo modo quotidie ipse rerum
 omnium conditor, & largitor Deus ex pauperibus di-
 uites, & ex diuitibus rursum pauperes faciat: iuxta illud
 Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat & subleuat.
 Incerta utiq; sunt haec omnia, & ideo fortunae bonae me-
 rito appellantur, quae nulla possunt certa ratione uel co-
 parari uel comparata retineri: sed casu nescio quo, modo
 uni, modo alteri per uices instabili possessione trans-
 duntur. At uero uirtus publica possessio est, atq; indiffe-
 renter omnibus sese communicat: modo nec utilitate
 animi, nec laboris tēdio negligatur. Et enim duplex esse
 patrimonium

patrimonium constat, quod à parentibus dari solet: alterum ex rebus pereuntibus, quod fortuna moderatur: alterum uero ex uirtutibus, quod perpetuo manet: nec est in fortunæ potestate, & hoc ab inope quantumuis parente liberis potest abunde tradi, & absq; metu dilapidationis, aut alterius cuiuspiam iniuriæ tutò dimitti. Sed de his inferius sexto libro dicetur, ubi de liberali & casta educatione liberorum tractabimus.

Valde molestum esse sequi meretricios
amores. Cap. VIII.

Sed ne tantillo quidem minor insania illorum censenda est: qui non rei familiaris ratione, ut hi, quos modo dicebam, sed ueritè minus uxoris insolentiâ, assuescunt ferre, & perpeti procacitatem multarum meretricum, de cinere in prunas (quod dici solet) transilientes. Et enim quid insanus, q̄ ereptum uni iugo collum, id postea multiplici deuincire capistro? & ex atriensi seruo fieri uillissimum culinæ, seu pistrini mancipium?

Quid nam quæso uilius, aut turpius adde etiam, perniciosius, q̄ seruire, & subdi turpiter imperio meretricum, quæ quidem eatenus student suis amatoribus obsequi, usque dum eos emungant argento, & quo ad pergant sibi suppeditare, quibus sese exorment superfluis, & insurgent, ac infarciant, ut atilia, & sues ipsi domestici solent. Nulla est enim meretrix, quæ eum ipsum, quem fecit inopem, ferre possit, aut quem expilauit diligere. Proinde probe Plautus in comœdiis. Meretrix, inquit, tamisper blanditur, dum illud, quod rapiat, uidet. Quid in uideat? oculatæ sunt ei manus. Non lepidulus sane magis, q̄ uerius à festiuissimo poeta confidum atq; expressum est ingenium meretricis. Nam perspicuum, atq; exploratissimum est, ubi primum defuerint muneræ, quæ dones, statim pariter defuturam tibi & amicam, quæ amet, eruntq; subinde & irrita, & ingrata omnia,

E

quæ ante dedisti: quando ea sola amabaris gratia, quæ
dabas. Non enim considerat hæc de quanto, sed quan-
tum accipiat, & quicquid non accipit, sibi ablatum pu-
tat. Nam ei, quæ propter pecuniam amat, idem est ter-
minus amoris, qui & spei: & quam tibi tua copia fecit
amicam: eandem mox tua inopia à te faciet alienam.
Quid credis? non os sed æs tuum amat: non delicias,
sed tuas diuitias: utq; te cepit eius forma, ita eam tua
pecunia. Amat enim meretrix q̄diu è conferto promit-
penu: id ubi exhaustum uidet, è uestigio inde, tanquam
è pestiferis ædibus fugit. Itidem planè facti ut formica,
quæ horreum tandiu frequentat, quatenus inuenit, quod
abripiat: atque hircudinis more, mox ut euacuata est suc-
co uena, laxatur: q; autem meretrix ulla exaturetur ali-
quando, ut hircudo, ubi plena cruoris est: caue ne id una
quam speres: superfit modo uoraci gulæ, quod hauri-
at, & auaris manibus, quod rapiant. Est enim meretrix
tanquam dolium pertusum, quod nūquam repletur ad-
sumum: sed semper indiget, semper exposcit. Præcla-
re rursus comicus, Mulieres, ait, nihil aliud curant, nihil
aliud agunt, q̄ quomodo aliquid ab amatoribus extor-
queant. Iccirco instructa egregie his artibus Syra lena
apud Terentium, Philotem meretricem adolescentu-
lam edocet serio, & ex more, ut quæcūq; nacta esset ama-
torem, eius nunquam misereat: eum spoliat, mutilet,
laceret. Interim uero quid quæso miser amator ita des-
sertus, spretus, atque exatus faciet? Quid inquam
faciet? quum deerit iam misero egenti præ inopia la-
quei precium? Miserrima quidem afficitur ærumna;
qui egens amat. Et enim si is explere solitam libidi-
nem suam deinceps uolet, misellæ sceminae, & dyas-
bolaris cuiuspiam coitum exigua stipe mereari sibi
necesse fuerit: quæ, quum uulgatum corpus habeat,
ulcerosa scabie, quam gallicam Itali appellamus, non
uicque carebit. Quocirca misero homini paratuna

est illi pestilens huius morbi contagium: quod uel
 unico congressu solet contrahi: subinde languor, ma-
 cies, pallor, dolor, ulcera, inopia rerum, desperatio salu-
 tis, mors, & post mortem denique infernalis gehennae
 quo uelut ad suum mare decurrit tandem omnis inho-
 nesta uoluptas: illic enim usuras suarum uoluptatum
 pendit omnis impudicus. Ah quanto satius est tibi
 praecauere antequam corruas: & mutare mores antes
 quam alligeris dolis, ac fraudibus meretriciis: & anteq-
 uam pastorides tibi, uti equo, de naribus urgentes pende-
 ant: & antequam denique ulceribus scateas, & dolori-
 bus confideris: quia tunc sero sapiens: & in cassum tui
 te poenitebit erroris. Per quam eleganter quidem apud
 T. Liniuum nostrum legimus, Fabium illum maximum
 dixisse aliquando: euentum rei stultorum magistrum
 esse. Sic & Damon ille uergilianus sero sapiens. Nunc
 sero, inquit, quid sit amor. Quasi non prius eum nouer-
 it, quam petierit. Expressius quoque de hac ipsa re Phe-
 dria ille terentianus. Indignum facinus clamitat, nunc
 ego & illam scelestam, & me miserum sentio, & taedet,
 & amore ardeo, & prudens, & sciens, uiuus, uidensque
 pereos: nec quid agam scio. Multo ergo consultius fue-
 rit interim id quicquid prospicere, & edoctum alienis ma-
 lis prouide sibi ipsi consulere: & uel iuxta Dei legem, nu-
 ptis legitimis copulari: uel retinere mordicus propositi-
 tum castitatis: & imperiosos carnis motus temperantiae
 disciplina reprimere, & eripere sese opportune ex tantis
 malis edoctum alienis exemplis. Extat enim uetus ada-
 gium, Optimum esse nos aliena frui insania.

De intemperantia, & procacitate concubinae
 rum. Cap. IX.

Negabis te fortassis teneri meretricum amoribus
 quum una tibi concubina sufficiat. At q modo

DE COELIBATV

si una tibi concubina satis fuerit, non itidem & illa erit uno fornicatore contenta, quin immo extorquebis ut hæc oculo contenta sit uno: ut ait ille. Alii enim adniscat, alii adnutat, alium amat, alium tenet. Extat Plautinæ illud: Matronæ, non meretricum esse, unum inservire amantem. Nam hæc, dum rescitum iri credunt, tantisper cauent. At si sperant fore clam, rursus ad ingenium redeunt suum. Has interea si argus seruet, qui oculus totus fuit, quem quondam Iō custodem Iuno dedit, nunquam poterit observare, quin aliis quoque deseruiat amantibus. Vnus autem esse solet fere meretricibus mos, ut qua fraude amatorum suorum opes per summum scelus exhausserint, easdem mox & ipse in alios per internepertantiam amoris effundant: quodque uni dolose surripuerit, alteri eiusdem & ipsæ elusæ dolis elargiantur.

Quota quæque iccirco meretrix reperta, quæ partas eo modo diuitias in extremo uitæ seruauerit, ut egere non cogatur? Spoliant hæc quidem alios, & ab aliis pariter expoliantur. Quæ, malum, ergo insania tua est, ut spes res tibi meretricem fidelem, quæ nec ipsa sibi est unquam fidelis? Quid quæso esse tam turpe putas, quod ueretur proterua mulier, uel animi, uel lucri causa facere? si modo id impune, aut secreto speret facere. Verum in his rebus, modo non deprehendatur in facto, occultum sibi quodcumque fore promittit: quum eiusmodi furta nullo aperto signo, aut testimonio cōuinci certo possint. Adde quod iam ipsa te (licet dissimulet) fastidit, ac planè odit. Quid est cur non oderit? tum ex nimia consuetudine, quæ in his contemptum, ac fatietatem solet parere, tum ex eo, quod dedignaris eam ad sponsaliorum honorem ex meretricia sorde subuehere, quod exoptat maxime, & quod sibi credula, falso licet animo, iam persuaserat, ac promiserat certo futurum. Quam spem postquam extenuari, atque euanescere diuturnitate uidet, supramodum, & ultra quàm credi par est, tibi insensa,

utque infesta redditur: meritoq; id facit tuo quod facit
 quam eam tam male amando perdas. Huc accedit, q
 quam cito expellendam se è domo tua omnino intell
 gat, uel si quando te poeniteat peccati, uel (quod facilius
 accidere potest) si præmori tibi contingat; tunc uelut
 Harpya rapax, senis (ut dici solet) manibus te expliat, ut
 in rapiendo uulturi plūs sit humani, quatenus cum ma
 ximo tuarum rerum, famæq; dispendio inopla succuro
 rat suæ, ne propediem anus facta atrum sibi panem
 mendicet.

De infido amore concubinarum, & meretricis
 cum. Cap. X.

AT tu forte dicas noster amor est mutuus; idēq;
 syncerissimus: amatq; ipsa pariter, sicut amatur.
 Sed heus tu; scire uelim unde id noris? An ne
 scis nihil amore incertius, nihil difficultius cognitu hoc
 uno, quod dicitis? Nam q tu amas, haud dubie tu quis
 dem nosti: q autem uicissim ameris, nihil omnino obs
 curius esse potest. Parum, aut nihil profecto sapis (quis
 quis es, bona uenia audias) si tam facile foeminae quies
 quam credas: cui fere plus proprium est mentiri ac si
 mulare, quàm parere. Ollæ amicitia hæc est, ut in prob
 uerbo dicitur. Quare nihil est procius, nisi desistas, ut
 impudicæ mulieri fidendum putes, etiam q id tibi mi
 lies promittat, ac iure iurando confirmet. Sexus: enim
 leuitas, consuetudo mentiendi, fallax ingenium, fallaciæ
 fructus, mala mens, malusq; animus faciunt, ut quicquid
 ex illius ore prodit, & infidiosum, & suspectum sit. Foem
 inæ quidem, ut ait lena illa Plautina, rarenter uere
 amant, sed amare se simulant: neque ulla mulier habet
 cordolium. Hæc tibi. O te ergo miserum, immo miseris
 mum, qui tantis obcæcatis tenebris, & tanto errore da
 ceris, ut impudicos affectus, & libidinem foedam amor
 rem dicas, aut credas, potius quàm furorem. Quis sciat

nix metis neget id esse amendam, & manifestam phre-
 nesim: duram scilicet, & inimicem amicam, gratam, &
 iucundam uideri: & quæ ob suam improbitatem, sum-
 mamq; petulantiam odio est maximo: digna: eam ip-
 sam uel ex eo imprimis & amari uehementius, & colere
 Expergiscere aliquando miser, & uel sero lymphaticam
 hanc decoque temulentiam. Quo nam modo ab-
 ea te amari speres: quæ blanditiarum prætextu in te
 gladios acuit, grassaturq; siccatio quouis cruento: sæ-
 uior: Non uides: non sentis: tibi rætia tendit, tibi
 præcipitia parat: te deuorat: te discerpit, te lacerat.
 Quonã pacto uerum, & syncerum huc amorẽ dicere
 audes: à quo die noctuq; agitaris tanquam miserum
 mancipium: & in quo (iuxta comicum illud) hæc om-
 nia insunt mala: iniuriæ, suspensiones, inimicitie, induciæ,
 bella. Cui quæso denique fidere potes foeminae, Im-
 pudicæ: præsertim: quum scite dicatur à sapientibus
 uiris: mulierem, quæ aperte est mala, eam esse tur-
 demum bonam: Quasi nulla non mala sit: sed mi-
 nus noxia, quæ palam est mala, quia uitari facilius po-
 test. Heu te ergo imprudentem, & tardum, qui non
 intelligis: huc te quàm incoelicissime seruire: atque ab
 hac uendi, & in eo nunc stare lapide, in quo (ut aiunt)
 præco prædicat te uenalem.

De ueneficijs concubinarum. Cap. XI.

AN parum tua referre putas, esse te meretricis
 mancipium: Quasi credis tibi pocula parari,
 dum ne se deferas, timet: dum aliam ne
 præferas sibi ueretur, dum trepidat ne quando sui te
 facietas capiat, aut sui tædio affectus procul abigas,
 atque uel sic semiexpilatus è suis tandem unguibus
 liber euoles. Interea uero dum trepida, & anxia
 eiusmodi casus pauet, quas non adit ueneficas: quos

non consultit magos : quæ philtæ præterit : quid in-
tentatum relinquit : quid non experitur sollicita nè tu
te quandoq; ex suis explices laqueis , atque paratas in
te insidias tutus euadas . In hoc fanè studio omnis
eius cura industriaq; consumitur : ut nihil profius cogi-
taret aliud die noctuq; , quàm quo modo te sibi uni-
ctum , ac obnoxium perpetuo reddat . Tu formatus
in statuaculam caream ac transfoderis , igne liques-
cis , luto vincitis . Tibi menstrui uirus , tibi effosi ca-
daueris iugues , tibi rubetæ uenenum , tibi hippoma-
nes ac nefandissima quæq; , & foeda dictu undiq; per-
quibita , pro amoris poculo , egregia tua hæc amica pro-
ponat . Nullis enim sordibus parit : à nullo medica-
mine manum cohibet , a nullis carminibus linguam fra-
nat , nullum deniq; maleficium reformidat : quousque
suis tibi ueneficiis , & amatoris fascinationibus animû ,
mentemq; ademerit : & quasi Circes quædam transfor-
mauerit te in monstrum æferum , uel potius (ut accidit
sæpe) te necauerit . Quid credis : quod desipis inde
est : expeditorauit tibi ex animo omnem sapientiam : &
exiit te quicquid habueris aliquando rationis . Inde ani-
mi caligo , & magna obliuia rerum . Tota planè uita me-
retricitis nil nisi ueneficium est , quû panum fidat suis ipsa
lenociniis , fucisq; mendaciorum . Nam inueterata usq;
ad hæc tempora durat persuasio , in ueneficiis , & her-
bis , foeminarum superstitionem , notitiamq; præualere .
Quid non facere potuisse ferunt carminibus , & herba-
rum potentia Medeam : Circem : Erichthonem : Cae-
nidiam : & alias permultas antiquas ueneficas à poetis
ubique celebratas : de quibus & si multa dicantur ,
quæ fide careant , ac maiora , quàm par sit credere :
implent tamen nos admiratione , & cogunt fateri mira-
bile esse , quod herbarum uis faciat : quum & tot scripto-
rum assertio , & fere omnium assensus , naturæ
nox sit habenda . Extat censoriam dictum , uel potius

DE COELIBATV

eius oraculum. *M.* Catois afferentis nullam esse im-
 pudicam, quin sit proflua eadem & uenefica, & uenefi-
 cii simul rea. *Q*uam frequens autem, & q̄ familiaris ue-
 neficiorum usus foeminis esse soleat, ita quōdam à Ro-
 manis deprehensum fuit. Nam, ut, *T. L.* Lius narra, quo
 tempore ex optimatibus, & primoribus urbis. *R.* omne
 multi incognita peste morentur, ab ancilla tandem pa-
 tefactum est complurium matronarum scelus, quæ uis-
 ros suos clandestinis infidiis aggressæ subito ueneno
 necarent: quocirca rein iudicium protracta, centum, &
 septuaginta numero fuerunt, quæ uisros sic interemerant:
 quæ omnes sub uno simul iudicio, capitali supplicio
 damnatæ sunt. *Q*uis ergo, si uxores, quam aliquo exas-
 gitantur furore, letalia medicamina soleant: mantis exhi-
 bere, sperabit sibi meretricem fidelem: quando quidem
 hæ sint natura ad hominum perniciem semper instru-
 ctæ: & præ uxoribus moribus feroces, & rabidæ lænatæ
 potius censendæ, quàm foemina:

Detruci meretricum ingenio. Cap. XII.

Quam improbi uero, q̄q̄ feri sint meretricum
 mores, nulla potissimum ratione arbitror posse
 se facilius explicari, quàm si bestiarum quantū
 uis ferarum ingenis conferantur: quādo illas hæ sæpe
 numero & anteeant sæuitia, & adæquent furore. Immi-
 tat enim eas nimia malitia ex optimo ac mitissimo, animo
 mali in atrocem naturam, ferosq̄ mores beluarū: usq̄
 adeo ut multis sæpe nominibus illarum hæ superent
 ferociam. *Q*uid enim inter armenta tauro pugnacius:
 quid ea ceruice durius: tamen facile deposita feritate
 mitescit: discitq̄; moriger & mansuetus subdere ceruicē
 iugo: ac officiose parere imperiis sibilis & uocibus bu-
 bulcorum. At foemina improba indomabilis est: nullo
 laq̄; uel ul flectere, uel obsequio demereri, eam potes,

attractabilis, grata, mitisve fiat. Quid in syluis leone sæ
 uis, vinculorum tamen patiens factus & innata truci
 lentia oblitus, fera ora magistro suo tractanda suppo
 nit. Inter serpentes quid perniciosius aspide & incantans
 tium tamen pertracta carmine deponit uirus, mitisq;
 ac placida finit se innoxiam hominum manibus contre
 ctari. At impudica, ac procax meretrix, ut illum ira, sic
 & hanc superat ueneno: atque quo timetur minus eoi
 magis lædere solet. Non enim formidatur, ut leo, nec
 euitatur, ut aspis, quum tamen utroq; nocere plus possit.
 Daniele in lacum demissum reueriti leones homi
 nis innocentiam, prostrati adorauerunt. At Iezabel me
 retrix Naboth iustissimum, atq; innocentissimum uirū
 nihil uerita, circumuentum falsis testimoniis, lapidibus
 ciuium suorum iniquo obterendum dedit. Heliam quoq;
 quem corui seruatorum in morem seduli pauerant, eadē
 foemina, ut unā cum Naboth perderet, diu scuitia plus
 quam fera immaniter persecuta est. O mullebris ergo
 nequitia detestanda crudelitas, feræ pareunt, aues pas
 cunt, mulier insidiatur, & perimit. Feris itaq; bestiis me
 rito confertur foemina iniqua, atque eis immanitate, sæ
 uitiaq; præponitur. Feræ siquidem bestia hæud temere
 quenquam lædunt, nisi prouocata: at mala foemina
 utro sæuit, nec in ullos ferocit grauius, quam in eos qui
 de se bene merentur. Quis ignorat, & tigrides, & urfos
 mitiscere interdum, & lupos, & apros, ac ferocissimas
 quasq; belluas solitas inter homines aliquando mitiga
 ta feritate uersari: atque mites, & placidas ad hominis
 gratiam mansuescere: quin & elephantorum feritatem
 usque ad seruillem operam deducit assidua cõsuetudo
 & blandum obsequium nutritoris: at obscœna mulier
 nulla ui, nullo humano studio cicurari potest, ut ab infe
 renda iniuria odii exaturata desistat: & innocua inter ho
 mines commoretur. Immo furore plusquā ferino corre
 pta, iniuriis æq; ac gratia ex impetu ingenii sui rapitur.

Dan. 6

3. Reg. 21

Ibidē. 17.

ad offensam: ac nemini ferè plus nocet, quàm cui plus blanditur: ut in summa & irata, & blanda iuxta sit pessimum animal foemina meretrix. Quocirca minus mihi recte uidetur respondiſſe Bias ille sapiens Græciæ cuidam interroganti, quod eſſet animal omnium maxime noxium: quum responderit: inter immitia uidelicet tyrannum, inter mitia adulatorem. Fortassis rectius reſpōdiſſet (ut arbitror) inter mitia pessimum animal eſſe foeminam blandam, & nequam. Est enim quoquo modo te habeas erga eam noxium animal foemina improba: uehemensq; immoderata in utranque partem: nam aut amat, aut odit immoderatus: nihil eſt medium. Neſcit hæc amare, sine furore, neſcit odiſſe sine pernicie: idemq; huic ferme exitus eſt, & odii uolenti, et amoris infani. Liuiã uirum ſuum interfecit, quem nimis oderat Lucilla uero & ipſa ſuum perdidit, quem nimis amaue rat. Illa ſponte miſcuit acconitum: hæc imprudens pro amoris poculo propinauit uenenum: diſpari quidem animo, ſed pari euentu hoſtis utraq; marito: illa dura grauius odit, hæc dum amat intemperantius. Neque admodum mirum eſt, ſi hoc ſæpe contingat furentibus foeminis: quoniam, ut ait Cicero, mulier naturaliter abundat audacia: cōſilio autem, & ratione deficitur. Et ut de amantibus interim taceamus: nihil uidetur irate foeminae, quem odit hominem, neci tradere: & utcūque tollere de medio: nihil uolare iuſiurandum, nihil fas, neſasq; confundere: & mare coelo (ut dici ſolet) & coelum terræ miſcere. Mulier iniqua quicquid eſt malæ ſupellectilis ſecum ferre, atque aſidue geſtare ſinu ſolet: linguam ſcilicet fallacem, manus furaces, oculos facinantes, cor infidum, falſum conſilium, præceps iudicium uentrem deuorantem latifundia. Addas hiſ acconitum, maleſicia, bella, uarietates, incendia: & quicquid denique eſt uſquam mali, aut rei peſſiferæ in orbe uniuerſo. Per quàm ſanè uerum

est: & Tassunt illud de muliere proverbiũ. Ignis; mare, mulier tria mala. Hæc interdum nequiter blãndã est, & quos plus oderit, amare plus simulat. In interdum uero nequiter irata, ut quos plus amat, illos plus angat, atque aspernetur magis. Verum quia inconstans est, atque natura iracunda; nescit diutius amare: quia ultrix; & tenax odiorum, atque memor in iuriarum, nunquam uere reconciliatur, sed perpetuo odit: quia petulans, et lasciuia, nunquam uno amatore contenta est: quia auara, & procax, nulla ei patrimonialia sunt satis: quia fallax, & adulatorix nulli unquam fidelis: quia temeraria, & impudens, diffamare quemlibet non ueretur: quia loquax, et garrula, tacere id tantum potest, quod nescit: quia denique (ut semel finiam) est præceps, improba, & discors, odia, rixas, similitates nunquam intermittit serere: lites, & turbas; inter amicos, cognatos, & fratres gratis concitans: ita ut domi, foris, in patria, & peregrè, semper mali aliquid paratum habeat: sed ante omnia, faciem, & fomitem ad conflanda libidinis incendia: turbinemq; & tempestatem ad castitatis naufragium faciendam.

Qualis sit foemina impudica, & q̄ pessimum malum.

Cap. XIII.

Sed quid est opus hic aliud de mala foemina dicere, q̄ quod nobis paucis uerbis Chriostomus scilicet admodum, & uenuste aureo suo patefecit eloquio? suisq; (ut aiunt) deliniãuit coloribus? Quid est, inquit, mulier, nisi amicitia inimici ineffugabilis poena? necessarium malum naturalis tentatio desiderabilis carnis: domesticum periculum: delectabile detrimentum: mali natura boni colore depicta? Profecto tam belle, tam graphice sapientissimus doctor

DE COELIBATV

id monstri genus à pede ad caput (ut dicitur) depinxit nobis, ut nihil quicquam ferè ad effingendum. illius ingenium addi ulterius sit opus. Quocirca multa de industria prætermitto quum quia satis iam dictum uideri potest: tum etiam quia omnia notiora sunt, quàm ut hic necesse sit à me effusus recenser. Transeo ergo ebrietatè, fastum, auaritiàm, & mille id genus uitia, quibus solet naturaliter foemineus sexus affluere: numero planè obruimur ipso, & quo plura dicimus, eo plura, & maiora supersunt. Probè sanè de meretricibus Plautus. *Mare*, inquit, non est mare, uos estis mare acerrimum. Porro quæ tam immanis charybdis: quodve tam præruptum barathrum fingi à poetis usquam potuit: ubi tot naufragia fiant, aut quod tot tantosque exorbeat fluctus, quot quantasque uoracissima hæc scorta miserorùm amantium opes exhauriant? Quæ tam furentibus, aut Ietionis implexa canibus Scylla? Quæ tam profunda Lerna? Quæ Hydra tam multiceps, totque scaturiens colubris? Quæ pestis, aut monstra denique tam horrenda, tam dira, uel inuenta, uel ficta usquam: quæ huic monstro hominis, maloque ualeant comparari? Siue hæc sint fallaces illæ Syrenes, seu Chimera illa decantata, aut illud Hippocentauri portentum, seu sæua Gorgon, seu Pandora illa omnium morborum refertissima, seu Sphinx insula uersuta, aut uenefica Circe, uel Parca illæ in exorabiles, aut Eumenides diræ. Hæc est illa bellua, quam ducè Poenum Hannibalem in somnis uidisse perhibent, syluam agros, uillas, uicos oppida, & quaqua incederet, cuncta uastantem: sibi que tunc dictum fuisse, eam esse Italiae deuastationem. Atrocior hæc sanè pestis, magisque noxia, quippe quæ non Italiae tantum, sed toto orbi ruinam afferat. Sunt enim meretrices omnium scelerum publica, atque aperta gymnasia, ubi prima addiscuntur elementa malorum, & maleficiorum omnium: & ubi adolescentibus in primo statim ætatis flore erudiuntur, aut

potius corrumpuntur ad nefas. Hæ syrtes, & latentes scopuli, in quibus sapius nauigantes, ubi minime timeo batur, illidunt. Hæ capharca saxa, in quibus facile periclitantur in cauti, Hæ Symplegades, quarum concursibus depræhensæ miseræ animæ intermissio patriæ coelestis cursu demerguntur in abyssi profundum. Hæ sunt illæ ad mirandæ tenacitatis Echineldes (ut dicitur) quæ sunt classes: & naues quantouis magno uentorum spūritu concitatas. Hæ sunt ut Polypus tenax, qui quodcumque brachiorum flagellis semel apprehenderit: nunquam remittit. Placet hic eximios Vergilii uersus referre: quibus describens foedas illas, & rapaces Harpyas: alludit expresse, & elegantissime per eam similitudinē ad mores, & ad matretricis naturam. Canit enim (Virginei uos lucrū uultus foedisfima uentris) proluuias, uncatq; manus, & pallida semper. Ora fame, per uolucres quidem significat meretricum instabilitatem: Per uultus uero uirgineos, formam indicat, & simulatam simplicitatem, qua capiuntur imperiti: per proluuiem autem: & famem ostendit immensam earum ingluuiem: quia nunquam saturantur: sed ore patulo semper inhiant rapinis: promptæ semper: & paratæ, tanquam infernus ad hauiendū & absorbendum quicquid eis obiciatur: foedisfimam iccirco adiecit, propter earum obscœnitatem, sordidissimosq; atque impurisimos mores: uncat quoque manus addidit haud temere: ad ostendendam earundem rapacitatem insatiabilem, qua utuntur in expiladis amatoribus. Huc illud etiam credo tendere, quod Plato dubitasse uidetur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animalium, an brutorum: uolens ea dubitatione (in fallor, stolidam, ac ferinam huius sexus indicare naturam.) Idem ferme intendit, quum foeminarum generationem in Timæo sic descripserit: quam hic: & si parum homini christiano conuenire uideatur, tamen referendam censui: non ut aliquo pacto credatur: sed ut ad

ea, quæ dicitur maius afferat ueritatis argumentum.
 Ait enim iuxta Pythagoricam disciplinam, quicumque
 uironum iniusti, timidi; uixerint, ubi mortui sunt, in ge-
 neratione altera, quam somniarat Pythagoras, post leg-
 gitimum annorum curriculum, in foeminas solitus esse
 conuerti. Ridicule sanè, at si quid tamè certi de eiusmodi
 ab inferis regressu religio christiana teneret, facile
 quidem esset credere, uel ex probabili argumento foem-
 inarum uulgi, non nisi reprobas animas fuisse sortitu-
 rum: quum tam iniustæ, ac improbæ ferè sint, atque ita
 uiuant in omnem licentiam dissolutæ, ut nullis satis pos-
 sint aut terroribus, aut fustibus, aut legibus coerceri.
 Primus omnium (ut tradit Aristoteles) Licurgus legum
 later mulieres conatus est deducere ad leges: sed ubi
 illas repugnare, & acrius quàm pater fuerat, detrectare im-
 perium uidit, earum peruicacia uictus cœpto destitit.
 Quid si etiam illud prædictis addam: quod ad con-
 firmandam hanc sententiam recte adici posse uidetur:
 mulieres scilicet asperrimæ cuiusque calamitatis semper
 per duces; atque auctores fuisse: iuxta illud uergia-
 lianum, Causa mali tanti foemina. Quod usque
 adeo uerum est, ut nullum fermè insigne malum, ac-
 ciderit: quod foeminae cuiquam non feratur accepo-
 tum. Hinc legitimus translata regna, euerfas urbes,
 exactos, ac trucidatos reges: hinc cædes, incendia,
 depopulationes, deuastationes, exilia, egestatem, inco-
 piam, & sexcenta, mala, uel his peiora, tam publicæ
 quàm priuata. Testes sunt Hebræorum, Græcorum,
 Latinorum, ac cæterorum gentium historiae, ut
 uel penè tam turpe sit id à quoquam ignorari, quam
 à me superfluum recenseri. Huius generis exem-
 pla assatim suppetant scire cupientibus: atque adeo
 frequentia, ut si uelim commemorare singula, pos-
 sim in ea re uisum uolumen efficere: & propterea

cessitam in praesentia in his rebus orationem diu-
 tius occupare. Nota satis prima labes, & totius hu-
 mani generis atrox ac lachrymosa perniciēs. No-
 tum uniuersale diluuium, excidiumq; troianum: &
 notus Hercules rogas, comitatus Vlyxis, Tere-
 brensa, Hippolyti discerptio, Iasonis orbitas, & quic-
 quid tragediæ tonant immanius. Notissima quo-
 que regum Romanorum exclusio. Marci Antonii
 cædes, Ioseph uincula, Davidis impietas, Sansonis
 cæcitas, Dinæ uiolatæ ultio, Salomonis illius sapie-
 ntis fatuitas, & denique id genus mille, & decem
 milia flagitiorum pessimorum. Quare non iniuria
 gentiles Mineruam potius quàm Martem princî-
 pem, & inuentricem belli ferunt: propterea quòd
 foemineus sexus bella, clades, et alia incommoda, ita
 ad se trahat, ut magnes ferrum, & ut Cæcias nu-
 bes. Itaque quisquis euadere mulierum laqueos cu-
 pit, audiat Salomonem omnium, qui sunt, quique
 fuerunt, sapientissimum, atque rei eluscemodi ex-
 peritissimum, differentem, quid de foemina nobis
 statuendum sit. Ne intenderis, inquit, fallaciæ mu-
 llieris: fauus distillans labia eius, & nitidius oleo gut-
 tur eius, nouissima autem eius amara quasi absyn-
 thium, lingua eius quasi gladius biceps: pedes eius
 descendunt in mortem, et ad inferos penetrant, &
 per semitam uitæ non ambulant.: uagi sunt gressus
 eius, et inuestigabiles, & omnes qui ingrediuntur ad
 eam, non reuertuntur. Et alibi rursum. Ne des for-
 nicariis animam tuam in ullo, ne perdas te, & ani-
 mam tuam, & hæreditatem tuam. Hæc ille admo-
 dum uere, & sapienter. Tam male se quidem habet
 meretrix ad amantem, quàm erugo ad æs, rubigo ad ferrum
 caries ad lignum, auster ad flores, & ad maturas segetes
 calamitas tempestatu. Hæc est (ut aiunt) multum letale.

Prover. 5

Eccle. 9

DE COELIBATV

Aloes saccharo immixta. Hamus esca coopertus. Anguis in herba latens; Malum blandum; & bene conditum. Speculum mendax. Repellas ergo si quicumque sapis: si quis pudor est procul à te hanc pestem: et à captiosis meretricum blanditiis, quantum potes: longissime fugias: teque ex earum unguibus subtrahas. Ocius, uel expulatus (ut dixi) ne quid tibi etiam durius: petusque continegat. Et enim si tibi coelibatus est cordi, ab omni prorsus uenere abstinens degas coelebs: oportet: sin minus uxorem ducas, dum licet: tutior enim honestis nuptiis hærebis maritus: quam fœdo commercio meretricis: fornicarius: & leno. Quid (ut dicitur) claudicas in duas partes: elige quid mauis: aut continere coelebs: aut frui uxore maritus: optio tua est: utrum uis: eligas licet: quicquid ultra est: à malo est. Quanto enim liberius in seruire diuinis poteris maritali iugo solutus: tanto grauius punieris: illicitis ultro modestiis implicatus. Contugium quidem renunciare non ideo tibi concessum est: ut licetius (corteris: sed ut solutus: & coelebs coelestia liberius mediteris. Sed omittamus tandem de meretricum moribus: ac simul de improborum coelibatu ulterius disceptare: et de uiduali pudicitia deinceps dicamus.

3. Reg. 18

De uiduali pudicitia.

Cap. XIII.

ET enim quum etiam mulieres simili plerumque coelibatu lasciuant, & deuiæ à castitatis tramite & ipsæ frequenter aberrant: non alienum duxi à nostro instituto: eas quoque hoc loco ab errore: qua proptero modestia: & lenitate deterrere: quum impudicitia uitium cuiusque sexus: et ordinis salubriter incessere mihi in animo sit. Sunt enim non nullæ quæ uirorum morte tanquam dominarum maritorum solutæ: et liberæ non castitatis: sed libertatis amore legitimis: nuptiis abstinent: ut Amazonum more nubendi: non pariendi finem faciant.

faciant. Quod quod turpe sit, quantum; nefarium, quantum; in
 famia, & probro dignam, latere arbitror neminem. Por
 ro satis constat uidualem pudicitiam, & si primo fati ne
 cessitate contingat, data tamen occasione continendi ef
 fici subinde ex proposito uoluntariam: & ea gratia iure,
 merito; laudari: haberi; propterea proximam uirgini
 tati, nuptiis uero multo prestantiorem. Nam ex sententia
 Apostoli uiduitas certis quibusdam officiis uirgini
 tati arctius copulatur. Unde dicit, Mulier innupta, &
 uirgo cogitat, quæ domini sunt: ut sit sancta, & corpore,
 & spiritu. Siquidem paris propemodum uirtutis est mu
 lierem abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit,
 & nulla coniugii oblectamenta gustasse. Difficile sa
 ne utrunque: & quod uiduam expertam iam coniugii, solatia
 ad nuptias non alliciant: & uirginem ignotæ uolupta
 tis desiderium à castitatis proposito non deturbet. Cre
 do equidem (& si in eo facile possem falli) corruptam
 mulierem iam expertam uoluptatis illecebras difficil
 ius continere, quam uirginem. Quam ob rem & si uir
 duæ uirginitatis lauream nuptiarum opera amiserint,
 pudicitia tamen corona donantur: quæ quantum lau
 rez uirginali cedit, tantum maritalibus anulis, & faci nu
 ptiali præcedit. Quot enim gradibus uiduæ uirginis
 bus subeunt, totidem gradibus conjugatas præcellunt.
 Licebat quidem (ut est in Leuitico scriptum) filias sacer
 dotis uiduas, perinde atque antea, quum essent uirgini
 nes, de sanctis oblationibus uesci: quibus, dum essent
 uxores, nedum uesci sed ne attingere quidem fas erat.
 Sed & apud Gentiles in negotio religionis idem ferè
 mè honor deferabatur uiduis, quod uirginibus. Nempe
 sicut Romæ in honorem Vestæ perpetui ignis custodia
 solis uirginibus mandabatur: ita Athenis, in honorem
 Pythiæ, ubi idem ignis inextinguibilis seruabatur, solis
 uiduis: quod tantidem apud eos æstimaretur uiduitas, quod
 & apud ipsos Romanos uirginitas. Unde Paulus apo

1. Cor. 7

Leui. 22

1. Cor. 7

F

- 1. Tim. 5** Solus licet uiduas non interdicit: nubere, multo tamen: beatiore affeuerat fore, si sic permanferint. Idem quoque Timotheo praecepit honorare uiduas, quae uerz: uiduae sint: quas tum demum approbandas dicit, quum ad lx. annum peruenerint, & intemeratam uni seruaerint toro fidem. Mulierem autem ueulam, quot quot: annorum fuerit, nequaquam probat, si multorum uirorum fuerit experta connubia. In his enim eminet studium castitatis, at in illis, aut senectus, aut pudor, uel satietas, modum uidetur fecisse nubendi. Quocirca sicut non carent maledicto crebrae nuptiae, ita unae dignae sunt uenia, & plenae honestatis. Non est tamen quod propterea quisquam credat hic damnari a nobis ullo pacto matrimoniū: quod huic uideamur uiduale praepone re continentiam. Quis autem non intelligit longe melius agi cum muliere in nupta, quae ea, quae Dei sunt, tantum cogitet, quam cum illa, quae ea tantum curat quae sunt mundi, aut quomodo placeat marito: ut dicit Apostolus. Sicut enim dicimus non peccare, quae legitimo matrimonio copulatur, sic beatus facere asserimus, quae recusat rursus nubere, ut liberius, atque ardeus copuletur Deo. Idcirco Apostolus. Mulier, inquit, alligata est legi, quod diu uir eius uiuit: quod si dormierit uir eius, liberata est a lege, cui uult nubat, tantum in domino: beator autem erit si sic permanferit, secundum consilium meum. Quod autem dixerit. Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nihil a priori sane consilio dissentit: quum id incontinentiae tantum fugiendae causa permittatur: & propterea subiunxit. Volo nullam occasionem dari aduersario maledicti gratia. Ita enim quaedam couersae sunt post sathanam & in incontinentiam prolapsae. Tollat autem istam suspicionem incontinentiae, & non erit cur dicat. Volo iuniores nubere, quum asseruerit beatiore oino fore, si sic innuptae permanferint. Cōstat ergo ex sententia Apostoli, non esse bonum uiduas, quae possunt continere, rursus nubere: at illis tantum, quae ob

fragilitatem continere desperant, expedire nuptias, ne in incontinentiam prolabantur: ideo dicit, Quę nō potest continere nubas: melius est enim nubere q̄ uri. 1. Cor. 7.

Memoranda exempla illustriū fœminarum, quę ueram uiduitatem seruauerunt. Cap. XV.

HVius autem uidualis cōnventiæ præcipuā laudem Paulā Romanā ex Gracchorū, Scipionūq; progenie illustrem uindicasse sibi. D. Hieronymus tradit: quæ post mortē uiri spretis statim q̄buscūq; mundi delitiis, nihil in omni copia rerum pluris fecit, q̄ ppetuam cōtinentiā. Hanc normam & Blasylla eius in clyta proles adhuc adolescentula perq̄ similis tū forma, tum moribus matri, uiro defuncto eodem pudicitie tenore psecuta est. Nihil quoq; inferiore laude Mellaniam lam decorandā puto, q̄ non dū humato mariti cadere, quum geminos præclarissimæ indolis filios amississet, efferri una cū uiro sicis spectauit luminibus, & sine mora pertesa comubiorū, uiduitatem ppetuā domo no consecrauit. Nec Eufrasia & ipsa Romana ulla in re his inferior putanda est: quæ quum esset adhuc florens ætate: formaq; & generis nobilitate, & rerum opulētia lōge præstaret, mortuo tñ marito induci nunq̄ potuit, ne à Theodosio qdē Augusto, ut secundo cuiq̄ nuberet: sed data æq̄ oibus procis repulsa, in Thebaidē pfecta, uixit sanctissime, in ppetua uiduitate pdurans. Itidē ferōmē præstitit Helisabeth Pānoniorū regis filia, & Henrici Cæsaris cōiunx, q̄ uiduata uiro, contēptis p̄tinus regis delitiis, & aulico luxu, totā sese egentiu, & ægrorū serulatio mancipauit: nullū patiens sibi nominari sp̄solum, præter Christū, quē uere in illis pauperibus agnoscebat. At q̄to ēt foelicis accidit Cōstantiæ Constantini Augusti filie: quæ uiro adhuc superstitē meruit poptato cōtinens tæ munere donari: nam Gallicano Romani exercitus

DE COELIBATV

duci à parentibus pacta, eo p̄is persuasionebus compul-
 sit uirum, ut Christianus factus ex gentili, deposito mu-
 nere militiæ, abiectisq; fascibus, & purpura, secum pari
 animo, ob Christi amorem sese astringeret uoto perpe-
 tuæ castitatis. Non est ullo pacto prætermittendum si-
 lentio hoc loco Gallæ illustris quondam foeminae Syo-
 machi consularis uiri filiz, simile, atque æquale his in
 seruanda uiduitate propositum. Hæc enim quum inter
 annos adhuc puellares uiduata marito molesta, & graui
 scabredine perfusa miserabiliter ægrotaret, & à medicis
 didicisset, non posse nisi iterato connubio conualescere
 neglexit medicorum consultum, omnia perpeti parata,
 uel mortem ipsam, si sit opus, potius q̄ inire rursus con-
 iugium. Ania & ipsa similiter Romana pudicissima
 foemina in matura uiri in orte relicta, nunquam à pro-
 pinquis suaderi satis potuit, ut reaccensa nuptiali face à
 uiduo lecto, à luctu, & à mœrore discederet: q̄q; esset, &
 ætate iuuenis, & facie decora, & quod ad id plurimum
 facti, patrimonio opulentissima. Sui uero tam constan-
 tissimi propositi hanc potissimum rationem, si quis for-
 tē percundabatur, afferre consueuerat. Si uirum aiebat,
 bonum inuenero, ut antea, nolo esse in timore ne rursus
 perdam: sin malum, nihil necesse est experiri hoc incom-
 modum. Dicitum, ac factum profecto sapientissime: at-
 que uiduis foeminis maxime complectendum: et si pau-
 cæ sint, quæ uelint hanc sapientiam intelligere, & tantum
 præcauere discrimen. Sed nihilo inferius hoc sapientis-
 simo dicto fuit, illud præclarum atque diuinum respon-
 sum, quod quondam reddidit Olympias Cōstantinopoli-
 tana à Nebridio illustrissimo p̄fecto uidua relicta: Nā
 Theodosio Cæsari suadenti aliquando, ut rursus nube-
 ret: quum per uiginti tantum menses cum uiro fuerit, ac
 haberetur adhuc à cunctis intacta, essetq; ætate florens
 genere nobilis, ditissima opibus, forma insignis, ingenio
 ac eruditione singularis: ita respōdit, Si me, inquit, uellet

rex meus alicui copulari uiro, non tam cito abstulisset mihi uirum, cuius, copula placuerat: sed quia me parum idoneam cōiugali uitæ cognouerat, uiroq; minime placitum, & illum coniugali uinculo absoluit tempestiue, & properauit me è graui iugo seruitutis eripere, suauius continentia iugum cernicibus meæ mentis imponens. Sanctissimum sanè consilium, & christianis foeminis in primis attendendum. Quid uero q̄ tam consentanea est naturæ uiduitatis huius obseruantia, ut sit bigamia natura ipsa quibusdam etiam uolucris in uisa? Legitur enim de turture, q̄ amisso pari pertesa thalamos, marisq; consortium, æuum solitaria exigat. Est & cornicū genus (ut legitur) quæ id moris seruant, ut compari ex uincto altera uidua degat.

Quantæ uenerationi semper fuerit & Romanis,
& Iudæis castitas uidualis. Cap. XVI.

Sed non est cur mirum uideri debeat si christianis foeminis uiduitas tantopere commēdetur: quum & apud Ethnicos, & præsertim Romanos, ea tanto semper honori habita fuerit, ut uiduæ: quæ uno contentæ fuissent matrimonio, in morte corona pudicitia, palam, publiceq; donarentur: qua coronatæ, ueluti triūphantes, cum summa laude efferrentur. Id etiam honoris iudem ipsi Romani uiduali pudicitia deferebant, ut in nuptiis nulli pronubæ attingere nouam sponsam liceret, nisi quæ uni tantum uiro nupsisset: quæ uero nupsisset denuo, uel multis, eam ut impuram, & profanam ac, mali ominis procul à felicibus nuptiis esse uolebāt. Existimabant enim prisca illi sapientes, illius præsertim matronæ incorruptum esse animum, quæ post depositam semel uirginitatem, in publicum nolet rursus egredi. Nec iniuria, quum multorum matrimoniorū experientia, nil, nisi certum intemperatiæ signum præferre

DE COELIBATV

uideatur. Ideo Portiam illam iuniorem pudicissimam
fœminam laudanti cuidam mores cuiuspiã illustris ma-
tronæ, quæ tñ secundo nupserrat, ita respondisse ferunt.
Fœlix, & pudica mulier, nunq̃ præter semel nupsit. Præ-
clarum uerbum, & Gatoni prole dignum. Quam ob-
rem minus mirum si Cornelia. P. Africani filia, & Tybe-
rii Gracchi uxor uiduata marito, Ptolomei regis nupti-
as spreuerit: et si sibi, & regni, & diadematis communes
uices offerret. Sed quanto èt mirabilius potest uideri: In
ueteri etiam testamento, ubi tanti ubiq̃ proles fieret, ut
sterilitas esset dedecori, & probro, uiduitatem tam è uo-
hementissime cõmendari: Sic enim legitur de Iudith.

Iudith. 5

Cõfortatũ è cor tuũ, eo q̃ castitatẽ amaueris, & q̃ post
uirum tuum alterum nesciueris; ideo manus domini cõ-
fortauit te, & eris benedicta in æternum. Docuit hæc sa-
nè uidua non egere consortio uiri in regenda familia
pudicam, & prudentem matronam, ut ferè queruntur,
quando ipsa intrepide ad hostes transiit, & obruncato
propriis manibus Holophernis capite, non familiam tã-
tum suam, sed etiam patriam acersime oppressam à lon-
ga obsidione liberauit: & quod uniuersus populus longò
temporis interuallo non potuit, hæc sola unius no-
stris mora, sua prudentia studio industria gladioq̃ con-
fecit. Nec minus prædicanda est illius pudicæ uiduæ
Sareptanæ prudentia: cui nunquam in tam publica pe-
nuria rerum, ac fame, neq̃ farina in arca, neque oleum
in lecytho defecit: quousq̃ Helias tandem ad eam Dei
iussu perducus, pluuiam, quæ ultra triennium diuino iu-
dicio fuerat intercepta, exaustis iam terris redderet: ex
qua irrigata siccitate, uberrima repente messis exorta
est, & pristina simul agris omnibus restituta fertilitas.

3. Reg. 17

Viduas præcipuo Dei fauore defens-
di. Cap. XVII.

Quæ nam ergo honesta uidua talibus exemplis moni, debet aut imbecillitate animi, aut sexus infirmitate terri: quo minus constanti animo proposito uidualis continentie: prosequatur: quam & uiduis, & pupillis, ubique præsto sit Deus: qui & pater orphanorum, & iudex esse dicitur uiduarum: Ne quæso dicas destituta sum; defuncti cognatorum fauores, & amici recefferunt. Vxor autem; & opprimor, omni oppleta amaritudine. Eia ne dubites, in domino confidas, nunquam te deseret Christus, qui suscepit patrocinium pupillarum & uiduarum. Vnde Paulus apostolus dicit.

Quæ uere uidua est, & desolata speret in Deum; & insistet obsecrationibus, & orationibus nocte, ac die: nam quæ in delitiis est, uiua mortua est. Nequaquam ergo uerendum est tibi, quod sola uidearis: quia sola non est, cui semper Christus dux est. Quo nam modo potes diem solam quam templum Dei sis: & ubicunque es, sine Deo esse non possis; sed nec desolata es, quum Christum habeas patronum: habes autem si casta es; si cum eo mente diu noctuque uerferis: ut in eo confidas, ut de eo loquaris, ut de eo cogites. Castitas enim uidualis non eget ultri consortio: sed amat moerorem, fletum, labores, secretum, ac solitudinem: sicut incontinentia consortium, delicias, celebritatem, conuentum.

Quid potissimum conueniat uiduis ad seruandam continentiam. Cap. XVIII.

Oportet ergo uiduam quantum potest, ulrorum declinare consortia, simulque omnes uitare delicias, quæ usque adeo impugnant pudicitiam: ut mulier his affueta delitiis etiam si uelit, publice continetereque, uiuere non possit. Sicut enim diuturnum absque infidelis uiri mulierisque consortium, esse non potest: ita pari ratione muliebres delitiæ, seu potus ineptiæ, suspicionem libidinis carere non possunt. Nā nihil eorum uiduitatis

1. Ti. 5

proposito officere confuevit, q̄ opulencia, & delictis. Idcirco dixit Apostolus. Vidua, quæ delictis uacat, uiuens mortua est. Quam ob rem satis constat, q̄ sicut secundæ res, & affluens luxus impulerunt multas in barathrū incontinentiæ, ita econuerso q̄ plurimas multiplices angustias, & lugubris habitus, labor, & fletus conseruantur pudicas. Pallor, & sordes (ut ait, D. Hieronymus) gemmæ sunt uiduarum. Reserant hæc quidem libidinem, exercent q̄, ac reprimunt inuentum. Vnde legitur poeticum illud. (Præstabat castas humilis fortuna labinas.) Quæ uali autem, quanta q̄ religione esse oporteat uiduam, quæ continere decreuit, in Annæ Phanuelis uita monstratur: quæ (ut in euangelio legitur) septem annis à uirginitate sua immaturo uiri obitu derelicta, usque ad quartum & octogesimum annum in castitate permansit: nusquam à templo recedens, ieiuniis, & orationibus uacans: nihiloq̄ minori studio castitati, q̄ officio religionis intenta. Et idcirco meruit uidere Christum infantem, & diuino afflata spiritu ante redemptionem noscere redemptorem.

Luc. 2

Contra quarundam uiduarum incontinentiam. Cap. XIX.

Sed heu q̄ longe ab ea continentia, atque uiuendi sanctitate recedunt impudicæ quædam mulieres nostri æui, quæ uiduitatem quidem uerbo tantum tenent, sed re ipsa sanè prostant, meretricum uerius quàm coelibatum profitentes. Hæ sunt quæ comptæ magis q̄ uelata sæpius procedunt in medium uirorū: & ad speculum sese pingentes, ac fugentes in contemptum, & contumeliam summi artificis Dei, conantur longa pulchriores hominibus uideri, q̄ nate sunt. Harum studiū est, supercilia circumducto nigrore fucare, somas, & genas mendaci rubore, & adulterinis coloribus ementris

omnem q; & oris, & capitis speciem ita linstantis, colore, puluere, uariisq; medicaminibus obtegere, ut alia figura, alia facies, & alius uultus eis esse uideatur, ab eo, qui sic natura formatus. His autē (ut D. Hieronymi uerbis potius q̄ meis coarguam) ita rubentibus buccis cuius facta diffunditur, ut eas pro certo habeas, non maritos recusare, sed querere. Harum ædes adulantiū plez nã sunt ad eas crebræ salutationes, frequentes cõiuiz, profusæ epulæ, assidua lenæ. Cui mirum ergo, si in tanta mollicie, & intanta copia lasciuiarum, ac in tanta fortunæ foelicitate uluere caste nequeant! & quum maritis careant, nolint abstinere scortatoribus! qui scæde, præter hoc unum mariti nomen, cuncta subeant munia maritorum. His thalamus patet, his ex actio prouentuum, his cura familiæ, his, agnatis, atque gentilibus exclusis, pupillorum etiam tutela mandatur. O præclara tutela, cui tuos liberos tuto committas. Sed quid agât agantî, & prognati! Nam & si hoc ualde sit iniquum, nulli tamen corrigere id licet, q̄ diu hæc uiduitatis nomen, ut cunque, tenet: ob eius nanque reuerentiam nominis, & hæres, & domina rerum est. Horret propterea, ut hoste appellationem mariti, quum nihil uereatur nomina scortatoris. At quanto sanè melius, & laudabilius foret eis nubere, & bigamas aut trigamas dici, q̄ scortatq; nuptas, & pauperes in honestate uiuere, q̄ solutas, & ditites in fornicatione turpiter mori. Id uero idcirco dixi, non q̄ non plus probem poenitentiam, & ad ueram uiduitatē regressum: sed q̄ desperem huiuscemodî copulæ diuisionem fieri, nisi per mortem posse. Hæreditas quidem, quæ relicta est tibi, præmium debet esse pudicitæ, quâ debes defuncto marito: nō merces turpitudinis, qua pudicitiam tuam prostituas lenoni. Quid! q̄ ex affluentia rerum hæ ipsæ tanta plærunq; afficiantur amoris insaniam, ut nec liberos ferre possint, nec propinquos uereri, nec rem domesticam curare, nec deniq; se ipsas ama-

DE COELIBATV

re ! Omnes illas foemellas , quae uos oppresfit demer-
 tia : qui furor : quae caecitas : ut hoc falso uiduitatis nomi-
 ne, q̄tula facultatis factae haeredes, cōternatis effici coe-
 lestis regni cum Christo cohæredes non attendentes q̄
 tam iacturam uobis apporet hoc, quod uos lucrū esse
 arbitramini. Ah miseræ uos, q̄ propediem uelitis, nolite
 tis, moriemini, & pro his uoluptatibus, & delictis, quae tē-
 poris momento transeunt, in sempiterno barathro atro-
 cissimas poenas luetis. Succurrat quæso quod iam dixi,
 & sæpe et dicendum est, q̄ momentaneæ sint omnes uo-
 luptates, q̄q̄; uana, & fluxa, ac foeda omnia oblectamen-
 ta carnalia, quae uos poenis æternis addicunt. Confideo
 rate rursus, q̄ honesta, q̄q̄; decora, q̄ue sincera res sit pu-
 dicitia: quae quidem uos præponit cōlugatis, æquat uir-
 ginibus, confociat angelis, reponit inter coelestes. Illud
 quoq̄ secum reputet, & ante oculos sibi unaquæq̄ pro-
 ponat, q̄ turpe, q̄q̄; flagitiosum sit uiduam manū lege
 solutam seruire lenoni, obituisci filiorum: dilapidare pa-
 trimonium pupillorum: & nō uiduam moerore potius,
 q̄ puellari amore pallefcere. Disce quæso qualis habea-
 tur, & cui comparetur In diuinis scripturis mulier impu-
 dica. Mulier fornicaria inquit, sapiens Ecclesiasticus, qua
 si stercus in uia conculcabitur. Quare age reuertere ad
 cor, & istam tuam tantam uecordiam, uel potius furo-
 rem abice, & arctius complectere pudicitiam : & dicas
 cum Virgiana 'Dido. (Ille meos primus, qui me sibi
 iunxit, amores Abstulit, ille habeat, secum seruetq̄; sepul-
 chro.) Sed tempus monet, ut iam à luxu ac perditis mo-
 ribus uiduarum transeamus ad eos, qui uel professio-
 ne, uel uoto perpetuam promiserunt seruare continen-
 tiam: quibus, ut cōtinentia magis necessaria est, q̄ uiduis,
 ita quoque eorum impudicitia magis detestanda.

Eccle. 9

F I N I S.

BERNARDINI SCARDEONII
PATAVINI DE CASTITATE
LIBER TERTIVS.

DE CONIVGIO ET CONTINEN
TIA SACERDOTVM.

EXORDIVM.

Vporest nobis dicendum de his,
qui sacrosanctæ religioni Chris
tiani auctorati, perpetuo coel
batul aut uoto, aut professione sa
crorum ordinum, sua sese sponte
addixerunt: facti ex eo numero
spadonum, qui ultro seipfos cas
trauerunt propter regnum coe

lorum. Hi sunt autem qui in Dei templo aris propius
administrant, additi ac consecrati prorsus Deo, & co
lestibus miseris mancipati: & iccirco castitas coelibatus
ultra uirtutes omnes (ut infra dicemus) his ipsis maxio
me necessaria est: quispe qui tanto perfectione uitæ præ
stare cæteris hominibus debent, quanto præstant hono
ribus. De his enim scriptum est. Estote perfecti, sicut &
pater uester coelestis perfectus est. Quicumq; ergo cle
ctus est, ut erudiat, atque inducat cæteros ad consequen
dam perfectionem uitæ, eum iam, & perfectum esse, &
purum ab omni sorde peccati, & præsertim ab omni
libidinis labe, par est. Ad hunc autem perfectionis nitoo
rem nihil æque facit atq; uirginitas, aut castitas coelibat
us: qua homo quæsi mortalis & terrenus, ita tñ propius
ad angelorum uitã accedit, ut iam nõ carne, sed spiritu,
quo Deo coniungitur, uiuere uideatur: quemadmodũ
& Apostolus Paulus qui dicebat, Viuo autem iam nõ
ego, uiuit autem in me Christus. Nam dũ partem sui,
qua terrenus est, homo despicit, & mêtẽ, qua diuinus est

Math. 5

Gal. 2

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

excolit, Dei ipsius similitudinem uere exprimit, & ei fir-
missimo nexu puræ, perpetuæq; charitatis astringitur.

Leuit. 19

De his autem ipsis dictum est. Sancti estote, quia & ego
sanctus sum dominus Deus uester. Sanctum autem di-
ci solet, quicquid Deo, & sacris mysteriis dicatum est:

Ibidē. 27.

qua ratione & uas, & uestimētum, & ædificium, & eius
modi dici possunt sancta, iuxta illud Moysis dictū. Quic-
quid semel cōsecratum est, sanctum sanctorum est. Sed

multo etiam magis sacerdos hoc nomine dignus est:
qui segregatus à uulgo, & a reliquis hominibus carna-
liter uiuentibus soli Deo est consecratus: atque ei extra

tumultum sæcularium curarum positus diuinis tantum
rebus, ac mysteriis inhæret. Tunc enim ueri sacerdotes
Dei sumus, quum solius templi usibus consecrati con-
tempto mundo Deo, tota intentione uacamus. Hinc

Ioan. 15

dominus apostolis, atque cunctis simul sacerdotibus
apostolos ipsos officio referentibus, dixit. Ego elegi
uos de mundo: uos non estis de hoc mundo. Et enim
quandiu nos cum mundi hominibus terrena sectamur,

1. Cor. 15

Adæ sequaces sumus, dum uero cum angelis cœlestia
meditamur, Christi imitatores efficimur. Nam ut apo-
stolus Paulus disserit, Primus homo de terra terrenus
fuit, secundus homo de cœlo cœlestis. Referunt siqui-

dem in hoc mundo, alii imaginem terreni hominis: alii
uero cœlestis. Sed nemo cœlestem hanc imaginem in-
duere recte potest, nisi prius & locum, & nomen sortia-

tur inter coelibes: qui conuersationem suam habere dis-
cuntur in coelis: & hi potissimum sunt sacerdotes. De
horum aut numero censentur in primis esse sacerdotes
qui uocati sunt, ut cœlestem illum hominem Christū
referant, cuius uicem in terris gerunt. Cæterum quia nō
omnes possumus omnia: nec est cuiuslibet hominis

Matth. 19

posse caste uiuere: ideo dictum est à domino. Non oēs
capiunt uerbum istud: sed qui potest capere, capiat. Nō
enim requirit Christus noster spiritalem istam perfectio-

Item promiscue ab omnibus: sed ab his duntaxat, qui
 capere, & comprehendere continentiam ualeant: ut Dei
 sacerdotes decet: qui nequaquam dare sacris assensum
 debent, nisi adesse ipsis sibi a Deo donum senserint ca-
 stitatis: quod ex eo præsertim dignosci posse uidetur,
 quum nobis firmum fuerit, & certum propositum in to-
 ta uita perpetuo continendi. Sed quoniam de hac ipsa
 re in sequenti sermone latius pertractandum est, differe-
 mus hæc interim, ne crebrâ repetitionem lector fastidiat
 & fatigetur prolixitate lectionis. In hoc enim tertio li-
 bro studiosissime, tuendum esse censui, uotum, ac pro-
 positum continentia: clericalis: quum per hæc tempora
 pleriq; etiam ex nostris, de castitate male sentiant, & in
 eam falsis, atque ineptis caullationibus frequenter insul-
 tent. Quocirca permittendum illis non fuit, ut diutius
 in sinu (ut aiunt) gaudeant suo nemine sigillatim suis ma-
 le cogitatis argutis respondente. Hic modo candidissi-
 me lector attendas: & tantisper quæso suspendas sensu-
 tentiam, quæ diu disceptamus: neque in hanc, neque in illam
 prius partem declines, quæ tu fueris ad eam, & uera, & ius-
 ta ratione pertractatus: ita ut in hoc iudicio nihil respici-
 eas præter honestatem, & æquitatem: ut æquum, & sym-
 cerum iudicem decet. Videbis sanè (ut spero) dari sa-
 cerdotibus uxores, nihil aliud esse (quicquid improbi
 quidam dicant) quæ impium, atque nefarium sacrilegium.
 Sed iam Deo duce rem ipsam aggrediamur, ut confir-
 mata ueritate, subinde istorum præcipua de ea re argu-
 menta refellamus: et ea præsertim, quæ a nonnullis uel
 maxima, atque potissima esse creduntur: ut sic firmiori-
 bus refutatis, sua sponte corruant leuiora. Liceat mihi
 facere, sicut periti medici consueuerunt: qui in ægrotatio-
 nibus grauioribus, in uniuersum curantes, minimis etiã
 partibus corporis, si qua sit, quæ doleat, una, eademque
 curatione medentur.

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Annueratio quorundam aduerfantium propofit
to perpetuæ caſtitatis : & quantus ei honos
ſemper fit habitus; ex conſilio ſaluato
ris. Cap. I.

Act. 21

Gene. 11

INter eos autem, qui aduerſus ſacerdotalem coeli
batum cõiurarunt, ſunt hi, uel præcipui, qui Hebræo
rum exemplo cõnubia chriſtianis ſacerdotibus exiſ
ſtimant eſſe relaxanda. Sunt qui euangelicam Petri ſo
crum, & Philippi filias in actis apoſtolorum allegantes,
in. S. Rom. eccle. quaſi uiſtores Inſultent. Nec deſunt,
qui ea uerba Geneſis, Creſcite, & multiplicamini; & re
plete terram, pro maximo ſibi argumento confirmati
dæ huius, opinionis uſurpent. Pleriq; etiam, quia caſtitas
non præcipi, ſed ſuaderi potius uideatur, contendunt
exemplo Græcorum iure latinis quoq; ſacerdotes re
ſtinere ſibi uxores poſſe. Multi inſuper diffidentia quas
dam continendi perſuaſi, negant quenq; poſſe perpetuo
continere. Quidam quaſi qui magis pſe, ne dicam mag
gis fatue, ſentiunt, ad euitandam infamiam fornicatio
nis, negant cuſq; uxores uetandas eſſe, & præſertim ſa
cerdoti, cui præcipue curæ debet eſſe bona exiſtimatio:
atq; id factitatum fuſſe licite quondam didicant, etiam
tempore apoſtolorum. Itaq; multi multa his ſimilia ne
ſtentes, diuerſis machinatiõibus, & uanis rationibus nos
fatigant: dum uxores, uel potius concubinas nefarie ſa
cerdotibus quõquomodo impetrare nituntur. Qui quo
dem diuerſo licet tramite, ex æquo tamen omnes aber
rant à recta: in ſurgentes Iniqua pace, & damnabili con
cordia, aduerſus caſtitatem. Quam ob rem concurrere
cum his, & conferre propius manus oportet, & tueri
collatis ſignis, pro uirili noſtra, & in quantum præſtabit
nobis Deus, ueritatem. Sed etiam alia multa dici non
ignoramus, multo ſane ſupradictis uaniora: quæ iccirco
nolui ſingula recensere, quòd uno eodemq; phar

eo, quicquid mali fuerit, facile cum reliquis morbis curabitur. Nam dinnumerare singula longum est, & coarquare infinitum. Quanta autem ex eiusmodi falsis opinionibus, & argumentis inanibus quotidie mala pullulent, quantaq; dissidia generentur, difficile dictu est: quoniam eo ventum sit, ut & corpus illud mysticum ecclesie orthodoxae, in quo omnes unum corpus sumus, & alter alterius membra in Christo, conscisum ferè totum, ac disceptum oio esse uideatur. Sed non est hic locus, ut de aliis fallacibus, & uanis dogmatum placitis, disceptemus: nobis in praesentia satis est, ueri castitatem: & pro suscepto opere rescellere, ac redarguere impudicos: neminem interea sigillatim taxando, sed generatim falsas opiniones quae contra castitatem passim pullulant ressecando. Habent enim praeter alios abusus infelicissima haec nostra tempora id etiam proprium: quod de singulis ecclesiae placitis suo quisque iudicet arbitrari: quod sit, ut castitatis propositum, quod apud Latinos sacerdotibus ratum, atque inuiolatum ab ipsis apostolicis usque ad hanc aetatem constantissime nullo reclamante perstiterit, nunc demum uocari in ius coeperit, atque redargui nouitatis: quasi nouis constitutionibus, & non potius à principio statim religionis Christianae fuerit sacris hominibus uxoribus commercium ex consilio domini interdictum. In qua quidem re multi etiam peritorum (quod magis innotior) induci in eam opinionem temere, uacillant: æmulati credo Graecorum consuetudinem, qui uxoribus, quas habuerant, antequam inciarentur, uti honeste, liciteq; creduntur: quum tamen ab initio earum usus sibi, sicut nec latinis, ullibi uideatur expressè concessus: licet postmodum subreptiue, & multis artibus fuerit ab aliquibus concilii Niceni permissione, usurpatus: ut infra dicemus. Verum

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

1. Cor. 11

minime mirandum est, si inueniantur hæretici, qui hæc
asserant: quoniã oportet (ut ait Apostolus) hæreses esse,
ut pbati quicq; manifesti fiãt. Et enim uidemus, q; post
quam ecclesiastica dogmata in camino tentationis, &
contradictionis uelut aurum excoqui cœperint, tunc
quoque cœpisse maiori confusione, & dederore, hæ-
reticorum mendacia, tanquam uillissimi aris scoriã
magis magisq; sordescere, & ipsam ueritatem, ut aurũ
fulgentissimum, multo illustrius rutilare. Sed modo, an-
tequam ad aduersarium argutias refellendas accedã-
mus, paucis prius confirmandam esse duximus nostrã
sententiam, exponentes quid de prisca sacerdotũ Chris-
tianorum continentia sit censendum. Nam multi quis-
dem falluntur, falso existimantes nouum esse castitatis
institutum, non antiquum: sicuti re uera est, et quemad-
modum firmissimis argumentis probabitur. Verum
(ne fortẽ me quisquam capiat in sermone) nos hic de
obseruatione, & consuetudine loquimur: quæ quondã
fuit antiquis sacerdotibus, non autem de libertate, & li-
centia. Tunc enim sacerdotes nullo expresso interdito
sed consilio tantum domini, mutuoq; consensu sese ab
uxoribus continebant: quum immundus semper habi-
tus sit apud omnes gentes libidinosus quilibet etiam
cum uxore congressus: & propterea nulla ratione dece-
re credebant, quẽquam libidinis labe pollutum, aut artis
assistere, aut mysteria sacra ullo pacto posse licite con-
trectare. Sed nunquid illi sacerdotes, qui fortẽ ante Scy-
rici pont. max. & cõciliũ Carthaginensũ placita commi-
seuerint sese uxoribus, peccauerint mortaliter: de hac
re post tot sæcula disceptare nunc primum, nihil mihi
neesse est. Satis est enim nobis hic ostendere prisca
sacerdotes ex antiqua consuetudine (quicquid dicant
quidam) nec alienis mulieribus, nec propriis uxoribus
solitos cõmisceri: ex eo q; putarent quicquid esset con-
tra domini consilium, proculdubium esse malum, nec
ullo

nullo pacto committendum . Quin nec apud Græcos quidem legitur per ea tēpora ullos sanctos viros post susceptos sacros ordines ulos esse amplius uxoribus: ut iuxta Apostoli dictum, qui habebant uxores tanquā non habentes essent Abundauit siquidem Græcia in utranque partem, semper & bonis, & malis sacerdotibus. Taceo Origenem, qui de hæreſi à multis dānatur, quanto & ipse studio eoluērit castitatem. Taceo & Paphnucium, qui & si aliis, ob disfidium uitandum, uxores esse relaxandas suauit, tamen ipse continentissimæ uitæ fuit, ac uirgo ab omnibus semper habitus. Quid Basilus? Quid Gregorius Nazianzenus? Quid Io. Chrysostomus? & innumerabiles pene alii? qui licet Græci, non tamen ut Græci uxoribus, ac liberis, sed studiis, & orationibus, & contemperationibus assidue uacauerunt. Credat ergo quisque de mortali peccato, ut lubet, in eo nihil contendimus. Verum deceat ne contra domini consilium quicquam, iudicet id quisque secum, nihil addam de meo amplius. Audiamus autem maximū Christi præconem Paulum sic dicentem. Quicumque sine

1. Cor. 7

Roma. 2

G

DE CONIV. ET CONTI. SACER.
 Castitatem episcoporum, & sacerdotum Christianorum esse prisca moris, & à Christo, & ab apostolis primam profectam. Cap.II.

Verum quoquomodo res se habeat, nihil est profecto quod sic admirer, q̄ q̄ tam frequenter iri uideam, etiam à doctis, in eam sententiam, ut persuadeant sibi plæricq̄ institutum castitatis, quo Latini sacerdotes coniugio sese abstinere, ab Romana ecclesia multo post apostolorum tempora æditum fuisse: & non apostolorum atque apostolicorum uirorum temporibus obseruari cœptum. Quæ utiq̄ opinio falsa est, nec scripturarum testimonio, aut idonea quapiã alia ratione probabilis: quum à principio statim Christianæ religionis, ex ueteri more apostolorum ferè per quadringentos annos obseruatum semper fuerit, ut omnes sacerdotes, & ministri Christi, tam Græci, q̄ Latini, tacito consensu, absq̄ ullis legibus scriptis, castitatem etiam cum uxoribus inuiolabiliter custodirent. Nec id mirum quum tantopere in euangelica lege castitas commendetur: & consulat eam dominus: & Apostolus Paulus suadeat ab utili & honesto, quod est ad suadendum firmissimum argumentum: dicens. Porro ad utilitatem, inquit, uestram dico, non ut laqueum uobis iniciam: sed ad id quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento dominum obsecrandi. Et alibi. In omnibus, inquit, exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in ieiuniis, in uigiliis, in castitate & cætera. Ministros ergo Christi decere castitatem, atque etiam necessariam eis esse quis non uidet? Sed hoc etiam multo manifestius apparet tam ex consuetudine ipsa perenni à Latinis hætenus obseruata: quàm ex his, quæ in antiquissimis patrum decretis ubique referuntur. Scribitur enim

1. Cor. 7

2. Cor. 3

Indecretis patrum octogesima quarta distinctione ubi D. Augustinus in Carthaginensi concilio ita differtisse se memoratur. Quum in præterito, inquit, concilio de continentia, & castitatis moderamine tractaretur: isti tres gradus conscriptione quadam castitati per consecrationem annexi sunt: episcopos inquam præbiteros & diaconos: ita placuit, sicut concederet sanctos antistites, ac Dei sacerdotes, nec non leuitas, uel qui sacramentis diuinis inseruiunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter, quæ à domino postulunt, impetrare: & quod Apostoli docuerunt exemplo, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus. Ab uniuersis episcopis est dictum. Omnibus placet, ut episcopi, presbyteri, diaconi, & qui sacramenta contrectant, pudicitia custodes, etiam ab uxoribus abstineant. Legitur quoque in epistola diui Clementis secunda ad Iacobum fratrem domini, qui apostolorum canones appellantur de continentia sacerdotum hoc præclarissimum uerbum. Ad dominica inquit mysteria tales eligantur, qui ante ordinationem coniuges suas non nouerint. Quod si post ordinationem ministro contigerit proprium inuadere cubile uxoris, sacrarii non in tret limina, nec sacrificii portitor fiat, nec altare contingat, nec ab offerentibus hostia locausti oblationem suscipiat, nec ad dominici corporis potionem accedat sed aquam porrigat sacerdotibus ad manus, & ostia forinsecus claudat, & minora gerat officia. Hæc ibi. Vnde profecto apertissime constat non fuisse quicumque noui ab his in eo concilio de castitate sancitum, neque posteriores istos patres tam fuisse inuectores eiusmodi decreti, quam amplificatores: & id ipsum institutum secundum morem, consuetudinē quæ, quæ usque ad ea tempora seruauit antiquitas fuisse confirmatum, & hilariter acceptum ab uniuersis ordinibus, atque idem à multis postea pontificibus in-

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

multis conciliis repetitum, magnisq; pœnis, ac censuris
uallatum. Non est ergo q̄ quisquam credat, ac sibi falso
persuadeat, non fuisse prisce moris, & obseruantia
antiquæ institutum castitatis: à qua p̄suaione licet falsa,
tamen tam uulgi, quam etiam quorundam alioqui eruditorum,
magimus, atque pestifer error effluxit: qui credunt
nouissimis ferme temporibus, id quod habetur de sacerdotali
castitate, fuisse sanctum. Nonne iam mille, & centū annis & ultra
Cyprianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, & alii permulti,
& sanctissimi, & doctissimi uiri florere: in quorum potissimum æuo
quæ de castitate traduntur ædita sunt: quum ea prius non iure
scripto, sed consuetudine tantum, ac exemplis moribusq;
constarent. Verum nec tunc illa quidem ab his inuenta sunt:
sed nouo duntaxat scripturæ testimonio q̄ antiqua fuerant,
roborata. A principio nanque Christianæ pietatis ad ea usque
tempora sæuientibus in Christianum nomen ubiq; gentium
tyrannis, & Romæ præsertim, quum non liceret synodum
congregari, nemo initiabatur sacris, nisi martyrio destinatus:
ut prope tot essent tunc in ea ætate proposito martyres,
quot essent nomine Christiani. Hinc casti, & iusti omnes,
& ad perfectiora semper tendentes: quippe qui nihil in tanto
omnium rerum contemptu, præter Christum cogitarent: &
nihil præter Christum saperent: quo circa sine ulla lege
scripta, more, & exemplo malorum continebant, perdurantes
in perpetua castitate: uersantesq; cum uxoribus absq; ulla
suspitione libidinis. Hoc idem conuicere etiam facile possumus
ex ea sententia Origenis: qui per ea ferme tempora floruit,
quum super Ezechielem sic dicat. Ascendimus paulisper supra
eloquium: quia non semper utile est de fornicationibus loqui:
& procul absit, ut aliquis in ecclesia sit, qui dehortatoris à
fornicatione indigeat sermonibus. Nam si quis necesse habet
audire (Non fornicaberis) uel illud (Si quis templum Dei uio

luerit disperdet illū. Deus iste similis est his, quos Apostolus dicit. Iusto lex non est posita, sed iniquis, non subditis, impiis, & peccatoribus. Quomodo ergo iusto lex non est posita, sed iniquis, & non subditis, sic doctrina ea, quæ à fornicatione mouet recedendum esse, castro non est posita, sed improbis, & fornicatoribus, & inobedientibus. Non habemus itaque necessarium ut discamus à fornicatione discedere, uerum ut ad perfectiora tendamus, à principiis elementorum Christi. Hæc enim ille de castitate illius sæculi, licet Græcus. Ex quo patet castitatis leges eo tempore, in eo tanto seruire charitatis, & fidei erga Deum, minime necessarias fuisse: quum nec suspitio quidem de fornicatione, quod tamen uulgare peccatum est, ea tempestate inter christianos homines haberetur.

Quando primum sacerdotum mores immutari coeptum sit, & constitutiones de seruanda continentia redigi in scripturam. Cap. III.

Ceterum post Constantini Augusti conuersionem ad Christum, ubi peccata denique fuit ecclesia, diuulgataque, & diffusa publice, passimque per uniuersum orbem religio Christiana, & quies persecutoribus data, templaque; ubique locorum ædificata, ac maximis referta diuitiis, censuramque ditata amplissimo: tum primum Christianorum mores simul cum fortuna mutari coeptum est, ac subinde paulatim disciplinam, & feruitatem illam uiuendi laxari, multis (ut nunc sit) locupletari sacerdotio, quam iustificari mallentibus: & sibi, non Christo uiuere satagentibus. Atque sic demum diuitiarum, quam nunc uidemus auaritiam, uoluptates, luxum, libidinemque inuenerunt in clerum: quantoque ambitio acrius inualuit,

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

tanto religio, & pietas magis elanguit. Tunc erant pauci, sed vere fideles, nunc uero quando facti sumus innumeri, difficile est reperiri tot continentes, ut non reperiantur multo plures mali in his esse, quam boni. Continentia itaque per ea tempora non ex praescripto, sed ex antiqua apostolorum, apostolicorumque uirorum obseruantia, iam ab ipso saluatore Iesu per manus tradita, à sacerdotibus constantissime seruabatur. At ubi per licentiam, & luxum (ut nuper dicebamus) noua quorundam hæresi mutari id coeptum est, tum primum cautiones, quæ de castitate disponderent, ad coercendam licentiam, & ad reprimendam libidinem necessaræ uisæ sunt: ac propterea statutum in Niceno concilio ne liceret sacerdotibus uersari cum mulieribus extraneis, nisi forte mater, aut soror, aut aua, aut amita, aut matertera foret: quod ex eiusmodi mulieribus nulla suspitio potest exoriri. Deinde aliis quoque conciliis decretum est, ne uidelicet quis deinceps sacris initiaretur ordinibus, nisi coelebs, aut qui cum uxore ipsa unanimiter, & aperte promiserit castitatem: quam & apostolos, & apostolicos uiros usque ad ea tempora præstitisse constabat: & cui sanè etiam si nulla alia certa lege antea caueretur, ueteri tamen instituto parendum esset: idque pro lege, ex uis consuetudinis, atque ex ueneratione antiquitatis habendum. Lex ergo fuit illis, non in charta exarata, sed in corde impressa, nec scripta atramento, ac manu hominis, sed spiritu Dei uiui, & sanguine Christi, quasi minio decorata. Multa quidem per Iesum saluatorem nostrum (ut Origenes ait) reuelata fuere apostolis, quæ ne ulgo fierent communia illi mandare literis noluerunt: idque etiam confirmat Pauli apostoli discipulus Dionysius Areopagita,

qui secretiora nostræ religionis, mysteria auctoribus
 ipsis ex animo in animum sine scriptis medio inter
 cedente uerbo transfusa fuisse confirmat. Quod
 & apud Hebræos factitatum olim fuisse multi testi
 stantur, unde & Cabalistarum disciplinæ origo exorta:
 ut omnittam interea, quod idem pythagoricis quoque
 ipsis dicitur placuisse. Quid alia quæso scriptura opus
 est, satis constat Apostolos qui nullis essent uxoris
 bus alligati, aut uirgines, aut coelibes, ut tunc erant, pero
 petuo permanisse: qui uero fuerant coniugati, uxores
 pro sororibus habuisse: non eis corporaliter am
 plius, sed tantummodo spiritualiter conuersantes.

Vnde in historia Eusebii legitur, Petrum, ubi uidisset
 uxorem suam amore Christi duci ad mortem, post
 eam ita maximo gaudio exclamasse. O mea opti
 ma coniunx memento dōmini. Talia erant illis tempo
 ribus sanctorum connubia, ac talis affectio inter
 se coniugum beatorum: ut nihil profus de uoluptate
 carnis, sed tantum de mutua animarum salute cogita
 rent. Legitur quoque in uita Petri, eum semper con
 suetuisse, dum populum edoceret, summa ui, sum
 maque contentione suadere, atque extollere castita
 tem. Legimus insuper, & Philippi filias, quas isti nos
 tris obiciunt, & patris, & matris castitatem imitatur
 consensisse in sua uirginitate: de quibus in actis aposto
 licorum Lucas memorat dicens. Venimus Cæsa
 ream, & ingressi domum Philippi euangelistæ, qui
 erat ex septem, mansimus apud eum: huic erant uir
 gines quatuor prophetantes. Effertur similiter mag
 nis laudibus uirginitas Petronillæ Petri filix: quam
 à teneris annis ita edocuerant parentes amare castita
 tem, & uoluptatem carnis respuere: ut in uirginitate per
 petuo uixerit, & amore uirginitatis morti maluerit, quàm
 illustrem principem, & præfectum, in maritum accipere.

Act. 21

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Primus autem (quod sciam) qui de castitate sacerdotū publice statuerit Scyricus R. O. pont. fuit: qui ut occurreret in continentiae clericorum: quae ea aetate exoriri primum coeperat, nihil mutans de anteriori observatione, id ipsum, tantum, quod secundum priscos mores, ad sua usque tempora seruatum fuerat, aeditis legibus fortius stabilisuit. Fuit autem Scyricus iste uir in omnium uirtutum genere, gloria insignis, uitae sanctitate praecclarus, iustus, innocens, & probatus in omni timore domini: floruitq; post Christi natalem anno circiter trecentesimo, & septuagesimo, Valentiniani Augusti, temporibus, & Iuliani apostatae: a quo multa incommoda ob Christi fidem passus, nunquam potuit ullis afflictionibus, & persecutionibus superari. Habetur huius uiri decretū octogesima secunda distinctione, cuius uerba opere precium esse duximus hic à nobis referri. Plurimos, inquit, sacerdotes Christi, atque leuitas, post longa consecrationis suae tempora, tam de coniugibus, q̄ etiam de turpi coeetu sobolem didicimus procreasse, & crimen suum hac praescriptione defendere: q̄ in ueteri testamento sacerdotibus, ac ministris generandi facultas legitur attributa: & caetera, quae sequuntur. Et paulo inferius. Quia, inquit, aliquanti de quibus loquimur, ut tua sanctitas retulit, ignorantia lapsos se esse desent: his hac conditione misericordiam duximus nō negandam: ut sine ullo honoris augmento, in hoc, quo delecti sunt, quam diu uixerint, officio perseverent: si tamen post haec continentes se studuerint exhibere. Hi uero qui illiciti priuilegii excusatione utuntur, & sibi asserunt ueteri hoc lege concessum, nouerint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolicae sedis auctoritate delectos: nec unquam posse ueneranda tractare mysteria, à quibus se ipsi, dum obscenis cupiditatibus inhiant, priuauerūt: & reliqua, quae ibidem referuntur, quae breuitatis gratia praetertransimus. Haec sanè uerba, ut uides, apertissime indicunt.

cant, non confueuiffe ex confuetudine ueteri olim facer
 dotes christianos aliquo pacto commiscere se uxoribus
 ut nunc plerique male interpretantes scripturas mendaci
 ter asseuerant. Nam si ea confuetudo fuisset, non hi qui
 dem ueteris testamenti adduxissent testimonium, sed
 priuam potius sacerdotum Christianorum confuetu
 dinem allegassent, si ulla eiusmodi confuetudo tunc eis
 extitisset qua se defenderent. Atqui ad ritum Hebræo
 rum iccirco confugerant, quia deerant sibi Christianorū
 exempla ad ea tempora, quibus possent in causa obie
 cti sibi criminis culpam diluere. Qui uero allegabant
 in excusationem sui erroris ignorantiam, uxore sanè iun
 cti fuerant: Impium namq; fuisset de fornicationis pecca
 to, obuiere ignorantiam, quando fornicatio ipsa ubiq;
 in ueteri, nouaq; lege damnetur. Verum de uxoribus
 ad ea tempora non legebatur publice interdictum esse,
 sed de more ex traditione & confuetudine ueterū absq;
 alio præcepto consueuerant episcopi, sacerdotesq; &
 diaconi continere. Quo nam iure quæso quisquam eo
 rum puniri merito potuisset, quasi transgressor, nisi id si
 bi fuisset prius aliqua uel expressa uel tacita saltem lege
 prohibitum? Lex enim fertur, non ut quæ præterierint
 crimina, sed ut quæ futura sint, puniatur. Idem pene Di
 uis Ambrosius scribit in libro officiorum primo, quod
 Scyricius in decretis. In offensum, inquit, exhibendum
 est, & immaculatum ministerium, nec ullo coniugali
 coitu uiolandum, qui integro corpore, incorrupto pu
 dore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali sacri my
 sterii gratiam recepistis. Quod eo non præterii, quia in
 plerisque abditoribus locis, quum mysterium gererent,
 uel ipsum sacerdotium, filios susceperunt: & id tāquam
 usu ueteri defendunt, quando per interualla dierum sa
 crificium deferebatur: & tamen castificabatur etiam po
 pulus per biduum, aut triduum, & lauabant uestimenta
 sua, ut ad sacrificium purius accederent: uti in ueteri tes

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

ramento legimus facilitatū. Si in figura, tanta obseruantia, quanta in ipsa ueritate? Discite sacerdotes, atque leuita, quid sit lauare uestimenta tua, ut mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis. Hactenus ille absolute, & breuiter. Ex quibus profecto meridiana luce clarius apparere potest, castimoniarū obseruantiam non ea tempestate coepisse, quando hæc adita fuerunt, sed in principio statim ab ipsius euangelii emanasse primordiis: atque posterioribus deinde sæculis, à summis pontificibus in sacris conciliis sæpius confirmatam. Si quidem antea nihil necesse fuerat nouis legibus quicquam statuere super his: quoniam sacerdotes illi nondum ab Apostolorum consuetudine sese abduxerant: neque adhuc, quod ad continentiarū negocium pertinet, ab iis ipsis aliquo pacto descuerant: sed quum primum ex præuicatione quorundam deprehensum est immutari mores, deflectiq; de uia, & declinari turpiter ad mollitiem, lex adinuenta est: & in lucem producta, quæ prius erat abscondita, uallataq; subinde etiam poenarum metu, quo ueluti ualidissimis habenis peccandi licentia frenaretur. Lex quidem transgressoribus scripta est, non castis, qui secundum legem, etiam sine lege uouerent, sicut hi, qui ad ea tempora lege non indiguerant. Erat enim tunc illis obseruatio, & uis legis inserta animis: ut minime necessarium fuerit super his aliam ferri legem. Verum quia (ut diximus) labi coeperat obseruantia continendi, ex nouo luxu, libertateq; peccandi: mox uelut ultrix, & uindex apposita est lex, ut nulla esset deinceps excusatio incontinentibus. Nam si quis ex antiquis illis simpliciter, uel ignoranter errasset, & ad amissim (ut par fuerat) forsitan non seruassent castitatem: sicut facere dominus nosster consuluit, & apostolorum postea consuetudo roborauit: poterat uel ignorantiar, uel simpliciter eorum aliqua uenia concedi: ut supra in Scrytli deo

ereto diximus contineri: quoniam nondum de continentia uoto in scriptis palam redactum quicquam fuerat: at nobis nullo iure potest ignosci: qui iam tot exemplis instructi sumus, & tot legibus obligati, ut nulla prorsus nobis excusatio uideatur esse reliqua, si peccemus.

Quid sit caste regere uxorem, sicut faciebant antiqui sacerdotes. Cap. IIII.

Iam satis arbitror declaratum esse sacerdotes christianos (quicquid dicant lasciu quidam) semper de more caste, continenterq; uixisse: & cum uxoribus, quas forte duxerant, antequam initiarentur, sicut cum matre, & sorore solitos esse uersari, earumq; curam habuisse tantummodo, non usum. Verum quia non nulli interpretantur quod à Symacho pont. max. dictum est de conuersione uxoris; quam caste regendam dicit: non esse re uera ab uxore, sed ab alienis toris continere: breui respondendum censui, quid super ea re sit credendum. Legitur enim octogesima prima distinctio, Symachi uetustissimi pontificis, qui præfuit Christianæ pietati anno à Christi natali quadringentesimo nonagesimo quarto, decretum ita subentis. Volumus ut sacerdotes prohibeantur, ne mulieribus conuersentur, excepta matre, sorore, uel uxore, quæ caste regenda est. Quomodo autem intelligi debeat uxorem caste regi, Leo pontifex successor eius trigesima prima distinctio ita nobis luculentè exponit. Lex, inquit, continentia eadem est altaris ministris, quæ episcopis, aut presbyteris, qui quum essent laici, siue lectores, licite quidem & uxores ducere, & filios procreare potuerunt: sed quum ad prædictos peruenissent gradus

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

cepit eis non licere, quod licuit. Vnde, ut iam de casta
li fiat spirituale coniugium, oportet eos non dimittere
uxores, sed qui habent, sic habere, quasi non habeant:
quo & salua sit castitas connubiorum, & cessent opera
nuptiarum. Qui quæso dici potuit apertius. Sed rur-
sum in prædicto loco. Omnino confitemur, inquit, non
licere episcopo, presbytero, diacono propriam uxorem
causa religionis abiicere à cura sua: sed ut ei uisum, &
uestitum largiatur: non ut cum illa carnaliter ex more
iaceat: sic ut apostolos legitmus ægisse, Paulo apostolo
ita dicente. Nunquid non habemus potestatem mulie-
rem sororem circumducendi, sicut frater domini, & Ce-
phas: Vide insipiens quod non dixit: nunquid non habeo-
mus potestatem mulierem amplectendi: sed dixit cir-
cuducendi: ut eam quidem mercede prædicationis sus-
tentaret, non ut foret deinceps inter eos carnale coniu-
gium. Hactenus ibi, Ex quibus sanè lucidissime clarissime
meq; apparere, uel cæco potest, olim fuisse in more, in-
stitutuq; maiorum positum, sacerdotes uxoribus, quas
sibi ante sacros ordines legitime copulauerant, nō opus
ueneris, sicut antequam iniciati essent, sed tantummodo
alimenta præstare sic ut & apostolorum temporibus
de more præstari solitum fuerat. Caste ergo regere ux-
orem, est uersari continenter cum uxore, & curam illius
habere: non autem commisceri cum illa carnaliter de
more: ideo dixit regere, & non uti: ut scilicet regimen
haberet uxoris, non solatium. Quare aliud est regere
caste, aliud uti caste uxore: nam in regendo labor in est,
in utendo autem uoluptas: & quanuis utrunq; a maritis
præstandum sit, tamen tantum distant inter se, quantum
inter matrimonium & coelibatum. Neque tamen nega-
mus, coniuges quoque castos dici, qui sibi inuicem ser-
uant fidem: & similiter matrimonium castum, quod nō
uolatur: at inter se tales coniuges non sunt dicendi pro-

prie casti, sed fideles. Casti enim quo ad alias mulieres
 habendi sunt, non autem quo ad suas: nisi & ab uxori-
 bus quoque contineant suis, sicut ab alienis: quemadmo-
 dum faciebant olim sacerdotes illi ueteres imitatores
 apostolorum. Et quanquam id nomen castitatis late pa-
 teat, dicamusque etiam congressus cum uxore legimos,
 castos esse, ac pudicos: atque pari ratione omnem quo-
 que iustitiam, probitatemque sub hoc nomine castitatis
 comprehendamus: quod à sensuum castigatione deri-
 uare uideatur: attamen uere, & proprie castitas, de qua
 hic agitur, & quæ ad matrimonium sacerdotale perti-
 net, est, quum uterque, alter ab altero sese continet, & tunc
 castum quasi castratum dici manifestum est. Hoc scidē
 sentit Aurelius Augustinus in epistola, quam ad Boni-
 facium comitem scripsit. Si conjugem, inquit, non habe-
 res, dicerem, ut in castitate continenter uiueres, sed ne te
 ad istam uitam exhorter, coniunx est impedimento, si-
 ne cuius consensu continenter uiuere tibi non licet. Ex
 quibus sanè uerbis patet, non esse aliud caste uiuere, quàm
 ab omni uenereo coitu se continere. Quid autem esset
 caste regere uxorem, quantum ad sacerdotes attinet,
 Diuus Hieronymus apertissime nobis ostendit in ea
 epistola, quam ad Rusticum episcopum matrimonio
 iunctum scripsit. Uxori, inquit, tuæ propter antiquam cō-
 suetudinem, & periculum sacerdotil, non des animam
 tuam in potestatem: ne forte in similitudinem Adæ in
 paradiso positi, confundaris: atque acceptam legem, si
 peccaueris, perdas, ac nuditatis tuæ conscius confusio-
 nem mentis excipias, & locum consecrationis amittas.
 Amanda quidem uxor sicut ecclesia, ut templum Dei:
 cum ea orandum, legendum, abstinendum, communi-
 candum in altari, non in opere: spiritu, non carne uiuen-
 dum: quia tibi usum conjugil interdictum esse perpen-
 dis, quum te episcopum esse cognoscis. Habere se illa
 ex hoc christum gaudeat, non maritum, esseque cū Deo,

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

non habitare cum coniuge. Hæc Hieronymus: Bene contentosus aliquis ob incertum illius titulum epistolæ, neget fortasse hoc dictum fuisse Hieronimi, addamus, quæ in calce apologiæ aduersus Iovinianum pro compertorita in eandem sententiam ab eo ipso referuntur. Christus, ait, uirgo, & Maria uirgo, utriusque sexus uirginitatem dicauerunt. Apostoli uirgines, uel post nuptias continentes: episcopi, presbyteri, diaconi, aut uirgines eliguntur, aut uidui, aut certe post sacerdotum in æternum pudici. Insuper aduersus Virgilantium, Proh nephas, ait, episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordiant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam, ostendentes quàm sancte uiuant, qui male de omnibus suspiciantur, & nisi pregnantes uxores uiderint clericorum, infantesq; de uulnis matrum uagientes, Christi sacramenta non tribuunt. Quid nam facient orientis ecclesiæ? Quid Ægypti? & sedis apostolicæ? quæ aut uirgines clericos accipiunt, aut continentes: aut si uxores habuerint, mariti esse desistunt? Hæc ibi. Insuper confirmatur id decreto trigesima secunda distinctione, quod incipit. Seriatim, ubi nouiter decernitur de subdiaconis idem, quod obseruatum semper fuerat, in superioribus ordinibus, non decete. scilicet. quenquã à gradibus inferioribus clericorum ad subdiaconatum ascendere sine consensu uxoris suæ, ut fiat deinceps ex carnali spirituale coniugiũ. Quo facto: non permittitur uxore iungi eidẽ amplius marito carnaliter nec alteri siue in uita, siue post mortẽ eius. His plane auctoritatibus satis liquere cundis potest, ut arbitror, illis et temporibus, ita unus uxoris uirum eligi solere ad sacerdotium ut ei deinceps frui opere nuptiarum fas non esset: quicquid consuescant, aut ex indulgentia seruent Græci, & quicquid dicant ex nostris quidam,

qui dum obtegere eo nomine suam culpam malint, quam deponere, Graecorum exemplo, & antiquorum consuetudine, quam falso allegant, se calumniosos se tuentur. Sed quod plura: & enim quod fornicari non ueretur, nihil minus eundem est tam perperam se defendere.

Quomodo intelligendum sit apostoli dictum, episcopo oportere esse unius uxoris uirum. Cap. VI.

Iam ex his, quae hactenus diximus, patere satis credimus, illud Apostoli ad Timotheum praecipientis oportere episcopum, presbyterum, ac diaconum, esse unius uxoris uirum, sobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, & caetera non tam ad conubium, quam ad mores episcopi, sacerdotis, diaconi; pertinere. Quod quamuis uideatur praeteris male interpretantibus aduersariis, quae paulo superius diximus: tamen re uera si quis recte pensabit, & acutius intuetur, uidebit nihil quicquam ab ecclesiasticis assertionibus, quas tuemur, omnino dissentire. Nam non dixit Apostolus episcopum, seu presbyterum, uel diaconum oportere esse unius uxoris uirum: ut propterea necesse sit illum esse maritum, ac unius mulieris mancipium: atque ex eo ualde sollicitum de his, quae sunt mundi, & quomodo placeat uxori: alioqui nec Timotheus ipse, ad quem scribit, digne fuisset episcopus, qui uxore caruit: & propterea ad eundem scribens sic admonet, Te ipsum, inquit, castam custodi, & noli adhuc aquam bibere, sed uino modo eo utere pro stomachum. Ioannes quoque apostolus eadem ratione indignus fuisset & ipse episcopatu, qui uirgo in aeternum permansit. Similiter & iacobus, & reliqui apostolorum: quum praeter Cepharam, nulli eorum pro certo uxorem, liberos uel fuisse legamus. Atque potius dixerat id Apostolus ad excludendos bigamos, & ad omnem suspicionem futurae incontinentiae tollendam: quae merito electionem ualeat impedire. Transisse siquidem ad secundas nuptias, certum uidetur esse indicium futurae incontinentiae, atque certissima coeuctura.

1. Tim. 3

1. Tim. 5

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

(quicumque ille fuerit) oblectari eum conjugii opere, & à foeminae consortio difficile continere; quò abstinere prorsus debet, qui sit ad eiusmodi ordines promouendus. Idcirco idem repetit de electione uiduarum. *Vidua*, inquit, eligatur non minor sexaginta annorum, quae fuerit unius uiri uxor. Quare sic nisi quae secundae nuptiae tam uiris, quam foeminis afferunt suspensionem incontinentiae: cuius apertum signum est digamia. Non enim dicit Apostolus eligatur episcopus, aut sacerdos, qui uxorem uirginem de suo genere accipiat, ut Mosi quòdam praeceptum fuit: neque qui unicam uxorem teneat, ut suscipiat ex ea filios, & permaneat in concupiscentia generandi. sed qui unicam tantum habeat, habueritve uxorem, & filios subditos in omni castitate. Quam ob rem addit, & mulieres similiter pudicas, ut facillime perferre possint, & imitari continentiam maritorum: quod est pudicarum tantummodo mulierum. Nam mariti pudici, si impudicas habeant uxores minime consecrari Deo possunt, quando utrinque castitas sit seruata, quocirca requirit & maritos castos, & uxores pudicas. Per unas ergo nuptias, & mulieres pudicas non concupiscentia coeundi, sed continendi constantia praemonstratur, per filios uero subditos, etiam regendi, & gubernandi prudentia. Nam ut ait ibidem Apostolus. Quomodo ecclesiae diligentiam habebit, qui domui suae praesse nesciat? Quid est enim quòd miremur si in initio Christianae religionis dicat Apostolus, episcopum oportere esse unius uxoris uirum: quum ad ea usque tempora, tam apud Hebraeos, quam apud Ethnicos coelibatus probro fuerit: atque poenis afficeretur quicumque uitam coelibem ad senectutem usque perduceret? Quare ualde difficile, ac impossibile pene fuerat, ea tempestate inueniri adultos, ac prouectae aetatis uiros coelibes: qui non unam saltem uxorem duxissent. Quum nec nunc quidem in tanta copia coelibum, reiliciuntur coniugati, si consensu mutuo

1. Tim. 5

1. Tim. 3

Ibidem

mutuo castitatem promittant. In eo tantum nos ab illis
 aucta malitia, & corrupti mores distinguunt: quod illis etiam
 iniciatis uersari cum uxoribus licebat, facta tantummo
 do tori separatione, & intermisso opere coniugali. At
 uero nostratibus, quorum continentiae male creditur,
 cohabitatio eiusmodi omnino uetatur, quia iam in des
 terius relapsum est humanum ingenium, & refriguit chari
 tas Christianorum. Et enim tunc temporis qui sacris
 initiarentur, non ultro sese ingerebant, sed uocati, & si
 aegre quidem ex reuerentia tanti ordinis, attamen pro
 pter obedientiam accedebant. Et qui sic eligebantur,
 aut erant prouecta iam aetate, ut merito dicerentur pres
 byteri, quod sonat apud nos seniores: aut erant tali, tan
 taque morum integritate praediti, ut quanuis iuuenes, nul
 li prorsus suspicioni essent carnalitatibus obnoxii: sed pleni
 sapientia, & spiritu sancto, ut de Stephano, & Timotheo,
 & de aliis compluribus legitur, qui sanctitate uitae, & mi
 raculorum uirtute, longa temporum serie post aposto
 los florere: quique eorum imitantes uestigia, seipsum cas
 traauerunt propter regnum caelorum. Sed respondeat
 hic rursus quispiam, non praecipere Apostolum, ut ne
 cessario episcopus sit unius uxoris uir, sicut nuper dice
 bamus, sed permittere ei uxorem, ac per ea excludere
 bigamos, ac deinceps, qui ad altare etiam secundum Mo
 sis legem non admittebantur. Recte sane, & uere, non
 tamen propterea ulla ratione is conuincet, ut episcopo
 iure aliquo uti liceat uxore: quam ante susceptionem or
 dinis forte traduxerat: sicut nec post consecrationem tra
 ducere. Nam si licet per apostolum sacerdoti uxore frui,
 cur similiter post ordines uxorem ducere ad fruendum
 non licet? In eo nanque optime Graeci cum latinis con
 ueniunt, non licere iniciatos traduceret, amplius uxore.
 Non enim intelligo cur his nuptiarum opus sanctum
 sit, contractus uero nefarius, quando quidem sicut hone
 stum esset sui uoluptuose uxore, ita pari ratione & hoc

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

nestum esse deberet, ducere legitime uxorem, Quo
circa certa ratio est, ut quemadmodum hoc non omnia
no licet, ita nec illud similiter licuisse. Postremo scire
desy dero, si episcopus iste suus, aut leuita eligendus sit.
Ita uxori alligatus, nec sit propterea ei desistendum ab
opere maritali: cur sit, ut nunquam legamus quempiam.
honestum uirum in sacris ordinibus constitutum, aliquā
do liberos suscepisse: aut usum fuisse uxore: Nusquā
est enim inuenire apud idoneos scriptores, Latinos Sa
cerdotes, nec fortasse Græcos, qui honestæ uitæ fuerint
post sacerdotium uel uxoribus usos esse, uel liberos ge
nuisse. Porro si quis mihi ex apostolicis uiris quæquam
in usum ueneris, aut suscipiendæ sobolis gratia uxorem
retinuisse monstrabit, protinus per me sublata erit con
trouersia. Adducat hic mihi fortasse quispiam Nouatū
sacerdotem satis illustrem, at uirum sane impium &
schismaticum, de quo Cyprianus uir sanctissimus in epi
stolis multa nefanda commemorat, & hæc inter alia ual
de insignia. Pater, inquit, eius in uico fame mortuus, nec
ab eo in morte uisitatus, postmodum uero sepultus: Vte
rus uxoris calce percussus, & ad parturitionem propet
rans in parricidium partus expressus. Ecce hunc sane le
gimus in sacerdotio filium generalisse: atqui etiam non
dum genitum necasse. Quid quæso suspicandum est
hic aliud, nisi ita de industria proturasse uxoris abortū,
ut suum tegeter incestum: quem, nato sibi de uxore fi
lio, tegere non poterat, sicut usum uxoris, & reliqua alia
flagitia sua eouiscq; celauerat. Etenim tam criminosi ha
bebantur tunc sacerdotes, qui post sacerdotium suis ute
rentur uxoribus, q̄ habentur nunc, qui subductas habent
mulieres, & ab utuntur pro uxoribus concubinis eo q̄
ob raritatem peccantium tunc maiori dedecori uideba
tur fore, deprehendi post sacerdotium suscepisse libe
ros ex uxoribus, q̄ nunc ex frequentia delinquentium,
ex concubinis. Cœpit quidem iam ex frequentū usū

peccandi tam immane flagitium uideri improbis letis
 piaculum. Sed hæcenas de Apostoli dicto, quod
 si quis me recte interpretatū neget, sacra uolumina quæ
 so dligenter euoluat: & si quid probabilius nactus fue-
 rit, nos amice corrigat, uel arguat, si meremur.

Quod non prohibentur cuiquam nuptiæ nisi ei,
 qui sua sese sponte abdicauerit matrimonio:
 nec item suadentur, nisi ei, qui continen-
 re non potest. Cap. VII.

Non est hic quoque dissimulandum esse impios
 quosdam interpretes, qui dicant Apostolum
 damnasse hæc tempora, quum scribat fore in
 nouissimis diebus pseudo prophetas, qui prohibeant
 nubere. Quasi id non euenit Manichei & T acianorū
 temporibus, nuptias omnino damnatum: quum pares
 eas fornicationi, & corruptionibus reliquis facerent, pu-
 blice afferentes, nemini licere uxorem ducere: de quo-
 bus intellexit profecto apostolus: atque de istorum secta-
 toribus, si qui forte fuerint in posterum, qui ista resemi-
 nent: non autem de cœlibatu sacerdotū, quorū castitas (ut
 supra dictū est) ab ipsis initiis Christianæ religionis cœ-
 pit, & ad hæc usque tempora perseverat. Quis sanè men-
 tis ausu dicere Apostolum damnasse, quæ ipse præstite-
 rit cœlibatum, & aliis consuluerit retinendū: & non po-
 tius illud (quod dixi) uniuersale interdicitū matrimonio-
 rum quod præuiderat ab ipso Manichæo irrationabili
 dogmate proponendū: & qui autem dixerit in nouissimis
 diebus, intellexit sine persecutionis paganorū, & nouissi-
 mis temporibus martyrum. Illud etiam pari argumen-
 tatione calumniæ uertunt, quod idem Apostolus dixit.
 Propter fornicationem unusquisque suam uxorem ha-
 beat, & unaqueque suam uirum, ut uir uxori suæ deo

H ii

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

bitum reddat, & similiter uxor marito : quod plerique male interpretantes id ipsum generaliter etiam de sacerdotibus uolunt intelligi. Verum hi modo me patienter audiant, & plane intelligent non id sic esse dilatandum, ut temere ipsi sibi persuadent, sed iuxta sensum scripturarum, ac doctorum esse sanius interpretandum. Principio ergo sciendum, quod quum Corinthii ad quos scribebatur Apostolus regenerati iam baptisate fuissent, ac instructi euangelicis disciplinis, & ad castitatem, ab ipso uehementius adhortati: mox ut ab eis recessit, seducti eorum plerique fuerant à quibusdam hypocritis, & pseudo apostolis: qui quum ob difficiliora præcepta uideri uellent cæteris sanctiores, asserere non à fornicatione tantum, sed etiam ab uxoribus ob mundiciam castitatis, post baptismum receptum esse perpetuo continentium. Quod & si prima fronte bonum esse uidebatur: quoniam bonum est mulierem non tangere: tamen id multis eorum occasionem fornicationis, & nefandæ libidinis fomitem ministrabat: quod ubi deprehensum est id sic in perniciem cedere, consultus super his Apostolus edocet Corinthios, quid factu opus esset, ita respondens: De quibus autem scripsistis mihi: bonum est siquidem homini mulierem non tangere, propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum uirum. Uxor autem uir debitum reddat, & similiter uxor marito. Mulier sui corporis non habet potestatem, sed uir, similiter autem & uir non habet potestatem sui corporis, sed mulier, & reliqua quæ ibi sequuntur. Quibus sanè uerbis manifestissime apparet, Apostolum non coelibes alloqui, sed coniugatos, qui postquam semel consenserunt in matrimonium, non licet alteri absque consensu alterius continere: sed uterque compari suo tenetur debitum reddere: ne quis incontinentiæ crimen specie sanctitatis incurrat. Nam istud uerbum unusquisque suam uxorem habeat, coniugatos tan-

1. Cor. 7

Ibidem

tum comprehendit qui reiecerant à se uxores, non aut
 solutos, & hoc in remedium fornicationis sub qua com
 prenditur omnis intemperantia libidinis: quæ tunc
 temporis nusquam gentium, q̄ inter Corinthios licen
 tius habebatur. Nam & si ad negocium euangelicæ pu
 ritatis multam conducatur ab usu, atque contubernio mu
 lieris abesse: tamen non omnes capiunt uerbum istud,
 sed quibus datum est a Deo: sic enim scriptum est. Qui
 potest capere capiat. Id est, qui potest continere conti
 neat, qui nequit, utatur remedio matrimonii: tantum for
 nicationem, omnemq; illicitum concubitum fugiat. Si
 enim illud uerbum unusquisque habeat uxorem suam
 comprehenderet coelibes, cur idem dixisset / Solutus
 es: ab uxore noli quaerere uxorem: qui enim habet uxo
 rem, cogitat quæ sunt mundi, & quo modo placeat
 uxori. Non est ergo q̄ nobis quisquam obiciat sapius
 in gerendo: Habeat unusquisq; uxorem suam. Suâ enim
 dici intelligas, quam quisq; eorum habuerat antequam
 crederet, & inconsulto ob amorem Christi repudiarat.
 Quod autem hoc intelligendum sit de copulatis in ma
 trimonio, satis clarum est, quum ipsemet ibidem dicat.
 Hæc secundum indulgentiam dico, non secundum im
 perium. Volo autem omnes homines esse sicut me ip
 sum. Quid autem de uirginibus, & uiduis statuatur, sta
 tum infert. Dico autem non nuptis, & uiduis, bonum est
 illis si sic permanferint, sicut, & ego, q̄ si non continent,
 nubant: melius est enim nubere, q̄ uri. Conceditur ergo
 quæ minima culpa est, quum non possit aliter uitari ma
 xima. At hæc suadentur his, qui secularia tractant, & qui
 bus ob metum fornicationis male fidentur: non autem
 his, qui meliora uouerunt, quiq; sacris præsumt successo
 res apostolorum: quibus dictum est a domino, Vos de
 mundo non estis. Sunt autem uxores his duntaxat hæc
 bendæ, qui de mundo sunt, ac terrenis inhiant, nec aliud
 proficiunt, q̄ quod in baptisinate promiserunt: ab reo

Matth. 19

1. Cor. 7

1. Cor. 7,

Ioan. 14

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

nunciare scilicet Sathanæ, & pompis, & operibus eius; quæ quidem professio nec parua nec leuis est, seruetur. Non enim prohibentur nuptiæ nisi his qui meliora professi, contemptis uoluptatibus, sponte sese mysteriis sacris, & castitatis studiis. dederunt. Nec est hoc quidem matrimonium spernere, tanquam perniciosum, & illicitum: sed commendare continentiam, tanquam præstantiorem: & ut maius bonum. Quare dictum est continentia audis. Qui potest capere capiat. At diffidentibus dicitur. Qui se continere non potest nubat, melius est nubere, quàm uri. Ibi quidem uirtus continentia commendatur, hic carnis infirmitas nuptiis subleuatur. Nec est id tam tollere matrimonium, quàm probare: quandoquidem per eiusmodi coelibatum nullo pacto improbantur nuptiæ sed ornantur. Neque enim bonum quidpiam accessu melioris excluditur, sed augetur. Sic neque aqua potus per posterius inuentum uini sublatus est, immo etiã aliquibus ualitudinis gratia à medicis imperatur. Sic neque ferreum extrahit ex usu lanificium, nec aurum cetera metalla, sed laudi potius, & ornamento fuerunt. Sic pari quoque ratione nuptiæ nequaquam interdictæ sunt per coelibatum, sed ob integritatem Christianæ religionis reddita sunt uel ex eo sanctiores. Damnavit peruersos eius modi interpetres princeps apostolorum Petrus in sua canonica epistola his uerbis. Charissimus inquit frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit nobis, sicut in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Hæc ille nos ad reliqua pergamus.

Quando continentia fuerit subdiaconis Imperata
& quomodo licetia uxorum à Græcis extorta sit à patribus in sexta synodo.

Cap. VIII.

Matth. 19

1. Cor. 7

2. Petr. 3

A Pud Latinos ergo & si cohabitare cum uxori-
 bus alicjdiu pmissum sacerdotibus fuisse cōper-
 mus: nō propterea tñ (ut uidetis) constat, aut le-
 gitur licuisse unq̄ sacros Deo homines uxoribus uti.
 Secus uero de Subdiaconis, qbus primo p Pelagium
 secundum, & subinde per diuum Gregoriū interdictum
 fuisse usum nuptiarum certissime noscitur. Nō enim sa-
 cer habitus est olim ordo subdiaconatus, ideo non cō-
 sueuerant subdiaconi ab uxoribus cōtinere: sicut nec res-
 liqui inferiores ordines. Ex quo manifestissime patet,
 uel ob id planē nunquā licuisse sacris hominibus uxori-
 bus frui, sicut pleriq̄ hactenus arbitrati sunt, alio qui sic
 ut legimus qñ primū subdiaconis interdita sunt nus-
 ptia, q̄ prius licebant: ita et legeremus & sacerdotibus,
 & diaconis aliqñ licuisse uti matrimonio: & postea usū
 eius fuisse sublatū. Item quoq̄ sicut legitur qñ primum
 uxores Græcis cōcessæ fuerūt: ita pari modo legeretur,
 qñ fuerant interdita: si id uerum foret, q̄ licita fuissent
 aliquando. Certum est enim anno à sacrosancto natali
 Christi sexcentesimo sexagesimo quarto Synodū, quam
 sextam dicimus apud Cōstantinopolim in Græcia fa-
 ctam esse: atq̄ ibi in ea per Græcos episcopos impetra-
 tum, ut decerneretur Græcos sacerdotes licite suis uxoribus
 se deinceps potiri: quod antea nō licebat ut in
 Romani canonis ordine contineri Synodalls ipsa cons-
 titutio asseuerat, & si abusus Græcorum præter uniuersa-
 lem ecclesie morem tacito consensu, seu dissimulatio-
 ne potius patrum aliquandiu uxorum congressus sibi
 tanquam licitos arrogasset. At qui ea constitutione
 comprehensos esse nullo pacto Latinos eadem distinc-
 tione in decretis Stephanus, R. o. pont. docet: ubi
 metus uiriliter propositum castitatis. Quod uero
 ad uxores Græcorum attinet, breuiter respondit, esse
 in eo longe diuersas traditiones orientalium eccle-
 siarum ab institutis Sanctæ Romanæ Ecclesie.

31. disti.
 Quoniā

31. dist.
 Nicena.

31. dist.
 Aliter.

DE CONIV. ET CONTI: SACER.

Quæ sanè responsio quoniam nimis brevis, atque concisa uideatur, quippe quæ factum nudum, ac nulla ratione uallatum in medium pro suæ causæ defensione deducatur: mihi uisus sum operæ præcium facturus, nec alie num a nostro instituto, si aliquid in ea re paulo acutius indagauero, ut possit unusquisq; intelligere, non solum quid utriusq; sancitum fuerit sed etiam utra sanctio potior sit habenda, siue Græcorum, siue Latinorum sit illa. Quod sanè est facile cognitum, si sagaciter antiquorum patrū uestigia bene emunctis naribus uoluerimus odorari. Quocirca ut hic locus possit apertius explicari, si placet paulo altius huiusce diuersitatis initia repetamus, inuestigantes diligenter scripturas, si forte ex densissima sylua, & obscuris latebris erui hoc uerum possit: atque eiusmodi disidii origo aliquanto certius reperiri. Dicā ergo ex diuinis scripturis, quod ad faciendam fidem mihi pertinere uisum est: non q; protinus uelim alios necessario sequi meam coniecturam, sed magis ut cōmentandi ueritatis quoq; semitam monstrarem.

In obseruatione continentię utra traditio sanctior fuerit an Latinorum, quæ est ab Apostollis: an Græcorum, quæ a patribus emanauit. Cap. IX.

Primo omnium satis constare arbitror (ut infra dicemus) Apostolos, atque discipulos Christi, ubi secuti sunt dominum, & familiæ curam, & uxoribus simul reliquisse commercium uel mutuo consensu, uel repudio, quum per id tempus nondum repudiū sublatum foret. Nā a deo ignitum erat tunc Christi uocantis eloquium: & tāta illorum pectoribus ex eois amoris infusa, ut illo dicente, nisi qui relliquerit patrē, & matrem, & uxorem, & renunciauerit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus: statim multi

tam uidi, q̄ foeminae conuerſi ad Ieſum, communi conſenſu maritali toro cederent, illumq̄ ſequerentur. Hinc itaque emanauit ab ipſis ſanè fidei incunabulis, dū Chriſti euangelium apoſtoli prædicarent: ut quicumq̄ cōuerterentur Hieroſolymis ex Iudæis, mox ut uocati, atque in ſortem prædicationis per manuum impoſitionem ac citi fuiſſent, ab renunciatis uoluptatibus deſiſterent eſſe ſub poteſtate uxorū, atque inſide unanimiter connexi & iugati ab renunciatis uoluptatibus relinquerent uſum maritalē. Neque enim aliter eſſe idonei euangelicæ expeditioni neque uacare ſpiritui potuiſſent: quoniam ſicut ait Apoſtolus. Q̄ ui adhæret uxori, non habet poteſtatem ſui corporis, ſed uxor. Id quidem erat relinquere patrem, & matrem, & uxorem: exire ſcilicet de eorū poteſtate: non autem deſerere & abiicere a ſe prorsus parentum, & uxorū procuracionem, ac ſi non eſſent, quod fuiſſet ſane impium, & inhumanum. Eſt ergo relinquere hoc loco parentes, & uxores, non præbere ſe eorum uoluntati, nec propter eos euangelizandi ſtudiū aut negociū fidei derelinquere: quod ex multiplicibus ſuaſionibus, & illecebris, pariterq̄ moleſtis connubiorum facile accidere poſſet. Ideo diſcipulis ſuis domino dixiſſe perhibetur, neminem poſſe duobus dominiſ ſeruire. Hæ uero mulieres, quæ & ipſæ propter Chriſtum religioni ſeſe dicarant, conſenſu mutuo toro maritali deſerto, cum uiduis caſtitaſ perpetuam proponebāt, quo circa pariter cum illis eccleſiæ ſumptibus alebantur, quaſi uiduæ, id eſt, à maritiſ diuiſæ: nam Latini altero coniugum abſente, torum uiduum conſueuerant appellare. Q̄ uale autem eſſet tunc Chriſtianorum conſortium a principio ſtatim euāgeli in actis apoſtolorum aperte cognoscitur, ubi ſcriptum eſt. Et hi omnes erant perſeuerantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Ieſu, & fratribus eius. Cæterum id Hieroſolymis quandiu fidei negocium ageretur in

Mar. 10

1. Cor. 7

Matth. 6

Act. 1

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

ter Hebræos pacifice obseruatum est: at ubi ad Græcos uentum est, quidam, qui conuertebantur ex Græcis affecti nimio amore erga uxores, non poterant earum consuetudinis penitus oblitisci. Inde ortum fuisse legis murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano uiduæ eorum: sic namque euangelista sanctus appellat omne illud collegiū fœminarum: nam & permixtas cum his uxores forte habebant, quæ iam à se uehūt uiduæ, seorsum à uiris diuisæ, & separatæ debebant. Quam ob rem ad tollendam eiusmodi suspicionem curauere Apostoli, ut crearetur septem diaconi, qui eiusmodi negotio præessent, & mensis posthac ministrarent, ne quædam eorum, qui destinati essent ad euangelium prædicandum, mulierum cura distringeret: & minus idoneum negotio euangelii redderet: ac simul ne quis rursus Græcorum de uiduarum despectione merito posset queri. Hinc ergo, si recte pensamus, non immerito possumus suspicari Græcos naturaliter semper mulierosos, uxoriosque fuisse, & probabilis coniectura, uel ex hoc scripturæ testimonio colligere, inde paulatim ex eo affectu inoleuisse eis consuetudinem uxores suas, uel retinendi, uel saltem impensius curandi quàm cæteris: dissimulantibus interim Hebræis, ne ea forte correctio tunc temporis nimis importuna foret: & tenellæ adhuc religioni aliquam inuidiam suscitaret: sicut & de obseruatione legis antiquæ, & de circuncisione corporali aliquandiu dissimulasse Apostolos legimus, quasi incertos, quid potissimum esset, in tanto rerū discrimine faciendum. Sic & multo post Ecclesia Romana quæ de gente Bulgarorum recenter conuersa æque bonique fecit, si quid contra communem ritum Latinorum sua consuetudine deliquissent: sicut legitur in decretis, xxviii. distinctione, in fine. Multa enim ferebant in illa tenera fidei infantia Apostoli primum, & subinde Apostolici uiri, non tam uoluntatis assensu, quam amo-

Act. 6

Act. 6

re pacis, ac nimio pietatis, æque charitatis affectu. Itcir-
 co legitur Petram apostolum quum promiscuis cibis Gal. 2
 cum gentilibus uelceretur, superuentu illorum, qui ex
 circumcissione crediderant, subtraxisse se per simulatio-
 nem, ob scandalum præsertim eorum, qui & si credide-
 rant planè euangelio, nondum tamen satis sibi persua-
 sum fuerat esse propterea à priori legis obseruatione
 cessandum: erant enim maximi æmulatores legis. Pau-
 lus quoq; & ipse ueritus ne cui Hebræorum per occa-
 sionem consuetudinis suæ cum Gentilibus, inuidiæ for-
 titem subderet, eadem est usus simulatione nequaquã
 reprehendenda: nam Timotheum ex gentili patre natũ
 circumcidit propter Iudæos: quin & sibi aliquando ca-
 put rasit, & iuxta ritum, & cæremonias legis obtulit sa-
 crificium in templo: ne scilicet, qui ex Iudæis credide- Act. 21
 rant turbarentur: tantæ molis erat Iudæos, & Gentiles in
 fide unanimiter continere. Inde prouenit, ut etiam Gen-
 tilibus mandaretur, ne suffocatis in cibis uterentur: non
 quia mundis immundum quicquam foret sed cõcilian-
 dæ Societatis causa: nam postmodum firmatis religio-
 nis Christianæ fundamētis, omnia ista facile sublata sunt
 quippe quæ cum labore, factura, ac dolore fiebant: ue-
 ram quod ad negocium castitatis attinebat, non ita mu-
 tari facile poterat, quum uoluptas carnis obstaret: Et
 propterea Græci in suo semper abusu obstinati, non ua-
 lentes uxorum se paratione equanimiter ferre, impetra-
 uerunt aliquando seorsum à cæteris, ut possent unica
 uxore potiri, Romana siquidem ecclesia tunc in ea re
 ita se habuit erga Græcos ad permittendas uxores, si-
 cut Moses aduersus Hebræos ad eas repudiandas.
 Nam ut in euangelio Matthei legitur, Ad duritiam,
 inquit, dominus, cordis uestri permisit uobis Mo- Matth. 19
 ses dimittere uxores uestras, ab initio autem non
 fuit sic. Græcis ergo ex dissimulatione, potiusquam
 approbatione conciliorum cõmixtio uxoris retenta est,

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Latinis uero ex consuetudine Apostolorum, atque ex consilio Pauli semper interdicta: & si & ipsis propter sanctitatem uitæ cohabitare caste cum uxoribus aliquã diu licitum fuisse legamus. Hic modo uelim à quouis æquo iudice discerni utra Græcorum ne an Latinorum probabilior sanctio esse uideatur: an ea: scilicet, quæ à Christo primum apostolis, & ab his deinceps nobis quasi per manus tradita est, semperq; ab ecclesia seruata: an quæ a Græcis ex sua lasciuia uolenter exorta, atque mordicus, & fraudulenter retenta? Quod quidem quum sic se habeat quis non uidet, multo potiorẽ habendam esse Latinorum sanctionem, q̃ Græcorum licentiam: quando huius rei habeamus auctore Christum, Paulum, & cæteros apostolos: illi autem solum Paphnutium suatore. Sed quid nobis cum Græcis, aut Paphnutio? Nos quidem Latini non à Græcis, sed ab Hebræis, qui priores Græcis fuerant, profecti sumus. Constat enim ex Hierosolymis, & ex Iudæa fuisse Apostolos, non ex Græcia: atque fere, ab Apostolis, S. R. E. sanctiones, & institutum præsertim castimonie ab initio processe, quod hætenus à bonis sacerdotibus semper est obseruatum. Sed iam satis arbitror constare ex his quæ modo diximus castitatem à principio fuisse semper a catholicis sacerdotibus seruata: & ritum, S. R. E. ecclesie, qui hætenus durat, utpote Christi Iesu, & Apostolorum, præferendum esse sine controuersia rituali, licentiaq; Græcorum. Quare pergamus ad reliqua, quæ de eisdem Græcis, deq; eorum consuetudine referuntur.

Quomodo Græci ex falsa interpretatione apostolicæ sententiæ, & ex Paphnutii consilio sibi uxores arrogant. Cap. X.

Satis (ut mihi uidetur) aperte hætenus ostensum fuit, præscos sacerdotes solitos fuisse uersari caste,

Et continenter cum uxoribus: quas forte quum initiat
 rentur sacris, habuerant, quanquam postmodum Græ
 corum quidam, ut sunt acutissimo ingenio, & proni ad
 libidinem, interpretatione quadā sua uxorū suarū
 usum, reclamantibus frustra Latinis subdole sibi usurpa
 uerint. Nam spreto quicquid in ea re suassent Apoſto
 lū hī traditionibus, atque opinionibus adhaeserunt,
 Apostolum sic ex suo sensu interpretantes. Argumens
 tantur autem argutuli Græci pro excusatione, ac defen
 sione suæ causæ sic. Si licet ex sententia Apostoli uirum
 unius uxoris eligi ad sacerdotium, uidetur quoque lice
 re uxori, ac matrimonio operam dare, quum ab ea se
 parari non possit, nec debeat, nisi ex causa fornicatio
 nis, dicente lege. Quem Deus coniunxit homo non
 separet. Quæ sanè interpretatio eos primum ab anti
 qua illa Apostolorum consuetudine de castitate perpet
 uo seruanda, in sinistram deflexit: sensimq; eo deducta
 res est, ut Græci palam, ut cæteri homines cum suis uxo
 ribus dormiant nec uolunt intelligere, q̄ continentia,
 quæ totum separat, non separat propterea matrimoniū,
 sed confirmat, quum mutuo consensu propter Deum
 coniuges inter se sprete carnis uoluptate, fidei nexu mul
 to firmitiori, atque arctiori constringantur, ut de matrimo
 nio uirginis genitricis, & Ioseph legitur, quod nulla in
 terueniente copula carnalis, uoluptatis ueri tamen ma
 trimoni retineat nomen. Sed ut ceptam iam de Græ
 cis historiam prosequamur, dicam quo modo suarū
 sibi Græci uxorū usum uendicarunt. Accidit Syluestri
 pontificis max. & Constantini Augusti temporibus, an
 no salutis nostræ trecentesimo quadragesimo, ut in ur
 be Nicæna episcoporum totius religionis Christianæ
 concilium coereretur, ubi inter cætera, quæ ibidem ge
 sta sunt, agi quoque ceptum fuit de separadis prorsus
 coniugis sacerdotum, tum ob manifestam etiam eo tē
 pore lasciuiam Græcorum, tum ob continentiam iam

Matth. 19

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

suspectam etiam Latinorum. Coeperant enim tum primum tumores spargi esse, qui ab uxoribus, ut haecenus seruatum fuerat, minime continerent, & ex eo coeperunt matrimonia sacerdotum, & contubernia uxorum, sicut & aliarum mulierum haberi suspecta, ut supra dictum est. Sed quoniam Graeci id obstinatius quam par fuerat, deo tractabant. Tandem de Paphnuccii consilio, tacito patrum consensu permisi sunt cum uxoribus habitare: Latinis ab omni prorsus uxoribus, ac suspectarum foeminarum contubernio separatis ut superius dictum est. Quod si antiquorum patrum moribus uixissent, profecto disceptare nihil necesse fuerat, nec aliter disponere, quam quod erat a suis maioribus eo usque seruatum. Legitur id latius in historia tripartita, & in decretis trigesima prima distinctione. Transiit interea res sic tacita usque ad sextam synodum anno salutis sex centesimo septuagesimo quarto, ubi Paphnuccii consilium tum primum expresso patrum consensu publice, palamque comprobatum fuit: atque etiam ad perpetuam rei memoriam literis commendatum. Ex quo apparet eiusmodi coniunctionem pro certo non licuisse quum noua permissio uxoribus praetendere uetus interdictum apertissime uideatur. Nam si quando antea eis licuisset uxoribus uti, nihil necesse fuerat legem condere, quae his usum nuptiarum permitteret: quem ipsius matrimonii iure maritis omnibus competere certum est. Permittere enim permissum, & concedere concessum uanum fuisset omnino: quod nequam existimandum est accidere potuisse in eo tam sancto sapientissimoque concilio.

Quid potissimum nouerit Paphnuccium ad relaxandas Graecis sacerdotibus uxores, Ca. XI.

Ceterum quia Paphnuccii auctoritas magna est ne cui forte uideat de tanto uisio mea hac discere

patione, quicquid uoluisse detrahere: quæ amare sane potius, atque laudare par est (ei iam si & ipse falli potuit, ut homo, quando nullus mortalium (ut aiunt) omnibus horis sapit: dicam quid censeam uerisimiliter mouisse uirum alioqui integerrimum, ut de re tanta actam ardua a cæteris patribus sanctissimis, atque doctissimis uiris tantopere dissenserit. Et enim iste quidem uenerabilis uir Paphnucius nulla alia maioratione pertractus fuisse uideatur, ad concedendas sacerdotibus Græcis uxores, quæ necessitate. Constat enim uirum Syncerum & castum id consuluisse non tam ut eiusmodi copulæ ex sua sententia comprobaret, quam ut Græcorum pertinaciam, seu potius libidinem, quam optime norat ei populo insitam naturalemque esse, tali tunc remedio temperaret: de qua re eo concilio subtiliter, & copiose disseruit. Non enim fieri posse sperabat homo prudentissimus ut ea gens suapte natura semper libidinibus dedita ualeret tunc continentiam frenis aliter melius coerceri, quam licentia nuptiarum: & eo præsertim tempore, quo Nicolaitarum secta spurcissima in dies illis regionibus coalesceret: cui neque fornicatio, neque adulterium erat ullo pacto in obscœnis, quum noua hæresi unum quoscumque uxorem suam, perinde atque uile iumentum, mutuo ad pollicentis libitum commodaret: dicentes omnia esse debere communia, & propterea uxores ipsas, ut reliquas res gratis, & liberaliter participandas. Nulli mirum ergo si Paphnucius uir præcipacis ingenii, in tam corruptissima fornicandi licentia, actum flagitioso libidinis inhonestæ pfluuiio, uxores alioqui sacris hominibus interdicitas suis Græcis sacerdotibus specialiter censuerit relaxandas: ut ea scilicet licentia quantum fieri potest aliqua ex parte, eis petulantia illa ueneris sopiretur. Et. n. si lubens, & ex alio eiusmodi conubiis assensisset, & non potius inuitus ob multo maioris mali metum, quam imminere sublato nuptiarum remedio præuidebat, quid in causa fuit, quod & ipse uxori cum cæteris maritis non hæserit: nam uirgo est habitus

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

& quo ad uixit uoluptatibus semp̄ infensus fuit. Quod ergo minus malum fore credidit, id adiudicauit faciens dum esse pro meliori: & minus malum anteponendum maiori, non tam ad id, quod liceret, q̄ ad id, quod pro tempore expediret intentus sicut à medicis fieri uideamus in quibusdam morbis, qui feruntur minori malo, q̄ tollantur. Sic Aaron ad euitandum (ut sibi uidebatur) grauius malum, assensit Hebræorum genti, aurei uituli adorationem. Similiter & Moses ob eiusdem gentis duritiam (ut nuper dicebatur) annuit eis ius repudii gentis suum more, non aliter sane concessurus, quoniam neq̄ antea fuerat, nec post, aliquo diuino oraculo comprobatum. Eadem quoque ratione Romana nunc ecclesia eos ipsos sacerdotes Græcos coniugatos toferat, qua olim Paphnucius coniugauerat: utpote ueteri morbo laborantes, & nullis iam medicaminibus, aut fomentis curabiles. Hæc a nobis fortassis nimis libere, at non ab re certe dicta, ac ædita in publicum. Verum nunc super his quid agendum sit, nihil asserimus certi, neque quicquam asserimus noui præter id quod hætenus extitit obseruatum: atque assertionem hanc sapientiorum iudiciis, & ecclesiæ arbitrio integram, illibatamq̄ relinquitur.

De natura, & moribus Græcorum. Cap. XII.

N Olim hoc loco cuiuspiam gentis gratis mihi inuidiam conflare, si orientales gentes, & in primis Græcos dixerò ob superbiam sapientiæ, quam sibi nimium arroganter assumunt, male semper audiuisse: & a uero, & æquo natura gentis sapius, deflexisse: unde olim uelut ex irriguis fontibus, multiplices sectas, diuersa dogmata, & innumeras penè hæreses contra catholicam fidem. Christianamq̄ pietatem emanasse constat. Addas, q̄ eos Latinis semp̄ infensos legimus: unde

unde illud Catonis Græcos infectantis. Nos quoque
 didicant, inquit, barbaros, & spurios, & magis quàm alios opus
 eorum appellatione dedecorant. Sed & Marcus Tullius
 multa in hanc ipsam gentem, in ea oratione quam pro
 L. Flacco habuit disertissime dixit: imitatus credo patrem,
 qui & ipse Græciæ genio, minus omnium infensissimus
 fuisse perhibetur. Dicebat enim. M. Cicero. M. Tul-
 lii pater Italos similes esse Syrorum uenaliū, quorum
 ut quisque sciret optime græce, ita esse nequissimum: al-
 terens una cum literis Græcorum mores ad Latinos de-
 migrare solitos. Cicero autem ipse quid de Græcorum
 libidine sentiret in. L. pilonem unico epitheto expressit,
 ubi uoluptarios Græcos appellat. Hoc idem nihilo minus
 expresse. Ouidius paucis & ipse ostendit, ubi de Te-
 tro Tracum rege, quorū nunc loco successere Græci,
 ita concinit. (Sed nūc innata libido Extimulat: pronūq;
 genus regionibus illis in uenerem: flagrat uitio gentisq;
 suoq;.) Paulus quoque apostolus ad Titum scribens
 Epimenidis uersiculo de moribus Cretensium aptissimū
 me usus est. Cretenses semper mendaces, malæ bestię,
 uentres pigri. Quod autem regio ualde officere mor- Tit. 2
 ribus soleat, Curcius in uita Alexandri hac sententia &
 ipse confirmat. Ex Sicilia, inquit, Cleon, & hic quidem
 non ingenii solum, sed etiam nationis uitio adulator. Et
 Cicero disimilitudo, inquit, locorum disimiles homi-
 num procreations habet. Quam uero prona semper
 fuerit in uenerem natio ipsa Græcorum, Ioannes quo-
 que apostolus apertissime demonstrat, dum Pergamū, Apoc. 2
 & Tiaturā Græcas ciuitates de Nicolaitarum errore
 reprehendit, ut legitur in eius Apocalypsi. Sed & Dioge-
 nes, quum & ipse in Græcia diutius uersatus esset. percū-
 stanti cuidam qua parte Græciæ uidisset bonos uiros,
 respondit, nusquam: sed Lacedæmone pueros tantum
 designans corruptissimos mores totius Græciæ usque
 adeo ut nec apud Lacedæmones olim gentem incoe-

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

raptissimam, nisi in pueris integritas prisca maneret: in
reliqua uero Græcia ne pueros quidem esse incorruptos.
Huic dicto conuenit, quod de Phryne nobili scorto idem
philosophus dixerat. Nam quum hæc Delphis ex uoto Venerem
auream dicasset, Diogenes tale ei subscripsit elogium.
Ex Græcorum intemperantia, Innuens per hæc quanta
Græcorum libido fuisset, quam uni femellæ, ex quaestu
meretricio, pro redimendo uoto tantum auri superesset.
Legimus quoque (quod prætermittendum non est) Alexandrum
Seuerum imperatorem Romanorum de militibus sumpsisse
aliquid supplicium, quod quum Antiochiam uenissent, Iuacris
muliebribus, & delitiis indulgentius uacassent: atque ita
dicitur in contione acclamasse. Milites Romani amant, potant,
lauant Græcorum more. Hinc etiam uerbum foedum apud
latinos factum est Græcari, & Clorinthiari: quum quis
intemperantius scortis, & meretricibus indulgeat. Quam
ob rem non sine causa poetæ Veneri sedem in media
Græcia collocarunt, utpote apud gentem, & in regione
luxuriæ, & lasciuis omnibus natura deditissima: &
propterea hanc ipsam modum Paphiam, modo Cypriam
uocabulis à Græciæ urbibus sumptis nominant. Quam
proni autem fuerint sacerdotes Græci per ea tempora ad
incontinentiam, diripitorum persecutio in diuum Ioannem
Chrisostomum manifeste demonstrat. Is enim (ut in dialogo
de eius uita legitur) quum creatus esset Constantinopolitani
episcopus, exerceretque iure censuram aduersus foedam,
& in honestam uitam sacerdotum: qui præter uxores
mulieres quoque quas subintroductas uocabant, secum
domi turpiter retinebant, asserens tanti comparatione
flagitii, tolerabiliore esse lenones quam eiusmodi sacerdotes:
quod illi longe à medicinæ taberna degant seorsum cum his,
qui sua sponte infirmi esse uolunt: at hi intra salutis
officinam uersantes, remediaque pro

Stentes, ad morbum sanos inuident. Ex quo tantam sibi
 sanctus uir conflauit inuidiam, ut pars impia clerici
 quæ eo esset affecta contagio exitaliter in eius infamiam,
 & necem, coniuraret: nec prius desisteret, quousque falso
 criminacionibus eum eiceret in exilium. Id autem mo-
 liri per falsos testes huic genti facile fuerat, quum in
 Græcia ita iurandum mutuo accipi soleat, ut extet
 prouerbum de Græcis. Da mihi iuramentum mutuo:
 & non multum ab hoc dissimile, quod est, Fide Græca
 mercari: quasi nulla esset in eorum uerbis fides, sicut nec
 in eorum mensibus Kalendæ. Sed curiosius hæc for-
 tassis de Græcis dicta sunt, ac pluribus quàm nostra pro-
 fessio postulare uideatur. Verum non ab re æquidem
 putauit fore, huic genti hoc loco patrii soli ultimum pro-
 bro uertere, quum sæpius hominum mores, sicut &
 plantæ ad regionis habitum, naturamque respondeant.
 Gentes si quidem natura diuersæ sunt: aliæ iracundæ,
 aliæ audaces, aliæ uasæ, aliæ hebetes, quædam in ul-
 num, quædam in uenerem proniores, quod uitium uni
 Græciæ peculiare semper fuit. Sed quid attinet plura
 referre de Græcorum incontinentia si iam satis quidem
 patere arbitror, ex his quæ hactenus dicta sunt, Paphnu-
 tium uirum prudentissimum Græcorum nuptiis, non
 quia placerent fauisse, sed quia gentis uitium id ipsum
 tunc necessario requirebat: ne maiori scilicet ueneris in-
 licerentur flagitio, ad quam Græci proniores ipsius re-
 gionis genio ac natura feruntur: adeo ut non contem-
 ti matrimonio ita sibi concessio (ut nuper dicebam) sus-
 per inducere uxoribus pellices, & concubinas solerent.
 Reliquum est ut dari mihi ueniam in hac causa à Græ-
 cis petam, si forsan hic contra nostrum institutum uisus
 sum eos acerbiuscule pupugisse. Quod quidem nullo à me
 odio aut inuidua factum est: sed studio, & defensione ue-
 stratis. Nam & si Græci genium inatæ libidinis accusamus,

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

non propterea defraudamus eam propria laude, quod olim
semper floruerit optimis ingeniis, & uiris, doctrina, &
sanctitate præstantibus: ut merito docta Græcia fuerit
appellata, & iudicio etiam aduersariorum obtinuerit
omnis disciplinæ principatum. Vnde, M. Tullius pro
L. Flacco. Tribuo, inquit, Græcis literas, do multarum
artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, inge
nii acumen, dicendi copiam. Hic tamen eandem ueniam
petit sibi dari à fratre, quam ego mihi modo à Græcis
peto. Ait enim Dabis hanc ueniam mi frater ut nostros
Græcis anteponam. Cicero generaliter dixit: at ego mo
destius, de aliis rebus non contendo, sed de sola religio
ne, & castimonia assero nostros Græcis anteferendos.
Nam quod ad eruditionem pertinet, & ad mathemati
cas disciplinas, quis nescit ab his ad nos tanquam a fon
te omnia discendi fluentia uberius effluxisse, quibus ois
latina oratio & disputatio perenniter irrigatur? Nec hic
tacebo ad conciliandam mihi Græcorum gratiam, illud
Eusebii in sua euangelica præparatione dictum: &
si non carere suspicione uideatur eius commendatio,
quum & ipse Græcus sit: integritas tamen uiri facit, ut
nullo pacto tale testimonium recusemus. Ait enim Græ
cia sola homines generat uere coelestes, atque diuinos,
natura ad omnem scientiam natos, cuius rei causa est sub
tilitas aeris. Dictum est enim a quodam sapiente cuius
mihi nomen excidit. Aer fictior, anima prudentior, &
melior. Cui ergo mirum si dicatur Græciam libidinosam
esse, eadem ratione, qua dicitur ingeniosa, & prou
dens: Attamen ut ibi reperiuntur multi hebetes & im
prudentes: ita parimodo non negamus præter loci na
turam ibi quoque reperiri posse multos continentes.
Nam ut in generationibus hominum, & quoruncumque
animantium sæpe accidit, ut filii à parentibus degenerent,
ut uideamus sæpe à sapienti patre nasci filium storum

fidum: & ab equo generoso, ac robusto, segnem, & infirmum: ita etiam de gente, & de regione pari iure censendum. His uolui me reconciliare Græcis, quum mea natura sit, nolle mihi quempiam infensum esse, nec iratum ullo pacto. Sed iam ad institutum reuertar meum: & expediam, quæ ex proposito mihi restant ducenda.

Quo præset interuallo cœlibatus sacerdotum
Latinorum matrimonio sacerdotum Græcorum.
Cap. XIII.

Satis mihi constare posse uidetur ex his, quæ dicta sunt, Latinorum traditionem de castitate sacerdotum multo digniorem, atque perfectiorem esse, quàm licentiam nuptiarum Græcorum, reliquum est ut uideamus etiam ultra modo traditio Deo uideatur acceptior: quod quidem ex fortuna, atque ex fœlicitate utriusque ecclesie, facile puto posse dignosci. Videmus enim (si cõferendum exemplum est) uniuersam fœlicitatem imperii iam quæ; (si Deo placet) & literarum, atque omnem scientiarum peritiam, una cum uero ritu religionis ad Latinos fuisse translata: ut ipsi sanè Græcorum papæ cum suis nuptiis sordidi, atque contempti degant, miserrima egestate depressi iam quæ; & imperiti cõtra naturam gentis, & quod miserabilius est, impis superstitionibus, & infidelibus regibus seruentes. At qui Latini suo cœlibatu, & si multi reperiantur incontinentes, tamen in bonorum gratiam summe eruditi, summe quæ; illustres, ac reuerendi ubique locorum sunt. Componantur quæso modo in quouis genere laudis utriusque populi, cedit profecto Græcia, nec ultra, quantumuis uana, audebit Latine conferre, ne dum præponere, ut fecit aliquando: quoniam nihil ferè extat citra sexcentos fere annos à Græcis Græce, & in Græcia scriptum, quod patienter legas. Porro Latinis nostris cœlibatus sui sterilitas, ex spiritali

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

femine, nouas, & largas fruges uirorum illustrium in
 utraq; lingua quotidie affert: at Græcis contra suarum
 nuptiarum fœcunditas, ex carnali satiatione, non nisi solita
 triste parit, auenas steriles, tribulos, herbasq; nocentes
 nihil de generante à sua semine fructu. Sic enim scriptum
 est. Qui seminat in carne de carne metit corruptionem.
 Posset hoc planè loco id, quod de Synagoga Hebræo-
 rum communiter interpretatur, rectè ad ecclesiam Græ-
 corum transferri: ut iam uere & de ea dicatur. Quæ
 multos habuit filios infirmata est: & sterilis peperit plu-
 rimos. Item illud Esaiæ prophetæ. Letare sterilis, quæ
 non parit, erumpe, & exulta, quæ non parturit; quon-
 iam plures filii desertæ, quàm eius quæ habet uirum.
 Per beth etiam utraq; ecclesia (quoniam ex eo diuisa
 est, & suis legibus utitur) præfiguratur per Lyam, & Ra-
 chelem ambas Jacob uxores: quarum altera quidem
 deformis; sed fœcunda, licentiam nuptiarum indicat.
 Græcorum: altera uero pulchra, magisq; amabilis, quæ
 diu sterilis habita est, Latinorum castitatem præfigurat.
 Fuit siquidem ecclesia Latinorum aliquandiu sterilis iu-
 dicata, quod nihil carnaliter genuisset, attamen spiritua-
 liter in fine cognoscetur esse fœcundissima. Nec ab-
 his longe diuersum est, quod de uxore, & ancilla Hæ-
 brahæ legimus, Sara scilicet & Agar. Per Saram. S. R.
 Ecclesia intelligi potest, quæ & ipsa sterilis dicta est, sed
 denique Isaac in libertatem genuit, qui gaudium, & ri-
 sus interpretatur. Per Agar autem intelligere possumus
 ecclesiam Græcorum, quæ secundum carnem parit sibi
 Hirmaelem in seruitute generans. Liberum sane est sar-
 cerdotium Latinorum, quod gaudium parit, & risum:
 quoniam extra carnis molestias uni sese Deo totum im-
 pendit: seruire uero sacerdotium Græcorum: quod quum
 sint ipsi & uxoribus, & liberis addicti, in Dei opus, non
 nisi negligenter intendere ualeant. Nos ergo (ut inquit
 Paulus) non sumus ancillæ filii, sed liberæ. Itidem

Gal. 4

1. Reg. 2

Esa. 54
Gal. 4

Gen. 19

Gen. 16
Gal. 3

quoque uidetur præsignasse genitus partus Rachel
 lis: primo enim partu parit Iosephum, qui ab iisdem
 fratribus, à quibus uenditus est, fuit postmodum humili-
 liter adoratus: secundo uero partu peperit Beniaminum
 cui & Benoni nomen fuerat, quod est interpretatum
 filius doloris. Iosephus ergo qui interpretatur augmen-
 tum, generationem spiritualem significat. S. R. ecclesiæ:
 Beniaminus uero qui post gentus est, generationem
 carnalem ostendit Græcorum, quo partu Rachelis ob-
 difficultatem pariendi moritur. Id quoque protendere
 recte potest imminentem totius ecclesiæ uastationem:
 quæ propter eiusmodi carnalem generationem sacer-
 dotum, haud multum procul ab interitu esse uidetur.
 Rachelis igitur, id est ecclesia Christi, ut partu primo
 spiritali aucta, atque exaltata est, ita altero partu, si eue-
 niat, ut secundo pariat (quod faxit Deus ut non contin-
 gat) morietur. Mens quidem prælagit hic nescio quid
 triste ob id ecclesiæ proceribus imminere, quod omen
 Deus auertat: malitq; malos corrigi gratia benignitatis
 suæ, q̄ iusto iræ suæ iudicio flagellari.

Gal. 4

Gen. 45
Gen. 30

Gen. 35

De Pii secundî pont. max. dicto: quodq; male sen-
 serit Gratianus de connubio sacerdo-
 tum. Cap. XIII.

Sfficere iam sanè poterant quæ diximus hacten-
 nus ad probandum quod de sacerdotum casti-
 tate sentimus: quomodo scilicet in ecclesia catho-
 lica, & Romana, ab honestis, & probis sacerdotibus
 sit semper seruata continentia: sed quoniam ma-
 gna auctoritas quorundam officere huic causæ, &
 dictis nostris ob stare uidetur: qua multi sæpe fal-
 luntur, uisum est expedire, ut huic quoque peri-
 culo, quibus possumus præsidis succurramus.

I iiii

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Legimus enim piurn.ii.pont.max.virum sapientissimū dixisse in dialogis, quos contra Boemos, & Thaboritas scripserat. Non erravit ecclesia primitiva, quæ sacerdotibus permittit uxores, nec errat moderna, quæ subtrahit. Id quod dicit, permittit: de usu sane matrimonii accipiendum non est, si de Latinis intelligit, sed tantum de cohabitatione, ut diximus uxorum, quæ quōdam permittita fuerat. Legerat is quidem olim caste sacerdotes cum suis uxoribus habitasse, at certe nusquam leges ratin sacris literis, uel decretis ex permissione ecclesiæ licuisse Latinis sacerdotibus, cum uxoribus commisceri & ex eis liberos licite procreasse. Quicquid male quidam interpretantes Pii dictum, de concedendis uxoribus somniant. Nam & quod legitur in concilio Ancirano uxores permitti diaconis, qui protestantur non posse continere: & similiter alia decreta, quæ de ista licentia loquuntur semper de Græcis intelligenda sunt, non autē de latinis, qui ecclesiæ Romanæ, & catholicæ dictis pareant. Nec est etiam quod quisquam acrius instet illud adducens, quod legitur in decretis sexta & quinquagesima distinctione, Bonifacium, Agapetum, Theodorum, Syluarium, Felicem, aliosque complures summos pontifices: atque episcopos, fuisse aut sacerdotum, aut episcoporum, aut maximorum pontificum filios. Sed quid ad rem? quis nescit per multos probos, & honestos viros acciri quotidie, & accitos olim ad sacerdotium ex coniugatis? quibus erant legitimi, & bene morati filii, iuxta Apostoli præceptum, de quo supra diffusius dictum est: qui quidem postmodum optime parentum mores imitati, digni & ipsi sacerdotio fuere, & per legitimam electionem, & uocationem parentibus successerunt: quod postea ne successio in ecclesia dari uideretur, ex causa interdicitum est. Quam uero ibi interpretationem Gratianus qui decreta patrum, ac sanctorum placita in uolumen distinxit addidit, non probamus. Dicit enim.

Quum quosdam ex sacerdotibus natos in summos pontifices promotos fuisse legamus, non est intelligendum eos de fornicatione, sed de legitimis cōiugiis esse natos: quæ sacerdotibus ante prohibitionem ubiq; licita erant, quum in orientali ecclesia usq; hodie liceant. Hæc ille. Sed pace tanti uiri dictum uelim, peruerse quidem interpretatus est, ex eo scilicet non esse de fornicatione natos, q̄ ante prohibitionem coniugia sacerdotum ubiq; licerent. Hoc enim falsum est: si intelligit de usu coniugiorum: nam de matrimoniorum fœdere satis constat. Quam uero prohibitionem intelligat, nescio, quando (ut supra latius probatum fuit) prohibitionem matrimonii nullam extare aliam, q̄ quæ à Christo, & ab Apostolis tradita nobis est, & quæ hætenus fuit à bonis omnibus obseruata. Nullæ enim constitutiones sunt (quod sciam) quæ de castitate sacerdotum Latinorum disponant quicquam, quasi nouum, sed id tantum exponunt, atq; confirmant, quod iuxta traditiones Apostolorum, & obseruationem antiquorum semper fuerat antea obseruatum, ut patet in decreto Syricii, qui inter primos habetur, qui interdixerint sacerdotibus uxorum contubernium, ob nouam suspicionem subortam: q̄ reperirentur qui contra ritum, & consuetudinem antiquam (de quo superius satis dictum est) se uxoribus cōmiscerent. Cur quæso quum tot decreta, ac innumera pene placita sanctorum collegerit, id quoque non adiecit, quo usum matrimonii sacris hominibus aliquando licuisse constaret: sicut ipse putat, & ex illa sua interpretatione affirmare uidetur. At qui sane melius, atque uerius, ut arbitror sic exposuisset. De fornicatione iccirco eos natos non fuisse, quia filii quidem sacerdotum fuerunt, sed nequaquam à sacerdotibus geniti, q̄ essent hi ex legitimo matrimonio, ante parentum suorum consecrationem generati. Quemadmodum intelligendum est de socru Petri, & de eius filia Petrouilla, & de filiabus

Matth. 8
Act. 21

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Philippi, de quibus in actis Apostolorum legitur, & aliis multis, quos non est opus, nec ocium recensere. Quis est qui nesciat Petro, diu antequam uocaretur ad p[re]dicacione ad apostolatam, uxorem, & filiam fuisse? & similiter aliis Apostolis: quod nisi de Petro nullibi de aliis satis constet. Quid igitur mirandum si fuerint & illo tempore, qui dicerentur filii sacerdotum, quippe qui geniti fuissent antequam eorum parentes initiati sacris essent, sicut & filii Apostolorum ante apostolatam nati: Sed nec nunc quidem desunt exempla illustria eiusmodi filiorum, quos memorare hoc loco nihil necesse est. Gratianum autem hic in ea re hallucinatum fuisse minus mirari facit, quod & in multis aliis suis dictis: si militer errasse perhibetur. Huius autem errores collecti passim ab illustribus auctoribus ubique referuntur, ut minime sit opus huc eos transferre, sed hunc illis potius accumulare, neque uerbosius rem tractare.

Vanum, & imbecillum fore remedium ad euitandam fornicationem concedere sacerdotibus uxore
res. Cap. XV.

Sunt quoque qui contendunt dicentes ob euitandae fornicationis causam conducibile fore Christianae pietati sacerdotibus uxores permitti. Putant enim non aliter posse melius hanc pestem tolli quam licentia nuptiarum: asserentes id esse tutissimum praesidium pudicitiae, quod nec nos quidem negamus, quoad laicos homines, & solutos: sed quoad sacerdotes non modo non esse subsidium dicimus, sed potius asserimus esse disidium, & ruinam continentiae, ut satis iam diximus, & ut deinceps sumus dicturi. Quid enim remedii conferre possit sacerdotum continentiae maximum non equidem intelligo: quum eiusmodi remedium interueniente uxoris morte (ut saepe contingit) perpetuum, aut certum omnino eis esse non possit. Et

enim si solæ nuptiæ remedia in continentia præbeant, propter quod arrogasse eas sibi Græci dicuntur: quid quæso facient adolescentes mariti; assueti muliebri lenocinio, si forte (ut dixi) eueniat ut uxores eorum immatura morte decedant: quid si infantes, aut puellas post se relinquant: cui cedo cura mandabitur, aut custodia liberorum? Secundas sane nuptias adire non possunt quemadmodum cæteri, quibus reparabile est remediū fornicationis: ac licet superstibus libertis tutrices, custodesq; inferre nouercas, quæ illis matrum quoquo modo officia præstent: & totius familiæ curam habeant. Sed sacerdotibus omnium consensu præter unicā uxorem, & eam uirginem habere non licet: quando nec ueteris quoque testamenti sacerdotes nō nisi uirginem ducebant, nec nisi semel matrimonio iungerentur: quos nunc, & Græci imitantur, Bigamus quidem ubiq; ab aris arceatur, nisi profanus, & indignus sacrosanctis mysteriis: quod nec quisquam aduersariorum negat. Contemnere ergo uiduis necesse erit: at nunc negant id se præstare posse. Quid igitur agendum? Quo remedii genere libidinoso iuueni, nec ualentem continere, erit post modum succurrendum, ne peccet: nisi forte cui connubi ius amplius licere nō potest: liceat deinceps habere cōcubinā: quæ antea, quia uxorem habere licite potuit, nequaquam licere poterat. Ecce quemodo rursus ad fornicationem ex his uanis ac fictiis remediis regressus datur quā isti simulant uelle tollere, adinuento uetitarū remedio nuptiarum. Vidē quēadmodū inter Scyllā & Charybdim imprudēs, dū periculū fugis incidisti? Caste ergo & sine uxore deinceps deges, quæ uolebas, quodq; minime posse putaras. At quō sanè facilius præstare id poterit, quod iam idē à principio præstare decreuerat, quod sic deceptus, præter animi sui sententiam, sublata sibi per mortem uxore præstare cōpelletur, quod minime præstādū putarat. Sed & quis incommoda moderatius solent ferri, quæ sponte subiit quæque

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

casu, & ex insperato infliguntur: quoniam hæc gravissima esse solent, & importabilia. At quæto sanè foeliciter agitur cum eo, qui nunquam uxorem expertus est, quæ cum eo, qui iam uxoris blandicias, & conjugiorum illecebras norit: & postea uelit nolit, ex necessitate sibi fit carendum conjugio. Quanto item liberius uiuet, qui solus fuerit, quæ qui miseratus suam, suorumque liberorum fortunam, & præsentis afflictionis moerore, & præteritæ uoluptatis memoria assidue cruciabitur. Acriores quædem sunt morsus intermissæ libertatis mulieris fruendæ, quæ nunquam frui potuisse. Et enim sicut homo æger, quam æstu februm nimio siccatur: si aquam gelsam biberit, primo quidem uehementer releuari uidetur: at paulo post reuersa siti grauius afficitur: sic qui libidine ad leuandum ueneris desiderium uti procurat: releuatus quidem ad horam, mox uehementius flagrat: & æstu maioris ardoris affligitur, quæ si nunquam ueneris rebus operam dedisset. Irritatur enim ardentius usu & exercitatione lasciuia: ingrauescitque morbus fomentis eius modi, non tollitur. Difficile est sanè abstergere à Marcelo (ut uulgo dicitur) canem, ubi semel intestina gustarit: at multo etiam difficillius hominem à cognitis carnis illecebris abstinere.

Plus inesse boni quæ mali in uoto continentia contra quorundam sententiam. Cap. XVI.

Quod uero dicunt plerique, inesse scilicet quiddam huic uoto continentia, quod primo statim aspectu nescio quam mali speciem præferre uideatur: quum non omnes cui sese obstrinxerunt uoto persoluant atque ex eo grauius delinquant: nec nos quidem negamus. Sed quum nihil adeo bonum sit inter mortales, quo non possint improbi homines abuti male, si uelint: in re tanti momenti si quid est quod prodesse

videatur, etiam si cum aliquo periculo fiat, nequaquam reiiciendum putamus præsertim quum nihil magni, atque præclari fieri sine periculo possit. Quid quæ rari quæque sint, qui matrimonii pudicitiam seruent: uel utantur propria uxore modeste? Quod usque adeo uerum est: ut facilius arbitror inueniri posse cælibes qui ab omni uoluptate ueneris sese contineant, quam maritos qui utantur matrimonii concessione moderate: atque qui assuetudine uirtutum, & temperantia ciborum, & honestis desideriiis confirmati, omnem prorsus luxuriæ uoluptatem reiiciant: quam qui iam assueti uoluptatibus ueneris, furorē libidinis temperent: aut impetum regant. Iuxta illud. Quid enim uenus anxia curat? Inguinis, aut capitis, quæ sit distantia nescit. Quod cum uenia dictum sit. Voluptas siquidem ueneris, est sicut scabies, cuius pruritus scalpando nequaquam tollitur, sed magis magisque incenditur. In summa uero dicendum est de uoto castimonix, quod & de lege dictum est à Paulo apostolo, qui quum uellet ostendere iustitiam non legis esse beneficium, sed gratiæ: atque simul probare quanto peius peccatum, nisi gratia subueniret, ad nocendum ualeat: etiam ipsam legem (ut præclare disputat Augustinus in libris de ciuitate Dei) qua prohibetur peccatum, non dubitauit appellare uirtutem peccati. Aculeus, inquit, mortis peccatum est: uirtus uero peccati, lex. Est enim lex uirtus, & quasi robur peccati: quoniam prohibito legis auget desiderium rei uetitæ, nam omnes natura, currimus in uetitum semper, cupimusque negata, ut ille ait. Non enim iustitia sic natura diligitur, ut eius dilectione fugiamus peccatum: sed (ut ibidem Augustinus asseuerat) ut diligatur, ac deleat iustitia, necessaria est homini diuina gratia. Verum Apostolus ne quis propterea legem esse malum putet, ut hi modo dicebant uotum: quia est uirtus peccati, alio loco dicit. Lex quidē sancta, & mandatum iustum, & bonum, quoniam per

1. Cor. 13

DE CONTIV. ET CONTI. SACER.

mandatum peccatum apparet, quod prius latebat. Idē videtur dicendum esse de uoto castimoniz, quod & si auget peccatum, tamen bonum est, & sanctum: quoniā apertius ostendit in sacerdotibus, & profesfis omnem libidinem semper esse peccatum: quum ad ea tempora; & si malum esset, tamen non apparebat, nec uere constat esse peccatum, quum matrimonium nullibi legatur esse cuiquam interdictum. Sicut ergo lex non est malum, licet augeat concupiscentiam peccandi, ita pari modo uotum non est malum licet augeat ex præuacatione peccatum: nam idem pariter & ostendit peccatum, & deterret nos metu maioris præuacationis à peccato. Non possum hic præclarum, D. Augustini argumentum in ea re pertransire. Inquit enim ita lex non est malum quando augeat concupiscentiam peccantium sicut nec mors est bonum, quando augeat gloriam patientium, quum uel illa pro peccato deseritur, & efficit præuacatores: uel ista pro ueritate suscipitur, & efficit martyres. Ac per hoc lex quidem bona est, quia prohibitio est peccati: mors autem mala, quia stipendium est peccati. Sed quemadmodum iniusti male utuntur non tantum malis, uerum etiam bonis: ita iusti bene utuntur, non tantum bonis, sed etiam malis. Hinc fit ut mali male utantur lege, quia lex sit bona, & boni bene moriantur, quamuis mors sit malum. Hæc Augustinus uere, & sapienter: quæ quam perbelle respondeant aduersarios nostrorum argumēto, nec ego sperem melius posse dicere, huc ad uerbum diximus transferenda. Quis nimmō non solum non est malum aut mali species uotum, sed est maxime bonum, & conducibile animarum saluti: quum sit quidem multo melius, ac maioris præuacationis, aliquid exoluere obstrictos post uotum, quam idē ultro liberos ab omni uoti obligatione præstare: quando uotum semper de meliori bono fiat. Nam bo-

tam quidem esse matrimonium nemo inficiatur: meliorem tamen esse continentiam boni certe omnes affirmat. Continere autem bonum est ex eo quod moralis sit uirtus propter disciplinam animi: ac continere ex uoto melius est: quod sit religionis, & pietatis ob Dei cultum. Idcirco Augustinus de uirginitate afferit: quod nec uirginitas ipsa quia uirginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam fouet, & conseruat amor, studiumque pietatis. Quis enim non uidet huic spontaneæ uoti obligationi inesse quiddam excellentius, quam in re exhibita simpliciter quum ultra id quod continentiam ipsam præstamus, nos quoque subiiciamus uoto sponte ad eius obseruantiam propter Deum: ut postmodum etiam si uellimus, resilire amplius à proposito nequeamus. Vnde dicit Anselmus in eiusmodi questione, multo plus afferre, qui arborem cum fructibus offerat: quam qui reseruata sibi arbore solos fructus donet. Ita nanque propositum firmatum in bono auget meritum: sicut obstinatio in malo auget peccatum: quatenus ex ipsa obstinatione efficiatur irremissibile, dicaturque peccatum in spiritum sanctum, nunquam neque in hoc sæculo, nec in altero remittendum: ut de Pharaone, Iudasque perhibent diuinæ scripturæ. Vnde propheta David ne reus uoti foret dicebat Vota mea domino reddam in conspectu timentium eum. Propterea sapiens in Prouerbiis. Vota iustorum inquit placabilia. De præuicatoribus uero: Ruina ait est homini deo rare sanctum, & post uota retractare. Quam obrem non equidem inficior (ut reuertamur ad rem) euenire sæpe solere ut plerique multi peccent grauius propter eiusmodi uotum, quod isti malispectem appellant uerum quia id boni, quod est uomere castitatem, sine

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Itō periculo mali, haberi nullatenus potest, præstat. eccle-
siaz, uel paucos habere sacerdotes perfecte castos, &
nullos ac omnes coelibes cum aliquo discrimine fomi-
cationis patrandæ, q̄ uxores habentes cum certo peri-
culo totius religionis Christianæ perdendæ. Longe a-
melius est remedium conseruandæ castitatis, quàm im-
pudicitiz tollendæ, quando neutrum ratum sit omni-
no. Nec fortassis pauciores sunt qui nunc custodiant
coelibatum, quàm si mariti essent, qui seruent absque
contaminatione integritatem ac pudicitiam maritalem.
Et enim sicut probi, & pudici coniuges una tantum uxore
contenti sunt, ita probi, & honesti sacerdotes nulla.
Vanum ergo remedium, quod neque perpetuum est,
quoniam amittere uxores possumus, uel fornicationis
causa, uel mortis, neque certum, quia natura impudici, ut
uulgo fieri uedemus, sua non contenti uxore adirent et
alienas: quod & de Græcis legitur in uita beati Christo-
stomi, qui ex eo in exilium deportatus est (ut nuper dix-
imus) q̄ adulteria sacerdotum acerrime castigaret.
Conducibilis ergo fore credimus adumbratum istud
refugium pudicitiz, quod isti sibi fingunt, omnino aspe-
nari, & reiicere prorsus: quàm peruerse contra mores
Apostolorum, & decreta sanctæ matris ecclesiaz licen-
tia iniqua laxare, ne dum paucis consultum uelint, nulli
postmodum consultum sit & tam gloriosum continen-
tiz propositum languescat etiam in bonis. Et enim si re-
ste pensemus improborum ingenium clare uidebimus
q̄ non multo pauciores sint futuri, qui hac licentia ad-
huc peruerse utuant, q̄ qui se benefico matrimonio à
fornicatione tueantur: quoniam libidinosi, & intempe-
rantes, qui ob suam professionem uxoribus carent, sicut
sine uxore impudici sunt, ita etiam cum uxore ob intem-
perantiam libidinis impudici essent: nihilo parcius in ma-
trimonio adulteria sectantes, quàm nunc in isto coelibatu.
Eisset hoc quidem uenenū pro remedio propinare,
& (ut

& (ut de fabulis aliquid addam) esset hæc tunica Deia-
 nixæ Centauri cruore infecta: quæ dum illa mederi se
 credit Herculis adulterio, eum ipsum, quem seruare spe-
 rabat, ueneno misera occidit. Porro hoc idem remediũ
 quod modo isti afferunt incontinentiæ clericorum, do-
 cuit olim (ut D. Hieronymus refert) & Vigilantius hæ-
 reticus: qui peruerse contra ecclesiasticum dogma, con-
 tinentiam, ac pudicitiam sacerdotum (ut nunc improbi
 quidam) libidinis seminarium consueuerat appellare:
 quocirca in remedium incontinentiæ libidini fræna per-
 mittens, naturale carnis incendium quod natura, in ado-
 lescentia præsertim feruet, suis his remedijs duplicabat:
 falso credens id extingui debere coitu scæminarum, &
 non potius ratione, & uirtute continentia: qua distamus
 ab equis, & brutis animantibus: de quibus propheta ca-
 nit. Nolite fieri sicut equus, & mulus quibus non est in-
 tellectus. Itaque statuendum planè est, ac firmiter profes-
 so credendum de connubio sacerdotum, (utrunq; in-
 terim uiuatur à multis) multo sanè minori periculo fore
 ut ab ecclesia, pro ut semper fuit, omnino repudietur, q̃
 si perperam contra consuetudinem concedatur. Forasan
 adhuc aliquis urgeat, num melius sit sacerdotem uxore
 habere q̃ concubinam? Calumniosa est sanè ista percõ-
 statio, & uana: quæ duobus malis propositis responderi
 sibi uult, utrum melius: ut de licito subtiliter præscribens
 introducat illicitum. Bonum quidem est matrimonium
 sed sacerdotibus non licet quibus per necessaria est ca-
 stitas ad usum sacrorum: ita quoq; nec fornicatio licet,
 quæ ex confesso semper est mala. Quid ergo quæren-
 dum utrum melius: quum eis neutrum omnino possit
 esse bonum, nec licitum. De matrimonio quidem ue-
 nire potest in quæstionem numquid fas sit sacerdotem
 uxorem ducere: sed nemo dubitat an possit licite habere
 concubinam. Quam ob rem si recte uis Interrogari
 te, sic potius quæstionem proponas. Vtrũ melius fuerit,

DE CONTINENTIA SACERDOTUM.

sacerdotem vitam uinere coelibem an uxorem dices
 re : Et super his habemus consilium Christi, ac & Apo
 stoli, & exemplum omnium sanctorum, ut facillimum
 sit unicuique iudicare uirginitatem seu castitatem esse nu
 ptius potioem: ut superius satis superque dictum fuit. Tol
 lantur ergo de medio ambages, & quaestiones istae ca
 lumniosae & iuxta sanctorum decreta puniantur ince
 stuosi, ac deponantur, & pro his surrogentur casti, & pu
 dici: & si pauci reperiantur, pauci quoque consecrentur,
 & hi tantum quibus est donum castitatis: quod tunc
 datum fuisse cognoscitur, quum aliquandiu eius caste
 uixerit, & exosum habuerit consortium mulierum.

Propositum continentiae in sacerdotibus habens
 dum esse pro uoto. Cap. XVII.

Sunt quidam etiam qui uouisse castitatem se negent:
 sed tantum proposuisse se dicant, quantum huma
 na fragilitas patiatur: & propterea peccatum suum,
 fragilitatis, & non prauaricationis culpam appellant: atque
 hoc colore fornicationum suarum reatus adumbrant.
 Quod quod iniquum, quodque peruersum sit, quicumque uoluerit ac
 tente audire, quae dicam, spero facile intellet. Principio
 suaderi castitatem iis qui ualent continere ex consilio do
 mini, nemo, quod sciam, haecenus dubitauit, similiter et expe
 dire, uel maxime ad salutem. At tu forte dicas, quod prohibi
 tum non est, licitum est. Quid tamen? Non omnia quae licent, ut inquit
 Apostolus, et expediunt. Cur autem nobis faciendum est quod
 pia, quis liceat, si illud non expedire cognoscimus? Nusquam
 est inquis in sacris literis expresse prohibitum sacerdotibus
 uti opere nuptiarum. Conuenit id mihi sane tecum: atqui tamen
 bonos, & honestos sacerdotes semper abstinuisse ab uxori
 bus satis constat. Unde id cedo nisi quia non expedire ex
 consilio Saluatoris nostri Dei eiusmodi homines irretiri con
 nubiorum laqueis, a quibus postea honeste nequeant aliquo
 pacto liberari. Suadet quidem dominus castitatem, sed

1. Cor 6

non generaliter omnibus, uerum his tantum, qui uolunt,
 ac possunt continere. Et tertio quum apostoli post dis-
 ceptionem, quam de matrimonio cum domino ha-
 buerant, intulissent, Ergo non expedit nubere, Confirma-
 uit tacite dominus non tuncis expedire uerum his tan-
 tum, qui possunt sine uxorē esse: ideo respondit. Sunt
 Inquit, eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cœ-
 lorum: & subinde his uerbis adiūxit. Qui potest capere
 recipiat. Voluntas ergo domini est, ut in bono iam
 cepto perpetuo persistamus: cuius gratia factum est, ut
 ipsum bonum inciperemus: quando, ut ipse dicit, non
 omnes capiunt uerbū istud, sed hi dumtaxat, quibus dat-
 tum est, Non est enim uolentis, neq; currentis, sed miser-
 erentis Dei. De numero autem uocatorū, quibus id datū
 est, sacerdotes in primis habendi sunt, qui destinare sese
 sacris non debent, nisi proposuerint prius seculum perpetuo
 continere, quod apertissimum signum diuinæ uoca-
 tionis est. Verū si forte dicas proposui cōtinere, ut do-
 minus suadet, sed mutare ppositū licet, quū nondū ex-
 pressius quā uouerim. Tu es q̄ dicis licere tibi mutare
 ppositū cōtinendi, quā id uelis, sed erras. Minime sane
 licet bonū ppositū, & bene ceptū deserere, & cōsiliū
 domini semel admissum reuocare, quū dñs dicat. Qui
 tuncq; apposuerit manū ad aratrū respiciens retro, nō est
 idoneus regno Dei. Et alibi dicitur. Melius est uiam nō
 nosse, q̄ post agnitā retrocedere. Quid q̄so opus est at-
 tiori, aut strictiori uoto teneri, q̄ quo tenemur, quū iā cō-
 siliū dñi arripuerimus factū pposito continendi? Nihil
 enim est aliud uotū cōtinētiæ, q̄ uoluntas ppetuo cōtinē-
 di: quæ qdē uoluntas, quū bona fuerit, nefas est à quoq;
 mutari: quādo nō nisi in peius mutari possit. Vir bonus
 ita promissa seruat, quæ simpliciter, & nudis uerbis pmi-
 sit, sicut quæ iuramento, aut uoto promiserit. Promissi
 tanq; fides frangitur, utcunq; à promissis deficiamus.
 Sunt autē & cœlibes, qui non promiserunt cōtinētiā,

Matth. 19

Ibidem.

Roma. 9

Luc. 9

2. Pet. 2

DE CONTIV. ET CONTI. SACER.

Et tamen continent: uerum hi non ex proposito, aut ex uoto, sed ex precepto continere dicuntur: quoniam quandiu sine uxore quis manet, ei preceptum est continere. Sed qui disponit sese uirginem castam exhibere Christo, ex consilio Apostoli, is melius facit, quoniam id ex consilio, & ex precepto facit. Huiusmodi uero homines à domino eunuchi appellatur, quod semetipsos preciderunt propter regnum cœlorum. Et enim quemadmodum eunuchi semel præcisi restitui ad uiriliter amplius non possunt, sic pariter & illos, qui proposuerint, aut uouerint continere, mutari amplius non decet. In sacerdotibus ergo propositum continendi pro uoto est, quia perpetuum est: quod si deseratur, damnationem parit: quemadmodum doctor gentium Paulus scribit de uiduis, quæ ecclesiæ stipendiis alebantur. Vbi inquit luxuriatæ fuerint in Christo, nubere uolunt, habentes damnationem: quia primam fidem irritam fecerunt. Siquidem & uiduas illas, nisi continere elegerint, ecclesia non auisset: & ideo dicit, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Vide, uel solum propositum continendi haberi hic apud deum pro uoto continentia: quod quidem propositum fidem appellat, quam deserere, aut fallere, non licet. Non enim prohiberentur nubere, nisi essent eo proposito obligatæ perpetuo ad obseruandam continentiam: nam quâdiu quis nec expressè se, nec tacite uouit continentiam, matrimonio copulare se potest sine damnatione. Ideo de aliis uiduis quæ non proposuerant continere idem Apostolus dicit.

1. Tim. 5

Ibidem.

Volo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. Hic patet quomodo aliud est continentia sacerdotum, qui continent ex proposito secundum consilium domini propter regnum cœlorum: aliud continentia laicorum qui matrimonio carent: quia quandiu cœllibes sunt, continere ex precepto tenentur, ne scilicet incurrant fornicationem.

cationem, quæ lege prohibetur. Continere ergo illi pe-
 petuo debent: isti uero quousq; uxoribus abstinent. Fa-
 cit autem & dominus alibi distinctionem laicorum, &
 sacerdotum, quantum ad usum nuptiarum, dicens. Luc. 20
 Filii huius sæculi nubunt, & traduntur ad nuptias: qui autem
 habuerunt dignationem sæculi illius, non nubunt, neque
 uxores ducunt: æquales enim sunt angelis Dei in cælo.
 Quis iam non uidet hic nobis dominum declarare p-
 istam distinctionem, quomodo sacerdotum, & laicorū
 status diuersus sit in eo presertim, q̄ illis nuptiæ, his cœ-
 libatus conueniat, & propterea illos sæculi, hos cœles-
 tis regni filios appellare. Apprehendere ergo cōsiliū
 Christi (ut concludamus breuiter) est uouere castitatem,
 & regni effici filios: quorum est nec nubere, nec uxores
 ducere, quod est proprium sacerdotum, qui semper de-
 bent continere: alioqui irritam facientes primam fidem,
 damnationem incurrant necesse est. Sed de proposito
 & uoto iam satis: nunc alia prosequamur.

Quid sit q̄ castitas cuiplā non imperetur, sed spon-
 te suscipiatur. Cap. XVIII.

Satis, arbitror superius probatum esse, nulli homi-
 num matrimonium, ex eo q̄ matrimonium sit, in-
 terdicti, sed tantum fornicationem, quæ est contra
 legem Dei & ubiq; damnatur. Nam honorabile dicit
 Apostolus esse connubiū, & torum immaculatum. Hebre. 13
 At tibi, qui sacerdos factus es, ideo interdictum est, quia spō-
 te ab renunciaſti uxori, & nuptiis, Deo magis seruire p-
 ponens q̄ foeminae, atque sacris intendere, q̄ profanis, &
 uacare propagationi spiritali potius q̄ carnali: quoniā
 ut scriptum est, qui seminat in carne de carne metet cor-
 ruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet
 uitam æternam. Gal. 6
 Quod autem nulli hominum ex euā-
 gelicæ legis præcepto, uel cœlibatus, uel uirginitas im-

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

peretur, nihil mirandum est: nam uidemus dominū, in his quæ sunt cōsilia, usum semper maxima lenitate fuisse, ea relinquentē in uoluntate, & arbitrio cuiusq;: ac hæc tamen si præsentur, scias plus gratiæ, ac premii habituræ esse, q̄ quæ fieri præcipiantur. Sicut est ieiunium assidue præcationes, uerberationes; uigilia, diuitiarum contemptus, abnegatio sui ipsius, martyrium, persecutiones castitas, & eiusmodi: quæ quidē omnia sunt de perfectione, & consilio, non autem ex præcepto. Non enim usus diuitiarum, neq; somnus, neq; cibus, neq; fuga persecutionum, neq; similiter matrimonium neq; alia eiusmodi cuiq; interdicta sunt tanquā mala, uerum illa magis commendantur, ac multo meliora cēsentur: Apostolo ita dicente. Quis matrimonio iungit filiam suam, bene facit, qui non iungit, melius facit. Hæc igitur, & alia eiusmodi, quæ pertinent ad perfectionem uitæ, in nostra sunt potestate uel amplectendi, uel dimittendi. Secus uero se habet dilectio proximi, remissio in uirtutum, miseratio ad pauperes, & similia, quæ ad proximi commodum spectant: de quibus præcepit dominus, ut fierent, & comminatur non facientibus: usque adeo, ut uel sola elæmosinarum transgressio ad æternam damnationem sufficiat. Ista enim sunt bona quæ æque facilia omnibus esse possunt: & animis æq; in sita uolentium: at uero quæ ad corpus p̄tinent tantū, pro ingenio, & dispositione cuiusq;, uel facilia, uel difficilia factu sunt: & propterea exigi à quoq; ex præcepto, & de necessitate nō debuit: sed relinq; potius arbitrio uel constantiæ, uel imbecillitatis cuiusq;. Multa enim in his rebus, quæ unius sunt facilia, alteri difficillima esse, ac ēt impossibilia, ex naturæ uarietate, & ex diuerso corporis habitu, usu ipso quotidiano deprehēdimus. Neq; enim pares sunt in oībus corporis, atq; animi dotes: neque constat uniuersis mortalibus eadē ratio cōtendi: iccirco in eiusmodi re-

1. Cor. 7

nō ex præcepto dñi, sed ex consilio habere se quod debet: & ut sua fert cuiusque natura, sequi. At qui uero dū id quod est consilii propria uoluntate suscipimus, atque ultro ipsi nos ad obseruandam eius obstringimus, multo maiori merito efficiamur digni, q̄ si ex præcepto ad idem cogermur inuiti. Propterea dominus quū de uirginitate, & eiusmodi perfectione uitæ loqueretur, subiūxit: Qui potest capere capiat. Est quidē castitas supra naturam, supraq; legem p̄ rarum, atq; excellēs bonum: ita tamen hominē ex diuina gratia conciliata, ut neq; legi, neq; naturæ repugnet. Ad hanc ergo nemo ullo præcepti uinculo obligatur, nisi q̄ sese spontaneis uotis obstringerit, de numero eorum spadonum factus: qui non uel aliqua eunuchi sunt, neq; tales ex utero matris sunt, sed se ipsos castrauerunt p̄ regnum cœlorum. Extat huius rei nota, atq; aptissima figura in ueteri instrumento, quam diuus Hieronymus scribens ad Fabiolam de uesute sacerdotali, sic est elegantissime interpretatus. Exponens enim quid est cur dominus in libro, qui Exodus inscribitur, mandauerit octo genera uestium pro exornando pontifice solenniter apparari, Rationale scilicet, Super humerale Tunicam, Lineam, Strictam, Cidarim, Baltheum, Fœminalia: attamen in Leuitico enumeratis septem duntaxat, de fœminalibus nihil omnino dicitur. Non ob aliam inquit causam factum, quàm qd ad genitalia cuiusquam lex non mittit manum: sed in eo sibi quisque fert legem. Ab induendis ergo fœminalibus Moses abstinuit manum, quasi tacite loqueretur. Fœminalia te non uestio, uetans usum nuptiarum: id enim in proprio est arbitrio, qui castus esse uult, his ipse se uestiat, his ipse se astringat: qui uero malit uxorem, his abstineat, Nostræ itaque uoluntatis est, num uelimus suscipere uotum castitatis, atque sic prouehi ad sacerdotium, an à uoto

EXOD. I

Math. 19

Exod. 28

Leui. 8

K. 111

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

liberos inter coniuges hæere alligatos uxoribus. Nā sicut est uoluntarium dare sacerdotio nomen, ita uoluntarium promittere castitatem: quæ annexa est inseparabiliter sacerdotio. Tunc enim castitas, quæ hactenus cōsiliū fuerat, efficitur necessaria ex præcepto, quod reddēdis uotis habemus: iuxta illud propheticum dictum.

Psal. 75

Cor. 7

1. Cor. 7

2. Thef. 2

Vouete, & reddite. Quod autem dicat Apostolus se non habere de uirginitate præceptum, sed cōsiliū, ualde rationale est, & consonum euangelicæ puritati. Nō enim præcipienda fuerat continentia cuiquā separatim, minusq; generaliter omnibus: ne iniici uideretur laqus immerenti: autem cuiquam plus oneris imponi, q̄ posset hominis illius natura perferre. Suadendum ergo, & consulendum, ut quicumque continere se posse sperat, abstineat coniugio: qui autem nō potest ineat matrimonium, & uxore licite sese, quum uelut oblectet: utrunq; donum Dei est, & si alterum altero melius. Ideo Apostolus. Volo autē omnes homines esse sicut meipsum: sed unusquisq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius uero sic. Quid nā, est sicut meipsum, nisi castum? Quid sonat, alius sic, alius sic? nisi q̄ quisq; fidelium proprium donum habet: quod tanquam datū sibi diuinitus ex Dei gratia accipere debet, ac constanter retinere. Satis iam credo patet, castitatem non ex eo, q̄ cuiquam præcepta fit, sed ex eo, q̄ sponte promittatur, seruandam esse: atque ideo subesse præcepto, non quia ipsa præcipiatur, sed potius quoniam uoto subest: quod obseruari præcipitur, ut infra etiam latius differetur. Neque enim hic audiendi sunt qui negant, præter ea, quæ Christi euangelio continentur, esse quicquam quod necessario faciat ad salutem: quum sint & traditiones aliæ quæ solo sermone absq; alia scriptura tam à Christo, q̄ ab apostolis datæ sunt. Vnde Paulus ad Theſſalonicenses ait. Itaque fratres stete, & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.

Et alibi. Cætera disponam, quum uenero ad uos. Hinc multa sunt in ecclesia, quorum aliam originem non habemus, nisi consuetudinem ab apostolis nobis usque ad hanc ætatem, quasi per manus traditam: quæ ullo pacto aut mutari, aut prætermitti sine grauisimo impietatis scelere non possunt. 1. Cor. 2

Obseruandam esse professionem castitatis: si non ratione præcepti, saltem uoti, quod est sacris ordinibus annexum. Cap. XIX.

Quid est autem quod quispiam merito possit queri, si cogatur stare promissis, & uota reddere, quæ sciens, prudensque sua sponte suscepit. Esto enim quod castitas per se præcepta non fuerit, ut quidam asseuerant: à te tamen o sacerdos promissa est, atque tua sponte & certo animi iudicio confirmata. Quid modo refert præceptione, an uoto obligeris, quum pro certo noueris te esse deuinctum? Est enim castitas de consilio, ut res optima, omnibus commendata, non tamen ab omnibus efflagitata: sed ab eo tantum, qui sponte ad id sese obstrinxerit, professus uitam agere sanctiorem, & euangelici dogmatis iugo sese subicere arctiori. Nam quod tibi consilium antea fuerat, mox ubi professus es incipit esse præceptum. Eatenus enim annexa est castitas ordini sacro, ut quicumque adire ordinem uelit, & uotum simul castitatis ineat, necesse sit: quod ei ita coheret, ut quasi eius corporis membrum, & quidem præcipuum esse uideatur. Dicit enim Leo papa. Lex continentiae eadem est ministris altaris, quæ episcopis, & præbyteris, qui quum essent laici, uel lectores licite uxores ducere potuerunt, sed quum ad prædictos peruenerint gradus, cepit eis non licere, quod licuit. Non est ergo quod quisquam se excuset, & teneri se ad promissum neget, quum iam ultra ordines sacros adierit, quibus uotum

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

castitatis, ac sanctioris uitæ professionem inesse sciebat;
 Quam ratum autem esse debeat continentia promissum: uel ex eo maxime apparet, q̄ nemo initiatur iniustus, nec eligitur nisi is, cui per idoneam ætatem diu integrum sibi fuerit decernere, uerum malit, uel in sacerdotio uitam uiuere coelibem: uel in matrimonio maritum agere. Ideo Augustinus doctor ecclesiæ. Attende inquit presbyter, & uigilanter quidem, quod promittere tuum fuit, dimittere non est tuum. Alligatus es uxori, noli quærere solutionem: solutus ab uxore noli quærere uxorem. Hæc ille. Sicut ergo ante ætatem adultam, dum consilii imbecillitas labat, uouere castitatem consentaneam nõ est, sic post uotum, atq; professionem sacerdotii, nuptias optare nefarium: adulterii namq; nomẽ accipiunt, attentata quouis ingenio cõnubia sacerdotum. Nõ enim decet admissum semel sacris mysteriis hominẽ, uxoris amplius laqueis implicari, neq; alteri domino, aut principi seruire, q̄ Christo. Quã ob rem quum accepto sacerdotalis militiæ sacramento, Christo redemptori tuo ppetuo militare promiseris: quid miser transfugis? qd fidem uiolas? atq; sponsionem ritefactam fraudulenter contemeras? Assensus qdẽ semel es, reducere tibi calculum amplius non licet: sed munienda cõstantia est, & p̄seuerantia retinenda. Sunt enim quædã, quæ et nolentes præstare debemus, at in his, q̄ pertinent ad castitatis negotiũ, nõ nisi uolentes astringimur: at ubi quis semel addictus sua sponte fuerit proposito castitatis, auctore Augustino, non solum nubere, uerum etiam uelle nubere damnabile est: quum nuptiæ illorum tantam sint, qui nullam uouerint continentiam. Quam ob rem quisquis seipsum iam castrauit propter regnum coelorum: & in corde suo continentiam proposuit, non solum si mortifero fornicationis uulnere concidat, uerum etiam si uxorem receperit, secundum Apostoli sententiam damnationem incurret: quia primam fidem litam fecit. Iure sane ac me

1. Tim. 5

ritò plectimur, si peccamus: nam ubi nos continentia
 uoto astrinximus, quis iure, aut desertoris, aut præua-
 ricatoris nobis crimen inferret. Res aliquandiu posita
 fuit in uoluntate facientis, nunc post emissam profes-
 sionem, nihil in nobis amplius iuris est, quam parere: quasi
 iam iuramento astricti simus, & summo, ac cœlesti im-
 peratori coepetimus militare. Tu quidē sic obnoxius,
 quisquis es, utis esse desuisti, & illius totus es factus;
 cui sic militas, ut iam uel inuitus cogaris in acie stare: ius-
 ta illud poeticum dictum Galeatum sero duelli pœ-
 niter. Præclare de hoc spectatissimus scriptor Basilius
 ille magnus instruens nos ad uitam perfectam, sic ait.

Cuiuscunque ab initio, quod uitæ genus cupit, modo cō-
 cessum, hoc inire, ac optare licet: siue in matrimonio, si-
 ue in cœlibatu uelituere. Quando uero se Deo se-
 mel auctorauit, per uitæ continentiam, ac perpetuam
 castitatem, hoc detrectare non licet: at sese non secus, q̄
 aliquod munus, aut hostiam Deo sacram, custodire, ten-
 netur, ne reum sacrilegi se dominus accuset, quod se-
 mel dicatum sibi corpus, rursus rebus prophanis, &
 communis uitæ ministerio sordidauerit. Hæc Græcus
 ille facundissimus in disciplina castitatis, sicut in rebus
 cæteris, nihil à nostris doctoribus discrepat. Quid q̄
 etiam coniugati, si consensu matro perpetuam uo-
 uerint continentiam, uoti illius obnoxii fiant: ut iam
 non liceat eius deinceps inuicem de more amplius
 commisceri. Vnde diuus Hieronymus ad Gerundianam
 ita scribit, Multi adhuc in coniugio uiuentes intelligunt
 illud Apostoli, Omnia licent; sed non omnia expedi-
 unt, & castrant se propter regnum cœlorum, uel à secun-
 da natiuitate post lauacrum ex consensu, uel post nups-
 tias ex ardore fidei. Hæc ibi,

1. Cor. 10

DE CONIV. ET CONTI. SACER.
Quod nemo aliena professione obstringatur ad
observantiam castitatis sed sua ipsius
uoluntate. Cap. XX.

CVpio equidem uehementer me ab eiusmodi
tandem contentionibus expedire, ut opportune
ualeam manum ad potiora trāsferre: uerum quā
nonnulli uana etiam nunc argumenta circūferunt, quæ
& si parum momenti habere uideantur, tamē & his ne-
cesse duximus respondere: ut uel Momo (quod aiunt)
satisfacere possimus. Dicunt hi quidem, sacerdotes La-
tini nominis, qui primi assensu sunt seruandæ castitatis
edicto, non potuisse ius aliquod in ea re posteris dicere,
& præiudicare priori consuetudini, nec obligare quem-
piam, ut nouæ legi obnoxius fieret ex aliena promissio-
ne. Ineptum profecto argumentum, ac minime dignū,
ut credatur hominis sanæ mentis inuentum, uerum sibi
hoc commentum placet. Ad primum autem quod isti de
illo nouo consensu fingunt, iam satis (ut arbitror) copio-
se respondimus, ubi constare potest omnibus, à princī-
pio statim euangelii, & ab ipso domino, & subinde ab
Apostolis effluxisse usum, moremque continendi, quæ usque
in præsentem apud Latinos in ecclesia perseverat: ex quo
sanè apertissime falsum esse dignoscitur, ullam nobis
obligationem continendi, præter consuetudinem fuisse
recenter iniunctam. Sed etiam quod esset id uerum: quid ti-
bi necesse fuit homo fanaticæ initiari sacris, & subicere
te huic necessitati continendi? quæ modo (quicquid sit)
non tibi tam iniuncta dici potest, quæ a te tua sponte susce-
pta? Non ne dñi in manu, & arbitrio cuiusque nostrum
fuit, uel ducere uxorem, uel renunciare nuptiis, & pro-
mittere coelibatum? Præuidebas te absque contubernio
mulieris esse non posse? uxorem tibi licuit ducere: id
tibi tunc nemo uetabat. Non enim interdictum est lege
aliqua, quo minus uxorem possit ducere, qui uelit, at

noluit, imputetur ergo tibi, non legi, aut decreto cupiã
 quasi id te uxore priuauerit. Non tu quidem natus es
 de genere sacerdotali (etiam q̄ sacerdotis filius forte
 sis) ut olim Hebræorum leuitæ, qui ex origine in ortu
 ipso destinabantur sacerdotio. Nec etiam necesse fuit
 ut in hoc sacro ordine idem iuris sit tibi quod est ciui
 in sua. R. publica: qui municipalia iura, & præbiscita, &
 consuetudinem moresq; ciuitatis, etiam inuitus seruare
 compellitur. Vbi siquid planè fuerit, quod sit merito im
 probandum, maioribus quidem imputari potest, sed ab
 eis resili non potest, donec communi consensu ciuita
 tis, uel superinducatur noua lex, uel abrogetur antiqua.
 Verum in sacerdotibus multo secius euenit: quoniã nõ
 natiui (ut nuper dicebam) ex quodam certo genere sũt,
 sicut Hebræorum Leuitæ: sed ex cunctis ordinibus eli
 guntur: nec iniciãtur, nisi exposcant, aut requisiti annuant
 electioni. Exposcere autem, uel assentiri nemo debet,
 nisi ei cohibeatus sit cordi: & animo proposuerit suo ca
 ste, & religiose uiuere, ut scit conuenire sacerdoti, & sa
 cris ministeris addicto. Quoniam quæso pacto quis me
 rito queri potest, q̄ aliena sit promissione obligatus ser
 uare castitatis edictum: quum diu sibi liberum fuerit
 de re tanta, & tam graui discernere, quid sit agendum, &
 nomen ipsemet dederit, ac uitro atate iam firmata per
 susceptionem ordinum sese uoto castitatis obstrinxerit,
 præcidens sibi deinceps priorem licẽtiam, libertatemq;
 uiuendi: Quo sit ut causari nullatenus possit, q̄ uel
 coactus, uel inscius in eo quicquam fecerit. Quare des
 sinendum ab his querelis ac promissis standum, si quis
 pudor est, etiam si poeniteat facti, quum nihil post hæc
 nobis integrum sit, nisi seruare fidem, constantiamq;
 promissorum.

Examinare sese oportere, quicumq; accedit ad sa
 cerdotium, an sit idoneus. Cap. XXI.

DE CONTVJ ET CONTM: SACER.

Non est ergo quod quisquam nostrum quæsitur de uoto continentia, aut se excuset: ullo argumento post factum, sed emendet se potius, si deliquit, & pills lacrimis sordes abluat peccatorum. Neque enim addicere sese debet: quis sacerdotio, cui sit ineptus, & quod caste, & monde exequi nequeat. Præuidendum est plane quicquid facturi sumus, prudenter, antequam fiat, ne quid temere inconsulteq; faciamus: cuius postea sit nobis poenitendum. Notissimum atque sapientissimum extat Chilonis Lacedæmonii dictum. Nosce te ipsum. Quod quidem non ad id spectat, ut figuram, & staturam quis noscat suam, ut & Cicero interpretatur, sed ad animum refertur; ut eo cognito intelligamus, quid aggrediendum, quidve fugiendum sit nobis, utq; in omnibus actionibus nostris, nosmetipsos metientes, acriter, & prudenter, quantum in cuiusque nostrum animo roboris, ac neruorum sit, agnoscamus. Per acute sanè, ac perquam sapienter in suis officiorum libris scribit idem Cicero esse, uel in primis constituendum, quos nos, & quales, & in quo genere uitæ esse uelimus. Nam quum in omnibus negotiis, quæ aguntur, priusquam aggrediamur, deliberandum est diu, quid deceat: tum in tota uitæ constitutenda multo maior est cura adhibenda: ut una ratio uiuendi possit usquequaq; cum totius uitæ tenore consistere, ne qua postmodum leuitate ducti, dimisso, atque ablegato priori consilio, queramus ab eo instituto uitæ deflectere, quod temere summo consensu antea probauerimus. Tertio Hercules (ut scribit Xenophon) quum primum pubesceret, idq; ætatis ægeret, quando de tota uitæ deliberatio sumenda est, secessisse fertur in solitudinem, atque ibi sedens secum diu, ac multum cogitasse: quum duas ante se uias spectaret, uitiorum: scilicet, & uirtutum: utram ingrederetur potius: sed demum uirtutum semitam arripuit.

qua postmodum usque ad extremum uitæ diem incedens, per multos, ac graues labores, monstrare nos, gentesq; superando, ad inferos usque penetrasse creditus est, atque ita opinione hominum tandem in coelum translatus. Hæc quidem figmenta poetarum fuisse minima negamus, sed ideo per bellos à sapientibus uiris confecta sunt, ut nos eiusmodi fictionibus dulcius delectando monerent, ne quid unquam inconsulto, aut temere faciamus: aut uiam, quam recte semel coepimus, aliquando deseramus.

Nobis itaque in principio diu, multumq; consultandum est, quod uitæ genus à nobis sit potissime aggrediendum: & quod quisque mauult sequi: modo id ne sit contra domini præceptum, nec importunum alioqui lux uitæ instituto, nec cui ipse omnino sit ineptus aggrediatur. Haud aliter quidem nobis in ea re statuendum est, qui ad truium aliquod peruenit, & ignorat quod iter sibi sit aggrediendum: subsistit cogitabundus, quo usq; certior factus fuerit, quo iter unumquodq; ferat, ut decernere demum possit, qua potissimè sibi sit eundè. Idem facit qui traicere fluuium constituit, prius in ripam amnem prospiciens considerat, an superare flumen possit nando, & quum ibi bene robor suum explorauerit, tum denique progressus à ripa, undis se committit, & securus pertransit. Sic quoq; qui ædificaturus est turrin, non ne (ut dominus de hac ipsa re differens docet) prius sedens computat sumptus, ut uideat an satis sit sibi ad perficiendum, ne postea quum coeperit ædificare: & nō poterit consummare, qui uiderint illudant ei dicentes.

Hic homo coepit ædificare, & non potuit consummare. Hæc omnia uidentur planè innuere, nobis non nisi par humeris onus esse subeundum: nec suscipiendam negotium quodpiam magnum, nisi spectata prius ratione, qua id possimus commode, & cum laude persicere. Id aut̄ una hac ratione consequi facile poterimus, si

Luc. 14

DE CONTV. ET CONTI. SACER.

tentatis prius uiribus conebimus, ne quid in ea re cupiditate magis, quàm pietate faciamus. Religio enim ita suscipienda est à quolibet, ut nihil aliud, nisi salus animarum inde sibi queri uideatur: quod si fiat, recte omnia, & ex sententia succedent. Conuenire huic rei mihi uidetur uetus ac memorabile Ellensium institutum, qui, ut refert Philostratus, quum Olympicorum certaminum tempus appropinquaret, athletas, suos dies triginta in ipsa Elide iubebant exerceri: deinde in unum congregatos sic allocuebantur. Ite in certamen ciues si uiri estis potentes uincere potentes. Quum uero in Olympicorum campum uenissent, eosdem certaturos rursus admonendo his uerbis hortabantur. Si iam sufficienter elaborastis, ut in Olympiis merito certare possitis, nec ignaue quippiam aut humiliter facturi estis, audacter stadium intrate. Qui uero non ita paratus est, dum licet, quocumque ualeat abeat, potius quàm ridiculum sese præbeat: & temeraria periclitetur audacia. Idem profecto nobis agendum est in hoc mundi stadio certaturis: qui paratus est, subeat alacriter certamen confortibus: at qui se sentit imbellem, ante professionem certaminis, dum licet, quo ualeat abeat: ut nihil sibi imputetur opprobrii: nam qui certare non audet, locum habet extra uallum ubi certantium spectator assideat, acclamans & applaudens uincentibus.

De eligendo uitæ genere ad quod natura, aut ratio nos inuitat, non autem temerarius appetitus.

Cap. XXII.

Noster est sane animus illis tantum studiis applicandus, ad quæ propensior quisque est, atque facillior natura: & ad quæ se sentit idoneum; modo ea digna sint, & honesta, ac apprime consentanea rationi: non autem ad quæ uel temere, uel cupiditate ductur: aut improbo quopiam raptatur affectu. Porro deliberatio

deliberatio eiusmodi multa, & anxia cura indiget: nec
 est nisi summa circumspectione terminanda. Nam alii
 ad alia ita natura ferimur, ut quicquid contra nitamur,
 non possit nisi prave succedere. Alii enim contempla-
 tione, alii medicina, alii iure civili, alii mesatura, alii denique
 que alterius cuiuspiam disciplinae studiis naturaliter ca-
 piuntur. Quare inde proponendus est animo certus al-
 quis uitae cursus: ad quem postea, uelut scopum, cuncta
 nostra consilia dirigantur: & in quo perennis à nobis co-
 tineatur assensus. At qui uero si forte contingat, ut alio
 quando ad ea nos necessitas cogat, quae aut ingenti, aut
 stomachi nostri non sint, tunc maxime reluctandum est
 & difficultati resistendum: & omnis cura, ac diligentia
 adhibenda, ut & ea quoque, si non aptissime, ac foelicite-
 ter ex uoto, saltem quam minime indecenter faciamus.
 Nam in tota uitae precipua ratio habenda est necessitatis
 & naturae: at in deligendo uitae genere, quod arbitrii no-
 stri est, naturae in primis consulendum. praecleara olim co-
 elusio Stoicorum fuit: finem esse bonorum, congruere
 naturae, & consentaneae secundum naturam uiuere: quate-
 nus nemo contra naturam uniuersam, aut propriam, fru-
 stra contendat: sed ut, ad quas res aptissimus quisque est,
 in his potissimum sese exerceat. Natura autem omnes
 sumus aut actioni, aut contemplationi geniti: ita ut in to-
 to genere hominum deesse nunquam possint, qui ex
 suo ingenio matrimonii copulati melius negocia pro-
 curent: contraque, qui procul à negociis liberi sine uxo-
 ribus Deo, & contemplationi libentius uacent. Non ea-
 nim connubium ex sua natura ab aliquo exigitur, ut
 carnis tantummodo lasciuia exerceatur, siue ut generan-
 do suis tantum commodis hareat: sed ut magnos uitae
 labores his allecibus illecebris libentius subeat: & totum
 genus hominum interueniente legitima maris & foemi-
 nae copula quoad Deo placuerit, propagetur. Sic &
 coelibis, non eo sibi infidum redditur opus coniugii,

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

nec ob id tantum reiicitur, ut foliorum fit expers; & in
ris molestiis, curisq; familiaribus careat: sed multo mag
gis ut his curis uacuis, toto animi affectu, Deo firmius
inhærendo, suæ, aliorumque salutî intèdere liberius pos
sit. Quamobrem non expedit ut cõtemplationi, aut cõ
libatui se q; ad dicat, si agendis negociis, atq; procreatio
ni ex sua natura commodior esse uideatur. Contra, nec
coniugio alligari debet, cui magis conuenit ocium, &
trâquillitas cõlibatus. Magni et enim refert, quali in cor
pore ipse sit animus collocatus: quoniam quemadmo
dum multa e corpore existunt, quæ acuant mentem, &
multa, quæ obtundant: sic & multa, quæ ad libidinem in
stigent, & accendant, & multa, quæ leniant. Quare tuen
da sunt sua cuiq; studia, modo (ut dixi) iusto careant, nec
proprie salutî repugnent, etiam si qua alta eis fuerint, ad
hæc meliora. Nihil sanè fieri recte potest inuita (ut au
diunt) Mineiua. Verum quo modo scies quid tibi opti
mum factu, & quæ potissimum ratio uitæ habenda sit;
nisi naturam prius inspicias tuam: ut sic deniq; intelligas
quid amplectendum, quidve fugiendum, sit tibi? Quod
erit profecto facile, ubi didiceris, quid naturæ tuæ debe
as, quid affectioni, quidve tibi sit proprium quidve affec
tatum. Nam tum demum robusta, & stabilis erit totius
tuæ uitæ ratio: quum hæc statim a principio constanti in
dicio bene, & sapienter fuerit instituta, quicq; ipsi tibi fue
ris planè notus, quod hinc deprehendi facile potest, si at
tente uideas, ad quid potissimum protinus inflectaris.
Scias autem ad id te esse proculdubio idoneum & instin
ctu naturæ formatum, quod primum ab ineunte ætate
puer, & adolescentulus libenter agis, loqueris, cogitas,
optas, imitaris, somnias: quodq; frequentius têtas, & faci
lius peragis, faciliusq; succedit: & a quo deniq; abstrahe
ris inuitus. Eatenus sanè tibi tua uota succedent, & aspira
bit tuis cõceptis aura, quatenus ingenti tui auspicia profes
queris, quibus es ab ortu, & incunabilis, uelut cœlitus.

deputatus. Heu quod plerique hominum sunt, quod adeo cognitionem sui pro nihilo habeant, ut alienam cuiusvis naturam melius plane nouerint, quam suam: inde animi tanta inconstantia, & uotoꝝ, consiliorumque tanta confusio, ut quod dudum coelibatum elegit, uxorem mox cupiat, & quod uxorem duxit, mox malit amicum. Vide miser quid agas & examina te tuis ponderibus, atque a te tandem exige, sis apud, qualis: & in quo genere uitae: esse mauis, ut histrionum more, qualem prius institueris personam agere, talem te usque ad scenam exitum serues: ne aut in scena histrio, aut in quouis artificio, & opera quolibet ulli, plus diligentiae adhibere uideatur homo sordidus, quam tu in ea re quam constat esse omnium maximam. Procurandum est igitur, ut quisque secum diu cogitat, ac sagaciter inuestiget, antequam det huic spiritali militiae nomen quod sit sibi animi constantia: quae corporis dispositio, quae spes, quae uocatio, quod consilium: quibus diligenter perpensis, & examinatis, ad id postmodum certo tutum, quocumque secundus sibi afflauerit uentus uela dato. Porro si male instituta fuerit tuae uitae ratio, tu quidem sicut nauis in altum deducta, atque incerta quae portum petat, uagus, & instabilis tam diu fluctuaberis: quousque quidem tempestatis insultu, absorberis naufragio. Extat praecleara illa & a nemine aspernanda sententia: deliberandum esse diu de quo statuendum est semel. Et, n. de matrimonio, & religione, & continentiae uoto, bis nemini deliberandi potestas datur: neque est quod quisquam in ea re si errare contingat, sententia immutata errorem corrigat. Bis in bello (ut aiunt) errare non licet. Sentiebas carnem tuam lasciuia exultare, et te a libidine cohibere non posse, uxorem licebat ducere: & fornicationis crimen euadere matrimonio. Vitream galeam tibi esse sentiebas: non oportebat te lapidum (ut dicitur) iniire certamen. Simplex cuiusque necessitas manet, antequam promittat coelibatum, aut accipiendam scilicet uxorem: aut a uenere perpetuo continendum. Euenire quidem plerumque solet

DE CONIV: ETCONTI. SACBR.

(et paulo ante dicebam) quòd qui uni rei ineptus sit, alio
teri reperatur idoneus: sicut in Græcis artificibus, amant
eos aulædos esse, qui citharædi fieri non poterint: & apud
Romanos (ut scribit Cicero) eos ad iuris civilis studium
descendere, qui oratores evadere non valuerint. Nemo
quidem qui studiis literarum & musis natus est, in armorum
exercitiis erit foeliciter fortunatus: & contra pari modo,
qui mulieribus delectatur, naturaq; uxorius est, haud facile
vel monachus, vel sacerdos bonus fiet. Laudandum in ea re
Alabendentis Apollonii institutû: qui (ut Cicero memorat) quanvis
adolescentes mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos
iudicabat non posse oratores evadere, operam apud se perdere:
sed à se missos faciens, ad quam quæq; artem putabat idoneum
esse, ad eam suadere, & hortari solebat. Valde sane execrabile est,
atq; nepharium, quemplam sub nomine coelibatus, & professione
castitatis, sese totum libidinibus mancipare: & contempto
matrimonio, quòd honeste inire poterat: meretriciis & moribus
impudenter incumbere: & conqueri inique ea de constitutione
coelibatus cui neque aptus neque idoneus haberetur.

Quare necessaria fuerit Hebræorum leuitis fecunditas
prolis, & cur non itidem sacerdotibus Christianis. Cap. XXIII.

Multa profectò argumenta adduci solent ab impudicis
ad impugnandam sacerdotum nostrorum coelibatum: nullis tamen
ei frequentius, & Hebræorum matrimoniis insultatur: quare
laborandum duxi, adhibitis omnibus machinis; ut hæc eis
omnino excutiat ansa de manibus. Primo omnium satis
comperitum est, illicita, ac etiam pernecessaria olim
fuisse Hebræis sacerdotibus connubia: eo quòd per
Mosis legem, neminem ex alia tribu, quàm ex Leui,
aut ex alio ordine

quàm ex Aaron, ad sacerdotium liceret admitti: essetq; summum nefas diuersarum tribuum nuptias committeri: quare quum & castitatis mundities propter sacra exercenda, & coniugiorum opus ad propagandam sobolem utrunque necessarium eis fuisset: ad utrumque præstandum inter se per uices, & propagandæ sobolis, & exercendorum sacrorum tempora partiebantur. Nã cui sorte, ratione uicisitudinis, sacris interesse contigerat, in tota hebdomoda uicis suæ, relicta domi uxore, assiduus in templo residebat: ab omni penitus sorde libidinis alienus. Sed quid modo Christianis sacerdotibus agendum est, qui successionem sui generis non egent: qui busq; non iam per uices, & stata quædam tempora orationi uacandum est: sed assidua & orandi, & sacrificandi necessitas ingruit? Nimirum si continendum est ab uxore, uel quum quis orat: quanto magis, quum quis ad aram summi Dei rem diuinam facturum accesserit? Requirit hæc sacra planè non coelibatum solum, uerum etiam uirginitatis nitorem, quod mysterium Zacharias Zach. 9 propheta uidetur in spiritu multo ante præuidisse, quæ uenerit. Admirans enim ineffabile sacramentum corporis & sanguinis Christi, ait, Quid bonum est? quid pulchrum nisi frumentum electorum? & uinum germinans uirgines? Verum quoniam sacrificandi tempore oportere continentes esse ministros sacrificiorum inter omnes conuenit & continere conjugatis non nisi mutuo consensu liceat: quid quæso faciet uir sacerdos quum sacrificandi tempus immineat, & uxor poscat sibi debitum reddi: quod debetur ei iure coniugii, & quod negare etiam pietatis causa maritus non potest? Solet quidem sæpius euenire, ut quod uir uelit, uxor nolit: uelit autem quum uir nolit: iuxta comicum illud ex natura mulieris deductum in prouerbum. Vbi uelis nolit: ubi nolis cupiunt ultro. Ad uxoris ergo arbitrium erit sacrificandum supplicandum & orandum: Non enim potest quis

DE CONTIV. ET CONTI. SACER.

1. Tes. 5

uxorem habet, seruare, etiam si uelit, Apostoli præceptum dicentis. Sine intermissione orate, nam in reddendo debito absorptus homo à uoluptate, nihil tunc uel potest cogitare de Deo, uel cuiuspiam rei bonæ attentius meminisse. Quam obrem nobis, quibus semper orandum est, nunquam est connubio seruendum. Ideo uenerabilis Beda, sacerdotibus, inquit, ut semper ualeant sacris altaribus assistere, semper est ab uxoribus abstinentum, & semper eis castitas obseruanda. Et diuus Hieronymus contra Iouinianum. Si laicus inquit, & quisque fidelis orare non potest, nisi careat officio conjugali: sacerdoti ergo cui semper offerenda sunt sacrificia, & semper orandum, semper est matrimonio carendum. Verum quoniam uidemur in hoc dissentire à Græcis: quid Græcus origines contra gentem suam dicat audiamus. Ait enim homelia. xxv. super Numeros. Dicit autem Apostolus, his qui in cōiugiis sunt. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut uacatis orationi: & iterum in id ipsum sitis. Certum est quia impeditur sacrificium indefinens illis, qui conjugalibus necessitatibus seruiunt: unde uidetur mihi, quod illis est solius offerre sacrificium indefinens, qui indefinenter, & perpetuo se deuouerit castitati. Hæc ille rectius fortassis quàm Paphnucius: quando in re uxoria nemini liberum sit (ut nuper dicebam) ab uxore pro arbitrio continere, nisi uxor annuat. Sed si forte annuat, quis in tam parata copia, urgente libidinis aestu, pruriens pro libito rationabiliter continebit? Nam quæ res neque consilium, neque modum habet ullum, eam (ut comicus ait) consilio regere non potes. Quocirca Cyrus Persarum rex suadenti cuidam, ut Panthiam insigni forma, & dignam regio complexu mulierem sibi conciliaret: negauit dicens. Et enim si tuo consilio obtemperans ad illam aliquando, quum uacat, comæ mea uero: fortassis illa mihi persuasura est, ut ipsam postmodum frequentius ad eam, quam uelim, etiam

1. Cor. 1

quum non uacabit: atque ei interea male neglectis rebus feris, obnoxius, & mancipatus adhæream. Dicitur plane sapientissime, & imitandum.

Diuersum esse sacerdotium Christianorum
a sacerdotio Hebræorum.

Cap. XXIII.

PRæterea (ut ad id, unde digressi fuimus, reuertamur) quid est quod ex Hebræorum moribus nobis nuptiarum argumenta sumamus (quandoquidem alia lex, & longe alius nobis ab eis sacerdotii ordo contigerit) Hebræi namque sacerdotes (ut diximus) non nisi de semine leuitarum, & secundum ordinem Aaron sacerdotio succedebant: Christiani uero ex omnium genere hominum, sed secundum ordinem Melchisedech sunt: sicut de Christo prophetatum est. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Psal. 109
Generatio autem Melchisedech nusquam refertur, attamen is pro certo creditur fuisse gentilis: ut præfiguraret de Iudæis ad Gentes aliquando sacerdotium migraturum. Quod uero hic primus panem, & uinum Deo obtulerit & Habraæ aliquando benedixerit præsignauit dominicum sacramentum, typum Christi portans: qui corpus suum, sub panis specie, & sanguinem, sub accidentibus uini, in fidei mysterium nobis erat præbiturus. Ad huius ergo exemplum, in quo uerbi æternique sacerdotii forma præcescit: cui nulla cognatio, nulla uxor, nulla ue propagatio adscribitur, sunt omnes Christi sacerdotes habendi: quibus nullus delectus generis, aut carnalis propagatio alia esse debet, quam probitas morum fides, castitas, & doctrina. Sic enim scriptum est in psalmis. Non cōgregabo contenti- Psal. 115
cula eorū de sanguinibus. Atq; uero sacerdotiū Aaron p

L. llll.

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

propaginem Leuitici generis ideo decurrebat, quia tēporarium mysterium figurabat: & erat certo quodam tempore unā cum ueteri testamento, cærimoniisq; desitūrum. Melchisedech uero nec initium dierum, nec finē habens, assimilatus est filio Dei: qui manet sacerdos in æternum. Translato itaque sacerdotio, ut doctor gentiū Paulus affirmat, necesse est, ut legis translatio fiat. Pari nanque passu ambulant uetus sacerdotium, & lex. Nam sicut adueniente noua lege gratiæ, quæ promissa fuerat partibus antiquis, lex uetus sublata est: ita & adueniente nouo sacerdotio, uetus exoleuit, & in melius atque perfectius reformatum est. Vnde legitur, lex & ptophetę, ut scriptum est ab euangelista Mattheo, usque ad Ioannē. Nullo ergo pacto sic debemus nobis antiquum sacerdotium in exemplum proponere, ut per id, quod Christi est, antiquemus: quoniam illud carnem tantum, & umbram sapiebat: hoc spiritum, & ueritatem. Vnde nobis non licet ista querere, sed in spiritu & ueritate ambulare: ut facta carnis mortificatione, nostra conuersatio in cœlis magis uideri possit esse, quā in terris. Et enim sicut olim Leuitę, & sacerdotes ueteris testamenti placuerūt Deo in coniugio, ad figuranda ea quæ diximus, sic modo in lege Christi, sacerdotes, non nisi uirgines, & cœlibes placere possunt, ad ea perficienda, quæ in illo testamento sub uelamine literę tegebantur. Sicut ergo serui erant illi legi & tempori: similiter & nobis, tempori, & euangelio seruiendum est. Alia profecto uitæ ratio antiquis illis patribus fuerat, quibus facta est de Christo re-promissio: alia nobis, in quos (ut legitur) fines sæculi deuenerunt. Et enim tantæ continentię eiusmodi patres fuisse perhibetur, ut si eos inuenisset in hac uita promissus domini aduentus, absque dubio castrarent seipos propter regnū cœlorum: quemadmodum fecit Ioannes Baptista, & apostoli & omnes Christi discipuli. Nā nulla est ibi in carendo difficultas, ubi nulla est in hæ-

Heb. 7

Math. 11

1. Cor. 10

bendo cupiditas.

Non esse ex ueteri instrumento omnia trahenda
in exemplum. Cap. XXV.

Atendas quæso quanta diuersitas Hebræorum
atque Christianorum sit: licitum siquidem fuit il
lis aliquando aliena rapere, odisse, fornicari, & a
lia eiusmodi, quæ nobis nunquam, & nihilominus. *Exodi. 12*
cedentes enim ab Ægyptia seruitute, ueste, argento, &
auro, & pretiosissimis quibusq; rebus, iubente domino
& si dolose licite tamen ex spoliauerunt Ægyptios, fe
ceruntq; sibi filios fornicationis, oderuntque, & occide
runt crudeliter inimicos. Nunquid hinc sibi quisquam
sumendum exemplum putet: quum sint hæc Christia
næ pietati & euangelio quàm maxime aduersa. At èt ut
apertius uideas, quantum inter nos, & illos differat: au
di dominum ita dicentem. Dicitum est antiquis, nō mo
chaberis: ego autem dico uobis si quis aspexerit mulie
rem ad concupiscendam eam, iam moechatus est in cor
de suo. Et rursus, dicitum est antiquis, non occides. *Matth. 9*
Ego autem dico uobis, quia omnis qui irascitur fratri
suo, homicida est. Et iterum dicitum est antiquis non per
iurabis. Et ego dico uobis: nolite iurare omnino, sit ser
mo uester, est est, non non, Item alibi. Dicitum est anti
quis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicū
tuum. Et ego dico uobis, diligite inimicos uestros, & be
nefacite his, qui oderunt uos. Quin etiam si uis de hac
re euidentius noscere: attende quomodo tunc habeban
tur maledicti steriles, & qui non reliquerint semen in Is
rael: nunc autem benedicuntur his, qui se castrauerunt pro
pter regnum cælorum: & alibi dicitur, Letare sterilis q̄
non parit. Sed quid plura: quàm male conferenda est
caro spiritui: tam male confertur Hebræorum sacerdo
tium sacerdotio Christianorum. De carne illi quidem *Gal. 4*
carnalia tantum metebant: at nostri de spiritu metunt

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

etiam coelestia . Eximatur itaque id profus animo, ut credamus mundissimum, atque purissimum Christi sacerdotium recte posse cum sordibus libidinis, & cum nuptiarum uoluptatibus commisceri. Fallitur sanè quisquis Hebræorum mores in eo sectandos censet, siue etiam Græcorum: & non potius Christi, & apostolorum, atque catholicorum. Nam si patrum ueteris testamenti uestigiis uoluerimus inharere, & non Christi potius & sanctorum suorum, non ibimus sanè cum sanctis in gloriam post Christum, quando nec ipsi patres ueteris testamenti eo intrare ulla sua iustitia potuerunt, nisi cum Christo. Cæterum quid attinet ut in hac re, uel alla auctoritate, uel aliis argumentationibus annitamus? quum iam lex illa uetus figuris, & adumbrationibus tota inuoluta in aduentu Christi explicata sit, & uelamen eius scissum, & ueritas reuelata? Nimirum tunc excussis procul tenebris lucidus ille euangelii dies illuxit nobis: de quo dominus dixit. Ecce dies uenient, & consumabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod fieri patribus eorum. Quid ergo ueteribus nouos pannos insuimus? & in utres ueteres nouum uinum infundimus? Vetera quidem transferunt, & noua facta sunt omnia, iuxta dictum illud sedentis in throno, & dicentis. Ecce noua facio omnia. Quid enim si tantopere placent Iudæorum matrimonia: cur non uobis & præpucium illorum exemplo secatis? pecora non immolatis? suibus non abstinetis? At si hæc omnia uos sine ulla profus contentione reicitis: quid est, quod ab his duntaxat coniugiorum exempla retinetis? Sicut ergo in illis imitandi non sunt, sic nec in hoc, sectandi. Id quoque ad mysterium facere uidetur, quod de Mosis nuptiis, & Iosue coelibatu in ueteri testamento legitur. Nam Moses, qui connubii iugo fuit alligatus, præsignare uidetur iugum ueteris legis: Iosue uero solutus, ac con-

Iere. 31
Heb. 8

Matth. 19

Apo. 21

lebs euangelii libertatem. Hinc est quòd is terram
 promissionis obtinuit coelebs, quam Moses maritus,
 quantavis sanctitate pollens, attingere non potuit.
 Ad id pertinet etiam Heliaz, & Heliſei coelibatus,
 quum nusquam legatur antè euangelium, ab
 ullo alio, præterquam ab his mortuos ad uitam sus-
 cisse reuocatos. Præfigurabant hi quidem euange-
 lium, & euangelizantium castitatem: quorum est ex-
 citare mortuos, effugare dæmones, & alia ualde
 mirabilia facere. Addas & his, si placet, Ieremiam:
 cui ex diuino mandato nec uxor nec liberi fuerunt:
 quum, & ipse uere Christi sacerdotium præsignaret,
 quem clarissime præcinit esse uenturum.

Castitatem non esse omnino naturæ con-
 trariam, ut plerique discitant.

Cap. XXVI.

Sed iam de Sinagoga egressi disceptemus de in-
 ceptis de eo, quod a multis dubitatur, id est, an
 contiueri se a uenere sit impossibile: & quid
 ualeant utrinque argumenta noscamus. Neque enim
 uiro prudenti tam uerbis, et opinionibus quàm
 necessariis rationibus, et scripturarum testimoniis con-
 uenit assentiri: quoniam opinio sæpe fallitur, ratio,
 si uera est, semper immota manet. Primo ergo
 sciendum est, a magnis, et eruditis philosophis, et
 ab ipso etiam Epicuro, quem mollem, et uoluptu-
 rarium appellamus, uoluptatum genera trifariam so-
 lere distribui: partim in naturales, et necessarias, partim
 in naturales tantum. Naturales, et necessarias
 dicunt esse, edendi, bibendi, dormiendi, quæ faciunt
 necessario ad conseruationem naturæ. Naturales uero
 tantum appellant, acquirendi, ulciscendi, et coeundi
 libidinem, et eiusmodi, quarumuis

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

ex ingenio, & opinione cuiusque, uel magna, uel parua, uel nulla reputatur. Ex qua quidem distinctione, quæ sic inter omnes constat, facile intelligere possumus continentiam esse minime impossibilem, quum nec ipsi Episcopo caro libido ueneris uisa sit inter necessitates naturæ cōnumeranda. Et enim si castitas eadem ratione se haberet ad hominem, sicut abstinentia cibi, & somni, & eiusmodi necessitates, quas ita sibi hominis natura necessario comparauit, ut absque illis homo naturaliter diu esse non possit: nempe sic necessitati ueneris uenia danda esset, sicut & cibi, & somni. Venter enim ut ait Seneca, præcepta non audit, poscit, queritur, nec nisi satur dimittitur. Sed longe aliter res se habet in hac uoluptate: nam usu ueneris multi sua sponte perpetuo abstinent: multi uel metu, uel pudore, multi inopia foeminarum, & tamen nullum ex eo sentitur in hominis natura dispendium: quinimmo ad incolumitatem, & longitudinem uitæ plurimum confert: quoniam libidinis usus (quod nemo negat) uitam efficit breuiorem, sicut de passere legitur: cui minimum uitæ, præ cunctis uolucris, nimis, & immoderata salacitas affert: mares nanque (ut scribit Plinius) negant anno diutius uiuere. Quamobrem id esse uerissimum putes, quicquid aliquando medici in contrarium senserint aut suaserint, quibusdam ad remedium ualitudinis, quibus in eo minime assentiendum esse existimamus. Sed de hac ualitudine ipsi uiderint, nos hic de necessitate solummodo disputamus, negantes libidinem esse tantæ necessitatis, ut ab ea homo se continere non possit, si uelit. Et enim si recte perpendamus libidinem istam uoluptuose coeundi, non tam à naturali necessitate, quam ex superfluo humore, qui nimio cibo, potuque colligitur: in homine ut in ceteris animalibus provenire uidebimus. Vnde Aristoteles adducens rationem, quare esurientes, & sitientes non pudeat cibum & potum palam sumere, et rei ueneræ poscere concu-

bitum pudeat, dicit ex eo procedere, quod quia ceterae res naturae necessariae sint, libido haec non necessitatis, sed incontinentiae potius signum esse uideatur. Quis enim non uidet, quod si uerum esset, quod ueneris uolentia omnino superari non posset, sicut nec illarum necessitates, quas nuper dicebamus: nullum iam uirginem, aut castum haberi pro certo posse: nullumque pudorem in usu ipso ueneris, fore: sicut neque ceteris naturae usibus inest.

Verum: quoniam nemo est sanae mentis, cui perspicuum, & exploratum non sit, et semper antea, et in praesenti quoque esse permultos continentissimae uitae homines, iniquam est disputare, et iniquius aduersari, id muneris nulli contingere posse, neque ullo pacto spectare ad uoluntatem nostram liberam: qua sumus Dei munere praediti. Quod uero ad appetitum libidinis attinet, eum eodem naturalem, et omnibus animantibus communem, et praesertim homini esse non negamus. Quamquam Cicero Stoicorum sententiam secutus, nihil horum naturale, dicat, sed omnia opinione, et iudicio esse suscepta: quando non uideatur esse naturale, quod uarium, et inaequale sit: quodque possibile, et impossibile, facile, et difficile, pro ut ingenium cuiusque est: et prout quaeque consuetudo, et praesumpta opinio uel imbecillum, uel fortem reddit. Sed sinamus hic Stoicos et Peripateticos inter se contendere, nos concedimus (ut cuique fuerit) libidinem ipsam coeundi certo plane modo naturale esse, quatenus eius opa genus aianium propagetur: at negamus esse ex necessitate naturae, ut quis uenerorum uoluptate carere nullo modo possit. Sed ne quis modo probationes nostras, ut inanes, et imperiti homunculi naenias risu iocoseque fortassis excipiat, ac contemptibiliter aspernetur, audiat is quare nec contemnat principem peripateticorum Aristotelem philosophorum ipsorum quasi Deum, pro parte nostra sic accuratissime differentem. Ira inquit et libido homini maxime naturalia sunt, sed ira

DE CONTIV. ET CONTI. SACER.

Magis quam libido, et propterea magis dedecere hominem non posse sese a libidine, quam ab ira temperare: multoque turpiorem incontinentiam circa libidinem, quam circa iram esse: atque eo magis, quod ne mo ueneris rebus utitur dolens: qui uero per iram peccat, peccat dolens. Haec ille. Ex quibus sane patet, utrumque, iram scilicet et libidinem, ita naturale esse, ut uoluntarium sit tamen. Quare si uolumus, et hanc, et illam possumus expugnare, ac domitas reddere, illam quidem placabilitatis, hanc uero continentiae uirtute. Praeclare dicit Chrysostomus, non in natura, sed in uoluntate mentis nostrae sita esse, tam quae ad uirtutem, quam quae ad uitia pertinent. At qui modo non abire fortasse fuerit, ad percipiendam dilucidius huius reuerentiam, hic rursus adducere illum ipsum philosophum Aristotilem de his ipsis rebus sic in suis ethicis disceptantem. Ait enim duplicem esse uirtutem, intellectualem, et moralem, quarum alteram doctrina, et traditione uult addisci: alteram longo usu, et consuetudine acquiri. Quae moralis ideo dicitur, quia more, et consuetudine constat, potius quam natura: nam nullam nobis in esse uirtutum moralium a natura sola satis competentem est, sed acquiritur externis officiis, et diuturna consuetudine. Sicut enim ex capacitate multi cibi, et ex tolerantia multorum laborum efficiuntur robustissimi: sic in uirtutibus moralibus, abstinendo, et continentendo efficiuntur temperati, et contra omnem libidinem ac uersa ultra fortissimi.

Quantum ualeat usus, et consuetudo in his etiam quae naturalia sunt.

Cap. XXVII.

Libido ergo, ira, cupiditas, laetitia, timor, tristitia, et id genus alia, etsi sint animi passiones, non

tamen ita insita homini sunt, ut eis omnino resisti nequeat: sed potius talia sunt, ut usu, consuetudine, disciplina, industria, ratione gratiaque diuina quæ nobis datur, (etiam si natura minus idonea sit ad resistendum) cohiberi tamen et opprimi plane ualeant, ne quando eorum interuentu, aliqua turpitudine aut uitio corumpamur. Neque enim si quis alliciatur natura ad libidinem, erit statim necessario impudicus: neque si quis facile exardescat ira, erit statim iracundus: neque si quis fuerit ad cupiditatem procliuus, erit protinus auarus: sed is demum, qui a concupiscentia, ira, & auaritia superatur, et uisio assensus fuerit uirtute relecta. Quidam quæso homini magis proprium, quàm risus: ut iam non fere minus agnoscatur homo à Dialecticis, quòd risibile animal sit, quàm quòd rationale: legimus tamen fuisse, qui uel raro, uel nunquam riserint. Crassum auum illius Crassi a Parthis interempti, tradunt, toto suæ uitæ tempore, nunquam risisse uel ut scribunt alii semel tantum: et ob id $\alpha\gamma\iota\lambda\alpha\sigma\tau\omicron\varsigma$ dictum, quod latine sonat, sine risu, ac mœrosum. Idem quoque perhibetur de Catone Censorio. Addas (si conferenda exempla sunt) et redemptorem nostrum Iesum, quem fleuisse quidem sæpe legimus, at risisse nunquam. Quid quòd neque fleuisse multos asserat Plinius: Socratem uero clarum uirum neutrum fecisse: sed eodem semper uultu apparuisse. Phocion quoque Atheniensis neque lachrymare, neque ridere ab ullo unquam est uisus. Contra uero legimus Democritum semper in tota uita risisse: at Heraclitum semper fleuisse. Insuper quid tam naturale homini quàm assidue moueri: et tamen (ut refert Gellius) inter labores uoluntarios, et exercitia corporis, ad

DE CONFV. ET CONTI. SACER.

Fortuitas patientiæ ulces firmandas consueuisse eadem Socratem ferunt: ut pertinaci statu, a summo lucis ortu, ad solem alterum orientem, iisdem uestigijs immobilis staret, oculis, et ore in unum locum directis, tanquam se cessu mentis exanimis. Idem præstitisse, ex nostris quoque Christianis philosophis, in eremo habitantibus cōplures legimus: quos tamen breuitatis causa pertransimus. Sed est etiam hoc sane multo mirabilius, quod p̄ comperto refert Plinius: Iulium Viatorem, equitem Romanum, in pupillaribus annis, aquæ subter cutem factæ morbo laborantem, prohibitum potu et humore a medicis, ex ea consuetudine potu perpetuo caruisse. Psammetichus quoque rex Ægypti (ut Athenæus scribit) quum scrutari arenosa Libyæ loca statuisset, electos ad id iuuenes aliquot sic exercuit, ut aridis in locis sine noxa possent diutius carere potu: et sitim absque molestia perferre. Nihil ergo mortalibus arduum est, aut impossibile factu: modo non sit ex his, quæ ipsi naturæ omnino aduersantur: sed ex his quæ ita immixta ipsi naturæ fuerint, ut per usum, et morem, uel peius, uel melius conuertantur: quoniam certum est in eiusmodi rebus (iuxta prouerbum) usum fieri alteram naturam. Quin etiam tanta est uis consuetudinis, ut dolor quoque, si nō prorsus tollatur, sedetur tamen, ac minuatur consuetudine patiendi. Pueri sparsitate assueti uerberibus, quantum uis acriter uapulent, nihil ea uerberatione mouentur. Et lacedæmonii adolecentes, pugnis, calcibus, dentibusq; se inuicem mira contentione lacerantes, nullum gemitum, nec lachrymas, signumue aliquod doloris emittunt: examinanturque potius, quam aut dolere se significant, aut se uictos fateantur. In India, qui sapientes haberent, olim, nudī atate agebant; et caucasi niues, et frigora sine doloris molestia perferabant: quumque a frigore ad flammam sese applicarent, sine gemitu ex ui consuetudinis urebantur. De eorum quoque formis nihil omis

nota

notra exempla huiusce consuetudinis referuntur: quippe quæ exultantes in rogo, uelut genialit. toro, more patrio cum defunctis maritis, iisdem flammis ardebant. Si ergo in tam asperis, ac aduersis naturæ rebus, mos, & consuetudo tantum ualeat, ut naturam pene ipsam possit superare, cur uelit in hac tantum re, quæ eorum, quæ diximus comparatione, facillima est, nec morem, nec disciplinam, nec rationem ualere? At qui etiam Epicuru s ipse præcipuus uoluptatis assertor (ut Cicero memorat) abstinere ab his minime difficile esse dicebat si modo ualetudo, aut officium, aut fama hanc continentiam postularet. Sed cur idem nobis quoq; facile esse non debet? quibus præter supradicta omnia, etiam salus animæ, & spes æternæ uitæ, quam Epicurus ille non notat, suadet his ipsis uoluptatibus abstinendum.

Falsum esse quod quidam opinantur neminem castum esse. Cap. XXVIII.

Verum si adhuc quisquam forte pertinaciter in proposito perseveret, & contendat neminem re periri integrum ab hoc uitio, hunc ipsum sanè, eorum, qui continenter olim uixerunt, quicq; in præsentiuunt, exemplis conuinci necesse est: quibus & omnes diuinæ, atq; humanæ scripturæ, & historiarum tam sacrarum, quam profanarum, & omnis deniq; bonorum consensus ita stipulatur, ut negari id sine magno scelere, atq; maxima etiam impietate non possit. Quamobrem abutitur procul à catholicis, & christianis hominibus, quibus eū sermo nobis est, impia hæc, scelesti, sacrilegaq; sententia. Quid enim tam temerarium, tamq; indignum religioso animo, quam id obstinatissime pernegare, quod cōstanti omnium bonorum uoce semper prædicatum est, palamq; defensum, atq; etiam cognitum fuisse uerissimum. Constat profecto innumerabiles pene homi-

M

DE CONIV. ETCONTI. SACER.

nes, nulla etiã professione obligatos, sed solo castitatis amore captos, & agisse olim, & agere in presenti uitã continētissimã. Quod circa satis apparere potest, eos, qui labuntur, per ignaviã, & malã consuetudinem labi potius, quam quod id, si uelint, præstare non ualeant. Quod etiam eleganter confirmat Augustinus his uerbis. Ex uoluntate inquit peruersa, facta est libido, dum seruitur libidini, facta est consuetudo, dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Recte sanè Augustinus hic nobis necessitatem ostendit: sed quæ ex peruersa uoluntate, & ex mala consuetudine magis, quam ex naturalibus causis oriatur. Porro deliberatio, atque uoluntas animi, qualibet naturali uoluntate potētior est. Nam uidemus formosissimos iuuenes, firmisimis etiã uiribus præditos, & in ipso adolescentiæ suæ seruore, ac flore positos, nulli uoto continentiæ addictos, ab his tamen uoluptatibus, quibus frui licite potuissent, sola electione & constantia uoluntatis abstinere. Quod sanè in dicat, non esse contra naturam continere a libidine, si continentiam ipsam solo proposito continendi posse retineri. Quid enim tantopere saluator noster Christus continentiam commendasset? Paulus tanto studio suasset? Petrus tam efficaciter prædicasset? Apostoli tam fideliter conseruassent? Ecclesia denique ipsa tot legibus, & censuris, pœniscq; communisset? si aut præstari non deberet aut seruari non posset? aut esset uel naturæ, uel humanis prorsus institutis aduersa? Libido sanè ipsa non tam naturali homini adiuncta est, quam accersita ab Adg peccato: ut ira, cupiditas, metus, ac eiusmodi mala, quæ a plerisque uoluptas non connumeretur in malis: at potius, licet falso, pro magno bono recipiatur, quod & magis iocunditatis, & delectationis sit occasio: sed de hoc alibi suo loco dicetur. Quæris hic fortassis a me, qui fuerint, ii, qui ad unguem, & perfecte serauerint castitatem? Sed quid opus ut me interroges, qui fuerint

Nisi casti fuerunt apostoli. Martyres: Eremitæ: confes-
 sores: Monachi: Virgines: Viduæ: & uniuersus iustorum
 cœtus. Per longum quidem esset, hic uirorum, ac mu-
 lierum, qui id præstiterint, nomina recensere: quum uel
 ipsa enumeratio sola posset, ingens uolumen implere.
 Nam nemo fere inter sanctos habetur, non idem cœ-
 lebs castusq; fuerit. Verum ut omnes, qui promittunt
 castitatem, casti sint: optari sanè potius, potest q̄ sperari.
 Sed ille tum demum sciet se continere uel facile posse:
 quum id ipsum aliquandiu ultrò præstare didicerit. Tunc
 eni quod antea existimauerat pene sibi impossibile, pa-
 rum admodum putabit esse, ac exigui laboris, pro eo,
 quod Deo tenetur impendere. Sed minus mirum uideo-
 ri debet, si sint, qui contra castitatem rabidis uocibus in-
 treās: constat enim esse permultos, quos adeo à recta
 ratione, peruersa, ac uitiōsa sensuum natura detorsit: ut
 nullo pacto possit sibi persuadere, quicquam ægregiū
 ab aliquo fieri posse, uel quod non possit ipsi facere. repu-
 tantes quicquid difficile est, esse sibi pro sua pusillanimitate
 impossibile, ac esse itidem prorsus cæteris: atq; ita
 temere ex sua natura & ex suo ingenio fingunt omnes
 homines, aliorum animos ex animo spectantes suos.
 Habet hoc natura eiusmodi hominum, ut in quo quis
 insanit, in eo putet & reliquos insanire, propterea per-
 suasissimum fuisse Neroni, & ex suetonio: Tranquile
 lo legimus neminem reperiri pudicum, aut ulla parte
 corporis purum esse: uerum plerosq; dissimulare uitiū,
 & obtegere calliditate. Is enim contaminatis omnibus
 membris, q̄ turpiter, ac flagitiose sese his foeditatibus ad-
 dixerat, tam stulte, ac improbe de his ipse sibi persuasit
 rat. Siquidem abominandus ille spiritus ex suo ingenio
 cæteros iudicabat. At quanto sanè melius sentiant, qui
 continentiam quidem præstare ab homine posse non
 negant, sed ipsi de se diffidunt, & nolle pro sua mollitie
 contentur. Periculosa præsumptionis est inquit Ioan-

fies. Caspianus, needum rebus recte discussis, nec certa
 ratione collecta, de natura cuiuslibet præpropere diffinire:
 ac de fragilitatis suæ consideratione, capere coniecturam
 cæterorū: & non de statu, & qualitate ipsius disciplinæ,
 uel de aliorum experientia proferre sententiã. Neque enim
 si quis ignarus natandi sciens pondus corporis sui ferri
 aquarum leuitate, ac liquore non posse, experientia
 suã uoluerit imperitiã definire neminẽ penitus posse
 liquidis elementis solida carne circumdatum sustineri,
 uera erit eius opinio audiranda: quam secundum experientiam
 suam uisus est promississe: quum hoc non solum impossibile,
 sed etiam per facile esse aliis, & certis summa ratione,
 & fide non dubia cõprobetur. Quod autẽ quis per somnum
 in honestis & turpibus uisus infusus, & inuitus
 quandoq; polluitur, nequaquam ad imputatur peccato:
 dummodo non ex diurnis desideriis, aut aliunde ab
 alto fonte proueniat, quã ab impulsu naturæ, quæ
 solita est nobis dormientibus, sine culpa aliqua nostra
 coactam ex abundantia humoris superflui repletio-
 nem leuare, & redundantem seminis fluxum expellere.
 Nam ut eleganter idem Caspianus in suis collationibus
 asseuerat, quicquid per escarum abundantiam concre-
 tum fuerit in medulis necesse est egeri, atq; ab ipsa
 nature lege propelli, quæ exuberantiam cuiuslibet humoris
 superflui uelut noxiam sibi, atq; contrariam in semetipsa
 residere non patitur. Est quoq; morbus, quem Gonorrhœam
 medici solent appellare: quo genitale semen nobis
 etiam inuitis dolentibusq; cõtinenter distillat: quod
 neutiquam uitio dādum est, sed tantum naturæ, ac morbo
 adscribendum. Cæterum de eiusmodi morbo, aut somniis
 non disceptamus hic, sed de libidine, & uoluntaria
 continentia: quam non esse impossibilem satis (ut
 arbitror) disceptatum hucusq; fuit: qua autem ratione &
 libido cohiberi & continentia custodiri facile possit, in
 postremo libro dicitur.

Idonea aſſeueratio, q̄ homo ex ratione ſua libera
 poteſt continere ſi uelit alioqui iumento
 rum ſimilis habendus eſt. Ca. XXIX.

Quo nam cedo, iure imputari libidinis peccatum
 cuiquam poſſet, ſi neceſſarium foret homini li
 bidinoſo ſecundum appetitum carnis, & impo
 dice præter animi ſententiam quicquam facere : Et ecô
 uerſo quidnam haberet in ſe boni caſtitaſis ſtudioſum : aut
 quæ uirtus eſſet continentia : ſi quicquam contra natu
 ram temere niteremur : quando ex philoſophi ſententia
 niſi nihil poteſt eſſe bonum in hac uita, quod ſit iniqui cō
 tra naturam attentatum. Veruntamen nemo negat con
 tinentiam inter uirtutes cenſeri : ac eſſe uere bonum, ſiue
 quis ſalutis, ſiue tranquillitatis cauſa ſeſe à uenere conti
 nere diſponat. Nam ſicut nulla noſtra culpa eſt, ſi non
 præſtemus, quod ab homine præſtari nequit : ita quoq̄
 nulla uirtus, ſi quid contra naturam hominis nitēdo mol
 liamur. Pari quidem modo, & honoris, & laudis præ
 mio caret, uel quod totum ſit contra naturam : uel quod
 totum naturæ tribuatur. Quemadmodum in brutis ani
 malibus fieri uidemus, quæ nullam laudem ex ſuis actio
 nibus conſequuntur : quoniam ſi quid recte faciunt natu
 ra ſua tantum, non ulla animi uirtute faciunt. Atq̄ rurfus,
 quod peccatum aut delictum ea ipſa incurrunt, ſi quic
 quam abominandum ex ſua natura committant : quum
 ratione proſus careant, qua rectum à prauo, æquumq̄
 ab iniquo dignoſcere ualeant : Id enim eſt proprium
 duntaxat hominis habentis liberę uoluntatis arbitrium,
 non autem iumentorum uſu rationis, & boni ac mali di
 ſcretione carentium. Recta quidem actio labori, & uol
 untati, & ſtudio data eſt : quod autem ſolui inſtinctu na
 turę ſit, non facientis, ſed naturę laus eſt : datorisq̄ : tan
 tum, non etiã effectoris commendatio. Naturę ſiquis
 dem hominis tributum eſt, ut poſſit bonum, & malum

DE CONTIV. ET CONTI. SACER.

discernere, uirtutem, & uitium cognoscere, & secundum liberum uoluntatis arbitrium, id, quod manu ipse se, qui. Quamquam actio boni, non ita natura praesto fit nobis ut mali, bonique cognitio, namque in eo opus est nobis sedulitatis, studio, uoluntate: & super omnia diuina gratia. Inde ex ipsa actione, & cognitione, & uirtutis, & uitii quod nomen: inde laus, decusque praemium pro merito unicuique tribuendum. Quamobrem in sacris literis ubique & in historicis etiam gentium legimus, continentes, & castos, semper pudicitiae laudibus decoratos: at impudicos eos contra ob incontinentiae crimen graui supplicio punitos. Quod nequaquam iure factum dici posset: si uel continentia uirtus non esset: uel incontinentia careret peccato. Extat. D. Augustini sententia dicentis. Deum nunquam redditurum homini interitum, nisi is inueniretur uoluntarium habuisse peccatum. Neque enim iuste Deus ei suam iram inferret, qui ex necessitate naturae in transgressionem legis aliquando incurrisset. Et. D. Hieronymus, peccati, inquit, non naturae ultor est Deus. Insup quidnam quae ratio rationalis homo differret a caeteris animantibus (ut paulo ante dicebam) nisi in eo ratio libera sit, ac subditum teneat appetitum? Eas enim obediētes & uentri, & ueneri natura finxit, abiecitque propterea ad pastum pronas: quum hominem contra erexerit sublimem ad caelum: uerum in conceptu, & ortu, & interitu pares penē nobis fecit: iuxta illud. Vnus interitus est hominum & iumentorum, & aequa utrorumque conditio, sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Et Mātuanus Homerus ait. Omne a deo genus interris hominumque, ferarumque. Et genus aequoreum, pecudes, piscesque uolucres. In furtas, ignemque ruunt amor omnibus idem. Differunt ergo, quod in homine naturaliter ratio, in illis solum appetitus, & libido propria dominatur. Hinc eis intemperatus ardor in coitu, immodicus in pascendo appetitus: quorum utrumque in homine disciplina, ac ratio moderantur.

Eccl. 3

Qui vero secus faciunt, exisse e potestate mentis dicuntur: habenturq; propterea & dementes, & stolidi: q; hi cum homine pecudem copulaerint. Homini siquidē à natura, constantiæ, moderatlonis, temperantiæ, uerecūdiæ partes datæ sunt, & imposita persona eximia, cum excellenti præstantia reliquarum animantium. Proinde iuxta illud propheticum dictum, incontinentes iumentis insipientibus merito comparantur, q; ex sua intemperantia eorum similes esse uideantur. Voluptas itaq; ueneris, quicquid impudici quidam dicant, ita est naturalis, ut non omnino cogat, ita uero cogat, ut non sit prorsus uisolenta: sed possit ab homine optulâte gratia Dei pro arbitratu animi, uel ex religionis causa, uel amore continentia aut omnino intermitti, aut ex usu uitæ, atq; officio generandi licite ac modeste tractari in fœdere matrimonii. Nam sicut hanc suadet animalis natura, sic reicit disciplina spiritalis: quatenus nemo huic rei necessario quicquam debeat: nisi qui sic se animo abliciat, ut nihil inter se ac tardam pecudem interesse arbitretur, malitq; quod proprium est quadrupedum, ac uolucrum, libidinem sequi, q; quod est proprium hominis, continendi rationem. Redarguit eiusmodi homines lyricus propheta dicens. Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus: quod nihil profecto sonat aliud, q; minime decere hominem diuino penè intellectu præditum, in desyderia carnis fufis habenis belluarum more præcipitem ferri. Etenim quicumq; sese hoc pacto libidinibus deduit, tanquam pecora muta, nec habent incontinentiam pro uitio, cui repugnent, nec cōtinentiam pro uirtute, quam sequantur. Cæterum nos si recte sapiamus, si homines sumus, si uiriliter decertamus, non excludet nostris è manibus uictoria: quum nunquam defutura sit nobis gratia omnipotentis Dei, quæ ubique præsto est inuocantibus eum in ueritate. Neque id quidem aliter sperandum est. Vitiola quidem præsumptio esset,

Psal. 18

Psal. 31

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Sap. 8

boni quipiam, nedum tam difficilem uirtutem propriis uiribus arrogat: quando id donum Dei est uel maximum. Scit, inquit sapiens, & aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Dat autem Deus omnibus uolentibus, ac annitentibus quantum in se est. Nulla ergo homini cuiquam, nisi aut à suo, aut à prauæ consuetudinis uitio peccandi necessitas ingruit: præsertim quum multo magis secundum naturam hominis sit celsitudo animi, atque constantia, quàm impetus, ac effrenata appetentia ueneris, quod est proprium pecudum, ac iumentorum: ut dicebam modo, quibus nec matrimonium est quo coitum rationabiliter moderetur, nec continentia ratio, qua impetum libidinis frenent.

Ut magnæ difficultatis est, ita & magnæ uirtutis continere. Cap. XXX.

Verum enim uero sicut negamus quenquam cogi uicio naturæ ad incontinentiam libidinis: ita ex professo fatemur perarduum esse, ac perquæ difficile seruare continentiam. Magnum id certe opus, & per paucorum hominum, atque (ut arbitror) omnium humanorum conatum longe maximum. Magni ingenii est, inquit Cicero, reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine. Quare quum mecum ipse confidero diuturnitatem pugnæ, libidinis stimulos, estus inueniles, occasiones promptas, improuisos, ac inopertos amoris congressus, quibus assidue exercemur: atque in horas oppugnamur, atque etiam dum recogito è carne nos, non ex silice natos esse, non possum non multum extimescere imbecillitatem, ac fragilitatem totius humani generis, & priuatim cuiuscunque, & meam: & propterea minus admirror esse complures, qui diffidentes quicquam arduum de se polliceri castitatis uouendæ sententiæ non subscribunt: ueritè ne sibi satis idonea uirtus sit

ad tantis impugnationibus resistendum. Non enim tantum urgent simul reliquæ uoluptates omnes, siue oculorum, siue aurium, aut odorum, seu saporum, quantum hæc uel unica uoluptates tactuum, & ueneris, quæ effi sit eiusdem generis, consorsque cum cæteris uoluptatibus corporis, attamen plus exagitat, uexatque magis uel hæc una mentem, quam cæteræ omnes. Quare uobis, qui duxistis uxorem, dum licuit, maxime parcendum duxerim: quoniam, ut scriptum est, non omnes capiunt uerbum istud, sed cui datum est à Deo. Et propterea nihil inconsulte, aut temere à quoquam promittendum est, antequam experiatur, quid roboris sibi fuerit: ut sic expertus demum sciat, quantum oneris possit suis humeris sustinere. Vnde poeta. (Versate diu quid ferre recusent. Quid ualeant humeri, cui lecta potèter erit res.) Nec constantia certe nec gratia diuina hunc deseret. Et enim animus bene præparatus, & edoctus Deo proptio, modo uelit, superat omnem difficultatem. Quod quidem maxime uerum est iuxta illud peruagatum uulgo prouerbum. Nihil difficile uolenti. Dicas ergo quantumuis difficile, quantumuis arduum continere non resisto, modo non omnino neges posse fieri, aut Dei gratiam tibi deesse contendas. Neque enim eximium quippiam dici potest, nisi sit plurimis incommodis difficultatibusque uallatum: quibus proferat uirtutis suæ mirabilem, lucidumque splendorem. Est enim uirtus sicut ignis silice obstrusus: qui non prius incipit apparere, quam si aliqua fuerit uolenter excussus: tunc enim uelut circumuentus angustiis, profilit rutilans, & superata difficultate refulget. Nam sicut ex acinis uinum, ex fauis mella, ex bacca oleum, ita ex difficultate per constantiæ torcular ipsa uirtus exprimitur: atque ut rosa flos omnium gratissimus ex spinis nascitur, sic ex magnis, ac asperis laboribus, triumphus, gloriaque uirtutis. Verbum est pythacilli sapientis. Bonum semper difficile existere. Et Se.

Matth¹⁹

DE CONIV. ET CONTY. SACER.

neca. Non est inquit, quod existimes ullam sine labore uirtutem. Quid quod nec uirtus ipsa, nec laudabile aliquid soleat nobis attribui, si aut natura, aut forte quadam, sine ullo nostro studio, aut labore contingerit? Nam iuxta illud, Dura imperia tolle, quid uirtus erit? Praclare ergo Apollonius Tyaneus, (ut scribit philostratus) dicere solebat, non recte sibi uideri, ut eumuchi in numero temporatorum, & continentium hominum ascriberentur; quia coacti, & uolentia quadam compulsi continent: non labore, & uirtute constantia: quando continentia minus sit, esse quidem cupientem, & appetentem ueneris, nec tamen turpium titillatione libidinum superari. In eo quidem aiebat humanam quampiam inesse uirtutem, quae posset cupiditates eiusmodi subdeere rationi. Per ea ergo, quae hic in tanto certamine nos assidue exercent, sollicitant, atque fatigant: approbari sane magis, ac corroborari debemus, quam frangi: si modo uiri sumus, & si quicquam praeter carnem sapiamus.

Quod desperandum non sit nos posse caste uiuere, & si magna sit fragilitas carnis.

Cap.

XXXI.

AT uero dicat fortasse quispiam mens mea assidue quatitur, facile labascit uoluntas, acriter stimulant sensus, & caro suapte natura prona ad uenerem, aestu etiam cogitationis accensa magis magisque appetitur: homo sum, ac molle quoddam ac tenerum in me esse sentio & ideo neque sum ad resistendum idoneus, neque ad perferendum certamen parus. Quid agam? Vera profecto dicis; nihil contendor idem & nos, aliis licet uerbis, proxime diximus: assiduis nanque congressibus quatimur, & crebris colluctationibus afflictamur: quando nos sacerdotes ueluti in aciei cornibus locati grauiori urgemur incursum: atque caeteros

ita acriter oppugbamur. Veruntamen non est, quod pro-
 pterea à proposito sancto quisquam nostrum debeat ab-
 sterreri: fidelis est Deus, & ut gentium doctor Paulus as-
 firmat, non permittit tentari nos supra id, quod possu-
 mus, sed dat nobis etiam cum tentatione prouentum.
 Etenim quamuis concupiscentiarum pugnam effugere non
 ualeamus, diuino tamen freti auxilio, quod ubique nos
 bis praesto est, obistere fortiter, ac perferre constanter
 ualeamus: quoniam unus omnium, qui nouit plios de te-
 tatione eripere Deus est. Castitas uero non commotio-
 ne tantum carnis, quae nobis etiam inuitis naturaliter
 excitatur, sed consensu magis, aut actione corrumpitur.
 Quam obrem licet in numeri aduersus nos hostes cir-
 cūstent: licet tentationibus undique affligamur, nihil ta-
 mē propterea desperandum est, quum is ipse dominus
 stet pro nobis, cui resistere neque hic in mundo, nec sur-
 sum in caelo, nec apud inferos deorsum quisquam po-
 test. Nihil nos ergo deterreat tētionum metus, aut dif-
 ficultas certandi. Sed ubi succurrit, quā grauis sit nos
 bis aduersarius constitutus, ex templo subeat, quā impro-
 ptus, quāq; inuidus nobis sit praeparatus adiutor. Quis
 libet profecto in seipso imbecillus est, at in eo ipso sanē
 robustissimus, modo sibi deesse nolit, spemque tetineat
 & cupiat adiuuari. Clamat enim Apostolus omnia pos-
 sum in eo qui me corroboret. Si quis ergo libidinis ri-
 mulis acriter impugnetur, si periclitari nolit, hoc sibi per
 fugium semper habeat, & infestatus ab eiusmodi concu-
 piscentiis, statim mentem, & oculos in caelum erigat, &
 inde sibi auxilium deposcat à Deo, quo adiutore nemo
 non uincit pugnans. Is quidem in hoc certamine dūnta-
 xat superatur, qui dedere ignauiter sese, malit, quā uir-
 liter decertare; quique semetipsum prodens desidia, aut
 desperatione consistendi, ultro sese hosti necadum praē-
 bet. Verum ne forte nostra haec interim assertio minus
 auctoritatis habeat, quasi à nobis profecta, audiamus

1. Cor. 10

Phili. 4

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Matth. 7

quæso quid nos doceat in euangelio dominus, ubi parabolam facit de duobus hominibus, altero super petram altero super arenam ædificantibus. Ædificium autem quod super petra constructum fuerat, nulla unquã uiuentorum, nullis imbris, procellisve, aut torrente subuerti potuit: at quod super arena iacebat, urgente uel lenissimo cursu fluminis, effluente paulatim arena statim corruit. Vide quòd ex doctrina saluatoris, non fuit uolens sola satis ad subuertendum firmissimum ædificium, alioqui corruisset utrunque: sed fundamentorum infirmitas in culpa fuit. Sic ad lapsum, & ruinam pudicitie, haud tãti roboris est libido: ut impetu suo sola possit diruere inconcussam animi constantiam, atque corporis prosternere continentiam, nisi pusillanimitas nostra, effeminataque mollicies in culpa fuerit. Quamobrem si contra illicita desyderia, atque contra furorem libidinis fortes, atque inuicti stare cupimus: supra uiuam petram: qui est Christus, solida nobis iacienda sunt fundamenta, & firmissimo continendi proposito usquequaque blandis tentationum suasionibus resistendum. Istitis enim muniti presidii, ac fundamentis firmati, omnes carnis procellas, omnes libidinis insultus facile perferemus: quæ quidem quanto nos acrius impugnabunt, tanto subinde gloriosiores nobis uictorias tribuent, ac triumphum. Namque ut ait. D. Hieronymus, quanto plura sunt, quæ impugnant pudicitiam, tanto uictoris maiora sunt præmia. Nulla profecto insignis uictoria nobis in hoc mundi stadio sine forti, ac pertinaci Marte paratur. Nam sicut tranquillitatem turbines, ac tempestates coeli, marisque commendant: sic libidinis ardor, & carnis stimulus continentiam. Non est enim uirtutis: aut uoluntatis nostræ facere ut non tentemur, sed aut negare, aut præbere tentationibus consensum id tantum nostrum est, diuina tamen gratia opitulante. Quapropter nulla in eo noxa celsenda est quòd inuitamur in uitium, sed quòd

assentimur tētatori, ea demum culpa est. In eo siquidem
 experimur uirtutem, in hoc perdimus innocētiam: nam
 quum ui aliqua interpellante concitatur, & resistimus,
 ascribitur nobis tentatio ad gloriam: quum uero supera-
 mur, nobis deputatur ad gehennam. Quando ne ad-
 oscitantes, & ignauos fuit unquam triumphalis palma
 delata: aut quando pauidis, & imbellibus uictoriam
 partam legimus? Nimirum ille tantummodo Agonia
 sua coronatur, qui se prius exercuerit in theatris, & quem
 diuturnus armor ūlabor obtriuert: nō autem ille qui ex-
 tra periculum, contempto labore, domi ociose resedit.
 Extat præclara panetii illustris philosophi sententia de-
 cere animum uiri sapientis inter pericula, & tumultus re-
 rum humanarum positum circumspicere omnia: & uno
 dique mala ingruentia præcauere, & semper promptū
 expeditumque esse debere ad uitandos, tolerādōsque,
 quicumque ueniant, insultus: et sicut athletæ solent, & ante
 mo præsentem, & brachiis elatis, & toto corpore stare par-
 ratum, ne quid omnino repentinum, aut inopinatum cō-
 tingat. Itaque fratres mei non molliter, ac timide, sed
 acriter, atque audacter certare nos oportet, quicumque
 sancto castitatis proposito, uotoque addicti sumus
 nec debemus uincendi diffidentia, aut pusillanimitate:
 pugnandi hosti cedere, quem possumus, si nobis deesse
 nolimus, cum Dei gratia pugnando sine dubio supera-
 re. Pugnandum est ergo legitime: quoniam potiri cœ-
 lesti illa beatitudine non nisi pugnando ualemus. Scri-
 ptum est enim regnum cœlorum uim patitur, & uiolen-
 ti rapiunt illud. Nonne, & agricola ipse nullis laboribus
 parcens, diu noctuque agrum per æstus, & frigora, assiduus
 colit, ut ex suo labore speratos aliquādiu fructus
 accipiat: Non ne & mercatores, & milites, ac studiosi
 literarum ad ætatem usque extremam, inter fluctus, &
 arma, ac inter gymnasia, & in magnis tempestatibus, præ-
 tiliis, uigiliisque anxiam trahunt uitam, ut diuitias, & ho-

Matth. 11

DE CONV. ET CONT. ASCER.

nores acquirat: & ut tandem, & gloriosi, & diuites moriantur: Quæ ergo ignavia nostra est, aut potius (ut uerius dicam) clementia nos quicquid laboriosum est, & periculis plenum, pro breuibus, commodis inuicto animo perferre, at in rebus æternis, ut perpetuo delectemur, nolle tantillum, uel laboris, uel molestiæ sustinere? Laborandum sanè nobis est, & contra difficultatem sine re pro uiribus oblectandum: ut breui peracto certamine, perenni æuo, in cælo summa cum tranquillitate quiescere ualeamus. Dicas fortassis graue opus & durum, fateor, sed gloriosum: sed salutare. Legitur apud Platonem de Ico Tarentino, quod quum in Olympicis, & aliis certaminibus frequenter pugnaret, tam artificioso circa hæc studio sit usus, ut nullam unquam in toto exercitiationis suæ tempore uenerem norit. Idem de Chrifone, & Astylo, & Dio pompo & aliis quamplurimis illustribus Agonistis refert, qui tam etiam robore, & bona ualitudine corporis proniores esse debuerant ad libidinem, quam qui sine corpore imbecillo tamen uictoriæ cupiditate, quam consequi ex eiusmodi palestra cupiebant, continentissime uixerant: quod sciret usum ueneris uiribus plurimum officere. Sed si huiusmodi homines ob tam fluxam spem gloriæ ita continent: longe sanè facilius erit nostris hominibus, propter spem summæ, & immortalis gloriæ idem præstare: ut pro sua continentia uictoriæ palma multo præstantiori, quam Agonistæ donentur. Corona enim quæ consueuit dari in olympicis certaminibus, pro qua tanti labores suscipiebantur, quidnam erat, præter lauri folia, & clamorem populi, & inanè plausum: quæ certe omnia paucis horis citissime euanescebant. At hæc corona, qua hoc certamine uictores donabimur, nihil habet corruptibile, nihil transitorium, sed totum spiritale, & perpetuum: ita ut nobis labor exigui temporis munus mercedis æternæ respendat.

Multum nobis praesidii coelitus atq; humanis
 nis dari ad resistendum impugnationibus
 carnis. Cap. XXXII.

AD promerendam autem uictoriam contra impugnantem libidinem satis nobis praesidii Deus, naturaque tribuit, dum modo pro uiribus oblitari uelimus, & non ignauia, ac mollitie hosti cedere, nihil reuoluntantes. Illum, inquit Anselmus, Deus adiuuat, nec finit supra uires tentari, quem uidet tota uirtute contendere. At ille continere non ualet, qui non toto corde id appetit, ut propterea mereatur adiuuari. Sunt enim quidam ita imbecilles, & molles, ut non solum non repugnent uitis: sed ultro sese offerant ipsi magis: nec expectent, sed praueuiant atq; praecurant tentationem, quarentes occasiones peccandi. Alioquin quid est, quod dubitet quisquam resistere posse tentationibus: quum tantae curae Deo simus, ut angelos suos mortali cuius homini ministratos, pedagogosque constituat. Nam cuilibet datus est angelus sanctus ad custodiam: qui ubique praesto sit nobis, & contra spirituales nequitas sedulo, strenueque subueniat. Vnde regius propheta Dauid: Immittitur Angelus domini in circuitu timentium eius, ut custodiat eos. Et Apostolus ad Hebraeos. Omnes sunt administratores spiritus in ministerium missi propterea, qui haereditatem capiunt salutis. Quid est ergo cur dubites, aut diffidas tueri posse, ac seruare, quam pepigisti, perpetuo castitatem, si uelis: quum & tali custodia, tatiue duce ducaris: Sed quid dicemus de multiplici etiam uirtutum praesidio quo munimur? Et, non uidens Deus hominem, quem formauerat, natura imbecillum, instruxit eum diuersis uirtutibus, quasi armis, ut qui cum carne, & mundo, & diabolo esset assidue pugnaturus. Maxima quidem uis est ad tuendam pudicitiam in eiusmodi uirtutibus posita quas nobis & Deus, & conditio ipsa humanae

Psal. 33
 Heb. 1

DE CONIV. ET CONTI. ASCER.

na conciliat. Verum excitandæ sunt hæc si forte torpeant, & expurgandæ, si dormiant: atque inde ab eis in omnium certamine certa præsidia nobis comparanda. Aderit quidem tibi statim uirtutum chorus, qui nullatenus sinat te periclitari nolemrem. Eritque princeps. In ea pugna te perantia libidini ueneris maxime infesta, quæ te nihil turpiter, scædæ facere permittat. Hæc enim si animo adhareat tuo, sobrium te, ac temperantem, uerecundum, pudicumque reddet: hæc una quidem libidines frænat, a se festus temperat, furores coercet, desideria bona multiplicat, & uitiosa castigat: omnem denique totius uitæ ordinem concinnat, & moderatur. Non aberit insuper, & quæ maxima habetur, uirtus animi fortitudo cœlestis, quæ te forti semper animo esse faciat, non permittens assentiri, aut succubere illecebris cuiuspiam inhonestæ uoluptatis: neque consentiens mollior, aut effœminate, aut præter decorum quicquam facere, aut præter turpita, quæ timere. Huius comites sunt magnanimitas, fiducia, constantia, tolerantia, longanimitas. Præsertim quoque tibi erit iustitia: quæ si obtemperaueris, non sinat mundiciæ & animi, & corporis, quæ Deo præmiseras, abnegare, teque turpiter dæmoni inimico prosternere: & animû corpori, & appetitum rationi subdicere, quod per quam iniquum est sanè, atque nefarium. Hanc sequuntur, concordia, pietas, humanitas, benignitas. Non longe aberit ab hoc tam pulcherrimo comitatu prudentia, cuius partes sunt ad rationis normam, quæcunque agimus uniuersa dirigere: & hanc comitantur cautio, providentia, circumspectio, quibus adiutus possis hostiles insidias præcauere, commoda, & incommoda præuidere, honestatem uoluptati præferre. Aderunt insuper & aliæ uirtutes, quæ ethnicis parum notæ fuerunt, at nobis, qui confitemur christum uel in primis amandæ, Fidem dico, spem, charitatem, quæ quidem uel solæ conciliare nos possunt Deo, & ad omnium aliarum uirtutum culmen subuehere, atque in

atque in omni spiritali certamine inuidios reddere .
 Aderit postremo, qui nulli deest legitime decertanti, om-
 nis huius tam pulchri comitatus moderator, & rector
 Christus Iesus, qui nos potentia suae brachio tueatur:
 quatenus profligatis demum hostibus uictoriae gloriae
 consequamur. Certum est enim neminem fore tutum à
 concupiscentiae peccato, si quemadmodum ad sugges-
 rendam libidinem, ita quoque ad compellendam uolun-
 tatem, nostrae carnis, aut daemone potestas esset: uerum
 hoc temperamentum diuinitus cuique datum est, quòd
 sicut eis instigationis facultas est: ita pariter sit & animo
 resistendi libertas. Quocirca negatur quenquam nos-
 trum posse à diabolo, aut à concupiscentia carnis deci-
 pi: nisi qui hosti suo sese submittit arbitrio uoluntatis.
 Sicut enim illic pro libidine caro confligit: ita hic ratio
 pro castitate resultat. Verù tu inter hæc certamina quasi
 sequester, & medius, uide utri mauius obedire: aut adhæ-
 rere libentius. Illius partes, aut dependunt sensus, istius
 uero ratio, & intellectus. Suadent enim sensus uoluptas
 tem, quæ cito abibit, suadet ratio continentiam, quæ nun-
 quam est interiura: tu interim memor finis delibera, &
 delige quid agendum in hoc conflictu. Apud . T. Li-
 uium sic consulte Scipio ille Africanus Massanissæ regi
 suadet, quum captus amore Sophonisbæ ferme desipe-
 ret. Vinceret inquit animum, caue deformes multa bona
 uno uitio, & tot meritorum gratiam, maiore culpa, quàm
 causa culpæ corrupas. O præclarum uerbum, & intus
 in insculpendum præcordiis. Maior sanè culpa, quàm
 causa culpæ. Causa quidè culpæ exaturatio libidinis est,
 quæ in momèto pertransit: culpa autem causa est mor-
 tis cuius poena nunquàm finitur: stipèdia enim peccati mors.
 Etenim si uelimus diligenter ista pensare, non erit tan-
 ti laboris continere quanti fortassis existimant plerique

ROMA. 6

dummodo procuremus nobis ista præsidia, quibus
 quasi firmis inuenibus, muniamur: ac desinamus

N

DE CONIV. ET CONTY. SACER.

deinceps infamare naturam : quando illa quidem nos
satis firmos, & fortes gignat, armetque uera: coelestique
uirtute, etiam molles, & imbecilli nostro postea uitio igna-
uiaque reddamur. Nā quā tu modo naturā quasi uirtutis
contrariam, repugnantemque accusabas, morbus est cer-
te animi, potius quam natura: quando non esse in natu-
ra cuiusquam, sed in opinione istam impossibilitatem
satis superque paulo superius declarauit. Nonne uides
superbos, ambitiososque homines nullo unquā hono-
re contentos, sed semper ad altiora inflatos, & anxios
anhelare? & qui auari sunt, quanto plura congerant, tan-
to etiam auidius appetere plurima? Quid nam hoc est?
Morbus certe est, & ægriudo quædam peruersa animi
male affecti, non autem natura. Itidem sanè & hominibus
lasciuus, & libidinosis solet euenire, quibus nulla
unquam libido est satis: & hi tamen, quum grauisimo
laborent morbo, ægrotare se nesciunt: ex quo in dies
grauiori afficiuntur uale tudine, nec intentāt interim huic
morbo quasi itegri, & sani ullā prorsus adhibere medicinā.

Posse hominem & à uenere, & à quibuscunque
uitiis, quantumuis pronus ad ea fuerit per
Dei gratiam continere, sese si uelit.

Cap. XXXII.

INique illi quidem sentiunt, qui ex eo quòd homi-
nes sunt, continere se posse negant, quasi naturæ uio-
tio laborent, non suo. Sed multo etiam iniquius face-
re uidentur, qui dum id de omnibus negare non possunt,
& causando diluere flagitium suæ turpitudinis uocant
sunt, contendunt suo se fato aut genio, seu peculiari natura,
uolenter ad libidinem rapi. Quamobrem conuincenda
hic est fatua eorum peruicacia, atque manibus
hisce argutis ualidissimis rationibus respondendum: ut
is error, qui eorum pectoribus inhaesit, penitus eruat.

Quod facile sperandum foret, si nos audire uelint, & non potius uitio gaudeant ipsi suo, malintque flagitiorum sordibus contabescere, falsis opinionibus innitendo, quàm muniri, atque exornari uirtutibus, sanis monitis obtemperando. Adducatur ergo contra eos hoc loco in primis sanctum, ac præclarissimum, D. Augustini testimonium ex eo libro, quem contra Pelagium adidit, ubi omnino negat in libidinem quenquam ulla uis posse aliunde quàm à propria uoluntate compelli quàm à libendo, id est à libitu, per derivationem libido sit nuncupata, quia quod ad libitum sit, fiat. Quod quidè maxime uerum est, atque admodum probabile. Ad id facit etiam quod, M. Tullius in eo libro, quem de fato nominauit, longa oratione differuit: affirmans multis etiã exemplis, & iis quidem illustribus, complures homines naturæ uitium humana prudentia sustulisse, & nihil esse omnino naturæ hominis tam difficile, quod usu, & disciplina in melius emendari non possit. Ibi autem refert in exemplum stilponem Megaricum philosophum acutum sanè, atque probatum uirum: qui à suis familiaribus ebriosus, & mulierosus nõ in opprobriũ (ut sit) sed potius pro summa laude consueuerat appellari: quod uidelicet, sic uitiosa ab eo natura domita, & compressa esset modestia, & disciplina, ut nemo unquam aut uinosum illum uiderit, aut libidinis sorde notauerit: quũ tamen facere, & habitu corporis præ se ferre eiusmodi uitia uideretur. Quid Socratem: non ne, ut ab eodem refertur, zopirus phisiognomon, qui se profitebatur hominum mores, naturamque ex corpore, oculis, uultu, fronteque cognoscere, stupidum eum esse dixit, ac barbardum: addiditque etiam mulierosum. In quo uerbo Alcibiades cachinum dicitur sustulisse, qui eum continentissimum, sapientissimumque cognosceret. Idem fere iudicatum de Diogene philosopho, quem phisiognomon alter quidam pertissimus intuitus, oculos corruptoris

DE CONIV. ET CONTI. SACBR.

puerorū habere dixit: propter quod indignati discipuli
 repēte in eū impetū fecissent, p̄ceptoris suis opprobriū
 ferre a quo animo nō: ualētes: sed eorū iracundiā restin-
 xit, sedauitq; Diogenes, his uerbis. Q uiescite iuuenes,
 ad hoc p̄clius sum, ut oculi monēt, at cōtineo me mo-
 destia, ne labar in eā turpitudinē, quā nefandissimā semp̄
 p̄ duxi. Sed & Xenocrates hebetissimi ingenii, ac tardi
 fuisse phibetur: atq; à Platone eius p̄ceptore proinde
 & sepe, & acriter obiurgatus, dictumq; & p̄ iocū unū im-
 primis esse qui calcaribus indigeret: attamen is habitus
 est postmodum optimus philosophus, quod in eo nat̄
 turæ defectum suppleuerit mentis industria. Cleantem
 quōque tanta ingenii tarditate fuisse perhibent, ut uix il-
 lum ad se p̄ceptor admitteret, attamen ab eo tanto
 studio, & labore, exulta fuit illa naturæ sterilitas, ut ex-
 cellentis philosophi, & secundi Herculis nomē sit post-
 modū inter philosophos affectus. Addamus etiā his
 exēplis, (si placet) Demosthenē eximiū oratorē, quē nat̄
 tura penē fecerat elinguē: ita ut adulta iā ætate R. Jiterā,
 more baluciētis infantis, exprimere nō ualeret: eā tã-
 mē balbutiē sua sic expugnauit industria, ut apud græcos
 nulla faciūdiōr, nulla suauior oratio, aut p̄nūciatio q̄ De-
 mosthenis habeatur. Q uinetiam idem ipse tantum cō-
 tinendo animam in dicendo est affectus, ut una conti-
 nuatione uerborum, binas uocis contentiones, & remis-
 siones contra communem hominis naturam facile cō-
 tineret. Porro quam elegantissime Terentius poeta uis-
 tam hominum perinde dixit esse, quasi quum Iudas tes-
 seris, ut quod iactu non cecidit, id arte corrigas. Sic sanē
 & robora, & cæteræ arbores, etsi natura aliter natæ sint,
 arte tamen ad id formantur, quod usus noster requirit.
 Facere uidetur ad hūc locum quod Anæus Seneca scri-
 bit in libello de Ira. Nihil ait est tã difficile, aut arduū, qđ
 p̄tinax opa, & intēta cura, & humana mēs nō expugnet,
 & quod in familiaritatē non p̄ducat asidua meditatio.

Haud disimile est multum in hac re nobis ab eo quod in
 equis bonis, malisve solet euenire. Sunt enim quidam ita
 natura mites, & moderato ingenio nati, ut sine ullo ne-
 gocio tractabiles fiant: alii contra ita rebelles: atque indoma-
 biles, ut eorum ferocitate multum insudas domitor, uix luo-
 patis, uix fuste ac calcaribus subigat, ceterum ubi parere
 didicerint, efficiuntur postremo faciles, ac ceteris mitio-
 res. Talis ergo si forte tibi natura contigerit ut sis ualde fa-
 cilis, & prorsus uenerere, ne spe pertinus decidas, quasi con-
 tems esse non possis, immo uim affer sensibus, & tanto uale-
 tius insurge contra difficultatem, quanto ab ea acrius ur-
 geri te senties, atque ex eo tibi uberiores materiam au-
 gendae uirtutis oblatam esse existimes potius, quam
 sublatam, nam ubi tu semel frangimur momorderis, & hac
 ipsam difficultatem aliquando multa uel, grauique labore
 superaueris, ad omnia perferenda eris postmodum ala-
 crior: & quanto id difficilius consecutus fueris tanto cae-
 teris in eaisa re merito gratiaque praestabis. Bono tan-
 tum sis animo: quoniam si non tuo studio, saltem diuino
 no auxilio efficies in ea re, quicquid uoles. Omne quidem
 naturae uitium firma animi pertinacia facile superatur:
 atque etiam natura ipsa in ea praesertim re uelit nolit, co-
 gitur longiori assuetudine patrocinari rationi. Res ergo
 ita se habet, ut possit quisque continere, si uelit, & nemo
 peccet munitus: nullumque sit in homine tam naturale,
 tamque procliue peccati, quod uel auferri, uel saltem cor-
 rigi, morum disciplina non possit. Atque tamen non nega-
 mus in naturis hominum dissimilitudines quasdam, atque
 defectus inesse quandoque ita deprauatos ita infitos lon-
 ga consuetudine ut nullis possint, aut studiis amoueri,
 aut ingenio corrigi, aut uel aliqua omnino cohiberi. Vae-
 ria siquidem est diuersitas animorum, sicut & corporu-
 rum. Sed scire debemus iuxta philosophorum distinc-
 tiones, quod quicquid nobis natura contingit, aut a
 causis naturalibus antecedentibus, aut a subsequenti-

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

proficiat: quod autem ex antecedentibus prouenit, id negant esse in nostra potestate: nam acutos esse, aut hebetes ingenio, robustos ve, aut imbecilles corpore, id non est in manu, aut arbitrio cuiusquam positum: sed ut quicquid nascitur, talem esse natura necesse est. Verum secus, in eis, quæ procedunt ex causis subsequenter: ut esse pronos esse ad cupiditatem, ad iram, ad libidinem, & similia. In his namque perturbationibus, quantum natura prouidens finis, temperare tamen nobis possumus, & institutione, & disciplina prouehi ad meliora: dummodo ratio hominis in regni sui solio constituta, & diuino robore præmunita, appetitum, & iracundiam, & omnes libidines noxias subiugo, uel in compedibus semper habeat. Hanc enim supremus omnium rerum rector, & creator Deus imperatricem, & dominam esse uoluit, ut & animo, & corpori, sua auctoritate, ac potentia dominaretur: & omnibus sensibus imperaret. Quamobrem si secundum huius imperium uixerimus: libidinem sanè & quodcunque uitium in nobis, tum animi, tum corporis natura subortum fueris facile superabimus; nec erit quod deinceps incusemus naturam aut fatum, quasi eius culpa, & non libero potius arbitrio nostro peccemus.

Neque peccatum libidinis, neque aliud peccatum esse ex natura creati hominis, sed ex poena damnati. Cap. XXXIIII.

Non erit fortassis ab re hic, quæ à nostris theologis de hac ipsa quaestione diffusius disputantur, ad propositam materiam aliquanto breuius recensere, ut exornent hunc locum, & reddant ea etiam, quæ diximus, planiora. Non enim omnes uident, non posse scilicet continere ab illicitis, non esse magis ex natura creati hominis, quam ex poena damnati. Hic autem intento opus est animo, ne si quid dictorum, uel mai

nimium effugerit, omnia proclius excidant. Principio concupiscentia, si forte nescias non tam à natura hominis instituta est, quam ab ea potius destituta. Natura namque humana ante peccatum nulli erat concupiscentiæ carnis obligata, nulli poenæ debita, nulli ultioni subiecta, sed post Adæ peccatum, in ultionem culpæ, suborta carnis concupiscentia tum primum insolens facta est, spirituique rebellis: atque exinde reddita effrenis, & præceps, sæuâ sibi usurpauit in homine tyrannidem. Vnde, D. Augustinus Libidinē, ait, nõ formauit Deus, sed diabolus præcedente peccato. Nam matrimonium primum omnium sacramentorum ante peccatum à Deo institutum est in paradiso, sed tunc ad officium tantum propagationis, & ideo dictum. Crescite, & multiplicamini: uerum post Adæ peccatum, suborta mox concupiscentia, etiam ad remedium fornicationis concessum, ne uolentia libidinis trahatur homo ad uitium: & cogatur contra præceptum domini peruersa uoluntate delinquere. Prima ergo matrimonii institutio fuit, ut genus hominum multiplicaretur: secunda autem ut concupiscentiæ quoque uitium eo potissimum remedio sopiretur: & imbecillitas animi, quæ est in carne propter peccatum, adiuuaretur, remedio nuptiarum. Est autem facile uidere, quomodo concupiscentia ex uitio naturæ corrupte suborta fuerit, & non cum ipso homine nata à principio, ut cætera sensuum officia. Nam quam reliqua membra corporis, ut est pes, manus, lingua oculus, & eiusmodi obtemperant homini, & ad nutum eius resideant, & moueantur, sola genitalia non parent imperio uoluntatis: nec sedentur, aut excitantur animi arbitrio: sed ultro, ex sua libidine aguntur, æstuant furuntque proprio seruore, & furore. Quamobrem satis apparet, quod homo nullo primæue naturæ impulsu concupiscere cogatur, sed ab originali peccati fomite potius trahatur, ut in titillantis libidinis concupiscentiam prolabatur. Accusanda est igitur

N illi

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

tur naturæ corruptio, quæ prona est ad malum, non autem naturæ institutio, quæ prima in se perfecta fuerit, & ad nulli concupiscentiæ uitium inclinata. Est autem libido naturalis, nõ quæ hæserit homini tunc primò ex natura, quæ fuit instituta, sed ex corruptione ipsius naturæ, quæ ei propter peccatum aduenerat: & proinde quasi effectus naturalis inoleuit postea in homine, non origine, sed confessione peccati. Verum si quis modo, pro defensione suæ incontinentiæ causetur naturæ corruptionem, ipse famque ream agat, & non magis propriam uoluntatem: is primo humanæ naturæ institutum ante Adæ peccatum, & gratiam diuinam superadditam postea peccato attendere debet, quæ est præ sui excellentia, tam naturæ cõditæ, quàm etiam uitiatæ merito perferenda: tunc uidebit gratiæ sanè munus, quod nobis datum est diuinitus multo potius esse ad custodiendam continentiã, quàm ipsius uim naturæ corruptæ ad reflectendum animum ad turpia. Siquidem hæc gratia nobis diuinitus data, naturam illam priorem; quæ fuit ante peccatum, in nullo sibi sentit aduersam: immo in omnibus rebus habet eam sibi amicam, & communibus auspiciis seorsum contra naturæ corruptæ uita decertantem. Nam iuxta illud Apostoli, ubi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Præualebit ne ergo debilis, & solus hostis, quæ est natura corrupta, aduersus tam acerrimos athletas, naturam scilicet illam priorem, & diuinam ei superadditam gratiam, ut plus roboris habeat ad deiciendum carnalis impulsio, quàm ad subsistendum diuina Trectio: Minime quæ nisi intetato Marte deficere malimus turpiter, quàm repugnare uiriliter. Porro quis cunque uoluerit incedere cautæ, & decertare ualenter, absque dubio, & ni quædam naturæ pristinæ, & nouæ gratiæ præsidio communitus omnem libidinem noxiam, & simul cuncta uita foeliciter superabit. Quo circa desinat, si quis uictus forte ceciderit, aduersus naturam

Roma. 5

uanis quærelis insurgere, quasi inuitus illius impulsu de-
 derit, neque rursus Deum incuset, quasi is sua gratia de-
 stiterit adiuuare. Quin potius seipsum redarguat, uel quod
 sibi ipsi plus æquo confidens temere certauerit, uel quod
 pusillanimitate perterritus ultro sese hosti dederit. uillipē-
 dens auxilium desuper implorare. Certum est enim cū
 cōtos mortales faculis patere libidinis, & asidue ex quo
 sunt homines, proteruis sētationibus impetu, scuto tamē
 præpotentis gratiæ semper, & ubique defendi. Et quis
 est, ut interrogat idem Augustinus, usque adeo sapiens,
 ut contra libidines nullum habeat omnino conflictum?
 Votis ergo instandum est, & subsidium diuinæ gratiæ
 piis precibus die noctuque desuper exposcēdum, quod
 & Paulum gentium doctorem, dum eiusmodi quaterere-
 tur luctamine, exposcere solitum legimus, & idem nos
 suis ipsius exemplis, & eloquijs edocemur. Video, in-
 quit, aliam legem repugnantem legi mentis meæ, &
 captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris
 meis. In foelix homo, quæ me liberabit de corpore mor-
 tis huius? num angelus? num homo? num egomet?
 num alia creatura? Quis autem id sibi denique præsta-
 re possit, subsequētib; his uerbis ostendit. Gratia in-
 quit Dei per iesum Christum dominum nostrum. Con-
 cedimus ergo allegantibus pro natura corrupta, oppus
 gnari nos quidem ex ea occasione etiam inuitos: nec
 subsistere per nos met posse, atqui asserimus tamē posse
 nos per uirtutem naturæ conditæ, quantacunque ea
 sit, reparata iam per lauacrum regenerationis, & per gra-
 tiam nobis semper asistentem, & præualere libidini &
 tentamenta carnis uincere si uoluerimus ita tamen, ut
 qui uicerit, uictoriam non propriæ uirtuti, sed gratiæ di-
 uinæ ferat acceptam: sciens, quod qui nostra sponte ces-
 cidimus, non nisi per gratiam resurgemus, ita planè ut
 in casu culpam nostram, in erectione Dei gratiam semper
 agnoscamus. Cesset itaque iam omnis quærela ad

Roma. 7

Ibidem

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

versus inſitam hominis naturam, & omnem culpam ex
uitio deprauatæ uoluntatis in noſmetipſos cōferamus:
& neutique naturæ corruptæ tantum imputemus, quan-
tum etiam noſtræ uoluntati facili ad malum, & ſua ipſo-
ſius ſponte ruēt: quandoquidem nobis ipſis deſumus,
& torpori, deſidæque ſeruiſimus. Diſſerit eleganter pal-
ladius auctor græcus in dialogo de uita beati Io. Chri-
ſoſtomi præceptoris ſui, triplicem eſſe diſtinctionem do-
norum Dei: quædam communia, uidelicet ut eſt ſol, lu-
na, cœlum, aer, & eiufmodi, priuata alia, ut aurum, argen-
tum, & omne metallum, ac omne lignum: adde & ter-
ram, fluenta, & lacus, quæ olim & ipſa communia fue-
rant: ſed poſtquam auaritiâ, & habendî rabies peſtoris
bus humanis inſedit, in partitionem ceſſerunt. Ponit ue-
ro & tertia dona, quæ neque proprie communia ſunt,
neque priuata prorsus, ut eſt uirginitas, & caſtimitia, nō
enim omnis eſt, qui cupit aſſequitur, ut uirgo ſit, & ca-
ſtus, ſed cuiſcunque ex dono ſpecialis gratiæ cōceditur,
& qui ad huc cœlebs eſt, ut liberum ei ſit continere, ſi ue-
lit: nam qui iam matrimonio coniunctus eſt, etiam ſi
huius rei deſiderio teneatur, quum fuerit præoccupatus
coniugio, uoti ſui compos eſſe non poteſt. At hoc eſt li-
berum ſacerdotibus, qui poſſunt continere ſi uelint, &
ſi eadem gratia, qua uocati ſunt ad ſacerdotium, ſubſtan-
tur ad ſeruantiam etiam caſtitem, quæ ipſi annexa eſt
ſacerdotio. Q uandoquidem, ut idem auctor aſſeuerat,
ipſum etiam ſacerdotium, neque commune eſt, neque
propriū cuiuſq̄, ut plerique male exiſtimant: ſed eorum
tātū, quàm ſunt digni, & idonei, & uocati a deo. Q uod
ſi ſecus ſit, male. Vnde Apoſtolus. Nemo honorem ſi-
bi affirmat, niſi qui uocatur à Deo tanquam Aaron, qui
non ſeipſum clarificauit, ut pontifex fieret, ſed inuitatus
cœleſti uocatione ad hoc munus acceſſit.

Heb. 5

Quid sit, quod sicut in sanguine Christi per baptismum deletur omnis culpa, non deleantur & incendia libidinis: quæ ex ipsa met culpa prouenerant.

Cap. XXXV.

Explicanda est hoc loco questio, quare post baptismi gratiam, remanserit poena illa peccati: hoc est fomes libidinis: qui (ut paulo ante dicebam) inductus fuerat per peccatum: quum per lauacrum sacramentale, culpa illa originalis tollatur, & reparatur gratia, quæ fuerat ante peccatum. Ad hæc dicendum id, quod à multis theologis scribitur: quod sicut Christus pro morte suam non sustulit poenam mortis, sed uitam per futuram resurrectionem restituit: sic non amouit fomitem peccati, sed super induxit innocentiam, quæ obstaret peccato. Cur uero noluerit Deus omnes eruminas, quæ per peccatum introductæ sunt, per regenerationis quoque lauacrum tolli. D. Augustinus in libro quæ de ciuitate Dei inscripsit, qui est in ordine tertius decimus, multas nobis rationes adduxit quas itè persequitur. D. Thomas Agnoscas libro contra gentiles quarto: ubi de hac ipsa questione diffuse, ac subtiliter ab eo multa dicuntur. Siquis dem (inquit Augustinus) regenerationis sacramentum continuo sequeretur immortalitas corporis, ipsa fides eneuaretur, quæ tunc est fides, quando expectatur in spe, quod in re nondum uidetur. Fidelium autem robore, in certamine, in maioribus duntaxat ætatibus, etiã mortis fuerat superandus timore, quod in sanctis martyribus maxime enitet cuius profecto certaminis nulla esset uictoria, nulla gloria, quia nec ipsum posset esse omnino certamen: si post lauacrum regenerationis, iam sancti non possent mortem perpeti corporalem. Hæc ibidem Augustinus. Sed & in libris de trinitate. Quamuis (inquit) & ipsa mors carnis de peccato primi hominis

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

originaliter uenerit, tamen bonus eius usus gloriosissimos martyres facit. Ideo non solum mors ipsa, sed omnia saeculi huius mala, dolores, scilicet laboresque hominum, quae de peccatorum, & maxime de peccati originalis meritis ueniunt unde facta est & ipsa uita uinculis mortis obstricta, tamen remissis peccatis ea remanere debuerunt, cum quibus homo pro ueritate certaret, & unde exerceretur uirtus fidelium: & unde nouus homo per testamentum nouum, inter mala huius saeculi se nouo saeculo praepararet. Profunt etiam eiusmodi mala, quae fideles pie pro iustitia patiuntur, uel ad emendanda peccata, uel ad exercendam, probandamque uirtutem, uel ad demonstrandam huius uitae miseriam, ut uita illa coelestis, ubi beatitudo certa est, atque perpetua, & desideretur ardentius, & instantius inquiratur. Haec. D. Augusti. Beatus uero Thomas. Congruenter, & utiliter inquit factum est, ut sublata culpa poena remaneat, quatenus conformitas fidelium ad Christum agnoscat, sicut membrorum ad caput. Nam quemadmodum Christus multa prius passus ita ad immortalitatis gloriam peruenit, sic decuit, & fideles, per multas tribulationes, & aerunas ad illam ipsam immortalitatem perducantur, quasi portantes insignia passionis Christi. Sicut dicit Apostolus ad Ro. Heredes quidem Dei, quo heredes autem Christi, si in eo copatimur, ut & simul glorificemur. Adde dicit: & alias rationes parum dissimiles ab his quae dictae sunt quocirca non operae precium fore duxi hic eas amplius referre. Pertransire autem non possum id quae de hac ipsa re per acute Iacobus Valentinus super psalmos in ultima sua questione disseruit. Gratia inquit baptismalis tollit cum ceteris peccatis et concupiscentiam, non ut non omnino sit, quia remanet: sed ut ille fomes, qui remanet, non imputetur alicui peccatum, nisi animus suggestioni consenserit. Quod uero enim necesse fuerat concupiscentiam magis quam iram tolli, quasi peccati poenam: quum necessario competere hominibus utrumque uideatur: nec, nisi ab effectu irasce, aut concupisce

Roma. 8.

re, uel bonū, uel malū possit appellari. Nam q̄ hæc, aut ad odium, aut ad intemperantiā homini famulētur, certe ma' ū est: uerū quia neq̄ posteritatis successio sine cōcupiscētia reparatur, neq̄ emendatio, aut saeuera castigatio sine iusta ira consistere potest, necessariū utrunq̄ uidetur, ac propterea nō esse malum, sed iustitig, ac propagationis ministerium. Hæc ille. Sed de hoc satis nos cetera prosequamur, per quæ, ea ipsa quæ diximus, multo gratiora, atque etiam planiora reddantur.

Cur tanta libidinis titillatio, & tanta uoluptas homini data fuerit, si bonum erat ei mulierem non tangere. Cap. XXXVI.

Restat quoq̄ respondere & his, qui propter feruorem libidinis, & uehementiam uoluptatis: calumniantur castitatem: detrahentes nequiter religioni, quæ hanc mandauit. Quid tanta (inquit) uoluptas actionum à Deo hominibus naturaliter data est, si futurum erat, ut esset aliquando multo sanctius sese ab his abstinere, q̄ frui? Haud magni profecto negotii esset eius modi obiectioni, calumniæ uel potius respondere, ac etiā satisfacere: modo uelint patiēter audire, & causas noscere, quas uel ipsi nesciunt: uel potius simulant se nescire: quemadmodum illi, de quibus dictum est. Et noluerunt intelligere, ut bene agerēt. Principio ergo, si forte nesciāt, tantum abest, ut uoluptas ista ueneris sit aliquid ppriū, atque præcipuum in homine, ut nihil prorsus homini cōiugerit habere cum brutis communius q̄ uoluptatē: usq̄ adeo ut quū in cūctis actibus homo pecudibus antecellat, i eo solū bestiis cōparat: q̄ audisimē, sicut ille, ferat ad coitū. Siquē cōmune est omnium animatiū, tū de fiderio p̄creationis innato, tū uoluptatis ipsius impulsu, libeter ad cōcubitū uere. Ex quo sanē constat uoluptatē hæc ueneris, nō esse humano generi p̄ singulari quopis

p̄sal. 35

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

munere datam, sed communicatam potius cum omni genere brutorum: neq; tam datam, q̄ potius subortam, post præuaricationem primogenitorum unâ cum aliis perturbationibus repugnantibus rationi, ut supra diximus. Absit inquit, D. Augustinus in libris de ciuitate dei, ut suspicemur in ea fœlicitate rerum, ante peccatû, non potuisse prolem fieri, sine libidinis morbo. Nam quum eo uoluntatis nutu moueretur ea membra, quo & cætera membra corporis, sine illecebroso ardoris stimulo, & libidine coeundi, cum tranquillitate animi, & corporis, nulla corruptione integritatis, ad officium propagationis coiretur. Vel in propagandis hominibus id euenisset nobis, ut de apibus legimus, quas non libidine, & cæterorum animalium procreatrice uenere generari certum est: sed paulatim, ut stipatæ sunt, per mella uiscere: ut sole omnium nõ fœtus ædât, sed faciant, atq; ex opere nascatur suo. Haftenus ille. Factus est ergo ex tanti uiri sententiâ, uiri mulieriq; congressus post peccatum, nam antea in paradiso quasi angeli permanebant, nullis cõcupiscentiis flagrantibus, nullisq; animi affectionibus infestat: nec ullis (ut dicit Chrysostomus) naturæ necessitatibus obligati, utpote incorruptibiles, & immortales conditi. Quare eos ad suscipiendam sobolem uoluntarius usus, non libidinis impetus, utrunq; sexum caute, absque corruptionis labe, & absque uenerea uoluptate iunxisset, & ad pariendam maturitas partus absq; uilo dolore foeminea uiscera relaxasset. Cæterum post præuaricationem data est uoluptas hominibus, sicut & cæteris animantibus, & ad propagandam sobolem, & ad leuandos dolores partus: qui tot menses uentrem discerpunt, & in partu pene exanimant parientem. Factum est ergo eo interuentu uoluptatis ut tam hominû, quàm cæterarum animantium genus ab interitu præseruetur: neq; ea illecebrosa, ueluti fomentis quibusdam, quæ dura, & aspera tolerata sunt in matrimoniis, blandiuscule moq;

lirentur. Nam auctore Lactantio, quis ederet, aut biberet, aut procreandis liberis operam daret, nisi esset in his præpotens aliqua delectatio, quæ ad id hominem, quibusdam blandimentis attraheret? Scire quidem, atque uerissime. Quis nam diu perferat furētis uxoris rixas, liberorum curas, alendæ familiæ impensas, regendæ, seruandæque molestias, iminentisque semper cladis cuiuspiam asfiduum, sollicitumque pauorem? Quis inquam ferat? nisi tot incommoda, illecebræ huius uoluptatis, & quotidiana eiusmodi blandimenta lenirent? Quæ nam quæso mulier tam perditæ mentis: ut experta grauescētis uteri molestias, passa que semel intolerabiles penè dolores partus, subeat iterum eadem mala gratis? nisi dolores, quos parturiens sensit, concipiens obliuisceretur atque futura discrimina, præsentis uoluptatis illecebris compensaret? quæ ideo maior eis quam uiris dari existimatur, ut cui pluris constant, suauius etiam saperent uoluptates. Quamobrem manifeste apparet, uoluptatem istam ipsam ueneris non esse natura ita necessario humanis rebus admixtam, ut ab homine per se ipsa expectatur: alioqui is à sue, & pecude nihil different, sed datam potius uel in pœnam peccati, tanquam morbum aliquem, & defectum, uel ut ea ipsa incommoda, (ut diximus) quæ inuexerat nobis peccatum, leuiora aliquanto redderentur huius accessione uoluptatis. Nisi ergo dolor pariendi, & reliqua tædiâ educandæ sobolis, in ultionem peccati data fuissent, uoluptas in concipiendo non foret.

Datam fuisse homini concupiscentiam carnis,
ut uirtus continentiæ appareret.

Cap. XXXVII.

Accedit ad hoc causa nihilo minus probabilior superioribus, quæ est, ut appareret in homine uirtus cōtinentiæ. Nam ociosæ quidem essent uir

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

autis in nobis, nisi pariter inessent vitia uirtutibus aduersa
santia, quæ ab eis expugnarentur : quoniam ubi uictorū
fomenta non sunt, ibi nec experimenta uirtutum haberi
possunt . Ne uirtus ergo nostra torpesceret data est ei
aduersaria uoluptas, nec qua superata, possit hæc , cuius
fit nitoris, atque firmitatis, agnosci . Sicut enim honestæ
uirtutis est iracundiæ impetum moderari , & cupiditatē
ab alieni appetitione frænare, ita quoque magnæ uirtu-
tutis est se continere à libidine, & ueneris uoluptatibus
uiriliter repugnare : quibus in rebus si uoluptas abesset
sua, nullus esset continentiæ locus . Indiget enim castus
rebus, in quibus actione sua aliquid possit insigne casti-
tatis præferre, quo constet, quomodo castus merito sit
habendus: sicut de forti, & de liberali cōstare uidemus:
qui quidem, ni res habeat, in quibus & liberalitatem, &
fortitudinem suam exerceat, nunquam eius aut fortitudo,
aut liberalitas apparebit. Sic ergo se habet ad castita-
tem uoluptas ueneris, ut ad fortitudinem iracundia ani-
mi, quæ à Peripateticis cotes fortitudinis appellatur.
Quid est enim (si fas est pro ornamento dicendorum
hic aliquid ex gentiliū fabulis meminisse) quod dicatur
Iuno Herculem maximis quibusque obiciisse pericu-
lis : nisi ut illius uirtus illustrior redderetur : atque eū
poetæ diuinis honoribus ornarent : & dignum cælo
facerent : Nec ob aliud quidem dominus suum illum
præstantissimum athletam sobum iniquo Sathanæ om-
nibus modis uexandum præbuerat, & Abraham tam
admirabiliter tentauerat, nisi ut posteros erudiret exem-
plis, atque simul uterque, ille patientiæ, hic obedientiæ
ampliora præmia reportaret. Consueuerunt nanque im-
peratores uirtutem militum in maximis experiri pericu-
lis, quibus eos sæpius de industria obiciunt, ut eorum
uirtutem aliquo experimento cognoscant, æquo eos
postea ad sublimiora militiæ munera euehant . At non
non sic Deus, cui omnes noti sumus, etiam antequam
nati : sed

nati: sed iccirco nos his exerceci permittit, ut nos ipsi nobis noti simus: quatenus fragilitate nostra cognita, deposito arrogantiae tumore, nihil quicquam tribuamus meritis nostris: sed & laudem, & gloriam, & omnem uictoriam ei referamus acceptam: exhibentes scilicet Deo, quod suum est, & in nobis solum nostrum agnoscētes peccatum: quoniam hoc tantummodo nobis est propriū. Non, n. uult Deus nos securos & absq; ullo labore ad illam cœlestē beatitudinem peruenire: iccirco statuit pugnam inter carnem, & spiritum, ut illa pro uoluptate, & libidine: hic ei pro castitate & cōtinentia repugnaret, & inuitam (ut par est) obaudire compelleret imperio rationis. Nulla namq; uictoria cōstare pōt, ubi pugna nō est: ardor sanē libidinis probatio est castitatis, & quo quis quis grauius affligitur, eo speciosius coronatur. Vnde ^{2. Cor. 12} Paulus apostolus. Virtus, inquit, in infirmitate perficitur. Tunc quidem quum Imbecillitas nos oppugnat, si persistimus impolluti pudicitiae corona donamur. Multum profecto uel hoc ipso in Deum delinquit, quicumq; libidinis usum datum putat, ut eo suo quisque arbitrato uoluptuose fruatur, & non potius ad procreandam de se prolem, de quo ethnicus poeta Vticensem Catonem laudat dicēs. Et ueneris maximus usus, progenies. Nūquid & diuitiae ad luxum tantummodo, & non magis ad usum necessarium, liberalitatemque exercendam hominibus datae sunt? Nunquid iram ad ultionem, & ad trucidandum se inuicem homini duntaxat innatam existimatis? & non potius ad castigandos, & corrigendos subditorum excessus? Num uox homini praestita, ut impudicas, & amatorias cātilenas decantet? & nō potius ut interiora, animi sui pandat arcana, & laudet Deū, & benedicat nomini sancto eius? Pari quoq; impudentia dicere poteris. Cur sunt mulieres? cur est amor? At ego pariter dicam, cur sunt adulteri, cur fornicarii, si sint uxores? Ita etiam dicas non fit uenter,

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

ne fiat crapula: atqui uenter non inducit crapulam; sed improba ingluuies: sicut neque uinum ebrietatem, sed intemperantia, iuxta uulgatum illud. Nam nullum crimen uini est, sed culpa bibentis. Pari ergo ratione, nec libido sola causatur fornicationem, nec uoluptas sola parit incontinentiam, sed luxus mollities atque supina negligentia. Nam sicut necedere, nec bibere, nec etiam irasci malum est, si adsit molestia: ita nec frui uoluptate, peccatum, si rite, ac legitime, cui licet, cum uxore comunicetur. Concupiscere quidem (haud inficior) naturale est: neque enim amoueri peius potest ab animo innata appetentia ueneris, neque a carnis stimulus uoluptatis: at male concupiscere, & agere libidinose, uoluntatis nostrae est, & proprii uisus cuiusque arbitrii: quum non tam propter humanam infirmitatem, quam propter negligentiam: in lubrico foedae concupiscentiae decidat. Quamobrem annotentum quantum in nobis est, & assidue a Deo supplicii oratione poscendum, in hoc tanto certamine pereamus, nam huius auxilio, concupiscentias quamuis actis, quamuis molestas omnino superabimus, & erit postea facile, quod impossibile antea uidicauimus. Minime ergo mirum est (ut huic quaestioni tandem finem imponam) si homini uoluptas data sit quando eam, non ut in concupiscentiam pronus ruat, (ut satis probauimus) sed ad incitationem procreationis, ac in solamen laborum, & ad experientiam uirtutis, constet esse concessam. Ceterum quoniam iam satis arbitror parere, ex his, quae haec tenus dicta sunt, cuncta uitia, ad quae quis plus, minusue ex naturalibus causis inclinatur, & si sit difficile, tolli tamen posse gratia Dei, studioque & disciplina uolentis: ac iustis de causis uitiorum fomites post lauacrum regenerationis in homine permansisse: restat modo, ut quorsum, & quomodo eiusmodi inclinationes deflectendae sint, dicere aggrediamur.

De triplici amore, & triplici uenere.

Cap. XXXVIII.

Quoniam ergo ad amorem, & uenerem desinet, atque inclinari natura, aut sideribus desuper arbitrantur sese præcipere (ut pauloante dicebam) conducere uisum fuit, ut quæ uenus, & qui amor ex ea inclinatione sequendus sit, iuxta Platoniorum discipulum nam, hoc loco referamus, non tamen subtiliter, sed stilo plane simplici, ac pingui (ut aiunt) Minerua: ut facile omnis lector intelligat, quid sibi in ea re sit agendum. Etenim ferunt hi geminas esse Veneres, cœlestem uidelicet, & terrestrem. Veneris utique cœlestis partes dicunt esse, aliter humanum intellectum ad desiderium illius pulchritudinis perfruendæ, quæ comprehenditur animo per contemplationem: & hinc amorem exoriri cœlestem, cuius proprium est attrahere hominem per contemptum terrenorum ad amanda cœlestia, atque huiusmodi mentem desiderio illius supernæ pulchritudinis inflammare. Veneris autem terrestris officium esse dicunt, accendere non hominem solum, sed etiam pecora, ferasque ad libidinem coeundi: atque ex ea alterum amorem gigni, quem uocant terrestrem cuius facibus accendimur ad concupitam formam, ut ei per uoluptatē sensuum, & præcipue tactuum in unitatē carnis iungamur. Et hinc dicunt ipsum hominem, absque ullo iudicio rationis, ex quadā ægritudine animi, modo in hos, modo in illos improbos, & meretricios amores impingeretur. Hunc nero amorem scircò cæcū pharetrati, puerū, uolucrum, nudum ingeniosi poetæ finxerūt: quoniam re uera, præceps est, ferox, incostans, dubius, & absque ullo pudore quæ omnia intelligi sub ea fictione uoluerunt. Amorem igitur ambæ Veneres gignunt, & utraq; sui simile ex eo alterum appellamus amorem diuinum, alterum improbum, & terrenum: Nituntur autē hi gemini amores per uiribus uterque suis, alter nos altius ad superna leuare, alter inferius

DE CONTV. ET CONTI. SACER.

ad ima delicere. Quoniã uero uterq; forma, & aspectus pulchrorũ maxime delectat: unus obiecta qualibet speciosa forma, per eam mox à terrenis sese recipiens, intẽdit ad illius diuinæ, atque cœlestis forme pulchritudinem contemplandam, ut nihil quicquam, aut decorum esse, aut præterea diligẽdũ putet. Vnde fit, ut is ex pulcherrimis quibusq; formis, quas hic uidet, ad amãdam illam diuinam, atque cœlestem pulchritudinem quam non uidet magis magisq; accendatur. At uero alter qui terrestris, & mũdanus dicitur, ab ipso statim intuitu pulchrorum, uisus specie, ad concupiscentiam statim lasciuæ rei concitatur. Et ita sicut amor diuinus, quo mouetur homo contemplatiuus, extemplo ab aspectu deducitur ad mentem: sic contra terrenus, qui est uoluptuosorum, repente ab aspectu excitatur ad sensum. Sunt qui adiciant his & territum amorem, qui, & si cœlestis omnino non est, ut ille, tamen non improbus, ut iste, sed mediũ. Is enim conciliatur homini, non tam per speciem formæ, q̃ etiam per opinionem uirtutis, aut paritatẽ animorum, aut similitudinem studiorum, aut denique per cõmunem generis & cognationis affectum. Hinc etiã naturalis pietas parentum in filios, ac rursus filiorum in parentes, necnon necessitudo fratrum cognatorum & necessariorum, atque etiam charitas amicorum inter se uicissim amãtium, quæ in uita dirimi sine detestabili scelerẽ, crudelissimaque perfidia non potest. Tres ergo referuntur diuersi amores, qui & tria diuersa nomina, ab eo, quod quisque efficit, sortiuntur: Cœlestis uidelicet, Terrenus, Humanus. Primus quidem seruit spiritui, secundus sensui tertius opinioni, & naturæ. Primus igitur reddit nos spirituales, secundus bestiales, postremus animales. Huc etiam uidetur spectare, quod Cicero in eo libro: qui de natura Deorum inscribitur, plures Veneres memorat: unam Cœlo scilicet & die natam, aliam spuma maris, tertiam Ioue & Dione, quæ uulcano nupsit,

addidit quartam Syrio Cypriacq; conceptam, quæ Adonim dicitur adamasse formosissimum puerum : quam possumus interpretari esse nefandissimam Sodomitarum uenerem: de qua superius satis dictum est, ut addi præterea nihil necesse sit.

Adhortatio ad diuinum amorem
Cap. XXXIX.

Quoties ergo ad uenerem, & ad amorem procliuus, atque propensius inclinari te senseris quasi in tua genesi Venus & Mercurius congressu, conspectuque mutuo coniuncti fuerint, quo fidere gentes procliuiores solere esse ad amorem astronomi suis commentis fingunt, audi quid tibi agendum sit sine offensione Dei, & sine pernicie danoq; salutis. Inclinaris tu forte tua natura ad Venerem, & ad amorem : parcendum est tibi, hic nondum aliquid mali est, immo multum boni, modo tu ad eam tantum intendas Venerem: quæ ex Cælo orta est, & cœlestis dicitur, & quæ cœlestem ac diuinum amorem ex se parit: uel si id, quasi nimis arduum, præstare omnino non potes, ad huc saluæ res sunt, aliud tibi remedium restat: habes alteram Venerem, quæ sequaris: quæ Ioue nata nuptiis gaudet legitimis: hanc adire potes, & dum licet, matrimonio copulari, quod Deus instituit legitimum, & sanctum, & impudicam illam Vulcani uxorem, una cum Adonis amica uitare. Verum nos qui coelibem uitam ducimus, ad illam cœlestem tantum Venerem, & ad amorem illum superum totam debemus aciem mentis attollere: & quum quid uisquam oculis arridet, pulchrum, aditum nos recipere introversus ad animum, & hanc eandem speciem, quæ tantopere oculis placet, quærere extra corpus: quatenus mens nostra, per ea quæ arrident oculis, statim ad contemplandam inuisibilem speciem illius diuinæ pulchritudinis

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

erigatur. Hoc enim modo amor ex humano cœlestis redditur, qui solus semper, & ubiq; foedo, atq; terreno illo amore contēpto, à nobis est præ cunctis rebus optandus. Nam quid ulterius quærendum nobis erit, ubi Deum ipsum habuerimus? qui unus est pulcherrimum longe pulcherrimus, cuius pulchritudinem, ut ille ait, sol & luna mirantur. Is est, in quo mens humana perpetuo sine torpore quiescet, & animus suppeditatione omnium bonorū sine saturitate replebitur: semper absq; ullo interuentu mali in sola ipsius Dei fruitione beatus. Ad hunc ergo perfectum amorem toto feramur affectu: etq; cathenatis nexibus hæreamus. Ab hoc autem amore quicumque capitur, tum maxime liber est, quam maxime captiuus. Non fit ergo nobis hæc terrena species, & corporalis pulchritudo lenocinium carnalium uoluptatum: sed exhibeat potius nobis supernæ illius pulchritudinis exemplar, ut ex eo aspectu pulchrorum, pulchritudo illa cœlestis, tanquam ex speculi repercussione relucens, ad sui amorem nos prouocet. Est enim præscriptus ordo naturæ, ut ab his, quæ sensibus patent, euehamur ad ea, quæ non nisi mentis agitatione comprehenduntur. Ideo Paulus apostolus. Inuisibilia Dei, inquit, per ea, quæ facta sunt, à creatura mundi intellecta conspiciuntur. Et maxime ecclesiæ doctor Gregorius, Cælorum, ait, regnū ideo terrenis rebus simile esse phibetur, ut per ea, quæ animus nouit, surgat ad incognita, quæ nō nouit. Cuncta ergo, secundū Apostoli sententiā, ex uisibilibus ad inuisibilia, & à corporalibus ad incorporalia, & à manifestis ad occulta, & à terrenis deniq; ad cœlestia referenda sunt. Quid quod eiusmodi notiones, non solum in creaturis omnibus habeantur, sed etiam in sacris litteris ubiq; pro certa spiritali intelligentia deprehendantur. Nā tam in prophetis, quam etiam in apertis historicis oculata quædam mysteria per formas, & imagines rerum uisibilem undique, sese nobis ostendunt, quæ

Roma. 1

diuino tantum spiritus, & non humanæ doctrinæ scientia ualent explanari. Scribit Pytagoreus Archytas enim nullo pacto debere censerī sapientem, quā a Deo ad res creatas cogitatione non transeat: atque ab his ipsis rebus ad Deum rursus eiusdem cognitionis admīniculo non ascendat. Sapientissime sanè dictum: nam impossibile est profecto homini adhuc in carne uiuenti, quicquam de arcanis, atque cœlestibus contemplari, nisi per imaginem, & similitudinem, aut uisibeam rerum uisibillium, quas ita creauit ille summus opifex Deus, ut in his disciplinam quandam poneret rerum inuisibillium. Socrates p̄p̄ea (ut legitime apud Platonē) f̄tebatur se p̄p̄sisimū omnium esse ad amorē, & t̄n̄ unus omnium ab omnibus perhibetur amauisse legitime. Is enim et̄i per omnem uitam palam, sine ulla prorsus dissimulatione, in castris cupidinis uisus sit militasse, nunquam tamen ab ullo notatus est, quasi minus pudice dilexerit. At qui potius quicquid formosum in multis repperiebat sparsum corporibus, paruipendendo cuiusque speciem, id totum in unam ueluti formam perfectam coagmentabat, & auocans sese à corpore, id ipsum ad illam cœlestem pulchritudinem referebat. Potrò si nouerat facere id ethnicus, quanto magis christianus: qui Deum toto corde tota anima, & omnibus uiribus, ex diuinæ legis p̄cepto tenetur. Et id quidem merito: nam sic dilexit nos prior, ut pro nobis filium suum unigenitum daret, qui quum esset Deus fieret nobiscum homo, nobiscum pateretur, nobiscum habitaret: ut uel sic per uisibilem hominis formam disceremus amare inuisibilem Deum: Quid enim mirandum est, si natura ad amorē inclinamur: quū in dilectionis p̄cepto, Dei uidelicet, & p̄ximi, p̄deat tota lex, & p̄phetæ, & ipsius legis p̄fectio tota in dilectione cōstituatur: Quin tāta est uis amoris, ac tālate patet, ut et̄ diligere inimicos oporteat: dicite d̄no, Diligite inimicos uestros, & bene

Luc. 6

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

facite his, qui uos oderunt. Amare itaque & natura, & præcepto cogimur. Amemus ergo, sed legitime, sed prudice, sed honeste. Et enim ista inclinatio sic dirigenda est, ut ordinatam habeat dilectionem, & diligat quod diligendum est, nec plus, minusve quàm diligendum est, aut æque, quod plus, minusve est diligendum. Ea ergo amoris ratio est habenda, ut uniuersos affectus, quibus prauè in terrenis rebus utimur, temperemus, & in Deum totis feramur habentis. Concitationes quidem animorum, quibus trahimur ad amorem, bigæ, aut quadrigæ similes esse perhibentur, ubi aurigæ moderantis est uita scire, non equorum trahentium, atque ad eum ipsum rectorem pertinet statuere qua sit eundem, non ad equos uectores. Quandiu enim arte moderabitur, quantumlibet concitatus feratur, non offendet: sed si moderato ris inscitia decerrauerit à recta, quantumuis placide, aut leniter eat, in abrupta cornuet, uel incōfragosis uexabitur, uel certe, quominus opus fuerit, deferretur. Sic planè est cursus uitæ huius, quæ affectibus quidem semper uelut equis pernicibus trahitur: sed refert qua uia, & quo modo deramine feratur. Dirigendi quidem sunt amoris affectus semper ad dilectionem Dei, & proximi propter Deum: atque omnis cura nostra adhibenda est, ut in ipso, & cum ipso, & per ipsum omnia diligamus: ita ut ne nos quidem ipsos, nisi per Deum amemus: quando & ipse quoque dilexit nos per nos, & propter nos miseratus est nostri. Ecquid Deus non fecit, ut à nobis merito præ omnibus amaretur? quid non adiuuenit? quid omisit? Quin uel ex hoc uno nosce quæso, quàm uehementer nos amauit: qui ob admirabilem amorè suū in nos nullo nostro merito comparatum, de caelo descendens factus est homo, inops, humilis, subditus, contemptibilis, abiectus, passibilis, & tristis denique usque ad mortem crucis. O bone Iesu, qualia, & quanta sustinuit pro nobis? quibus nos affectisti meritis, indignos

illis muneribus tuis? Quas culpas, quas iniurias con-
 donasti nobis miseris, atque immerentibus? Quem nã
 ergo ex omnibus mortalibus conferre merito, nedum
 præferre tibi in amore poterimus? Num uxorem? num
 liberos? aut amicum? num parentes? cognatos? affi-
 nesve? aut alium quempiam necessitudine aliqua maxi-
 ma nobis, siue officiorum, siue meritorum causa coniun-
 ctissimum? Tu sanè omnibus præcellis beniuolentias
 omnibus præis forma, & decore, omnibus antecedis
 gratia, omnibus antecellis meritis, omnibus præstas cha-
 ritate. Tu unus omnibus factus es omnia: tu nobis pa-
 ter, tu frater, tu dominus, tu amicus, tu (quod uix ausim
 dicere) compar minister, tu seruator, ac denique redem-
 ptor, & remunerator largissimus. O ergo nimium ingra-
 tus, qui te non toto corde amat: o multo ingrator, qui
 amat quicquam extra te: o ingratissimus omnium, qui
 amat aliquid plusquam te. Ad te nunc ergo currimus
 dulcissime Iesu, ut tu, qui omnia trahis, quum uelis, tra-
 has & nos ad te. Eia bone Iesu trahe nos, ita ut obliui
 omnium, quæ in mundo placent, & quicquid terrenum
 sapit, te solum diligamus, tibi tantum seruamus, de te,
 tantum meditemur. Trahe quæso pie Iesu tu, qui es
 omnia, & à quo omnia, & in quo omnia. Tu naturã reg-
 is, tu sideribus imperas, tu fata dirigis mutasq; tuo ar-
 bitratu: quum tu tamen maneat semper immutabilis.
 Tu plus sanè trahis quàm natura, plus exhibes q̃ (quod
 isti dicunt) fatum, plus inclinas quàm sidera: plus nites, q̃
 rerum omnium pulchritudines. Ecce domine ad te flē-
 tes clamamus, saluator mundi salua nos.

Solutio ad id quod dicitur, crescite & mul-
 tiplicamini. Cap. XL.

SEd hætenus de inclinationibus ad amorem: nunc
 respondere aliis argumentis oportet, quæ restant
 & quia de multiplicatione, & repletione terre, in
 udo oris semper laicius hominibus innatat, non est per

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

mittendum id diutius fluctuari in incertum: sed quomodo id intelligi debeat, dilucidius explicandum. Dixit Deus, Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Ecce dicunt hi in initio statim mundi præcepit Deus non-castitatem, quæ inducit solitudinem: sed multiplicationem generis, & frequens sobolis incrementum. Crescere autem, & multiplicari, nisi per maris & foemine commixtionem non poterat, quod est à castitate ualde diuersum. Callidi argumentatores, & patroni fallaces, qui dum student præuaricari controuersias, actionesq; causarum etiam ipsum ius sua interpretatione subuertunt: & ad fallendum iudicium, ex incongruis exemplis, uasnas & dolosas coniecturas obiciunt. Hi quidem suo arbitratu, & pro sua sententia locum istum interpretantur, non ut re uera sonat ut infra dicemus, & propterea falsi sunt. Etenim à uero sensu scripturæ argumentandi ratio tibi est eruenda, si uerū uis esse, quod affirmas, quod esse non potest, nisi talis sensus charitati, pietatique contineat: à qua ab errare, uel tantillum, diuinam scripturam posse, negatur. Benedixit utique Deus illis (sic enim scriptum est) atque postea dixit, crescite, & multiplicamini, & replete terram. Quod quidē uerbum est afferre rursam, cur foeminam maremq; potissimum matrimonio copulauerit, non autem Interdicere castitatem. Nā quū cōstituisse Deus hominū multitudinem mutua inter se opera propagari: atq; iccirco uirū foeminamq; recenter de limo formatos, coniugii uinculo copulasset: ut dicit scriptura, benedixit eis, & dixit, Crescite & multiplicamini. Nō p̄cepit ergo Deus, ut audis, sed tātummodo bene dixit: quod propriū est nuptiarū, ut bonis oibus auspicietur. Vnde scriptum est benedixit, quod si licet sonat (ut hiorum hominū loquar) bene præcatus est, & in primis liberorum frequentia, & generis multitudinē, pp̄ quod eos recenter creauerat, & ita matrimonio copulauerat. Nec enim dixerat hoc, ut hominibus præciperet, aut imperaret

Gene. 1

Gene. 1

rēt, ut sobolē coeūdi libidine ppagarēt, & sic crescerēt
 quū nemo sit q̄ propria uirtute, nec quū uoluerit qdē
 possit generare: quoniā non est in altulus hominis pos
 testate id facere: sed summi illius opificis Dei est, & dar
 re, & eripere liberos. Hic. n. sic cōiunxit p̄mos illos ho
 mines, ac deinceps reliquos, nō ut singulis, sed in uniuers
 so illis ḡgnēdi facultatē tribueret, q̄ alii alios ppagarēt,
 essetq̄ eis neq̄ potestas, quā uoluerint, neq̄ necessitas,
 quā noluerint generādi: sed ex nutu Dei possibilitas p̄
 nēdi: & p̄ arbitratu suo libera facultas cōtinēdi. Impat
 ut sanē, & aufert q̄bus uult Deus munus hoc fecēditas
 tis, uerū benedictionē multiplicādi, & crescēdi, quā tūc
 in principio pr̄buit, numq̄ ab uniuerso hominū genere
 tollit, nec tollit, usq̄ ad cōsumationē s̄culorū. Cōstat q̄
 dē hoc uerbū de multiplicādo, dictū esse in uniuersale,
 & propterea nō tenetur quilibet p̄stare de populo, sed
 satis est, ut in cōmuni p̄stetur. Multa enim sunt uni popu
 lo necessaria, quæ nemo p̄ se efficere solus potest, nec ēt
 tenetur: sed à multitudine efficiēdū est, ut aliud aliis an
 nitatur, & p̄stet. Erat aut̄ totus mūdus replendus, quū
 iis, q̄ se corporaliter exercebant, & res priuatas, & publico
 eas agerent, tū illis, q̄ rebus sacris, meditationi, contempla
 tioniq̄ uacarent, liberi his p̄orsus curis, quæ pr̄munt il
 los, qui & liberis, & uxoribus dāt operam. Equū enim
 fuerat eo tēpore dominū de corporali prius multiplica
 tione statuere, & subinde de spiritali: quādo genus ho
 minum ex tam exiguis initis esset paulatim imensum
 numerum multiplicandum, ut indeferent post modum
 ex ea multitudine, & q̄ cōtēplatiuā uitā agerēt, & q̄ aliā
 multo sanctorū multitudinē, nō carne, sed spiritu ppaga
 rēt. Nā quid quæso nouo illi populo fuerat tunc postus
 exoptandum, q̄ multiplicatio & humanae sobolis incre
 mentum: quandoquidē ob id, & homo ipse sit primo fa
 ctus, & ex eo potissimum matrimonium institutum.
 Cui nam ergo uideri mirum debet, si ille effector mun

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

est, & molitor Deus tunc à primordio in tam vasta solitudine uniuersi orbis, & in tam pusillo hominum numero, benedixerit sic nuptiis, dicens. Crescite, & multiplicamini, & replete terrā. Per necessaria quidem fuerat eiusmodi multiplicatio: ut tam latum orbis spacium rationabili simul semine repleretur, quod mox erat & animabus brutis opplendum: ne scilicet homines paterentur terram manere incultam, & numerosa copia bestiarum, ac vastissima solitudine imaniter efferrentur. Quāobrem post diluuium quoque quum uniuersum pene hominum genus esset aquis deletum, dictum rursus fuit. Noe filiis. Crescite, & multiplicamini super terrā. Quid est quod mandat crescite super terram, nisi ut sit populus, & is maximus, unde postea ueluti ex seminario quodam, & uirgines, & cœlibes secernerentur: qui incorruptis moribus uiuentes, alios edocerent recte uiuere: ut una secum postea repleant paradysum: Sylua plantanda est, ut crescat & ut sit, quod inde ad opus melius excidatur. Vinea quoque & ipsa plantatur, & crebra suffossione uberius propagatur, ut inde frequentes botri, & dulcia musta profluant, multo sanè potiora, quàm œnitas umbræ & opacitas foliorum. Sic & in matrimonii, ubertatis proprius fructus est continentia, in qua quidem plures saluantur, quàm in delectatione, & amœnitate nuptiarū. Sed terra modo satis oppleta est, nihil necesse è, ut fœcūda libidinis irriguitate luxuriet, & malis etiā feminibus occupetur, sterilitatis metu. At quod magis opus est, plusq; expedit ut ex sua tāta ubertate iam aliquot fructus pariat, qui eximātur ad maius opus, quàm ad solā propagationem carnalem, quicq; de carne quū sint, uiuant tamen spiritu, præter carnem.

Gene. 8

Non esse opus nunc propagatione carnali: quicquid
quam contra legem agere, & quod iam nimis
repletus sit mūdus hominibus, Cap. XLI.

ET si matrimoniū (ut id tibi concedam) uideatur ob necessitatem propagationis in principio mundi habuisse præceptum: attamen multiplicato postea genere hominum, quo ad eos, qui meliora non uerint, indulgentiam tantum habet, & remedium fornicationis, non autem præmium, neque præceptum: alioqui transgressor legis foret, quicumque caste uiueret, & mire matrimonium contemneret, quod planè constat esse uanissimum. Sed quid iam quæso opus est hac hominum multitudine? quid tu eam tantifacis? Vix nos capit orbis circuitus, de terminis quotidie litigatur, in quibus fines inuicem irumpimus alienos: ut uel super possessorio, uel de finibus, eriscundæque; familiæ causis assidue perstrepet iudiciale tribunal. Hæc una contentio forum tenet, exercet, ditatque caufidicos; committitque inter sese cognatos, affines, ciuitates, provincias, & regna. Iam intantum quidem creuimus numerum, ut nisi immaturus occidentum decensus, sub nascentibus locum daret, nosque absorberent Marsia, labores immodici consumerent, noui morbi subtraherent; crapula, ingluuiesque necarent: & plus hominum fere gladius, bellicaque, quàm naturalis factorum conditio raperent, iam diu certe in tam lato orbe, hominibus ipsis commorandi locus non esset, minusque pascendi. At rursus ingeminant hi. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Quidnam hæc multiplicatio ad nos, in quos fines seculi iam aduenerunt? quibus scriptum est: Tempus breue est, reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint. Neque sanè modo populus tam propagandus est carnali propagatione, quàm recensendus spiritali reformatione: quoniam iam instat dies domini, & omnia finientur breuè. Pro uarietate quæ de temporum uariabilis quoque esse debuit dispositio conditoris: ut de testamento ueteri factum fuisse uideamus: quum tamè is ipse conditor Deus perpetuo stabilis

DE CONV. ET CONTI. SACR.

abſq; alla mutatione p̄maneat. Siquidem & Abrahamiſ
cui ancillæ habere concubitum, nec ſecus evenit nepoti
eius Jacob, qui dicitur Racheli, & Liæ uxoribus obtēperat,
genuit eis liberos ex ancillis: Verum ſicut non eſt dādus
uitio eiufmodi hominū pellicatus, ita quoq; non eſt in
exemplum trahendus: quando ex diuina diſpenſatione
contigerit. Eo quidem tēpore, ac illis moribus, nō libidi
noſe quicq; ab his fiebat, quōs ea facerent, quæ hæc tēpe
ſtate, niſi libidinoſe fieri nullo modo poſſint. Sunt enim
ea quæ tunc re ipſa fiebant, figurate, & p̄phetice interpre
tāda, & nō imitāda: utpote tūc facta, ut eſſent poſteris p̄
dicia, & ſignificationes futurorum. Quamobrē multo
maioris meriti eos fuiſſe propterea apud Deū cēſendū
eſt, q̄ illos, quibus ſecūdū ueniā concedit Apoſtolus car
nalē cū ſuis uxoribus cōſuetudinē, ne labātur intērim in
fornicationis peccatū, propter intēperantiā. Id enim qd̄
ſecundum ueniā conceditur, fieri ſine culpa non pote
rat, quum non propagandæ tantummodo ſobolis cau
ſa, ſed exaturandæ potiſſimū libidinis gratia fieret: quod illi
ueteres patres neq; uxoribus, neq; concubinis admixti
quæſierāt. Nam ſicut ualde frugi, & moderatis homo
in cibo, & potu, non niſi ſalutem, & ſubſtantiam corporis
quærit: ita illi ſancti patriarchæ in eo concubitu, non
niſi filiorum propagationem quærebant, quæ erat ei tē
pori neceſſaria: quando exigua pars orbis exiſtebat tūc:
Dei populus, qui in ſummeſcentem fuerat & corporaliter,
et ſpiritualiter, propagandus. Quippe et Athenienſes
olim quum bellis, et tunc exhaustam ciuitatem noua ſo
hole reparare ſtauiſſent, decreuere ſingulis, quibus ſacul
tas alendæ familiæ eſſet, duas uxores duci, urbanam, et
agreſtem; ex quibus liberos uberius p̄pararet. Quod
tūc et Socrates ex imperio legis feciſſe putandus eſt, q̄
alioqui nullā fuerat fortalle ducturus. At modo nobis
longe ſecius agendum eſt, quibus nulla talis propagandi
neceſſitas ineſt, et quibus dictum eſt, ſpiritus eſt, qui uiu

nificat, caro non prodest, quicquam: quibusq; datae sunt
 repromissiones spirituales, non carnales. Sed quid iam
 pluribus uerbis instamus? si tam bonum, et honestū est,
 ut isti autumant, terram quoquo modo per operaz
 nis, nulla habita honestatis ratione, ubiq; hominum mul
 titudine repleti, quid iam pudicitia est opus, quid ma
 trimonio? quid fœdere nuptiarum? siquidem cer
 tior fœcunditas, atque frequentior soboles potest ex
 incontinentia, quam ex pudicitia provenire. Nam quis
 pudor? quæve ratio obstabit? ex istorum sententia,
 quin iam Semiramidis illius reginæ impudicæ coeun
 di promiscue lex rursū inducatur, et simul è com
 mentita ciuitate Platonis, illa tanta rerum omnium so
 cietas, ut et mulieres uiris, et uiri mulieribus sint com
 munes, et denique fœminæ maribus misceantur grega
 tim, et publice, in uis, ut greges, et armenta in pascuis, sicut
 Zenon, et Crisippus, et Diogenes, et alii huiusce tan
 tæ communitatis auctores improbe philosophati sunt.
 Quem morem Agathyrsos et Scitas ac Massegetas le
 gimus obseruasse: quodque sua etiamnum ætate, D. Hieronymus scribit, Scotorū nationē facere solitā, q; ut cuiq;
 libitū est, pecudū more, in quęcunq; obuia fiat insultātes,
 sine ullo pudore lasciuūt. Videte q̄ multa infanda susci
 piēda sunt uobis, si impetraueritis (ut uelle uideamini) ge
 nus hominū, nulla habita ratiōe pudoris, esse quocunq;
 modo multiplicandum. Procreationi sanē filiorum ope
 ra danda est, quis negat? at legitime, at honeste, at hu
 mano more, & rite in fœdere matrimonii: non au
 tem improbe, inuerecunde, pruritu canino: et ut im
 pudici uolunt, illegitime, & usu promiscuo fœmi
 narum. Male ergo interpretantur scripturam mali
 quando ex eorum peruerſa interpretatione tanta mox
 cōfusio uitæ, & morū subuersio cōsequatur: quod si fiat,
 omnem religionem, fidem, pudoremque tolli neces
 se foret. Desinat ergo mali agere perſe, & falsæ interp̄s

DE CONTI V. ET CONTI. SACER.

uitiationis nube obtegere improbos, & impudicos mores: subuertentes inique in exitium uirtutum; & patrocinium ultiorum, quæ ad salutem humani generis scriptura commemorat.

De multiplicatione spirituali in tanta hominum multitudine quaerenda. Cap. XLII.

Gene. i

Quanto uero factus sit spiritualem deinceps propagationem in tanto numero hominum exoptare, quàm carnalem, nemo sanè mentis ignorat: quum iam longe præter fecunditatem uirginitas, & magno interuallo castitas conubio præferatur, usque adeo ut idè qui in primordio rerum dixerat: *crecite, & multiplicamini, & replete terram*, modo suadeat in hæc ætate nouissima coelibatum, & consulat continere, & spadonum more sese castrare, ut non iam terra carnali propagatione, sed cælum spirituali sobole compleatur. Dedeceat, n. genus hominum belluarum more numero, & mole tantum corporis crescere, & nõ potius uirtutibus, & spiritu rationabiliter ampliari. Huius autem duplicis propagationis, spiritualis, scilicet & corporalis figura nobis oblata fuit in duobus patribus ueteris testamenti, tãquã duobus seminariis totius humani generis. Adam uidelicet, & Noe, quibus benedixit Deus eadem benedictione uerborum. ut crescerent, & multiplicarentur. Prior namque benedictio propagationis, quæ est ab Adam, qui terrenus interpretatur, terrenam, & corporalem generationem præfiguratur, quæ tandem propter carnis uitium, cui totam sese tradiderat, uniuersali est submersa diluuiò. At altera, quæ è spiritualis regeneratio, in Noe benedictione cognoscitur, qui interpretatur quiescens: & portat formam spiritualis regenerationis: cuius est proprium continuò diuinæ contemplationi uacare, quod tunc præcipue præstatimus, quum peccatissima & animi, & corporis

& corporis tranquillitate quiescimus. Non enim in car-
 nalibus hominibus, quales erant diluuii tempore, habi-
 tat Deus, Deo ipso dicente. Non permanebit spiritus
 meus in homine, quia caro est. Sicut ergo illa prior gene-
 ratio ob suam libidinem submersa est in profundum,
 ita hæc contra propter suam continentiam exaltanda est
 sublimis ad coelum. Ex duplici quoque promissione
 Abrahamæ uidetur idem manifestissime figurari. Abrahamæ
 namq; primo dictum fuit à domino. Leua oculos tuos
 in directum, & uide in loco, in quo nunc es, ad Aquilò-
 nem & Meridiem, & Occidentem, omnem terram, quæ
 cõspicis, tibi dabo, & semini tuo usque in sempiternum:
 faciamque semen tuum sicut puluerem terre. Fuit rur-
 sum eidem secundo coelitus noua sponsio propagan-
 di similiter generis repetita, his uerbis. Suspice coelum,
 & numera stellas, si potes: sic erit semẽ tuum. Prior itaq;
 repromissio quæ fit ex pulueris comparatione, ex qua
 caro nostra facta est: carnalis planè generatio demõstra-
 tur: altera uero quæ stellarum numero comparatur, spi-
 ritualis propagatio dici potest: quæ secundum interiorẽ
 hominem de coelo est: quoniã qui cœlesti uirtute præ-
 ditus est, & diuinis contemplationibus uacat, is iure me-
 ritoque cœlestis habetur. Hoc aut̃ promissum in Christo
 credimus euenisse: qui secundum carnem, semen est
 Abrahamæ: in quo per adoptionẽ & nos quidẽ Abrahamæ
 semen efficiamur, & promissionis filii, in fide, non in car-
 ne renati. Christi namq; euangelium in uniuersum orbẽ
 diffusum, in numerã hominum multitudinem, in unius
 Dei cultum, per conceptionem uerbi, & baptismi partũ
 regenerat: de quibus scriptũ est. Qui non ex sanguinibus,
 neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri,
 sed ex Deo nati sunt. sic & Apostolus confirmat. Nam
 estis, inquit, decem millia pedagogorũ habeatis in Christo
 Iesu, sed non multos patres, nam in Christo Iesu per euã-
 gelium ipse uos genui. Idem rursus. Filii mei quos

Gene. 6

Gene. 13

Gene. 15

Ioan. 1

1. Cor. 6

E CONIV. ET CONTI. SACER.

Gal. 4

Iac. 1

iterum parturio, donec formetur Christus in uobis, Et de ista generatione Iacobus Apostolus genuit nos, inquit, uerbo ueritatis. Iste ergo est conceptus, iste est partus ista sunt sancta connubia, quæ conueniunt, & apta sunt sacerdotibus: ex quibus propagatio illa spiritualis diffundatur, & multiplicetur ad immensum numerum multitudinemque stellarum. Forsitan hic aliquis dicat, quid futurum si nemo uxorem ducat: quando, sicut dicis, tantum præstat matrimonio cœlibatus? Quid futurum, rogas? Ad quid quæso de eo quod futurum nūquam est, tanquam futurum sit, quærere? Nunquã enim deesse poterūt q̄ nō malint uxores, et quòd laudabilior sit cœlibatus. Quod autem matrimonium bonum sit, satis, superque diximus, & iccirco eo quòd matrimonium sit, nulli omnino interdicitur, sicut nec cœlibatus, q̄ licet melior sit quam matrimonium non tamen cuiq̄ præcipitur, præterquam his ipsis, quibus datum est, ut possint, uelintq̄ continere: aliis uero dicitur. Habeat unusquisq̄ uxorem suam: & quæ non potest continere nubat: de quo supra satis diffuse diximus. Sed quis nam modo est tam perditæ frontis homo, qui sibi tantum arroget, ut diffidat sine sua ope propagari genus hominum possit & uereatur propterea integrum præstare cœlibatum? Nil est quòd uetearis potens est dominus (sicut legitur, in euangelio) semen Abraham etiam de lapidibus suscitare: siue ut ranas, & cicadas ex humo pluuiisque in uentibus: aut quemadmodum mures, quibus circa Ægyptas Thebas post magnos imbres æstibus torrodis uniuersa arua replentur: uel ut ethnicorum fabulæ perhibent, ex formicis, siue iactis seminibus ex terra. Nonne Deus, (ut me tandem expediam) eadem potestate, qua creauit primos homines & q̄ quotidie nouas animas creat creare possit innumeros. Seruare ergo continentiam & ducere uitam cœlibem, non est quod propter sobolis iacturam temere quisquam damnet: quum deesse nunc

Matth. 3

modo possit, qui ultro subeat officium mariti, & gratis adeat onera nuptiarum, & posset Deus solo uero bo si uellet absque opera hominum, non tantum unum sed mille mundos hominibus replere. Atqui iam (ut arbitror) satis probatum est, satisque constat, nihil necesse fore ad sobolem multiplicandam sacerdotum coelibatum solui: quando iam satis propagati simus: sed in tanto numero hominum spiritualement propagationem deinceps quaerendam esse potius: quam carnalem.

Duo esse genera Christianorum, sacerdotum: scilicet & laicorum. Cap. XLIII.

Quod autem Deus totam hanc futuram Abrahamae generationem, alios pulueri, alios stellis assimilauerit, non est absque mysterio. Quid enim aliud id sibi uult: quam significare ex cuncto populo christiano, alios quidem perfectos & quasi coelestes esse debere, qui inter caeteros instar stellarum fulgentium in his tenebris micent: de quibus legitur. Hæc est casta generatio cum claritate: alios uero minus perfectos, ac terrestres, & propterea pulueri comparatos, quippe qui, & terrena sapiant, & mundanis intendant rebus animum: de quibus Apostolus dicit. Et tribulationes carnis habebunt eiusmodi. Quocirca hi pulueri, illi stellis merito comparantur: attamen bene agitur cum utrisque: modo custodire Dei præcepta non negligant. Quo nam pacto potuisset agi melius cum uniuerso genere hominum, quam quod alii sobolis gratia, quam nequeant continere, nuptiis intendant: alii contemplationi dediti ab omni uoluptate contineant: quatenus utrosque, opere licet diuerso, uelut in familia rite disposita, dum suum quisque officium facit par administrationis suæ gratia prosequatur. Siquidem sacerdotis proprium est uacare contemplationi: & non, qua natura homo est, tantum uiuere. Non

Sap. 4

1. Cor. 7

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Roma. 8

enim oportet hunc curare humana, etiam si sit homo,
 nec mortalia, etiam si sit mortalis: sed potius, quantum
 fieri potest, & mente, & animo animum, sursum ad sa-
 pernam immortalitatem ascendere: & secundum id, quod
 est in homine optimum, Deo uiuere: & spiritu facta car-
 nis mortificare, dicente nobis Apostolo. Si spiritu facta
 carnis mortificaueritis, uiuetis. Id enim habet homo com-
 mune cum angelis: illud etiam cum brutis animantibus:
 quocirca huic muneri aptus esse non potest, quicumque
 male afficitur curis, & solitudinibus conjugiorum: atque
 assidue amore, metuque liberorum torquetur. Eiusmodi
 enim homines qui his perturbationibus affliguntur,
 uitam uiuunt erumnosam, & terrenam: propterea deo
 et hos administrare, Rempublicam, liberos educare, familiam
 gubernare, rebus domesticis prouidere, commercia exercere,
 aduocationes praestare, callere medendi artes, agros
 colere, belli pacisque expeditiones obire, & reliqua negotia
 curare: ut laicis hominibus conuenit. At homini contenti
 planti, & sacris officiis dedito, longe diuersa uitae ratio
 debet esse: quum nihil horum ei sit opus curare, plus
 aequo, quod impediatur, ac deturbet animum a contem-
 platione diuina: cui ex officio uel in primis sacerdoti ipsi
 quanta ualeat attentione, uacandum est. Quamobrem
 certum est illud totum, quod de multiplicatione legis
 mus, allegorice de his ipsis interpretandum esse, & non
 de propagatione carnali. Quod et Origenes sic & ipse
 se elegantissime est interpretatus. Interior, inquit, homo
 noster ex spiritu, & anima constat, masculus quidem spi-
 ritus dicitur, foemina uero anima. Haec autem duo si com-
 cordiam inter se habeant, crescunt, & multipli canunt, ge-
 nerantque legitime filios, qui sunt sensus mortificati, & in-
 tellectus bonus & cogitationes utiles, quibus terra reple-
 tur. Haec est enim firma copulatio, & effusa multiplicatio
 hominis spiritualis, ut anima iuncta spiritui, & ei quasi coniu-
 gio copulata fugiat carnalia desideria, & corporeas uo-

LIBER TERTIVS.

luptates: monitisque salutaribus, & afflatibus diuinis (est
 bona uxor) fideliter & in cunctanter obtemperet: alioq
 a uerfa impudenter ab eo, audiet illud de se prophetica
 dici. Frons mulieris meretricis facta est tibi, & sine pudore
 effecta es ad omnes. Est & alia desponsatio spiritualis
 hominis, qua desponsatur anima Christo, Apostolo
 dicente. Volo autem omnes uos uni uiro uirginem castam
 exhibere Christo. In hoc sancto connubio concipit anima
 de Christo, & nascitur generosa progenies, quæ est iustitia,
 timor Dei, pudicitia, mansuetudo, dilectio, charitas,
 sapientia, fortitudo, temperantia, & innumera
 cæterarum uirtutum proles, de qua propheta. Filii tui sicut
 nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Hæ sunt ueræ
 nuptiæ, hæc uera progenies sacerdotis, & hominis
 spiritualis, sine incomodis, sine solitudine, sine
 corruptione. Verum quia & ipse spiritualis homo, quatenus
 corpus est, indiget etiam externis bonis, ut tranquille
 uiuere possit, expedit ei ut suppetent sibi alimenta, &
 cæterarum rerum usus conueniens, & moderatus quo
 libere, absque cura possit sacrosanctis mysteriis, & diuinæ
 contemplationi tota mente uacare. Nulli autem uideri
 mirum debet, genus hominum uniuersum ita partiri,
 quando etiam membrorum corporis, & ipsorum quoque
 sensuum officia dispartita sint. Non enim sensus
 quilibet alterius sibi sensus officium uendicat, neque
 quoduis membrum arrogat sibi membri alterius operam:
 sed suum est cuique corporis membro officium, & pro
 diuersitate operum diuersum exercitium, pro ut res se
 cuique sua ipsius natura dispertit. Vnde Paulus apostolus.
 Si totum, inquit, corpus oculus, ubi auditus? si totum
 auditus, ubi odoratus? Omnes ergo unum corpus sumus,
 & diuersa membra, sed omnia uni corpori ita necessario
 sibi inuicem coherenda, ut alterum sine altero
 commode se habere non possit. Hoc idem quoque ex
 admirabili Dei misericordia accidit &, uniuerso corpori

Hier. 3

2. Cor. 1

Psal. 127

1. Cor. 12

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

ecclesia: quod sanè multis gratiarum donis, quasi como pagibus, ad gloriam Dei rite compositum, atque firmis ter compactum est. Usque adeo ut bene sit cuique secundum domini præcepta uiuenti, siue is matrimonii socius, siue castitatis professione censeatur. De hoc autem corpore idem Apostolus. Omnes, inquit, nos in unum corpus baptizati sumus. Nonne uidemus, & in exercitu perpulchrum esse, & ad consequendam uictoriã opido necessarium, ut milites unanimitè diuersa inter se militiæ munera obeant: & quum fortes, & strenui omnes esse non possint non ne eliguntur? & imbecilliores una cum robustis, ut acies ipsa non tantum uiribus, sed & numero quoque formidabilis hostibus fiat: attamen omnes & gradum, & ordinem, pro sua quisque uirtute, & anima sortuntur. Desinamus ergo mirari uel etiã calumniari, quod diuino scimus consilio factum esse, ut etiam omnium merito hominum, partim deo deputetur, ut rebus diuinis inseruiat: partim mundo, ut filios educet, & quotidianum uitam, ac res priuatas, publicasque procurat. Quid quod eandem partitionem et de terræ frugibus fieri uidemus: primitiæ siquidem, ac decumæ superis immolantur, atque in usum sacrorum templis, & sacerdotibus offeruntur: reliquus uero prouentus, & dominorum, & agricolarum usui præseruatur. Ita profecto humanæ res se habent, ut cuncta opera, ac ministeria hominum quibusdam uelut uinculis sint conexa: ut alia aliis egeant, & res altera opem sibi poscat alterius. Quod si secus fiat, collabi ac interire omnia necesse est. Facere mihi uidetur ad hanc partitionem illud Pythagoræ Samii scitum, præclarumque commentum de multiplici uiuendi genere ac diuersa uia hominum. Dicebat, n. simile sibi uideri uitam hominis mercato, quæ in Olympiâ maximo ludorum, & rerum omnium apparatu celeberrimus habebatur. Nam illic alii corporibus exercitatis gloriam, & uictoriæ coronam expetunt: alii uel uendendo, uel emendo, uel etiam rapendo, quæstus, & lucra se-

ibidem

stantur: alii uero, qui magis ingenui sunt, & nobiles, nec plausum, nec lucrum curant: sed solo discendi, & ulsendi studio intersunt: ut & quid agatur uideant, & ad discant: & iucundissima earum rerum, contemplatione liberi, & sine cura fruuntur. Haud multo ferè secius nobis uidetur euenire, qui in hunc mundum, ceu in quandam celebritatem mercatus uenimus, alii enim gloriæ student, & aurę populari: alii pecuniæ & lucris inhiant, alii procreandis liberis licite ex suis uxoribus: alii turpiter ex alienis, siue ex concubinis operam impèdunt: alii deniq; q̄ multo rariores sunt, & neglectis omnibus, uni Deo uacantes, cõtèplationi diuinæ, sacriscq; rebus, & animarũ salutis deserviunt: & hunc qdè interpretamur præcipue ordinè clericorũ & sacerdotũ: quorũ interest uacare diuinis, & inherere cõtèplationi, & parũ nihil e curare, q̄ hic in hac frequentia homines anxie, curioseq; faciant.

Quid sit maledictum sterilitatis. Cap. XLIII.

QUòd uero in sacris literis damnentur qui non reliquerit semen in Israel, nihil propterea uerendũ est nobis, q̄ liberis, atq; uxore caremus: nam in eisdem literis etiam scriptum est. Maledictus qui pependit in ligno: attamen Deus noster Christus de salutari ligno crucis pendens sustulit omnem maledictionẽ: quæ ab illo ligno uetito iam à principio germinauerat. Vnde de Paulus apostolus. Christus, inq̄t, nos redemit à maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Sed sciendũ est eiusmodi maledictiones nõ esse, q̄ faciãt hominẽ excreabile, & superis inimicũ, sed quæ tunc uulgo homines reddebant infames. & inuisos, ita ut istud maledictũ hic opprobria interpretanda sint, nõ crimina. Steriles namq; & affixi crucibus, ideo olim apud maiores maximo probro fuerant: & tunc sicut nec crucis, ita nec uirginitatis mysteria noscerẽtur. At nobis longe diuersa ratio est: q̄

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

hæc eadem, quæ apud eos dedetori, et opprobrio fuerant, modo apud nos honori sint, & saluti. Suo nanque testimonio, et exemplo docuit nos Christus Iesus, & relinquere uxores propter se, & cruce[m] ferre post se, si uere ipsius effici discipuli cupimus. Sed iam (ut puto) satis probatum esse censemus, (quicquid impudici quidam garrant) professionem coelibatus, nullo pacto iniuriæ, aut maledicto patere: quando sicut per matrimonium carnaliter, ita per coelibatum spiritualiter in adoptionem Abrahamæ, & filiorum Dei multiplicamur. Sed de hoc satis iam ad reliqua pergamus.

Non purgari, aut leuari peccata, propterea quod multi sint, qui peccent. Cap. XLIIII.

Nunc uero illis est respondendum, qui animati numerosa societate peccantium, pertinaciter in iniquo suo proposito perseverant: & quum terri alia ratione se nesciant, malorum sese cõsortio defendunt, & turpitudinem flagitii, exemplorum frequentia, & consuetudinis licentia deprecant, inique recti loco dicentes, quicquid uulgo committitur. Sed compello te modo, quisquis te sic insipienter, friuoleque defendis. Quidnam quæso ad rem, si multi peccent? num tu si quid contra legem à multis agatur, impune feres, si cū aliis pecces? Quinimmo eo magis tibi uerendum est, quasi in te tandem statui debeat animaduersionis exemplum ut sumpti iam de te supplicii metu alius deterritus peccare formidet. Quis nam te in eā turbam improborum magis quam bonorum coniecit? cur cum bonis non mauius esse, etiam si pauciores sint, quàm cum malis? Responde precor: quando hic inter nos uerbis tantum contenditur, non pugnis. Taces, satis laudas. Scio, tua te ducit ad malum concupiscentia, teque ad hos trahit morum similitudo, quæ est tibi in malo cū eis. Quid

est quod ex multorum consuetudine uirtum tuum excuses: quum & uitia fatearis esse, que sequaris, & à nobis nil nisi bonum, & salutare querendum sit: Quod autem multi sint mali, id probe mihi terum conuenit, Extat sapientis uiri Biantis dictum satis uulgatum. Plures malos. Id sanè nulli mirum uideri debet: quoniam recte facere rarum, & perpaucorum hominū est. Quid quod ex illis quoque antiquis Romanis, qui tantis uitiis que laudibus efferuntur, adeo rari semper probi fuerint, ut non ridicule magis: quàm serio dixerit scurra quidā, uno posse à nullo bonos omnes includi: Sed obsecro te, quæ nam uirtus esset pudicitia, quæ maxima habetur, nisi ei laudem raritas daret? Rara profecto uirtus, rarū quicquid p̄clarū est: ac unū quodq; tāto inuēto rarius, quāto dignius aut difficilius est: factu sola uitia uulgaria sunt, & obuia ubiq; & in promptu omnibus. Etenim omnes natura ad deteriora faciles sumus, & eo magis, quod in his, neque dux unquam deest cuiquam, neque comes. Non enim uoluit natura ipsa quicquam magnū effici facile, uel à pluribus: sed in arduo posuit quicquid honestum est: atq; admisit præstantissimo cuiq; operi difficultatem, ut merito illud Solonis uerbum celebre tur. Difficilia honesta omnia. Vnde & Firmianus nos ter Lactantius, Bonorum, inquit, natura in arduo posita est, malorum in præcipiti. Nunquam sanè tam bene agitur cum rebus humanis, ut honestiora plures sectentur: uel placeant optima pluribus: quum solent id uitæ genus in primis uulgo probari, quod facile, quod usitatissimum sit: & nihil habeatur magis populare, quàm nomen uoluptatis. Contra autem uidemus ad uirtutem continentia paucos aspirare, paucos anniti, quia uirtutū, palma teres est, & ardua, & raros habet ascensores. Ceterum quanto rariore sunt, qui ad hanc metam percurrunt, tanto illi maiori admiratione, & præstantioribus præmiis digni sunt, ex malorum nanq; comparatione, bono

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

rū decus clarius elucescit. Quid est enim q̄ quidā tam
topere de castitatis uirtute laudant: nisi q̄ multi de impu
dicitia uitio cōdēnantur? Splēdor q̄dē diurnę lucis tūc
maxime dignoscitur, quū obscuritas noctis supuenerit:
propterea de Noe scriptū est: q̄ esset iustus, & p̄fectus
in generatione sua. In quo uerbo (ut interpretatur Orige
nes) ostēditur nō fuisse Noe ex integro p̄fectū, sed in ge
neratione illa sua p̄uersa ex cōparatione cæterorū iustū,
atq; p̄fectū fuisse. Idē quoq; de Loth intelligendum esse
dicit: q̄ quāto in dies Sodomitæ deteriores fierēt, tāto
ille iustior apparebat. Eminēt quidē quæ rara sunt, & ad
comparationem sui contrarii illustriora, atq; admirabilio
ra redduntur. Non enim est admirationi procerā arbor,
et si uertice minetur cælum tangere, quum tota ferme
sylua eadem proceritate succreuerit, sed quæ sola eo lo
to p̄cera sit, aut admodum rara præ cunctis emineat.
Quid ergo mirum si in tam peruersis, ac improbis mo
ribus hulus nostræ tempestatis, probi, & casti uiri, ueluti
fulgentia sydera inter tenebras noctis, præclarissima uir
tutis suæ luce resurgant? Quis inter tot sordes homi
num castitatis mundiciem non commendat? non ad
miretur? non colat? quum etiam apud improbos ho
nor semper sit habitus probis, & honestis moribus.
Nunquam enim in tantum conualescet nequitia: nun
quam sic contra uirtutes coniurabitur, ut castitatis no
men non sit uenerabile, & sanctum, etiam improbis.
Quamobrem totis uiribus & neruis (ut aiunt) opera
danda est, ut sequamur bonos, & raros, educentes nos
prorsus è turba, & præstantes aliquid de nobis exi
mum; quo secernamur à uulgo, & inter cœli ci
ues mereamur ascribi. Ideo in Exodo legitur. Non
sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio
plurimorum acquiesces sententiæ, ut à uero deiles.
Item & Apostolus, Omnia, inquit facite, sine murmu
ratione, & hæsitacione, ut sitis irreprehensibiles, & simo

Exo. 23

Phil. 2

plures, sicut filii Dei, immaculati in medio nationis pravae, & peruersae, inter quos luceatis, ut luminaria in mundo.

Fuisse semper & bonos, & malos: necesse tamen raros probos, ut quidam arbitrantur.

Cap.

XLV.

Verum enim uero quanquam bonos, & castos raros esse non negem, non tamen propterea tantum raros esse concesserim, quam plerique forsitan sibi falso persuadent esse. Nam difficile quidem est confirmare id de plurimis, at mihi certum est, quid de multis respondeam quos scio continentissime uiuere. Venum fit, nescio quo modo, ut optima quaeque quasi occulta sint: mala uero, ac foeda factu, ita late pateant, ut plusquam opus sit, ab omnibus agnoscantur. Nec mirum nam auri uenae penitus abditae sunt, & gemmae, & praeciosissima quaeque terrarum latebris altissime reconduntur: sed uitium, aes ferrum, & id genus uilla, passim, & ubique nobis obuia sunt. Idem ferme accidit in moribus hominum: quando nemo ferè est, qui non acutius semper uitia, quam quae recta sint uideat. Et propterea saepe accidit, ut lateat probitas, tanquam sterili compressa solo, & uitium ueluti semen uberi satum gleba, ubique propagetur, & (ut de malis herbis dicitur) altius surgat, & magis magisque conspiciendum reddi solet. Consueuerunt omnes ferè natura quicquid rectum est, & laudabile, quasi inuidiosum quidpiam continentibus oculis pertransire, mala uero, ac turpia perspicaciores Lynceo longè, lateque prospicere, ac prospecta ubique palamque proferre. Iniquum est sanè in quolibet ordine bonos malosque indifcrete confundere, atque improbis cõiunctis

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

in podē iudicio bonis quoq; odiū, inuidiāq; confare. Siquidem hac ratione uel angelorū constantiæ detrahi posset, nedum hominum fragilitati, si malorum, angelorum, qui ceciderant, superbiam uells ad accusandam bonorum perfectionem, in testimonium angelicæ prauitatis adducere. Porro boni & casti multi sunt, & agnoscuntur etiam à multis, recte, & sine uitio intuentibus: quod nisi mihi compertum, exploratumque fuisset, puderet asserere. Perspecta est sanè ubiq; locorū complurium sacerdotum continentia: ita ut id nisi ab impudentissimo nebulone negari non possit. Nam etsi aliqui in ecclesia Dei reperiuntur improbi, & profani, nihilo minus tamē redolet adhuc in eapura, & sincera castitas multorum, q̄ tenorem prisca continentia seruauit: atque gratia eius, qui pro se crucifixus est, ab omnibus illicitis uoluptatibus sese abstinent. Quod autem nunc multi reperiuntur improbi, & impudici mirabile nō est, neque monstrum, ostentumue aliquod nouū: quum semper ab initio mūdi fuerint per mixta uirtutibus uitia: ut nullus unquam ordo hominum fuerit tam sanctus, in quo improbus q̄ pius non sit inuentus. Nulla unquam profecto erit hic tam munda seges, qua cum non sit innatum simul & lolium, quousque ueniat (ut scriptum est) qui habeat uenti labrum in manu sua, & purget aream, & congreget triticum in horreum, & quisquillas, & lolium igni comburat. Nihil ergo diffidendum est inter lasciuos, & improbos sacerdotes, & clericos, ac cuiusque generis tam religiosos, quàm laicos, inesse commixtos castos & probos complures, nam & inter tribulos, & lapas emicant rosæ, ueruant uiole, & lilia consurgunt. Vidit & Ieremias propheta in uisione sibi à Deo demonstrata, ficus bonas, & malas: Bonas quidem bonas ualde: Malas autem malas ualde. Similiter de sacerdotibus dicendum. Si boni, boni ualde: si mali, mali ualde. Natura autē comparatū est, ut bona malaq; cōmiscantur: & non nisi inter

Matt 3.

uentru malorum bona, ex deteriorum cōparatione no-
 scantur. Quinimmo neque Deus (ut asserit D. Augu-
 stinus) ullum hominem crearet: quem malum esse futurū
 sciret, nisi pariter nosceret, quibus eum bonorum usibus
 accommodaret: atque ita ordinem sæculorum, tāquā
 pulcherrimum carmen, ex quibusdam quasi ἀντιθέτοις
 id est oppositis, honestaret. Nam sicut in dicendo, con-
 traria inter se cōposita, cōciniore orationē sæpe reddūt,
 ita quoq; nō uerborū, sed rerū diuersarū cōcinitate, mū-
 di pulchritudo, admirabili dispositione cognoscitur.
 Chrysippus philosophus, ut scribit Gelius, assererat ni-
 hil esse prorsus imperitius his, qui opinantur bona esse
 potuisse, si non essent itidem & mala: quū bona malis
 contraria sint, & utraque inter sese opposita, quasi mu-
 tuo suffulta nixu consistant: quando contrarium sine al-
 tero suo contrario esse omnino non possit. Quoniam
 pacto quæso iustitiæ sensus esse posset, nisi esset iniqui-
 tas: quove modo fortitudinis uirtus rite percipere
 tur, nisi ignauitæ uicium ei foret aduersum: & qua si-
 militer ratione continentia discerneretur, nisi ei ipsa uir-
 tus per contrarium suum, quæ est intemperantia nosce-
 retur: Proinde, homines stulti cur hoc etiam non re-
 quirunt, ut ueritas sit, & non sit mendacium: Hæc Chry-
 sippus per quam sapienter. Semper itaque & ubiq; fue-
 re boni, & mali, casti, & impudici, alterum nanque pen-
 det ex altero, ut si sustuleris alterius nomen, utriusque si-
 mul auferas necesse sit. Quis nostrum ausit optare om-
 nes sacerdotes integros, & innocentes: quum lex, ut
 ait Apostolus, constituerit sacerdotes eligi ex homini-
 bus infirmitatem habentibus, ut possint, sicut pro sua, ita
 etiam pro populi infirmitate offerre sacrificium. Non
 sunt ergo sacerdotes, qui omnino peccare non possunt:
 sed qui peccare omnino non debeant. Non tam ergo
 mirandum si quis eorum peccet: quàm letādum si quis
 castus, & iustus inueniatur. Nec ille quoq; omnino cō-

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

temendus est, qui ubi forte ceciderit, statim surgit, & agit poenitentia: atq; ex eo, q; ceciderit, quodq; ipse peccator fuerit, suæ ipsemet conscius infirmitatis, discit pauidus cauere sibi: & alterius misereri: & alienis infirmitatibus parcere. Est uidere in uniuerso genere hominū ita contingere, sicut in qualibet magna, ac instructa domo, ubi nō solū sunt uasa aurea, & argentea, ut ait Apostolus, sed & lignea, & fictilia, quædam q; in honorem, quædam etiam in contumeliam. In principio statim mundi inter filios primos Adæ unus extitit fratricida: inter filios Noe, unus impie peccauit in parentem, & accepit maledictionem: inter duodecim Christi Iesu discipulos, fuit proditor Iudas: inter septē primos diaconos recessit à fide Nicolaus. Adde figurā de ueteri instrumēto, q; in castris Gedeonis duo millia & amplius armatorū fuerant, & nisi trecenti electi sunt, q; bibentes non flexo poplite, sed manu ad os aquā è fluuio stantes prolicerēt. Et hi tñ, uel tā pauci sic electi, de cētū & uigintimillibus Madianitarū, & Amalechitarū cæsis gloriosissimā uictoriā reportarūt. Sed quid attinet admirari inter mortales imo probos reperiri cōplures: quādo & Deus, ut legitur, in angelis suis repererit prauitatē: & illa syncera, & celestis natura p; supbiā suā ab illa naturali, & propria bonitate defecerit: si modo & detrahe tāto opere religioni, & sacerdotio: si q; ex eo ordine sordidus sit, & minus honeste sese habeat: quādoq; dem ex omni genere hominū semp malos esse necesse ē sicut & bonos. Sed utri modo plures, boni malive sint: nec attinet hoc loco discutere, nec meæ partes sunt iudicare. Cauendum tamen est, ne quis eo errore ducatur, ut sibi licere existimet, quod multi, uel ex his, q; honoratissimi habeantur, improbe fecerint, sic forte intra se dicens. Id qđ facere præcipimur, nemo ferē p̄stat, aliter u'uitur, exoleuit probitas antiquorum: alius est proceribus mos, aliud nunc prælati nostri agere cōsueuerūt. Ne quæso p̄pterea quicquam statim

2. imo. 2

Iud. 6

rectum putes, uel quod multi, uel quod quidam est ex pro-
 ceribus facere non erubescant. At tu si sapias, nec falli uo-
 lis, id tantum existimato rectum, quod moribus, quod legibus
 consentaneum est: quod ecclesiae placitum constat: &
 quod obseruatum est à maioribus, quorum uita & in ma-
 gnis, & in honestis rebus semper perspecta fuit, & iudica-
 ta, & habita innocētissima. Nihil te moueat clara nomi-
 na, quum isti ipsi re ipsa sordeant, sintque uilissima omniū ui-
 storum mancipia. Verum super omnia caueas, nec unquam tibi id
 stulte persuadeas, neminem esse pudicum, & mundum ab his sor-
 dibus ut nup̄ dicebā: sed si tam pusilli animi sis, ut sperare,
 ac persuadere ipse tibi non possis id esse in pluribus: saltem
 id paucis concedito: teque existimato debere esse unum ex
 paucis, atque ex electis Dei: quoniam ut ipsa ueritas dicit,
 Multi sunt uocati, & pauci electi. Quod autem rari sint boni,
 non est hæc nostri tantum æui querela: nam iuxta illud Anti-
 quum, & uetus est, alienum Posthume lectum Cōcutere: atque
 sacri genium cōtēnere fulcri. Hoc antea questi sunt nostri
 maiores, hoc nos querimur, hoc posterius querentur: uerum
 eos scilicet in peius mores, regnare nequitiā, res humanas
 in omne nefas labi. Sed quod mirum? quum in omnibus sæ-
 culis, ut inquit Cicero, pauciores uiri semper reperiuntur, qui
 suas cupiditates, quam qui hostium copias uicerint. Sic se pro-
 secto res habet, semper fuerunt & boni, & mali: nam & arca
 Noe, quæ ecclesiae simulachrum gesit, ex cunctis animalibus
 munda simul, atque immunda seruarat. Sagena quoque il-
 la euāgelica, ex omni genere piscium, bonorum uidelicet
 malorumque: referta, ad littus trahitur, at boni duntaxat elia-
 guntur, mali autem foras mittuntur. Sic & lolium cōcrescere po-
 mittitur cum tritico usque ad messem, ut tunc demum illud in
 ignem, hoc autem in horreum recodatur. Decem propterea uirgines
 non omnes ingrediuntur cum sponso ad nuptias, sed
 quinque tantum: quæ & uirgines & prudentiores reli-
 quis fuerant. Quod nihil sibi planè uult aliud, quam
 inuere mundum uniuersum oppletum esse & bonis,

Matth. 20

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Matth. 25 & malis, sed in fine tandem admittendos esse tantum bonos ad uitam eternam, malos uero in ima tartara reitricandos, ad supplicium sempiternum.

Multo satius fore nos saluos esse cum paucis, quàm cum multis damnari, atq; bonos se qui, quàm multos. Cap. XLVI.

EXoptare quidem unusquisq; debet se saluum esse se, ac beatum fieri cum omnibus: si id non datur, cum pluribus, si ne id quidem, saltem cum paucis. Satis enim & abunde foeliciter eueniet ei, qui saluus fiet, etiam si solus ipse saluus fiat. Alioqui maluisset Loth ille iustus cum tribus suis una commorando pereire, quam ab eis fugiens, uel solus à Sodomorum incendio liberari. Etenim quicunq; proficere cupit in uia Dei non est ei quod plerique multi factitant intuendum, sed quod boni, & iusti faciunt, neque rursus quod pluribus placet, sed quod melioribus, quodq; per se sit bonum, idemque bonorum iudicio laudatissime comprobatum & constantissime ab his ipsis bonis seruatum. Optimum quidem est bonorum exemplis in melius instituire uitam suam: atque non tam quod multi egerint, quàm quod optime actum sit, sibi ad imitandum proponere: in his praesertim, quae seniorum consiliis, & sanctorum decretis, atque conciliorum placitis immota per tot saecula constiterunt: quorum auctoritati non credere, & quod etiam peius est, contradicere, nefarium certe est, atque summe impium. Verum quia fieri nequit, ut quod optimum est laudetur uulgo ab omnibus, uincat apud nos, atque sit potior sententia, quae est magis pia, & quae magis bonis placet, etiam si pauciorum calculis comprobetur. Pulcherrimum haberi solet uictoriae genus: quando multitudo paucioribus, utpote melioribus, cedit. Sic ergo nobis potissimum ad imitandum, non quod uulgo, sed

LIBER TERTIVS. 1121

go, sed id tantum quod à bonis probatur; ne temere uel
 luti grex: balantum pecudum demisso capite præcūti
 uestigia, quocumq; uanus culuis ducis sibilus deduc
 xerit, prosequamur. Pythagoræ illius antiquissimi philo
 sophi. symbolum legimus. Ne per uiam publicam amo
 bules. Quod. D. Hieronymo interpte sonat. Ne uulgi
 sequaris errores. Viam, inquit Comicus, q̄ nescit ad ma
 re, annem quatrat comitem sibi. Viarum siquidem am
 bages uiatorem fallere plerumq; solent, sed fluuius, & si
 longis, & obliquis sinibus deducat, certo tamen itinere
 defluit ad mare: quo omnia flumina necessario deferuntur.
 Qui ergo recte uiuendi rationem cupit edoceri, nō
 quatrat rugas, & infominia uulgi, & argumēta inania eo
 rum, quos ignorat: sed eos sibi proponat imitādos, quo
 rum uita laudatur: & quorum iter certo scitur tēdere ad
 eorum. Non est enim nobis qua eatur tantum modo,
 sed etiam quam tuto, quoue perueniatur diligenter asp
 ciendum: ut non stulte, & temere secundum uulgus, sed
 innocenter iuxta leges, & honeste moderateque pro ra
 tione uiuamus.

Apud inferos poenam esse non leuamen habere
 focios in ærumnis. Cap. XLVII.

Verum ne quis forte sibi bladiatur: palpetq; sese,
 q̄ sicut cum multis peccat ita etiam sit puniend
 us cum multis, quasi aliquod afferre miseris so
 latium possit societas in tormentis, audiat quæ so
 quid
 do hac ipsa re. D. Augustinus nobis per pulchram simi
 litudinem paucis uerbis expresserit. Non minus inquit
 est ardens, qui cum multis, q̄ qui solus ardebit immo
 multo acrius: quandoquidem magis inualefcere ignis
 solet; quo magis in eum fuerint ligna, atque sar
 menta coniecta: Idcirco diues ille euangelicus Abr
 ham polcebat, ut Lazarus ad fratres suos ab infer
 Luc. 16

DE CONTIV. ET CONTI. SACER.

als mitteretur, q filios edoceret, ne & ipsi uenirent aliquant
do ad ea loca tormentorum, perpetuis secum flammis
arhuri. Quid ita nisi q ille satis exploratum haberet, ac
cessu eorum, se non leuandum esse poena, quam sustine
bat, magis magisque affligendum. Vide obsecro quid
commodi assequatur quicumque existimat se plurimorū
flagitijs excusari: quum ex eo atrociores ibidem apud
inferos sit poenas daturus. Longe ergo satius fuerit flagi
tiosam perditorum hominum consuetudinem asperna
ri, atque procul fugere, quā imitari, seq; malle saluari
cum paucis, quā cum multis damnari.

Quae exempla continentiae nobis praepo
nenda sunt. Cap. XLVIII.

ET ne ignores interim, qui tibi praecipue in hoc ge
nere uitae sint imitandi, aliquot uiroꝝ sanctorū
exempla proponam, à quibus rerum omnium, quae
optime integritati uitae conueniunt, recte argumenta
sumantur. Nam quemadmodum pictoribus, à quibus
imago ab altera imagine effingenda est, cōuenit sapius
ad exemplar respicere, ut ueram similitudinem reddat,
ita sanè & studioso castitatis, ad uitas sanctorum tanquā
ad simulachra quaedam spirantia, frequenter, & assidue
respiciendum est: ut ad eorum similitudinem non faciat,
sed mores formet, & in omni uirtutum genere, & praes
sertim in obseruanda continentia, reddat sese omnibus
numerus absolutum, In eorum autem numero, quos
imitemur, ut taceam reliquos, qui sunt pene innume
rabiles, erit in ueteri testamento Loth: qui pudicus
inter nefarios Sodomae ciues solus inuentus est, quico
quid postmodum per ebrietatem imprudens filiarum
fraude, commiserit. Habemus & Samuelem, qui
unus inter sceleratos Heli filios sanctus, ac innocens
à flagitio fornicationis, semper abstulit. Habe

mus Ioseph , qui educatus inter Aegyptiorum casti-
 tias: & ab hera primo blanditiis , atque pollicitationi-
 bus ad libidinem inuitatus , moxq; minis , ac ui etiam
 tentatus, fugiens pallium, quum nequiret aliter euadere,
 in illius manibus reliquit: quod asserendæ calumniæ cõ-
 tra immeritum iuuenem, esset postea ini quæ fœmine ini-
 qui patrociniũ allaturũ. Satius quidem duxit pudicissi-
 mus adolescens se damnari innocẽtẽ, q̃ impudicũ extol-
 li: maluitq; subire falsi criminis suspicionem sub iniqui
 accusatione, q̃ sub simulatione integritatis, nefariũ occul-
 tare adulterium. Cõnumerandus cum filio suo Ioseph
 est summus ille pater Iacob, qui pro Rachele spõsa ser-
 uiuu quatuordecim annos, & quum illam tam uehemẽ-
 ter arderet, atq; una secum eodẽ lecto uersaretur, nunq̃
 tamen tetigit eã, quousq; à parentibus in suos amplexus
 post tot annorũ seruitiũ traderetur. Addas Iosue, addas
 Heliam, q̃ licet illis temporibus fuere, quãdo esse absq;
 matrimonio uix liceret, tamen p̃petuo uirgines p̃manse-
 runt. Sed ut ad nostros christianos transeamus, quẽ nõ
 emoueat Aniceti martyris cõstantia: qui quũ esset toto
 corpore artissime colligatus, & à petulantissima mere-
 trice, uerbis, osculis, amplexibus, & omnifariã illecebris,
 sollicitaretur ad coitum, uinctus, ut erat, & resupinus ex-
 cogitauit pudicus iuuenis, quomodo eam à se pestem
 repelleret: nam quum aliter ab illata ui tueri sese non
 posset, præcisam mordicus linguam in faciem infestans
 puellæ (usu horribile) conspuuit. Exhorruit resper-
 sa cruore fœmina, & perterrita, ac pudefacta recessit, & sic
 ea tanta uis ardoris, quæ pene insuperabilis uideretur,
 unico remedio, quo ipse uti tantũ poterat dolore scitaret;
 & horrore repulsa ẽ. Christophorus & ipse martyr Chri-
 sti æque uictus eadẽ ferme uim à duobus meretricibus
 passus est, atq; eã fœlicius nullo uulnere, sed pia tantũ p̃ca-
 tione summouit: nõ minoris flagitii fore ratus, si earum
 libidini cõsensisset, q̃ si Christũ negasset, p̃ quo mori p̃a-

DE CONTV. ET CONTI, SACER.

status erat. Quid Crisantum; Quid Thomam Aquinatem; Quid reliquos & ueteris, & noui testamenti integerrimos quosq; referam, qui in ipsis penè sordibus, perisurini sine ulla proflus sorde uixere; quiq; pudicitiam ipsa uita habuerunt potiore. Machatum hic transire nō possum; q̄ inter Christi eremitas præcipuus habetur: is ob amorē castitatis post celebratū nuptiale conuiuiū, quam uesperī thalamum esset ingressurus, domo egressus, relicta spōsa, pariterq; & patria, & parētibus, transmarina petiit deserta, & coniugii solata: postposuit heremi solitudini. Beatus itidem Alexius uocatus eadem gratia de medio nuptiarum, sponsam aspematus, ut erat incoeruptus, & mundus, secutus est Christum. Pertransio innumerabiles pene alios, quos recēdere longum esset, ac pene infinitum. Hi ergo nobis sunt imitandi, nō ignari, & lasciuī homines huius improbæ tempestatis. Fallitur uehementer sanè quisquis turpiter per exempla multitudinis ueri sese malit, q̄ bonos diligēter attēdet, atq; laudabiliter imitari. Neq; enī desunt nobis quorū possumus: exēpla seq̄, et casti, & honesti homines. Clamat nobis pius, Imitatores mei estote. Clangit euangelii tuba Paulus, & ad sui imitationem nos prouocat, dicens. Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Et rursum: Volo uos oēs esse sicut meipsum, uirginē scilicet, ut Anselmus interpretatur, qui ait. Absit ut suspicemur Paulum habuisse coniugem, sic enim à pueritia seruebat spiritu, ut nullam huius rei curam haberet, & adolescentulus à gratia Dei esset anticipatus: ideo uult omnes homines esse uirgines sicut & ipse. Hæc ille. Arduum ergo tibi uideatur imitari Christum, imitare Paulum, imitare sanctos, & si imbecillior es, q̄ ut Apostolos, aut sanctos imitari ualeas, imitare saltē bonos, moratos, religiosos, pudicos. Solum est enim non optima quæq; sibi ad imitandum proponere. Non sunt quidem attendenda uitia uulgi, sed uitanda: eorum præsertim, qui sub nomine religio-

1. Cor. 11

nis gentilem, & Epicuream uitam degunt, magis quam Christianam: aliud uita, aliud professione testantes: & q, ut ait Apostolus, ote. confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Vani profecto est hominis malle se placere pluribus, quàm melioribus, & ut multos amuletum, peiores sequi. Nō enim: ut in iudiciis, ita & in moribus, plurium calculus vincit: nā ibi maior pars praualeat, hic melior. At qui nec seculum istud quidem nūc est adeo sterile uirtutum, ut non: & multa, & bona, & sancta exempla prodeant: quæ imitari possumus: modo eligere, & sectari meliora uelimus. Idē nimirū uigor animi ferme oibus, una eademq; ratio uiuendi, & moriēdi. Adē, Euzōp (ut dicitur) progenies omnes sumus, iisdemque seminibus, ac eōdem celo, coenoque geniti: & si fortuna nos uariat, natura non uariat, quæ ex una nos omnes radice produxit, & ex uno tumo recidit. Nemo ergo diffidet imitari posse quos uelit: quando ita certe natura constitutum sit, ut qui sectari malos potest idem quoque & bonos possit.

De ethnicorum continentia tam in sacris, quàm in aliis negotiis habita. Cap. XLIX.

Sfficere quidem poterat, quod haftenus dictum est, ad ostendendum quantopere sacros homines atque quicumque Leuitici ordinis censentur, omnis profus ueneris libido dedecet: uerum quia omnia quæ facere uidentur ad hunc locum accuratius profeg in animo est, pro quibusdā cōrentiosos adiuclamus etiā summam, & admirandam ethnicorum tam uirorum q; mulierum in ea re castimoniam: si quos forte externa hæc exempla magis moueant, q; nostrata: ut qui Apostolorum, atque aliorum sanctorum, tanquam nimis duram ad imitandum disciplinam deteriti reformidant, saltem ethnicorum, & gentiliū castimoniam facilius & sus

DE CONIV. ET CONTI SACER.

Hiere. 2

excusatione sedentur, simulque, ut qui per scripturas sacras enudiri non possunt, uel ab ethnicis historicis allekti, fiant eorū documentis minus impudentes. Quid enim potest esse in causa hac nostra firmitus, quam quod omnes, ac etiam aduersarii nostri fateantur; approbentque uerum esse, atque æquo, & bono ubique, & semper habuerint: Quo docendi more, Deū quoque ipsum alio quando usum pagina sacra demonstrat. Dixit enim Iudas ad exprobandam eorum impietatem. Transite in insulas Cethim, & uidete: & in Cedar mittite, & cognoscite: si gentes mutauerint deos suos, & ipsi tamen non sunt dii. Quin ad bruta quoque animalia quādoque pro eruditionis exemplo mittimur. Sic, n. scriptum est per propheta. Vade ad fornicam phiger, & rufum. Vade ad apē & discite quomodo operatrix est. Diffidentibus autē atque nimium anxius de futuro dictum est. Respicite uolatilia cæli, & bestias terre, quæ neque serunt, neque congregantur in horrea, & pater uester cælestis pascit illas. Liceat ergo & nobis in hac re exemplis, & ritibus uti externorū & gentilium. Nam plerumque & gentes quæ legis sunt faciunt honestatis instinctu: & quum Dei legem non norint, opus tamen legis exercēt. Et ut de iudeis interim taceamus quibus (ut dictum est) ne in castris quidem residere uel per somnium pollutis licebat, ne dum in templo, uel spontanea libidine sordidatis. Quin etiam tam abominabilis erat libido in sacris: ut etiam entes in Hierusalem ad solennitatem diei festi: quousque reuerterentur domum ab omni coitu, & ab uxoribus continerent: quod ut facillius præstarent mulieres cum pueris seorsum à uiris incedere solite erant: unde factū ut puer Iesus incitis parentibus remanserit in Hierusalem. Sed id fieri à ueri dei cultoribus minus mirandum inest. At ualde mirabile uideri debet falsorum quoque deorū cultores alioqui superficiosos, & uanos amauisse tantopere castitatem, ut arcerent procul à sacrorum aditu & ipsi

ueneras uoluptates : poeta sic dicente . Vos quoque
 abesse procul iubeo, discedat ab aris . Cui tulit hestery
 na gaudia nocte uenus . Casta placent superis, pura cū
 ueste uenite . Et manibus puris sumite fontis aquam .
 Lex quoq; apud eosdem fuerat, quæ iubebat adiri cas
 ste deos: cuius Cicero meminit in eo libro quem de leg
 gibus inscripsit. Ad diuos, inquit, adeonto caste, pietatē
 adhibento, opes amouento. ò qui secus faxit, Deus ipse
 se iudex est. Hastenus ibi. Extat & Pytagore præceptū.
 Dilis semper cum laudibus, amictuq; candido, & casto
 corpore, honores adhibendos. Et. A. Gellius . Tempia,
 inquit, & delubra, non uulgo, ac temere, sed cum castita
 te carinoniaque adeunda, & reuerenda, & reformidan
 da sunt magis q̄ uulganda. In tēplo Epidaurici Æsculap
 iil inscriptum fuisse tale distichon legimus, castus sit tē
 pli quisquis pia limina adibit. Et castus q̄q; religiosa sa
 pit. Galli Cybeles sacerdotes adeo infano superstitione
 illius sectæ amore ferebantur, ut studio castitatis, ne quis
 quam de ipsorum integritate ambigeret, seipsos samia
 testa p̄ciderēt. Hierophantas quoq; Atheniensū postq̄
 in pontificatum electi fuerant, cicutæ sorbitione castrari
 solitos, auctor est. D. Hieronymus contra Iouinianum.
 Gimnosophistas uero indorū nudos perhibetur in spe
 lunçis philosophari, & perpetuo cohibere sese à uolua
 ptatibus ueneris Cæteris item sacra nisi per matronas
 castas, aut uirgines fieri summū fuerat Romanis nefas.
 Ideo poeta. Annua uenerunt cerealis tēpore sacri. Ses
 cubat inuacuo sola puella toro . Nouem quoq; die
 bus, q̄ Isidi sacra facerēt, abstinebāt prius à cōcubitu. In
 sacris itidē Bonæ deę, q̄ à uirginib; a populo fieri mos
 fuerat, adeo execrabilis ueneris uoluptas erat, ut ea nisi
 summotis inde uiris: ac picturis aiallū masculorū prius
 obtectis, fieri nō liceret. Vñ in satyra locat poeta, Et testis
 nulli sibi cōsciūs ide fugit mus, Cheremō stoicus uir elo
 quētissimus narra(ut, D. Hieronymus refert) Ægyptios

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

Sacerdotes depositis secularibus rebus, assiduos dege-
re in templis solitos, naturas rerum, causasq; ac rationes
siderum contemplantes, & nunquam se mulieribus cō-
miserantes. Et Iosephus in secunda Iudaica captiuitatis
historia, & in libris antiquitatum contra Apionem, tria des-
cribit dogmata Iudeorum: Phariseorum scilicet, Saddu-
ceorum, Esseorum. Hos autem nouissimos miris effert
laudibus, q̄ à mulieribus semp abstineant. De his quoq;
que ex Philone Iudeo Christianus Eusebius in sua euan-
gelica preparatione multa differunt: atque eos dicit, pro-
pterea quod aliis, quàm Iudei ceteri speculantur Iudeo-
rum philosophos esse habitos. Et præter alia quæ ipsi
sapientissime, simulq; religiosissime obseruabant, in pri-
mis castitatem seuerissime consueuerant custodire, ita
ut seniores qui absque liberis & femineo commercio,
naturæ cessissent, foelicissimos prædicarent: id de foem-
inarum ingenio, & moribus prudentissime opinâtes,
quod expertissimus quisq; norit. De eisdem reor Plinius
in sua naturali historia intellexisse: cum dixerit. Ab oë
occidentali litore Esseni sunt, quos fugitantulque quæ
nocentes: gens sola, & in toto orbe præter cæteros mis-
ra, sine ulla foemina omni uenere abdicata, sine pecunia,
sotia palmarum, in diem ex æquo cōuenarum turba re
nascitur: longe frequentantibus, quos uita fessos ad mor-
tes eorum fortunæ fluctibus agitât. Ita per sæculorum
milia, incredibile dictu, æterna est, in qua nemo nascitur:
tam foecunda illis aliorum uitæ poenitentia est. Hacten-
us Plinius. De his ipsis Solinus quoque ex Plinio, nulla
facta huius auctoris mentione, ut eius moris est, ita res-
fert. Interiora Iudeæ, quæ occidentem contuentur, Esseni
tenent: qui præditi memorabili disciplina recesserunt
à ritu gentium uniuersarum, maiestatis (ut reor) providen-
tia ad hunc morem destinati. Nullæ ibi foemina: uenes-
se se penitus abdicauerunt: pecuniam nesciunt, palmis
uicitant, Nemo ibi nascitur, non tamen deficit hominâ,

multitudo. Locus ipse additus pudicitiae est: ad quem plurimi licet undique gentium properent nullus admittitur, nisi quem castitatis fides, & innocentiae meritum prosequatur. Nam qui reus uel leuis culpae, quavis summa ope adipisci ingressum uelit, diuinitus summouetur: ita per immensum spacium saeculorum, (incredibile dictu) aeterna gens est cessantibus puerperis. Haec ille. Sed & Stoici quoque philosophi castitatem similiter consecretantes, docebant nequaquam expedire sapienti ducere uxorem. Adiciam insuper (quod magis mirandum est) tanti olim castitatem fieri solitam ab ethnicis, ut dicerent castos etiam poetas esse oportere: Catullo dicente. Castu esse decet pium poetam, eius uersiculos nihil necesse est. Et Tibullus. Salue cura Deu casto nam rite poetae. Phoebus cum Baccho, Pteridesq; fauent. Quintilianus quoque in suis institutionibus ad confirmandam uocem, orationibus ueneris abstinentiam praecipit: Horatius etiam caetoribus dicens, Abstineat uenere, & baccho, qui Pythia cantat. Mos erat etiam Histriionibus, ac scaenicis hominibus, ne ad recitationem fabularu ineptitulu ueneris redderentur, praeputium sibi fibula aenea argenteaue ab utroque latere glandis consueuere, ut uel sic a coitu sese comprimerent. Idem obseruatum in gymnasticis certaminibus, de quibus Apostolus ait. Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: ille quidem ut corruptibilem coronam accipiat, nos autem in corruptam. Nam & agonistae quum se pararent ad agone, diu ante laminis plumbeis renes in frigidare solabant quo foedorum humorum naturalem etiam sisterent fluxu: ne qua uel per somnium fortuita uenere polluerentur. Cur ergo si Athletae nullis exculti legibus, ob id solum, ut luctando, & currendo caeteros uicerent a uenere prorsus abstinent, non poterimus & nos sacerdotes, uel quicumque alii coelibatui destinati, & additi sumus, pro adipiscendo aeterno premio, & immortali glo

DE CONIV. ET CONTL. SACER.

Ma facilius abstinere? Quamnam corona est quae Ioseph lauream, seu quae sit ea, quae donatur eiusmodi Athletae, ceteri potest coronae caelesti, qua donantur continentes. Sed quod moror in dicendo de Athletis usque adeo necessaria ac decentem esse castitatem in omnibus officiis censuit Golumella egregius auctor rusticationis, ut & villicum, quae ruralibus rebus praeficiendus esset, deligi non nisi castum uellet. Villicus inquit cui rerum agrarium cura mandanda est, sit ueneris rebus maxime auersus: quibus si se dederit, non aliud quicquam poterit cogitare, quam illud quod diligit: nam blanditiis eiusmodi pellectus animus, nec praemium iucundius, quam fructum libidinis, nec supplicium grauius, quam frustrationem cupiditatis existimat. Quam scite ueneris curas hic auctor breui oratione praestrinxerit, uide. Sed quid mirum de villico, & Athletis, ac etiam histrionibus, quum tantae semper foeditati eiusmodi libido illis ipsas ethnicis fuerit: ut magni uiri, & non obscuri scriptores, quibus curae fuit pistores, & coquos, & cellarios suis scriptis instituire praeeperint, eos, qui harum rerum officia exercent, castos, continentisque esse omnino debere: quum dicant administrari pocula, aut fercula contrectari non nisi aut ab impubere, aut certe ab abstinentissimo ueneris ullo pacto licere. In quibus si quis forte fuisset operatus, uel uir, uel foemina, debere eos dicebant, aut flumine, aut pereni aqua priusquam contingerent penora ablui. Plinius quoque tradit trecentas non amplius esse familias in Arabia: quae per successiones colligendi thuris ius sibi uendicent: sacrasque uocari ob id: nec ullo congressu foeminarum, quum incidant eas arbores, aut metant, pollui. Ex quo sane constat quantopere arcenda sit aris libido: quando nec thus quidem, quod offertur aris, ethnici ipsi non nisi a castis colligi fas esse ducerent. Apibus etiam (ut Palladius scribit) castus duntaxat, & purus adhibendus est custos. Nec iniuria, si animal, quod absque ullo contubernio ueneris foetificat, ueneris sordes natura oderit, &

præsertim quum ab his cæreus liquor stipetur, q̄ & ipse
 aris sacrandus sit. Idem & de agno dici par è, q̄ græce
 sonat castum, eo q̄ esset hostia per pura, & immolatio
 nibus aptissima. Tantū aut̄ studium castitatis fuisse semp̄
 hominibus in sacrificiis mirabile uideri facit Ele
 phantorum natura in hoc ipso admiratione dignissima.
 De Elephantis enim Solinus de mirabilibus mundi in
 ter cætera hoc narrat. Venerem, inquit, ante annos decē
 foemina: mares ante quinos nesciunt. Biennio coeunt,
 quinis nec amplius in anno diebus: non prius ad grega
 lium numerum reuersuri, q̄ uulis aquis abluantur. Sed
 quid ego hæc refero confectorq̄ singula: quasi non sa
 tis constet honestissimam semper rem atq̄ mudissimā
 omnibus sæculis, ac gentibus castitatem fuisse: contra
 uero immundam, foedamq̄ uenerem: Verū enim ue
 ro si ethnici tanto studio in suis falsis superstitionibus ab
 dicare sese ab ea foeditate consueuerunt, quæ uenia dande
 est, aut quæ excusatio admittenda eorū, qui ueri Dei
 sacris inseruiunt, si se permittant eiusmodi libidinibus
 conspurcari: & ex purissimis membris Christi, putrida,
 & impura membra effici corruptissimæ meretricis: De
 his enim sic scriptum est. Computruerunt ut iumenta in
 stercore suo. Sed iam quis non uidet, quæ confusio ma
 net per hæc impudicos christiauos, q̄ non idem apud
 eos ueri Dei cultus efficiat, quod apud gentes, quæ
 Deū nō norāt, falsorū deorū supstitio: Nēpe q̄ ratio po
 terit ueri incōtinētes: si tātis iā propositis præmiis, & ita
 patefacta cœlitus à Christo ueritate, nō idem uero Deo
 hi ipsi præstent, quod illi decepti fallaci religione diis
 falsis, siue potius dæmonibus præstiterunt: Nam &
 dæmones ad similitudinem ueri Dei, non nisi abstinē
 tes ueneris magos audiunt: quum scribat Augustinus
 Porphyrium ualde admirari solitum: q̄ il attractatum
 re ueneria non audlāt præcātē: quū ipsi ad nefandissimos
 incestus inducere hoies soleāt. Nulla ergo uenia nulla

DE CONIV. ET CONTI. SACER.

excusatio erit sacerdotibus lasciuus: quando ab uniuersis
accusantur, fidelibus & infidelibus & barbaris: qui præ
stituerunt, quum oportuit, semper suis in officiis castitatem
Et si tantopere magi, urlegæ, athletæ, coqui, pistores,
uillici, & huius generis, uel uilissimi quicq; homines, etiã
profani officii causa mundos sese custodiant à libidine:
ne: quid faciendum est ueri Dei ministris, & sacrorum præ
positis: quibus spiritualia mysteria tractanda sunt: quosq;
oportet mente, & corpore interius exteriusq; nitescere:
Corpus quidem pollutum lauacro abstergi cito potest,
sed mens iue libidinis infecta nullis lustrari fullonibus,
nullo uel amne abluui recte potest. Quare excutiendum
tempestiue à nobis quicquid resederit foeditatis, & om
nis labes peccata lachrymarum profusione penitus abluen
da. Tales enim ministros sibi dominus querit, qui mun
di sint, & imaculati in conspectu suo. Qui enim sunt Chri
sti (ut ait Apostolus) carnem suam crucifixerunt cum pas
sionibus, & concupiscentiis suis.

Gal. 5

Quam puri ab omni prorsus libidine esse debeant
qui uelint sacrosancta mysteria sancte suscipere
re, Cap. L.

Exo. 19

Quo nam ausu quæso debet quispiam pollutus
libidine præsumere sacris altaribus astare: & sa
crosancta Christi sacramenta contingere: quãdo
In lege ueteri ubi tanta esset propagationis intentio san
ctificari uolentes ab opere conjugali sese continerent,
Vnde in Exodo legimus ex Dei præcepto uetasse Moy
sem populo appropinquare monti synai nisi prius es
sent sanctificati à pollutione uenerea dicens, Estote para
ti in diem tertium, & ne appropinquetis uxoribus uestris.
Eundem quoque in Leuitico, ubi tantum modo um
bra, & figura fuerat ueritatis, implures & cõtaminatis ho
minibus, ita legimus comminari. Anima quæcunq; co

Leu. 7

mēderit de carnibus sacrificii salutaris, quod est dominū,
 in qua est immundicia peribit coram domino. Verum
 quæ immundicia maior, aut foedior, quàm sordes libi-
 dinis: quæ grauior corruptio, quàm corporum foeda
 commixtio: sed neque Achimelech sacerdos Dei san-
 ctificatum panem David, & iis qui cum eo erant dare
 prius uoluit, quàm exploratum habuerit mundos esse
 omnes à mulierum congressu: quum cibos sacros dari
 non nisi castis deceat. Quamobrem suadet Beatus Gre-
 gorius ut etiam qui cum uxore propria coierit non nisi
 aqua lotus præsumat ingredi templum, aut sacris interes-
 se mysteriis: non quòd coniugium culpa sit: sed quòd
 admixtio illa coniugii sine foeditate uoluptatis esse om-
 nino non possit. Hic precor lector attende: nec sit graue
 reputare id tecum sæpius ac dicere. Quid enim si tanta
 cura castitatis Hebræis fuerat uel in pane illo propositio-
 nis uel in audienda lege: uel in aduēdo templum quāta
 modo puritas, quanta mundicie nobis Christianis con-
 uenit: qui Dei templum efficimur: qui sub panis & uini,
 specie non panem litamus, aut uinum, sed sacratissimū
 corpus, & sanguinem Christi usque adeo impudicitia
 prohibentis ut non perpetrata tantummodo reproba-
 uerit fornicationem (ut Moſis lex) sed uel sola etiam cō-
 ceptam mente uetarit! O quales ergo decet esse manus
 tantarum rerum ministras, ò qualem linguam, quæ sit
 operatrix tanti mysterii. O quam mundam, sanctamque
 animam: cui sub uisibili specie uisibilis elementi, sese toy-
 tum inuisibiliter Christus uiuus, uerusque communicet.
 Etenim ibi tunc credere dignum est, cum Deo suo astas-
 re angelos, atque archangelos: & totum templū Throni-
 nis, Cherubin, & seraphin, & uirtutibus coelestibus ad-
 impleri. Quomodo fieri potest, ut non pudeat ministrū
 interesse tanto spectaculo sordidum: ac rali mensæ pol-
 lutum, ac putidum ministrare, ubi Deum ipsum, & ange-
 los, & uirtutes cælorum habeat spectatores: Memem-

1. Reg. 3.1
 1. Reg. 3.1

Matth. 5

DE CONV. ET CONTI. SACBR.

tote quæso fratres, mementote inquam membra uestra
ita consecrata Deo esse, ut nullo prorsus pacto de-
ceat fœdis libidinis pollui: ac incestuosis impudicis
actibus profanari. Non enim digne capitur, quod sanc-
tum est, loco profano, & polluto. An nescitis quia
membra uestra templum sunt, qui in uobis est. Et
alibi. Iam non estis hospites, & aduenæ spiritus san-
cti: sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei,
superædificati super fundamentum apostolorum, &
prophetarum, in ipso summo angulari lapide Chris-
to Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit
in templum sanctum in domino, in quo & uos coæ-
dificamini in habitaculum Dei, in spiritu. Dicite quæ-
so quis nam uestrum suscepturus amicum, non præ-
parat, ornatque domum, atque exportandam inde
non curat omnem immundiciam? Tunc (ut satyri-
cus poeta canit) uox domini fremit: Verre pauimen-
tum, nitidas ostende columnas: Arida cum tota
adscendat aranea tela. Ergo miser trepidas ne perfusa
luto sit porticus, & atria displiceant oculis ueniens
tis amici, & illud non agitas tecum potius ut susceptu-
rus æternum principem Deum, te ipsum mundes,
ut ille ingrediens sanctam aspiciat, & sine labe do-
mum, uitioque carentem? Humani nempe cor-
dis aula sacrandæ Deo: atque in primis curan-
dum, ut deterfis undique sordibus niteat. Absterg-
enda itaque conscientia, purgandæ interioris præcon-
diorum latebræ, & quicquid ibi latet sordium eui-
ciendum, ut sub tali sacramento tantus hospes à nos-
tris digne pieque suscipiatur. Probet (inquit Apostolus) se
ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.
Qui enim manducar, & bibit indigne, iudicium sibi ma-
ducat & bibit, non diludicans corpus domini. Quanta
autem in sacris & corporis, & animi mundicies requirã-
tur, uel ex eo maxime potest cõici, quod Moysen supra le-

1. Cor. 5
Eph. 2

2. Cor. 13

1. Cor. 11

gimus uoce monitum (ut est in Leuitico scriptū) ne quis
 macula quapiam affectus Deo panem offerret. Quod Leui. 21
 si ob corporalem maculam arceatur quis aris, quid de
 libidinis maculis sordibusque animi dicendum: quæ
 turpius sanè inficiunt, atque ægrius absterguntur, quam
 corporis. Interiores proculdubio sordes p̄ illas exteri-
 ores maculas Deus uolebat intelligi, quæ quidem multo
 contemptibillorem sibi reddunt hominem, quam extrin- 4. Reg. 20
 seca naturæ uitia corpori hærentia. In hisdem quoque
 literis legitur, quod rex Babylonius ex omni captiuorū
 turba adolescentes aspectu decoros, & forma præstan-
 tes deligi iusserat, qui mensæ regię ministrarent, & quo
 mundiores forent, eunuchos effici uoluit. Quid modo
 rex ille noster Christus: O quanto puriores, atque cons-
 tinentiores ministros atque eunuchos quærit, qui sibi as-
 sistant suæque sacratissimæ mensæ deseruiant: & qui si-
 ne ferro, & uinere seiplos castrent, propter regnū cœ-
 lorum. Hi sunt profecto Deo gratissimi, uerique mini-
 stri, atque discipuli Christi: qui sicut officio atque auctori-
 tate, Christum referunt, dum rem diuinam faciunt, ita
 quoque perfectione castitatis, dum uiuunt, Christum
 pro uitibus imitantur. Facessant ergo iam omnes, uanæ
 argumentationes, quas improbe quidam aduersus con-
 tinentiam machinantur, & castitas ministrorum Dei,
 sicut hætenus in bonis sacerdotibus ab initio sem-
 per fuerat, sic in suo deinceps robore, ac teno-
 re permaneat: Sed hætenus de castitate ministro-
 rum Christi toto hoc libro disputauimus, restare ui-
 detur modo ne quis ignoret, qua sit pœna afficien-
 dus sacerdos fornicarius, transferre huc ad uerbum
 legem, quæ de purganda fornicatione per pœniten-
 tiam in decretis patrum, octogesima secunda distin-
 ctione continetur,

DE CONIV. ET CONTE SACER.
Decretum ex concilio Gangrensi . lxxii. dist.
Cap. L I. contra sacerdotes fornicarios.

Presbyter si fornicationem fecerit, quanquam secundum canones apostolorum debeat deponi; tamen iuxta auctoritatem beati Siluestri, si in uitio non perdurauerit, si sua sponte confessus, adiecit ut resurgat, decem annis in hunc modum poeniteat. Tribus quidem mensibus, à cæteris remotus pane, & aqua à uespere in uesperam utatur, tantum autem diebus dominicis, & præcipuis festis, modico uino, & pisciculis paucis, & leguminibus recreetur, sine carne, sanguine, ouis, & caseo utatur, Sacco indutus humi adhaereat, die noctuque misericordiam Dei omnipotentis imploret. Finitis tribus mensibus continus exeat, tamen in publicum non procedat, ne grex fidelis in eo scâdalum patiatur. Neque enim debet sacerdos publice poenitere, sicut laicus. Postea aliquantisper uiribus resumptis, unum annū & dimidium in pane & aqua expleat, exceptis dominicis diebus, & præcipuis festiuitatibus: in quibus uino & sanguine, ouis, & caseo iuxta canonicâ mensuram uti poterit. Finito primo anno & dimidio, corporis, & sanguinis domini, ne indurescat, particeps fiat; & ad pacem ueniat, psalmos cum fratribus in choro ultimus canat. Ad cornu altaris non accedat, iuxta beati clementis uocem, misera gerat officia. Deinde uero usque ad expletionem septimi anni, omni quidem tempore, exceptis paschalis diebus, tres legitimas ferias, in unaquaque hebdomada in pane, & aqua ieiuet. Expleto septimo anni circulo, si fratres apud quos poenituerit, eius congruam poenitentiam laudauerint, episcopus in pristinum honorem iuxta beati Galixii papæ auctoritatē eū reuocare poterit. Sanè sciendum quòd secundam feriam unū psalterium canendo, aut unum denarium pauperibus dando, si opus est, redimere poterit. Finitis autem septem annis deinde

deinde usque ad finem decimi anni sextam feriam nullo la interueniente redemptione obseruet in pane & aqua. Hæc de fornicatione simplici: sed maiore poenitentia diluitur fornicatio, si cum spiritali filia contingat. Quare ut intelligat unusquisque, quæ poenitentia huic flagitio à legibus præscribatur, hoc quoque decretum præscriptis uerbis in medium proferamus: quod habetur in sanctis patrum decretis, trigesima quaestione prima.

Alterum decretum per coelestinum papam

xxx. q. i.

Cap.

LII.

Sis sacerdos cum filia spiritali fornicatus fuerit, sciat se graue adulterium commisisse: iccirco fornicata si laica est, omnia derelinquat, & res suas pauperibus tradat, & conuersa in monasterio Deo usque ad mortem seruiat. Sacerdos autem, qui malum exemplum dedit hominibus, ab omni officio deponatur, & peregrinando duodecim annos poeniteat. Postea uero ad monasterium tradat, ibique cunctis diebus uitæ suæ Deo seruiat. Hæc tenus decretum. De his uero qui contra naturam, aut cum uirginibus sacris peccarunt, quomodo etiam grauius puniantur superius suis locis dictum est. Discant modo impudici sacerdotes, quam graue sit hoc peccatum, quod à legibus tanta poena plectatur: nec quod fornicantur plerique impunes, & pauculis psalmis, aut precibus absoluantur, legis poenas irrideant, quasi antiquatæ, & mortuæ: quoniam Deus non irridetur, & si quis forte ut paulo ante diximus temporariam poenam eludet, certe non euadet æternam. Nolite errare, inquit Apostolus, o Corinthii, neque fornicatores, neque adulteri, neque molles, nec masculorum concubitores regnum Dei possidebunt. Sed iam expedit à falsis, & foedis ciuitationibus laeuorum, ueluti euesti è difficillimis scopulisque coribus, pacatione æquore deinceps, quo secundi ducent zephiri, ductore spiritu sancto uela faciamus, & de conjugatorum molestiis, quæ collecta magis quam intellecta à nobis sunt deinceps sequenti libro referamus.

R

BERNARDINI SCARDEONI
PATAVINI DE CASTITA
TE LIBER QVARTVS.
DE MOLESTIIS CONIVGATORVM.

EXORDIVM.

Ogitanti mihi hoc quarto volumi
no de coniugatorum molestiis scri
bere tantus, tamq; iustus grumna
acenuis repete sese ultro nobis ex
plicadus obtulerat ut effari eas fel
gio pene fuisse. Videbat enim mi
hi omnem spem matrimoniorum
uel sola hac relatione posse sub
uenire. Caeterum quom uideam idẽ etã pluribus apud
maiores nostros antea frequentius factitatum, nec pro
pterea ad hunc diem de antiqua consuetudine quicquã
immutatum fuisse: decreui & ipse eorum exemplo spe
tus, quã ad materiã huius opus maxime facere uideatur
(utunq; res accepta fuerit) aliquãto curiosius perquisitas
coniugatorum sollicitudines: & tedia recẽtere. Sed hoc absq;
p̄satione, q̄ mihi prius conciliare plerosq;, q̄ tantũmodo
proli uacandũ cẽsent, facere ausus nõ sum. Neq; n. fieri
põt dũ matrimoniorũ incõmoda & coelibatus comp
da recẽsentur, quin foecũditati nuptiarũ aliqd detractum
esse uideatur. Quãdoq; sicut foecũditas ppriũ est nu
ptiarũ, ita, & sterilitas ppriũ coelibatus: res utiq; adeo dis
uerse, atq; inter se ita pugnãtes, ut laudari una nequeat,
quin alteri fieri uideatur iniuria. Verum nõ aliter melius
mihi uisum est, posse foelicitatẽ coelibatus ostendere, &
deterrere sacerdotes à desyderio nuptiarũ q̄ eis nõ licet,
q̄ si simul ipsis molestias, atq; miserias cõnubiorũ recen
seã, ex quo facillime cognoscere possit p̄ cõparationem
cõmodorũ, & incõmodorũ, q̄ pacifica, & tranquilla sit uita
cõtinẽtiũ, & cõtra, q̄ turbida, atq; sollicita sit uita coniuga

torū, & q̄ latissimō ip̄si oco, & illi q̄ turbulētissimo ne
 gocio atq̄ agāt. Amor namq; & charitas uxoris, ac li
 berorū & si laudabilis est maxime, immēsos tñ atq; infi
 nitos pene dolores consuevit parētibus afferre, ut q̄diu
 uiuāt aīo suspēso, & anxio semp sint. Sed ne q̄nid mihi Heb. 14
 dari fraudi merito à cōq̄ possit, ego in primis asseuerās
 dico: cū Apostolo honorabile cōnubiū, & torū imacu
 latum, meque profiteor per hęc nullo pacto matrimo
 nio uelle quicquam detrahere, quod iniquum, & he
 reticum, atque damnabile esse certo scio, immo ut su
 pra secundo libro manifestissime patet, uehementer
 damnamus, quicumque sp̄retis legitimis nuptiis soluti,
 & liberi ab uxore secunda sectantur. Quæstio sanē nostra
 ea est, ut apte nosci pōt, in his, q̄ dicta sunt, ac deinceps
 dicitur, nō generatim, an scilicet uxor ducēda sit (q̄d for
 te repræhēdi posset) sed priuatim, an sit uxor ducēda sa
 cerdotibus. Et hęc est (ut dicitur) basis, & cardo rei. In
 hoc qdē si culpāus sum, nec sancti quoq; doctores, nec
 ipse qdē apostolus culpa uacaret, q̄ de hac eadē re diu
 antea, & copiose, & elegāter differuerūt, quos hoc loco
 subscriptores, atq; approbatores habemus: Adde se
 niorū patrum decreta, q̄bus nitimur, & cū q̄bus ēt si era
 rē (q̄d esse nō pōt) causas habet error honestas. Sunt, n.
 ferme innumerabiles de his rebus libri, neq; abditū, neq;
 obscuri. Quo circa nemo me iterū accuset: si tātos uiros
 sequutus, dū sacris hoibus suadeo castitatē, uidear ex eo
 q̄cūq; de nuptiis detraxisse. Edico ego, & cū. D. Hierony
 mo q̄ta possum uoce p̄clamo, audiētū oīum fidē im
 ptorās. Nō dāno ego nuptias, nō dāno cōiugū. Volo
 quoslibet aut pp̄ icōtinētæ piculū, aut ad plē suscitādā,
 aut ex leuissima quacq; causa ducere uxore, & oblectare
 sese nuptiis, si lubet. Non, n. copulam maritalē q̄si culpā
 dicimus ī uniuersum esse uitādā oibus: sed q̄si sarcinā à
 clericis, & à spiritualibus hoibus declinandā, ut liberi, &
 tranquillū uacēt diuinis, & sp̄itui tota mēte defensū: q̄les

regrebat apostolus dicens. Volo aut uos sine sollicitudine
 ee, q sine uxores est sollicitus est q dñi sunt quo placeat
 Dep. Qui uero cū uxore ē, sollicitus est q sunt mūdi, &
 quo placeat uxori. Magnus ergo debetur honos coniu-
 gio, qd Deus instituit, & benedixit pp sobolē, at maior
 debetur cœlibatui, quo sese castrant homines pp regnū
 uelorum. Dicitur adhuc est fortasse quisplā. Nimirum
 accumulasti molestias cōiugiorum, nimium carps uxore-
 res. Accumulaui fateor multas, & graues ærumnas cō-
 iugatorum cœlibibus, qbus non cōueniant nuptiæ: sed
 motus, ueracq; & quas inficiari nemo possit, qui rei uxore-
 riæ expertus fuerit. At qui uero plures etiam & duriores
 scripsi esse fornicatorum molestias pro illis quibus, &
 continentiam, & matrimonium commendauit: ut utrumli-
 bet eligant: quū nōdū uouerint castitatē quod iccirco fe-
 ci, ut tam cōiugatos, quam solutos pariter à uitio for-
 nicationis abstraherem. Legant igitur (quum sic disparti-
 re necesse sit) que superioribus libris scripsimus, tam cœ-
 libes, quam cōiugati si libet: sed quæ hīc scribimus, le-
 gant tantummodo cœlibes. Primus ergo liber sacrarū
 uirginū sit, secundus uerò, tertius, qrtus, & qntus cœlibū,
 sextus autem cōiugatorum; at residuū deinceps quod
 superest, eō præcipue sacerdotum & cœlibum. Suum
 itaque accipiat unusquisque sine quærela, & desinat ma-
 ledicere, ac benedictis detrahere. Sed iam diuina gratia
 frētū de cōiugatorum molestiis dicere incipiemus.

Opōtere oī molestia, & solitudine quncq; diuinis
 rebus operam dare constituit. Cap. I.

Restat quidem nobis deinceps pro uiribus expli-
 care, quid nam sit, quod tantopere religioso ui-
 ro expediat foeminarum consortia deuitare,
 atque ob id cōiugiorum molestias hoc loco effusus
 recensere: quo planius intelligi possit q̄ malorū illadem
 circumferat consuetudo muliebris, & è diuerso quod
 comu copiaz tranquillitatis & pacis plenum afferat con-

mentia & celibatus. Quidnam quæso homini sacerdoti, & viro religioso uel iucundius, uel conductibilis esse potest (ut à commodis incipiamus, quàm esse ab omni molestia, ac sollicitudine liberam: atque uni tantum rei animum intendere, quomodo placere Deo possit, quibusque potissimum hostis illate: quove ritu creator rem suam unice colere: Quod quidem peculiare munus est, ac proprium sacerdotis: quem decet, quâtuus est totus, diuino esse cultui m̄cipatum. Neque enim aliud intēdēdum est ei, quem spiritus sanctus uocauit in sortem hereditatis domini, & quem hoc in gradu collocauit, q̄ne quid de intentione mysteriorum Dei, & de opere spiritali, curis, aut profanæ cuiuspiam rei gratia detrahatur. Nam quum, in cunctis rebus omnia rite, ac decenter fieri par sit in sacris uero etiam decētissime fieri oportet. Quare ea forte ratio fuit, quòd Pythagoras in suis symbolis, legitur prohibuisse discipulos dū interessent sacris ungues sibi defecare. Quod est interpretatum, nihil decere leuiter, & ex icuria agere in sacris, quod sit à sacris alienum: & quod nos à nobis, uel mentem nostrā diuellat quoquomodo ab intentione sacrorum. Quo circa scriptum est. Nemo militās Deo implicet se negociis secularibus. Si enim miles sæculi implicari alis impedimentis non debet, quanto magis miles Christi: & si bellatores mundi, quanto magis præcipui adoratores Dei: & expugnatores diaboli. Inter omnia autem negotia, & curas sæculi, nihil arbitror neque grauius, neque molestius esse, neque quod magis distineat, atque occupet hominem, quàm uita libidinibus dedita. Vbi enim eiusmodi cura semel mentem comprehenderit, statim à contemplatione coelestium ad terrena, atque profana conuertit, ut iam nihil ferè possit aliud cogitare, quàm secularia quibus premitur, & uoluptates, quibus afficitur. Etenim iuxta illud celebratissimū Platonis elogiū, nihil æque humanum animum impedit à diuinitatis inu

DE MOLESTIIS CÖNIV.

uultu, q̄ uenas, & uira libidinibus dedita. Vnde scribēs ad
 Dionysium. Procul, inquit, à molestia, & à uoluptate dis
 uinitas. Nē penit̄ nihil quicq̄ altum, nihil quicq̄ diuinū suspi
 cere possunt il, q̄ cogitationem suam in rē tam turpē,
 atq̄ eontemptam deiciunt. Sicut. n. oculus perturbatus
 nō potest quicq̄ acutius intueri, ita nec animus occupa
 tus quicq̄ sublimius meditari. Certū est aut̄ hāc libidinē
 nō tā corpus extrinsecus q̄ intrinsecus mentē pollueret:
 atq̄ sibi profus quicqd̄ est in homine rationis, & ipsum
 deniq̄ totum hominem uendicare. Nequit. n. conctas
 tio eiusmodi affectus ac furoris ulla ratione regi, quin la
 xis deferatur habenis: ac peruersel imperet ex sua licen
 tia rationi, cui obtemperare naturā lege deberet. Quo
 fit, ut corpus, & animus pariter eo impetu, ac furore tur
 bentur: ut nihil subinde eis constare possit: quin summa
 infamis, & falsis uera & p̄tia uirtutibus male misceant̄
 ur. Licet ora ipsa cernere eorum, qui libidine confictun
 tur, aut nimia uoluptate gessunt, quomodo interim uul
 tus, uoces, motus, statusq̄, & deniq̄ peruersel omnia cō
 fundantur. Nam sicut ignis quū aridum fomitem repe
 rit, ualidioribus flammis ascendit, ac ruptis caminis uehe
 mentius furit: ita & homo quū incidit in materiā exas
 turandæ libidinis, tanto mox accēditur aestu, ut instar for
 nacis intus, forisq̄ totus flagret. Dū uero ita ardet, quo
 modo poterit in tanta ebullitione iasciuarum cogitatio
 num continentiz meminisse: & aut p̄cationē, aut mes
 ditationem, aut spirituale quicq̄ mente, animoq̄ cōple
 ctī: Quamobrem sacerdos in primis cui ex officio sac
 cris mysteriis incumbendum est, abstinere his noluptatis
 bus profus debet: q̄ hæ uel maxime detorquent men
 tem ac retrahūt animū, & cor à diuinis. Et ideo Cato ibi
 le Uticensis in quadā condone sua ad populū ita dixisse
 phibetur. Si absq̄ foeminis (inquit.) Quirites posset esse
 se. mūdus, nostra conuersatio non esset absq̄ diis. Et uas
 electionis Paulus. Si acceperis inquit uxorem non pecca
 sti, & si nupserit uirgo nō peccauit, tribulationē tñ carnis

habebunt huiusmodi. Quid aut hie aliud, tribulationes carnis sunt, q̄ liberi, & uxores: curaq; familiaris, atq; molestia: & solitudines id genus mille: q̄ parentes, conjugatosq; nunq; derelinquant. Vnde apud comicū legimus, uere, & ex omnī cōsensu dictū. Duxi uxore, qua ibi miseriam dicit: nati filii, altera cura. Ideo Magnus Basilius. In primis, inq; occasio mortalibus maxima ad illecebras, quasq; seculares, ac ad multas, & anxias cogitationes, quasi feminariū est matrimoniu. Vere sanè dictū. Nulla enim inuenies uehementiore, ualidiorēq; naturā, contraq; innatā cupiditatē, q̄ foemina uiro, uirumq; foemina coniungi, quod qdē ratione matrimonii iure meritoq; laudat: ut scilicet sobole inde sibi p̄curēt, & si postea simul multae molestiae ac necessarię curae p̄ueniant. Neminē molestius occupari, q̄ qui mulieri quoquo modo additus seruiat. Cap. II.

E Nim uero quū omnis occupatio rerū mundanarū soleat auocare animū ab intentione diuinorū, uero sanè grauius, turpiusue occupatur (quā sciam) q̄ q̄ est uel. mancipatus uxori, uel foedo cuius foemina amore copulatus. Sūt. n. hae curae tales, ut neq; Deū libere inuocare p̄mittat, neq; cogitare, aut meditari q̄q; ingenuiter. Quid quæso tā multiforme, tā uarie consilium, q̄ æstus eiusmodi ardoribus mēs? Quam uita ratio consistat et potest, quē oportet ad alterius nō modo sensum, ac uoluntatē, uerū et ad nutum, uultumq; conuertis? Quo nā pacto getus, aut liber illius habendus ē animus? cui mulier imperat. p̄scribit, uetatq; suo arbitrio. Hæc. n. si poscit dādū est, si uocat eundū, si eiicit, ab eundū, si blādit iuxta, ac si minas expauēdū. Hūc hominē sic addidū, atq; obnoxiiū nō modo nō liberū, sed et neq; simum seruū appellādū esse. M. Tullius affirmat, et si sit ex amplissima familia iste ipse p̄gnatus. Nō. n. talia nostris p̄cipere seruis, q̄lla sepe numero uxor, & amica sperat: hæc marito illa amatorib' suis. Q. uenā uero serui? est, si ob-

DE MOLESTIIS CONIV.

dire tam imperioſe, ac duræ dominæ, ſeruitis illa non
 eſt: & quidem miſerrima ſcū, quiſquis eſ, qui ita ſeruas,
 uelis noli, affrius hæreas neceſſe eſt, ut qui ſit alligatus
 pſtrictio. Extat præclarum comici prædictum. Optio tua
 eſt, utrum coelibem te eſſe malis liberum, an maritum
 ſeruum ætatem degere. Cui autem non poteſt uxor, du-
 ra, & intolerabilis contingere, niſi qui abſtineat ſe proce-
 ſus à nuptiis. M. Caro uir ſumma auctoritate, ac ſingula-
 ri ſapientia præditus; quum in concione quadã ſua, quã
 in cæſura habuit, Romanarum mulierum effrauentam li-
 cẽtiam caſtigaret. Omnibus inquit hominibus eos Ro-
 mani dominamur, nobis autem uxores. In hanc ſenſe
 ſententiam prorupit aliquando & Themiftoeles Athe-
 nienſis. Nam is quum à ſe filius quædam minus æqua
 matris interceſſione impetraſſet, reſpiciens ad uxorem
 dixit. O uxor uide quid agas. Athenienſes Græcis impe-
 rant, ego Athenienſibus, tu mihi, tibi filius. Quare mor-
 deretur licentia, ne imprudens puer plus unus poſſit, &
 uictoria Græcia. Id autem nequaquam uilum eſt inſi-
 quum Lacænz illi quæ olim mulieri cuidam Atticæ pe-
 conanti; cur ſolæ omnium Lacænz uiris licentius im-
 perent, ſic reſpondit, quia ſolæ etiam Lacænz uiros pa-
 riant. Vnde illud profluxit adagium. Solæ Lacænz ui-
 ros parant. Conſtat enim Lacædemone fortifſimos ui-
 ros naſci ſolitos, qui tamen mulierum imperio ſeruiliter
 uni omnium ſe ſummittunt. Sed & apud Ægyptios
 plus honoris, ac dignitatis olim reginz, quam regi im-
 pendi ſolitum legimus: atque in priuatis mulierem uiro
 ubique dominari. Verum hoc tempore nullas non Ro-
 manas, non Lacænas, non Ægyptiacas eſſe exiſtimato,
 quum imperare uiris ſuis omnes norint: & ſi nihil horũ
 expreſſius in contrahendis matrimoniis proferatur, ut
 apud Ægyptios qui in confeſſione dotis promittebant
 ſe uxorum arbitrio parituros. Non immerito ergo
 Zerobabel heros ille Hebræus (ut in ſacris literis legi-

(suis) sapientia palmam est consecutus: qui, dum forte
 contenderetur inter sapientes, quid esset in mundo for-
 titus: & alius unum, alius regem, alius rem aliam dixisset,
 asseueravit ipse fortiores esse mulieres, quod diceret
 eas omnibus dominari. De hac ipsa re, si mihi forsitan
 parum credatur, testes adducantur hic illi ipsi, qui nuptia-
 rum, aut secontorū oblectationibus perfuncti sunt, nemo
 sane melius norit, quàm qui talia quotidie cogitur expe-
 riri. Nam etsi plerique nimio amore excecati hæc mi-
 nus uideant, aut potius minus aduertant: ac sese habeant
 in ea re nescio quo fato negligentius, quàm par sit: attamen
 non dubito quin omnes (modo non erubescant fa-
 teri uerum) sancte iurent solos cœlibes esse beatos, &
 soluti iugo foeminarum uiuant libere, ut uelint. Hinc gra-
 ues illæ poetarum querelæ, bilis, & obiurgationis plene.
 Certe sanus eras, uxorem Posthume ducis: Dic qua
 Thesiphone, quibus exagitare colubris: Fuerunt
 quidem, & olim præter nostros christianos mona-
 chi, & heremi cultores uiri præclarissimi, qui uel ob
 eam ipsam solam, quam diximus, tranquillitatem, ad so-
 litudinem, & ocium profugerunt: ac sese à nuptiis, & ab
 omni foeminarum commercio pœntus abdicarunt: ut
 soluti, & liberi philosophiæ studiis, ac contemplationi
 uacarent. Liber enim uere est, qui sine uxore est, & puri-
 tatem candoremque continentia perpetuo seruat. Legitur
 propterea de Apollonio Tienæo, quum plerique Py-
 thagoræ sententiam laudarent, & dixerit non licere, qui
 uxorem habet cum aliena muliere misceri. Hoc inquit
 ille ad alios prolatum arbitror, mihi uero nec ducere
 uxorem, & ab omni re uenerea abstinere est animus, ut
 libere uiuam. Porro & Ioulnianum hæreticum, quauis
 nullum maus præmium assereret esse uirginum, aut cœ-
 nentum, quæ conjugatorum, uxorem tamen nunquam uo-
 luit ducere, non (ut ipse dicebat) præmium ullum ex eo
 speraret, sed tantum, ne coniugii molestiis irritus effice-

3. Efdr. 6

retur ex libero homine uile mulleris mācipium. De hac eadem seruitute Apostolus ad Corinthios scribens ita p̄cipit. Seruus uocatus es, nō sit tibi cura: sed si potes liber fieri, magis utere. Quod iuxta interpretationē Origēnis ita intelligendum est, ut seruam dicat eam qui conjugali conditione constrictus est: quoniam uir non habet potestatem sui corporis, sed eius uxor: liberam uero coelibem quōd careat contubernio fœminatam.

Quam misera sit seruitus coniugatorū. Cap. III.

Misera sanē uidetur esse oīs seruitus, quacuncq; ratione homo homini seruiat: qm̄ ut latinus philosophus noster Cicero acute disserit, bene inforematus à natura animus nemini parere uult: ut ea longe miserrima, quā propter libidinē à uiro nobili seruiatur uilissimæ mulieri, quē cōtra Deum hunc imperare: & illā seruire præceperit. Sollicita, ac misera profecto est omnis seruorū conditio, attamen hi quandoq; libertatē, uel redēptione aliqua, uel heri sui munificentia ubi diu, fideliterq; seruerint, cōsequuntur. Quis ēt licebat olim his, qui acerbiorē seruitute p̄merentur, ad statū cōfugere, & uēditionē postulare, atq; uel sic immutare aliquo pacto salutē truculentiā dñorū, at q; seruitutē maritorum sola mors soluit. Si miserū est ergo ubiq; seruire, multo miserius est seruire, inferiori, & ubi nulla ratione possis effugere seruitutē. Quid q; sunt uxores qdā adeo improbæ, & seruitutē maritorū adeo immaniter affectates, ut eos ēt ueneficis, & magicis p̄cationibus incatēt, quatenus illis p̄ arbitrio tanq; lumētis, & brutis animalibus abutātur. Erit fortassis miserosus, q; sp̄iā, q; putet falsa, & cōficta esse, q; dicimus, & quo magis maritorū molestias coaceruauero, eo minorē habeat dictis fidē. Sed utinā nō multo ēt plura mala eēt, quorū ego uel inexptus, uel ignarus sum, uel q; ēt uolēs prudēs q; p̄tereo, uniuersa autē soli mariti.

Erat Photonei regis, ac legū latoris p̄clarissimi uerbū,
 quod ultimo spiritu Leontio fratre dixit. Ad summam,
 inq̄, foelicitatē nihil mihi frater in uita unq̄ defuisse cōfi
 teor, si uxor nunq̄ affuisset. Quē quū Leontius interro
 gasset, Quid ita? Mariti, respondit, oēs sciunt. Itaq̄ quis
 cunq̄ mihi non credit, maritos uelim consulat huiusce
 rei instructissimos. Satius quidem respondebunt (modo
 non pudeat fateri uerum) cuicumq̄ barbarorum homi
 nū in seruitutem dari q̄ perferre sub imperiosa foemina
 perpetuum famulatum. Non enim eorum tam dura so
 lent esse imperia, q̄ quarūdā foeminarū furiosa domina
 tio: ad cuius sanē cōparationē omnis carcer tolerabilis
 est, & omne ergastulū leue. Sed qd̄ ego hęc refero, quū
 nemo satis nosse possit ingenuū mullebre, nisi aut q̄ uxo
 rē duxerit, aut q̄ quoquomodo paruerit aliquādo impe
 rriis mulierū. Non, n. q̄s sentit (ut alunt) qua parte stringat
 calceus, nisi q̄ eū sit indutus. Celebratur p̄pterea nobile
 apophthegma Pauli Emili amicis aliquando pedē cal
 ceū nouū indutum porrigentis. Vos uidetis, inquit, pul
 chrū, & nouū calceū, q̄ aptari meo p̄be uidetur pedī, ue
 rū qua parte torqueat mihi pedē, solus ipse cōtortus sen
 tio, immuens Papyriā uxore, etsi ab oībus laudaretur, suis
 tñ esse auersam moribus, ac p̄pterea causis occultis affli
 gi. Thacodetes uero Aristotelis discipulus q̄ elegantissi
 me p̄simile esse dicebat coniugiū senectuti: qm̄ utrunq̄
 imperit, & inexptes ferē asseq̄ anhelant: at ubi assecuti
 sunt, grauiter solere eos dolere prioris uoti foelicitatem
 per tactos. Hipponastes uir sapētia summa p̄ditus dice
 re solebat, duos tantūmodo esse iucundissimos cōiugii
 dies, nuptiarū. s. & funeris: uerū funeris multo foelicio
 rē: qm̄ nuptiarū dies multorū initū esset malorū, funeris
 uero finis. Quāobrē Patuulū in morte triū uxorū, q̄ de
 una sese singularē sicut suspēderant lachrymantem, ferunt
 his uerbis ab Ario eius amico cōfirmatū. O dii boni, in
 q̄, q̄ inq̄ ploras: qn̄ potius recordare qd̄ tibi suspēdis

DE MOLESTIIS CONIV.

una foelix arbor suspenderet, & gratulare plantæ illi foeliciffimæ. Rogavit fubinde per locum dari fibi de eadẽ arbore furculos, quos & ipfe fuis hortis infereret, ac rigaret, ut effet (credo) uxori fuæ nimum vitaci, unde & ipfa pendere cito poffet. O quot fanè viri in foro publico adiudicantur vulgo foelices : q̃ opibus, & dignitate, & honore multis præfent, qui tamen clam, intra domefticos parietes, uti uilla mancipia ob improbos, & importunos uxorum mores, afidue, grauterque uexantur: quantoque foris honeftis titulis, apud homines magis nitent, tanto domi apud uxores propter contemptum, & apud femetipfos, propter conscientiaæ teftimonium, magis fordent. Nec ab re propterea Mitio ille teſtrentianus foeliciter fecum agi dicebat, quòd uxorem nunquam habuiſſet, quod unũ maxime fortunatum eſſe cenſebat. Quam foelicitatem ne quando perderet Thales ille Mileſius, unus ex ſemptem ſapientibus græciæ, ſuadenti ſapienter matri, ut uxorem duceret, perbelle aſtutis ſuis his reſponſis impoſuit. Primo nanque reſpondebat. Nondum eſt tempus mea mater uxoris habendæ quũ ſim iuuenis adhuc. Proceſſu uero temporis, emenſa ferè iuuenta, quum illa acrius inſtaret, atque idem frequenter repeteret reſpondit. O mater non eſt tempus amplius: nam ſeneſcenti mihi uxore opus non eſt. Idem fermè ſibi uult illud dictum Diogenis, qui alijs quando interrogatus: quando eſſet uxor ducenda. Iuueni (inquit) nondum: ſeni nunquam. Perplexe enim ea urbanitate ſermonis ſuadebat, abſtinèdum proſus matri monio, qui tranquille uiuere uelit. Vnde Paulus ad Timotheum: ut tranquillam inquit, & quietam uitam agamus, in omni pietate, & caſtitate. Quod eſt dicere, ueſram uitæ tranquillitatem, & animi quietem, non niſi in cultu & obſeruantia religionis, & in caſtitate, & carnis integritate conſiſtere.

1. Timo-2

Non posse quempiam bona fide uoluptatibus,
& sacris simul mysteriis animum intentare:
dere: Cap. IIII.

Quis iam hoc uel sua sponte non uidet, neminē uxorem habere posse, atque simul corporis uoluptatibus studere, ut non animi tranquillitatem mox perdat? Affecta siquidem & afflicta eiusmodi perturbationibus mens nil nisi uitiosum, atque corruptum capit: sicut ait ille, Syncerum nisi uas, quicquid infundis, accescit. Neque enim bona fide quisquam sese in diuersa simul studia intendere potest, iuxta illud seruatoris nostri Dei dicentis. Qui non colligit mecum dispergit, & qui non est mecum contra me est. Et idem prouerbialiter affirmat, neminem posse duobus dominis seruire, ut dum uni adhæret, alterum non relinquat. Nullum quidē est honestarum rerum turpiumque consortium: si corporalibus rebus seruias, spiritualia ministeria animo deseras necesse est: nam cogitare coelestia, simulque atrare terrena, non magis est unius animi, quàm unius oris (ut aiunt) sorbere, & flare. Siquidem humanus animus agri naturam uidetur imitari, qui & si natura fecundus sit, iactaque semina recipiat: non prius tamen ea fouere recte potest, quàm tribulis, gramine, lappis, aliisque inutilibus herbis fuerit diligenter expurgatus. Quonam pacto quæso poterit quis libere, & ex corde seruire diuinis, qui quoquomodo siue maritus, siue fornicarius, siue adulter, subest seruiliter imperio muliebris. Credite fratres, non consonat is chorus, neque cū hac cithara concordat sacerdotale psalterium. Etenim quū nihil aut honestius, aut sanctius agi possit re diuina, & ea maxime, qua sacrosancta illa mysteria corporis, & sanguinis domini perficiuntur, quid magis deceat non uideō, quàm exinanire mentem his perturbationibus, & curis, & animis semper altare paratis, ut corde, & animo.

Matth. 12
Matth. 6

1350.1.

DE MOLESTIIS CONTIV.

expurgato, & libero, Deo nostro iugiter seruimus. Quod nequaquam p̄stari p̄t ab his, q̄ mulieribus, aut liberis quoquomodo obstringuntur, uenericq; deseruiunt. Nā et coniugium, ut asserit, Io. Chriostomus, & si minime peccatum est, tamen malitia pene malum est: quando in opere eius facile fiat malū, ac frequēter peccetur. Quod autem non semper sit absolute bonum matrimonium, idem auctor hoc argumento confirmat. Nunquam inquit pr̄mium promittitur abstinentiā bono: sed quū abstinentibus à coniugio pr̄mium debeat, satis patet coniugium non esse simpliciter bonum. Validissima sanè ratione, atq; firmissimis argumentis roboratur à tanto doctore id quod asserimus, non decere scilicet sacerdotalem perfectionem contaminari ullo pacto uoluptatibus, aut molestiis nuptiarū: quandoquidem id genus sint nuptiæ sicut honores, & diuitiæ, & culusmodi, q̄ indifferentia solent dici, q̄ nec mala quidem, neque bona prorsus habeantur: sed ueluti in mediullio posita, uel bona uel mala euentu ipso usuq; noscantur. At qui uero dedecet religiosum, ac sacrum hominem aggredi quæquam, quod faciat, bonum ne; an malum facturus sit, pro certo nesciat. Non sic planè est de continentia cœlibatus, quum Apostolus ipse pro certo dicat. Bonum est homini mulierem non tangere, oportetq; omnes homines cœlibes, & castos esse ut seipsum: nec mulierum imperiis subiacere. Cæterum ut dilucidius cōstare possit, q̄ uerum; quanque consentaneum sit, quod asserimus (bonarum coniugum uenia) coniugiorum erumnas multis, magnisque exemplis, atque illustribus explicemus. Est enim operæ precium nostros cœlibes cuncta hæc incommoda noscere: ut à desyderio uxoris, & ab omni prorsus uenere facilius sese contineant. Is enim ipsis qui nequeunt uxores licite ducere, iure cœlibatus bona, & coniugiorum incommoda annumerantur: quatenus in ea, quod elegerint,

1. Cor. 7

inter genere, hilariter, & contenti, ac sibi placētes uiuant:
illud interim Plautinum uerbum dicentes, Liberæ sunt
ædes, liber sum ego, libero me uti uolo.

De molestia, & incommodis rei uxoriæ: deq; in
tractabili ingenio mulierum. Cap. V.

Coniuux in primis (ut lepide iust Plautus) null
la eligi pōt optima, sed alia alia peior. Cōsultius Ecc1.7
ēt de muliere Salomō. Mulier, ait, bona difficile
Inuentur, uirum de mille quidem unum reperi, mulierē
autem ex omnibus non inueni. Mirum q; in mille non
concesserit unam mulierem bonam, magis etiam mira
bile, quod nec in pluribus millibus concedat. Quod q̄
uerum sit, adeo sanè facile cognitu est, ut & noscere per
se quisq; possit, & ad confirmandū, quod dicimus, nihil
artificiosa oratione sit opus: quando muliebribus tædis
plenæ sint ubiq; domus thalami, lecti, atria, porticus for
ra, uici urbes, & deniq; omnia. Nec est q; in ea re anxie
reuoluas uolumina librorū, ut scriptorum antiquorū au
thoritate nitaris: tātū est, ut uelis adire publicū, atq; egres
di in uulgus, & præbere aures querimoniis. Undiq; n.
infelicitum coniugum querelis pulsaberis, undiq; tibi
aures insani obstrepent clamores eorum, quive uxores
q̄ue utrosinucē maledictis incessent. Quocirca non ab
re Romanorum superstitiō huius tanti mali deprecandi
gratia, Viriplacam deam sibi fecit, eique sacellum
intra mœnia dicauit, ut quoties inter utrum, & uxo
rem aliquid (ut sit) iurgii intercederet, eo disside
tes coniuges conuenirent, ubi postquam diu mul
tumque altercati, atque inulcem locuti fuissent, quæ
uellent, concordēs inde domum omni querela Vir
riplacæ fauoribus sublata repeterent. Erat hoc tem
plum Romæ, & donariis, & frequenti disidentium
coniugatorum conuentu celeberrimum, & Viriplacæ

DE MOLESTIIS CONIV.

numē cunctis in tota urbe summæ uenerationi, religio-
 ſæq; formidini. Neque uero iniuria huic deæ Viripla-
 cæ nomen est indictum, potiusquam Vxoriplacæ: quã
 doquidem frequentius uiros uxoribus, quàm uxores ui-
 ris placare conſueuerat. Nam ſi uiros, quoties iratæ ſibi
 uxores fuiſſent, adire Viriplacam, uel potius Vxoripla-
 cam oportuiſſet præædio ſanè creberrimæ reuerſionis
 elegiſſent potius nunquam à templo abeſſe, quàm eo
 quotidie commigrare. Solent nanque nonnullæ mulie-
 res (neque enim uniuerſas pariter eodem indicio nota-
 mus) de industria rixari cum uiris ſuis, & occaſiones au-
 cupari iurgiorum, quibus aſidue ſuos exerceant maris
 tos, ne quieſcere, aut uacare contingat. Tradunt etiam
 Athenis (ut Plutarchus refert in uita Alcibiadis) inſtitu-
 tum fuiſſe magiſtratum, cui in tam frequentibus conu-
 giorum diſcordiis, uxorem uiro, & uirum uxori ſublatis
 contentionibus auctoritatē publica recõciliare uis eſſet.
 Non fruſtra ſanè id à ſapientibus uiris cautum legibus
 credendum eſt, quum & Diogenes cynicus dixerit niſi
 lam tam bonam uxorem eſſe, in qua nõ inuenias quod
 queraris. Et Simonides uir ſapiententiſſimus, interro-
 gatus aliquando, quid eſſet uxor, reſpõddit, Vxor uiri
 naufragium eſt, tempeſtas domus, quietis impedi-
 tum, uitæ captiuitas, poena quotidiana, pugna damnosa,
 fera contubernalis, canis ornata, neceſſarium malū. Huc
 pertinet & illud ſcitum Varonis dictum. Theſaurus ma-
 lorum mulier. Propterea Gorgias rhetor celeberrimus,
 hac & ipſe peſte laborans, haud illepide fuit à Melathio
 publice, palamq; deriſus. Nã quum is in Olympiis quæ
 Ioui totius Græciæ celebritatē habebatur, longa oratio-
 ne de Græcorum concordia peroraſſet. Melathum ita
 illum deluſiſſe lepido reſponſo ferunt. Iſte egregius, in-
 quit, orator nobis omnibus, ut iure inter nos fœdus fe-
 riamus una hora perſuadere nititur, qui ſe, & uxorem, &
 ancillam tres diuitaxat, ut inuicem conſentiant tanto te-
 pore

pore inducere, nunquam potuit. Nempe uideti id, tibi
 mirum Melanthe non debuit: ut pro Gorgia hic tibi re
 spondeam. Facilius enim ille duxerat posse se totam
 Græciam pacis legibus continere, quàm Zolotipam
 uxorem placatam sibi, atque pacificam reddere. Nec in
 iuria, raro quidem, aut nunquam sub eodem tecto pax
 & foemina cohabitant. Extat pulcherrimum dictum uà
 sil oratoris illustri. Qui non litigat, coelebs est. Vnde
 Cremesille Terentianus aduersus uxorem sub personâ
 omnium maritorū. Pergin ait mulier molesta esse? Nulla
 tam ne rem unquam uolui in uita mea, quin tu in ea mihi
 hi aduersatrix fueris? Non hic tacebo lepidissimum re
 sponsum Antonii Panormitæ uiri doctissimi, quod
 non ideo placere minus debet, quod recens sit, quum
 sua ipsa acrimonia maximam redoleat uetustatem. Nā
 is (ut refert Pontanus) interrogatus quibus rebus maxi
 me opus esse iudicaret ad conubii tranquillitatem:
 Nullas, inquit, nec quietas nec foelices satisfuturas poto
 nuptias, præterquam si uir surdus esset, & uxor cæca. Id
 non magis facere dictum, quàm in pluribus uere. Hoc
 autem dixit ne illa scilicet uidens suspicari quippiã poss
 et de marito, nec is audiens quæ perperam, & assidue
 aduersus se uxor perstrepat auditionibus assidue obte
 ratur. Siquidem foemina natura rixosa est, & garula,
 quamobrem, quum illi rixandi nulla in promptu æqui
 or causa fuerit, sæpe de industria simulat se zelotypam,
 & ficta pellice plorat; palam cibo abstinet, inque aliquo
 domus angulo gemebunda, uel nullo læsa dolore, de
 marito conqueritur. si uero super aliqua re seria com
 mota fuerit, discruciat, animi ringitur, tumetque: &
 quod sese ulcisci nequeat æquanimitè ferre nō potest:
 lugetque interim ex eo miserabiliter, torue tuetur, ueneo
 nata sibilat, atque singulat suspiria: pugnis interdum se
 se uerberat, genas unguibus lacerat, cognatorumque, ac
 uicinatorum sæpe fidē implorat: imprecatur, rabit, furit q̄:

DE MOLESTIIS CONIUG.

atque usque adeo uirum excarnificat suum, ut infonem,
 ac per uigilem perpetuo reddat, & si quid forte somni
 post longas uigilias lassus captet, dormiens quoque ris
 xas somniet, ferilibusque agitetur imaginibus. Quas
 se multo sanè foeliciter elulmodi marito foret carere
 auditu, & ubiuis gentium, uel inter lustra ferarum atate
 agere, quàm domi cum muliere irata: ubi tot mala au
 diat, quæ sibi assidue grauerque mentem, & aures ob
 terat atque obtundat. Nullum est enim animantium ge
 nus tam loquax, tamque obstreperum, quin noctu ali
 quando conticeat, sola autem foemina eo est prædita in
 genio, ut nec eam quidem partem noctis, quæ ab ipsa ta
 citurnitate & quiete dicta est concidium concubia, præ
 tet esse ad gariendum intempertiam, at eo potissimū
 tempore magis magisque suis nngis, ac querelis cubicu
 lum ipsum, & lectum, qui locus est ad hilarescendas cu
 ras datus, uertit in carnificinam, pilstrinum, & carcerem.
 Hinc Mœcenas ille decantatissimus, ob difficiles, ac pe
 uersos uxoris mores adeo experrectus fuisse legitur, ut
 somnum, symphoniarum cantu, & ex longinquo leni re
 sonantium aquarum murmure, ac indulgentiori potu,
 & mille id genus illecebris ambre consueuerat, quo
 mentem suam uxoris curis affectam falleret aliquando
 nec ualebat. Præstabat enim unius uxoris molestia cun
 ctis illis illecebris somniorum: ita ut sola uxor potis es
 set profugare somnum, quem tanto studio, & tam uas
 tils artibus perquisierat. Hæc de pacata quoque uxore
 referuntur. Quid modo si eueniat ut eam iratus uerbe
 res t cauendum est protinus tibi, irritasti crabrones, cum
 truci bellua tibi profecto res est. Num tu scis, Bacchæ
 bacchanti si uelis aduersariet (ut Comicus ait) ex insana
 insanio rem facies, ac feriet sapius: si obsequaris, una res
 solues plaga. Nolim hic tibi malum quodpiam omina
 ri: uulgatum, notumque furens quid foemina possit,
 ut ait poeta. Ad restim res redit. Tunc orba tigride

petor, iræ impatiens quassabit ardentes faces, ac sese
 ulcisci cupiens in mortem tuam incipiet machinari: bo
 na tua male diffrahere, familiam totam subuertere, affi
 nes in te concitare, atque ita agere denique peruerse o
 mnia, ut te tandem quisquis es, uerberationis eius mos
 di necesse sit poenitere: ac submittere te, & miserare post
 hac iniuriam. Quatenus uero possit quis iratæ sibi
 uxori fidere, docet nos trepida magis quàm incons
 sulta suspitio Alexandri Pheræi, qui (ut legitur) ne
 dilectæ quidem, ac placidæ uxori fidendum un
 quam censuit. Nam quanquam ille Thebeni uxore
 rem admodum deligeret, atque ab ea uicissim pluri
 mum ipse quoque amaretur, ad illam tamen in cu
 biculum ueniens seruum barbarum stricto ense iube
 bat prius ingredi, atque aliquem de stipatoribus suis si
 deletem una cum illò semper præire, qui scrutarentur
 diligenter arculas muliebres, ipsamque uxorem dis
 scuterent: ne quod forte aut atca, aut uestimentis te
 lum furtim ipsa teneret. O miserum magis quàm im
 prouidum, aut imprudentem maritum: qui multo
 fideliozem putaret sibi fore seruum barbarum, quàm
 uxorem amantem. Haud tamen eum sefellit opinio,
 & insidiarum suspitiosa formidò: nam ab ea denique
 ob pellicatus suspicionem fuit crudeliter intereme
 ptus. Huius exemplum secutus est Dionysius Sy
 racusanus, sed non eundem exitum sortitus. Duas
 enim matrimoniis uno tempore alligatus, neu
 trius, unquam nisi prius excussæ congressum petiit.
 Sanson quoque ille fortissimus, & ipse duas uxores
 habuit, ab altera secreti reuelatione fuit grauiter decep
 ptus ab altera traditus hostibus, & excocatus. Salo
 mon omnium mortalium alioqui sapientissimus, ut
 uxori complaceret, in tantum sese summi fit, ut
 dum illi obsequi studet, impie à maiorum pietate

DE MOLESTIIS CONIV.

deflexerit: & Del opt. max. cultum idolorum superstitione foedauerit: magis ueritus sibi Inensam reddere uxorem, quàm Deum. Verum dum sic impie uxoriis ius suis miser. obsequitur, iram in se, suosq; neglecti numinis ita concitauit, ut ob eam impietatem. maximam post se. in familiam suam cladem inuexerit. Quatenus autem, & quàm constanter uxoris fauiciam, & mussari, & perferri oporteat Socrates philosophus probe sua tolerantia; re & experimento monstrauit. Is enim quum Xantippes uxoris suae quantumuis importunis clamoribus assidue uexatus nullatenus turbari potuisset: & comitia quaecumque perferret aequo animo, foetidis aquis, seu lotio, per contemptum ab ea, aliquando dum ianuam pulsaret perfusus est, ut uel illa saltem contumelia turbaretur, qui omnes prorsus Inturias cōtemnare solitus fuisset. At ille ut erat prudentissimus & probe norat ingenium muliebre, id quoque ab uxore pati posse didicerat: & foedum factus lepidissimo scōmate accepit: nā caput quasians madidum, nonne, inquit, dicebam Xantippem tam diu tonantem aliquando pluituram? Idē ab ea pugna quādoq; caesus, nihil aliud questus est, nisi quōd diceret, Inique cum hominibus natura agi, qui nescirent, quando se domi galeatos esse oporteat. Non fuit id sanē multum mirabile, talem tantunque philosophum potuisse tales contumelias uxoris ferre: sed idē praestitisse Philippum illustrissimum Macedonū regē, alioqui inuidissimum: hoc uidetur fuisse profecto miraculum. Introeunt nanque ei de more cubiculum uxor obstitit irata, obdensque pessulo hostium, foras maritū exclusit: qui tamen spreta cōtumelia, nescio quid in muliebre ingenium secum murmurans, absit innoxius, patienter ferens sese ab uxore contemni. Est qui fortassis miretur ausus tantos in foemina: at ego magis stupeo constantiam tantam in rege, quomodo potuerit tam in

signem iniuriam æquo animo perferre. Sed longe se-
 cius habuit sese ad uxorem: Assuerus Persarum rex, ne-
 scio an sapientius, qui (ut in sacris literis habetur) Vasthi
 reginam, quia uocata ad se uenire contempfit, de consi- Heft. 1
 lio sibi assistentium consultorum repudiauit, ut suo exē-
 plo cæteras erudiret, ne assuescerent posthæc negligere
 imperia maritorum.

Minime tutam solere esse senectutem à mo-
 lestiis uxorum. Cap. VI.

S Peras tu quidem fortassis: aliquando exacta iam
 ætate immunem ab his molestiis acturū deinceps:
 senectutem: & cum longæua uxore beneficio æta-
 tis, tunc denique quiete, & tranquille posse uluere: qua
 præsertim ætate importunus zelus, suspitionesque mus-
 libres, ac fastus unâ cum iuuentute transfuerunt. Erras
 profecto, ac uehementer falleris: optandum id quidem
 potius tibi est, quàm sperandum. Eo nanque tempore
 noua factio, nouaque seditio exorietur tibi. Nam tunc
 illa à te in nurum conuersa, noua inibit prælia, nouos in-
 sultus, noua dissidia, nihilo facilius ferenda, quàm prio-
 ra illa, quæ in te exercuit antea annis iuuenilibus: quos
 nam nunc quidem uitio sexus uitium quoque ætatis
 accedet. Hinc quotidie ad te molestæ utrinque deferen-
 tur querelæ, assiduis obtunderis rumoribus, quotidianis
 exerceberis iudiciis, ut nisi absurdescas prorsus tot iudi-
 cia diuti⁹ ferre nō ualeas, Laches iccirco senex ille Terē-
 tianus, personam maritorum gerens, hisdem oppressus
 incommodis, ita mirabundus inclamitat. Proh deum,
 hominumq; fidem, quid hoc genus est: quæ hæc coniu-
 ratio: ut omnes mulieres ea æque studeant, uelintque
 omnia: neque declinatam quicquam ab altarum inge-
 nio ullam reperias: itaque uno animo omnes (oculus o-
 derūt nurus, uiris esse aduersas, æque studium est: simul

DE MOLESTIIS CONV.

pertinacia est. In eodem mihi omnes videntur ludo doctæ ad malitiam. Hactenus ille & eloquenter, & vere. Haud multis sanè contigit fœlicitas illa uxor, quæ P. Rabirio contigisse immoratur qui suo monumento pro miraculo iussit insculpi. CVM CAIA ENIA VXORE VIXIT ANNOS QVADRAGINTATRES MEN. OCTO. SINE QVÆRELA. Venum ut multo lepidius, ita forte, & multo neruis alius quidam in sepulchro suo mandauit incidi: quod (ut audio) adhuc prope Romam in uia Tiburtina conspicitur. HEVS VIATOR MIRACVLVM, HIC VIR ET VXOR NON LITIGANT. QVI SIMVS NON DICAM. AT IPSA DICAM. HIC BEBRIVS EBRIVS ME EBRIAM NOMINAT. HEI VXOR ETIAM MORTVA LITIGAS. Iocatus nimirum iste uidetur urbanissime, sed seriam rem certe docet, nihil disfidens ab eo prouerbio, quod dici solet. Mulieri non credas, ne mortuæ quidem.

De diuite uxore, deque paupere, & de nobilitate, ac contra. Cap. VII.

Praterea quum ducenda tibi fit uxor, uel diuitem, uel pauperem ducas oportet. Si duxeris pauperem, graui afficis damno familiam: quæ haud facile quidem matrimonii incommoda sine ullo dotis commodo perfert. Pauperem profecto uxorem alere pauperi præsertim ualde, difficile est. Amat enim foemina ocia, & ignauos imitata fucos labore uiri quæ sita consumit, nihil interea præuidens quid sit futurum. Si uero diuitem quasi consultius duxeris: duram accepisti prouinciam, opprimeris sanè fastu diuitiarum, onere profecto magno, ac molesto, & omni paupertate grauior. Iam non erit ea tibi uxor, sed domina, tuque ei nõ ma-

rius magis, quàm mancipium.

Veniunt à dote sagittæ.

Intolerabilius nihil est quàm foemina diues,
 ut Lepide poeta ille satyricus dixit. Affuescere te sanè
 oportet pati omnia: reiicere amicos, deferre cuncta stu-
 dia liberalia: aspernari uel animam, ut uni tantum foemis-
 næ totus uaces: Idque solum negotii reliquum tibi erit:
 ut ne uel latum quidem digitum ab ea iniussus disces-
 das: neque quid, nisi præfinito loquaris, & quæ illi in pri-
 mis placeant. Proinde Plautinus Demenetus uxorem
 fastidiens locupletem, ita secum miser ob murmurat.
 Argentum, inquit, accepi dote, imperium uendidi. Ma-
 gnis re uera dotibus magna, multaque insunt incom-
 moda. Vnde is ipse poeta. Dotatæ, inquit, maestant &
 malo, & damno uiros: nam quæ indotata est, ea in pote-
 state est uiri. Esse sanè solet diues uxor insolens, procax,
 molesta, imperiosa, & quæ non fastidia modo, & dam-
 na, sed, & probra, atque dedecora emptitio uiro afferat:
 unà cum dote. Cuius rei perquam illustre exemplum
 præbuit, M. Antonius Romanorū imperator, qui Fau-
 stinæ uxoris dote ad imperium usque prouectus, quum
 domestici probri, ob uulgata illius adulteria, admoner-
 retur tacite ab amicis, ut uel repudiò, si non nece, suum
 dedecus extingueret, ita respondit. Si uxorem dimittis-
 mus: reddamus & dotē. Impiū aut summa dotis fuerat.
 quæ ab Antonino Pio Augusto illius gratia adoptatus,
 acceperat. At q̄ modo si tanti uiri manus opulentia do-
 tis alligat: tantamque potentiā frænare pōt diues uxor,
 quid iam sperandum est homini priuato, & pauperi? Ie-
 circo sapienter Lycurgus suis ciuibus lege lata prouide-
 rat, ut in matrimoniis santiendis uxores eligerent, non
 pecuniam, seuerius matrimonia sua uiros coercere pos-
 se dicens, quum nullo dotis fræno tenerentur: & pro-
 pterea statuit, ut uirgines sine dote nubere: ne res-
 pectus dotis, aut puellis insolentiam adderet, aut

DE MOLESTIIS CONIV.

uiris in uxorum electione. uerum iudicium suffocaret, ex quo illi ipsi uiri in regendis mulieribus uirilem libertatem amitterent. Recte hic sanè Lycurgus: quando (ut ait Comicus) uxor dum morata ueniat, dotata est satis. Sed nec minus scite & à Babylonis, & a nostris prisca Venetis in dotandis uirginibus (auctore Herodoto) obseruatum est: qui scilicet uirgines suas, ubi maturæ uiro forent, publice nuptui locare consueuerant: ita ut pro eis, quæ egregia aliqua forma præstarent, quasi uenalem ipsam haberent grandem pecuniam ab earum sponis exigent: quæ uero mediocriter pulchræ forent, gratis eas petentibus cõcedebant, at quæ ita deformes essent, ut detradi nemini gratis possent, eæ ipse cum pecunia, quæ de uenustarum sponis collecta fuerat, nuptui pauperibus tradebantur. Et hoc pacto, nec pulchris ulla erat formæ superbia, utpote pecunia emptis: nec mediocribus exprobratio dotis, quæ nulla fuerat: deformibus uero supercilium dotis deformitatis uitio premebatur: siquidem erat his pecunia hostimentum pro forma, illis uero forma pro pecunia. Itaque per Lycurgi leges non nisi formosæ poterant certo nubere: at apud Venetos & Babylonios ea tempestate æque bene omnes. Sed iã abrogata sunt hæc omnia, ut tam deformes, quàm pulchræ, quoquomodo possint, uel dotatæ, uel indotatæ nubant. Pauperem ergo (ut redeamus ad rem nostrã) alere graue est, at diuitè ferre omni inopia acerbius: ita ut quicquid agas, magnam sit tibi futurum utrobique tormentum. Hic enim pauperles grauat, illic seruitus premit, graue utrunque malum, ac uix ferendum. Quid si etiam summæ doti nobilitas quoque accesserit generis? Summitte caput, ceruice parata ferre iugum. Ideo Iuuenalis Aquinas.

Quis ferat uxorem, cui consent omnia (malo),
 Malo Venustinam, q̃ te Cornelia mater
 Grachorum si cum magnis uirtutibus affers.

Grande supercilium, & numeras cum dote triumphos, Propterea Metellum requirenti Mario cur filiam suam dote diuitem forma præstantem, genere claram, fama foelicem, uxorem ducere recusaret: ita respondisse ferunt. Probo equidem hæc omnia, sed malo meus esse, quam suus. Cui rursus Marius, Immo ipsa tua erit. At ille iterum. Mos alius est: uirum uxoris esse oportet, si diu cum uxore uult esse. De nobilitate uxoris Cleobolus, uir sua ætate magnæ sapientiæ habitus, ita differēbat. Si clariorem te uxorem ducas, quot affines habebis, tot & dominos. At qui modo situm quum nobilis sis ac locuplex ducas inopem, & humilem, ut ea ratione uites mulieris insolentiam, quæ diuitibus, ac nobilibus inesse solet, incurres tua hac prudentia in uulgi infamiam, sordidosque, atque degeneres tibi liberos obscuritas matris reddet, & inde cognatorum probra, fauorem nulli, incommodaque alia multa quæ prætereo: atque sic obscurabitur interim familiæ splendor nullis adiutus studiis propinquorum. Itaque quoquomodo rem agas graue subire iugum, atque seruitutem seruire necesse est. Addas etiam quod uxor humili loco nata, & pauper, non semper suauis, ac mitis obtingit: ut tu tibi forte persuades, ac speras. M. Cato Censorius Auctoriam Paulam humillimis ortam parentibus eo consilio duxerat, ut eam sibi magis obsequentem habere posset: sed fellit hominem alioqui prudentissimum opinabilis diuinitio: nam mox ubi traducta est, inofficiosa uinolenta, ac inops mentis esse deprehenditur: X (quod difficile est credere) Catoni superba.

De forma uxoris, ac difficillimo delectu.

Cap.

VIII.

SI uero de forma uxoris contingat dubitari, utram eligas potius, speciosam an deformem: habes in-

DE MOLESTIIS CONIV.

In ea re Blontis philosophi tortuosum & plenū ppter
 tatis iudiciū, sed certū de coelibatu consiliū qđ sequaris.
 Nā interrogatus aliqñ à iuvene quodā, deberet ne uxo
 rem ducere, an uitam uiuere coelibem: ita respondisse
 ferē. Si uxore duxeris, aut pulchrā ducēs, aut deformē.
 Si pulchram, habebis cōmunem, si deformem, habebis
 p̄enam, quorum neutrum probandum cenſeo, utpote
 alterum altero pelus. Ex quo sanē dicto facile percipere
 poterat, quisquis ille consultor fuerit, multo conducibi
 lius sibi fore, se inter coelibes q̄ inter coniugatos cenſe
 ri. Ita profecto res sese habent, quando quidem difficile
 est custodire, quod multi appetant, & molestum habere
 quod nemo libenter intueatur. Ille anxius de pudicitia,
 hic ob uxoris deformitatem semper est miser: & ut illa
 semper, suspecta erit uiro suo, sic ista semper despecta.
 Sed si quis dicat. Quid si mediocrem duxero: ut ne
 scilicet forma præſtet, nec sit oppido deformis: Est es
 nim inter pulcherrimam & deformosissimam mulie
 rem media quædam forma, quæ & à nimio periculo
 pulchritudinis, & a summo deformitatis odio procul
 abest: qualis à Q. Ennio stata forma perquam eleganti
 uocabulo dicitur, quæ (ut exponit Gellius) neque como
 munis futura sit, propter pulchritudinem, neque erit pœ
 nã propter deformitatem: quam formam (ut ille idem
 auctor affirmat) Phauorinus philosophus appellabat
 uxoriam, quasi mediocrem, & modestam. Melius sanē
 credo, atque consultius id esset, atq̄ nec hic quidem
 omnino securitas. Nulla est enim mulier adeo medio
 cri forma prædita, quin placere possit alicui. Atqui ta
 men tutior pudicitia illius cēſenda est, qui eiusmodi for
 ma stata, id est uxoria cōtingit, q̄ quæ præcellat pulchri
 tudine. Verum si erit illa fortasse pudica, quia parum
 formosa, tu forsan dum nimius es admirator formæ
 non contentus uxore, efficieris impudicus, eritque no
 uissimus error iste (ut dicitur) peior priore. Sapienter

quidem & Socrates interrogatus a quodam de uxore ducenda nec ne. ita indistincte respondit. Vtrum hoc fecisset, acturum eum poenitentiam. Hinc inquit & solitudo, orbitas, interitus generis, & hæres. alienus excipiet, illinc perpetua sollicitudo curandæ familiæ, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula socrus paratus in oecus incertus liberorum euentus. Immo, tuque ipse in rebus tam dubiis fac delectum. Theophrastus uero celeberrimus philosophus in ducenda uxore nihil sibi durius uideri dicebat, quàm quòd nulla esset uxoris electio, & quòd in tanto uitæ periculo nullum fieri periculum liceret, quodque qualiscunque uxor contingerit, habenda foret. Si iracunda, cedendum est, si fatua tolerandum, si superba ferendum, si foeda dissimulandum, si ualitudinaria compatiendum, si denique impudica conuiuendum. Quæ quidem omnia tunc tandem constant ac sese produnt, quum mutare amplius consilium est nefas.

De bona & facili uxore.

Cap. IX.

Quid modo si forte ex animi tui sententia habere tibi uxorem contigerit, cui consent omnia, bonam scilicet, suauem pulehram pudicam facilem, quæ (ut aiunt) rara auis in terris, & à paucis uisatum quid tibi tam fortunato marito erit protinus uel in tantis commodis de uxoris foelicitate gratulandum? Minime quidem, quòd nec sic beatus tu tibi placere potes sed collum arctius in laqueum inferuisti, ut istuc plus mali planè sit, quàm boni. Nam tunc quoque ex nimio amore ferme desipies, ac perpetua exerceberis cura, semper sollicitus ne te satis amet, ne animinum miset, ne corrumpatur. Atque si forte eueniat (ut sæpe fit) ut tua hæc tam dilecta uxor ægrotet, quòd tunc miser

DE MOLESTIIS CONIV.

facies, quid tibi animi mentisve, aut cordis erit? *Aegrotandum sanè est tibi pariter cum illa, nusquam ab eius oculis, ab eius latere, ab eius ore, uel latum unguem recedendum. Si parit tibi eum pariente dolendum: si periclitabitur, periclitandum: ac una cum moriente moriendum. Amor enim uiri, quem sibi mulier seu forma, seu morum facilitate conciliat, infaniae, ac furori praerunque est proximus: iuxta illud Terentianum. Inceptio est amentium haud amantium. Dum enim uir fruendae aematae uxoris inexplibili cupiditate exaestuatur, assiduo metu, cura, suspicionibus, desideriisque consumitur: usque adeo ut dū nimis perditae uxorem amat, sibi ipsi reddatur multoties odiosus. Exemplum nobis huiusce miserabilis foelicitatis Anaxus Seneca proponit, referens nonuisse se quempiam satis ornatum uirum, sed adeo praer uxoris amore furem, ut exiturus domo illius fasciatum sibi obligaret: ut ne puncto quidem temporis tādilectae coniugis praesentia à memoria laboretur: potentem quoque nullam nisi eiusdem praer gustatam prius labris hauriret. Origo sanè huius amicitiae satis honesta uidetur: at magnitudo affectus, & improuida uis amoris oppido importuna grauis, & immodesta. Quidnā quæso refert qua potissimum occasione infanias, dum æquo infanias modis Protoplastus Adam parens omnium mortalium nisi plus æquo adamasset coniugem, & putasset magis ei parendum esse, q̄ Deo, nunquam sciens, uolensque in suam, omniumque perniciem, contra edictum domini fructum uetitum comedisset. Sanson quoque ille robustissimus omnium à nostris tanto pere celebratus, nimio affectus zelo in coniugem sese Philistaeis deludendum, atque occedendum praerbit. Idem amor Salomonem quoque mortalium omnium sapientissimum ita dementem reddidit, ut à uerae pietatisque religionis tramite deulum, ad uanam idolorum culturam superstitionemque detorsent. Nomen Cleopatrae*

reginae amor. M. Antonium eousque pertraxit, ut dum uxoris persuasionibus miser obsequi studet, uictus, ac superatus sibi ipsi necem concilicere coactus sit: Quid Minus Assyriorum rex: nonne & ipse magnam credidit infaniae eiusmodi exemplum: quando isusque adeo a mori. Semicamidis uxoris indulgit, ut (si modo uera sint: quae de eo referuntur) eam insignibus regis instruxerit, permittens ut & ipsa aliquandiu sola pro se. regnaret: Quamobrem occasionem strenua mulier regnandi nata in regno postea perseverauit: uirumque in sua potestatem sic domuit, ut deinceps quod uixit non obnoxium modo suis imperiis, uerum etiam ferulem in morem, tanquam uile mancipium semper habuerit. Darius Item Persarum rex suis lachrymis testatus est malori quidem flagrasse affectu amoris in coniugem, quam cupiditate ditionis in regnum. Duplici namque praelio profligatus ab Alexandro, & maxima imperii parte exutus, nullum tristitiae signum unquam praese tulit: at ubi ei mors coniugis nunciata est, solutus in lachrymas ad motis ad oculos manibus fleuit amarissime, & plusquam foemellam, quam mollem, flere deuisisset. Quid de Tyberio Graccho dicemus: nonne usque ad furorem Corneliam uxorem suam adamasse constat. Is enim geminis anguibus intra cubiculi limen comprehensus, quum ab ostentorum interprete accepisset fore, ut si alterius sexus serpens, interimeretur, uxori superstes esset, sin uero contra mas necetur, se extemplo interiturum: maluit bonus maritus marem occidi (quum necesse foret alterum mori) & sibi uxorem suoperesse, quam se superuiuere uxori. Sed & Plautius nihilo sapientius admauit Orestillam uxorem: quam secum duxerat itineris comitem: nam defuncta ea apud Tarentum, ita exanimatus est, ut inter lachrymas, arque oscula defuncti cadaueris, ferro incumbens eam ipsam quam secum uiuam ducere non poterat, mortuam sit secutus.

DE MOLESTIIS CONIV.

Nec fere minori infania Lepidus dilexit Apuleiam, qui quum post Syllæ dictatoris interitum ob diffentionem ciuillem urbe eiectus in Sardyniam insulam relegatus fuisset, audito uxoris repudio, præ tristitia animi mortem uoluntariam miser oppetit. Constat ergo amorem, etæga pudicam, & facilem uxorem, iuxta atque odium solere uexare maritum atque etiam perdere, ut nihil certe iam expedire nobis magis posse uideatur, quàm uxore omnino carere. Verum enim uero si quando nuptiarum desiderium mentem subeat, parum quidem timendum est, ne nimis amabilis tibi uxor contingat, sed in postremis malis habenda est hæc foelicitas matrimonii, quum quæ rarissime, & quæ paucissimis hominibus id soleat euenire.

De superfluo ornatu, uanoq; , ac damnofo
comptu mulierum. Cap. X.

Non est illa quoque sollicitudo uel potius ærumna in postremis habenda, qua quotidie in exornanda uxore miser maritus affligitur. Nulla enim excipitur ferre mulier ex hoc albo, nã omnes, plus quam res patitur, student elegantiz, & ex sua natura multo comptiores, atque ornatiores penè malunt uideri, quàm pudicæ, atque in eo potissimum inter se certant, ut altera alteram luxu uestimentorum, & cultus ambitione præcellat. Mundicies quidem lautitiaq; , & ornatus, corporis proprium est, atque innatum studium foeminarum, his gaudent, his fruuntur, atque his sese uel in primis iactant. Quamobrem, ut se exornare, atque cæteris comptu superfluo, & luxurioso præstare possint comparanda est eis preciosa, & lauta suppellex atque exquisitus ornatus, ut pluris ferme constet uiro uxoris cultus quàm uictus aut uestitus totius reliquæ familiae. Comparandæ enim sunt ei uestes preciosæ omnis generis; aureæ scilicet

det, sericæ holosericæ lanæ, lineæ byssinæ, undulatae in
 tegra concisæ, unicolores, uariæ purpureæ hyacinthinæ
 & eiusmodi absque numero, & absque modestia. Insu-
 per gemmæ, uniones, margaritæ, beryllus, topazius, o-
 nyx, pyropus, hyacinthus, smaragdus, iaspis, adamas, crystal-
 lum, succinum corallium, chrysolithus, carbunculus, cha-
 chedonius, sardonius saphyrus, & alii preciosissimi quæ-
 que lapilli, quibus utuntur reginæ, & principes mulieres.
 Volunt sibi insuper monilia, in aures, uitas, mitras, reticu-
 la, sudaria, zonas, semizonas, dextrocheria, segmenta stro-
 phia, & uelamina mille. Pennas præterea, pellesque exo-
 ticas, soleas, calceos auro & argento mira arte contex-
 tos, caligas gemmatas, palliola, fascias pectorales, & eius-
 modi denique ornamenta multiplicia, & inusitata, & quæ
 haud ab re mundum muliebrem appellamus, ut sunt
 pedines, specula, flabella, forfices, strigiles, calamistra, di-
 scemicula, dentifricia, auriscalpia, pixides, fuci, ungueta
 foliati, nardina, diapasmata, & eiusmodi. His addas odo-
 res, aquas muschum, thymiamata, balsama, opobalsama,
 & similia. Hæc autem si, per conditione uel potius cupiditate
 aut studio cuiusque defuerint, nunquam speres morige-
 ram & placidam uxorem satis tibi effici posse. At quæ pos-
 tius diebus ac noctibus, nulla habita census, aut facultas
 ratione, semper, & ubique opportune, & importune
 ad aurem obgannet tuam, quatenus extorqueat tandem
 uel ægre teque inuito, quæ uolet. Ita, non solent conquiri. Vbi
 mihi uir latebas, uellem affuisses, quando nostra affinis illa
 hoc mane præibat ad templum, heu mihi, quanto me cultior
 atque ditior, & si neque nobilior me est, neque pulchrior: sed
 quod refert uidetur non mihi in utroque præstare. Papæ quæ illi ue-
 stis, quæ gemmæ, quæ torquis, quæ fascia pectoralis. Sola ego mihi
 sella squalida ueste uulgari, & paupere ornatu, quis su-
 toris uxore sordidior, sedebam seorsum capite demisso, non
 audes pro pudore de terra oculos leuare maluisse egredere
 me tunc quouis obscuro ac tetro carcere teneri obclusam

DE MOLESTIIS CONTIV.

quàm in tam ornato mulierum conuentu, sic conspicit incultam & sordidam. Gratia marito meo, qui me sic amat, quique pluris facit exiguam pecuniam, quàm uxoris honorem. Scio quid sum factura deinceps: domi me continebo, & uti fera cauea conclusa amplius non comparebo ne quis me tanto meo, tuoque, ac familiae nostrae dedecore uideat. Id fortassis inexpecto cuiuspiam paruum negocium ac ferenda æquo animo molestia uidebitur: sed re uera graue est, & intolerabile penè maritis hoc perferre. Hinc postmodum miseris foenus: hinc nouum, & magnum æs alienum: hinc prædia, & possessiones pignori, hinc pauperies, & dispendia multa & graua ac uix credenda proueniunt. Itidem quod de cultu, ac uelle dictum est, dicas de famulatio, si non habeat equos, carpenta, melitæos canes, seruos, ancillas, nutrices, pedissequas, ornatrices, & id genus omnia, quibus nunc nobiles matronæ, opulentæ, & optimates utuntur. In his etiam nihil differre uult pauper a diuite, nec pro re, sed pro nobilitate, quam sibi falso sæpe arrogat: uel potius pro libidine, quælibet accumulari sese eiusmodi rebus affectat. Has ipsas sollicitudines eleganter Plautus ita per pulchram similitudinem expressit. Noctuum inquit qui sibi uelit comparare, nauem, ac mulierem sibi comparer: nam hæc duæ res nunquam satis ornantur.

De uxore infami. Cap. XI.

Quid uero si uxor tibi parum spectatæ fidei, & (ut euenire sæpius solet) parum pudice contigerit? Quam molles tunc tibi uxorem esse quamlibet importunam, & moribus quantumuis asperis præd: tam, quàm impudicam. Quot uiros alioqui beatos sola coniugum impudicitia reddidit infelices. Lepidus ille illustris nobis sit exëplo: qui Syllanæ factionis post Syllæ mortem, princeps fuit: hic non tanto dolore affectus

effectus esse perhibetur, quod mutata fortuna exul in
 Sardiniam fugere coactus sit, quanto quum forte incidit
 diffet in epistolam quandam, ex qua uxoris adulterium
 certo cognouit. Mutia quoque Pompeii illius magni
 splendidissimum alioqui omnium ad ea tempora triu-
 phum sua impudicitia sordidauit, nam quum is ex lon-
 go bello, quod contra Mithridatem felicissime gesserat,
 in Italiã festinasset, speras optatissimo tandem illius
 cõplexu posse perfrui, comperto manifesto eius adu-
 lterio, moestitia confectus illico intactam repudiat, & si-
 nunquam postea præ pudore, cur eam repudiauere, di-
 cere cuiquam uoluit: rancitus tamen intra se, & quoad uixit
 morrens ex eiusmodi dolore contabuit. Sed quid
 opus de his plura dicere: nobis præsto sunt undique
 exempla & noua, & uetera, & tam externa, quàm etiam
 nostratia. Lustremus urbem scrutemur uiciniam, dextra,
 leuamq; aderi, qui contaminatam legitimi tori fidem ge-
 mat: sed multo plures qui ignari domesticę infamię tra-
 ducantur uulgo, & à tergo digito mostrentur: nam ferè
 notissimi omnium nostra probra miser scimus. Quin
 nec reges, nec uiri principes ea nota caruere: quod facit
 ut minus graue uideri possit, si idem, priuatis sæpe ho-
 minibus contingat. Philippus Macedonum rex Olympi-
 adam Magni Alexandri matrem in stupro cõpertam
 repudiat. De Helenę adulterio Menelaus cum uniuersa
 Græcia, simulque cum tota Asia queritur. De impudi-
 citia nefandissimoq; Pasiphaes amore. Minos rex Cre-
 tensis pudescens dolet: de Phedrę impudicitia These-
 us, de Clytemnestre adulterio Agamemnon, de Fegiale
 Diomedes, de Cleopatraz Ptolomeus. Sed neque Ro-
 mani quidem rerum domini, quanuis seuerissimi semper
 pudicitiaz uctores fuerint, extiterunt huius tantę infa-
 mię, ac fœditatis immunes. Impudica habita fuit Mes-
 tella. L. Syllæ alioqui cognomento fœlicis: Impudica
 Seruilla. Bruti & altera Seruilla Luculli, ambæ Catonis

DE MOLESTIS CONTU

uores. Impudica Julia Agrippæ, et Julia altera Seneca-
ri: Impudica Domitia Domitiani, suspecta Sabina Aeli
Adriani, Suspecta Flavia Pertinacis: Impudica Faustina
M. Antonini. Impudica Herculania Claudii: Impudica
cissima omnium eisdem Claudii Messalina: quippe
que Cæsarem linquens thalamum, in publico lupanari
noctu, sub eminentio Licisq; nomine, prostabat. De
qua satyricus poeta dixit.

Et lassata uir's nondum satiata recessit.

Sed nihil refert, recensere hic innumeras pene mulieres
quæ suis nefandis adulteris uiros quamuis honestissimos
sordidarunt: quando uel sola commemoratio turpis
fit, & odiosa recordatio. Eiusmodi Infamiam usque
adeo obhoruisse Iulium Cæsarem memoria prodita
tam est, ut Pompei uxori, Q. Pompei filia. L. Syllæ
dictatoris nepti repudium miserit, uel ob solam suspi-
tionem adulterii: quoniam P. Clodius inter bonæ deæ
cerimonias ad eam sub fœminæ habito surrepisse dis-
ceretur. Verum re in senatum deducta, ut de pollutis fa-
cris aduersus Clodium quaereretur, uocatusque ob id
in iudicium Cæsar, interrogatusque quid ipse de ea re
sentiret: certi nihil habere se dixit: percunctantibus autē
illis cur conjugem nobilissimam ita à se temere dimis-
isset. Quoniam meos, inquit non tam crimine, quam
criminis etiam suspitione uacare uelim. Claudium uero
Cæsarem publice pro contione multas impudicas uxores
se expertum dixisse legimus, sibi que infatis esse omnia
matrimonia impudica, sed non omnia impunita, cō-
firmasseque tunc iureiurando, quatenus sibi matrimonia
male cederent, permanfurum se deinceps in perpetuo
coelibatu: addita etiam protestatione, nisi in ea sententia
permanisset, non recusaturum se militum suorum
manibus transfodi. Agrippinam tamen Germanici fratris
filiam per ius osculi, & blandiciarum occasiones pel-
lectus postea uxorem habuit, quæ & ipsa altarum secus

et consilium Pallante adultero usa est, ut Silio Messalla
 na, sed paulo cautius, atque moderatius. Quam autem
 raræ inueniretur olim in Ægypto ex nobilibus præsertim
 foeminae suis uiris fideles se suos quondam Ægyptio
 rum regis experimento apertissime compertum esse
 Græci scriptores prodiderunt. Nam ferunt hinc, quod
 quum rex iste præter religionem hastam in Nilum tem-
 mere contorsisset, & oculis ob id illico captus esset, ad
 monitum oraculo fuisse, si oculos sibi urina eius mulie-
 ris perfunderet, quæ uiri duntaxat sui concubitum sciret
 fore, ut mox amissam lucem reciperet. Id quum saepe
 in propria uxore primum, deindeque in aliis multis ex
 nobilioribus foeminis frustra, uaneque tentasset, conuer-
 sas tandem ad humilis fortunæ mulierem luce recupe-
 rata & ueræ fuisse oraculū nouit & uxoris ac nobilitum
 matronarum impudicitiam compertam habuit. Quare
 pudicam illam foeminam sibi adiunxit in matrimo-
 nium: priorem autem uxorem, ac oraneis reliquas mu-
 lieres, quarum pudicitia ratio non constabat indignatus
 uno sustulit incendio. Quamtopere uero suspectam sem-
 per habuerint foeminarum pudicitiam Romani, hæc
 manifestissime apparet: quod (ut legitur) Romanæ mulie-
 res longo tpe cogentibus maritis abstemiā uitæ ægerint:
 institutumque fuerit, ut osculū cognatis darent, noscēdi
 causa, & si odor oris indicium faceret potus, nihilo mi-
 nori supplicio, quæsi adulteriū patrassent multabāt. Hinc
 Metellus seuerissimus quidem, sed temerarius uiror pu-
 dicitia, uxorem suā, eo quod uinū bibisset, pro adultera in-
 terfecit. Modestius sanè Sulpitius Gedilius, & P. Sophus
 quis æque suspitiose ambo fecerint: alter n. repudiavit ux-
 orē, quod capite apto, præfisset in publicū, quæstus, quæ sibi
 placere uoluisset: alter uero quod dū ludos spectaret, oīum
 spectatorū oculis cōspicēdā sese p̄buerit. Perse uero &
 ipsi adeo male fidere mulierū pudicitia p̄hibetur, ut nō
 cōiuges modo, uerū et ancillas & pellices studiosissime

DE MOLESTIIS CONIV.

obseruarent, ne cuiusquam externi uiri conspectui ulla occasione apparent: iccirco soliti iugiter eas domi occlusas tenere, & in itineribus obeundis sub tabernaculis, & clausis undique uehiculis occulte uestare. I modo, et confidas ebriosæ, & comptæ mulieri intanto luxu, licentiaque furenti: quum tant opere uiri illi sapientes caueret ut nunquam, nec abstemiis, & sobriis, aut oclusis satis crederent, & tamen non potuerunt obstare, ut illis quæque moribus, & ea seueritate ulciscendæ pudicitia, non plures ferme adulteræ fuerint, quàm pudicæ. Pudicissima semel matronarum sententia iudicata est Sulpitiæ uxor Fuluii Flacci electa ex centum præcipuis, quæ simul lachrum Veneris ex Sybillinis libris diceret. Idem iterum contigit Claudiæ, dum induceretur Romam deorum mater. Rara quidem pudicarum exempla, at impudicarum frequentissima.

De molestia sterilitatis, & liberorum desiderio. Cap. XII.

Solet infœcundæ quoque uxoris coniugium (quæ sæpe accidit) maximo tædio maritos afficere, qui uel ex eo solo quòd liberis careant multi acriter affliguntur, atque in omni uita ex desiderio liberorum incredibili animi angore macerantur. Consuevit enim quamprimum quis de uxore cogitat, in spem adduci gignendorum ex se filiorum, qua sublata tantus mox ei mœror exoritur, ut uniuersalis solus connubilare potis sit omnem prorsus iucunditatem coniugii atque tranquillitatem uitæ reliquæ: quum à multis sterilitas ipsa uxoribus, perinde atque quotidiana orbitas deploretur. Vnde de quæso quid tibi possint afferre commodi nuptiæ, quibus te non esse illigatum, nec posse, etiam si uelis, illigari deinceps, tam iniquo animo uideris ferre ut de religione, institutione coelibatus impie, ac falso queraris.

Quanto sanè melius eum mentis tranquillitate seruire di-
uinis, & carere tantis molestiis, quàm pro tam breui, in-
certoque solatio, citra omnem libertatem premi graui
iugo acerbissimæ seruitutis: quæ te continenter usque
ad exitum uitæ discruciet.

De solitudinibus parentum Cap. XIII.

DE conjugatorum molestiis, quæ à natura ipsa,
atque ex difficillimis uxorum moribus prouen-
iunt, hætenus satis (ut arbitror) dictum est: dein
ceps de curis, & solitudinibus parentum, quæ eis oc-
casionè liberorum suscipiendæ sunt, dicendum uidetur.
Fili namque quo iucundiores parentibus existunt, eo
acerbiores sæpenumero casu quopiam aduerso sunt.
Necesse est enim ut quisque illi plurimum timeat, cui
plurimum confidit, & id quod quisque maxime diligit
idem etiam solidissime custodire: quatenus & trepida
suspitio, & anxia cura, & assiduus metus parentes ipsos
semper sollicitos habeat. Quippe nulla re parentes affi-
ciuntur atrocius, quàm malls, aut incommodis libero-
rum: ut qui sæpe etiam sanissimos sui corporis crucia-
tus neglexerint, eorum tormenta nequaerint ferre: re-
peritiq; sunt, qui ut seruarent uitam filiis, seipsos perdid-
erunt, uitæ iactura illis succurrere non uerentes. Quid ue-
ro, si præinopia rei familiaris parentes ipsi nullo ualeant
ingenio, aut labore sufficientem uictum liberis ministras-
se: nec multis eorū necessitatibus ulla sua industria sub-
uenire? Qualem tunc censes ab his sollicitudinem susti-
neri? Qualem miseriam? Quid si peregre profecti fue-
rint: aut petierint militiam: aut nauigent? Sanè semper so-
liciti sunt, & anxii, ne quo morbo, egestate, exilio, naufra-
gio, aut captiuitate premantur: ut expectando, ac desi-
derando pendentes, animo assidue crucientur. Verum
si de tantis aggeribus malorum nihil forte contingit, id

timen euenire aliquādo necesse est: ut puellus puellave
 ægrotet, & morbo quopiam periculoso laboret. Quæ
 interim credis esse parentis animum? Coit formidine
 sanguis, gelidusque cucurrit dura per ossa tremor. ut
 ait poeta. Interea trepidus ac sollicitus ægrotanti semper
 asstitit, oculis auribus, complexuque tenens: anxius
 usquequaque ne quid infelichter eueniat, & præpostero
 ordine filium sepeliat pater. Subinde crescentibus an
 nis altera cura, ut scilicet tempestiue pater in literarum
 studiis, & artum liberalium disciplinis erudiatur. Sed
 multo etiam sollicitudo maior angit, quomodo locis
 pletare filium cito possit, ut hac cupiditate miser ferme
 desipiat eoq; animum curas, cogitationes, & labores
 cunctos refert, ut eum supra cæteros tollat, ut quam spe
 ciosissimas edes, quam pulcherrimas uillas, quam latissi
 ma, atque cultissima prædia, & quam maximum deniq;
 que peculium, omnique generis patrimonium illi mo
 riens derelinquat: nihil interim de se aut de animæ salute
 præcans. Quid autem si eueniat ut indociles, tar
 doq; ingenio liberos educet? (quod sæpius euenit)
 improbos, inhumanos, impios, intractabiles: Tunc quan
 tus quantus est miser ille pater, perit eoq; in cerore die,
 noctuq; consumitur. Et enim quicumque male moras
 tos liberos tollit, quotidie horum infamiam exiliū, uul
 nem, ac sæpe etiam necem lugeat: si prodigos, ludis que
 & meretricibus deditos: præuiam egestatem asidue
 suspirat, & gemit: si gladiatores, & rixosos, huc atque il
 luc continue circum lustrat, & ad omnem nuncium, &
 ad omnem tumultum perire factus accurrit: uultum ad
 omnem strepitum circum agit, semper pauens, semper
 intentus, ne quid sibi de filio annuncietur aduersi. Porro
 qui tales filios habent, inuidere infortunio orbatorū
 coguntur. Habent si quidem filios improbos iure orbi
 tas ipsa prædicatur beata: quam tamen euenire hæc sine
 maxima caussa atque merore parentum non possit.

Quid uero si iam adultos, probosque, atque bene mo-
 ratos, ac bonæ spei, & quales est reperire difficile, obedi-
 entes educasse contigerit? Magnum id quippe ac rarum
 sed est hoc ipsum sua etiam fœlicitate miserrimum. Ti-
 met, n. tam fœlix pater, & quidem iugiter, ne quid inopi-
 nati, aut repentinè accidat: ut quem sibi tantopere superes-
 se peroptat, miser ipse sepeliat priorem: q̄ timor paulo
 certè minor est, q̄ dolor ipsius orbitatis: q̄n iuxta dictum
 illud. Satius sit subire periculum semel, q̄ cauere semper.
 parq̄, ferme passus sit, posse similia pati: siquidè orator,
 cum parentū exēplis quotidie admonetur similia formi-
 dare. Animus, n. suspensus, & dubius, q̄ obscura spe, &
 incerta expectatione dependet expectando, & desyder-
 ando assidue cruciatur. Quid modo si forte id, quod
 tantopere timebatur aduenerit? Nempe nil restat miseri-
 ro, parenti amplius, q̄ assiduus mœror, quotidiana læ-
 chryma, squalor, sordes, & lugubres. Vtrobique ergo pa-
 rentes infelices, uel dum sollicitat metus amittendi pro-
 bos filios, uel dum uexat patientia tolerandi peruersos.
 Parentum curas scite, atque præclare (ut cuncta) Vergi-
 lius exemplo. *Æneæ* his paucis uerbis monstrauit.

Neque enim patrus consistere mentem

Passus amor.

Et paulo post adiicit

Omnia in *Aescanio* charitatē cura parentis.

Hinc etiam deductū est illud dictū egregie ab ingenio-
 sissimo poeta Terentio, ubi inducit Miuonē admirantē:
 posse quemq̄ hominē in aīo instituerē, aut parere, quod
 sit charius q̄ ipse sibi: q̄a euenisse *Egioni* fratri norat: qui
 pluris facere uidebatur uitam filii, q̄ propriam salutem.

Quod probe Cicero suo confirmat testimonio, & esse
 uerissimum suo ēt exemplo docet: ait, n. Nihil dulcius
 hominū generi à natura datū est, q̄ sui cuiq̄ liberi, mihi
 uero propter indulgentiam meam, & propter excellēs
 ingenium, uita suarū mea chariores.

DE MOLESTIIS CONIV.

Hominem quantumvis sapientem ex nimio
amore in liberos suos saepe desit-
pere. Cap. XIII.

Quam sollicita uero, & anxia sit parentum uita,
quaque parum expediat uxorem ducere, & li-
beros educare homini sapientiae, & contempla-
tioni dedito, ac religionis inuidato mysteriis, Thales etiā
Milesius unus ex septem sapientibus Graeciae ingeniose
& callide hac pulcherrima machinatione monstrauit.
Nam is quum diu cum Solone, qui & ipse erat de nu-
mero sapientum, de hac ipsa re nequicquam uerbis plu-
rimis contendisset: sic ei demum hoc uento non mi-
nus astute, quā sapienter imposuit. Quum enim forte
loquendo uicissim (ut sit) deambularent una pariter in
foro, Thales ex composito curauit, ut Soloni, qui pro-
nuptiis tunc agebat, mors filii subita nunciaretur: ad quā
uocem Solon uir alloqui sapientiae gloria insignis ita re-
pente consternatus animo fuit, & usque eo commotus
ut insanire, ac furere coram omnibus coeperit, ac paulū
abfuit, quin praeter tristitia animam miser efflaret. Ex quo
factum est, ut ob eam mollitiem animi deinceps ex sa-
piente, qualis ad id tempus habitus fuerat, sit à cunctis
inconstans mollissimus merito reputatus. Nam humi-
statim indecore prouolutus, capillum, & barbam uelle-
cans, iniectu pulueris ora foedat, pallium dilacerat, fo-
rmineoque emulatu foedum spectaculum, & quam gere-
bat sapientis persona maxime indignum, palam, pu-
bliceque cunctis praebet. Verum ubi concurrente illuc
magna turba hominum satis spectatus, delususque fuis-
set: tunc Thales, cuius opera fuerat is nuncius allatus, ap-
prehendens pallio facentem, subridens uultu hilari ac
iucundo sic exanimatum dolore hominem alloquitur.
Bono esto animo inquit, filius tuus uiuit, ualeatque expe-
riti tantum uolui an uxorem ducere, & filios procreare.

expediat sapienti, ut ipse tibi persuades, & Immoderata mecum assertione contendis. Nam iam satis constare ar bitror, quemadmodum & tu ipse modo sensisti, & isti omnes uiderunt, id non modo non conducere, uerum maiorem in modum officere, & repugnare sapientiæ: quando ob filiorum malum ipsi etiam sapientes nimio in œrore confecti sensu decidant, & dementes, ac fatul reddantur, ut tu ipse modo cunctis hic astantibus appar rebas. Hactenus Thales ualde lepide, ac perquam sapiē ter. Id autem ita se habere etiam ex Periadr̄ obitu mul to planius aperitur, qui & ipse habitus est ex illis septem sapientibus haud postremus. Is enim non falso nuncio (ut de Solone nuper dicebamus) sed uera filii morte nunciata, tanta animi tristitia affectus est, ut præ magna dine mœroris exprauerit. Quis ergo non uidet, uel per ea quæ diximus, uel ex aliis multis, quæ breuitatis causa pertransimus, minime conducere sacerdotibus, quibus diuinæ sapientiæ & cœlesti contemplationi uas candum est nec mulieribus admisceri, nec liberos pro creare: quando quidem tanto sint impedimento nuptia rum molestiæ diuinorum contemplationi, ut etiam qui sapientissimi haberentur, cogantur uel solo amore filio rum desipere.

De educandorum nepotum: filiarum, nepo
tum uel collocandarum sollicitu
dine. Cap. XV.

A Tqui demus interim in re uxoria parentibus p uoto omnia fauste, foeliciterque, succedere: diui tias scilicet, filios probos, doctosque, & adultæ iam ætatis, & quales maxime optauerant, omni laudum genere præstantes. Quid modo relliquum est? Nimi sum ut exoptent iam sibi ex eis nepotes, ac posteros da ri. Quod quidem dum paratur, rehouantur sollicitudinē

DE MOLESTI CONIV.

res, geminantur labores, ac curæ rursus priores infusa-
 gunt: nouaq; subinde educandorum nepotum fastidia:
 & male ferenda seni, anxia, & sollicita procuratio fami-
 liæ renascētis, & ad recidiua tædia, & ad intermissas mo-
 lestias ob successionem posterorum relapsus. Quid si
 contingat, ut is uel ex uxore filias, uel ex nuru neptes su-
 scipiat: quid ea molestia grauius? Vellicat animum cu-
 stodia puellaris, fragilis, ac lubrica fama pudoris. Fiunt
 nubiles, cura actior. Virget. n. parandæ dotis cupiditas:
 tenet sollicitum periculosa alea de eligendo genero, pen-
 det animus quem nã potissimum optet, aut deligat ex
 multis diuitem ne, an probum: in quorum altero summa
 fœlicitate est opus, in altero autem summa dote:
 Etenim p hæc tempora non nisi ingenti pecunia filiaru
 nuptiæ parantur. Hinc illa sub Euchionis senis persona
 communis parentum querela. Virginem habeo gran-
 dem, dote cassam, & illocabilem. Nempe uel si unica
 sit magna summa pecunię necessaria est, si duę duplo
 maiori, si plures maxima, & fortè quantam patrimoniũ
 totius census ferre non perualet. Et ne interim ignores,
 quot tibi liberos una possit fœmina parere, si modo ue-
 ra fuerint, quæ de ea te Græci tradunt: Cambe chalcidi-
 ca, quæ prima ærea arma confecit, centum liberos dicitur
 peperisse. Sed huius rei fidem apud suos auctores re-
 linquo: neque contendo: id autem esse ne possit, ipsi uis-
 derint. Danao Argiuorum quondam regi pro uero re-
 fertur, quinquaginta fuisse filias: & Abessan Bethleemis
 te Hebræorum iudici triginta. Aliud etiam incommo-
 dum afferre solent parentibus liberi, q; quum uitæ sint
 uniuersas ærumnas cæteris mortalibus terminet, soli pa-
 rentes ob liberorum affectum ultra etiam extremum
 diem curas transmittūt: quum ne morte quidem patrius
 ille affectus uideatur posse dissolui. Moribundi nanque
 ultimo illo anhelitu ad liberos ita respiciunt, ut illorum
 plus ferè orbitatem, quàm imminentem mortem mise-

si doleant, quotiens sibi ipsis propter eiusmodi sollicitudine accutere, nec mori satis uacet. Adest. n. morientis uxor: singultans, & lachrymis madens, ad sunt liberi fletus, & quasi orantes ne se iam iam efflamus aiam patet deserat. Atque ita sit ut miseri parentes dum migrant è uita, nondum sibi desinant esse molesti, ppea q̄ in uita alterius q̄ uitæ terminus postulat de liberis supstitibus cogitant. Notat id probe Iacob ille antiquus totius. Israëlitici populi pater, qui moriens, ac citis ad se filiis, ita est primogenitum allocutus: Ruben (sic. n. est nobilitas) primogenitus meus, in fortitudo mea, & principium doloris mei. Quibus uerbis inuit dolore una cum filiis oriri parentibus solere, atq; eorum spes immixtas semper esse & metus & uxoritis aculeis: ideo primogenitum principium doloris appellat. O cœlibū ergo conditionē fortunatā, & uitā, & morte felicē: utpote quibus liber semper est auius, atq; id tantum curæ restat, quo pacto Deo seruiāt, uiuāt, ac moriantur. Sed ut q̄ uerū sit, hoc aptius dignoscatur, dimissis coniugatis de cœlibū tranquillitate dicamus, & breui oratione utriusque uitæ interuallym legitime animis uelut in tabula conspiciendam proponamus.

Quantum differat uita cœlibū à uita conjugatorum
atque impudicorum. Cap. XVI.

Sane q̄ diuersa sit uita cœlibū à uita conjugatorum, magisq; èt à uita incōtinentiū & impudicorū facile est iudicare, tm̄. n. inter se distant, q̄m portus, & pelagus, pax & bellū, mors & uita. Siq̄dem fido: semper occupatissima est: cōtra uero castitas semper uacua: illa cōfusam, & perturbatā uitam agit, hæc quietā, & tranquillam: illa spurcitia, aut corruptionis pariter notā, hæc mundicia, & integritatis gignit florem: illa infamiae exhalat undiq; foetore, hæc clarissimi nois spirat ubiq; odore: fluctuat illa, hæc in portu quiescit: illa inter acies, & furorē armosæ semper agitur, hæc extra oēm tumultū in se ipsa posita

DE MOLESTIIS CONIV.

dulci pace perfruitur. Castis præterea in tota uita aridet largitas, beneficentia, hilaritas, libidinosis uero contra sollicitudo auaritia: ambitio in omni ætate grassatur. Plato ideo dicit homines continentes, & uoluptatum uictores foelicissime triumphare: molles autem, & à uoluptatibus pessundatos instar mancipiorum captiuos duci: in felicesque semper esse, & miseros. Sed quid opus est pluribus uerbis: ut facilius, & expressius pateant, quæ dicimus, proponenda est hic sub aspectu utriusque uitæ ratio, ac uelut imago quædam suis coloribus effingenda. Itaque proponamus animo, & cogitatione duos homines contrariis prorsus moribus inter se præditos, unum liberum, alterum occupatum: unum miserum, & mordacibus undique curis circum uallatum, instabilem solicium anxium: alterum uero tranquillum, nihilque habentem, quod aut conturbet animum, aut remordeat conscientiam: quippe quem non uxor exagitat, non anxia liberorum cura sollicitat, non concubina corrodit, non infamia pungit, non strepentis domus murmur obtundit: non opprimat graue æs alienum, nõ nimius sumptus extenuat. Porro sicut ille totus alterius est, atque malis undique oppressus, ut par molestiis esse non possit, ita hic noster ex aduerso solutus curis, liber, ac dominus sui præ illo foelix est ac perbeatus, utpote solus absque uxore, & liberis, ac de nulla re anxius sed in spe celestis gaudii animo semper tranquillus. Talis autem si quando uideatur ociosus, & solitarius, & tristis, tunc est maxime lætus, & honestissime comitatus. Is enim legendo & meditando iucundissime cum Deo uersatur, & altissimæ contemplationi conditoris inhaeret: & est ipse quidem uen affluenti diuitiarum; sed cupiditatis modo, uel in ipsa sua tenuitate ditissimus. Ducit itaque uis castus tranquillum ætatem, securas, ac quietas noctes, lætos, & iucundos, atque alcyonios (ut aiunt) dies: quippe qui ex peni quantum pauperi sufficientem, ac beatam

promit mienſam: ſuaq; gaudens conſcienria eſtimo-
 nio interna pace uſquequaque perſeuatur. hinc eſt qd
 parum nihilve de morte ſolicitus curate quin memoria
 bene actæ uitæ, & ſpe futuræ retributionis, ex hac uitæ
 tanquam ex hoſpicio in patriam tranſire deſyderat, *Pal. 4.*
 num ſibi illum dauidicum canens, In pace, in id ipſum
 dormiam, & requieſcam. Eſt huic ergo conſcientia pa-
 radifus ſolitudo uoluptas, cubile templum, utpote in
 quo meditari didicerit, non rixari. Is utique modo diui-
 nis canticis delectatur, modo literariis ſtudiis eruditur,
 modo diuinis meditationibus exercetur: ut nihil tempo-
 ris per ſegnitiem illo ſibi momento pereatur. Huic iu-
 cunda etiam uenit ſenectus, quæ aliis eſt moleſta quip-
 pe quæ uſtrix delicioſæ iuuentutis, exoptatam diu ui-
 ſtoriz lauream ſibi eſt allatura. Nam ſenex qui nullius
 ſibi obſcœnitatis eſt conſcius: ſpe certa afficitur adipiſcē-
 dæ cito beatitudinis: quæ uel una affectam multis alio-
 qui incommodis ſenectutem, & releuare, & delectare
 ſenem poteſt. Sed & Plato in libris de legibus duplex
 ait eſſe uitæ genus, alterum iucundiſſimum, alterum iu-
 ſtiſſimum: & qui uitam uiuunt iuſtiſſimam, eos fœlicif-
 ſimos eſſe: contra, qui iucundiſſimam ſine uirtute, eos
 eſſe miſerrimos. Et alibi pro certo dicit, quòd ſicut plus
 eſt delectationis in ipſa temperantia, & caſtitate, ita & in
 luxu & libidine plus doloris. Qui recte inquit iudicat, ui-
 tam continentem, ac temperantem, ſtatuit in unaquaq;
 re placidum eſſe, ac tranquillam: contra uero luxurioſ-
 ſam in unaquaque re inquietam, ac perturbatam, habentem
 tum dolores, tum uoluptates intenſas, inſanaſque,
 atque amores urgentes, & ſupraq; dici poteſt inflamma-
 tos. Voluptates etiam plures eſſe dicit in temperantia,
 quàm dolores, tum amplitudine, tum etiam copia, &
 continuatione: in luxuria uero contra longiſſimi inſunt
 dolores, breuiſſimæ uoluptates: ideo fit ut inde uita al-
 tera iucundior, altera acerbior, neceſſario naturæ lege

DE MOLESTIIS CONIV:

sequatur. Quicumque ergo cupit late, & iucundæ absque dolore vivere, caveat ne vivat luxuriose. Hactenus Plautus. Ad probanda insuper huius vitæ commoda, si placet, Metelli quoque Numidici grauis, ac disertus uiri testimonium producimus. In ea namque oratione, quam in celsura sua ad populum Romanum de ducendis uxoribus habuit, ita elocutus ferunt. Si sine uxore (inquit) possemus. Quiritibus esse, profectò libenter omnes ea molestia careremus, sed quoniam ita natura comparatum est, ut neque cum illis fati commode, neque sine illis ullo modo uiui possit, salutis perpetuæ potius, quam breui uoluptati consistendum est. Vide quæso quomodo Romani intantum per ea tempora propter molestias coniugiorum abhoruerint à ducendis uxoribus, ut neceffe fuerit hortari eos publice per Censorem ad matrimonia capescenda, non ob aliquod priuatum commodum, sed propter defectum populi ad communem utilitatem. Sapienter sane appellauit Metellus coelibatum uoluptatem: & maximum commodum dixit esse carere uxore: non quod norit ethnicus homo, quod esset uirtus castitatis: neque quod ullum premium putarit esse uirginitatis: sed ab ipsa solum natura edoctus norat coelibatum nuptiis foelicitate longe præstare. Quum etiam Epicurus ipse tantus uoluptatis assertor præcipit inuenda raro coniugia: quod multis essent referta incommodis, uoluptati quam assererat, infensis. Dicebat enim in his rebus hac usurum esse compensatione sapientem, ut ipsam etiam uoluptatem fugiat, si ea plus doloris allatura sit, quam iucunditatis: ut est uidere in his, quæ ad uenereorum usum pertinent.

Voluptatem animi multo iucundio rem esse
quam corporis. Cap. XVII.

Is quoque Epicurus iucundissima quæque (quæ in sensu corporis iudicentur) ad animum tamen transferre

Ita esse censebat, quoniam corpus tabis per gaudet, dum
 presentem sentit uoluptatem, & non amplius, at animus
 prospicit etiam uenientem; & perceptam semel e me-
 moria effluere non permittit. Sapienter hæc sanè dicta,
 à quocunque dicantur, etiam si ab Epicuro, iucundio-
 res scilicet esse animi uoluptates, quam corporis. Quæ
 obrem falluntur sanè molles; & uoluptarii homines, qui
 sensu corporis, magis, quam iudicio animi æstimant pro-
 bantque, uel damnant uoluptatem. Nam si uelimus esse
 animo potius (ut par est) quam corpore metiri, nec de-
 cipi sensu, nihil profecto nobis erit iucundius, quam abesse
 a ueneris uoluptatibus, & tranquillo ac iucundo ocio
 solitudinis perfrui; atque simul & animi & corporis eu-
 iuscunque generis libertate potiri: quam quidem iucun-
 ditatem non uisi experti norunt. Multo enim suauior
 est honesta uoluptas, quæ ex hac libertate animo com-
 paratur, quam ea quæ cum libertatis iactura ex libidi-
 nis usu innumeris molestiis corporis sensu percipitur.
 Quidnam quæso nocturna illa solitudine tranquillius?
 Quid nocte silenti silentio ipso suauius? Quid per æstum
 gratius (uel si paleis cubites) quam per totius lectuli spatia ia-
 ctare pedes, iactare brachia, & pro libito uel relicere, uel
 ad se stragula trahere? Et quod etiam minus est tuto quies-
 scere, & sine uisis somniorum molestiis placatissimas ag-
 gere noctes: nec nisi naturali somno exaturatum sub lu-
 cem excitari: uiuereque suo more ut uelit? Id optime no-
 rat Q. Cicero. M. T. Ciceronis frater, de quo ipse Cice-
 ro sic ad Atticum suum scribit. Quintus ab ducenda uxore
 sic abhorret, ut quicquam libero lectulo neget esse iucundus.
 Atqui sanè lasciuus hic quispiam non ex iudicio ratio-
 nis, sed ex suo affectu aliter sentiet, quam abesse uideat ab
 hac iucunditate, quod ipse existimat potissimum, pro-
 potentem scilicet ueneris uoluptatem, propter quam
 perpetendas omnes molestias, & perferenda cuncta

DE MOLESTIIS CONIV.

incommoda sibi peruersa licet mente proponit. Verum quanto rectius cœlebs, qui recti animi iudicio ductus nunquam optandum censet, quod tanti constet; neque habendum ullo pacto in bonis, quod tantis redimatur incommodis. neque dulce putandum quod tanta a martitudine misceatur; & tot molestiis refertum scateat. Cœlebs nanque sicut abest a uoluptate ueneris: sic eadem ratione procul abest à multis, et magnis ærumnis; quas affert ipsa uoluptas: nam (ut aiunt) sicut nec mei, ita nec apes. Vnde amator ille Plautinus. Iactor inquit, crucior, agitor, uxor, ui, amoris totus miser. Satis ergo constat (ut arbitror) propagandi causa potius, quàm uoluptatis, iuxta Metelli sententiam ac secundum consilium rationis ineundas esse connubii molestias sapienti, alioqui carere uxore multo iucundius esse: quicquid sentiant impudici. Verum quia hoc tempore minime uerendum est, ne præ nimio studio castitatis destituatur mundus cultoribus, quoniam pauci admodum sunt, qui delectentur castitate, & pene innumeri, quibus neque uxores quidem, præ libidinis intemperantia sufficiant: multo potius est habendum Christi nostri Dei consilium, quàm Metelli, quando ad cœlestia regna tendentibus relinquendam uxorem, & præcingendos lumbos et lucernas concinnandas mandauit, ut mundicies scilicet niteat castitatis in corpore, et lumen refulgeat ueritatis in operatione quod per lumbos, lucernamque uolebat seruator noster intelligi.

Voluptates cuilibet honesto negotio esse
impedimento, nec decere sacerdotes
uxoribus uti. Cap. XVIII.

ET enim quid mirum si uiris religiosis, et clericis, ab uxore, et ab omni libidine continendum sit: qui tantopere officere soleant uoluptates rebus agendis, ut

illis, ut inter ipsa etiam temporalia negotia consuetudine
 sint ab ipsis seculi hominibus negligis Reiciuntur. qui
 dem ab aduocatis, & patronis dum reboat litibus for
 cum, contemnitur à disciplinarum studiosis, dum resou
 nant disceptationibus philosophorum gymnasia. Idem
 obseruat in mercandis, aut commutandis rebus merca
 tor intentus; nec secus strenuus miles, qui & arma, & ac
 quos potius, quàm uoluptates, aut mulieres meditatur. Ita
 circo Scipio præclarus ille Romanorum imperator, in
 bello, quod ad Numantiam gerebat, ex urbe rediens
 castra ingressus statim omnia, quæ spectare ad uolupta
 tes, deprehenderat, protinus summouenda mandauit.
 Ita quidem opinatus nihil tam occupare, ac corrumpere
 militum animos, quàm libidinem, & superfluas
 uoluptates. Idem fecit illustris ille imperator Metellus
 qui bello Iugurthino eadem seueritate castra purgauit.
 Plato quoque philosophorum omnium sine ulla con
 trouersia princeps laudare uehementer continentiam
 solebat, nuptiasque, & quamcunque aliam uenerem
 dissuadere, quod per eas uoluptates, ac curas impediri
 maxime dicebat philosophiæ studia, & omnes litera
 rum disciplinas. Verum si his, qui humana negotia tra
 ctant, quique liberalibus disciplinis incumbunt, tanto pe
 re tranquillitas mentis est necessaria: quid quæso existis
 mandari de his, quibus rei diuinæ opera danda estur
 bi nil aliud licet cogitare quàm Christum, & celestias
 Porro uacuo ac desecato profus animo, & purgatis
 simo pectore ab omni libidine his opus est. Quam
 ob rem in Leuitico legimus dominum sacerdotibus
 præcepisse, ut renes uictimæ integros cum toto adipe, *Leuit. iii.*
 ubi liquoris obseceni sedes est, igne comburerent, uer
 tansex eis nullam omnino partem retineri quippe
 qui instrumenta sunt concupiscentiæ. Id autem quid est
 aliud nisi expressa imago sacerdoti Christiani, in quo
 quidem sacerdos ex carnibus sacrificii uiuere debet,

DE MOESTIIS CONIV.

Exo. iii.

sed nihil gustare ex renibus hostiæ. Hoc est ea, quæ sunt ad usum & victum necessaria ab his accipi rite posse, sed quæ faciunt ad uoluptates; quæ ex renibus profusum, omnino reici oporteret. Quæ cumq; enim in illis sacrificiis fiebant, figuræ; & umbræ erant eorum, quæ essent postmodum euangelicæ legis tempore reipsa perfecte complenda. Eo quoq; spectare arbitror, quod legitur de Mose in Exodo: qui ubi cominus cum Deo loquar, abicere pedum calciamenta iubetur. Quod ubi aliud per pedes designatur, quam affectus qui soluti, & liberi esse debent ab omni impedimento terrenorum: eis maxime, qui Deo propius accedere parant, & quibus iam initum est sacerdotium. Calciamentum autem solui mos erat his, qui iure pinguatis oblatas sibi nuptias in se percussissent. Deo igitur appropinquare uolentes iubentur pedum calciamenta dissoluere: hoc est abrenunciare nuptiis, & se procul à conubiorum tumultibus à mouere. Vbi enim sacrosanctum corporis, & sanguinis Christi mysterium peragitur, non terrenas cupiditates, & carnales delicias tantum seponere sufficit: sed reitro omnes profusuras, & diuina quantaxat meditari par est. Nam tunc demum gustum aliquem cœlestium gaudiorum, & promptas ex thesauris diuinæ sapientiæ opes nobis Christus noster impertit, quum nos uidet repurgatis mentibus totos mrendere contemplationi cœlesti. Talis enim gustus, nisi in summa tranquillitate animi, & corporis, sentiri nequaquam potest.

Iniquum esse credere fore bonum concedi, ut utantur sacerdotes uxoribus. Cap. XIX.

Quoniam modo poterit sanæ mentis quisquam sibi persuadere, posse licite sacerdotem sacris operam dare mysteriis, simulq; & coniugio, & liberis: quum nulla libido pro certo careat immundicia. Quod

offerit & Hostiensis in summa de clericis coniugatis
 dicens, quod quamuis coniugatus dicatur caste, & ho-
 neste uiuere, ut legitur. XXXI. distinctione, habe-
 tur tamen immundus, nec idoneus ullo pacto ad eccle-
 siastica officia exercenda; sicut: nec in ueteri testa-
 mento. Magis etiam aperte affirmat: hoc ipsum. D.
 Augustinus contra Pelagianos, qui assererat libidinem
 naturale bonum esse, nec in ea esse, quod pudeat. Dicit
 est enim in coniugatis, & in omni homine, libido mala
 est: non nunquam enim ad illicita trahit: quia uoluntas
 si peccatrici, qua factum est, ut ea esset in membris;
 usque adeo contraria est, ut ipsorum coniugatorum men-
 tes ad illicitum usum, ardore sui sic anhelantes præce-
 pter, ut eadem licentia acti, potius quam agentes, in-
 uigant. Fit enim uoluntas incontinens, dum illicita uen-
 ditur uoluptate, quæ tamen uenialis est in coniugatis
 in malo bene utentibus. Quod ita esse ostendit Apo-
 stolus, quum causa orationis continentia: tempus indi-
 citur coniugatis. Hæc illæ. At nunc ubi sunt, qui hæc
 nostra tempestate, & si consentiant interim nobis non
 licere modo sacerdotibus ducere uxores propter in-
 terdictum ecclesie, dicunt tamen expedire negotio. si
 del, ut relaxata prorsus constitutione celibatus, illi
 ceat in futurum: & quod (ut isti aiunt) uiuerent illi
 quietius, & populo cum auctoritate prædicarent uer-
 bum Dei: & liberos educarent liberaliter, nec alteri
 alteris uicissim essent probro. Hactenus isti recentio-
 res legum censores, uel potius nouarum legum las-
 tores, quorum doctrina, quantum ego iudicare pos-
 sum, ipsis sibi periculo est: ac facit, ut quæ isti dic-
 cant, serio ne, an loco dixerint uix ausim affirmare: et
 primo tamen eos sub blandiri potius impudicis, atque pal-
 pare illorum impudentiâ, aut falsi fauere potius uitis, quàm ex
 animo, atque ex sententia hæc dicere. Sed quæcumque mente,

I Cor. VII.

aut stomacho dicant, scribant ve ipsi uiderint: quæ uerum
autem, aut quam uerissimile dixerint, uos optimi lecto-
res quæso attendite, & iudicatur. Est enim facile cogni-
tu, uel ex his, quæ iam dicta sunt libro superiori: uel ex
his, quæ deinceps sumus dicturi, an eiusmodi ratio sit ho-
minum assentaneum humanæ imbecillitati, an indulgen-
tiam potius mollitudini, & studentium nouitatibus. Au-
demus nos quidem, qualescunque sumus, affirmare cum
Apostolo multo melius esse si sic cœlibes permiscerint,
quam improbam istiusmodi sententiam sequi: quæ pro-
fecto aquæ hæret (ut dicitur) & à uita rationis, & æqui-
tatis aberrat: utpote quæ omnem religionis cultum cū
ipsa pene religione subuertat: quædo istiusmodi nuptiæ
non tam occasionem honestius, aut tranquillius uivendi
dant (ut isti somniant) quàm aras, ac basilicas profanius
diripiendi, & quod penus est, animas perdendi sacerdoti-
bus darent: Quis nam est hodie quæso sacerdos (mo-
do sit et aliquid pudoris) qui sua interesse arbitretur tan-
tam licentiam induci. Possunt ne cuiquam lucundæ & gratæ
uæ esse in ira, angores, sollicitudines, uitæque ærumnarum,
atque molestiarum confertissima? Quis enim nostrum
poterit uxoris ornatum, & immodicum sumptum fami-
liæ, liberorum molestias, & hoc genus incommoda-
mille, quieto, ac tranquillo animo ferre? Nonne eo usque
miseros homines mala tanta deducât necesse est, ut ex-
pilare, & diripere sacra, prophanaque omnia compellantur
quatenus uix lapides, tignaque templorum, nedum
uestis, aut aurum, aut præciosi quicquam ædibus sacris
superfit. Nisi forte nostris latinis eueniat, quod nunc es-
se apud Græcos audimus: tanta scilicet pauperies, ut
nihil subsit ultra in templis sacerdotibus rapiendum.
Quod uero ad auctoritatem attinet, multo sane secius
eueniet, quam isti falso autumant: nam non modo nulla
auctoritas accedet ex eo sacerdotibus, sed magnus potius
contemptus. Quis enim auderet uxorato sacerdo

si quid plam tuto committere, quod uxorem eius uellet esse celatum; uel etiam uiciniis. Quid si uxor (ut saepe contingit) zelotipa fuerit, & ex eo (ut est uulgu foeminarum) forte insarierit; quoniam pacto poterit ferre, ut uideat puellas, aut iuniores foeminas, de quibus fortassis male suspicatur, mariti pedibus prouolutas: & (ut confitentes decet) ore ad os, & in aure obloqui secreta. Quid si male moratos liberos (ut sit uulgo) contingat educari? O qualla, quantaq; hinc scandala ad perniciem animarum, & corporum hac licentia parentibus, ut non is iam pastor super gregem datus, sed lupus potius uideri, diciq; possit. Caeterum ut quam male quidrent eiusmodi libidines & uoluptates uiro contemplationibus addicto: apertius perspicias sententias sapientium philosophorum de uoluptatibus in mediū pferemus.

Sententiae nobilium philosophorum contra uoluptates. C. A. P. X. X.

QUINQUE esse hominis sensus scribit Aristoteles, per quos uoluptas uel animo, uel corpori quaeritur: & ex his omnem uoluptatem, quae immodice capitur, asserit turpem, & improbam esse: uerum quae ex gustu, atq; tactu, qui sunt ex omnibus sensibus maxime uoluptari, eam omnium foedissimam. Hae enim duae uoluptates gustus uidelicet & tactus: id est cibi & ueneris societate existunt nobis communes cum belluis: & scitote in pecudum, ferarumq; animalium numero habendum esse dicebat, quisquis ferarum in morem, plus a quo, hisce uoluptatibus occupatur. Quis enim inquit habetis aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus coeundi, & comedendi, quae homini cum suae, atq; asino communes sunt, gratuletur? Extat eiusdem philosophi uersissimum, idemq; sanctissimum documentum, quo motu uoluptates abesse considerari debere, earumq; tur-

DE MOLESTIIS CONIV.

pissimos, & amarissimos fines nosci, quo facilis ab-
 sterreamur ab his, & minus cupide eas amplius repeta-
 mus. De uoluptate aut in communi ueteres philosophi
 varias, diuersasq; atq; sibi inuicem repugnâtes sententias
 habuerunt. Epicurus enim ob hanc ipsam uoluptatem
 maxime infamis, in ea sibi summum bonum constitue-
 bat. Contra uero Antisthenes sectæ cynicæ illustrator
 summum malum in ea ipsa uoluptate ponebat. Speusip-
 pus autem, & cum eo omnis academia uetus, uoluptas-
 tem, & dolorem atque duo mala esse dixerunt opposi-
 ta inter se: bonum uero esse, quod utriusq; medium fo-
 ret. Zeno stoicus censuit uoluptatem esse indifferentem,
 nec bonū omnino, nec plane malū: quod adiaiphoron
 Græce dicitur. Critolaus peripateticus multo uerius, &
 malum esse per se uoluptatem esse alebat, & multa præ-
 terea mala ex se se parere. Refert Cicero in libro, qui de
 Senectute, uel Catō maior inscribitur, Architam Taren-
 tinum magnum in prinis atq; præclarum uirum dicere
 solitum, nullam capitaliorem pestem hominibus natura
 datam esse quam corporis uoluptatem: cuius auidia sibi
 diuines temere & affrenate ad potendum incitatur. Hinc
 pauperem, cædes, prodiones, euerfiones urbium, stup-
 ra adulteria, & omne flagitium nasci dicebat: ac nullū
 deniq; scelus, nullūq; tam magnum facinus fore, ad
 quod suscipiendum non libido uoluptatis impelleret.
 quancq; hominē Deus nihil præstabilius mente dedisset,
 huic diuino muneri, ac dono, nihil tam esse inimicum, q̄
 uoluptatem: quatenus libidine dominante temperantiæ
 nullus locus esse possit: neq; in uoluptatis regno ullo pa-
 cto uirtutem posse consistere. Quod ut magis conspi-
 cuum apparet, fingere animo iubebat aliquem tanta
 incitatum corporis uoluptate, quanta percipi potest ma-
 xima: nemini censebat fore dubium, quin tam diu, dum
 ita uoluptate gaudeat, nihil agitare mente, nihil cogita-
 tione consequi posse. Siquidem quum ea dominatur,

omne animi lumen extinguere: consilium impedit: & tamquam inimica rationi nullam prorsus habet cum uirtute commercium. Recte ergo ingenii, & doctrinæ princeps Plato uoluptatum malorum escam appellabat, quoniam nam; ut Cicero interpretatur, sic ea homines sub spe boni capiuntur, ut pisces sub spe cibi hamis fallentibus imprecantur. Quotus autem quisque hominum nisi spe aliqua, uelut esca illectus, ad peccandum gratis accedat uideret? Ab Homero iccirco uoluptas fraus appellatur; & fraudulentè homini quantumuis sapienti auferre mentem soleat. Dicit namque idem Plato hominem propter immodicam uoluptatem de statu suæ mentis elabi: nec nullum cum modestia, aut temperantia esse posse uoluptati commercium. Is propterea (ut refert, D. Augustinus) solitus erat frequenter admonere suos discipulos, ut à ueneris uoluptatibus omnino abstinerent: persuasumque sibi haberent, ueritatem ipsam, quam quærebant, non oculo poris oculis, aut sensu aliquo, sed sola mentis puritate uideri posse: cui percipiendæ nihil magis impedimento esse dicebat, quam uitam libidinibus deditam. Et ideo ferunt eum perdurasse: cœlibem, & uitam castam duxisse, usque ad mortem. Cato dicebat animum eius, qui à moribus teneretur, in alieno corpore uiuere. Plutarchus in uita Hannibalis. Carpant inquit, blandæ uoluptates omne robur animi, indolentque uirtutis, & ingenium labefactant, & consilium eripiunt, quoniam nihil perniciosius uoluptate humano generi afferri potest. Hippocrates & ipse diuina uir sciens ut multa præclare, sic hoc breuiter, coitum uenerem: dixit partem esse quadam morbi teterrimi, quem latine comitiale nuncupamus, & uulgus, licet imperite, caducum appellat. Propterea Pythagoras dicere solebat, tunc uenerem uoluptate excedam esse, quam homo seipso infirmior effici uelit. Ita re uera enim frequens concubitus, (ut Cornelius Celsus docet) corpus soluit, ac debilitat, sicut e conuerso firmat, ac roborat continentia. Egregie Cato ille Ciceronianus magnam

DE MOLESTIIS CONIV.

habendam censuit esse senectuti gratiam, ob præclarum
 munus ætatis illius: quandoquidem id auferat, senibus,
 quod est in adolescentia turpissimum: diffuere scilicet
 libidine, & obscœnis uoluptatibus inquinari: Ideoq; libe-
 ram: asserbat solam ætatem senectiuis, quæ non esset
 fœdis eiusmodi libidinibus mancipata. Neq; secus atq;
 hic Latinus, Cato, Græcus Sophocles, qui ætate iam se-
 nior: requisitus à quodâ, num adhuc rebus ueneris uter-
 retur? Bona inquit uerba quæso amice. Ego uero liben-
 ter istinc, tanquam à domino aggressi, & furioso profu-
 gi. Non possum tacere alterum quoq; Catonis oracu-
 lum maxime memorabile. Cogitate inquit cum animis
 uestris si quid uos per laborem recte feceritis, labor ille
 à uobis cito recedet: benefactum autem à uobis, dum
 uiuatis, non abscedit. Si qua uero per uoluptatem nequi-
 ter feceritis, uoluptas cito abibit, nequiter autem factum
 illud, apud uos semper erit. Sapientissime sane dictum,
 ac præ oculis semper mentis habendum. Quid enim
 uel ad laboriosum uirtutis studium amplectendum, uel
 ad dolosum uoluptatis solatium fugiendum, aut aptius,
 aut sapientius excogitari potuit? Auarus quoq; Seneca
 nihilo inferior Catone, neminem ait turpius occupari,
 quam qui uino, & libidini uacat: cæteros, & si uanae glo-
 riæ imagine teneantur, speciosius tamen errare: & licet
 auaros, licet iracundos enuemes, uel delatores, omnes
 tamen istos uirilius peccare, in uenerem autem, ac libidi-
 nem projectorum inhonestissimam labem esse. Tali-
 bus enim (ut ipse inquit) est animus fractus, & mēs im-
 potens cogitare aliquid præclarum, aut aliquid decorū
 meminisse, aut quid diuinum intelligere, consilii prorsus
 ac rationis expers: atq; id tantum bonum esse diffiniēs:
 quod si pecudes loqui possent, appellarent uoluptatē.
 Idem alibi tam male sentit de uoluptate, ut asserat se ha-
 bere pro comperto uoluptatem ipsam plures occidere,
 quam gladium. Cicero rursus de eiusmodi hominibus

in suis officiorum libris ita differuit. Sicut quidam, inquit; homines non re, sed nomine, nam si quis est paulo erectior, quamvis uoluptate capiatur, occultat tamen, & dissimulat appetitum uoluptatis propter uerecundiam. Ex quo intelligitur corporis uoluptatem non satis esse dignam hominis praestantia, eamque propterea contemnendam, & reiciendam oportere. In eodem quoque opere, Voluptates (inquit) blandissimae dominae maiores partes animi a uirtute detorquent. Et in quaestionibus tusculanis. Quid illum, ait, quem libidinibus inflammatum, & furientem uideamus, omnia rabide cum in explebili cupiditate appetentem, quocumque affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius, ardentiusque sitientem, non recte miseritimum dixeris? Et in oratore, Omnibus (inquit) in rebus, & uoluptatibus maximis fastidium finitimum est. Idem alibi nemo ipsam uoluptatem, quia uoluptas sit, aspernatur, sed quia consequuntur magni dolores eos, qui uoluptatibus perfruuntur. Et pro Marcello, praeteriti, inquit, uoluptas pro nihilo est. Praeclare haec quidem omnia Cicero de uoluptate: at qui illud & praeclearissime, ubi Scipionem Africanum de his ipsis rebus facetiloquentem per somnium cum altero Scipione, ac dicentem, non patere caelum nisi his, qui quum inclusi adhuc sint in corpore, eminent foras ea scilicet, quae extra corpus sunt contemplantes, & uoluptate reiecta, a corpore quam maxime sese abstrahentes: quoniam eorum animi, qui sese corporeis uoluptatibus dederunt, eorumque se quasi ministros praebere, & impulsu libidinis uoluptatibus obedientium, deorumque & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi circa terram ipsam uoluptantur. Nempe si Christianae ueritatis conscius fuisset hic auctor, ubi dixit, Circa terram ipsam uoluptatur, sub terram dixisset flammis perpetuis concremantur: in caeteris nihil discrepat a christiana pietate. Sed & in libro de Finibus bonorum quid potuit dici religiosius? Fluit

DE MOLESTIIS CONIV.

Inquit uoluptas corporis, & prona quæq; auolat, sapia
 usq; relinquit causam poenitendi, quam recordâdi. Nec
 minus sapienter de his ipsis rebus hunc eundem African
 rum. Liulus noster facit loquentem, ut ægrum Masiniff
 sæ animum ab amore Sophonisbæ suis adhortatiõibus
 auocaret. Aliqua inquit te existimo Masiniffa intuentem
 in me bona, & principio in Hispania adiungendam ami
 citiam mecû uenisse, & postea in Africa te ipsum, spesq;
 omnis tuas in fidem meam commisisse. At qui nulla eas
 rum uirtus est, propter quam appetendus tibi uisus sum,
 in qua ego æque atq; temperantia, & continentia libidî
 num gloriatus fuerim: hanc te quoq; ad cæteras eximias
 uirtutes Masiniffa adiecitte uelim: nam nō, (michi crede)
 tantum est ab hostibus armatis ætati nostræ periculum,
 quantum à circumfufis undiq; uoluptatibus: qui eas sua
 temperantia frenauit ac domuit, multo maius decus ma
 ioremq; uictoriam sibi peperit q̃ nos Syphace, uicto ha
 bulimus. Quis Appelles quæso faciem quâpiam peni
 culo doctæ manus expressius effingat, quam hic auctor
 hanc pestem lactælinguæ uerbis expressit: Non mihi
 excidit illud quod apud Plautum poetam comicum le
 gi de uoluptate memorabile. Amor, inquit, & melle, &
 felle, foecundissimus gustu dat dulce, amarum ad saturi
 tatem usq; aggerit. Et rursus. Ita diis placitum, ut uolu
 ptati mæror semper comes sequatur. Et item alibi. Qui
 potest (ait) mulieres uisitare, ultet: & quotidie pridie caue
 at, ne faciat, quod pigeat postridie. Plauti uero æmulus
 Terentius. Voluptates, ait, licet in præsentia sint suaves,
 semper tamen secum iunctam habent poenitentiam. Ex
 pressus quoq; de ea uoluptate supra memoratus Sene
 ra. Venit (inquit) transiens, & in ipso suo usu perimio
 ur: huius inopia torquet, copia strangulat: miseri dū ab
 illa deseruntur, multo miseriores si obruantur: sicut de
 præhensi mari Syrtico: modo in sicco destituuntur, mo

domi summa unda fluctuatur. Hanc sequitur sollicita cogitatio, trepida spes, anxia uita. Et rursus alibi. Si qua inquit per uoluptatem nequiter feceritis, uoluptas esto asbibit, nequiter factum apud uos perpetuo remanebit. Idem quoque ubi de beata uita disserit, per comparationem uirtutis, ita elegantissime uoluptatem repræhendit. Quid dissimilia (inquit) immo diuersa componit. Altum quiddam est uirtus, excelsum, & regale, inuisibile, infatigabile. Voluptas humile, seruile imbecillum, caducum, cuius statio, ac domicilium fornices, & popinæ sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Voluptatem latitantem, ac tenebras captantem, circa balnea, ac sudatoria, ac loca ædilem mententia mollem, eneruem, mero atque unguento madentem: pallidam, ac fucatam, & medicamentis pollutam. Voluptas tunc, quum maxime delectat, extinguitur: nec multum loci habet, itaque cito implet, & tedio est, & post primum impetum marcet. Nec id unquam certum est, cuius in motu natura est: sed neque potest ulla eius esse substantia, quod uenit, transit ue celerrime, in ipso usu sui periturum. Eo enim peruenit, ubi definit: & dum incipit, spectat ad finem. Hæc ibi Seneca ubi multa eleganter contra uoluptatem connexuit. Sapiens ter quoque de hac ipsa uoluptate disseruit Epictetus philosophus sua quondam ætate sapientiae fama percellens: duo dicebat esse uitia multo omnium grauioribus, atque teterrima, intolerantiam, scilicet, & incontinentiam: quum aut iniurias, quæ sunt ferendæ, non ferimus: aut à quibus rebus, aut uoluptatibus continere debemus, non continemus. Itaque dicebat, quicumque hæc duo uerba cordi haberet, eaque sibi imperando, atque obseruando curaret, eum fore ferme impeccabilem: uitamque uicturum semper tranquillam.

DE MOLESTIIS CONIV.

finam. Verba ista duo hæc sunt. **P A T E R E**,
A B S T I N E. Sed nec ullo quoq; pacto in-
 uolendum est silentio quid .C. Fabricius ex sua lega-
 tione reuersus (fuerat enim apud regem Pyrrhum lega-
 tus) domi suis ciuibus enarrauerit: quidue ei .M. Curio
 us, & .T. Cornucaneus sapientissimi uiri responderint,
 Retulit is quidem se audiuisse à Thessalo Cynea Athe-
 nis quendam, qui sapiens haberetur, disputare, solitum
 omnia, quæ agimus in uita, ad uoluptatem esse referens
 da, illamq; finem esse, ac præmium omnium laborum.
 Quo audito, .T. Cornucaneum, & .M. Curium ita præ-
 catos ferunt. Dent dii talem sapietiam Samnitibus, ipsiq;
 Pirrho, aliisq; hostibus. P. Romani: Pessimum scilicet
 malum præcati, sub eo nomine sapientia. Scite admo-
 dum etiam Democritus Venerem damnauit, dicens eam
 esse, propter quam homo extra se positus mentem per-
 deret, & alius exiliret ex homine. Sed nec Apulei quoq;
 hic est prætermittenda sententia: quam de ueneris iratu-
 ra, non minus uere, quam ingeniose commentus est.
 Flamma (inquit) sæui amoris: parua quidem primo uo-
 pore delectat: sed fomento consuetudinis exestuans, in
 modico ardore totos comburit homines. Et Valerius
 Max, nihilo secus de hac eadem uoluptate sentiens, &
 cæteri: ita & ipse ualde eleganter eloquitur: si demum pe-
 nates, ea ciuitas, id regnum æterno gradu facile stabunt,
 ubi minimum uisum ueneris, pecuniæq; cupido sibi uen-
 dicauerit. Dicitum sane præclarum, atq; uerissimum. Nã
 quo istæ generis humani certissimæ pestes subintrant,
 mox ibi inflamia flagrat, & iniuria dominatur. Idcirco
 scilicet Agesilaus sciscitanti cuidam, quid Spartaæ fructus at-
 tulissent Licurgi leges: Voluptatum respondit contem-
 ptum: inueniens non alia magis ex re solere rem publicam
 corrupti, quam ex uoluptatibus, atq; delictis: quoniam ibi
 nulla esse libertas potest, ubi luxus, & libido, regnat. Meo
 merito ergo Socrates dicere solebat, eos, qui se ad continen-

tiam exercui etiam, longe plus uoluptatis habere, ac minus doloris, quam qui summa cura perciperent sibi per incontinentiam uoluptates: quando incontinentia ipsa præter animi sibi male conscii tormentum, & præter infamiam, atq; egestatem, ipsi etiã corpori frequenter plus afferat molestiæ, quàm delectationis: & econuerso, continentiam, & optima quæq; quâuis difficilia, si quis assueuerit, esse iucundissima. Aiebat insuper turpe esse si quis sua sponte seruiens uoluptatibus, talem se faceret, quales nemo domi suæ habere uellet seruos. Huic rei adstruitur & Silius peregregius poeta, ita dulci sono carmine modulatus.

Quippe nec ira deum tantum, nec tela, nec hostes.

Quantum sola nocet animis illapsa uoluptas.

Libertas est fida comes tibi, luxus, & atris.

Circa te semper uolitans infamia pennis.

Docuit & Anacharis philosophus ex Scytarum genere sapientissimus uel dormiens, duo membra, propter grauissimum periculum & dânum, quod illis in est, esse homini præcipuo, studio cohibenda: penem scilicet, & linguam. Nam cœnatus is apud Solonem, qui erat ex septem sapientibus, ubi se quieti dedisset, repertus est hoc gestu dormire: ut dexteram ad motam haberet ori, sinistram pudendis; quod per Solonem sic fuit interpretatum Anadiarsim per ea innuere uoluisse, hæc duo membra in primis coercenda esse, atq; custodienda semper, & ubiq; ne peccent. At quanto mihi præclarius dictum illud, Demosthenis quàm Anacharis gestum, uideri solet: quatinus iuculentissime omnem uoluptatis ipsius naturam uno fere uerbo detexit. Nam auctore Gellio, quum Lais Corinthia ob uenustatē, ac elegantiã formæ grandem pecuniam demereret: conuentusq; ad eam distiorum hominum ex tota Græcia celebres fierent: nullusq; ab ea admitteretur, nisi qui tantum daret, quantum ipsa deprecaret: poscebat autem procaciter nimiam quantita-

DE MOLESTIIS CONIV.

tem . Hanc Demosthenes fama eius formæ pertractus
 clanculum adit, atque ut suis sibi copiam faceret efflagita
 uit Lais uero (ut fit) nominem in tuita, atque ut erat, di
 uitem machinata, decem milia nummum poposcit. De
 mosthenes tali petulantia mulieris, ac præcii quantitate
 stomachatus, repente abiens hoc pulcherrimam uerbū,
 atque memorandum responsum, ei pro pecunia de re
 liquit. Ego poenitere tanti non emo . Vide quæso quā
 eleganter expresit ueneree uoluptatis naturam, eam ap
 pellans poenitentiam: quandoquidem uenus ipsa, ut fere
 uoluptates omnes, poenitentia terminatur . Ad idem fa
 cere uidetur q̄ Pythagoras ab animali habente nigrā cau
 dam dicebat abstinendum: id est à uoluptate, quæ finem,
 qui per caudam interpretatur tristem habet, tale enim
 quid nigredo demonstrat. Sed sapienter & Diogenes si
 le nobilis Cynicus scorta eiusmodi formosa appellita
 re nullum letiferum consueuerat: quod dulce sapiat tan
 tummodo dum auritur: haustum uero ubi ad cor altius
 descenderit, necesse ut uenenum . Non est hic inuoluen
 dum silentio etiam præclarum dictum potius q̄ factum
 Lysimachi: qui ob penuriam aquarū codectus est de
 derio potus sese dare Scythis hostibus in deditioem .
 Is ubi frigidam aquam bibisset. Dii boni, inquit, tam bre
 uis uoluptatis causa, quantam deposui foelicitatem . Ita
 sanè & nobis cogitandum est, ob potiunculam uenereæ
 uoluptati q̄ mortiferum uirtus in nostra uiscera attrahit
 mus: qualem seruitutem incurrimus: quantaque amittit
 mus foelicitatem: non ut ille temporalem, sed eternā. So
 crates apud Platonem facete dolum esse Danaidum
 dicit in explebilem uoluptatem . Architas appellitabat
 uoluptatem capitalem hominum pestem. Sophocles fu
 riosam belluam at Cicero blandissimā dominam: Dio
 genes nihilo mitius inexpugnabilem seram . Sed quid
 opus pluribus testimoniis in tam aperta ueritate ? Est

enim de hac re inter sapientissimos quosque viros sum-
mus placidissimisque consensus : ut iam omnes unanimes,
& uno ore confirmant pestiferam esse omnem uoluptatem,
& eam præferim, quæ ueneris rebus inest, maxime letalem:
sue illo sceleratissimo Epicuro patrono, atque assertore uoluptatû
excepto, qui nedum sapiens sed nec satis quidem uir habitus est a
sapientibus.

Nostrorum Christianorum sententiæ contra
uoluptatem. Cap. XXI.

Sed iam planè satis in exprobranda corporis uoluptate
Ethnicorum sententiis immorati sumus : superest
modus, si uacat audire, ut omisis his, ex nostris etiam
philosophis Christianis aduersus hanc eandem spurcis-
simam uoluptatem sententiæ afferamus, quæ selectæ
ex multis delectate sanè potius, quam lassare legentem
possint. Et ut ab eloquentissimis incipiamus Lactanti-
um Firmianum irridentem Aristippi de uoluptate sen-
tentiam audiamus. Aristippo inquit ne respondens
dum quidè duco : quem corporis semper uoluptatem
tuentem, nihilque aliud quam uentri, & ueneri ser-
uientem, nemini dubium est hominem non fuisse. Sic
enim uixit, ut nihil inter eum, pecudemque distaret, nisi
unum, quod loquebatur. Quod si asino, aut sui, aut
cani, facultas loquendi tribuatur : quærasque ab his,
quid sibi uelint, quum fœrinas tam rabide consecran-
tur, ut uix diuelli quæant : cibos etiam potumque ne-
gligant : cur etiam alios mares uolenter abigant, aut
ne uicti quidem subsistant : sed à fortioribus contriti, eo
magis insectentur : cur nec imbres, nec frigora pertime-
scant, laborem suscipiant, periculum non reculent : quid
aliud respondebunt : nisi summum bonum esse corpo-
ris uoluptatè : eaque se appetere, ut afficiantur suauissimis sen-

DE MOLESTIIS CONIV.

libus: eosq; esse tanti, ut assequendorum causa, neclabo-
rem sibi ullum, nec uulnera, nec mortem recusandam pa-
tent. Quid uero ipsemet Lactantius de uoluptate fen-
dat paulo inferius declarat: ponens summum illud bo-
num, quod philosophi olim in hac uita male quaere-
bant, non esse in uoluptatibus, (ut Epicurus) sed in cas-
rentia potius uoluptatis. Hoc uno (inquit) beate esse in
hac uita possumus: si minime beati esse uideamur: si fu-
gientes illecebras uoluptatum, soli uirtuti seruientes, in
laboribus, miserisq; uisum: quæ sunt exercitia, & cor-
roboramenta uirtutum. Id quibusdam durum uidetur
fortassis, & illis maxime, qui & si christiano nomine cen-
sentur: re uera tanten Epicurei sunt magis, quam christia-
ni. His etenim nemo unquam poterit persuadere, quæ
quæ in miseris positum posse dici felicem: & miseris ul-
lo pacto esse, quos fortunatos, & foelices uulgo dicimus.
Sed de hoc alias, reuertamur unde digressi sumus, &
post lactantium, Severinum, Boetium doctissimum, atq;
sanctissimum uirum subnectamus: qui & ipse ualde se-
rio, ac luculente de uoluptate his uerbis iussit. Habet
hoc uoluptas omnis,

Stimulos agit furentes,

Apiumq; pat uolantum,

Vbi grata mella fudit.

Fugit, & nimis tenaci.

Ferit ista corda morfu.

Apertius uero idem soluta oratione confirmat. Appes-
tentia (inquit) uoluptatum plena est satietatis, satietas pœ-
nitentiæ. Fraud diuersum sentit ab hoc Bedas presby-
ter qui ait Breuis est uoluptas fornicationis: sed perpe-
tua pœna fornicantibus. Nec illud quidem prætermis-
tam quod Diuus quoq; Hieronymus diuino ore eodẽ
tra hanceandem pestem diuersis scriptis infremuit. O
quàm acerbus, ait est fructus luxuriæ, amarior felle, cru-
dellor gladio. Libido enim transacta semper sui reliquit
pœnis

peccatū dñem: lassatur, & nunquam satiatur: extinguitur: re-
 cenditur: usu crescit, & deficit, nec rationi pareat, quę impe-
 ta ducitur. Et rursus alibi. Luxuria, inquit, corpus des-
 truit, causatur homicidia, memoriā hebetat, cor auā-
 fert, oculos utriusq; hominis extæcat: & præ cæteris cri-
 minibus iram Dei prouocat. Clamat item alio loco. O
 ignis infernalis luxuria, cuius materia gula est, cuius flami-
 na superbia, cuius scintillæ praua colloquia, cuius fumus
 infamia, cuius cinis immundicia, cuius finis gehē-
 na. Diuus etiam Ambrosius per belle totam libidinis na-
 turam breui oratione comprahēdit. Sæuus inquit stimu-
 lus libido, qui nunquā manere quētū patitur affectū, nocte
 feruet, die uero atthelat. Negat idem innixus multis scri-
 pturæ testimoniis uoluptatem in homine Deo auctore
 creatam, sed serpētis potius insidiis, atq; illecebris unā cū
 peccato fuisse aduectam. Quærit propterea quomodo
 ad paradysum reuocare nos possit uoluptas, quæ nos à
 principio inde detruferat in abyssum. Beatus quoq; Au-
 gustinus, quid et ipse de hac re sentiat paucis explicat. Lu-
 xuria inquit inimica Deo, inimica uirtutibus, perdit om-
 nē substantiam, & ad præsens uoluptate delinens, futurā
 nō sinit cogitare egestatem. Nō abesse quoq; debet ex
 hoc albo diuus pōtifex Gregorius: qui tñ imputat huic
 libidinis uitio: ut asserat quælibet bona opera, nisi unum
 luxuriæ scelus absit, nihil prodesse posse, sed penitus im-
 mensitate tāti criminis obrui. Hugo & ipse nō ignobilis
 doctor, licet aliquāto recētior, hāc ipsam libidinē ita ele-
 gāter descripsit. Libido inquit est immoderata carnis pe-
 tulantia, dulce uenenum importuna lues, perniciofa po-
 tio, quæ & humanum corpus debilitat, et uirilis animi ro-
 bur eneruat, Nec Augustini Dati elegantem de hac ipsa
 re sentētiā hoc loco pretermittendā putam. Anxie in-
 quit uoluptas appetitur, sordide perficitur, momēto ef-
 fuit, aculeos graues relinquit, dolores sæuos parit, tota
 deniq; à ratione foelicitatis abhorret. Ioānes etiā Chry-

folumus cuius penè oblitus sum , quia aliena à nostris
 lingua locutus est. Non tam uehementer aut fluminum
 cursus ripas corrodere, & summittere solet, quam luxus
 & uoluptates omnia ualeitudinis fomenta subuertere .
 Pulcherrimos commentus est & Maſilius Ficinus pla
 tonicus præstantissimus contra uoluptatem apologos
 in quibus affabre naturam illius expressit: allerens in cœ
 lum ueram uoluptatem translata[m] & in terris tantum
 modo iacturam sub falso nomine uoluptatis inter ho
 mines uersari. Verum quia longum foret, & contra nos
 strum institutum hic eos referre: lectorem, qui totam fab
 bulam querit, ad huius auctoris epistolas remitto . Sed
 iam de hoc satis pro instituto opere, & pro ornamento
 dictorum: non est quidem aut temporis, huius, aut cœ
 ptæ rei, plura de hac perniciosa uoluptate repetere .
 Etenim si uero præclarissima quæque bene sententi
 um contra libidinem citare testimonia, non erit locus
 præterea ut quicquam ex nobis: ultra dicamus: quum
 fere scriptores omnes, & uniuersi sapientes in hanc pes
 stem, ut in ferocissimam beluam unanimiter impetum
 faciant: atque certo istu in eam pro uiribus quisque sus
 is acutissima sententiarum tela contorqueat. Satis pro
 fecto sunt in promptu eiusmodi dicta lectoribus cupi
 dis, & sapientiz studiosis . Quamobrem (ut repetam
 mus quod omisimus .) quum omnis libido, & mu
 lierum consuetudo tantopere excarnificet hominem,
 & de tam multis rebus anxium, atque sollicitum reddat,
 minime inducendus est animus credere, posse ullo mo
 do fieri, ut iure homo sacerdos, sicut uulgo cæteri, his
 tantis molestiis occupetur: quum oporteat (ut satis die
 ctum est) sacerdotes ipsos ex officio, & ordine propi
 us aris semper assistere, & libere absque cura familiari
 assiduos mysteriis sacris intendere: ducesq; esse homi
 num cæterorum: atque eis sicut nomine, loco, habitu
 dignitateq; præcedunt: ita quoq; & castimonia, & uitæ

castitate precellere. Sed quam p̄uenerit aberrant p̄terq̄
 à professione cellbatus, instauratis paululum uiribus
 Deo adiuuante sequenti libro dicemus.

BERNARDINI SCARDEONII
 PATAVINI DE CASTITATE
 LIBER QVINTVS.

EXORDIUM.

De Male Prostitentibus religionem.

IN POC I

LICET in ipso scribendi initio nis
 hil minus q̄ reprehendere, aut accu
 sare quempiam cogitarem, propter
 rea q̄ omni prorsus uitio carere de
 bet, qui in aliorum uita paratus est
 dicere: tamen ex instituto opere, nis
 si prauaricator nostræ causæ effici
 uelim, uel imitatus non solum in fœ
 das quorūdam nostri ordinis libidines, sed etiam in affi
 nes libidinū mores, atq; alla uita dicere coactus sum: us
 ritus ne calumniatur me fortasse quispiam, quasi Afrorū
 opinionē secutus sim, q̄ (ut scribit, D. Augustinus) unum
 tantūmodo libidinis crimen imputat sacerdotibus, cæ
 tera flagitia pro nihilo ducentes. Existimaui ergo operæ
 præcium fore pessima quæq; facinora, put mihi succur
 rerint nactus hinc idoneā occasionē amice, & absq; ulla
 priuata cōtumelia odio ue alicuius incessere, quæ mo
 do in eo ordine uulgo, & ab omnibus bonis iure meri
 toq; dānantur: tā & si nihil est quod uerear hic affirmare
 eū Afris, libidinis uitii unū eē ex grauiorib; q̄ possint fa
 cris hoībus exprobrari. Nullū enim malū potius audit,
 spurci⁹ olet, lat⁹ serpit, frequētius adoriur hominē, seri⁹
 derelinqt, q̄ spurcissima hæc, et incōcessa libido. Quæ q̄
 eē usq; adeo ē abominabilis: ut de nullo alio pctō legat

DE MALA PROFI. RELI :

dixisse Deum perire se hominem fecisse, nisi propter hanc ipsam foedisimam ueneris proluuiem : cuius fordes, quum diluere uellet, depleuit illud miserabile diluuiū quo uniuersum terrarum orbem submersit : & hominū fœdē genus perdidit : itaq; hactenus nullum peccatum fuit, quod generi pluri constiterit humano quam peccatū libidinis. Nec immerito quidem : nullum nāq; flagitium reperias, quod plus coinquinet, labefactetq; turpius existimationem hominum, & præsertim clericorum quam foeda hæc commixtio coitus interdicti. Propterea Paulus apostolus instruens Corinthios dixit, Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumq; fecerit homo, extra corpus est : qui autem fornicatur in corpus suum peccat. Verum tamen dum istam calumniam sedulo conamur effugere, uereor ne in alteram, mox incurramus hæc ipsa fortasse peiorem : quod & hic reclamaturi sint pleriq; usque adeo difficile est iniquos iniquitatis arguerent nullibi, quicquid agas, deesse tibi possint calumniatores. Auguror enim fore aliquos, qui magnā in me excitent, tragædiā quasi in proditorē, & transfugā, quippe qui sacerdos sacerdotes accusauerim & in lucem, ac uulgus tacenda protulerim : & nimis superciliosus factus tanquam fictitius ille. Palchillus Romæ pepercerim interea nemini. Si exprobrare uita, ultio dandum est, non equidem culpa carebo : exprobraui fateor. Sed quid quæso culpandus : si zelo Dei, si amore proximi, si odio uitiorū id feci, ut nullo propterea pacto ordinem hominū, quē opiam damnauerim, sed uita : Volui in eo Antigenidis musici, excellentissimi imitari disciplinam : qui suis auditoribus malos prius cantores exhibendos putabat, & postea eos, qui bene modularentur. Arbitratus hoc pacto bonos condinatos multo iucundiores futuros, ac delectatarios suatius quicumque audirent, si hi malos prius experti fuissent. Ita nos quoq; alacriores homines putamus fore ad bene uiuēdum, ac firmiores in proposito

I Cor. VI.

castitatis, si prius libidines, luxuriam, dedecus, infamias
 iniquorum cognouerint. Quamobrem nemo nos ac-
 cuset, ac uita uertat, si eiusmodi hominum uitam, mo-
 resq; damnemus. Et enim si quis nostram causam bene,
 & diligenter, examinauerit, & recte iusteq; perpenderit
 cognoscet id sane totum, quod dicimus, non tam mori-
 blacum ulli meae imputandum esse, quam improborum
 potius consuetudini pessime. Mores profecto insectam
 ut non homines, rursusq; non ut acrius arguamus, sed
 ut facilius corrigamus; neque ut clericorum causam, omnes
 bonus, sed potius ut eorum animos errore cognito ad
 desiderium emendationis inflammemus. Qui purus est
 ergo ab his uitis, gaudeat, & Deo gratias agat, qui uero
 sibi confusus est dolat, & agat poenitentiam, & corre-
 ctus domino benedicat, & eius gratia ferat acceptum.
 Sed nolo me hic tueri prolixius sequutus. D. Hierony-
 mi in hac eadem re consiliarius, qui a Rufino eiusdem se-
 re emendationis reus factus, quum copiose, ac eleganter
 ceteris criminibus respondisset, hac uiam uti simulam,
 & falsam, ac maledicam ita dissimulauit, ut contemptus
 potius quam obliuione praeterisse uideatur. Verum quid
 mecum tacitus nugor, & uero mihi fingo somnia? Nes-
 cito fortassis ex his proceribus, qui reprehendendi sunt,
 hanc leget, uel si legent, quinquam stomachosi sint, tamen ut
 sint sine pudore, quid de se dicatur, parum, aut nihil fac-
 erent, sed ex sublimi deridentes oppedent (ut aiunt) sura
 do: quasi quae ab obscuro, & humili homunculo profe-
 rantur, tangere non possint magnos & illustres heroes.
 Neque enim (ut dici solet) aquila muscas capit, aut cui-
 rar elephans culicem, sed quid, quod etiam elephantos
 tantuastros porcina uox terret, sit; eis pusillus sorax uel
 solo uisu formidolosior, quam instructa in se acies ar-
 matorum, & leones generosissimos ferarum, & alioqui
 intrepidus abiectissimus gallus fugat atq; etiam scriptum
 est in psalmo Sagittae paruulorum factae sunt plagae eor-

DE MALIS PROFITENI RELIGIO.

Nam: Caterum quicquid erit: legant, reliciant, probent,
contendant ve qua dicimus (ut iubet): feremus in quo ad
nilno. Quod autem ad me attinet ita tep erabo sermo
nem: ut neminem profus offendat: sed potius vt deleat
sitet multos, & profit pluribus. Mel quidem portabit ac
leus noster, non venenum: pungetq; ut excidet, & iuuat,
non ut exeret, aut iugulet. Silete ergo & fauete animis be
neuo lae nostre curationi: nam si exclamaueritis, & impa
tientius agitabitis caput: non secus mouebon atq; medio
cus, qui intentus officio: non minus urit, aut fecat, si la gal
dus exclamitet, q; si taceat: aperie dū si quidē est vulnus, &
ex altis sinibus uisus, si quod latet, peritus emulgendum.

Quam peruerse profiteantur quidam nomen
religionis. Cap. I.

VNde uero rectius ostenditur castigationem hanc
nostram, q; ab illis, qui spiritualis militie stipēdiis,
atq; honoribus audi, labores respuunt, locum deserunt,
mysteria ministeriaq; pariter dedignantur, male, atq; ualde
de inloq; ex alienis laboribus sua sibi cōmoda comparant
test Perpicuum esse potest iam plane omnibus: quo &
luxuria, & omnium deliciarum lenocinia processerint
ex quo pleriq; in ecclesia male praesunt, & peruerse prefi
ciuntur: & post quam dignitates tribuuntur indignis: &
spiritualis militie cōmoda impēduntur ignauibus. Et ut
habet hi cum militaribus ordinibus hanc fere omnia: ut
cētiam uidelicet, ferocitatem, apparatus, fastum, scortā,
affectas, scurras, equos, accipitres, canes, seruos, mensas,
cōenas, concentus, suffias, odores, & reliquas eiusmodi
uitae delicias: in quibus tantum hominum totas aetates uis
deas esse contritas: Caterum continenter uiuere, & pro
sibi cōmissio populo (ut par est) excubare: sitim, famēq;
pati, frigus, & æstum tolerare: lorica ferre iustitiae: & con
tra principes, & potestates, & contra mundi retores tes

laborum harum, atq; contra spiritualia nequitiæ: ut docet
 Apostolus, pugnare contemnatæ si nullo militiæ munere,
 aut sacramento teneretur obligati. V. a. h. u. h. iterum uobis,
 his, q; hæc nõ agitis: & illis potimini. Nõ est mihi credite
 militiæ huius sacrae affluere delictis, & uoluptatibus idu- Eph. 6.
 gere, sed belligerare tñ uitiis, & tñ diabolo, & mudo &
 carne asiduo, & acri duello cõfigere: atq; à propriis ca-
 uere peccatis, & sequestrare sese p̄ alienis offerre. Grauis
 etiã sane p̄sonã sustinet q; religionẽ p̄fessus est, & sacris or-
 dinibus ascriptus, nã tñ rex officio, quod sibi incumbit, &
 suã, & alienã uicẽ p̄tinere necesse est. Tu qdẽ nimis cõ-
 fidẽs es, nimis incõsultus: si tibi p̄suadeas in tantis delictis,
 & tãto ocio, sine tuo aliquo labore, posse de sup̄ato mudo
 agere triũphũ in cælis: & quã tã molliter uuas, ex his
 corporeis uoluptatibus ad pennẽ illã, & gloriosam fœl-
 citatẽ p̄tingere. Suscipienda qdẽ sunt bella, laboresq; p̄se-
 trãdi ut liberati postea ab his in cœlo p̄petua pace p̄frua-
 mur. Præmia enim semp̄ triũpho uictoria: sed ea ipsa cõ-
 stare nõ potest, nisi uirilis laboriosaq; prius pugna præ-
 cessent. Affluere qdẽ delictis, hosti cedere est, nõ certare,
 & tantis cõmodis, honoribusq; & immunitatibus clerica-
 lis militiæ potiri immerito, laudabile est plane magis, q̄
 Deo militare. Discite quãso quid contẽptus ille res in
 professione, sibi uelit, quid dispar corporis cultus à cæ-
 leris; quid prælatio præ cunctis ordinibus hominum,
 quid deniq; tot tantorumq; prædiorum elargitum gra-
 tis pecunium. Scilicet ut ementus nomen religionis fa-
 ciat interim licentiosus quicquid lubet, nihil à cæteris
 hominibus differens, nisi solum habitu, opibus, ap-
 pellatione, licentia! Porro religio non solum debet per
 uestitum, & nomen, sed magis per mores honestos, &
 opera religiosa cognosci. Nam ut cum ethnico orato-
 re quærat: quod esse turpius potest, quam sine procura-
 tione senator, legatus sine mandatis, atq; ullo. R. P. mu-
 neri (adiciamus his) & prælatus ecclesiæ sine religione,

DE MALE PROBI . REEI .

Proh pudor, uereor dicere, tamen dicendū est, fandiq;
 dolendum, quum is sermo, is cultus corporis, ea deniq;
 uita inconstantia sit, multis istorum, qui sublimes gradus
 obsident, ut dubitare facilius possis christianū ne sint, an
 ethnicū, qui dubitare si sint religiosi an laici. Hos si repe-
 rere uelis, in circo, in theatris, inter scorta, ganeones q̄ tres
 peries. Horum si uultum inspicias, cachinis, gesticulatio-
 ne, uoce, motibusq; dissoluti cernes, si habitum, scaenicam
 exercentium nihilo honestiorem, cōmites, parasitis, les-
 honibus, scurris, assentatoribus undique stipatos intrebe-
 ris: si sermonē audias equos, mulas canes epulas inere-
 triculas sonat, minasq; & bellum, & pugnas strepit, si to-
 tam deniq; uitam discutias, nihil olet aliud, quā tetrū
 uisorem luxuriæ. Has oblationes, hæc thura, hos odo-
 res, hæc holocausta offerunt Deo suo. Licet uidere quos
 iam præ nimia affluentia ita elatos, ut uix dignentur dis-
 ci, aut haberi christiani cum cæteris, nedum Christi mini-
 stri: & ita omni prorsus religione exutos, ut parum differ-
 rant à uita, & à natura brutorum, quæ, quum careant in-
 tellectu, Deum cognoscere non possunt. De quibus op-
 time præcinit regius propheta Dauid. Homo, quum in
 honore esset, non intellexit, & comparatus est iumentis
 insipientibus, & similis factus est illis. Etenim quicquid
 uocii est his, ab alea, à poculis, à uenationibus, à scordis, id
 totum ad inexplebilem auaridam conuertunt: ut suæ libi-
 dini, ambitioni, palato, & immoderatis sumptibus sen-
 sum abunde suppeditent, quo possint prouocare opib;
 Crassum, Lucullum coenis, Mæcenatem delicis,
 Apitium cōdimentis, cum Numa autem, siue Fabricio,
 aut Catonibus nullum certamen uolunt. Et hoc pacto
 illa opum affluentia, quæ in uiduorum, pupillorum, se-
 num, atque aliorum inopū necessitates olim fuerat com-
 parata, nunc nefaris hominibus (nam bonos semper
 excipimus) non nisi luxum ambitum, incestus, criminū
 numq; cæterorum occasiones largius subministrat, uel

Psal. 48.

Alioqui in suos ipsorum tantum, aut propinquorum uo-
 rü uanos, atq; superfluos sumptus cōsumitur: ut nihil iā ex
 omnium seculorum memoria sit peius auditum. Poten-
 tia namq; & honores, & dignitates, & reliqua, quæ aucto-
 ritatem parere bonis solent, his licentioris uitæ fomitem
 parant: ut pro dignitate, dedecus: pro religione, impietas
 pro humilitate, insolentia: pro castitate deniq; libido sur-
 cedat. Quid quod in tantis diuitiis præ nimia largitio-
 ne, & immoderata prodigalitate hæc ipsæ copiæ eis sæ-
 pe deficiunt (nunquam tamen inexaurabile abdomen
 cessat: nunquam in exhaustus libidine, & omnium uolu-
 ptatum feruor extinguitur, nunq; in se reuerfi, ut filius ille
 prodigus, respiciunt, nunq; abducunt à suis pessimis in-
 stitutis, & peruersa consuetudine, Quod facile factu foret
 eis, si tantum saperent corde, quantum sapiunt palato.
 Nam sapes, & iura gustant suauissime, & exor-
 bent acutissime: sapientia uero & laudis nullum habent gustum,
 quum sint stupore penitus cordis oppressi. Tenent
 ipsi quidem perbelle suorum genera, dulcē, scilicet su-
 uem, pinguem, amarum, austenum, acrem, acutum, acerbum
 acidum, salum, lenem, & si qui alii sint, quos forte
 aut ignorauit Apitius, aut Plinius suis propriis uocabulis
 nesciuit exprimere: at eorum quæ ad gustum spiritualem
 pertinet, quæ ex officio potissimum, & ultra cæteros cal-
 lere uel imprimis debent, nullum prorsus sensum retin-
 uent. Stomachantur hi quidem studiis diuinarum scriptu-
 rarum: perhorrescunt, carnis macerationem, & ieiuniorum
 abstinentiam: orationis autem & meditationis usum, &
 castitatis propositum & cetera eiusmodi, quæ piis, & ue-
 re religiosis hominibus præ cunctis saporibus corporis,
 edulescere solent stupidi nihil penitus sentiunt,
 nec curant, perinde atq; ad eos hæc spiritualia
 nihil pertineant magis, quàm olim
 ethnicis, aut quam modo
 do falsis christianis.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Cotta luforiosos e diuioꝝ, et epulaꝝ apparatus. Ca. II.
Hic allatrabit credo mihi tota manus delictatorū,
 qui quum in ceteris rebus ubiq; negligentissime
 sese habeant, in paradisi cibis, & concipiendis co-
 ditiis, tam opere intendunt animos, ut usq; ad superstitio-
 nem desipiant: dum noua genera condimentorum quo-
 tidie machinantur, quibus rursus extincta oreis & edē-
 di auiditas excitetur. Hinc acia dulcibus acida lenibus,
 amara suauibus magno studio, & admirabili arte com-
 miscent, atq; in his varias quaestiones, uaria consilia sedu-
 lo conferunt: & subtiliter ac diu, uti de re ualde seria, mo-
 ter se ratiocinando loquuntur. Adhibenturq; in eiusmodi
 consultationibus expertissimi, itidemq; ueracissimi q̄
 q̄turrones, qui ea in re praesent, & sciant praeterea nihil.
 Hinc etiam euenit, ut hi multo frequentius, ac studiosius,
 longeq; accuratius Apitium, & Platinam de re coquina-
 ria, q̄ uel Ambrosium, uel Augustinum, uel ceteros do-
 ctiores de Christiana pietate tractantes euoluant. Quos
 etiam ad ea studia tanta sollicitudine sese preparant, & tā
 accurate in ea re obseruat minutissima quaeq; ut facile sic
 recollectare suum cuiq; istorum Genium esse p̄ Deo: iuxta
 illud scriptum uerbum Pauli dicētis. Quorum Deus uen-
 ter est. Diuis siquidem solent, templa construī, arae erigi,
 sacraria poni, adhiberi ad cultum idonei ministri, immo-
 lari uisimae, thura incendi: quae sane omnia religiose, &
 maxima cum impensa exhibentur ab his uentri, ac Ge-
 nio: cui efficacius plane sese conecrarunt, q̄ Deo: uocem
 illam Epicuri pro sanctissimo oraculo & ore, & animo
 semp retinētes. Indulge Genio: Carpatius dulciz nostrū
 ē quod uiuimus. Et illud similiter Sardanapali etogū, q̄
 sibi moriēs cōdidit. Ede, bibe, lude, & quū te mortale no-
 ris praesentibus exple delictis animū, post mortē nulla uo-
 luptas. Horū in ea re quanta sit religio (quū sint alioq; sine
 ulla religione) quae so audias. Sacrarūt ipsi qdē suo illi Ge-
 nio, quē sane sibi cōstituerūt: p̄ Deo, popinā optime in-
 structā p̄ templo: macellū p̄ sacrario: cellarios pincernas

Phil. 3.

dulcarios & coquos adhibuerūt. p sacerdotibus, et ministris: nidores uero assor, atq; odores aromatu, et ois generis unguetorū. p thurē, pdices at, turdos, coturnices, patrones, uullos, hards, lepores, apros, et oēs, feras syluag. et omnia pecora capi, et uniuersa uolatilia, atq; palilia pēnata p hostis: rēbos uero lupos, ostreas, murenas, carpiones, et oē genus pisciū, et cōchas, quæ mouētur in aq; et oē op' lactis: dulcariūq; p uictimis, et p̄cipuis hō locauit. Interea ne q; sensus corpotis à tali cultu deuiset, atq; minus sit eiusmodi sacris intētus: ut palatū saporibus, sic aures sonis, et scurrilitatibus, oculos signis, et spectaculis, nares odoribus, et unguentis oblectāt. Vide mō, quāta religione, quāto cultu isti ipsi q; sine religione esse credūtur, Genio, et uētrilitatē: ita ut tanq; spurcissimi heuones nulli gloriæ, aut laudi sed ab domini et gulæ tantū nati eē uideātur. Iure ergo, q; sic uiuūt, quocūq; illi nomine censeatur, nō minstre Christi, ne pastores ecclesiæ sed de pastores, et Geni flamines, uel martis salii potius. Sunt dicendi, eo q; salaribus coenis: et amplissimo apparatu cōuiuorū, et epularū opipare, et laute, atiquo saliorū more fruātur. O miseros ultra oēs, et admodū infelices. hoies, q; nō uidēt, q̄ta sibi apporet mala hæc crapula, et hæc nimia, et nimis lauta saturitas: neq; cōsiderant quos morbos, q; ve mortes, et quos eēt post mortē carceres p̄paret tāta et tā diuersa copia ciborū. Homini (inqt Plinius) cibus est utilissime simplex, at acernatio saporū pestifera, et cōdimēta p̄niciosa. Sed de corpore hæc dicitur à Plinio: at de p̄nicie aiæ multo formi dabiliora dicitur in euāgelio à Christo, ubi delitiosus ille diues In p̄petua flāma post tot delitias cremari p̄hibetur, eo q; epulabatur quotidie splendide, et bona recepat in uita sua. At qd' factū quātis possum uisib' horror delitiosos oēs attēdere, ne et ipsi ueniāt ad ea loca tormētōrū ubi qui ditissimus quōdā fuerat, quū sūmo sitis ardore adhuc flagret, nequæ quidē guttā ad refrigerandā linguam hætenus à quoq; potuit impetrare.

Luc. 17.

DE MALE PROFIDEN. RELIG.
De iniqua quorundam clericorum admu-
stratione. Cap. I I I.

Quid uero de illis dicemus, qui in iactis minoribus ordinibus, nulloq; adhuc uoto astricti, qui minus nuptias inire possunt, si uelint, inexplibili tamen cupiditate correpti, ne ob copulam nuptiarum amittant cœsum, & redditus præbendarij, matrimonio simulq; pudore reiecto, p uxoribus impudicaru abutuntur cotuberniis foeminaru? Eloquar, an sileat piget, pudetq; dicere, neq; tamen in eo mihi ualeo temperare, quo minus satyrico quidem more, sed pio tamen, ac christiano animo inuehar, insultemq; contra plerosq; impudicos nostri ordinis: qui hac nostra tempestate ita abrenunciant seculo, ut nihil amplius immutasse de anterioribus uitis uideantur, quam ordinem, & indumentum, & nec hoc quidem satis: quum pleriq; neque habitum, neque tonsuram clericalem ferre dignentur. Ea nanque cupiditate tales animantur, uel potius armantur ad sacerdotia, ut nō tā uideantur animarum custodiam, & tutelam pauperum suscepisse, q̄ direptionem, & prædam, omnia pecudum more ad solam uoluptatem referentes. Desitum est iam plerisque impudentibus præ nimio usu, atque impudentia, uideri esse peccatum, scortari, & fornicari, ac cætera pudenda facere: tanta est eis lasciuarum omnium licentia, atque, religionis cōtemptus. Danda proinde est mihi uenia, si cum quodam sapiente, non uerear hoc tempore, atque his moribus exclamare contra eiusmodi impudentiam: bonos enim semper excipimus. O, secula, o mores huius ætatis: fuit fuit olim sacerdotibus, & clericis atque hominibus christianis continentia, castitas, sanctimonia, religio: sed dum innocentia in honore fuit, & paupertas, non contemptibilis. Nunc in tātis diuitiis, in tanta copia rerum, pro pudor, quæ sentina non mundior est, q̄ quorundam clericorum sacerdotumq; uita? Hactenus

Ille, Non sunt profecto (mihi crede) hæ tantæ opes ad
 superbiam, & in luxum diuitum, collatæ, ut ditiores
 fiant, nec ad largitionem, splendoremq; domesticum cu
 iusquam potentis: sed locis piis ideo derelictæ, ut essent
 ad communes usus egentium, & pupillarum, & ad subsi
 dium eorum, qui sibi ipsi opem ferre non possunt, exi
 lio, morbo, carcere, senectute ve oppressi. Rem comu
 nem trahas, non propriam: tuque es eorum omnium di
 spensator tantum, non dominus. O quæ turpe est nõ agno
 scere Christianum procerem in ecclesia Dei, quod agno
 uit filius Adrianus ethnicus in imperio uniuersi orbis,
 qui in contione, & in senatu sæpe dixit ita se Rempub.
 gerere, ut qui sciat populi rem esse, nõ propriam. Quam
 nam fronte quæ sibi uendicat ducis, aut principis titulum,
 qui nihil nisi priuatum commodum spectat: aut qui gre
 gem tantummodo deglubat, nec illius ullam curam geo
 rit quomodo erit pastor & non potius prædo dicendus.
 Etenim in hac ipsa copia rerum, qua suppetunt tibi affas
 tim, & largissime omnia, talis parsimoniz modus adhib
 endus est, ut tibi sanè parcissime uiuas, egenis uero quã
 abundantissime. Tibi nanque (si forte nescias) tam ac
 ceptorum, quã expensorum paulopost ratio tuo domi
 no reddenda est. Prætersers (ut uideo) non agnoscere
 cuius sint ista, quibus tute tantum lactas, ac luxuriam lasciu
 nus, & prodigus: nam si agnosceres in meliores, atque
 honestiores profecto usus dispergeres: ut ille, penes quẽ
 distribuendi facultas est, non abutendi. Tuus quidem est
 administratiõis aculeus: sed proprietatis ipsa rei tua nõ est, sed
 ecclesiæ: fructus, & tuus pariter & pauperum, omnia ue
 ro Dei: quæ quicumque aut male dispertit, aut auare ser
 uat, sacrilegus certe, ac dilapidator potius habendus est,
 quã procurator: idem que euastator uerius, quã ad ministra
 tor. Nam ut D. Ambrosius ait aduersus Symachum, ni
 hil ecclesia sibi, nisi fidem possidet: redditus, fructus, pos
 sessio sumptus est egenorum. At modo numeretur non

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Præterea, (ut de nostris christianis dicamus, quod ille ibidem de gentilibus dixerat) quod dicat quos redimerint captiuos, quod contulerint alimenta pauperibus, quibus profugis uiuendi subsidia administrarunt. Indignum est sane facere de sacro profphanum, et existimare eam diuitiarum copiam, eaque operum uim, quam nunc parit plerisque religio, ad lasciuiam, et ostentationem, ac tantam tantummodo referendam esse, et non potius in pios usus, et ad eam liberalitatem, qua cooperimus usos fuisse olim maiores nostros, quorum uita et inter uoluptates incorrupta, et in diuitiis ab omni cupiditate aliena profusus fuit. Nihil enim, quicquam sibi tunc uiri illi ex his opibus retinebat, præter uictum, et uestitum, et hunc ipsum decentem, et frugum: reliquum uero ut Christi profmonium, et Christo debitum Christi pauperibus erogabat, memores semper uerbi illius saluatoris nostri dicetis.

Math. 25.

Quamdiu uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Quamobrem et misericordes ob largitatem in pauperes, et casti ob frugalitatem, semper habiti sunt, et re uera fuerunt. Audi. D. Ambrosium contra Auxentium Arrianum de se ita predicantem. Habeo (inquit) ærarios, sed ærarii mei pauperes Christi sunt. Hunc noui congregare thesaurum: Utinam mihi hoc semper crimine ascribat, quod a me aurum pro ecclesie pauperibus erogatur. Hactenus illa. Ita est proffecto faciendum ut docet Ambrosius si inter electos esse uelimus; quibus in nouissimo die dicturus est dominus. Venite benedicti patris mei possidete regnum paratum uobis a constitutione mundi. Esuriui, et dedistis mihi manducare, et cætera misericordiarum officia, quæ sequuntur.

De lasciuia iuuentum consuetudinem.

Cap. IIII.

Math. 25.

Ille tunc sane fiebant, at modo nostris temporibus quanto secius contingit: quum iam (ut uidemus) a principio ætatis translatum sit omne certamen ad turpia, uersaque omnis cogitatio, et industria ad uoluptates. Tor

pent ubiq; ingenia defidiolæ iuuentutis, somnus, læguor
 inertia inuasit animos. Cantandi modo, et pulsandi, salo
 tandiq; , ac ludendi præcipua sunt nostrorum iuuenum
 studia. Hæc sectantur, his gaudent, his sese oblectant in
 his deniq; assidue et intemperanter uersantur. Quotus
 enim quisq; nostrorum iuuenum nunc per hæc infelicia
 tempora inuenias benes moratum, recteq; institutum, et
 in studiis litterarum, et ingenuis artibus, ac diuinis lectio-
 nibus, et meditationibus uersatum, ut decet candidatos,
 et ratio postulat religionis, atq; pietatis in Deum? Quã
 ob rem nihil mirum si eiusmodi studiis uacantes, enere
 uentur iuueniles animi, et ad incontinentiã prolabantur.
 Eneruant animos (ait ille) cantus citharæq; lyræq;.

Et uox, et numeris brachia mota suis.

Extat pro uerbiũ, Bonus cantor, bonus cupediarius, quã
 si eiusdẽ pene sit hominis, et aures cantu, et palatũ obles-
 citare cupedis. Propterea Aristoteles (ut recte interpreta-
 tur Gellius) quare eiusmodi uitæ deditos incõtinẽtiæ
 reos faceret his argumentis probabat, Cur (inqt) id genus
 hominũ, quod dionysiacos technitas, idest artifices bac-
 chanales appellamus, improbose esse moribus magna
 ex parte cõsueuerunt: nõ ne qa minime sapiẽtiæ studiosi
 et ex eo qd in artibus nõ necessariis magnã partẽ ætatis
 cõsumunt lux tet altã ut plurimũ traducunt incõtinẽter
 partim etiã cũ inopia: quod qdẽ utrũq; et uitã gignit, et
 auget. Hæc illæ. Tales sunt et qbus nec in postremis est
 studiis, capillos ungere, incedere indigitos, numerare pas-
 sus, ad blãditias muliebres uocẽ formare, atq; mollicie
 ipsa corporis certare cũ foeminis, earũq; corruptelis, et li-
 bidinibus delectari, ac deniq; ita cõptos et ex ornatos eẽ
 undiq; ut pcos potius, qd pcos, et cõpositos magis qd p-
 positos dicas. His sunt, p studio sobrietatis luxus, p ear-
 nis maceratione libido et uoluptates, pro horariis præ-
 scribis alea: pro studio scripturarũ uagatio, citharæ, et can-
 tus, p sacris ætionibus, cõmædiæ, et ipudica, spectacula.

DE MALE PROFFTEN, RELIG.

Contra malam consuetudinem quarundam
à quibus bona ecclesie, & sacerdotia
male distrahuntur, Cap. V.

Libet hic exclamare, proh dolor, quam uersa, & im-
mutata in peius sunt omnia, quã infimo loco res,
christiana in presenti auro uitio quorundam impudenti-
tiam afflictã, atque prostrata iacet, infitatores sanè potius
quã antistites nãta. Ipsa quidem sacerdotia iam ut fieri uis-
demus, non ullis uitæ meritis, aut uirtutibus ut olim trib-
buntur: sed quasi uenales merces, & prophætiae res præ-
eillis comparantur, & cõventionibus, commutationibus,
aliis uè fœdioribus etiam causis quotidie distrahuntur,
atque iam in plerisque familiis, peruerso licet more, per-
successionem, non ut religiosa, & sacra, sed ut hæreditas
ria & a uita paternaquã bona sine discrimine possidentur.
Egrege quidem arbitrantur se plærque facturos, &
præclare se beneficos uideri, si gentiles suos quauis indi-
gnos sacerdotis magnis, & pluribus locupletent: nec
intelligunt ex nimio affectu cognationis, & sanguinis quã
sefe maleficos præstent in Deum, quum sic male trans-
lata sacerdotia, non rite, piequã ut ecclesie bona, & consec-
crati redditus pauperibus dispensentur: sed indirecte, &
impie magis, tanquã manubiæ, atque hostilia rapiantur,
quando hæc eis non uti custodibus ad tutelam: paupe-
rum, sed ut raptoribus ad prædam proposita esse uiden-
tur, ac tanquam salmatia (ut aiunt) spolia, sine sudore,
ac labore parta. Hic mihi uideatur aduersus hos illud ca-
touis dictum per opportune competere: qui quum in
prædones. R. P. accerrime inueheretur. Fures, inquit,
priuatorum furtonum in neruo in compedibus astatem
agunt, fures uero publici in auro atque in purpura. Id
planè latius explicarem nisi res esset in ea condidone tẽ-
poris, qua quum in euangelio dominus dixerit, aposto-
lis suis, Vobis datum est nosse mysteria, cæteris in præ-
rabilis,

rabolls, ut uidentes non uideant, & intelligentes non intelligant. Sed ut ad proposurum redeat, non ita fecit Moyses amicus Dei. Is utiq; in regendo populo Dei non habuit successores filios: nec etiam contubernalem quem Deut. 31 *piam, sed extraneum. Nam recessurus de mudo Deum precatur, ut provideat populo suo, ei ducem parans & non pponit filios, uel cognatos, ut ex eis constituat quempiam in locum suum. Dicant hoc factio ecclesiarum prefeſti, & rectores populi non recte aptu sacerdotia; mereri, nec eos sibi successores destinare, quos amor sanguinis, aut humanus quouismodo commendat affectus: sed quos dominus ipse delegit, ut constituat in sortem diuini mysterii, & ad curam, & regimē animarum suarum, quas redemit nō solutione argenti, & auri, sed effusione sanguinis sui preciosissimi. Non enim licet hæreditariu ecclesie tradere successorem, sed quem Deus ipse constituit, ad cuius iudicium totum hoc negotium est referendum: sicut de Iosue factum fuisse legimus: quem elegit Deus uirum sapientem castum, dignum q; multis nominibus, ut post Moſem populo Dei preſiceretur. Proximi ergo, & consanguineis, agrorum, & prædiorum relinquatur hæreditas: at populi & animarum custodia, ei, quem dominus eliget, quem mores commendat, cui à Deo est talitum datum: qui spiritu sancto repletus est: qui sanctitate uitæ prudentia scientia, & castitate in populo uelut lucerna in medijs tenebris luceat. Atqui modo longe diuersa ratio in his ipsis rebus haberi cepta est: quæ ex affectu carnis absq; ulla discretionē imperiti phibiti, ac & flagitiosi, & omnino inutiles ecclesijs male preſiciantur, & sacerdotis, & officis reliquis nequiter augentur, pauperibus quantumuis dignis idoneisq; relictis. Male sanè factum: ut contemnantur uasa uacua, & plena super impleantur: quod non fecit Heliſeus, qui uasa uacua adduci iussit, & oleum multiplicauit egenis, O q; multi nunc apostolicum sibi gradum uendicant, & primas 3. Reg. 17*

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

cathedras obſident, qui quidem nihil minus ad ſe, perti-
nere, arbitrantur quam curam, & regimē animarum; qua-
ſi eo immunes, & liberi ſeorſum à procuratore, & admi-
niſtratione rerum uacent, quo ſeſe liberius & ocio, & uo-
luptatibus dedant. Præſunt hi quidem non ut ſubdito-
rum ſaluti conſulant, ſed potius ut prætextu pietatis in
omni deliciarum copia luxuriēt: aſpernantes curam ui-
uentium ſubditorum & appetentes diſiſimorum ſpolia
mortuorum: quæ ſunt donaria, legata, & ea quæ in eccle-
ſiis Dei ad uſus, & miniſterium ſacrorum miniſtrorum q̄;
uel ad neceſſitates inopum ap̄tis, ac religioſis mentibus
ſunt oblata: quibus eiuſmodi homines ita infatigabiliter
inhant, ut maniſeſtissime pateat, eos non eſſe Deo; aut
ſacris, ſed uentri potius, & ſordido quaſtui mancipatos.

Quam grauiſſe irasceatur dominus contra improbos
qui male præſunt & peruerſe populum ſibi
commiſſum regunt. Cap. VI.

Quid uero ſentiant de fide, & religione, qui hæc
agunt, non magis eſt meum, aut noſtri ſimilium
iudicare, quam corrigere: ut intra pelliculam ſuam mane-
at, nec ſupra crepidam (ut aiunt) ſutor aſcendat. Verum
tamen horum plerique ita uiuunt, ut facile ſit diuinare eos
ipſos nihil quidem aut uereri, aut ſperare de futuris: neq̄
quid boni, malitue ſacræ polliceantur nobis littere, atenti-
dere. Nam ſi quicquid profecto timent, & diuinis oratio-
culis quicquid crederent, audirent certe ac pauerent, quid
Deus contra eiuſmodi ſardanapalicos mores per Iere-
miam prophetam indignabundus inſclameret. Saturah
(inquit) & moechati ſunt, & in domo meretricis luxuria-
bantur: equi amatores in foeminas, & emiſſarii facti ſunt,
unuiquiſq̄ ad uxorem proximi ſui hinciebat. Nunquid
ſuper hiſ non uisitabodicit dominus, & in gente tali nõ
uiliſcetur anima meat, & idem riuſus. Q. uileſcebant inq̄

Iere. 5.

uoluptuosa & interierunt in uis, qui nutriebantur in tro-
 ceis amplexatu sunt stercorea. Nihilominus comminatus
 est eis Ezechiel, uel potius per eum Deus. **Viuo es**
ego dicit dominus, pro eo q̄ facti sunt greges in esca-
pinam, & oues mee in deuorationem omnium bestiarū
agri: eo q̄ non esset pastor, neq; enim quæsierunt pasto-
res me, gregem meum, sed pascebant pastores semetip-
sos, & gregem meum non pascebant: Propterea pasto-
res audite uerbum domini: hæc dicit dominus Deus. Ec-
ce ego ipse super pastores requiram gregem meum: &
de manu eorum &c. O stulti & (ut utar uerbis domini)
& tardi corde ad credendum his, quæ dicta sunt à pro-
phetis, Ecquis est tam perditus animi; tantaq; uecordia,
qui ex tantis in terminationibus non trepidet non horre-
at, non concutiat tremore? Quæ nam esse potest in
corde hominis tanta duricies, qui animus in corpore hu-
mano tam stupidus, ut tantis, tamq; manifestis propheta-
rum oraculis non moueatur; non excitetur non à pecca-
to recedat? Memores estote miseræ, & infœlices animæ,
subditorum uestrorum sanguinem; quos nunc tam pa-
rum facitis, exquisitum in, (sicut scriptum est) de uestris
manibus prælatorum. Vah pastoribus Israel, (ait dom-
inus per prophetam) qui pascebant semetipsos non
ne greges à pastoribus pascuntur, lac comedebatis; lab-
his operiebamini, & quod crassum fuerat, occidebat-
is, gregem autem meum non pascebatis, quod infir-
rum fuit; non consolidastis, quod ægrotum non san-
astis, &c. Quid enim dici poterat apertius, planius ue-
de his ipsi temporibus, quam quæ tot ante sæculis,
propheta præcinerunt? Non sunt isti sane pastores illi
quos pollicinus est nobis dominus per prophetam Ier-
emiam dicentem. Dabo uobis Pastores iuxta cor me-
um, & pascent uos scientia & doctrina. Tales enim pa-
stores requirit, Christus Iesus sibi qui quum commissa-
rus esset uniuersum gregem suum Petro apostolo, ita

Tren. 4.

Ezech. 34

Ezec. 16 8

Iere. 2.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

ter prius interrogat, Petre amas me? atq; sic demum in-
 talit dicens, Pasce oues meas. Quasi diceret in his pas-
 scendis ostende amorem erga me tuum: quoniam quā
 boni pastoris officio functus fueris, tunc te multum me
 dilexisse cognoscā. Hæc semel Petro dominus olim
 dixerat, ac identidem nobis quotidie dici existimemus:
 quibus oues dominicæ sunt commissæ. Est enim non
 modo eius, qui hominibus: sed etiam eius, qui mutis pe-
 roditibus præsit, eorum quibus præest cōmodis & utilitatis
 seruire. Quanti autem sit ponderis præesse curæ ani-
 marum, si quis recte noscet, nequaquam id ambit, ut
 sicut nunc mos est plerisque peruersus, & improbus: ut
 præstetur unus diuersis sacerdotiis, nullam interim curam
 habens nisi fructuum rapiendorum: quod nequaquam
 facere uoluit doctissimus, & prudentissimus uir Franciscus
 Petrarca: qui inuitatus ab Urbano, Pont. max. ut aliquid
 peteret, & quæ uellet sacerdotia: cuiusque generis in-
 dicaret sic in sua quadam epistola respondet. Dicā quod
 apud Ciceronem Cotta. Omnibus ferè inquit rebus quod
 non sit citius, quàm quid sit dixerim. Prælaturam itaque
 nullam uolo, nec uolui quidem unquam: similiter nec benefi-
 cium curatum, quodcumque: & quāuis opulentissimum:
 satis est mihi unius animæ meæ cura, atq; utinam illi unius
 sufficiam: de reliquo faciat dominus noster, ut sibi placue-
 rit. Hæc ille optime secundum christianam pietatem. Ceterum
 sicut improbandos putamus, qui sese temere in-
 gerunt, & ambitione ducuntur ad subeundam animarū
 custodiam, ita e conuerso non concesserim carere repræ-
 hensione, qui uocatus (quum habeatur idoneus) pusillitate
 deterritus detractet onus prælati, & regimen, &
 custodia gregis Christi: quæ quàm male ab improbis oc-
 cupatur, tam male à bonis relictur. Indigne uero & ini-
 que præpositos, D. Gregorius sub nomine pastorum ita
 leniter, & per humane castigat, dicens. Quid nos inquit
 pastores manet, qui mercedem consequimur, & operari

nequaquam sumus. Fruſtus quippe ſanctæ Eccleſiæ ſtipendi-
o quotidiano accipiamus. ſed pro eccleſia æterna mi-
nime laboramus. Cogitemus fratres culus damnationis
ſit, ſine labore percipere mercedē laboris. Illa in noſtrū
ſtipendium ſumimus, quæ pro redimendis peccatis ſuis
fideles obtulerunt: non tamen cōtra eadem peccata ora-
tionis ſtudio, ut dignum eſt, inſudamus: aut pro ſubiectę
plebis commodis excubamus. At qui peccata, quæ de
aliorū dorſo debemus auferre, humeris noſtris impono-
mus dūq; alios redimere nō curamus: efficiamus nosmet
ipſos captiuos. Hęc Grægorius pie ſane & amice. At cō-
tra aſperime beatus Hierony. in eos ipſos inſultat. die
cens. Heu quot hodie, inquit, non paſtores, ſed mercena-
rii, ad quos nihil pertinet de ouibus Jeſu Chriſti: quinimo
mo (ut uere dicam, & ipſimet ſciunt) ſunt lupi rapa-
ces: & oues rapiunt, & diſpergunt. Certe nihil peius, ni-
hil abhominabilius, quàm quum ille qui cuſtodire deo
bet, diſſipat. Heu quid hodie ab aliquibus eccleſiæ non
paſtoribus, ſed deſtructoribus factum eſt: ſubſtantias, &
labores hominum tanquam infernus inſaturabiliter di-
glutiunt: & non ſolum eos à peccatis non emendant: ſed
uel ex ſua negligentia: uel ex ſuis peſſimis miniſtris; uel
ſuis nefandis operibus pertrahunt potius ad illicita. Itaq;
dicam, hos tales ſi impunes Deus relinqueret, Deus am-
plius nō eſſet. Hęc, D. Hierony. quaſi iratus in ſui, & no-
ſtri tēperis peſſimos p̄latoſ: nihilo ſane magis indigni-
tate rei accenſus, quàm animarum iactura commotus;
quæ eiſmodi præfeſtorum culpa quotidie periclitantur.
Nam, iuxta illud, quum canes luporum fungantur oſſe-
ſicio, cui nam præſidio pecuaria ipſa credentur? Quid
modo ſi ſanctus Iſ doctōr præſentes mores uidiſſet: quā-
to acrius exaſiſſet, quæ conuitia: quos clamores, quas
ſatyras ædidiffet? Id per ſe quiſq; cogitet. His etiam ad-
dendum cenſui, quæ Proſper antiquiſſimus doctōr de
hac ipſa re eleganter diſſeruit. Poſſeſſiones (inquit) obla-

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

res ecclesie suscipiunt sacerdotes, & clerici, non ut inter res mundi deputari debeant, sed Dei: quoniam si uestes, & uasa, & cetera, quae in sacris nobis uiui sunt, sancta uocantur, nec in usus proprios reuocari possunt: quomodo non ea quae donata fuerant, sacra putanda sunt: nec ad usus prophanos luxuriose, sed pie ad necessaria ministeriorum, & in usus pauperum partiendas. Hæc ille uerissime omnia, quanuis pauci admodum animaduertant, ac uelint intelligere, ut bene, agant. Hinc digne meritoque laudatur factum sapienter Antonini Pii Imperatoris quicum alioqui benignissimus ac liberalissimus haberetur, tamen hoc Reip. damnum patienter ferre non potuit: cuncta namque stipendia illa subtraxit, quæ ociosos uidebat accipere, dicens: Nihil esse sordidius, immo crudelius, quam si Reip. ii roderent qui nihil in eam suo labore conferrent.

Contra eos qui non diuina uocatione, sed malis artibus, & questus gratia inciantur. Cap. VII.

Eiusmodi autem omnium malorum causa, & quæ ecclesiastica officia tam male exercentur, inde potissimum emanasse uidetur, si coniectare uerum licet, quod plerique multi ex nostro ordine sine ulla profus religione sunt, & absque ullo consilio temere sese sacris ingerunt non diuinitus (ut par est) sed improbe acciti, atque asserti ambitiose ad sacerdotium. Quod quam peruersè fiat, non tam imbuti uera pietate homines, quam etiam idolatrae, & falsorum deorum cultores norunt: ideo Plato philosophorum omnium facile princeps, quum in suis legibus multa de ratione creandorum magistratum accute, scrupuloseque differuisset, postremo de sacerdotibus ita religiose præcepit. Quæ ad sacerdotum (inquit) creationem attinent, Deo committenda sunt: ut quem admodum illi placet, ita diuina fortuna cui tributum id

Itē fortes ferant. Sanciuerat ergo Plato, ut ceteri magistratus suffragis, sacerdotes uero sortibus crearentur, ut ab ipso deo electi potius, q̄ ab hominibus uideantur. Quę res conuenit cum factō apostolorum, quum & ipsi dominū rogassent ut casu sortiuū ostēderet ex duobus p̄positis, uter esset in apostolatū p̄dicatori iudæ ex Dei mente surrogandus; & cecidit fors super Matthiā, & renūciatus fuit apostolus, ut in ip̄sis apostolorū actis legitur. At quē modo in creandis sacerdotibus longe diuersa ratio habētur multus, q̄ sibi satisfacere, & non Deo placere desiderāt. Sed ne hic ego quenq̄ falso accusem, aut in merito tanq̄ minus rite promotū dānem: intertoget semetipsum quęro unusq̄sq̄ nostrū, et adnota p̄tori manu (ut aliu) auctore suę uocationis ingrāt: uidebūt sane multi, si uoluerint diligēter cōplicas penitus animi sui notiones exuolnere, se nō religōis, aut pietatis magis amore ad Deū cōuersos esse, q̄ neſaria potius ambitioe, aut impia cupiditate pueros: atq̄ praua et iniq̄ rōne i hoc uitę genus improbe, temere q̄ cōiectos. Huic p̄fecto inter crepūditā ludētī, & mucosissimo adhuc infanti anxia, ac p̄ceptorū parentū cura magnū quodpiā sacerdotiū p̄curauit. Alii diues aliq̄s p̄latas domi tanq̄ melitēū catulū (ut dicitur solent) blande ac molliter educauit, calidīs fouēs balneis, alensq̄ ambrosia et nectare, ut sibi qui de familia succedat, uel ad inferos, usq̄ nō desit, quū possideatur posse sacri Christi patrimoniū à suis iniq̄ p̄ successionē tanq̄ hęceditas auita, & p̄fana. Huic aut̄ quo mollior educatus fuerat: eo animus corruptior, eo caro fragillior, ac p̄inde is ipse ad sacerdotiū minus minusq̄ idoneus. Nā q̄ tenellis nobis à nutritoribus uelut cū salina ē insula molliſſimes, factis gradibus inſedit altius, ac tenaci harret, q̄ ut euelli postea aliq̄ disciplina ualeat, quocirca tales haud temere unq̄ bōę frugis euadūt. Nā etiā talis puer bōę indolis, et eximie sp̄ei fortasse fuerit, ita ut expectat̄ suo tēpore reuideri possit ad quęcūq̄ gradū apliſſimę et dignitatis.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

aptissimos, tamen flexibilis ætas adolescentiæ, dedit quibus iam pridem consueuerat; reddūt spem illam, p̄ uectiori postmodum ætate fallacem: quippe quæ mox ob incuriam nutritoris sine fructu, tanquam præmaturus flosculus sæpe decidit. Alius uero præpositura, aut amplissimo quouis sacerdotio, dignus existimatur, uel quia diues, uel aulicus, aut comatulus ipse, alio uero modo quã ausim dicere, cōmendatus. Hic exaltatur quia uasfer est, ac simulandi, & dissimulandi peritus: scurra, aut uenula herois cuiuspiam magni. Alius quod strenui militis filius, uel ipse miles, uel in sui principis militia interepti pupillus, ille pecunias: quidam obsequiis: alius alio modo, & manibus, & pedibus (ut aiunt) & quibus ualeat artibus, antitens apræhensat aucupatur, nundinatur, & ambit; ut sacerdotis multiplicibus cumuletur. Quid de his etiam dicemus qui uel iudicio conuicti aliquo, aut etiam damnati: uel alicuius sceleris conscientia, & supplicii metu: uel expostulationibus, aut ære alieno uerati: aut aliter male diffamati, decoctores, mendiculi, profugi, fracti, afflictique; aliqua calamitate, ad fugiendam interim inopiam, ad diuertendumq; forum, ingenio malo, prauoq; confugiūt, siue potius uiolenter irrumpunt in clerum: improbe, foedeq; sese ditantes exulis & manubus crucifixi. Nec desunt qui ad remos, & rastra nati, gulg; & ab dominis gratia per simulationem religionis in sacerdotium, uelut ad dinerticula desidiæ auide sese proripiunt: ut uel sic mercenario præmio, uelut sordidi, & putidi operarii, quorum laboris operæ, non ingenii artes emuntur: uictum sibi uestitumq; parant: frigusq; à sese famēq; depellant. Ito nunc & eiusmodi homines, eos esse seruos credito fideles, ac prudentes, quos requirit dominius ut constituant super familiam suam: quum uideas magis dignos esse, ut gregibus, & armentis curatores adhibeantur, quã familiæ Christianæ rectores. Compertissima sane sunt hæc, quæ diximus, ut neq; inficiari, neq; dissimulare, etiã

si uoluerit, quisquam possit. At si quem laeserit. Adhuc re-
 uerentia uero, sibiq; non mihi quæso succenseat. Nemle-
 nem equidem prodo, neq; quicquã fingo à me ipso, sed
 ex hominum moribus, tanquam ex referatissimo aceruo
 hæc cuncta deprompsimus: non tã ut mordaciter quæ-
 sãpiam allatremus, quã ut omnes benigne, & amicabili-
 ter moneamus. Culnam ergo (ut ad rem redeam) uide-
 ri mirum debet, si tam male ac perperam uocati, atq; tã
 indigni sacris iniati mysteriis, male etiam sacerdoti le-
 gibus, & religionis uoto respondeant: & sicut ab initio
 animus, sic ad extremum fides desit: Q uos enim præ-
 sciuit Deus (ut Apostolus docet) & prædestinauit, hos
 & uocauit, & quos uocauit, hos & iustificauit: quos au-
 tem iustificauit, illos & magnificauit. Quid nam dice-
 mus ad hæc: si enim uocauit te Deus, & non te ipse po-
 tius temere iniiecisti, (ut dicebam modo) nempe uocauit
 te (ut idem Apostolus ait) non in ignominiam, sed
 in sanctificationem. Et ne cui forte sit obscurum, quid is
 per ipsam sanctificationem uelit potissimum intelligi, pe-
 tinns infert. Hęc est uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut
 abstineatis uos à fornicatione. Sanctificatio igitur pudici-
 tia est, & carnis mundicia: ad quam uocati sumus in desi-
 derio, & spe uitæ æternæ. Fons ergo, & caput tanti mali
 est absq; dubio, quod nunc ad sacra sint ullo discrimine:
 digni pariterq; & indigni promiscue promouentur: & q;
 sacerdotia immeritis committuntur: à quibus postea ad
 custodiam animarum indocti, ac sordidi homines, quo-
 rum copia exuberat, pro exigua mercedula (ut proxime
 dixi) ueluti messorum, fossorumq; ullissimæ operæ cõ-
 ducuntur. Quanto consultius facerent præfules, si iuxta
 apostoli præceptum nemini facile, & cito manus impos-
 nerent: sed eis tantum, qui sint ad sacerdotale officium ido-
 dei, doctrina, moribus, & uitæ integritate præstantes.
 Quod si fieret, & non potius omnes promiscue, ac teme-
 re admouerentur sacerdotio, nec esset tantus sacerdotum,

Rom. 8.

1. Tel. 4.

ibidem

Timot. 3.

DE MALE PROMITTEN, RELIGIO.

numerus: nec esset carum tanto tumultu de uxorbis dandis sacerdotibus ageretur. Atqui modo in tanto numero sacerdotum impossibile est non inueniri per multos impudicos: qui fidem, & auctoritatem derogent castis. Negabat Pythagoras ex quouis ligno debere Metacurium exculpi: quod dictum, seu prouerbiū, iactatur non esse à quoq̄ passim, ac temere omnia exigenda, sed ea duntaxat, quæ ab eo rite, atq; laudabiliter exhiberi, ac perfici possit. Satis quidem liquet, magis expedire negotio fidei, ecclesiam habere paucissimos sacerdotes idoneos, q̄ innumeram turbam ineptorum, qui perdere cilius animas subditorum possit q̄ saluare. Iam satis manifestum esse potest, q̄ male conueniat quemuis hominum indiscrete sacerdotem constitui: quanq̄; iniquum sit incitari temere, ac improbe factis: reliquum est ut dicamus etiam aliquid de his, qui quum primo reprobi putarentur, mutata mente, ac reformatis in melius moribus præterea q̄ inter electos postea numerantur.

Solere plerosq; qui uidebantur bene cospisse, in deterius labi: & contra, qui male, in melius cōmutari.

Cap.

VIII.

Math. 22.

Non eo quidem inficias, uocari à Deo etiam plures, & qui indigni postmodū tali uocatione redduntur, affectuq; libidinibus, & mutatis in deterius moribus reprobantur. Nempe ad prandium illud euangelicum, paterfamilias ille omnes uocari præcepit, attamen ex conuiuantibus quendam sibi acriter obiurgatum, q̄ ut esse nuptiali careret, ligatis manibus, & pedibus in abyssi tenebras iubet deiici: Est & illud iam pridem factum trito sermone prouerbiū. Multi sunt uocati, & pauci electi: & est id uerbum summæ ueritatis, cui contradicere non licet. Vocantur similiter & fatuæ illæ uirgines, & tamen quæ earū lucernæ oleo carerent, hoc est quia superbe essent & mente, & corpore castæ non essent, nuptias, ad quas erant inuitatæ, prohibentur intrare. Et enim quod quis uocetur, munus tantum est Dei, quod autem elige

Ibidem.

Math. 25.

tur, & uocatione dignus efficiatur, esse utriusq; uidetur, Dei scilicet, qui per gratiam uocat, hominis uero q; ex suo libro arbitrio uocatus non aspernatur accedere. Verum si ex uocatis multi quoq; reprobantur: quid de illis modo sperandum est, qui quo minime uocati sunt, sese arroganter ingesserunt? Audite quæso quid super hac sorde hominum indignans dominus ore prophetico inclamitet. Ipsi inquit, regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & ego non uocaui eos. Audiant ergo qui præsumptione sui spiritus non uocati intrudunt sese in clerum, & in ecclesiasticam functionem, munusq; sacerdotii, quasi uiolenter inuadunt: & resipiscentes, cedant male usurpatos honores his, quos non ambitio humana, aut fauor corruptus puexerit: sed diuina dignatio acciuerit, atq; uel iustos in ecclesia ad gradus sublimiores extulerit. Non est quæquam de spe: et posse effici idoneus, si uitam morēsque in melius emendauerit? Euenire. n. plarumque solet ut quemadmodum multi ex uocatis sepe sua, culpa decidat à gratia uocationis, ut sceleratus ille proditor iudas: sic et nonnulli, qui & si primo intrusi uideri possint, potius, quam uocati, mutata tamen mente adiuti diuina gratia in melius conuertantur, & in electorum numerum reponantur: sicut de Magdalena, & Publicano legitur, quorum altera à pedibus domini per fidem, alter per humilitatem de templo Dei iustificatus exiit. Ne tamen plane uitio datum est, si quis mutatis moribus conuersus aliquando ad meliorem (ut alii) frugem sese recipiat: atque post factum, quod seriuscule, errorem tamen animaduertat suum, quem antea aut patere aut fortæ nunquam cogitauerat. Vetus est adagium, gladiatorum in arena capere consilium. Quia uobis non negamus posse fieri, ut multi bene, et religiose, quoquomodo ceperint, finiatur, ac denique saluentur, quum in his rebus non principia, sed exitus attendantur: & ex eo quædam, aut præmiū recipiat, aut supplicium. Porro quæ plurimos legimus, & nouimus etiam multos, qui longe clariore fuerunt conuersione à libidinibus, quam a illi tempore perpetuæ castitatis: atque multo potiorè reparata, quam quæ alii retentam innocentiam habuere.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

In quosdam qui præ nimia arrogantia dedignatur haberi, aut dici præbyteri. Cap. IX.

Sed heu quam infelici sæculo nati sumus, & in quam peruerfis moribus uersamur. Est enim facile reperire multos hac nostra tempestate qui eo animo accedat ad religionem, ut post susceptos honores sub adumbrata religionis imagine non religiose, sed deliciose uiuere, & impune delinquere ualeant, atq; accipiant, immo rapiat sacerdotia, non ut sacerdotale munus exercent, sed sacerdotiorum opibus repleantur. Et propterea isti ipsi homines sic affecti, præ nimia insolentia, ac factu diuitiarum ita mores clericales, ac nomina etiam stomachantur, ut si forte quempiam ex his præbyterum, aut sacerdotem nomines, & non potius ambitiosa quapiam nomenclatura, quæ profanis magis conueniat principibus quàm clericis, agat protinus contra te iniuriarum: & in maledicti loco habeat obiectam uulgarem appellationem: quasi his præbyteri nomen non officii, aut dignitatis: sed nescio quid plæbeie sordis oleat. Heu quo nunc redacti sunt mores, & ad quid pietas christiana deuenit: & o quam malefactum, ut præbyteri nomen alioqui uenerabile, & sanctum, ipsis etiam præbyteris probro sit, atq; etiã maledicto. Cathedras hi quidem, ac primos accubitus, fastusq; & opes, atq; prælationes, & similia ornamenta ambitiose sibi uendicant: quæ uero annexa his sunt pudicitiam, scientiam, pietatem, modestiam, liberalitatem, existimationem, speculationem, curam, custodiam, labores, & eiusmodi ita floccipendunt, ut ea iam non pluris uiciofa (quod dicitur) nuce faciant. Heu quantum in eo miseri homines falluntur, et aberrant à semita ueritatis: quum nesciant, quæ se credunt ornari dignitate, non esse dignitatem, sed dedecus: quum proprium ueræ dignitatis sit, non honore digna obtinere, sed honore digna mereri: atq; non præesse populis sed prodesse. Non enim intel-

ligunt hi non eos habendos esse magnos viros, qui magna nomina fortiuntur, sed qui res magna quoque virtute perficiunt: sicut neque qui longiorem dorso uestem induit, longior habendus est sed fuerit membris procerus: quoniam nec corporis habitum ueste, sed statura metimur nec hominis dignitas ex honore, sed ex meritis proficiens extollitur. Falso igitur glorientes breui gaudebunt, sicut milles histrionibus, qui saepe quum sint inopes personam diuitis agunt, et quum fortasse serui sint personas referunt dominorum, uerum peracta fabula, nihil aliud sunt, quam quod prius fuerant, et inopes et serui. Sic sane sunt dignitates, et honores, quibus afficiuntur indigni: nam peracta tritae fabula, apparebunt falsa, ac ficta omnia: atque eiusmodi homines personas scenicas induxisse, non ueras.

Grauisime peccare qui praesunt, si committant ut alii suo exemplo peccent.

Cap.

X.

ET enim cuiusque falces honoris, et potestatis insignia tribuuntur: atque ex officio tutela, et salus animarum mandatur, is scire debet non propriae gloriae studendum esse, sed pro communi potius commodo, et praesertim subditorum sibi semper excubandum. Nam ut pupillaris tutela, sic et ecclesiastica procuratio ad eorum maxime utilitatem spectare debet, quorum est tutela commissa, non autem ad commodum illorum, quibus committitur. Hic autem si quid aduersi contigerit, primo induces ipsos, atque procuratores seuerissime animaduertenda iniuria est, deinde in ceteros. Neque id sanos ab re tanto enim perniciosius peccatur, quanto rei malae auctor fuerit ipse praestantior. Homo namque quum facile suapte natura ad deteriora labatur, quid erit si ad perniciem dux accesserit, qui datus fuerat ad salutem? Quid enim uel fieri, uel dici turpius potest, quam illum ipsum qui personam doctoris, et consultoris acceperit, ea face-

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

re , ad quæ dissuadenda sit ipsæ præsertim doctor electus : atq; in his ipsis uetitis ita delabi , ut sit ipsæ accerrime castigandus. In consiliis sane ducis posita est uirtus , salusq; militantium. Bonus dux (ut aiunt) bonum reddit comitem : & sicut populus , sic et sacerdos . Pereunt siquidem cum malis pastoribus greges : contra uero perituri alioqui boni pastoris studio conseruant.

Scilicet in uulgus manant exempla regentum.

Non enim quisquam imitatur libentius , quam quod à uiris principibus ; et religiosis conspexerit factitari , ita q; isti ipsi ruere non possint quin et cæteri unà secum eodem labefactati contagio , atq; eodem impulsu motu concidant . Nam his , uis sapientioribus , ac iustioribus , tanta fides habetur , ut nulla uideatur esse in eis fraudis , iniuriæq; suspicio . Quare eis et salutem suam , et fortunas , et liberos rectissime , et tuto committi quisq; posse arbitratur . Fidem namq; maiorem solemus habere iis quos plus sapere credimus , atq; existimamus maiori iustitia , prudentiaq; pollere , quam cæteris . Propterea . M. Tullius in libro quem de legibus ædidi . Non inquit tam malum est , quod principes peccent , (quanq̄ est magnum hoc per seipsum malum , quantum illud , q; multi etiam imitatores principum existant . Nam uidere licet . si uelis replicare memoriam temporum , qualiscunq; summi ciuitatis uiri fuerint , talem , et ciuitatem fuisse , et quæcunq; mutatio morum in principibus extiterit , eandem quoq; populos insecutam : atq; cuiusmodi fuerit dux , tales , ut plurimum , fieri subditos . Quocirca perniciose de . R . p . merentur uitiosi principes : q; non solum uitia concipiunt ipsi : sed q; ea quoq; in fundunt in ciuitatem , neq; solum peccant , q; illi ipsi corrumpuntur , sed etiam q; corrumpant cæteros , plus fere exemplo , q; peccato nocetes . Vide quam recte : quâq; præclare hic auctor , licet ethnicus , de ea re sentiat , q; q; studiose , atq; eleganter , et principum , et prælatorum uitia ipsa redarguat . Verissimum id sane

est, et annotat dignissimū; quod hic Cicero differuit: nā
 temp ut in corpore, sic et in populo, granissimus est mor-
 bus, q̄ a capite diffunditur: nā si quoduis mēbrum: in reli-
 quo corpore laesum, corruptū ve fuerit, nō tantū dē mali
 affert: aut dāt: (q̄q̄ et hoc quoq̄ malū sit) q̄tū quū Idē ip-
 sum caput i aliq̄ sui parte grauius elāguēscit. An nescitis
 q̄ oēs unū corpus sumus in Christo, et huius corporis
 caput est ipse Christus, et huius capitis, hi, qui in ecclesia
 præsunt oculi esse dicuntur. Ad hoc, n. p̄tinet circūspicere,
 et circūustrare omnia, cuncta summouere scandala, p̄ca-
 uere cūcta discrimina: et tanq̄ duces, et pastores nō sinere
 ouiculas dēi ire præcipites; et p̄dere ex præruptis ultio-
 rū: ne forte pereant cū pastoribus greges, et mēbra male
 affecta simul lāguēat cū corpore, et impingāt oculos ui-
 uo in petrā scādali, et in foueā decidāt peccator. Nemo
 nāq̄ istos prælatores, seu prepositos, cadit unq̄: qn mul-
 tos sibi subditos, secū trahat: quādoq̄ dē in frequētī pos-
 pulo, si q̄s forte ceciderit, exitio, et ruina esse soleāt sem-
 p̄ sequētibus primi, aliis sup̄ alios temere ruētibus. Sicut
 enim grues in tergum præuolātum capita reponunt, ut
 tuto, redaq̄; ducātur, quo tēdunt: sic populī salus in præ-
 cedētum principum ductu reponitur: quonīā quocūq̄
 ductores ipsi pergunt, subditi ultro facileq̄; sequuntur.

Quāobrem quēadmodū boni prælati distributas à Deo
 bifariā mercedēs accipiēt: et q̄ ipsi uirtutē amplectātur,
 et q̄ alios in nīā uirtutis inducāt: ita improbi contra, duo-
 plīci p̄cena plectentur, q̄ et ipsi peccauerunt, et q̄ alios
 suo exēplo induxerūt ad peccandū. Et, n. q̄cūq̄ altior car-
 teris quasi in specula lōge lateq̄; cōspicuus factus ē, is in
 se cōspiciētibus tā boni q̄ mali faciendi occasionē cūctis
 præstat. Nō sic ignobilis, uel priuatus: is, n. si ceciderit, nō
 aliis cadit, sed sibi: neq̄; cōmuni saluti, sed propriæ tantū
 infert cladē. Nihil profecto æque offendit, ac officit religio-
 gioni, quam eam protectionis ansam præbere infirmis,
 ut sese prælatorum suorum exemplis excusent. Nā quū ui-

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

dent aliquos ex his minus recte facere, protinus idē quod si rectum et ipsi sibi licere putant: et quod deprehendit ab uno istorum fieri, eundem de cunctis male suspicantur, Hinc data occasione statim linguam exarant in omnes eiusdem ordinis, homines, et absque delectu: et bonos, et malos: dilacerant: et ex unus, uel plurium delictis totam religiosorum manum diiudicant. Quam obrem uah sacerdotibus, praelatisq; omnibus improbis: et uah cuius que homini per quem scandalum uenit: et qui sese corā cæco ponit offendiculum. Sed heu quod hæc pauci considerant, et hoc uah pauci uerentur: et tamen Deus est qui minatur: qui nec fallit unquā, nec fallitur. At qui nunc tantum potest, et in tantum præualuit cupiditatis uersania, ut plerique nihil pendant Christi uerbum: et irruat in sortem domini, existimantes adeptos se esse imperia, et principatum, et non laborem potius curaque et custodia Christianæ plebis tuendæ: pro cuius salute uoluit Christus crucis supplicium perferre et miserabiliter mori.

Matt. 18.

Quam peruerse faciant, uel qui abutuntur officio suo, uel qui non pietate, sed præcio aut ambitione adducuntur ad euangelizandum.

Cap.

XI.

Neminem equidem mereri de humano genere peius arbitror quam qui insulas, et praelaturas, et principatum in ecclesia Dei ambiunt, et ministerium spirituale ueluti sordidum quodpiam opificum, ac sacculare mercimonium inique ad nundinationem, sub ficta specie religionis exercent, nihil minus interim quam pietatem, et salutem animarum curantes. Nam uitam uiuere foedam, et ad religionem adduci præcio, et mercede, proximum sanè est latrocinio: et tantum abest, ut hæc sit pietas, aut religiosi officium, ut nihil pietati, ac religioni magis possit esse contrarium, sordidissima quidem, et inquinatissima

quatinatissima uiuendi ratio est. uel quum quis officii spiri-
 tualis mercedem percipiat, & opus ipsum derelinquat,
 uel quum officium eiusmodi præstandum cupiditate,
 & ambitione potius quam pietate ducatur: non curans
 bonis operibus (ut requirit Apostolus) sed ambiciosus
 tantummodo honoribus in ecclesia Dei præstare: uel quum
 æquitatis patrocinium, & pauperum necessitates, & piæ
 defunctorum uoluntates deserat, & solum ipsi sibi, suisq[ue]
 commodis, & uoluptatibus anhelat. Male siquidem res
 se habet in utranq[ue] partem: & quum id, quod pietate effi-
 citi debet, efficiatur pecunia: & quum id, quod uirtute præ-
 standum est, ambitu, & largitione pareatur. Improbe planè
 atq[ue] peruerse factum, ut officium docendi in ecclesia Dei
 à pietate nequiter abductam, ad mercedem, & quæstum
 pertransierit. Hoc autem ideo euenit, q[uod] hi qui prædica-
 re debuerant iusticiam aliis, ipsi iniquæ uitæ sese exemplar
 præbent: & officium ipsum docendi, quod populis de-
 bent respuentes præmia, & nomen solummodo doctor
 is usurpant: atq[ue] tanq[ua]m muti canes (quod aiunt) ad caulã,
 nil nisi impensam parent: gregi sane ipsi magis, q[uam] furi-
 bus, aut lupis infesti. Hoc quidem nihilo seclius execra-
 tur redemptor noster Christus, quam sicum illam quon-
 dam sterilem, quæ foliis tantum luxurians, quum frugife-
 ra appareret, nullum fructum retinebat. Siquidem annun-
 ciare euangelium, atq[ue] erudire populũ, hi debent in pri-
 mis, quibus ex officio id potissimum incumbit: sin mi-
 nus, cedere muneri: ne uti scænici histriones in comediis
 personam agant, quam nõ habent. Pontificium sane mi-
 nus est gratis, atq[ue] ex pio affectu pietatem, charitatem si-
 dem, castitatemq[ue] populos edoceret & parere aposto-
 licis præceptis, quæ dicant. Argue, obsecra, increpa, in
 omni patientia, & doctrina. Verum enim uero negligenti-
 a prælatorum multorum, qui suis tantum rebus, & sensu-
 sibus student, iam diu tam necessarium officium docendi
 obsoleuit prorsus ab usu: atq[ue] opus tam pium, & tam

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Sanctum, & quod præcipuum quondam fuit in Christiana religione, totum est & questu, & ambitione nitatum. Caueamus quæso ne in illorum numerum computemur, quos Apostolus Thadæus appellat nubes sine aqua, quæ à uentis circumferuntur: ac arbores autumnales infructuosas, bis mortuas, & eradicatas: ac fluctus feri maris despumantes suas confusiones: & sidera errantia, quibus procella tenebrarum seruata est in eternum. Nostra sane est si nos antistites sumus, si populorum iudices, si duces atq; doctores: nostra est, inquam, omnis ista ueræ, & sinceræ pietatis docendæ præiudicia: quâquam in eam quasi caducam, & uacuum alieni homines iamdiu: nobis male tacentibus inuolarunt. Verumtamen quam præposterum sit modo doctorem in ecclesia Dei præcio, & cupiditate, & non officio; aut charitate adduci ad euangelizandum: atq; gloriam propriam in docendo potius, quam Dei laudem, & populi salutem quærere: iam ex peruersis populorum moribus digniosi facile potest: male enim edocti, male etiam emendantur, ut enim quicumq; sic docent, non apostolico more, & affectu charitatis, ut discipulos Christi deceret: sed uti rhetores, & oratores seruales operas locant: non tam quod aliis, quam quod sibi ipsis prodesse possit, in medium adducentes: neq; tam quomodo profint, quâ quomodo placeant laborantes: atq; ea præsertim dicentes quæ ualeât oblectare aures populi potius quam mores emendare: quum tamen non modulis, siue aucupis uerborum, & sonoro boatu, sed christiana simplicitate; ac piis admonitionibus & exemplo morû disciplina tradenda sit. Vnde Apostolus, Non enim inquit, in sermone est regnû Dei, sed in uirtute. Nâq; eiusmodi doctores (ut ait Casianus) disputandi tantû peritiâ, & elocutionis ornatum habere possunt: cæterum scripturarû uenas, & archana spiritualiû sensu intrare nõ possunt, quadoquã de uera scientia nõ nisi à ueri Dei cultoribus habeatur.

Iudæ. 5.

1. Cor. 4.

Quanto sane melius esset multis tacere, quam ea dicere, uel docere, quæ ad rem non faciunt, & quæ tantum ualeant aures auditorum, uelut æs sonans & cymbalum tinniens, sine aliquo fructu uel moleste obtundere, uel inaniter demulcere: aut (quod peius est) deducere audientes, dum nouitatibus student, frequentius in errorem. Superuacanei profecto est operis hæc uenatio, seu aucupium: quod in inuidiam potius uocat occultæ cuiuspiam fraudis: aut reddit elationis, & inanis gloriæ suspectos. Nam qui eiusmodi homines audiunt, non Christi discipulos loqui, sed fidicines cætere, aut rhetorem declamare, aut histrionem agere fabulam putant. Quocirca delectantur populi magis istiusmodi spectaculis, atque concentibus, quam erudiuntur. Is non est modus docendi, quem Apostolus dicebat se accepisse à Christo nostro. Ait enim *1. Cor. 1.*
Misit me Christus euangelizare non in sapientia uerbi, ne euacuetur crux Christi. Et alibi. *Loquimur inquit 1. Cor. 2.*
non in doctis sapientiæ uerbis: sed in doctrina spiritus, & spiritualibus spiritualia comparantes. Sancti itaq; Apostoli atq; eorum imitatores, quod euidentissime constare uidemus, non inter philosophos disputantem, & bysso, & purpura indutum, & eburneo sollo strato auro sedentem Christum prædicabant: sed inter Iudæos, nudum despectum, crucifixum: & id tamen maxima cum admiratione, & populorum conuersione attentissime audiebatur. At uero non negamus eiusmodi sermones oportere esse quæ plurimis rebus instructos, ac etiam gratos, & iucundos auditu: ut in eorum qui audiant suauius falli usq; sensus influant: sed tales esse uolumus, ut perspicui magis sint, purique & casti, quam concinni, & cerussa, & fucis, & uerborum lenocinio adulterati: quatenus nihil existimetur dici melius, quæ quod uerius. Illud namq; genus orationis (ut ait Quintilianus) quod ostentationi compositum est, solam petit audientium uoluptatem: ut

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

pote, quod ad solam finem laudis, & gloriæ tendit. Hinc quicquid dicitur, totum erit sententiis populare, uerbis nitidum, figuris iucundum, compositè elaboratum, & modulate pronuntiatum. Quamobrem is, quisquis erit, qui delectare concionem eiusmodi ornamentis plus iusto nitatur, uelut aduocatus quidam in foro, non ut concionator in templo haberi debet: quum eloquentiæ admirationem magnam habeat, & audientiam maximam, sed respicientiam, & emendationem exiguam; fructum uere salutis nullum.

Indocenda pietate plus persuadere uitam concionatoris quam uerba. Cap. XII.

Non eo tamen pertinet quod didimus, ut honestum concionis ornatum damnem, sed potius, quicquid dicatur, eo tendat, ut pietati, & animarum saluti sit multo accommodatius, quam theatro, & auræ populari: quatenus suauitas illa orationis perfundat animos audientium spirituali gustu, non autem perfringat copia, & admiratione eloquentiæ: & ut denique euentus omnis ad eum potissimum finem referatur, ut audientes in melius emendentur; quod nequaquam solo orationis ornata consequi possumus; nisi adsit etiam honesta existimatio de nobis, quæ est ad persuadendum efficacissima. Hinc est quod quæ apud Græcos Demosthenes in omni genere dicendi emineret supra omnes oratores, et tamen à multis prælatus fuit Phocion philosophus; ut qui non oratione, sed auctoritate, atque existimatione, qua apud omnes maxime polleret, eum in persuadendo longe superaret. Siquidem tantæ est uirtutis existimatio in utraque partem, ut cuiuscunque defuerit certa opinio illius uirtutis, quam commendat, etiam si eloquens or fuerit Cicerone, nunquam persuadeat: contra uero sit, ut cui fuerit sanctitatis opinio, quo quomodo loquatur,

excitet animos, ac sermone illo suo uel incompto præ-
 henset, ac uelut unco trahit auditores ad cœlum: atq; ex
 eo, uel solo, afficiat persuadeatq;, quod dicit. Carneades
 Ideo (ut legitur apud Ciceronem) caput oratoris esse
 existimabat, ut is illis ipsis, apud quos ageret, qualem se
 haberi optaret, talis etiam uideretur: atq; id fieri, non nisi
 uitæ: morumq; probitate dicebat. Ideo legitur, in uita
 Catonis, aliquando aduersus hominem perditum uerba
 in senatu facientem de honestate & continentia assurre-
 xisse quendam stomachatum illius oratione, & dixisse.
 Quis te ferat coenantem ait Crassus, ædificantem ut
 Lucullus, & modo loquentem nobis ut Cato! Valêt er-
 go multum ad persuasionem, probati mores, instituta,
 actaq; & uitam deniq; omnem eorum, qui dicant, ab
 his qui audiant: quando ex rebus gestis, & existimatio-
 ne uitæ, soleant uel in primis existimari, quæ dicantur.
 Nemo nãq; emendaturus est in se uitium ex tuis uerbis,
 quod in te esse cognoscit. Natura omnes sequaces su-
 mus, & facillime in quancunq; partem sequimur uesti-
 gia prælatorum. Quocirca non tam doctrinæ uel, atque
 uerborum ornatu opus est ad emendanda populi uitia,
 quam exemplis bene institutæ uitæ: quæ regula sit aliis
 emendandæ, & corrigendæ facilius prauitatis. Suadet
 enim loquentis uita magis, quam oratio: & uehementio-
 us mouent facta quàm uerba: usq; adeo ut omnes ferè
 alienis & seruiamur, & perimus exemplis. Quàm uero-
 sit absurdum, & præposterum exprobrare cuiuspiam ui-
 tium, quod in te recidat atq; inæqualem ac imparē uer-
 bis uitam agere nemò sanæ mentis ignorat: nãq; de his
 merito dici potest quod uulgo solet. Qui sibi semitam
 non sapit, alteri monstrat uiam. Et noster Paulus dicit.
 Quid ergo doces alios, & te ipsum non doces? Si quis-
 dem tu furtum damnas uitanda est protinus tibi om-
 nis suspitio auaritiæ: corruptorem seu adulterum repres-
 hendas, prouidendum tibi est in primis ne quod in uita Rom.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

aestigium libidinis appareat: omnia deniq; quæ in alio
 ro obiurgas, tibi ipsi in primis fugienda sunt: alioqui si-
 mulata, ficta, falsaq; uidebuntur esse cuncta, quæ dicis.
Quid enim prodest extollere uirtutem uerbis, factis autem
 eam ipsam destruere? Verum, quo promptior, atq;
 copiosior quisq; est in accusando, & increpando aliorum
 uitia, hoc inuisior, & suspectior redditur, detractata opi-
 nione uirtutis: quæ quidem uel sola sine ulla facundia
 plurimum ualet ad persuadendum: & alioqui parum,
 aut nihil ualet eloquentia. Celebratur in hoc proposito
 Pacuui dictum. Ego inquit odi homines, quorum igna-
 ua opa est, lingua prompta: uita foeda, philosophica or-
 ratio. Sicut enim non mediocriter sane offendit aurem,
 quæ discrepat uox à lyra, & qui aliter canit ore, & aliter
 pulsat manu. ita quoq; qui aliud docet lingua, & aliud per-
 suadet opibus. Et enim quis ea simulatione, & inani osten-
 tatione proficere in populis posse credit, admodum is
 ipse decipitur. Nam uerba Dei tum demum radices ad-
 gunt, lateq; propagantur, si in ueritate seminentur: ficta ue-
 ro, ac simulata quum careant irriguitate charitatis cito sine
 fructu, tanq; flosculi uerni decidunt, & arescunt. Quam
 obrem recte, & præclare Paulus apostolus Romanos
 de eadem hac ipsa re instruens ita disseruit. Inexcusabilis
 es homo, inquit, qui iudicas, in quo enim alterum iudica-
 cas, te ipsum condemnas. Et rursus contra eiusmodi ca-
 stigatores ait. Qui dicis non mœchandum, mœcharis:
 qui abominaris idola, sacrilegium facis: qui in lege glori-
 aris, per præuaricationem legis, Deum inhonoras. Exor-
 tat de hoc, & doctrina nostri redemptoris dicentis. Erue
 prius trabem ex oculo proprio, & exusta subinde festu-
 cam ex oculo alieno. Et Seneca de his ipsis dixit. Papue-
 las obseruatis alienas obstiti pluribus ulceribus. Tale est,
 quale si quis pulcherrimi corporis neuos, aut uertucas
 derideat, quum sit ipse foeda illuuiæ totus scaber. Docto-
 res eiusmodi sane qui dicunt, & non faciunt, haud aliter.

Rom. 2.

Ibidem.

Mat. 7.

admirationē licet, q̄ medicos, quos: tituli remedia pmittant,
 pyxides uero habeāt uenena: quibus dominus dicit. Me Luc. 4.
 dice curā te ipsum. Neq̄ est prātereundum ullo pacto
 hoc loco percelebre illud Comici uerbum. Sapiens
 tem scilicet in primis sibi sapere oportere: quoniam qui
 sibi ipsi sapiens prodesse nequit: nequicq̄ sapit. Profecto
 ita est, quē nā recte instruet, qui nō sese instruit ipse prius
 aut qua ratione reget alium: qui errās nescit ipse quo uas
 dat. Et enim in uia morum non magis prodesse poterit
 talis prāceptor, q̄ gubernator in tempestate nauicabun
 dus, & stupēs. Ideo Saluator dicit. Qui fecerit, & docue
 rit, hic magnus uocabitur in regno coeloz. Et merito de Mat. 5.
 eo ipso legitur Coepit Iesus facere, & postea docere.
 Qui enim tantū modo docent, nec faciūt, ipsi prāceptis Act. 1.
 suis detrahūt pondus. Expediit ergo recta, & honesta prę
 cipere: sed nisi tu id primū facias, in cassum prācipis: bo
 nū nāq̄ qd̄ doces, una tecū tua ipsius culpa despicitur.
 Vnde Apostolus ad Timotheū. Nemo ait adolescens
 tiā tuā cōtemnat. Et statim subdit, quid sit, quod faciat ne 1. Tim. 2.
 contēni merito possit, dicēs. Forma esto fidelitū in sermo
 ne, in cōuērsatione, in dilectione, in fide, in castitate. Hoc
 de doctoribus, & cōcionatoribus dictū sit. Quomodo
 uero & populus exulorē in ea re prestare sese debeat, ita Mat. 23.
 quoq̄ dominus edocet. Sup cathedrā, inq̄t, Moysi sedes
 rūt scribæ, & pharisei: quæ dicūt, facite, quæ autē faciūt,
 nolite facere: dicunt enim & nō faciūt. Quare boni, & si
 deles auditores, nō hominis personam attendere tantū
 debent, sed Iesu Christi doctrinam: & eam ubiq̄ a quos
 eūq; dicatur, agnoscere. Sed, ut ad propositum reuertar
 meū, qui a prælatis utrunq̄ prāstandū sit: facere scilicet,
 & docere: qd̄ tūc in iudicio erit de illis, q̄ neutrū fecerint.
 Astat hic mēs, cōfiteor, & animus excandescit desydes
 zio erūpendi ston: achi, ac dicēdi quæ sentio, atq̄ ex eo
 paulo pgressa nostra uidetur oratio, & ab instituto ope
 re, & a proposito castitatis aliquanto longius euagata.

Z illi

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Quàm male audiant impudici qui altiores cæteris sunt: quâq; grauius peccent sacerdotes in eodem genere peccati, quàm alii.

Cap.

XIII.

Sed quid est, quod hic tantopere uerum dicere formidemus? Must quæ causa terroris? Fortassis sat erit propriis duntaxat nominibus parcere, ut reliquæ tuto dicantur: quæ & publica sunt et notissima. Dicere enim de his, ut minus uerear facit, quod multi existunt hæc nostra tempestate, ex his præsertim, qui reprehensione sunt maxime digni, adeo perfrixæ frontis: & inuerecundioris, ut iam impudenter, & passim pro sua quisq; libidine agat, uelitq; omnia: tanquam neq; turpis, neq; honesti ullum discrimen norint: persuadentes sibi licere, quod lubet, restum, quod delectat: nihil interim curantes, uel quid à me dicatur, uel quid de se aut homines existiment aut uulgo loquantur. Non enim ius fas ue, aut malum bonum ue quid sit attendunt: neq; (ut aiunt) melius peius, profit, obfit, uident: quum male uiuendi consuetudo eis altera iam natura sit facta. Usq; adeo ut quicquid hic impune agunt (agunt autem impune omnia) sibi licere putent: & quanto despiciatui sint, quanq; contemptibili ter subsannent sibi oēs homines, soli ipsi miseri nesciunt: atq; si sciāt, susq; deq; ferūt (ut aiūt) qcqd dicatur. His profecto de uia cuncti semita cedunt: caput ad aperiūt genua flectunt: salutant: supparasitantes ducunt: deducūt: & omni cultu ob os & honestant, & reuerentur, & blandis sermonibus demulcent: atque denominationibus regis, & adorationibus penè diuinis adulantur: secreto autem oderunt, malum illis imprecantur detrahunt: & execrantur. Hos in conuuluis heluones, infessionibus otiosi, in tonstrinis officinisq; uulgi, in agris rustici, & demum cuiuscunque gradus homines undiq; conuulsi, & male dictis incessant, uellicant, carpunt, rodunt, secant. Nam

quibus omnes inuident nemo ignoscit, nemo excusat: nemo defendit. Tanta uero hi homines apud reliquos mortales onerantur inuidia ob insolentiam rerum supra modum secundarum: atque ob luxuriam, fastum & auaritiam: ut nemo bonus, nemo honestus, nemo denique sit (modo se meminerit esse Christianum) qui eos non oculis fugiat: & animo aspernetur. Hi bonis inferunt infamiam, castis probum, integris labem: & de se fari: & maledicere cunctos cogunt. Sunt enim præ nimia insolentia in inferiores iniuri, & contumeliosi: in pares inuidi, in superiores contumaces: in omnes fastidiosi, & ingrati: exhibentes offensionem, & scandalum quæquæ incedunt: ex quo facti sunt odiosi Deo, angelis, & hominibus: atque eo magis damnabiles quo sunt cæteris altiores: quoniam non tam ex suis malefactis, quàm ex honestate, & dignitate, qua ipsi præ eminent improbantur. In eos enim ita oculi omnium coniecti sunt, ut nullum eorum uel dictum, uel factum omnino esse possit abditum, aut obscurum. Quamobrè si quis horum fuerit superbus, iracundus, auarus, libidinosus, alio uel quopiam affectus uitio, statim prodire de tenebris ex ipsius dignitatis splendore compellitur: qui alioqui, ut in gloriosius sine honore, ita obscurus sine dedecore latuisset. Priduatorum nanque uisita, atque errores infra cubiculum, & intra domesticos parietes in aperto delitescere solent: at uero peccata prælatorum, & antistitum, uelut in æditissima specula, & frequentissimo theatro omnium oculis sunt exposita, ut latere nullatenus possint: quin ex eorum abditis, uel tenuissimæ etiam suspitiones in uulgus ubique proferantur. Vnde peruulgatum carmen illud.

Omne animi uitium tanto conspectius in se.
 Crimen hebet, quanto maior, qui peccat, habetur.
 Quod & Salustius ingenita sua breuitate scite & admodum eleganter complexus est. Qui in obsecro (inquit) æternis uitam agunt, si quid deliquerint, pauci sciunt: fas

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

ma enim & fortuna eorum pares sunt: at qui imperio præditi in excelso ætatem agunt, facta eorum cuncti mortales norunt. Itaq; in maxima fortuna minima licentia est: et quæ apud alios iracundia dicitur, hæc in imperio superba crudelitas appellatur. Hæc ille per ij breuiter, eleganter, et uere. Nam ceteri quidem homines, si quid aliquando parum recte fecerint: lapsi sanè aut imprudentia aut humana fragilitate, aut iusta quapiam ratione puniuntur: at sacerdotis, & clerici, aut monachi peccatum, si quod est animaduersum, summè impietatis crimen, inexpiabileq; & citra omnem excusationem, ueniamq; censetur. Nec immerito fortassis: quoniam horum uitia ex ipsa dignitate, & religione non solum conspiciuntur; atq; elucescunt magis: sed etiam magis magisque grauantur: atq; efficiuntur ex eo maiori probro, maioriq; supplicio digna. Sicut enim si quis grammaticum se professus barbare loquatur: aut si absurde canat is qui se haberi uelit musicus, hoc turpius peccet, quòd in eo ipso, cuius profitetur scientiam, delinquit. Ita pari ratione de religioso censendum, qui eo grauius Deum offendit, si quid delinquit, quo uitam sanctiorem ex sua professione promiserit exhibere. Augetur namq; delictum iuxta gradum mensuramq; delinquentis: quatenus unum, deniq; idem peccatum in maioribus grauius, in minoribus leuius habeatur, & idem sæpe quæadmodum ille Terentianus senex disceptat, impune facere huic liceat, illi non liceat: non quod dissimilis res sit, uerum is qui facit. Sic profecto res se habet, iuxta illud euangelicū dictū, ut cui multū dātū est, multū queratur ab eo: & cui cōmendauerit multū, plus petat ab eo. Et propterea tantam differentiam facit Mosaica lex inter sacerdotis, et priuati hominis peccatum, ut in expiationem tantū pro unius sacerdotis peccato offerri iubeat, quantum pro uniuersi populi delicto: nam quanto amplior est summa honoris, & dignitatis, tanto maior exigitur et usura pœnarum. Ex

Luc. 12.

Leuit. 4.

quo manifestum esse deprehenditur, tantæ gravitatis esse unius sacerdotis crimen, quantæ simul omnis multitudinis reliquæ. Neq; enim indigeret maiori piaculo sacerdos, quam reliqui, nisi gravius delinqueret quam ceteri: non disparitate quidem peccati, sed disparitate personæ. Honoris siquidem magnitudo durius facit eos puniri, quam reliquos: quoniam peccatum in sacerdotibus non tam malum est, quod ipsi peccant, quam quod faciunt (ut nuper dicebam) ut alii quoq; eorum corrumpanatur exemplo. Hæc est profecto propria superiorum, atq; prælatorum conditio, ut quicquid ipsi faciunt, uel boni, uel mali, itidem aliis præcipere uideantur. Nec est quod hinc sibi horum quisquam arroget, quasi præceteris familiarior Deo sit: ac aris eius propius affideat, et sacra ipsius sæpe contrectet, quando uel ex hoc ipso magis plectendus sit. Eo namq; ingenio omnes sumus, ut domesticis, si quid in nos committant impudens, succenseamus grauius, quam extraneis, ac delicta, quæ aliis facile condonamus, in nostris consueuimus seuerissime uindicare. Quamobrem legitur in Ezechie-

Ezech. 9.

le propheta, quod quum dominus statuisset punire uersum populum, mandauit ut à suis inciperetur punitio. A sanctuario, inquit, meo incipite. Neq; iniuria nam peccatum quod in alio genere hominum tolerabile est, atq; ueniale, in his qui ex officio diuinis rebus præsunt, est maxime damnabile, atq; mortale.

Quàm execrabile sit mysteria sacrosancta corde immun-
do, et incestis manibus contrectare. Cap. XIII.

Verum quid de his modo dicemus, quorum potestas ferè ad immortalis Dei proximæ accedit? uicarios Christi dico, quibus comissa est dominici corporis, et sanguinis dispensatio: quæ (ut ait Apostolus) duplici honore digni sunt: Et enim dum horum dignitatem, et mysteria contemplor tantus me repente stupor

Tim. 5.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

aggreditur, ita me sacerdotalis nominis reuerentia absterret, ut quo me uertam, unde ve exordiar profus nesciam. Præ ueneratione matris non ausim, præ charitate tacere non possum. Perterrefacit me etiam magis specimen sanctitatis Hieronymus, quæ talis tantusque; uir de his tamen quicquã sinistri loqui, sine præfatione sibi fas esse non putauit: quum hi sint (ut eius utar uerbis) qui apostolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiant: & per quos omnes Christiani sumus. Verum tamen dum id mecum recte perpẽdo nihil reppero, quod in hac re mihi inuidiosum fore putẽ si sacerdos sacerdotibus arguam: uel etiam dum conducere spero, si liberius accusem. Date præcor mihi hanc ueniam fratres, nisi malitis potius habere gratiam: quando uos per hæc, quæ dicimus, non morsos, sed monitos: nec tam increpitatos, quam potius emendatos optæmus. Neque enim arroganter facere mihi uisus sum, si monuero, ut attendamus quod nobis officium iniunctum sit, & quam admirabile: & quam sanctum, ad nos ut studiosus curemus quicquid impuri est: quod nefarii abdicare præsumunt à corde: quando quidem (ut scimus) nullum nisi purgatissimum ab omni labe ad tantum mysterium accedere oporteat. Pura enim non nisi à puris, & sancta non nisi à sanctis tractanda sunt: iuxta illud propheticum præceptum, Mundi estote, qui fertis uasa domini. Tales quidem esse decet sacrorum ministros, qualia sacra, quæ ministrantur, ne foeditas ministrorum inexpiabili scelere polluat, quod insectis manibus contrectatur: & fiant eius modi ministri ex numero eorum, de quibus dominus per prophetam conqueritur dicens. Sacerdotes eius polluerunt sanctum iniuste egerunt contra legem. Et rursus alibi O uos sacerdotes (inquit) quæ fallitis nomen meum, offerentes ad altare meum panes pollutos: non est mihi uoluntas in uobis: sacrificium non accipiam de manibus uestris, quia polluti estis, Iremque; alio loco idem per

Isa. 52.

Sopho. 3.

Malach. 1

pheta sic minabundus in clamat. Audite uerbum domini
 ni principes Sodomorum : auribus percipite legem Dei Esa. 10
 uestri populus Gomorræ, quorsum mihi multitudo uis
 stimarum uestrarum? Plenus sum. Holocausta arietum,
 & adipem pinguium, & sanguinem utulorum, & agnos
 rum, & hircorum nolui. Quum ueniretis ante conspe
 ctum meum, quis quesuit hæc de manibus uestris? Ne
 offeratis sacrificium frustra, in rensu abominatio est mi
 hi. Hactenus contra sacerdotes pollutos. Porro Sodo
 morum principes, & populus Gomorræ, ii sunt, qui in
 faciendis sacris principem locum tenent: et ad Christi ae
 ram uictimam illam sacrosanctam, quod est Christi cor
 pus, offerre in cæcis manibus non uerentur: ausi frequen
 tare indigne, quod sibi mox cedat in iudicium, et con
 demnationem: in uertetes præpostere, quæ pro redimen
 dis peccatis fuerant introducta, in certam perniciem ani
 marum. Sicut enim optima quæque medicamenta, nisi
 sumantur apte, non morbum leuant, sed augent: ita et
 Christi sacramenta digne accipientibus summe si saluta
 ria existunt: at indigne sumentibus maxime lætalia. Tale
 fuit manna illud coeleste, quo præfiguratum est sacrifi
 cium corporis et sanguinis Christi: quod erat in cibum
 fidelium: consecrandum: nam si colligebatur, ut præce
 ptum fuerat, suauissimus cibus erat: sin uero contra præ
 ceptum domini seruabatur: scaturientibus undique uero
 snibus putrescebat: quatenus una eadēq; species mannae
 aliis quidem putredinem: et uermes, aliis uero lapidum,
 et delectabile alimentū præstaret. Pro accipientium itaq;
 meritis sit uariū et diuersum, quod ex sua natura est sim
 plex, et unum. Iudas proditor sit exemplo: qui cum cæ
 teris apostolis, et ipse pariter de uno corpore participa
 uerat, et de uno calice biberat: attamen saluis reliquis, so
 lus, quia in peccato erat, arreptus à diabolo miser perlit:
 quoniam (sicut attestatur Apostolus) Qui manducat,
 et bibit indigne, iudicium sibi manducat, et bibit. 1. Cor. 11

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

To sane melius esset obstinere se à tanto mysterio, quam
 ore polluto, indigne, & perperam sumere tale sacramen-
 tum, et cum Iudæ, ac reliquis hypocritis mox apud infe-
 ros pendere suspèdio sempiterno ! Libet hic cōtra quos-
 dam nefarios homines exclamare . O cœcaram hominū
 temeritatem. O miram Dei lenitatem, placabilemq; su-
 per omnem malitiam, Nunquid tantum peccauerunt,
 uel quos ignis absumpsit ! uel quos tellus absorbit uel
 quos diluuii aqua demersit ! Quid tetrius ! quid ue sceleris
 potest excogitari ! q̄ eiusmodi tam admirandum,
 atq; ineffabile sacramentum in cœstis, et cōtaminatis man-
 nibus contrectare ! & pollutis, et foetidis labiis ex oscula-
 ri ! et ore immundo, ac lingua infecta suscipere ! Illis inq̄
 manibus, quibus (proh pudor) paulo ante putidas fortal-
 se meretricis carnes attractauerat : ac illis labiis quibus se
 se nuper tam nefandis impudicitis profanauerat. Vah,
 nefariis hominibus, qui tam foeda mente, et conscientia
 tam impura, huic mysterio sacrosancto corporis, et san-
 guinis domini tantum opprobrium, tantamq; iniuriam
 non timent inferre . De tam nefario scelere multo ante
 hæc tempora grauis doctor ecclesie Ambrosius ita gra-
 uiter conquestus est. Ex inordinata (inquit) atq; indiscipli-
 nata multitudine sacerdotum, hodie contemptui plerū-
 q; datur nostri redemptoris uenerabile sacramentum.
 Nā qui debuerāt esse uicarii apostolorū, et filii Petri, facti
 sunt focii Iudæ, et præbuli Antichristi. Hæc ille de suis tē-
 poribus. At q̄ modo quāto certe uerius hæc eadē de no-
 stris dicere possumus, quando multo magis refriguerit
 charitas bonorū, et accreuerit et numerus et iniquitas im-
 proborū. Quadrat me mirifice Iudæ ex eplum : nā et hi
 ceu Iudas palā, et corā turbis Christū de osculantes ado-
 rant, corde autē introrsus, et cōsilio occulto p̄dūt. Verum
 enim uero ut hi cum iuda iniqui simulār, ita propediē atq;
 cū Iuda supplicis deputabūtur æternis. Quid aliud quē
 so est frequentare eiusmodi sacrosancta mysteria indigne.

& Lydorum in sacris ritum imitari: Hi quidem, ut memi-
 nit in suis institutionibus Lactantius, apud Lydum, quod est
 Rhodiæ oppidum, sacra Herculis, non laudibus, aut ullis
 piis præcationibus, uerum maledictis tantum et execratio-
 nibus celebrare solebāt, ut ea pro uiolatis haberēt; si quan-
 do inter solēnes cærimontas, alicui uel imprudenter exci-
 dit bonum uerbum. Haud multo fere secius (si con-
 ferri exempla licet) sese habent ad Deum optimū max.
 eiusmodi improborum hominum præces, quæ non lau-
 des sane magis quam blasphemias sunt censendæ. Vnde do-
 minus per Esaiam dicit contra facinorosum quod si immo-
 lat bouem, est quasi qui interficiat uirum, et qui mactat
 pecus, quasi qui excerebret canem, et qui offert oblatio-
 nem, quasi qui suillum sanguinem offerat, et cætera. Pro-
 ponat ergo suo quicquid animo, ac reuoluat sepiissime secum,
 quæ persona teneat, quodque opis sit aggressus, et quum nouerit
 deponat suam tantam uecordiam, et nihil foede, nihil turpiter
 esse sibi faciendum putet, ac desinat agere peruersæ.

Esa. 66.

Ecclesiasticos homines debere candore uitæ
 cæteris præstare. Cap. X V.

Porro considerate, atque attentius animaduertere de-
 bēt rem diuinam facturi, et qui sunt animarum curæ præ-
 positi, se quasi duabus indutos esse personis, quarum
 alteram imposuit eis natura cum cæteris hominibus comu-
 ne, ex quo participes sunt rationis, alteram uero præstata
 dignitatis attribuit, ad quam pertinet ante omnia seruire spiritui, com-
 tationi, orationi, lectio, et meditationi uacare, spiritibus omni-
 uoluptatibus corporis. Hæc et, n. munia his sunt sane potius cum
 angelis, quam cum hominibus ipsius communia. Talis quod propria est angelo-
 rum, fueratque ab initio et hominis in illa prima inocentia pufil-
 lium temporis ante peccatum. Hi ergo et si cum aliquo genere ho-
 minum, ex quo homines sunt, carnis quælibet iuguntur, of-
 ficio tamen et qui præditi sunt admirabili potestate, et angelis com-
 paratur. Et id facit eos non natura, sed diuersa quadam ra-
 tione uiuendi à uulgo et à cæterorum hominum uita differre,

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

et ex eo supra cæteros, et supra semetipsos eminent, magno, atque excellenti sacerdotii fastigio elari. Quod in dicant manifeste uocabula, et appellationes, quibus ecclesia consuevit ministros suos uarie, et multipliciter appellare. Quid nam quæso indicat confessus istorum supra cæteros: et præclaræ illæ denominationes dignitatum, præmiorum officiorum ue tanta uarietate distinctæ. Nam (ut de cæteris ordinibus taceam) quidam dicuntur Diacones, uel præbyteri, alii episcopi, seu archiepiscopi, uel patriarchæ, aut cardinales, et postremo papa: alioque præfecturæ cuiuspiam insigni nomine. Nunquid eiusmodi denominationes ita cassas, et nudas credimus, ut nihil aliud præ se ferant, quam uanum, et inanem crepitum uerborum: an potius ut quemadmodum istæ appellationes, nos à uulgo nominis diuersitate distinguunt, ita et morum probitate, et uitæ sanctitate discernant. Et enim appellari clericum, quod interpretatur in sortem domini electum, et in Belzebub sortem dari, aut diaconum, quod exponitur, Dei ministrum, et Diabolo ministrare: aut præbyterum, quod sonat senioem: et puerum esse sensibus: uel episcopum, quod exponimus latine speculatorem: et sibi tantum intendere, et sic de cæteris ordinibus, qui re ipsa ab etymologia nominis longe recedunt: quid quæso est aliud iniquam suppositio: atque nominis, et personæ et officii impia, et detestanda præuariatatio? Quid sibi uult etiam quod ubique in diuinis scripturis legimus, hunc ordinem appellari gentem sanctam, populum acquisitionis, regale sacerdotium, luminaria mundi, Sal terræ, interdumque angelos deos, et Christos, et mille eiusmodi admirabilibus appellationibus: certe nil aliud, nisi, iuxta etymologiam uocabuli ut cæteros regant, erudiant, seruent, nihilque agant, quod non sit consentaneum istiusmodi nominibus, uel quod discrepet à cultu, seu professione religionis. Reges sane uocantur, et spirituale in animas imperium teneant, ligandi atque dissoluendi

dissoluedi potestate pcediti. At qui etiam plusquam
 reges esse uidentur, quippe qui censuram agere soleant et
 iam in reges. Luminaria mundi ideo nominantur: quod
 sicut sol, & luna, & stellæ toti mundo splendori, atq;
 ornamento sunt, ita sacerdotes casti, & probi, decori & lau
 di sunt uniuersæ ecclesiæ Christianæ. Sali uero iccirco
 comparantur, quoniam sicut sal condire epulas solet, &
 foetores auertere, & uermes non sineret exoriri: sic sacer
 dos exficcare debet & in se, & in aliis omnem putredin
 em carnalis concupiscentiæ, & condire corda fidelium
 sapientia scripturarum, amoto inde procul tetro mal
 consuetudinis odore: & excusis edacissimis uermibus,
 qui sunt stimuli peccatorum, Quocirca nihil plæbes
 ium, aut commune cum uulgari uita, seu cum moribus
 inconditæ multitudinis requiritur in ministris altaris: sed
 potius admirabilis quædam continentia cœlibatus: præ
 matura grauitas, integri, atq; incorrupti mores: uita imma
 culata, sapientia singularis. Addas etiam horum quod
 quisq; sit fama integerrimus, castitate nitidus, conscien
 tia purus, sanctitate conspicuus: quatenus quotidie offer
 re sacrificium Deo digne possit, & sacris altaribus pu
 re ac sancte ministrare. Quo nam pacto quæso erit uel
 Deo charus, uel populo uenerabilis, sicut decet, qui ni
 hil habet seiunctum à populo reliquo: cui nihil sit dispar
 à uulgo: nihil diuersum à reliqua multitudine. Superer
 minere profecto debent sacerdotes, ac reliqui clerici, qui
 altari seruiunt, & præmiis sacris alantur, excellenti qua
 dam opinione sanctitatis, ac præcipua christianæ religio
 nis obseruantia: qua merito digni omni honore præmio
 & laude esse uideantur: Quod esse nullo pacto poterit, si
 darentur sacerdotibus uxores: & essent sicut alii coniu
 ges, uxoribus, liberis, & curis, & uoluptatibus pariter mā
 cipati, Quod uid nam sibi uolunt demissæ, & candidæ ue
 stes: conuersa coma: cultusq; diuersus ac dispar ab aliis:
 Anne ut speretis quibuscunq; superfluis, & omni cura,

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Et voluptate corporis, castis, & incontaminatis moribus viuamus vt nihil discrepet ab exteriori cultu corporis in tentio mentis interna : quæ absclis vanitatibus, candore vite, & honestate morum debet vbiq; coram Deo, atq; oculis hominū clarescere. At qui modo ista pauci considerant: quippe qui nihil attendunt nisi expleri voluptatibus, quæ sibi haud multo post allaturæ sunt grauissimas, atq; perpetuas poenas quā illud omniū testimonio certissimum sit: q̄ neq; malum vltimum neq; bonū cōuenienti premio, aut poena carebit.

Enumeratio multorum in quos exercuit grauem vindictam Deus. Cap. XVI.

Aspiciunt oculis superi mortalia iustis: nō est ergo q̄ q̄sq; impunitatem speret. Angeli namq; peccauerunt, & irremissibili vltionē æternis ignibus deputati sunt. Adam peccauit, & statim è paradiso eiectus est & qui poterat non mori, necessario ad mortem cum omni posteritate damnatus. Cayn occæcatus inuidia fratrem insidians occidit, & cōtinuo punitur. Lamech scotat, & septuagies septies afficitur grauius q̄ Cayn parricida. Orbis vniuersus fornicatur, & vniuersus etiam diluuii aquis submergitur. Sodomitarum gens quia nefandissimis libidinibus tota contaminata fuerat, flammis, & sulphure tota consumitur. Ex sexcentis tribus milibus quinte gentis quinquaginta hominū bellatorū, a viginti annis & supra qui ab Ægypto egredientes intrauerunt desertum, quoniam ob ingluuiē murmurauerant contra Moysen vniuersi perire: ita vt ex tanta multitudine nullus peruenit in terram promissam, Caleph & Iosue exceptis, qui non peccauerunt. Vna etiam die ex hoc ipso numero propter adorationem vituli ceciderunt viginti milia hominum. Pharaon rex Ægypti iniuste persequens Dei populum abeuntem, mari Rubro cum toto exercitu submer-

Gen. 3.

Gen. 4.

Gen. 8.

Gen. 19.
Num. 22

Iosue. 7.
Exo. 32

Exo. 14

sus est. Achan q̄ contra præceptum dñi prædam sibi de Hierico absconderat vna cum familia sua iussu Dei ab exercitu lapidibus obruit & quę illius fuerāt cuncta igne comburuntur. Sichen filius Emor quum stuprasset Dinam Iosu. 7. filiam Iacob, non tulit impune, sed in ultionem violatę pudicitię, vna cum tota gente sua interfectus est. Vxor Loth post angelorum etiam obsequia contra præceptũ domini ad incensam patriam respiciens, in sigmentum salis repente mutatur. Nadab & Abihu Aaronis summi sacerdotis filios, quũ impie obtulissent ignem alienum, de celo sacer ignis exusit. Filii item Heli summi similiter sacerdotis, quum fornicarentur cum mulieribus, & sacra scede sibi mysteria vindicarent, ambo uno plio casu sunt paterq; ipse ob nimiam indulgentiam in filios reus factus audita victoria hostium, & cede filiorum, qua forte sella sedebat cadens præ dolore animi, fractis ceruicibus expirauit. Ahab uero quum uel solus sacrilegium admisit, cũ eo tñ totus est passus exercitus. Zambri cũ scorto Madianitide cõcubuit, & cũ vniuerso Israel penas dedit. Oza temerario cõtactus, dũ incõsulte cupit scede ris arce succurrere, cadit illico exanimis. Ozias rex Iuda ingressus tẽplũ dñi, quũ p̄sanus tanq̄ sacerdos adolere incensum vellet, statim exorta in fronte lepra, eiectus de tẽplo, inter leprosos, & immundos extra ciuitatem vsq; ad mortẽ fuit. Blasfemus ille spiritus, ex dñi p̄cepto tractus extra castra, lapidatus est. Dauid populũ suũ arroganter enumerās, atq; ob id in supbiã elatus, peste grauissima affligit: vt ea lue caderet septuaginta milia hominũ. In Bethel p̄pheta vir Dei ad Ieroboã p̄phetãdi gta destinatus mirabilia primũ opatus est: ait in inobediẽtiã postea errorẽ plapsus statim diuina ultione percussus: nam domũ rediēs immisi a Deo leonis diro morſu cõcidit. Q̄ uin quaginta regis Ahab milites ad cõprehendẽdũ Heliã missos demissa cęlitus flamma cõbussit: & idẽ sc̄do aliis quocq; quinquaginta euenit: euenisset itidẽ & tertio aliis,

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

- 4. Reg. 2.** **4. Reg. 5.** **Num. 16.** **Num. 13.** **Hester. 7.** **Dani. 5.** **Ibidem.** **Luc. 16.** **Act. 1.** **Act. 5.** **Act. 13.** **Act. 8.** **Act. 12.**
- tñi humiliter impetrata prius uenia: mandata regis placidius nunciassẽ Pueros irridentes . Helisæum ur̃i laacerant: Gibezi eiusdem Helisæi minister, quum ementitus argentum, & uestem à Naaman Heilic̃i nomine petisset, eadem, quæ à Naaman nuper recesserat, lepra corripitur. Chore, Dathan simulq; Abiron, q; Mofi procaeciter insultant, contra ius, fasq; sibi sacrificandi licentiã uendicantes, una cum comitibus suis repentino telluris hiatus absorpti sunt. Maria prophetaissa quum aduersus eundem Mosẽ fratrem suum propter æthyopissam uxorem uerba obtreccionis scurriliter effudisset, dira lepra quasi uiue perfunditur. Aman superbissimus, quum inuidia commotus, neẽm Iudæis parasset, diuina uictone factum est, ut eodem patibulo suspenderetur, quod ipse pridem extruxerat Mardocheo. Sed & Nabuchodonosor propter peccatum mutatus in bouem, septẽnium deserta inter armenta errans peragrasse dicitur. Balthasar uero & ipse secutus patris exemplum & regno priuatus est, & crudeliter necatus, Quid: & in nouo testamento: Diues ille ob suas delicias sepelitur cruciandus in inferno, Iudas Scariothes propter peccatum proditionis, suis mox manibus suspensus crepuit medius. Ananias & Saphira ob simulatam abdicationem opum suarum, uterq; subita morte mulctatur. Elymas magus quum euangelicæ resisteret ueritati: subita coecitate percutitur. Quam male autem cedat repugnare euangelio Simon & ipse magus est testis: qui dum emere pecuniis spiritus sancti gratiam concupiscit, cum pecunia sua datus est proditioni. Herodes sedens pro tribunali, propter suam impietatem, eo q; non dedisset honorem Deo, percussus est ab angelo, statimq; consumptus à uermibus, exopirauit. Iudæi propter necem saluatoris, sicut eis prædixerat Iesus, obsessi ab hostibus, & uallo circumdati, fame, & gladio fere innumeri perire: qui uero superfuerant, in captiuitatem ducti, uenundati, exules ad hunc usq; diẽ

toto orbe dispersi uagantur: & in testimonium sui sceles-
 ti facinoris despecti ubiq; terrarum in œlicissime con-
 spiciuntur, Arius ille hæresiarches famosissimus, in pœ-
 nam publici criminis, quum ad publicum humanæ neces-
 sitatis locum sedisset, uiscera, atq; intestina omnia in clo-
 acas egescit, atq; ibi in loco illo foetido, digna nece pœ-
 nas blasphemæ, & foetidæ mentis, exoluit. Iulianus cæsar
 postquam baptizatus, & professus Christianam pietatē,
 recessit à Christo, unde Apostata postmodum sibi cog-
 nomentum fuit, in exercitu inter suos milites ab incerto
 auctore, certo tamen idu sagittæ percussus est: dicensq;
 Nazarene uicisti: repente concidit. Quid & alii penè in-
 numerabiles simili exitu perfuncti: sed nihil attinet plu-
 ra eiusmodi ultionum exempla referre: innumera qui-
 dem sunt quæ leguntur, & frequentissima quæ quotidie
 uidentur: ut iam nemini profecto, nisi prorsus desipiat,
 sperandum sit posse peccare impune. Quis modo spio-
 ritus præsumptionis: quæ confidentia impunitatis: quæ
 licentia delinquendi: quod clementiæ aconitum in tan-
 tum quorundam mentes subuerterit, ut quum legant, ul-
 ros alioqui iustos de leuibus etiam culpis punitos, ac ul-
 deant quotidie flagitiosos dare pœnas suorum scelerū,
 neq; quenq; nocentem diuturna impunitate gaudere: tam-
 en securi perseuerēt in peccatis: nihilq; Deum uerean-
 tur, quum sub eadem censura positi sint, & grauiora cō-
 mittant: Heu q̄ non attendunt miseri quasi res alias agen-
 tes, quid supplicii sibi impendat: & quæ ultio maneat:
 quando non impunitati ex hac dilatione iudicii, sed teter-
 rimo carceri, & sempiterno incendio reseruantur. Si quis
 dem uellent hi prouide attendere (ut par est) quid aliis
 improbis antea acciderit, facile ex aliorum exemplis pos-
 sent, quid & ipsi aliquando euenturum sit, præiudicare. Ni-
 hil enim cuiq; accidit, quod pariter, & nobis non possit
 accidere. Tanta ne ergo (ut cum Comico exclaimem)
 affectum quemq; hominem audacia. Dehiscite terrę, ab-

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Torbere tam impios homines, indignos sane vt a terra sustineantur amplius. Quid fulmina cessant? quid in caelum turres, aut arbores percutunt fulgura? Hi sunt profecto dignissimi in quos iaculetur suas sagittas certis ictibus Deus: vt in Titanes aliquando fecisse ethnicorum fabulae, perhibent, & vt in plerisque etiam nunc occulto sapientiae suae iudicio aliquando facere videmus.

Debere nos corrigi exempli eorum qui peccatorum poenas luerunt, Cap. XVII.

O Cæcos igitur leuesque, et amenssimos homines, qui ex totuliorum exemplis, non vident Deum omnium malorum esse ultorem: quique aliorum poenis moniti interim sibi cauere non discunt. Etenim quid hoc est, si dementia summa, & extrema cæcitas, mentis non est? Astutus inquit Salomon videns malum puniri vehementer erudietur. Hoc scitum est, inquit Terentius, periculum ex aliis facere sibi, quod ex usu fiet. Præbentur profecto vniuersis idonea documenta emendationis quum vel paucis seuera irrogantur punitionis supplicia. Unde dominus in euangelio. An putas inquit, quod Galilæi præ omnibus Galilæis fuerint peccatores, qui talia passi sunt? Amen dico vobis nisi poenitentiam egeritis, si militer peribitis, sicut illi super quos cecidit turris in Syloa, et occidit eos. Hi ergo iuxta verbum seruatoris, non tam ex eo, puniti fuerunt, quod soli fuerint peccatores, (& si propter ea merebantur puniri) quam in exemplum potius cæterorum: vt paucorum interitus, salus, & incoluinitas fieret plurimorum. Sed & ipsos quoque Romanos legimus idem fecitasse, quum esset a pluribus flagitium quodpiam rei militaris admissum: nam ne dissolueretur impunitate militiae disciplina si nemo puniretur: & si omnes punitione digni plectentur ne minimum minueretur exercitus, sortitione animaduertebant in alia

Luc. 13.

quot: vt scilicet metus ad omnes, poena ad paucos perueniret. Haud multo secius Deum facere videmus: quæquam ad Deum perdere improbos vniuersos nolit, partim propter suam iustitiam statim punit, partim fert dissimulante: expectans propter suam misericordiam vt peccatorum poenis deterriti cæteri resipiscant. Multi si quidem in his temporibus eadem peccata committunt, quæ olim inducere diluuium, nec tamen diluuii aquis demerguntur. Multi perpetrant qualia Sodomæ ciues: non dum tamen combusti sunt. Multi Pharaonis duriciam imitantur: nec ullis tamen fluctibus absorbentur. Quid ergo num credendum est euadere eos posse impune? Minime quidem: sed quæ hic euasisse videntur supplicia, haud multo post in abyssum præcipitati, illa ipsa multo grauiora sine fine sustinebunt. Nam poena quæ hic pro peccato inferitur, nõ tam ultio est, quam expiatio potius peccatorum. Quocirca qui temporalia in hoc mûdo non soluit supplicia, apud inferos expendet æterna. Poenas ergo malefactorum, quantumcumq; sero contingant, nunquam tamen irritas fore tam certum debemus credere, quam qd bina & bina faciunt quatuor. Differitur quidem sæpe ultio peccati, sed nunquam donatur. Neq; enim videtur expedire hominum saluti, neq; diuinæ elementiz conuenire, ut statim, ubi quis peccauerit, puniatur: ne cuiquam desit aliquando resipiscendi facultas, si uelit emendari: neve si nolit, ulla sibi remaneat nimis appropinquata ultionis excusatio: quum tam diu expectatus fuerit, & usq; ad mortem procrastinata puniõ. Caue tamen nequid ea mente facias, vt speres interim usq; ad mortem euadere impunitus, qd scias multos idem quod tu facitasse eo usq; impune. Non est cuiusq; hominis (vt aiunt) tuto adire Corinthu. At qui sane magis tibi timendum est, ne forte in te constituta exẽplũ iustæ animaduersionis: quo deiceps pte ceteri terreant, & caueat tuo exẽplo terridi similia ppe

DE MALE PROFITEN, RELIGIO.

trare. Irrogantur quotidie diuinitus plage: & quotidie inferuntur pro peccatis modo uni, modo alteri, uerba, & flagella: & si non agnoscas, nec paueas, nec tibi interim, quicquam ominaris aduersi. Verum & si forte contingat ut tu de tuis tantis flagitiis hic nihil supplicii patiaris, compertum inest tibi ex longanimitate illa diuina: aggregari super te poenarum cumulum: ut maiori certe malo tuo differantur, quam infligantur supplicia. Iudicium, quidem trahitur: sed non dissoluitur: ne adhuc pusillum, & scies. Manet te iugis fletus, horridus dentium stridor, tenebrarum carcer teterrimus, ardens gehanna, uermis æternus. Ante illud Valerii Maximi præclarissimum dictum fugit? lento gradu ad uindictam iram diuinam, procedere, tarditatemq; supplicii grauitate pensare. Consuevit esse immortales Deos, Cæsar in suis commentariis dixit, quos pro sceleribus ulcisci uelint, interdum eis res secundiores, & diuturniorem impunitatem concedere, quo grauius postea ex commutatione rerum doleant. Nec id sane iniuria Cæsar est opinatus: quum uideamus etiã in rebus humanis cum foenore sæpe exigi. Solere quicquid inuitores ad longũ tempus mutuauerint referendũ. Nulli profecto magis probatur infensus Deus, quam ei quem peccantem non flagellat, uel cui multa prospera male merito: donat. Idcirco Apostolus ad Romanos scribens ait. An ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? secundum autem duriciam tuam, & impoenitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die ire, & reuelationis iusti iudicii Dei: qui reddet unicuique secundum opera sua. Intellige ergo miser peccator lenitatem illam diuinam non polliceri tibi, ullo modo impunitatem tuorum peccatorum: sed sub blandiri, & prouocare ad poenitentiam: quam si pergas contemnere, tanto grauiori postmodum supplicio plectendus es, quanto maiori indulgentia fueras antea expectatus. An non percipis animo, ex ista tua pernicacia, & obstinatione peccandi

Rom. 2.

præter futurum, supplicium, quod te manet, quantum etiã infamiz, atq; dedecoris accumulatur tibi & uniuerſis ho-
nis: quando ex eiufmodi nefariis moribus, iam uulgo
peius audiat eccleſia Chriſtianorum, quam ſinagoga Ju-
deorum: & credis hoc tibi abire impunitum? Abertas
tu quidem, & uehementer falleris. Sed hæc intelligere
uolenti, ſatis.

Contra incontinentes, qui abutantur bonis eccleſiæ.

Cap.

XVIII.

Sunt etiam pleriq; (adeo ſe male habet inter impu-
dentes profeſſio caſtitz) qui licere ſibi putent ha-
bere concubinas: q; habere ſibi nõ liceat uxores: ſcet-
us profeſto nefarium, ac ualde deteſtabile. Nulla eſt
enim capitalior nequitia quam eorum, qui quum maxi-
me peccent, haberi tamen uolunt probi: & in re uetita in-
tra ſe opinionem quandam honeſtatis concipiunt: quaſ
les ſunt, quos modo dicebamus qui malint excuſare im-
probe uitium, quam honeſte diſcutere. O bone Deus
quanta eſt cæcitas, quanta eſt improbitas iſtorum. Gene-
ralis, & unica clericorum omnium ſponſa eſſe debet ec-
cleſia ſancta catholica, uel etiam eccleſia ſpecialis, cui
quique præeſt: quæ cum illa uniuerſa tamen una eſt,
nec ſciſſa ullo pacto, nec diuiſa, ſed maxime connexa, &
indiffolubili compacta & coaugmentata. compage ueſ-
luti in uno corpore cohærentium ſibi inuicem mem-
brorum. Nam ut ſcribit D. Auguſtinus, uniuerſa terra ex
multis terris, uniuerſa eccleſia ex multis conſtat eccleſiis.
Hæc ergo, quum legitima ſponſa ſit clericorũ, ægerime
fert obſcœnam ſibi pellicem præferri. O tempora, o
moreſ qui noſtri in ſcelicis: hæc tempeſtate ſuperinducte
à clericis pellices (de malis intelligo) ſtrata auro, & pur-
pura, ac gemmis undique pellucenſes magnifice ince-
dunt, domini dextræ accumbunt, appetuntur & ipſæ.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

cunctis dominæ: sponsa vero ecclesia, cuius dote ipsi
superbunt, & luxuriant, pauper, lacera semihuda, &
miserabili macie confecta, in sordibus iacet. Iacere in
quam despecta, & misera: atq; alienorum curæ male
commissa, & credita, vel potius impie derelicta: ut iam
præ turpitudine sponsi & contemni ab omnibus cepta
sit, & haberi vulgo infamis. Quid cedo tanta cum au-
ditate, tantaq; cum ambitione dotem surripis, si dedi-
gnaris sponsam? & tam despicatam habeas illius puri-
tatem? & tantopere pudicitiam stomacharis? Scio quid
sis dicturus, si ingenue uerum fateri uelis. Accepi, dices,
non ut amem non ut ornem, non ut pascam, non ut
custodiam: quin nec ut inuisam aliquando: sed lucrum
confectatus sum dotis, ut hoc fruatur interim & illam vel
expilando, vel etiam venditâdo prostituam. O insaniam
detestabilem: quid desipies miser! quousq; tandem abu-
ti posse condis Dei patientia? Heu cadit in quenquã tan-
tum scelus! O infelix homo quæ falsus sis, quæ aberras à uero
si speras istuc tibi sic abire, teq; sic delinquere impune.
An qui fecit oculos non uidet? & qui fecit aurem non
audit? & qui fecit mentem non considerat? An non cre-
dis foeditas impudicitia tuae foetorem suum ad celum us-
q; extralasse? Vbi timor iustorum iudiciorum Dei? ubi
imminentis iam iam mortis memoria: ubi infernalis gehē-
næ metus? & extremi deniq; illius iudicii horrida, atq;
terribilis expectatio? Sponsa hæc quidem tua sacratissi-
ma prostituta est lenonibus, & malo tuo ita contemni-
tur, opprimitur, laceratur, ut iam ex suis tantis opibus
non habeat, quo operiat nuda ac lacera membra corp-
poris infelicis. Tu tantos ecclesie prouentus tibi reputas
gratis datos: tu tibi persuades citra semetē, ac citra culturâ
cantando (quod alunt) aut (quod et peius) luxuriâdo
mereri tantas opes: quum tu helluo uorax nihil interim
de tuo conferas nisi uentrem? Iam dixi te errare uehe-
menter: sed non credis: uerum post pusillum temporis

cum tua maxima pernicie tunc certo cognosces quod
nunc euenturum non præuides: sicut multi elusio-
di iam damnati cognoscunt, & dolent. Quere (ut ait
poeta.)

Quàm uellent æthere in alto.

Nunc & pauperiem, & duros perferre labores,
Fata obstant, tristiciq; palus innabilis unda.

Quanto sane melius foret multis, putare, & fodere
quàm sese his sanctis ordinibus nequiter immiscere: &
tantis simul delictis oblectare: quos tam tristis exitus, tan-
taq; pernicies subinde maneat, & quæ tantis paulopost ex-
pendantur suppliciis. Bona quidem ecclesiarum (si for-
te nescias) ad usus uitæ necessarios æquo iure & clerico-
rum, & pauperum sunt: non autem exoletorum, & me-
reticorum; ac spuriorum canum, equorum, accipitrum, ut plæ-
runq; fieri a multis uidemus. Ex quo fit ut his iam nul-
læ opes sufficiant: & ardentissima pecuniarum cupidi-
tate semper flagrent, Iudæ est profecto sacerdotum talio-
rum non Petri, aut Pauli, aut cæterorum apostolorum,
atq; discipulorum Christi. Iudæ siquidem fuit loculos
habere, & parum, aut nihil de egenis curare. Sic & ho-
rum est quum ex nimia largitione & luxu defuit pecunia
negare patrem, filium prodere, uendere spiritum sanctum,
Iniq; sane partiris, qui de his tantis diuitiis maximam
partem effundis ad luxum: uel si serues eo seruas ut Mā-
monæ potius, quàm domino largiaris. An ignoras Ana-
niam ex eo qd non totum, quod promiserat, reddidit
cum Sapphira uxore sua sacrilegii, et fraudis fuisse dam-
natum: et tamen quod promiserat suum fuerat, uel a
seipso partum, uel a parentibus derelictum. Quod autem
de te iudicium censes futurum: qui non tuum, sed alie-
num, tam auare, impleq; dispertis: neq; (ut par est)
das egenis, quibus debet quicqd habes: sed tibi, tuisq;
in tuâ, tuorumq; maximâ perniciem totum diffundis: Quâ
graue sit hoc flagitium apparet manifestissimo exëplo

DE MALE PROPITEN. RELIGIO.

Leuit. 5.

In Leuitici libro, ubi legitur. Anima si præuaricans cære-
monias per errorem, & in his, quæ sunt sanctificata, pec-
cauerit, offeret pro delicto suo arctem immaculatum
de gregibus, qui emi potest duobus siclis, iuxta pondus
sanctuarii, ipsumq; quod intulit damnū restituet, & quin-
tam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui orabit p
eo. Verbi causa (ut sapienter interpretatur Origenes) si
furatus sit quinque nummōs, ipsos quinque restituere
tenetur, & alios quinque uno superaddito. Quæ et si al-
legorice, ut omnia alia interpretari possunt, tamen etiam
secundum litteram ædificare debent legentes. Valde e-
nim utilis, et admodum necessaria est eiusmodi obserua-
tio iis præsertim, qui ecclesiasticis rebus præsumunt: ut dis-
scant ab his, quæ in usum sanctorum, et pauperum ob-
lata sunt, cautius, ac diligētius abstinere: ne quid sibi frau-
dulenter assumant, et in usus profanos, et malos conuer-
tant: quum tam grauis sit eis postmodum facienda resti-
tutio: ut et reddere teneantur, quod iniique acceperint, et
duplum, et quintum plus duplo. Verum si id statuitur
de iis, qui per errorem præuaricati fuerint in rebus san-
ctificatis: quid statuendum de illis censemus, qui insidiose,
et fraudulenter agunt omnia et maximo sacrilegio si-
bi rerinent sacros redditus: qui mox secum male sint pe-
rituri, nec ad posteros, ut miseris sperant, ullo pacto transi-
turi? Dicitur sanè tibi, quisquis es, qui hæc moliris, quod
et Ananiæ olim dictum fuit. Non mentitus es hominibus,
sed Deo. Heu miserum seculum: quanto quidem la-
tius, atque in dies profusius clericalis ordo diffunditur:
opesq; affluentius suppeditantur: tanto religionis robur
magis magisque minuitur, ecclesia segnus regitur, accura-
tius spoliatur: tantumque uidetur detractum esse de me-
ritis, quantum diuitiis accreuit, et numeros: ut possimus
cum satyrico uate ita de nostris temporibus merito con-
queri.

Act. 5

Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis

Luxuria incubuit, totumque ulciscitur orbem.

Prodiit sanè iuxta propheticum illud, quasi ex adipe ^{Pfal. 72} ^{Deut. 32} iniquitas eorum. Proinde alibi dicitur incrassatus, impinguatus dilectus meus, et recalcitrauit.

De ploratio imminenti desolationis, et magni contemptus religionis. Cap. XIX.

Quid enim iam expectandum? Non ne adhuc in modico, et breui, (ut Isaias prædixit) Libanus conuertetur in Chermel, et Chermel in saltum ^{Isa. 29.} reputabitur? Candor scilicet ecclesiæ qui interpretatur Libanus immutatus est in molliciem foedam, quod est interpretatum Chermel. Quid modo sequatur uide, Chermel in saltum reputabitur. An est cuiquam occultum quanto nunc probro sit uulgo et sacerdotis, et clerici, et monachi nomen? quantaque cum nausea per ora quotidie laicorum lactemur. Non secus profecto nunc appellatio clericalis accipitur, quàm si prædonis, aut sicarii sonaret nomen: aut atrocis cuiuspiam magni flagitii uocabulum, quasi ea appellatione incestum, aut auaritiam, aut si quod peius est, obiectent, ac exprobrent toto ordini religiosorum, nullo habito bonorum discrimine. Inique sanè ac impie factum: ex improbitate malorum (quotquot hi fuerint) inuehi tam acerrime in omnes bonos: et quod deterius est, ac multo scelestius, de ipso sacrosancto ordine tam impudenter detrahere, eiq; maleo dicere impune. Quidnam attinet professionem, aut studium quodpiam uituperare propter quorundam uitia in quibus uersantur, qui eadem professione, studioque censentur? Iniquum sanè et perperam, ex improborum moribus, sanctitatem totius ordinis, ac sacratissimæ professionis uotum esse contemptui. Neque enim si Iudas proditor fuit, professio est ex eo apostolica ullo iure improbanda, sed illius duntaxat iniquitas, atque impietas,

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

qui peccauit tradendo Christum Iudæis. Quid si quis medicus interdum præuaricatus pro remediis uenena propinet; nõquid protinus medicina damnabitur? Nequaquam profecto; sed ille magis qui peruerse artis officio sit abusus. Sic pari quoque ratione, si uiderit quis sacerdotem, seu monachum committere aliquid calumnia, & probro dignum siue supplicio etiam graui plectendum, non est quod statim calumniet propterea sacerdotium, aut monachale institutum, quod est sanctum: sed eum tantummodo, qui deliquit quia iniquus est. Quia propter cui recte, pieque uiuendi cura est nequaquam se his laqueis capi permittat: ut ex eo quod male uiuatur a plerisque nostri ordinis uelit impie cum nefaria hereticorum factione aduersus uniuersam Christi ecclesiam coniurare. Quin potius rectum & sanctum ecclesie catholice & apostolice dogma secutus, malis tantum operibus inlacet, & doctrine sacre, et orthodoxe ecclesie placitis firmus fixusque adhaereat, iuxta doctrinam redemptoris nostri dicentis. Super catedram Moyse sederunt scribae, & pharisaei, omnia quae uobis dicunt, audite, et facite: iuxta autem illorum opera nolite facere: dicunt quidem, et nõ faciunt. Non est ergo quod rumpamur, et murmuremus; propter culpabilem uitam ministrorum Dei, nisi uideamus in his doctrine falsitatem, et dogma ab ecclesia alienum. In operibus quidem nullus nobis necessario proponitur imitandus, nisi solus Iesus. De cæteris scriptum est, Omnis homo mendax. Illud est enim exemplar certum, et solidum cunctis propositum, quod tuto, et sine ulla prorsus erroris suspicionem sequamur. Vnde dominus ipse. Quemadmodum ego feci, ita et uos faciatis. Quid enim attinet queri, quod quis male uiuat modo bene doceat; quum doctrinam magistrorum dominus dicat considerandam potius esse quam uitam. Veruntamen o quam doleo, quod non sint hoc loco tam excusandi turpes, ac perditii mores clericorum nostri æui, quæ

Mat. 23.

Psal. 115.

Ioan. 13.

damnandi: quodq; tanta fit syncære probitatis inopla
 abunde pius censerî possit, qui nihil agat impie: et ius
 stus satis qui nihil agat iniq; quû non sit amplius qui con
 sequatur sublimiora illa prænomina sanctitatis, quæ an
 tiquis patribus iure meritoq; suæ sibi peperere uirtutes.
 Quis nam unquam peius audiuit: quam noster nûc cle
 ricalis status, qui modo viget: quiq; una omnium uoc
 ce usurpatur, neq; a quoquam defenditur quicq; ab om
 nibus damnatur, et accusatur, et a nullo indicatur: qui
 ve inuisus, aut potius odiosus fere omnibus et à cun
 ctis expetitur. Flagrant quidem nunc ubiq; delicta, nec
 est qui extinguat: paucissimè noxia peccatorum pestis dis
 funditur, nec est, qui medeatur. Porro quis illic rerum pu
 dor: quæ uelut corporis, aut mentis integritas esse pos
 test, ubi abundant, qui delinquant, defunt, qui corrigant,
 nec reperiantur, qui condemnent: Cessere iura, legesq;
 peccatis: cœpitq; iam improbis uideri licitum, quod im
 pune, publice, palamq; peccatur. Scortandi iam nulla
 dissimulatio, quasi ille, qui hoc facere nolit, desipiat.
 O summum et immortalẽ Deum quale decus, quan
 tus honor, quantaq; auctoritas ob reprobatorum cul
 pam à bonis et à catholica iam recessit ecclesia, atq; in
 dies recedit. Heu qui contemptus iam cœpit, quæ ca
 lamitas instat, quæ strages, quod exitium. Nutat pro
 pecto nutat ecclesiæ sanctæ columen et corrosis prope
 modum fundamentis pronum ad casum, instar parietis
 inclinati et materiæ depulsæ labat. Parum iam parum
 syncæri usquam est, atq; si dicere licet, nihil firmi. Disper
 si sunt (ut ait eremita ppheta) lapides sanctuarii in capi
 te omnium platearum. Adest sane tẽpus qd nobis euãge
 lli sermo denũciat: dicẽs, Ecce iam securis posita ẽ ad ra
 dicẽ arboris: et merito qm̄ (ut in eodẽ legitur euãgelio)
 Omnis arbor quę nõ facit bonũ fructũ excidet, et in ignẽ
 mittet. Et, n. adducta ẽ. R. p. christiana in maximũ pristinę
 existimationis p̄dendo discrimẽ p̄ impietate multorũ.

Thren. 4.

Luc. 3.

DE MALÆ PROFITEN. RELIGIO.

Quis nam adeo cæcus est, ut non uideat quomodo pro ueteri pietate, ac sanctorum orthodoxæ religionis christianæ, omne iam impietatis genus successerit? Retrosam sanè cæsit probitas, atque in incertum cancri in morem uerso retro capite obambulat. Obscuratum est aurum, et in scoriam conuersum est argentum. Quæ uero pro his tantis malis sit ultio secutura: equidem uerè non ominari: proinde faciam Timanthis egregii filius pistoris exemplo; qui quod satis exprimere perniculo non ualebat, aliquo tunc colorum uelamine contegebat: ita ego quæ nec potumode, nec decenter explicare oratione possum silenti uelamento cooperiam: ut qui legant, et ipsi ariolentur quid hic esset dicendum. Non est sanè dubium, hæc sic diutius persistere non posse. Faxit Deus ut falso uaticinetur: et hæc omnia meliores habeat exitus, quàm speramus. Sed (ut arbitror) tanta est grauitas peccatorum, ut iuxta Ieremiæ uaticinium non possit hoc dominus ultra portare.

Iere. 44

In nefandam licentiam quorundam clericorum non agnoscentium peccatum suum. Cap. XX.

Hoc sanè in loco inuita & dolens nostra uersatur oratio, ut inde tamen expedire sese nescit, artissimis charitatis nexibus alligata. Vereri equidem incipio, ne is sermo duriusculus cupiam esse uideatur, quàm uel modestia uel mediocritas nostra patiatur. Haud enim ignoro quantopere admonitio ueritatis ostendere soleat aures multorum iam desuetas assentatorum uisio audire uerum; et salutare uoces bene admonentium consultorum. Nam si quando antea, in hac præsertim ætate apparet uerissimum esse illud celebre comici poetæ dictum. Obsequium amicos, ueritas odium parat. Amara profecto est ueritas, et quisquis sibi conscius est,

est in se ipsum dictum putat, quodcumq; de similibus dicitur. Moderandum itaq; nobis est, ac linguæ, calamoq; si sapiamus parcendum. Sunt, n. quidam a deo suis uitio is indulgentes, ut etiam putent sibi licitam esse peccare & propterea indigne ferat a quoquam, uel leuiter tangi uel prope conspici etiam si maxima indigeant curatio ne. Quoniam etiam tantum absunt quidam a pudore flagitiorum, ut flagitiis etiam glorientur suis: tanta est uis, & deperuatio male consuetudinis. Hi namq; quum ueri aliter honestius se se non possint, uana quædam patrocinia suis sceleribus machinantur, et quum turpissime uigant, uicere honeste contendunt, peruersæq; uirtutum nomina suis uitio inscribunt eisq; pro uirtutibus fauet. Quam rem quis neget manifestissimam esse hominis phrenesim? Sicut enim phanatici aut qui phrenesim patiuntur, & si multa agant, ac dicant turpiter, non tamen a quoquam reprehendi: quoniam nec pudoris, nec timoris quicquam sentiant: immo sibi & honestiores, & prudentiores sanis uidentur: ita profecto & his solet euenire ex longa consuetudine peccandi: qui quum multa nefaria committant tamen apud semetipsos honestissimi sunt, & propterea reicientes omnem castigationem, nullo metu iudiciorum, nullo pudore infamiae desinunt agere impudenter. Ah quanto melius esset his, si quicquam saperent, ut colligerent se aliquando & ut a uita clericorum, ita pauciter & a sacerdotis abstinerent: atq; si fornicarium consortio delectantur, oblectarent se interim uxore, dum licet: nam quandiu quis in minoribus ordinibus est constitutus, mutare propositum licet ac relicto præbendarum censu, licet uti coniugio si uelit. Quam ob rem non est quod quisquam istorum abutatur foeminis interdictis, quum fas sit eis si continere nolint, ducere uxorem, & matrimonio licite copulari. Quid queso clericis, qui redditibus sacris aluntur, cum scortis, cum fidibus, cum cytharistis? Quid scenicæ artes, quid choreæ? quid spectacula?

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

quid iactatae, vel interisae caligae: quid prolissa barba et
 compta: quid immodicus totius corporis cultus: ut pla-
 risq; sollicitudo malor sit. de corporis ornatu, quam de
 sua, aut de commissi sibi pupilli salute: malentibus sit
 comptos uideti, quam honestos: atq; pexatos pulchre,
 quam egregie probos. Sunt & qui initiari sacris contem-
 nunt, ac dedignantur ferre tonsuram in uertice, quasi apud
 eos tantummodo decorum sit sacerdotis, & sacris pro-
 uentibus abundare, initiari uero, aut rem diuinam facere
 sordidum: ut merito prouerbiale illud carmen huic ho-
 stiae aetati conueniat. Plures thirfigeros panecos est cen-
 nere bacchos. Si quidem qui ueram religionem, et chri-
 stianam pietatem pure, ac sincere teneant pauci sunt
 qui autem umbram, & imaginem, utiq; plurimi. Sed quid
 laelettus esse potest quam sacrum illud stipendium in
 ministeria sancta dicatum, inq; sine ullo officii opere sus-
 furari, atq; in profanos usus conuertere: Habere enim
 quaesitum religionem, & aucupari sub titulo pietatis di-
 uitas, non modo turpe est, ac sceleratum, sed faciles-
 sum, et impium.

Contra eos qui facultatibus ecclesiasticis abutuntur,
 cum adhortatione ad resipiscendum, & de tre-
 mendo iudicii die. Cap. XXI.

P Ræh dolor discrutior animi, & rursus uel inuitus
 præ dolore in uerba plena reprehensionis prorū-
 pere cogor: æqui boni quaeso facite quicquid dicit
 zero: nec offendant nos ueritas dictorum, si quid, qd uobis
 minus fortasse placeat, audieritis. Te hic alloquor im-
 pudēs, quisquis es, (nam bonos ubiq; & semper excipi-
 mus) te inquam alloquor, & appello: qui sacris sacerdo-
 tiorum spoliis ditatus, & auctus nihil minus facis, aut ca-
 ras quam sacra, quam pietatem, quam pauperes, quibus
 ex officio tuo, licet negligas, es tamen datus, tutor patro-

nas, & defensor. Tu si quidem uentre tumes, & ex pridis
 nis cruditatibus quotidie hesternum rictas: tu mollibus
 stragulis operus ad multam lucem fertis: tu cutem euo-
 ras, unguenta oles, genio, & libidini indulges: te spacioſa
 atria accipiunt, tibi uestes innumerae à carie, & a tineis ul-
 ſantur: pauperes uero, quorum necessitati hæc omnia,
 quibus frueris, legata fuerunt, immo Christus in pauperis
 bus, non habent quo sub te dum sese receptet humo na-
 da laeent pene nudi, macie, frigore, fame fordeq; confos-
 ſi. Tu arca posita ludis, & mille nummos damnosa pere-
 ditus noctis alea: quum interim multæ uirginès, quæ
 poterant ea summa ac minori etiam honeste nubere, eo
 gente inopla nefarij uirginitatem suam misellæ prostituta
 ant. Attende miser & infelix homo quod iudicium; &
 quis exitus imminet tibi: quum tamen securus ludas,
 teq; in malum tuum cunctis uoluptatibus oblectes. Ve-
 nit profecto uenit, atque tibi cito aderit ille tremendus,
 & inuitabilis iudicij dies: quando frustra sine ullo ince-
 ptoris fructu absque ulla spe misericordiae præ summa
 doloris angustia miserabiliter eiulabis, illud prophetæ
 cum uerbum, dicens: montibus cadite super nos, & colli-
 bus operite nos. Vah tibi, uah etiam atque etiam ti-
 bi. An ignoras oportere manifestari te ante tribunal
 Christi tibi te miserum urgetur dura populorum accu-
 satio, iusta ac grauis subditorum querela prælatis suis ascri-
 bentium quicquid delinquerint, & quicquid commiser-
 int, mali. Quid ni ascribant: quum quos itinere, atq;
 tertaminis duces acceperant erroris eos, ac defectionis
 habuerint persuasores: fuerint que eis pro pastoribus im-
 postores & tanquam lupi in caula, ut dici solet. Accusabit
 nempe iniquos prælatos etiam ipsa mater ecclesia:
 & proferet templa dissipata, aras destitutas, sacra om-
 nia profanata, gregem suum dispersum, & perditum.
 Astabunt tibi sane & ipsi fundatores sanorum atq; templor-
 um, ut de prædijs, atq; redditibus iniquè possessis, & ma-

Luc. 23.

DE MALE PROFITEN, RELIGIO.

se dispersis exposcant tunc expensum tibi referri, atq; ra-
 tionem reddi in quos usus, abierint census fructusq; tot
 tantorumq; prædiorum. Arguent præterea sua unum
 quenq; peccata: & omnia crimina quâ tumuis abdita uel
 luti male curata ulcera in superficiem cutis foras erum-
 pent & erit unicuiq; pro ueritate conscientia: quatenus sua
 quisq; iudicio reum sese fuisse censebit, et æterno sup-
 plicio dignum. Nusquam latere poterit infœlix pecca-
 tor, nulla ei spes, nullum profugium. Tunc palam facit
 et iram suam, pariterq; iustitiam contra peccatores De-
 us. Et si iustus (ut apostolorum princeps ait) uix salua-
 bitur, impius & peccator ubi apparebit? Quid faciet
 uirgula deserti, ubi in tanta trepidatione, & terrore con-
 futietur cædus paradisi? Quid faciet agnus, ubi aries,
 trepidabit? Horrendum est (ait Apostolus) incidere in
 manus Dei uiuentis. Non ibi amicus, intercedens, nõ
 precium redimens, non aduocatus defendens tibi ipsi
 pro te in tanta corona erit dicenda sententia: Quis nam
 poterit apud illud tremendum tribunal cuiquam præsta-
 re patrocinium, aut pro se ne dum pro alio hincere qui-
 pliam in tanta, & tam aperta luce ueritatis? Quæ uenia,
 aut probabilis excusatio erit ibi coram eo iudice, qui nec
 uerbis flecti, nec falli ullo dolo, nec corrumpi ullis præ-
 cibus, aut præmijs potest? Nunquid te fortassis defendet
 bona opera, quæ non fecisti aut sancti, quorum disci-
 plinam spreuisti: aut angeli quorum contubernia repulsi
 sti: aut eleemosinæ quas non dedisti, aut auare dedisti?
 Heu qd nõ erit illic usquam aut defensionis, aut excusatio-
 ni, aut deprecationi locus. Seductores tuos forsan cau-
 saberis, & in alienam malitiam culpam tuam transferes
 sed id tibi nihil magis proderit, quàm profuit Adæ iudi-
 ce Deo in mulierem occasionem peccati transferre nec
 rursus Euz, in serpentem. Omnia nuda, & aperta sunt
 oculis Dei: ipse quidem est testis, qui & iudex: cognitor
 idem, qui et inspector nec tantum factorum, uerum etiã

1 Pet. 4

Hebr. 10

cogitatum. At qui uero nulli exactius actorū ratio præ
 standā est, quā præpositis: ac prælati: quippe qui Chri
 sti uites in terris gesserint. Si enim in sacris literis maledi
 ctus dicitur, qui opus Dei facit negligenter, quid quæso
 erit ei, qui egit illud idem etiam fraudulenter: Nihil pro
 secto tunc proderit diuitiis, aut honoribus affluxisse: sed
 pie, caste, atq; innocenter uixisse. Opera illic singulorū
 in mediū deducuntur: ut boni malive, quod quisq; gesse
 rit, uel premium scapiat uel supplicium. Sed si uix repe
 nitur, qui ibi ualeat pro seipso satisfacere: quid hic faciet
 quæso qui præfuit: cui non de subditorum minus, quā
 de propriis peccatis ratio subitissime reddenda est? Du
 sistimū iudiciū inquit Salomon, his qui præfunt, fiet. Vn
 de propheta ea de re ualde sollicitus, aliorum errata sibi
 postulat ignosci, dicens. Domine ab alienis parce seruo
 tuo. Ibi ergo sicut nullus erit, qui sua possit prætexere
 in tam manifesta ueritate iudiciū: ita neque erūt
 ullæ præces, quæ placare iudicem possint in tanta seue
 ritate iustitiæ: nec ullæ occasiones, aut causæ quæ differ
 re, aut declinare sententiam iudicantis ualeant in tam no
 tissimo tempore, sine, & clausula omnium sæculorum:
 ultra quod non erit amplius, uicissitudo dierum aut no
 stium, nec annorū computatio, sed perennitas absque
 tempore sempiterna. Non fratrem frater redimet, non
 amicus amicum: quin neq; ægeli, neq; sancti quoquo nomi
 ne, aut merito censeantur, tunc pro peccatoribus orabūt.
 Exemplo sit diues ille delitiosus: qui q; Lazari mendici
 miserus non fuerat, quum igneo æstu acerrime apud in
 feros torreretur, & aquæ tantum guttulam Abraham pe
 tisset, nō potuit impetrare. Quanto ergo melius est tem
 pestiue providere salutis nostræ, & cauere nobis: nec tantū
 facere has momentaneas uoluptates, ut subeamus tam
 graue iudiciū: & illam denique sempiternæ damna
 tionis sententiam audiamus, quā exasperatus indigna
 tione iusta dominus, ore fulguranti aduersus impios de

Iere. 48

Sapi. 6.

Psal. 33.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Mat. 25

tonabile, dicens **ITE MALEDICTI IN IGNEM ÆTERNVM.** qui paratus est diabolo, & angelis eius. Quis tam ferrei quoque pectoris, quem sententia hæc & iudicium istud non terreat? Quid tam alienus à Christiana pietate, qui hæc non credat, atque expectet futura? Quid in causa ergo quod ista non cogitas? non attendis? non paues? Certe aut saxeus es, & nihil sentis aut. exlex, & nihil credis. Nam quis cunque non timet hæc, profecto non credit futurum esse iudicium, quod si crederet, aliis sane operibus sese ad id pararet, quam istis, quæ videmus nunc a multis ex nostratibus fieri. Verum haud procul abest, quum vel inuitus, non iam uerbis amplius, & scriptis, sed rebus ipsis id esse uerum credas: edoctus passione ipsa poenarum, quibus iusto Dei iudicio subiiciendi sunt omnes iniqui. Ah miser quanto tu eorū iudicio conuulsus ceris fuisse Esau stultior, qui pro uilissima esca ciceris cesit fratri sua primogeniti iura: quum, & tu pro tantillo uoluptatis bolo, perdidideris regnum coelorum. O flendam, & lamentandam eorum stultitiam, o uesana capita, o pectora cæca, o mentes cemeris (ut aiunt) tenebris inuolutas: qui hæc non uiderint, non attendunt, non considerant. Audi quid de his ipsis rebus Ioannes Apostolus in Apocalypsi testetur, Quid tantum glorificauit se, & in delictis fuit, tantum date ei tormentum, & iustum. Aut illud Esaiæ. Detracta est ad inanos superbia tua, concidit cadauer tuum, subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erit uermes. Quod uero tunc illis plane melius fuisset, latuisse obscuris, & sub modio, quam super candelabrum constitutis, pro luce & splendore populis furum tantummodo, & tenetras induxisse.

Apoc. 18

Esa. 14.

Haud multum interesse in peccatis libidinis an monachus, an clericus peccet. Cap. X. XII.

AT qui modo ne forte quæ diximus uideantur de secularibus tantum clericis dicta, et non de his etiam qui damnatis publice sæculi moribus relicto; parentibus ac domo & cognatis, abdidere sese claustris, ut in congregatione, et conuentu monachorum communi uictu extra tumultum pacifice & quiete ætatem agerent: adducamus hos ipsos quoque huc in iudicium: quando plerique eorum et si profiteri uideantur sanctiorem uitam, efficiantur tamen interdum: omnibus tam clericis, quàm laicis turpiores. Quæ enim defensione, quibusue argutis tueri sese possunt: hi ut improbilissimi omnium non habeantur sint, si quando post tantam abdicationem reuerſi rursus ad uoluptatum luti, depræhendantur in omni sceditate impudentius quàm ceteri uolutari? In officio continendæ multum laboris ac difficultatis secularibus clericis afferunt mulierum frequentia, tum hominum, sæcularium, ædificæ, atque necessaria conuersatio: quod potissimum in excusationem fragilitatis solent ipsi adducere, quamquam nihil horum illos propterea à turpitudine fornicationis excuset. At his nulla ferme datur extrinsecus occasio peccati: nulla uel rara opportunitas fornicandi, nisi quam solicite, et longo studio, ac labore uententur: attamen dicere de his amplius quam dictum est de clericis, & sacerdotibus in communi mihi non uidetur expedire. Non enim diuersa ullo iure censenda sunt præmia seruatæ castitatis aut suplicia uiolatæ pudicitie, regulariũ, & sæculariũ clericorum, quicquid è utroque nõ tantum impolluto corpore, sed & mente incorrupta esse oporteat, atque ab ipsa uenere tã ope, quàm desiderio cõtinue: quæ quæ interdum tanto appeti solet ardentius quanto eius usus est arctius interdictus. Nã sæpe quo magis facultas peccandi intercipitur, eo magis animus malis desideris irritatur quatenus plerumque contingat, ut cui peccare licet; peccet minus, et languescatque libidinis impetus licentia. Hæ

DE MALE PROPITEN: RELIGIO.

bet siquidem hanc naturam humanum ingenium, ut ferè ad ea quisque ardentius feratur, quæ fuerint interdita: contra uero moueatur ad data, & cõcessa tepidius. Quæ uã obrem, horum continentiam & incontinentiam æquo iure uel laudandam, uel damnandã censemus nobilissimam etiam sit tutiori loco degant: quæ seculares, nec tanta habeant occasionem neque opportunitatem peccandi. Mens tanque humana, ubicunque corpore existat carnalibus insultibus carere non potest: quod et Apostolus affirmat dicens. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim inuicem aduersantur sibi, ut non quæcunque uultis, illa faciatis. In hoc ergo consilio constituta est humanæ mentis captiuitas, pariter & triumphus. Quæ uere nihil plus est in cõspectu, ac frequentia foeminae, quàm in solitudine, aut in confortio uirorum in corrupta mente cõsiderare atque pari laude censendum est in tegetatem castimoniz animo, sicut & corpore custodire. Cõtinetia, de qua hic loquimur, nõ tãm est nõ potest uoluptuose, sed nec ètarnis motibus assentiri libidinosæ in quo sane facilis est unicuique ex æquo lapsus: siue is in frequentia, siue in solitudine maneat. Non enim pudicitiz ratio ei constare ullo modo potest, qui sit animo impudicus: quoniam (ut dixi) castitas non tam corporis, quàm mentis integritate pensatur: nec ferè opere ipso magis, quàm consensu, & deliberatione uiolatur. Extat memorabile beati Basilii cæsariensis episcopi dictum. Mulierem ignoro, et uirgo non sum. Existimauit homo castissimus uirginitatem non tam abstinentia libidinis, quàm mentis integritate compensanda esse quando nec corpus ipsum, ut Lucia uirgo dicebat, corrumpi potest, nisi de consensu mentis. Et quis potest dicere mundum est cor meum, ut in diuinis literis legitur. Oportet ergo si uolumus integritatis fastigium attingere, eleuare nos supra corpus, & mentem nostram omni prorsus sorde purgare: et quanto facilius, & pronius est in ea delinquere, tanto maiorem

Gala. 5.

custodiam, diligentiamq; adhibere, ne quid inimo ror-
dis lateat forditatis, et ne forte habeamur de numero Prou. 20.
phariseorum, quos dominus in euangelio increpauit di-
cens: Vah uobis scribae & pharisei hypocrite, qui mun-
datis quod foris est calicis, & paropsidis, Intus autem ple-
ni estis rapina & immunditia. Pharisee ecce munda pri-
us quod intus est calicis, & paropsidis, ut fiat quod foris
est mundum, Tres differentias peccati ponit, D. Augusti-
nus tanq; tres mortes, In corde, in facto, in consuetudine, Mat. 23.
& ideo tria genera mortuorum in euangelio a domino
suscitata memorari. Primum in domo suscitatur is, qui as-
sentitur peccato in corde, sed opere non deliquit: suscitatur
extra portam is, qui ad effectum produxit assensum:
postremo in sepulchro foetidus is qui post peccatum, uel-
tio etiam malae consuetudinis, quasi sepulchri mole com-
pressus, & uelut alligatus diutius laet. Addas modo si
placet, & diuitem illum purpuratum quartum defunctum,
qui nequaquam legitur suscitatus, sed apud inferos pere-
petuo incendio damnatus per quem significatur ille, qui
post peccatum nunquam resipiscit: sed in suo sibi delicto
complacens peccata peccatis accumulatur: is nunquam ui-
uificatur, nec ullo munere amplius adiuuari aut resurge-
re potest destitutus a gratia et obstinatus in peccato. Virtus
ergo integra, illibataq; castitatis illis duntaxat tribuenda
est, qui & corpore, & mente casti perdurant: in quo & mo-
nachis, & clericis negocium par est. Quam ob rem non
est cur hos, uel illos, inuicem separemus quasi illi in lu-
brico, & hi in praerupto uersentur. Mihi namque par ho-
nos, & aequalis uirtus esse uidetur, & eorum, qui fortiter
tuentur in cenia repugnando: & eorum, qui obsidionem
constanter sustinet tolerando. Vnde legimus praedam,
quam de Malechitanum manibus Dauid redemerat, sic
diuidendam mandasse, ut aequa pars esset, & descenden-
tibus in praerium, & remanentibus ad sarcinas.

DE MALE PROMITTEN. RELIGIO.

Monachos & clericos pari reprehensione dignos
si turpiter uiuant. Cap. XXIII.

QUAM res ergo sic se habeat: quid refert hos, uel illos separatim potere: & communē professionem secare in partes: quasi monachi alterius sine religionis, quàm clerici, & non potius idem in Christo: ut nihil dicatur in clericos, quod referri non possit ad monachos, qui, ut uulgo nominantur, fratres sic & re ipsa fratres habendi sunt clericorum. Minime ergo conuenit, quæ ita coherentiã sunt natura, oratione, seu opinione distinguere, ac separare: quandoquidem Christianorum ordines in unum quasi corpus coalescant, ut dissolui sine magno sc̃g̃itio non possint: quamquam inter se cognomine, cingulo, calceo, colore, aut alio quouis modo uideantur uulgo differre. Euenire mihi quidẽ in hac re uidetur idem, quod in humano corpore, in quo quamquam aliud sit pes, aliud manus, oculus, uenter, lingua, & cætera id genus membra, ita tamen singula corpus efficiunt, ut uni capiti cuncta subdantur: & coherant cum res in quo corpore. Nullus itaq; esse debet disfidii locus, ubi unus animus omnibus esse debet, idemq; uitæ modus. Nam quantum ad Christianæ religionis sacramenta pertineat, eadem professio est omnibus, similis caracter, eadem potestas ligandi, atq; soluendi, idem Deus, et dominus Iesus Christus, haud dispar gratia, equale præmium una fides, unum baptisma: item omnibus pariter dictum est. Sancti estote, quia ego sanctus sum dominus Deus uester. Dicat fortasse quispiam monachos ob sanctioris sequestrationis propositum, si fornicentur, grauius peccare quàm clericos, qui in sæculo sunt: quoniam sicut magnæ laudis datur bonum extitisse inter malos, sic contra magno dedecori esse malum, & improbum effici inter bonos: atq; quãto longius relicto sæculo a foedis uoluptatibus recesserunt, tanto foedius eas ipsas uerso retro pede reperiscere. At ego utcumq; sit, hos ab illis seorsum

aliter castigare nō ausim, ne sub orta inde suspitione uel calumniæ uel distractionis (quod absit à me) ad contrarietatem omnia accipiant, & exacerbentur ex eo magis, quàm corrigantur. Eos tamen nequaquã ferendos esse cãleo, qui recedentes à collegio ac uotis monasticis, ad sæculum interios præsentia quauis ratione, transfugint, quũ pro comperto habeatur ferẽ eiusmodi homines improbos esse, atq; uel ex eo in primis male audire; et ab omnibus uulgo foedisimæ cuiuspiã turpitudinis & occulte fraudis suspitione traduci. Verum si quis forte bonus inueniatur ex his mihi nihil imputetur: sed potius laudetur Deus & ei maiore in modũ de tã rara aui, quæ (ut aiunt) nigro ẽ simillima cygno laudũ uota soluamus. Sed nec si si similiter sustinẽdi sunt, qui cõtractis supcillis, & frõte cõficta, & obtorto collo finguntates p. uiam psalmos diglutiãt, ut inuidiã cæteris faciat, & sibi captẽt ex aliorũ cõceptu auctoritatẽ: qua postmodũ securi reliquos sacerdotes seu monachos impie & inhumane detrahendo dilacerẽt, quasi ipsi soli sint amici Dei, alijs uero et neq; et reprobi et inuides serui: quĩ tñ plerũq; ex his (ut in omni ordine hominum est uidere) tanq; tragicã psona, uultu, habitu, et uerbis tantũmodo uirũ bonũ agat, in reliq; uero improbissimi sint: non in ueritate abulãtes, sed in fictione, et inẽdatio, tanq; hypocritæ tristes, ut laudẽtur ab hoibus. Hic uero de his loquimur, qui quũ inq; in se ipsi sint de aliena pbitate sese lactãt, quasi ex eo iusti esse possint honesto in collegio cũ iustis uersantur: nec miseri intelligũt qdũ supbe introrsus in seipsis incedũt, pitiori sunt in humilitate suã tã arrogãter inflata: q; qdẽ nō disciplina Christi, sed spiritu Antichristi puehitur. At q̃to rectius illi, q; nihil sibi arrogant, neminẽ inessunt, nulli contumeliã dicunt: sed qua gratia quisque præcellit, eam in medium conferunt, et ad communẽ Christianæ religionis gloriã transmittunt, non suam, sed ubique Christi laudem procurantes. Nam illius duntaxat monachi uita laudatur: (ut ait

DE MALÆ PROFITEN. RELIGIO.

D. Hieronymus) qui uenerationi habet sacerdotes Christi, nec detrahit gradus, per quem factus est Christianus. Sed monachorum claustra relinquentes, ad nostros in seculum reuertamur.

Minime tutam esse conscientiam, ubi suspectæ mulieris cohabitatio arguit impudicitiam, Cap. XXIII.

Sunt autem quidam ex nostro ordine adeo parum curantes bene, maleve de se dicatur, ut nullis legibus, et nullo uel famæ, uel honestatis amore, ab inmeritis mulierum consortio subducere sese uelint. Quam imo patrocinia turpitudinis sub honestis nominibus: aut charitatis, aut necessitatis, aut cognationis improbe sibi effingunt atque uideri uolunt honeste, & caste uiuere, quum tamen ab omnibus uulgo habeantur impudici. Quanta uero, & quam turpia ex eiusmodi suspecta cohabitatione quotidie pululent opprobria, et quam mala in populis concipiatur opinio propterea contra clericos, nemo est qui nesciat, nisi qui ex assuetudine mali obduruerit ad obtestantium uoces, & didicerit probra, & contumelias nihilo plus facere, quam aut manes crepitus, aut uoces balbutientis infantis. At qui uero si recte sapimus, tam æquum est nos res ista facere, quam facile carpere nos uulgo solet, atque huic morbo pro se quisque nostrum mederi maxime debet, et ea præstare, quæ non tantum culpa quacunque in signi uacet, sed etiam uel tenuissima suspitione turpitudinis: ut (iuxta illud) Beneficientes obmutescere faciamus imprudentium hominum ignorantiam. Sed nec princeps quoque apostolorum Petrus omnem conscientiam probat: sed eam tantum quæ cum modestia, & timore bona esse cognoscitur. Alii enim conscientiam habentes bonam, ut ex eo quod detrahunt de uobis confundantur. Nam nihil iniquius murmure, & iudicio populari: quod pro il

1 Pet. 2

1 Pet. 3.

bito in quemq; grassatur, & rumore quantumlibet ar-
 num effuse pro comperto publice, palamq; disseminat.
 Quo circa nullum est aduersus calumniantium morsus
 magis presentaneum remedium, quam minima quaq;
 non solum culpa, sed et suspicionem culpe uacare. Propter
 rea procurandum nobis est, non tantum ut pudice uiua-
 mus, (et si id imprimis omnibus praestandum est) uerum
 etiam ut bonum habeamus testimonium ab eis qui fo-
 ris sunt: ut quicquid a nobis agitur, tam optimi cuiusque
 iudicio, tum etiam multitudinis testimonio comproba-
 tur. Populo enim scire q; (ut dicitur) sciendum est.
 Conscientia quidem satis est nobis: sed pro aliis etiam fa-
 ma boni nominis necessaria est. Vt unque ergo haben-
 dum, pro nobis quidem conscientia, pro aliis uero hone-
 sta, & sincera fama: quam, quicumq; tantum sibi, conscien-
 tia q; suae confidit, ut negligat, crudelis certe est, atq; inh-
 manus: et is praesertim, qui apostolicum locum tenet: cui
 q; dictum est: Luceat lumen uestrum coram hominibus: ut
 uideant opa uestra bona et glorificent patrem uestrum,
 qui in caelis est. Spectaculum nanque facti sumus mun-
 do, angelis, et hominibus: ut ait Apostolus. In formoso
 quidem corpore, non ulcus, aut strugia solum, sed & na-
 uis, & exigua quacuis macula solet esse dedecori. Paru-
 profecto prodest nos castos esse nobis, si interim nostra
 culpa impudici habeamur uulgo ab omnibus. Nempe
 oportet (ut scribit Apostolus) prouidere bona non solum
 coram Deo: sed etiam coram omnibus hominibus. Et
 rursus alibi. Bonus inquit, odor simus Deo In omni lo-
 co. Quantum uero entendum nobis sit, ne quid scan-
 dali nostra causa fratribus nostris occurrat, idem nos opti-
 me suo exemplo docet his uerbis. Si esca (inquit) fratrem
 meum scandalizat, non comedam carnem in aeternum,
 ne fratrem meum scandalizem. Non enim tam refert
 quid, aut qua mente quicquam faciamus: quam quo
 modo hoc factum alii, & praesertim uulgus accipiant.

Math. 5.

1 Cor. 4.

2 Cor. 8.

2 Cor. 13.

DE MALE FRÖFITEN. RELIGIO.

Si quidem parum momenti affert ad ædificationem populi, si probus, ac castus tibi sis, nisi talis etiam habearis. Nam longe sane præstat, quo ad negotium fidei, eos, a quibus exempla recte uiuendi sumenda sunt, esse opinio- nis honestæ, et a cunctis laudari: quam rem ipsam habe- re bonam, atque uulgo damnari. Quam ob rem tum demum scias conscientiam tuam uitam esse, quam oc- casionem male de te sentiendi nullâ præter alluci: qui- quæ ita uitas, ut ne scindilla quidē ex moribus desiliat tuis quæ sinistra cuiuspiam rumoris tibi consistere possit inci- dium: alloqui in qui in sceleris obtrektoribus, quum eis ipsis obtrectandi tu ipse fomitem sumministras. Expedi- ergo si quid mali dicitur de nobis, omnes occasiones mali illius quodcumque illud fuerit, præcidere: statim: con- tra uero si quid boni dicitur, occasiones omnes omni no- stro studio ac sollicitudine augere ad dei gloriam. Nam esto, quod conscientia tua nullum peccati uulnus habeat: at habet tamen sparsus rumor ignominiae cicatricem; quam ostendat pro uulnere: quoniam difficile est homi- ni uel iusto eos, qui foeminarum consortio delectantur, non iudicare impudicos. Consule ergo famam, et salua sit tibi undequæ et continentia, et integritatis opinio, ut ea cæ- cæ sit tam foris, quam domi luceat. Lucebit autem ut uo- lumus, si bene nota, ac probata a quis simul atque iniquis fuerit tua uitæ ratio: ac si cunctis ita publice, palamque cõ- stiterit, ut ne fingere quidem quisquam audeat de te cri- men, quod nulli pueret posse esse probabile.

Quam uolentam pariat suspicionem usri mulie-
risq; consortium Cap. XXV.

Hic fremat, & murmuret quiuis licet, dicam tamē
quod sentio, et quod negari ulla ratione non po-
test. Quonam modo queso poterunt illi ip-
si aut excusare culpam, aut dissimulare flagitium, qui

unâ cum suspectis mulieribus unas ædes cohabitant?
 uni mense accumbunt ad unam lucernam uigilant et uno
 denique igne calefcunt! Quis nam precor te rursus in
 tanta familiaritate, et tam obuiâ mulieris aspectu oculos
 quandoque ad concupiscendum non flectat! mentem
 non traducat ad turpia! Et tamen ex saluatoris nostri
 sententia non tantum facere in his quicquam turpiter,
 sed etiam concupiscere est criminofum, sed iuxta
 illud uel qui uiderit mulierem ad concupiscendam
 eam, iam moechatus est in corde suo. Constat enim Math. 9
 ad perfectionem castimoniz, non sufficere continentiam
 corporalem, nisi iungatur etiam mentis integritas:
 quoniam corrupta et contaminata mente corpus
 ipsum syncærum esse nullatenus potest. Sed quæ
 tam solida mens in tam lubrico, ac præcipiti lapsu humanitatis
 fragilitatis stare poterit, ut aliquando non subuertatur
 et corruat! Flamma (ut alunt) fumo proxima est.
 Nunquid ait Salomon: potest homo abscondere ignem
 in sinu suo ut uestimenta illius non ardeant! David
 sanctus Viriæ uxorem se lauanti Prou. 6
 longe conspicatus, exarsit in concupiscentiam, et parauit
 adulterium. Num tu illo sanctior: ut foeminas et
 intueri propius, et cum eisdem confidere, colloqui,
 ridere, et commorari tuto sine fornicationis periculo.
 Non est, id (mihi crede) uelle seruire castitatem,
 sed prostituere: non spiritui seruire, sed carni,
 non denique aliis exemplum recte utuendi præbere,
 sed scandalum. Quidnam mirum si tantopere uiri,
 et mulieris consuetudini male fidetur: quum soleat
 uel ex lapidum ac tritu ignis elicere! Quid est ista
 mulier tibi? mater nê? soror? amita? aut neptis?
 uxor certe esse non potest. Quid quæso opus est assidue
 oblitcere te periculis sine causa? atque de industria
 ultro hostem tibi intra cubiculi limen inducere? Maxime
 profecto dementiæ est, atque ignorantiz, id appe-

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

tere, quod semper nocuerit: nec cauere uelle, ne tu inde pereras unde tot alios perisse cognoscis. Quid necesse tibi ita frequenter pugnare, ut te quotidie oporteat certo cum danno, & dedecore aut cadere, aut dubie cum solis citudine, & labore superare? Lubrica sane spes eius est, et peruersa confidentia certis sese periculis exponere quum possit securius abesse, et saluari absque ullo discrimine, Ecquis negligens, & incautus euadet, ut à tot, tantisque laqueis non capiatur quādo (ut ait Comicus) qui cauet ne decipiat, uix cauet et iam quum cauisse ratus est, saepe is ipse cautor captus est. Nempe sani hominis nō est consistuere sese in lubrico, ubi insidere, aut ingredi, sine casu aut prolapsione uix possit: quū liceat, si uelit, esse et uiuere in tuto. Nolite inquit Apostolus, locum dare diabolo quod est, non committere sese temere tentationibus, ac tradere seipsum daemōni superandum. Nam si hostis foris obsidens nos oppugnet, uix rauris, & munimentis aetetur quāto is praeualebit acrius, si intra muros coeperit insurfare: atque si multi qui in ea re melius cauent, et contra eiusmodi hostes portas claudunt, quandoque superentur: quid illis quaeso erit, qui ultro patefecerint ingressum? Multo tutius, atque melius est (mihi credite) procul esse a periculo, et perire nō posse, quā temere dormientem in ripa, uel circa puteum saltantem (ut aiunt) stare casurum. Nemo tutus esse durius potest qui periculo est proximus. Non erubescit beatus Hieronymus toties in eo certamine probatus, fateri formidinem suam. Fateor inquit imbecillitatem meam: nolo spe pugnare uictoriae ne perdam aliquando uictoriam: si fugero, gladium de uitaui: si stetero, aut uincendum mihi est, aut cadendum. Quo circa ait. D. Augustinus. Qui cum mulieribus; habitantes putant se castitatis obtinere triumphum, ignorant se apud Deum dupliciter reos esse, & quod seipsum in periculum mittant, & aliis exemplum peruersae familiaritatis ostendant.

Ephe. 4

Nihil

Nihil referre quo quis animo domi habeat mul-
 lierem, quum habeatur propterea à cūctis
 impudicus. Cap. XXVI.

Non est ergo ut excusbes factum, & conscientia te
 absolvas tua: quasi bene tibi cōficiis fis: quum ni-
 hil referat quo animo facias, quod factu turpe
 est, & plenum scandalis ut perire possit infirmus frater
 in tua conscientia pro quo Christus est mortuus, ne peri-
 ret. Si quidem facta cernuntur, animus autem uideri non
 potest. Et propterea legitur, q̄ quum Lyfander Laces-
 demonius quendam militem grauiter increpasset; qui
 de uia flexerat, eiq; excusanti q̄ ad nullius rei rapinam
 ab agmine recessisset, ita respondit. Ne speciem quō-
 dam rapturi præbeas cuiquam uelim. Hinc etiam Aris-
 tippum philosophum legimus à sapientibus uiris fuisse
 acriter redargutum: q̄ quum Laidem formosissimum
 scortum impensius coleret, suum uitium hoc argumen-
 to, uel cauillatione potius defendebat: ut diceret, multū
 interesse inter se, & ceteros Laidis amatores, q̄ ipse ha-
 beret scilicet Laidem, alii uero à Laide potius haberen-
 tur. Attamen nihilo propterea minus infamis est à cūctis
 habitus, quàm ceteri qui infano amore capti tunc
 ad Laidem consuebant. Quid nam refert (ut ad te re-
 deam) quo animo mulierem domi teneas, quum te uulgo
 omnes habeant pro lenone? Vulgus nanque quum
 ignorat uerum, opinionem, rumoremq; uulgi spectat; ei
 q̄ fauet pro uero. Proinde uniuersæ suspitiones etiam fal-
 sæ, & que cauendæ sunt, ac ueræ, quæ ex eis non falsa sed
 uera parlatur infamia. Quis enim de ea qua cum tam fa-
 miliariter uersaris bene sentire poterit: quū ipsam ætas,
 forma, sexusq; ualde suspectam reddat ac cuiusmodi excu-
 sationi tuæ reclamitet ipsa natura? Audi quid ad euitan-
 dam tantam suspicionem, ipse quoque Apostolus sentiat.
 Volo inquit iuniores nubere, filios procreare, mas-

DE MALB PROFFITEM. RELIGIO.

1 Tim. 5.

tres familias esse, nullam occasione dare aduersarij ma-
 ledicti gratia. Antiqui uero quum saepe de muliere ab-
 sente, atq; de aliqua uix conspecta cogitare ex nostra fra-
 gilitate compellimur: quid de ea, quae semper in oculis
 sita sit, & manu, & qua quum libuerit, uti possis? Quae
 singulariter degentes clerici ualent carnales concupiscen-
 tias sustinere, quid facient, qui associatis sibi foeminis; ex
 utroq; latere concupiscentiarum stimulis uel potius glo-
 diis, dextra lenaq; petantur? Aspectus quidem foeminae
 uel transiens uenenatas sagittas in praecordia spectan-
 tis affigit: quid si sermo, si risus, si assidua consuetudo huic
 accesserit? Nimirum etiam si in peragendis sacris, ubi nul-
 la libidinis species est, nihilq; nisi sanctum, piumq; uerbis
 factisq; molimur, inest tamen eo ipso congressu naturalis
 quaedam quasi titilatio: quatenus uix possit effugi, ut ui-
 goe ille, ac propositum continentiae non oppugnetur, ac
 sensus diuerditatem non sentiat. In casum sane dissimulat
 quicumq; salua fide continentiae, in tali commercio, inter tot
 incitamenta libidinis uersari tuto se posse contendit, ne-
 que in tam paratas plagas ueretur impingere. neq; in ea
 dubiam: aleam sine causa seipsum, famamq; suam dare
 nullo pacto formidat. Tam contra naturam est profecto,
 in medijs aquis sita periclitatem potu sese abstinere: q; pu-
 rrentem coitu in tam parata copia exaturandae libidinis
 sese auerere continere. Quo circa censeo, quoad nos
 his fieri licet, nullum commercium, nullam prorsus con-
 suetudinem, nullam denique amicitiam iungendam esse
 cum foeminis, quibus curae est caste, & continenter uiuere
 ne diabolo insidianti, & seque cupienti detur aliqua oc-
 casio ad perdendum nos. Hae dico non q; natura, & se-
 xus sit odio habendus: quum in adiutorium uiri sit datus:
 sed ut periculum uitemus, & absque suspitione uiuamus
 nam graues & multas ruitas hinc per eiusmodi illicitas,
 & periculosas coniunctiones quotidie fieri uidemus. De
 hoc ultimo libro copiosius dicemus. Sed quidnam est,

Quam in primis maxima tibi cura boni nominis esse de-
 beat, tam obstinate in eo proposito perseverastit neque
 te incontinentiæ periculo exoluas, neque procul à te; qui
 reus sis omnibus, depelle te suspicionem cures: uel saltem
 ut olim Leoncius quidam illustis presbyter, qui quum mi-
 serem quandam, cum qua habitabat, repellere à se omni-
 nino recusaret, & suspicionem tamen libidinis effugere
 uolentem uellet, genitalia sibi miser abscondit. Depulit hæc
 quidem sic erectis uirilibus à se omnem suspicionem patrap-
 tæ libidinis: ac non fuit deinceps sine magna suspitione
 dementiæ, atque amoris insani: quippe qui sic immaniter,
 maluit abscondi, quam ablegare à se, & extra testum pone-
 re insidiantem sibi in ea foemina diabolum. Quam ob-
 rem postmodum, & dementiæ merito damnatus est et
 dignitate depositus, licet postea Constantii Cæsaris studi-
 is Antiochiæ fuerit præful ordinatus. In hac re autem
 non iuuenes tantum, sed etiam senes sibi cauere oportet:
 nec nimium ætati fidere, sed potius humanæ imbecillitati
 consulere: ne uel ipsi pereant, uel inducant alios in perdis-
 tionem, qui sibi ab eis utpote à maloribus utuendo do-
 cumenta constituunt. Postremo autem (ut tandem finis)
 si te forte in tanto periculo persistere castum posse, cõtra
 omnium sententiam confidas quid est, quod tu de illa saltim
 non suspiceris, ne quando ex imbecillitate muliebris furia
 tibus stimulis edocita detrahetur in alium quempiam te
 contempto, et inscio, & suggeras uel imprudens, ei immu-
 nicia lenocinium, ut quum te fornicatorem interm facere
 non possit, faciat te lenonem: Nunquid & pro ea spõdes
 ut tali ætate & eo sexu possit carnis stimulos cohiberet
 sensus uinceres demonem superare: Nimis certe audes,
 nimium certe confidis, si quum de teipso in ea re nihil
 firmi ualeas polliceri, etiam pro foemina præsumas te
 uadem, & fidiuissorem idoneum constituere: et quum
 de te, stabilitateque tua nihil certi habeas, in tam certo
 discrimine uelis de tam instabili natura foemine quicquid

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

quam solidi, aut certi promittere. Quare ut dicam, quod sentio, et si falli possim, uel ex tuo illo suspitionis infamiarq; contemptu, uiolenta mihi insicitur suspitio, subesse in ea consuetudine aliquam libidinis fratrem. Nam si pro custodia domus: aut pro re familiaritanda iuuenem mulierem domi habens: multo fidelius prudens famulus dispensat, obsequentius parat, sollicitius prouidet, studiosius custodit, tenacius deniq; rebus parcat. Si forte ægritudinis metum, aut alta officia summe necessitatis obtendas. Ægrotanti sane tibi maiori fide, ac attentiori cura asserere possunt ea necessitate sorores, neptes, amici, cognati, & si tibi sint alii aliquo officio maiore deuincti: atque etiam anus potius quæpiam honesta, quàm iuuenis suspecta, aut petulans ancilla: quareo præsertim tempore, quo intendere tibi maxime debeterebus tantum asportandis intendet animum: atq; exclusis tuis inde cognatis in te expilando aduersariorum tuorum, si quos habueris fauoribus abutetur: & cum his coniurabit hostiliter quatenus in te uespitiue te, antequàm moriaris, efferant ad sepulchrum. Quo circa nihil uerendum hic incòmodum aliquod perferre in uita, ut saltem nobismetipsis in morte uacare possimus. Ceterum si forte rei domesticæ angustia sumptum serui perferre comode nequeat: & ægre feras uiuere in solitudine: habetas tibi amitam, seu mateteteram, aliam uelut diximus honestam aniculam: uel si minus haberi id potest, bonæ potius indolis, quàm formæ, quæras tibi adolescentem quæpiam erudiendum, qui mutua opera tibi seruat, & à te erudiat: uel si tu forte docere nescias, aut nolis, cures ut aliunde erudiat tua gratia. Verum nec etiam in hoc quicquam temere agendum puto: sed pro ingenio quicquæ suo, inde diuertat, ubi sentit sibi imminere discrimen. Hæc non ab re equidem adficienda putauit, quando satis exploratum habeam, plerosq; mortalium procliuus esse ad quodcunq; flagitium.

Quid uero senes quosdam nostri etiam ordinis commemorem qui ipsa sua cum aetate iustantes, ita iuueniliter miseri ineptiunt, atque inhiant lasciuis, ut libidinem senio frigescentem, ac penè mortuam excitent, atque incendunt æstibus potionum: et quum iam canis operti sint, comiceq; (ut aiunt) annosiores, turo pilo quo tamen, & anatoris salibus, perinde atque lasciuia iuuenes ludant: neque attendunt hominem, qui iam cõfectum aetate corpus ad libidinem trahit, non secus facere, quam qui putrem, ac ueterẽ nauem in procelosum adducit pelagus, primis statim fluctibus obruendam. Lasciuire plerumq; adolescentes minus mirandum est: uerum qui in senili aetate id facit, dignus est planè, ut insanus & amens iure, meritoque ab omnibus habeatur. Censorius Cato (auctore Plinio) dicebat senilem iuuetam esse præmaturæ mortis signum, at nos sic uertamus: iuuenilem senectutem esse æternæ mortis indicium. O inueterate dierum malorum (ut te diuinæ scripturæ uerbis alloquar) quid tui oblitte agis: confinis es fossæ, & in charõdis cymõba alterum iam pedem tenes, & lasciuia adhuc securus intendis: Non est ut credulus speres à calce remeare rursum ad carceres, iam metæ es proximus, nec datur ullo modo recursus. An nõ uides tuos istos mores non cõpetere aetati: nec ad istiusmodi ludicra quadrare senem: & multo minus religiosum: Abstineret utique uel saltem in ista aetate istis oportet iustis: atq; de morte potius cogitare, quàm de uoluptatibus. Tempus est sanè te de illa perpetua iam, non de hac exigua uita, quæ restat amplius cogitare. Adeas quæso speculum, si aliter uidere te ne scis melius, & ibi contemplare; si quid iustiosi cernit oculi, mutatos crines, albicantem barbam, sulcatam rugis frõtem, malas pendulas, attenuatam, atque attritam pellem, caput male affectam, & mortui hominis uerius, quàm

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

uuentis imaginem: ut iam non magis uideare ad inferos
properare, quàm ab inferis rediisse. Non est ꝑ ætatem
ignores tuam, facies tua computat annos, & rugæ & ca-
ni tui cõtra te dicunt testimonium. Eia tandem (si quid reli-
quum mentis est) ad te reuertere, & ascisce uel ad extre-
mum sapientiam, & subduc iugo tritam ceruicem, & a tã
ta morum pueritate desiste, quodque olim ratione du-
ce præstare debueras, facito nunc in fine tandem admo-
nente inò cogente senio Par est quidem te in hac ætate,
quæ retro reliqueras, obliuisci, & ad ea quæ ante te sunt
& quæ te expectant, totis uiribus aniti: sceduseq; quod
cum Christo a principio misti, deinceps inuiolatum serua-
re, & uetustam libidinis notã nouo studio castitatis ab-
stergere. Vindica iam te tibi, & ad te redi, qui fuisti hacte-
nus alienus; ac nullius certe minus proprius, quàm tuus:
et quicquid adhuc superest temporis eo nunc tu tibi red-
ditus utere, componens te ad extremum illum diem, qui
iam instat, nec abesse prociui potest. Nunc tempus agites
ut Maro ait. Peccauimus iuuenes, emendemur senes, do-
nec uel pusillum superest uitæ. Quid tibi iam cum for-
minis: aut uenereis lusibus: hi sanè ut iam pridem mi-
nus tibi decori sunt, ita & tu eis iam pridem magis inepo-
tus. Nempe tam apta est senectus ueneri, quàm bruma
messi, aut asinus (ut aiunt) lyrae. Nũ tu potes repubescere
ulla ratione, quum sis senex: Nõ enim ea natura est ho-
mini, quæ serpenti, qui cum tunica exuere senectutẽ pos-
sit: aut aquilæ quæ, (ut fertur) resecto rostro ad pristinam
restituatur ætatem. Non tu intelligis ex multis rumorib;
bus, & nunciis prope adesse tibi in foribus mortem: ac
ita iam hætere ceruici, ut afflet occipitis canos: Non ne
incõmoda senectutis ferre satis graue est, absq; eo ꝑ atri-
tis malis addas etiam turpitudinem: Ferunt Catonem
conspicatum quempiam senem deprauatis moribus ui-
uentem, ita placide monuisse. Te magnopere, inquit, eo
go, ut quum plerumq; turpia circumueniant, suapte, iugeq;

nō senectutem, des operam, ne te auctore malignitatis: etiam accessio fiat Hæc ille. O stupidum atq; demantem: senem, si te id ætatis hominem, atq; in hoc tanto corpore, animæq; discrimine, libidinis nondū piget nihilq; paræ & domui tuæ nondū dispotis. Ah quāto satius colligere fasciulas, atq; accinctū stare, & parere interim ut hic tibi egresso nō desit, unde p. uetura charōti soluas. Qui furor cano capite, & oculis lippiētibus respectare ad uoluptates iuueniles, & in uestibulo mortis sedere ludēt: Rides? Morbus hic certe est, nō risus: nec potui abesse utteris a morte hoc risu: nam letalia signa dicunt: medici esse pro certo integritudine graui ridere? Quid mihi gaudes? p. rursus sane (ut dicitur) gaudes gaudium: & est. n. libidinosā adoleſcentia senectuti proxima esse dicitur, sic senectus sepulchro. Ah quanto ergo satius esset depositus iā insepis, extricare te ex his laqueis, atq; emergere ex hac cōluendine pessima: et uel in ipso penē mortis ore reminiscere quæ tua persona digna sint, resplicere. Dedicere quidē stultitiam, uel sero & in ea ætate magis ad sapientiæ gradus est; atq; eo maior, quo pauciores sint, qui curent penitus ueneris desiderium, quod in iuuentute cōplexi sunt, in senectute deponere. Id. n. licet ætatis gratia in corpore iam extinctum sit morum, tamē pueritate adhuc in animo p̄seuerat. Hæc est q. senes qui uixerunt in iuuentute lasciuia, dupl. poena afficiantur in senectute: q. ardeat scilicet cupiditate uoluptatū, & q. omni spe potundi priuentur. Et propterea legitur in reteleſtastico, duo genera hominum peccatis abundare & tertium inducere iram, & perditionem. Anima inquit calida, quasi ignis ardēs, nō extinguetur, donec aliqd glutinale per quod notatur iracūsus. Homo neq; in ore carnis super non desinet, donec incēdat ignis: p. qd̄ intelligitur homo bene potus, cibiq; intēperans. Homini fornicario omnis panis dulcis nō fatigabitur transgrediēs usque ad finem, & reliqua quæ ibi leguntur contra fornicarios. Itaque

Eccle. 23.

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

latis patet ex sua perseverantia fornicationem esse pessimum vitium: quod nec deponitur impotentia nec transgrediens fatigatur usque in finem. Vulpes enim (ut vulgo audio dici) pilum mutat, vitium non mutat. Ita siquidem affert senium canitiem quibusdam, ut interim tamen nihil immutent de interioribus vitiis: maneantque in eadem animi mollitie atque concupiscentiæ ardore: qui iam pridem illis adolescentibus fuerat. Non sic Annæus Seneca vir modestissimus, qui quum esset ætatis iam fractæ, diis suis gratias eo nomine agebat, quod nullam sentiret in animo ætatis iniuriam, sed in corpore tantum vitia, & vitiorum ministeria tenuisse, exultateque lætiter animam dicebat factum, quod unam cum corporis vitibus magnam quoque partem sui oneris posuisset: eo quod ea ætate quicquid decebat nolle facere, etiam si uellet ipse facere non posset: affirmas eum tandem bonum virum esse, qui eo iam suum prouexit affectum, ut non tantum peccare nolit, sed etiam non possit. Inuertamus hanc modo, si libet, sententiam de senes christiano: ut eum demum bonum virum, & continentem senem dicamus esse, qui non tantum peccare non possit, sed nec uelit.

Non esse à senibus differendam conuersionem, quum illis omnino sit cito moriendum. Cap. XXVIII.

Quid tu ergo piger dormis quando tandem de somno isto tuo lethargico surges: ex pergis cere miser, quando hic non de re uili, & pusilla, sed de ma & uita, & salute agitur: quæ uere iadudum in extremam est deducta discriminē: et si id parum animaduertas. An possunt ardentiores faces admoueri, quæ te excitent tuo tanto discrimine dormientem quàm quas tibi admouet mors? Quid tu miser ergo in tam formidoloso tempore, quasi in alta quiete securus Epimenidis somnum

Dormis: Dormitū, atq; iam cessatum est satis: Vide quāto
 so. quāto transferit lucis, dum dormis. Numerā amos
 tuos, & (nisi frontem penitus perdidisti) pudebit sane te,
 eadem nunc uelle senem, quē iam dudum uolueras puer
 atq; eadem parare decrepitem, quē olim paruēras adu-
 lescentem. Tua hæc etas alios mores, aliam uitam affert. Ti-
 bi namq; hoc tempore, non tam cogitandum est, quomo-
 do uiuendum sit, quā prouidendum potius, quo pas-
 so sit tibi moriendum. Siquidem in iuuentute curandum
 nobis est, ut bene, & laudabiliter uiuamus: at in senectute
 tandem ut pie, sancteque moriamur. Tria sunt (ut Cicero
 dicit) quæ ab amore animum ex terreant: facietas, pu-
 dor, cogitatio: Verum si te nondum facietas ueneris co-
 git, nec fastidium: saltem impotentia exterreat, pudorq;
 & cogitatio. Pudeat te ergo in hac ætate, ita iuueniliter
 ineptire, ut omnibus iure esse possis derisui, & uulgi fabu-
 la: In super cogita quid sibi tua hæc ætas uelit, & illud
 Sæmpronium dictum.

Quid sumus: quid nam uisuri gignimur iordo.

Quis datus quā mollis flexus, & undet

Quid fas optares

Haud multum restat hic tibi (mihi credas) operis per-
 gendi. Vigilandum itaq; & enitendum acriter, ne quid
 post hæc abite temere fiat, & occasio operandi quæ tran-
 sieri in cassum postea requiratur. Iudicium sane mortis
 non cedit appellanti: non differtur uadimonio, non ul ali
 qua fauore uel cuiusuis hominis corrumpitur. Quam cito
 tamur accedendum est: quum iudicamur pereundum.
 Ita quæso respice ætatem tuam, & rugosa tibi tandem
 senectus afferat, quæ uel mollis debuerat præstitisse adu-
 lescentia. Lasciua profecto in omni ætate turpis est, at
 in senibus foedissima: in omnibus item hominibus foeda
 sed in religiosis etiam execrabilis. Vtrinq; duplex ma-
 lum est: & quod ipsi met recipiunt dedecus, & quod suo exem-
 plo faciunt, hi quidem secularium, illi uero adolescentium

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

Impudentiorem intemperantiam . Surge ergo grãdis tibi restat uia, præceptq; declinat i occasum dies, & Ores nō properant se tingere soles . Ecce tempus adest , & si ferius quàm par fuerat homini christiano , attamen idoneum adhuc, atq; ita maturum ut iam nec hora quidem possit sine maximo tuo periculo, damnoq; differri, satis, immo nimium tēporis amissisti: utere quod reliquum est et consilia in melius referens, receptui uoluptatibus canas. Nullum quippe graue peccatū est æque atq; in peccatis, perseverare quod diabolicum esse beatus Augustinus assernat. Instat profecto tēpus tibi, ut quod ultro iam factum nondum fuerat, facias iam coactus . Viristi in pelago da operam ut in portu moriaris, iam iam flecte ratem, uersoq; relabere uento . Imminet (mihi crede) de proximo naufragium , nisi propere uela contrahas, & opportune ad terram legas . Etenim quemadmodum in putri nauigio, & iam ex multa uentitate rimis laxius fatiscente; quam ut succurri possit amplius, nihil præterea trepidus uestor attendit, quàm quo pacto saluus euadat: ita & senex quando instare mortem u. det, quàm nullo uitare ingenio potest, nihil curare quicquam debet, nisi qua ratione tutius abscedat atque de hoc mortali corpore expurgatus, & innocens migret ad dominum: quum iam iam hinc sibi pro certo sciat esse omnino migradum. Cætera quidem mortis genera incerta sunt & spei plena; at senibus mors præsentanea est: & citra omnem spem formidolosa ac sola expectatione terribilis . Morbus quilibet potest desinere: naufragium quantumuis præsens euitari, incendium extinguui, uulnus, & ulcus sanari, gladius tam hostis quàm iudicis ab ipsa etiam cervice reuocari: at ille nil habet, quod speret, quem senectus uelit nolit, ducit ad mortem: Que ergo insania tua est in tam imminēti, discrimine tā dubiis rebus fidere, & negligere tam graue, & tam manifestum periculum: et ad ueritatis, & salutis monita sic obsurdescere, ut nihil omnino peccipias eo

num, quæ tibi & salubriter & amice dicuntur. Verum tam
 men & si tibi minime fidendum esse confirmem, nihil
 est propterea quod tuæ salutis diffidas, aut de conuersione de-
 speres quod iam circa uitæ exitum te esse conspicias: potes si
 uells, uel sero, & in exitu respiscere: quoniam omne tempus,
 & omnis ætas idonea est ad poenitentiam: neque ullum
 serum consilium habendum quod salubre est neque quicquam
 quam desperandum, quod Deo auctore promittitur. Di-
 citur enim in quacumque hora ingemuerit peccator, iniquitatum
 eius non recordabor. Extat & illud Cæsaris dictum, Satis
 cito, quod satis bene. Et pygælarissimus philosophus Pla-
 to. Beatus est inquit, cui uel in senectute contigerit sapien-
 tia. Non est sane ullo pacto cur desperes, quum non tan-
 tum respicit dominus qualis hic quisque uixerit, quantum qualis
 hinc quisque ex hac luce recesserit. Quinimmo usque adeo
 neminem respuit poenitentem Deus, ut soleat etiam quo
 diuitius expectauerit quempiam ad poenitentiam, eo blan-
 dius ueniens excipere, & festiuus amplexari. Sed si id so-
 lum uereare, quod sero coeperis ad hanc metam currere, fa-
 cito quæso, quod facere uiatores solent, quum aut tarde exie-
 runt domo, aut forte intereundum cunctantes alicubi mo-
 ram duxerunt: nam contendunt hi subinde, equis uell seque
 (quod alunt) obnixè ut festinatione resartiant tarditatem,
 ac mature perueniant, quo tendunt: & quocumque in prin-
 cipio statim itineris destinauerat peruenire. Quid quod nulla
 ætas aptior est ad emendationem: & ad bonam mentem magis
 idonea quam ætas senectutis. Deseruit tunc sane ætas ille ad-
 lescens, & solita carnis perueritas ætate confecta ita elan-
 guet in sene ut patet omnino lapsit uincere dum. Verum si quis
 forte ita puerse afficiatur, ut nec ad id quidem ætatis perdu-
 ctus, aut commissa flere, aut ægre meminisse uoluptatum sua-
 rum possit, id saltem doleat quod quem uelit dolorem suo-
 rum peccatorum sentire nequit: affligatur quæ, uel et eo, quod
 non affligitur animo, sicut exoptat: quod ex nimia peccandi
 consuetudine solet peruenire: qui morbus est animæ, et coram

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

poris perniciosissimus. Solet enim in morbis, quibus sepe afficimur, usu uenire, ut quo se quis pelus habeat, eo minus sentiat grauitatem languoris. Ad curandam autem hanc aegritudinem animæ diuturna cōsuetudine iam stupentis, nulla aptiora medicamenta sunt, quàm quæ à salutaribus ipsius salutaris nostri Iesu uulneribus hauriuntur. Ex ea enim meditatione, anima quantum uis languens ac stupida, insurgit aliquando, atque ex eo discit flere peccata sua, pro quibus talia, ac tanta passus est pius, atq; innocensissimus Iesus. Quod si quis adeo duro sit corde, ut nec eo quoq; remedio exciteur, & nullum sensum doloris accipiat, quid ei afferam medicamenti ultra non habeo: Non enim uideo quæ possit esse in tali pestore cōpunctionis spes, aut conuersionis, siue emendationis expectatio, Quare orandus est dominus ut faciat, qd hi alij quando cognito errore suo resipiscant: ac uel foetentes tandem, tanquam quatruiduanus ille Lazarus resolutis uin culis rediuiui de sepulchro æternæ mortis resurgant.

Quàm anxia sit uita improborum hominum ex redargutione conscientiar: & quàm mendaces sint omnes corporeæ uoluptates!

Cap.

XXIX.

HAstenus dictum est de moribus improbis, & nefaria uita quorundam clericorum, deinceps uideatur mihi conducibile fore & huic nostro instituto conueniens ut explicetur latius anxia, & erumnosa uita in continentium: quod certe quicūque sibi sub oculis ponet, uidebit quoquoersum lumina flexerit, offerri sibi densissimam nebulam exurgentium undiq; incommensurorum, magnoq; impetu irruentium ad peruertendam omnem simul & animi, & corporis tranquillitatem: atq; inde aperte, uerèq; unusquisq; cognoscat suas omnes libidines, quibus tantopere imbiat, erumnas, atq; miserias

esse meras . Nam sic pfecto sese habet libido ad homi-
nem, ut ebrietas, uel crapula, quæ nisi post factum absur-
ditatis, & rursitudinis suæ magnitudinem non ostendit
Ebrius enim & si nimium bibat, nullum tunc sentit a uino
incommodum, sed uoluptatem, at qui tunc demum sen-
tit, quum digesta crapula sobrius, et sui cõpos factus fue-
rit. Idem uidetur facere ueneris uoluptas, actu quidem ip-
so delectat: sed ubi præterit mox insurgit ipsamet contra
desinquentem, & facta quouis accusatore molestior tra-
hit animum interiori testimonio conuictum ad proprias
conscientiæ iudicium: ubi homo usq; adeo perfecte cog-
noscit errorem suum ut ipsi sibi nil ex eo amplius nisi
pœnitere, sit reliquũ. Quis unquam tã contumeliosus
hostis in quenquam fuit, aut quæ usquam immanior caro-
nisicina, quam in suos amatores illiicit: eiusmodi uolup-
tates quibus illi ipsi uoluptarii planè seruiunt magis quã
fruantur, & tanto miseres sæpe sint, quanto foeliciores
uulgo creduntur. Putãne dum eiusmodi libidinibus ho-
mines occupantur, ita constanter lætari, ut mortis interea
metu, & supplicii expectatione non terreantur; non horre-
scant futuri iudicii questionem, non gehænnæ incendia cõ-
tremiscant? Quilibet enim tantum ueretur quantum
desinit, dat pœnas quisquis expectat: expectat autè qui
cunq; meretur. Nunquam sane desunt, quæ malos exa-
gitant pœnæ, nec usquam secuta est conscientia impuras
at qui eos, aut perpetrati flagitii pœnitudo, aut iudicio-
rum legumvè metus semper exagitat et ob oculos ipso-
rum, & peccatũ, & ultio futura peccati presens semper
oberrat, Vnde propheta. Peccatum, inquit, meum con-
tra me est semper. Et enim quoties iniquus de alterius in Psal. 50
qui supplicio cogitat, toties cum graui horrore impens-
entium suppliciorum suorum cogitur reminisci. Nocens (ut
ait Seneca) habet aliquando lætandi fortunam, sed nun-
quam fiduciam. Ita pfecto natura constitutum est, ut
nata scelera esse non possint, nec unquam transeant impu-

AD MALE PROFITEN. RELIGIO.

ita: qñ uel ipsa negtia poena sui sit, & grauis uulso peccati sit, peccasse. Et. n. nihil fore tristiora sũt tormẽta carnicũ q̃ ipsa assidua formido, & horribilis expectatio imminẽtium tormentorum. Tot namq; crucibus, quot criminibus distrahuntur inquit immo quo maior uis est animi, quam corporis, eo atrociora sunt supplicia, quæ atrocius debet chanari in mête: quam quæ exterius sentiuntur in corpore. Potest quidem impunita ex humanis iudiciis aliquod crimen esse et culpam fortiter cessisse uideri, sed re uerita non cessit: quum in ipso scelere suppliciu sit ipsum peccatum scelus, nullumq; reputatur grauius tormentum, q̃ latens, & internum uulnus conscientia: nullumq; seuerius iudicium, q̃ proprium: & quo uere sibi quisq; e reus. Neq; est, aliud censendũ esse illas ultrices furias, quibus terri impios poetæ fabulantur, q̃ sua cuiq; scelera, libidines, fraudes, flagitia, & omnes eiusmodi fabricas mentis perturbationes: quæ improborũ corda, ceu Tici lectur audissimũ uultures assidue crudeliterq; dilacerant: et quæ eorum cœuicibus molestiores, grauiorẽsq; Sisyphi saxo, semper impendent.

Nam diri conscia facti.

Mens habet attonitos, & surdo uerbere credit.

Ut ait iuuenalis Aquinus Verum. n. uero sicut nihil est improbis conscientia facinoris molestius, sic bonis, nihil bene actæ uitæ, & bene impensi laboris recordatione suauis. Magna pfecto res est, ac pene diuina tranquillitas munde, puræq; conscientia: quippe quæ tanq; optima, & perpetua nostræ uitæ comes, & letum, & iucundum animũ semper habet, Vita. n. (ut ait Plato) eadem & iustissima, et iucundissima est: nullaq; potes res esse bona, quin eadem sit, et iucunda, sed redeamus ad conscientia impiorum, Est. n. flagitiosus quilibet sicut qui uinctus tenetur in carcere: de suis cito criminibus poenas daturus: qui in terrorem etiam si delictis omnibus uitæ affluat, longe tamen tristiorẽ uitam agit, ob impendentis expectationem in

dicit, quàm qui rerum omnium egenus, per omnes angus-
 tias duriter: extra tamen expectationem necis suam in-
 seriam uitã agat. Trepidatio siquidem assidua supplicii, ita
 fami, et dedecoris, ut mala, et turpis est, ita grauis, et sem-
 per anxio. Quam ob rem si boni ratiocinatores munda-
 narium uoluptatum fuerimus: et de ratione dati, et accep-
 ti adducere, et deducere recte calculũ uelimus aperte re-
 cognoscemus, quis ex utraq; parte uel boni, uel mali sum-
 ma sit. Sed quoniam pauci uoluptate illam animi purata
 sinceramq; degustant, iccirco ad corporeas uoluptates
 propius, faciliusq; rapiuntur, non tam, q̃ optabiliores
 sunt natura, quàm q̃ sic esse falsa opinione credantur: cui
 in pueris solet euenire, quibus ea tantum uidentur bona,
 quæ eorum moribus arrident, et quæ illorum adolescen-
 tiæ ætatiq; conueniunt: sed ea ipsa postea, ubi sunt gran-
 diores effecti, rei ueritate cognita, damnantur. Vnde
 Apostolus ait: Dum essem paruulus cogitabam ut paru-
 ulus sapiebam ut paruulus, loquebar ut paruulus: ubi
 aut factus sum uir, euacuaui quæ erant paruuli. At qui uer-
 ro ea tantũ sunt iudicanda esse uera bona, quæ solida,
 firma, ac perpetua manent, et quæ à sapientibus in uirtute
 animi, et non in corporis uoluptate constituuntur. Quod
 autem tam multi aberrant uero nihil mirum: quum ita
 sit fere hominum ingenium, ut recta laudent, et semper
 peiora sectentur. Id ipsum autem uidemus contin-
 gere etiam ægrotis: qui: quæcunque prosunt respues-
 re consueuerunt, et appetere pro his, quæ noceant: q̃ ea
 in præsentia plus illis, et gratiæ et uoluptatis habere uides-
 antur, nihil interim quid in his rebus sit commodi uel
 incommodi discernentes. Hinc Epicuri disciplina (ut
 asserit Firmianus Lactantius) multo celebrior semper est
 habita, quàm cæterorum: non q̃ uerius aliquid afferret,
 sed quia multos ad eã populare nomẽ uoluptatis attrahe-
 ret. Verũtamen (quicquid multifaciant) unica certe for-
 licitas hominis est, hilaritas castæ, puræq; conscientiæ,

1 COR. 13

DE MALE PROFITEN. RELIGIO.

cum despicientia rerum externarum, atq; fragillum, et cū
contemptione uoluptatum, Sed nequaquam huius for-
licitatis dulcedine capiuntur, qui ex ultio male affecti pas-
lati, nihil nisi carnem sapiunt. Sicut enim uideamus eueni-
re iis, qui uitio aegritudinis tanto plerumq; gustus sapore
afficiuntur, ut nullam sentiant suauitatem ciborum, & dul-
cia sibi uideantur amara: ita & libidinosi & improbi
euenit: quibus nullus omnino ueri gaudii, & ueræ uolup-
tatis est gustus. Non ergo quod alicui nostrum uel ama-
rum uel dulce sapit, est protinus aut amarum, aut dulce
censendum, sed id quod tantum sano palato sapit. Idem
iudicium de reliquis sensibus corporis habendum est:
qui non imperfectione rei q; opinionis falsitate, et sensu
um uitio falluntur. Itaq; si recte sapis, purga aures, purga
oculos, purga palatū, & quod magis necesse est purga
cor tuum: & dulcescent hæc protinus tibi, quæ nunc ace-
scunt: & sonabit melos, quod uitio aurium fragor appa-
ret, & quod atrum, atq; obscurum uideatur, ut aurū gem-
mæq; fulgebunt. Minus autem mirum est si plurimis uo-
luptas corporis dulce sapiat: quoniam est sicuti uenenū:
quod nisi conspersum dulcedine, & conditum suauissi-
mo obstruæ calamitatis sapore non hauritur: nec eius p-
nicies non nisi epota grassatur: ut tunc demum letalis sus-
cus pro certo sciatur, quum ei mederi quis nequeat, nec
euomi illa amplius possit. Et enim sic est naturā compa-
ratum, ut sicut amaritudo permixta est uirtutibus, ita quo-
que uoluptas permixta sit uitiiis: quo fit, ut illa offensi, &
his delintri: stulti mortales, mala pro bonis sepius ample-
ctantur, falsis iudiciis, & rerum specie decepti. Quo mo-
do autem improbi falsa opinione ab ipsa uoluptate fallā-
tur, & non boni, Plato in Philebo de amicis, & inimicis
Dei egregie disceptauit: sed multo enucleatius, atq; ex-
pressius fidissimus eius interpret Marsilius Ficinus in epi-
stolis suis. Bonus inquit uir à Platone censetur qui in se
quidem temperatus, ad Deum autem pius est, ad homi-
nes uero

nes uero lusus. Animus. n. eiusmodi propter similitudine Deo præ cæteris est amicus: malus aut per dissimilitudinem inimicus. Itaque quum Deus, & moueat intrinsecus, & ubique prouideat, nimirum opiniones, & imaginationes, spesq; bonorum uirorum ueræ frequenter euadunt, malorum itidem falsæ. Hi namq; tanquam sibi ipsis mendaces, sicut frequenter opinione falluntur, ita falsa sæpius oblectaméta cõfingunt, ac recipiunt pro ueris: quum tamen ea similia sint falsis gaudiis egrotantium, somniantium, & insanorum. Hec ille profecto elegatissime. Quid est ergo quod tantopere respiciamus ad has falsas, uoluptates, pecudibus dignas magis quàm hominis excellentiæ? Quid eis tam facile quicquam credimus? Infidæ sunt, breues, instabiles, fluxæ fucata, uana, fallaces, & quæ anxias semper curas, & innumeras undique sollicitudines post se trahant: afferentes semper, quoquomodo hauriantur, magnam rei, famæq; dispendium. Ea est. n. omnium uoluptatum natura, ut quum ipsæ cito, & momento ferme temporis euolent, longam tamen perniciem quampiam post se semper derelinquant. Neque id tantum uoluptatibus solet euenire: sed & cæteris rebus humanis, quibus cito aut magna mutatio, aut certus imminet interitus. Ecce qui nuper infantes, pueriq; fueramus, illico adolescentes sumus, mox iuuenes repente senes, subinde decrepiti: et quæ mutatio omnium maxima est, una sæpe hora miseri mortales prospero aliquo successu lætamur, altera sepulti uerum nobis destinamur. Inuigilandum est ergo, ac studiosissime cauendum, ne tam perniciosas usuras uoluptatum nostrarum pendamus aliquando: ut pro breui gaudio in profundo baratro æternis suppliciis destinemur.

DD

BERNARDINI SCARDEONII
PRESBY. PATAVINI DE CAS-
STITATE LIBER SEXTVS,

EXORDIVM.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

LN principio equidem de castitate dicere proposuissē, statueram sane mecum ad comprimendos libidinis insultus, imbecillitati duntaxat meæ suppetias ferre: mihi que (ut aiunt) & musis canere. Hoc enim rebar me ab eiusmodi concupiscentiis abstinere tantisper posse, donec tota mente honestis studiis, & sollicitis commentationibus assiduus occuparer. Subiit postmodum haud ab re fore, nec abesse ab officio sacerdotis, impudicitiam etiam quorūdam ex nostro ordine, idoneis exhortationibus, ac etiam reprehensionibus (ubi opus fuisset) nō tam meis, quàm etiam sapientissimorum uironum sententiis redarguere. Cæterum interscribendum (ut sit) dum aliud ex alio prouenit, cœpi uelle omnibus in commune consulere ac nihil quicquam prætermittere intentatum, quod in ea re, aut ad animæ salutem, aut ad uitæ honestatem facere uideretur. Et ita sensim, & quasi furtim, diuino (ut credo) afflatus flamine incidi in hunc amorem scribendi: at q̄ sic de pudicitia conjugatorum multa passim accumulare studui quæ huic loco mihi uisa sunt cōuenire, & quæ prodesse multis, & obesse nullis possent. Interim uero dum accurate id præstare multa opera cōamur, liber creuit: & quum urceus à me cœpisset effingi, currente rota, exiit è manibus amphora. Euenit hic nobis in hac re ut, de pane illo euangelico legitur qui, antequam distribuet

retur, quinque tantum panes fuerant: et ubi dispartiti sunt, duodecim cophinos, saturatis ex eo tot milibus hominum postea compleuerunt. Sicut ergo panis ille exiguus dum fragitur, & dispartitur, accreuit: ita & opus nostrum primo quidem tenue dum scribitur, & attractatur, ingens uolumen efficitur. Nec ab re certe factum, omnibus enim debitores sumus: nam & Apostolus. Omnia (inquit) omnibus factus sum, ut omnes facerem saluos. Quamobrem quum plerique hominum coniugatorum abusi licentia nuptiarum foede commiscendo sese tam cum alienis foecundis, quam etiam cum propriis uxoribus peccet, & conjugalis continentiae impudenter metam transiliant: operae precium uisus sum facere, si & hos ipsos, tam ex officio sacerdoti, quam ex instituto opere adhorter, & moneam ut alienis toris insidiari desistant: atque simul ut pudice sese habeant in coniugiis et nolint attredare uxores proprias impudentius, quam par sit, & quam soleant fornicatores & adulteri alienas. Quamobrem boni & candidi lectores oratos uos uelim, ne nostros labores contempnedos putetis, arbitrantes uestris oculis, & auribus profus indignos, quos de castitate inscriptos prima statim fronte legistis. Perlegite quae so omnia sedulo, & cognoscite: nec uereamini hic quoque aliquid suadisiui ac fortasse perituri alioqui temporis impartiri: non uos, credo pigebit: et ego si impetrauero satis mihi repensum, atque plene satisfactum putabo. Paucis autem uobiscum de industria agendum censui, parique consilio sermonem hunc nostrum multa orationis uarietate respersi: ne mihi forte contingat, quod per multis scriptoribus quotidie uidemus accidere, qui uel propter prolixitatem abiciuntur ab oculis patris, uel propter ruditatem, a delicatoribus contemnuntur.

I Cor. 9.

De matrimonio, & eius commodis. Cap. I.

Quallis autem quantaque fuerit semper apud omnes gentes sanctitas matrimonii, ac uis eius, tamen

DD ii

DE PVDICITIA MATRIMONII

ad propagandam sobolem, quàm ad bene, beatèq; uiuè-
 dum, latere puto neminem, et propterea minime opus
 fore cenſui, hic illius præconia accuratius pertractare. Fa-
 cile est enim aut ex re ipſa, aut ex ipſius auctoris maiesta-
 te, eius dignitatem præſtantiamq; cognoscere. Non il-
 lud digniſſimum haberi poteſt quod Deus inſtituit: ne-
 que leue, cui tantus auctor benedixit, dicens. Crescite et
 multiplicamini. Fuit nanc; matrimonium ab illo opifice
 Deo in principio ſtatim creationis mundi, in amænifſi-
 mo parad.ſi loco, innocentia illius primeuæ tẽpore con-
 ſtitutum, & conditum: quicquid dixerit antiqua, & uana
 credulitas ethnicorum, qui inſtitutorem matrimonii Cœ-
 crepem quẽdam ferunt: eumq; iccirco fabulãtur, eſſe h-
 frontem, & primus omnium fuerit, qui foeminam ma-
 remq; quaſi in unum corpus coniugio copulaſſet. Sed
 quoniam haud ſatis dignum eſt homine Chriſtiano, in
 rebus ſerlis eiſmodi fabularum deliramenta ſectari, hæc
 interim miſſa faciamus, & id quod uerum eſt hoc loco
 ſolum modo referamus. Sacram etenim ſcriptura-
 rum ueritas habet, & pia religio noſtra confirmat, ip-
 ſum Deum omnipotentem, non autem mortalem
 quempiam, in primordio ſtatim creationis inſeparabile
 matrimonii conſortium ſtauiſſe: quod eſſet ueluti ſe-
 minarium quoddam propagationis humanæ quo legiti-
 ma ſoboles rationalis creaturæ, nulla unquam tem-
 poris longinquitate orbe durante deſineret: ſed per nups-
 tiarum copulam coniugii lege propagata, ubiq; te-
 rum longe lateq; diſſeminaretur, ut conſuſione frat-
 rum, & cohabitatione patruelium, atq; deinceps con-
 ſanguineorum familiæ conſtituerentur, quæ ſubinde,
 quum ob frequentiam una domo capi non poſſent,
 mox in alias domos, tanquam in nouas colonias exi-
 rent: quemadmodum apes, quæ quum uno alueari
 præ numero teneri non ualent, examine factò, ad nouas
 ſedes inquirendas, foras euolant. Inde cõceptum ex ea

hominum frequentia religiosius Deum coli, & congregari ciuitates, urbes construui, regna constitui, prouincias, et orbem denique uniuersum, oppidis, uicis, uillisq; ubi edificatis ornari, sicq; adinueniri paulatim nouas artes, et cogitariq; disciplinas literarum: ac diligentiori cura agros excoli, & demum in dies parari commodius omnia ad usum hominum, & iumentorum. Xenophon Atheniensis in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur, maritale coniugium sic comparatum natura tradit, ut per id non solum lucundissima, uerum etiam utilissima uitae societas iniretur: quum ex hac indiuidua maris, & foeminae societate, adulta sobole adiutoria necessaria senectuti, necnon idonea totius uitae praesidia mortalibus pararetur. Dicebat enim: quum uictus, cultusq; humanus non uti feris in propatulo, palatioq; in syluestribus, sed domi sub tecto curandus esset, praenecessarium fuisse utrunq; sexum: alterum scilicet ut foris, & sub dio esset aliquis, qui labore, & industria sua compararet, quae ad commodum, & usum uitae postea tectis reciderentur: et propterea rusticiari, nauigare negociari, atq; et belligerare erat necesse, ut cultui, uictuiq; idonea, & necessaria quaererentur. Quum uero partae tam res sub tectis essent opus fore altero dicebat qui & res illatas cautius custodiret & parcius dispenseret, atq; id operis conficeret, quod domesticis esset postea usibus opportunum. Iure ergo dicebat natura comparatam esse operam utriusque: mulieris uidelicet ad domesticam diligentem uariam autem ad exercitationem forensis. Et siccirco uiris natura ipsa calores, & frigora, itineraq;, & labores fortius perpetiendos dedit: & pacis belliq; officia in primis tradidit: mulieribus uero, quae eas omnibus his rebus inhabiles fecerat, domestica tantum negocia curanda praebuit. Sed quoniam hunc sexum custodiam, ac diligentiam assignauerat, timidiores ideo esse statuit quam uirilem: quando metus plurimum conferat ad diligentiam custodiendi. Quoniam autem necesse erat, for-

DE PVDICITIA MATRIMONII.

ris in aperto uisum, quarenti, nonnunquam iniuria propulsa-
 re, uirum propterea quam mulierem fecit audaciorum.
 Quia uero partis opibus, & que fuit opus utriusque memo-
 ria, ac diligentia in seruando, ac tuendo, non minorem
 foeminae quam uiro earum rerum usum tribuit. Verum
 quoniam simplex natura alterius sexus, non hec commo-
 de omnia complecti poterat, ideo alterum alterius uoluit
 indigere ut quod uni deest alteri statim preesto foret. Hanc Xe-
 nophon primo, Cicero deinde, qui eum latinae consuetu-
 dini tradidit, quam elegantissime. Addendum illis etiam
 uirum, ac mulierem: licet circa decentissime legitimo, ac
 certo connubio copulatus, ut habeat homo, quicum tut-
 to, uelut secum indigna, dignaque; laeta ac trista, iocos, seria
 que; communicet, & quasi iuncto (ut alunt) humero por-
 tent quicquid aut laetius, aut grauius sit ferendum. An hoc
 uideri parum debeat? quod hi, uel iam defuncti relicta inter-
 rim de se prole, magna ex parte sui, modo quodam ui-
 deantur in ipsa propagine, ex filiorum nepotumque; suc-
 cessionibus superesse. Nam quum parentes ex sanguine
 ex ossibus, atque e uisceribus suis in lucem liberos edant,
 quid, aliud liberi dici possunt, quam partes, & membra,
 & caro parentum? Quare Antoninus pius imperator Ro-
 manorum paulo ante mortem amicis dixisse refertur, se
 aequo animo obire mortem, quum filium superstitem su-
 bi relinqueret, qui aliquandiu se per omnia iam defunctum
 referat. Accedat quoque ad haec, quod parentum ipsorum ima-
 gines, in ipsis liberorum uultibus, uelut in speculo, sic saepe
 numero exprimuntur, quod idem penes uideatur, pater & filio-
 us, mater & filia: ut lac lacti (quod alunt) iuxta sit simillius, & qui
 alterum nouit, utrumque nouerit: possisque; uel ex eo certo
 scire in ipsis iterum liberis parentes fuisse renatos: atque ouo
 (ut dici solet) prognatos eodem. Nam pater quidem in
 filio noua speciem suam tantum, sed seipsum quoque saepe
 uidet. Quod quod praerit uultum, eadem ferme ingenia,
 illdem mores comparesque; cultus eis ipsis sint, ac si essent

ex eorum capite nati, ut dicunt Mineruam ex capite Iouis! Additur etiam ad dignitatem, & laudem matrimonii quod inter septem sacramenta ecclesie id ipsum quoque annumeretur: eo quod signum sit sacre religionis: scilicet coniunctionis Christi, & ecclesie, Scriptum est enim relinquet homo patrem, & matrem, & adhaerebit uxori suae: & erunt duo in carnem unam. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico inquit Apostolus in Christo & ecclesia. Quod sic exponitur: ita inter se coniuges mutua debere animorum, & corporum coniunctione copulari: sicut Christus cum ecclesia uoluntate, & natura copulatur quum idem ipse se ulro se se humanae coniunxerit, naturae, in similitudine hominum factus, et habitu inuentus ut homo sicut idem Paulus nos edocet. Coniuncta est ergo sponsa sponse spirituali copula, & carnali: id est indissolubili charitatis nexu, ac uera humanae conformitate naturae: quorum alterum significatur per consensum animorum, qui requiritur in coniugio: alterum commixtione diuersi sexus, qua homo generatur ab homine naturae qualitate conformis.

Gene. 2.

Ephe. 5.

Phili. 2.

Quantae semper curae fuerit Hebraeis, ac caeteris gentibus suscipiendae prolis negotium. Cap. II.

Hebraeis autem tantae curae olim generatio prois fuerat, ut confugati, quibus liberi non essent, execrabiles uulgo fierent: atque indigni propterea, qui in templo rem diuinam facerent. Idcirco Isaac summus sacerdos oblationes uiri alioqui optimi Ioachini de more offerentis despexisse dicitur, quod indignum putasset hominem iam aetate prouectum offerre in templo munera, qui de se non dum prole aliquam suscepisset. Ad id facit quod iidem Hebraei annum integrum immunem darent his, qui nuptias contraxissent: ne procederent ad bellum, sed domi absque culpa uacarent ut eo scilicet munere allectos homines ad contrahenda libentius conubia prouocare

Deute. 24.

DD IIII

DE PVDICITIA MATRIMONII

rent: simulq; ut incumbere attentius eo: anno retinere
 ria, & liberius negotio procreandæ sobolis operam da
 rent: Romani quoq; haud multo secius. & ipsi augendæ
 prolis cupidi, eo qui ad senectutē cœlibes peruenissent,
 certū æris pondus multæ nomine in ararium iudebāt
 deferre: & queri de tali multæ aulos duplo multabant.
 Hoc. n. per legem duodecimi tabularum iure facere uide
 bantur, abbauctore Cicerone legebatur. Cœlibes esse p̄
 hibentō. Contra uero coniugatis, ius liberorum, & cōgia
 ria principum, & munera ex publico arario, & immuni
 tates alias extra ordinem iidem ipsi conferre consueue
 rant. In urbe. n. eos qui tres in Italia, q̄ quinq; in prouin
 ciis, qui septem ex uxore legitima liberos habuissent, im
 munitate donabantur. Erant quoq; Romæ Proletarii ad
 prolem populi frequentandam: sic dicti, q̄ gignendæ pro
 li ultra cæteros, ex officio, præcipua cura uacarent. Nec
 ascribebantur hi militiæ nisi difficillimis. R. publicæ tem
 poribus: sed erant domi liberis operam dantes. Id ēt mu
 neris atq; honoris fœcunditati Senatus Romanus defer
 re cōsueuerat: ut in ordinibus honorum, ac magistratuū
 p̄ferēt, non cui plus ætatis, sed cui plus fœcunditatis inef
 fet. Vnde lex Julia. Priori, inquit, ex consil. falces sumēdi
 potestas sit, nō qui plures annos natus est, sed qui plures
 liberos, quā collega, aut in sua potestate habet, aut bel
 lo amisit. Masilienses item Romanorum amicitia, &
 morum seueritate conspicui ex sexcentis primariis po
 puli senatum suum cōstituebant: quorum duo longe cæ
 teris honore & dignitate præstabant: sicut apud Romanos
 consil. uerum. ex illis nemo Titulus, (id enim digni
 tatis illius nomen erat) eligebatur, nisi liberos haberet. Ly
 curgus quoque legē tulit, ut qui uxore non duxisset, cœ
 ste arceretur a ludis, ac spectaculis: hyeme, nudus forū cir
 cuiret, contemptibilis omnibus, propterea q̄ legibus nō
 paruisset. Plato quoque & ipse in suis legibus mandat, ut
 uir, uxorem a trigésimo anno usq; ad .xxv. ducat, qui

uero non duxerit pecunia multet, & afficiatur dedecore. Et propterea legitur eum ipsum Platonem quum ad extremum uitæ diem castam, ac coelibè uitam duxisset, sacrificasse naturæ salacem gallum gallinaceum: quasi eo sacrificio placaretur sibi natura, quam uiolasse sua ipse continentia uidebatur. Ridicule sane factum: tamen: quis hoc neget à sapiente factum, etiam si minus sapienter sit, quum id ipsum a Platone factum fuisset intellexerit.

Matrimonium etiam in solum remedium incontinentiæ decere.

Cap. III.

ET si constat, ut paulo ante dicebā matrimoniorum causam primam atque præcipuam esse debere suscipiendæ prolis desiderium: ueruntamen neque his quoque qui generare desperant, nuptiarum solatia sunt neganda: ut uel eo saltem remedio libidinis petulantia reprimatur: et fornicationis uitium, nomenque pariter fugiatur. Facile enim posset dum licite nequiritet homo uti muliere uel lasciuæ carnalis impulsus, ad libidines illicitas, & ad spurcitiâs carnis delabi. Quamobrem licet prolis causa matrimonium constitutum sit: tamen ubi etiam nulla spes prolis fuerit siürgens intesim libido suadeat, & periculum aliquod fornicationis immineat, non est quod quis illud contemnendum putet. Alit enim Apostolus ad Corinth. Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat.

Cor. 7

Probe sane. Nam sicut matrimonium firmissima in posteritatis columen solet esse foecundis: sic in foecundis tutissimum profugium incontinentiæ: ut quisque interim licite se uenerea uti, & ex plere libidinem absque noxa libidinis ualeat, quatenus id legitime faciat: neque obstet præterea quicquam quo mi-

DE PVDICITIA MATRIMONII.

1 Cor. 7. nus honeste riteq; perficiatur. Scriptum est enim lóge mullus esse nubere, q; uri : et Q ui duxit uxorem non peccat. Tollenda ergo fuit omnis occasio fornicationis: & lasciuia senum quoquomodo nuptialibus pedicis constringenda: quando nec ratione tranquillitatis, nec uitae melioris gratia eis suaderi possit, meliorem esse matrimonio coelibatum. Quomodo autem uxor eiusmodi, & si re uera fit uxor, appelletur tamen alicubi in sacris literis concubina, q; tantummodo concubitus causa ducta sit, satis diffuse superius dictum est libro secundo.

Valde esse naturae consentaneum homines
matrimonio copulari. Cap. IIII.

MVnus etenim matrimonii, quod attinet ad maris, foeminaeque consortium, adeo naturale est, ut etiam uolucres penè omnes faciant matrimonia ita ut nullus sit tam rapax miluus, aut tam solitarius accipiter, qui non coniugium appetat, & nidum cogerat: ubi tanquam in geniali toro concordii animo cum sua pari, quasi cum sua matre familias, initam diu coniugii societatem retineant. Ibi namque oua simul confouent, foetus educant, atque ab omni iniuria, quatenus illis licet, pari cura, studioque tuetur. Fertur etiam Aethneus piscis, ubi speciei suae foeminam tanquam coniugem semel agnouerit, alias omnes solitus esse intactas relinquere, & illi soli tantum uacare, uelut coniugii inuptiarumque foedere iunctus. At quanto ad id pronior est homo: qui suoapte ingenio & studia societatis arctius complectitur, & natura ad matrimonium propensius inclinatur. Socialis quidem est, & ideo ceteris animantibus ad societatem sua ipsius natura procliuior. Verum praecipua, & prima societas hominum esse uidetur, ut uir foeminae, & foemina uiro ante omnia, et in primis matrimonii societate iungatur. Quod ubi ex sententia utriusque succedere contingit: optimum sane praesidi

um, ac tutissimum per fugium degendæ foeliciter uitæ illis ipsis coniugibus partum est filie prosperitate fortunæ lætandum sit, siue afflictis rebus perpetiendum. Viri sane solatium maximum est uxor proba, & pudica: et e conuerso optimum uxoris præsidium prudens, & cordatus maritus, Relinquet homo (dicit dominus) patrem, & matrem, et adhærebit uxori suæ. Quid pfecto dulcius, quàm habere qui cum æque atque tecum audeas omnia communitare; cuius possis omnia tuto committere cuiusq; mandare fidei iuxta atq; ipsi tibi? Item quid iucundius quàm cum illa esse, atq; assidue uiuere, cui sis non benevolentia solum, atq; animorum coniunctione, sed et corporum simulq; communium liberorum mutua, ac insolubili quadam colligatione copulatus? Sed id quoq; prætereundum non est, rem quidem uxoriam omnes fere accusare, sed omnes ferè & sequi & appetere, quod accusant: eosq; ipsos sæpe, qui aliquando coniugium calumniati sunt, actutum mutatos, etiam plus æquo diligere, Quod non aliunde profecto existimamus prouenire, quàm q; matris monium & naturale sit, & hominis proprium: licet ex peruersissimis quorundam moribus, & ob inconstantiam mulierum, id ipsum plerumq; quod alio qui gratisimum uideri solet odiosum, ac triste fiat. Nam si semper mulieres obsequentes cõnubiorum legibus, usq; quaq; cum uiris suis conuenirent, non dubitassent pleriq; sapientes de ducenda uxore decernere, nec esset fortassis tam necessarius sacerdotibus cœlibatus, ut satis superq; diximus superioribus libris, Verum sicut in coniugio, ubi cõcordibus animis uiuitur, nulla est foelicitas uitæ potior, ita quoque nullum uitæ genus, si secus accidat hominibus tristius, & ærumnosius. Non ergo semper ut honestissima res est cõiugium ita & quietissima: quãdo sæpe disparitate morum, quod de sui natura habetur optimum, in foelicissimum reddi possit. Circumspicere itaq; debent homines ut in ineundis cõnubis, mutua, & ingenii & morum (qua

Gene. 2.

DE PVDICITIA MATRIMONII

tenus dicet) similitudine copulentur: ex quo omnis concordia, uitæq; societas conlescit: quæ uel una (si recte conuenit) reddere potest iucundum fortunatumq; coniugium. At qui uero ut id contingat, non nostræ omnino est facultatis nec tam diligentia: aut fortunæ fidendum, quàm diuino potius iudicio cõmittendum. Quo circa hoc ipsum matrimonium non nisi bonis auspiciis pie sancteq; & Deo auspice faciendum est: ut quondã maiores nostri facere cõsueuerunt t qui nisi sacris rite peractis, & nuncupatis prius uotis rem tantam aggredi non audebant. Nam quid tam peruersum preposterumue fieri aut excogitari potest, quàm quod nunc pleriq; omnes faciunt adolescentes: qui non Deo, ut homini christiano par est sed ineptis ominibus, consultisue sortibus, gentiliū more, opes, genus, formam, factionemq;, ac eiusmodi alia quæuis uana prius quæritant in eligenda uxore, quàm pudicitiam, quàm prudentiam, quàm mores & Nam modo iuxta illud.

Protinus ad censum, de moribus ultima fiet **Q**uestio. Minime ergo mirandum, si his sæpenumero male succedant matrimonia: quæ tam peruerse, & inconsulto malisq; artibus, malisq; desideriis sint ab initio auspiciati.

Quomodo honeste habere sese debeant coniuges in re uxoria. Cap V.

Scire autem homines debent, non tam ad perfruemdam uoluptatem, quàm ad quædam liberorum procreationem se esse uxoribus copulatos: quod **Gene. 1.** est primum & potissimum in matrimoniis sancientis: dicente dpm̃o. Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Cæterum quum fieri nequeat, nec forte etiam expediat, ut ea copula sua careat uoluptate: seruanda est in ea re, ut in omnibus uitæ officiis, et cõinectiæ, & moderatio

nis certa & præscripta regula quæ deceat hominē Christianum: qui non eam ipsam uoluptatem, tanquam finē, atq; præcipuum matrimonii bonum appetit, sed agnoscit potius uti mercedem, & præmium seruitutis, & recōpensationem cōiugium tædiorum. Tunc enim uere legitimum censetur esse matrimonium, quum secundum diuinas leges, non uoluptatis magis affectu, quàm prolis causa fuerit facta coniunctio. Quæ obseruantia, quum etiam in pecudibus inueniatur, quàm nefarium est si id pudoris rationales homines & presertim Christiani non præstent. Sit ergo susceptio liberorum, aut spes posteritatis in uoto: quod primum, atque præcipuum esse debet in matrimonio contrahendo: subinde remedium, fornicationis: uoluptas uero, & procuratio rei domesticæ, fauores, opes affines, partium studia, & eiusmodi, quæ suadere coniugium plerisque solent non omnino præeant ante, ut dominæ, sed pone potius ut pedisequæ nuptiis subsequantur. Nam qui ad omnem lasciuam pronus solius libidinis causa coire, & delectari uoluptuose magis quàm generare studet, scortator hic uerius esse dicitur, quàm maritus. Itidem & mulier, quæ uoluptati, & non foecunditati deseruit, non uxor appellanda est, sed scortum. Neque enim matrimonio recte fruitur, quæcunque commisceri quidem uult marito, sed dolose, quo minus efficiatur interea mater enititur: quum a matre matrimonium, quasi matris munium pro certo dicatur. Quid enim aliud matrimonium quàm legitima maris, ac foeminae studio gignendæ prolis coniunctio? Quo circa nequaquam uerè mariti existimandi sunt, qui non legitimo, & honesto amore, sed libidinoso, et insano quodam furore correpti, eos àplexus, eos lusus eam denique nequitia immiscent coniugis, ut uxore pene quæ scortato turpius abutatur: et iura, legesq; cōiugalis tori negter transcendentes, in cuiuslibet foedisimæ libidinis barathrum

DE PVDICITIA MATRIMONII.

se præcipitant. Quis ignorat fœdari pudicitiam matrimoni, si meretricis sordibus miscetur? quum nō nisi ue recundus, et parcus esse debeat usus sancti, legitimiq; cōnubii. Nullus est quidē pudicitiae locus, ubi quis statutos legibus fines pudoris excedit. Et enim si iniquum est posfidendi cupiditate transgredi limitem agrorum, quanto iniquius coeundi libidine subuertere, ac pertransire limites morum? Gignendorum quidem liberorum in matrimonio concessa sunt opera: et ea, quæ in eiusmodi re inesse solet, honesta, et moderata uoluptas, aut illa quæ fœde, et intemperanter ex illicitis meretricum amplexibus ab incontinentibus captari consuevit, est omnino pudicis coniugibus interdicta. Sapiens enim uir, et pudicus maritus iudicio amabit coniugem, non affectu: nec ad eam se se permittet impetu libidinis ferri, sed cum pudore potius seipse moderans, aut naturali desiderio, aut studio propagandæ generationis accedet. Coniunctionem etenim maris, et fœminæ legitimam (si tem ipsam recte pensamus) sola efficit procreandæ sobolis ratio: uel saltē euitandæ fornicationis intentio: quicquid ultra est, a malo est. Attendendum itaq; est diligēter in re uxoris, ne quomodo honestatis, aut modestiæ transiliantur fines, quæ quidem notissimæ sunt, et certi: nisi malint pleriq; dissimulare se nescire quàm cognoscere.

Qua licet & sequitur pudor est miscendus amor.

Vt ait poeta Ex quo et Ælius Verus, qui Cæsar est dictus et si fuerat impudicus, tamen fertur uxori conquerenti de extraneis uoluptatibus, dixisse. Patere me per alias exere cupiditates meas. Vxor enim dignitatis nomen est, non uoluptatis. Modeste igitur maritali uoluptate fruedum est: neque impudenter hic quicquam agendum quod duæ sanctissimæ res sacramentum scilicet, et pudicitia pariter polluantur. Quicumque enim in matrimonio honeste, ac pudice uixerit, ex satu euāgelici seminis fructum est demessurus tricesimum: qui uero impudice et meretrici

Matth. 13

clo amore lasciuiet, is est ut asserit Apostolus cum adulteris grauisima in stagno ignis, et sulphuris lasciuix suæ (Cor. 6 poenas daturus.

Valde impudenter facere qui sponsam cognoscat
ante traductionem. Cap. VI.

Reprehendendi mihi etiam uidentur esse hoc loco indiscreti, et improbi nonnullorum adolescentium mores, qui ubi primum sponsalia pepigerunt, absq; ulla reuerentia connubialis sacramenti, quod in templo auspiciis diuinis prius peragendum fuerat, clandestine intempestiuoq; concubitu inscelsi, inuidisq; parentibus, sacras alioqui nuptias impudenter inuestiant, insidiati per malas artes puellari simplicitati, ut ante explationem, atq; traductionem uirgo stupretur: et mater fiat, antequam uxor habeatur. Quid q; in plerisq; istorum quoadmodum; tam cæcus libidinis ardor exæstuat, ut ubi fraudes non succedunt inferant nefarie et impie puellis ipsis inuoluntatis uim: ut stupratores rectius eos dicas, quam sponso, et hostes æquius quam maritos: ab hostibus enim ui rapimus, ab amicis autē ita licite demum, si ultro concedatur, accipimus. Quanto rectius ille patriarcha Iacob, qui quum Rachelem amaret, prodite, eamq; septem annorum seruitio ex conuentione iure sibi uxorem habere meruisset, nunquam tamen neque amoris interperantia neque consuetudinis occasione interim impudenter quicquam tentauit: aut hanc ipsam lasciuulus tetigit, q; sororem decuisset: quin obtrusa ei altera sorore pro illa, et septē rursus annorū pactione renouata, quanquam cū illa unis ædibus, et communibus pascuis uersaretur, integram tamen, atq; inuiolatam usque ad præscriptum sibi a socero tempus seruauit. Hinc ex tam auspicato, tamq; sancte inito cōnubio exorta est postmodum soboles illa generosa duodecim tribus Israel, quæ totam fere Sy

Gen. 29

DE PVDICITIA MATRIMONII

Tobi. 8 11. 10. 11.
 riam, atq; Ægyptum repleuerat, Nō ne et Tobias quoq;
 iunior per tres dies, ac totidem noctes in eodem cubi-
 clo, cum sponsa sua in castitate & oratione. unanimiter per-
 seuerans meruit saræ nuptias habere fortunatas, quæ ali-
 is eatenus procis fuere usquequaque letales. Tal. a pro-
 fecto. deberent esse sponsalia Christianorū, & multo foe-
 liciora contingerent: utpote diuinis auspiciis, rite, pieq;
 et humano more legitime celebrata. •

Secubandum esse quandoque coniugibus quo ua-
 cetur liberius diuinis. Cap. VII.

S Vnt præterea in matrimoniis stata quædam tem-
 pora legibus præscripta, quatenus et ab re uxoria;
 & ab omni prorsus concubitu sit merito continen-
 dum: quo liberius, quo ue mundius Deo rei q; diuinæ ua-
 cetur. Neque enim qui nuptiis copulati sunt, omne, tem-
 pus liberam inter se habere debent ad coitum: sed suis
 tantum temporibus, & necessitatibus eo uti quatenus li-
 ceat. Nam ut sapienter dictum fuit à sapiente, tempus
Eccle. 3. amplexandi est, & tempus ñ longe fieri ab amplexibus.
 Oportet enim sacris, obseruandisq; diebus a maritali etiã
 toro mutuo consensu ablegare prorsus uenerem, ac rece-
 dere ab opere nuptiarum ut per id tempus, iuxta consue-
 liū Apostoli, intermisso usu coniugii, qui habent uxores
1 Cor. 7. tanquam nō habentes sint. Id autem quando præstandū
 fuerit hac optima regula. Apostolus idem præscripsit,
Ibidem. Nolite inquit fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad
 tempus, ut uacatis orationi. Debent ergo coniugati, dum
 diuinis præstant rebus operam, etiam licitis alloqui am-
 plexibus abstinere, ut appareant in conspectu domini pu-
 riores. Habet enim nescio quid sordis corporeus ille cō-
 tactus haud congruens ullo pacto spiritui, et rei diuinæ,
 cui intenditur. Quo circa nec Dauid quidem panes sac-
 ros prius edere permissus est, quàm interrogatus à sa-
 cerdote,

sacerdote, quādiu abstinuerit ab uxore. Sed nec popu-
 lus Israeliticus auditorus legē, nisi & mūdus, & castus in
 condone cum cæteris apparebat. **Reg. 22.** Quamobrem &
 Moses diuino iussu eidem populo mandauit, ut comes-
 dentes agnum paschalem lumbis accindis starent, & pe-
 rendino die sese ab uxoribus continerent. **EXO. 19.** Quid iis mo-
 do faciendum esse censemus: qui non pane tantum, &
 agno illo mystico, sed quod illius panis, & agni typo
 præfigurabatur, uesci parant hoc est sacrosancto corpo-
 re & sanguine Iesu Christi uiuentis, Dei, redemptoris, &
 iudicis nostri? Qui quidem nobis sub panis specie su-
 mitur ad salutem, quiq; sub agni uocabulo à Ioāne Bap-
 tista fuit olim & digito, & uoce monstratus. Malor hic
 planè nos sacrificandi puritas decet, quàm patres quon-
 dam illos nostros in immolatione hostiarum: tantoq;
 sane purior, quanto purius est spirituale negocium, quā
 carnale: & sacrificii ueritas, quàm figura. Ad belluarum
 profecto naturam proxime accedunt, qui nullos dies sta-
 tos habent, quibus sese cohibeant, quominus laxas, libet
 rasq; rei ueneræ habenas dimittant. Nihil est sane ho-
 mini præsertim Christiano in uita foedius quàm nimius,
 & immoderatus, etiam cum propria uxore, concubitus.
 Etenim si uel maritalis cultus, nisi ad suscipiendam so-
 bolem certis legitimisq; temporibus fiat, carere culpa
 non potest: quid quum in eo inmodestius quicquam
 agatur, quod iniuriam, et dedecus conubiali pariat sa-
 cramento? Quare discite coniugati propter Deum ab
 his ipsis etiam abstinere, quæ uel parum culpæ habeant,
 uel cum uenia tantum fiant: ut nitidi, & mundi appareat
 tis in conspectu domini. Tunc enim bonum est multes-
 sem non tangere, & in matrimonio coniunctos delecta-
 ri interim operibus coelibatus, et sic mūdus placare do-
 minum, sicut docet propheta dicens. Egredietur sponsa
 de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, & reliqua que
 sequuntur. Sed beati Ambrosii uerbū nō putauim omnino
cel. 12.

DE PVDICITIA MATRIMONII

Hoc loco reticendum . Si causa, inquit, procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus uidetur concedi ad ipsius usum, quia dies festi, et dies processionis, et ipsa conceptus, partusq; ratio, iuxta legē cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant . Hæc ille. Quid si uir senex fuerit, & mulier anus turpe est sane seruire eos amplius coniugio, & uarare libidini : quos desect uel fouere senectam uel spiritualibus studiis inhaerere, carnis uoluptate omnino reiecta.

Minime decere uirum ad menstruatam uxorem accedere, uel puerperio decubantem.
Cap. VIII.

CAuendum insuper maritis est, uel in primis, ne uel pacto uxorem menstruo profluuiolo laborantem, aliis uel male affectam morbis adeant: ne forte præterquam quod sordidissimum, atque inhumanum est concepti etiam eo tempore foetus uitio corrupti sanguinis & ipsi male afficiantur, & lepram, scædam uel scabiem contrahant, allaturam parētibus multas molestias, & magna, atque longa fastidia. Hinc est enim ut ædi plærunquam uideamus partus uariis & inuisitatis morbis obnoxios: cæcos, mutilos, claudos aliave quapiam deformitate ex ipsos statim partu notabiles . Id autem adeo abominabile olim in ueteri testamento fuisse comperimus, ut etiam Moyses lege cauerit, ne quis profus cum muliere fluxum menstruum patiente misceretur alioqui ambo interficerentur. Et similiter purgationi post partum pari ratione eodē auctore præscripti sunt dies, quibus ad uxorem nemini licitum esset accedere . Indecorum est, n. atque indignum honesto uiro, nec abest credo a magno flagitio, per hæc tempora tam male affectis uxoribus cōmisceri, atque eas scæde anteq̄ inunda lo illa pfluuii sanguinis effluat uenereo opere atrectare, Sed etiā si gerat

Leuit. 20.
ibidē. 12.

uxor utero (nisi fornicationis metus aliter suadeat) pudicos cōiuges sese à concubitu continere par est: sicut legitur de Zenobia Persarū regina Odenati regis uxore, quæ tate fuit continentia, ut nunquam nisi tentatis cōceptionibus admiserit uirū. Nam hæc quæ semel cōcubuisse expectatis mēsis continebat, si forte grauida foret, ut si minus rursus quærēdis liberis opam daret. Fuit hæc una omnium fœminarū sane animo, & fortitudine plusquam uirili, et ad arma potius, quam ad colū, aut fufum genita: uis quæ deo ut Aurelianus Augustus de ea multo labore in p̄lio superata, non erubuit Romæ agere tanquam de potentissimo rege triumphum. Cæterū non est hæc in ea tanta continentia à fœminis in exemplum trahenda, sicut nec in præliis. Id tamē uirorū potius officium esse putare, quam fœminarum: attamen non præstandum, nisi ex consensu mutuo, et quatenus ita res poscat, et uxor non queratur. In his mutuis est mutuū, & propter imbecillitatem utriusque sexus, non minus hic præsto esse debet obsequium uiri, quam fœminæ ne quid interim matrimonialis pudicitia detrimenti patitur. Nulla ergo lex præscribitur cuiquam in ea re, quoniam uxor non habet potestatem sui corporis (ut docet Apostolus) sed uir, et similiter nec uir non habet ius sui corporis, sed uxor. Quamobrem sit honorabile cōnubium in omnibus, & torus immaculatus, a motis inde procul abominandis libidinibus in quibus (ut diximus) nec uxor marito, nec maritus uxori ulla obsequii lege tenetur. Admonere hæc superfluum uideri potuisset, si pudicis, & honestis tantum coniugibus scriberemus, & non potius fœdis, & adulteris, ut corrigantur, quibus nihil tam nefarium est, quod uitandum putent, nihilque tam abominabile, quod horreant: modo suam nefariam, furiosamque libidinem expleant.

Quam sobrii esse debeant, qui liberis procreandis dant operam.

Cap. I. X.

EE II

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Non erit ab re his fortassis addere, quàm sobrii
 q̄q; modesti esse debeant, qui gignendis liberis
 dant operam: quando hic de conjugatorum pu-
 dicitia, modestia & dicatur. Plutarchus insignis auctor
 præclare in libro, quem de educandis liberis inscripserat
 maritos præmonet, quum generandi causa mulieribus
 sese coniunxerint, ut sobrii & modestissime epoti sint:
 quoniam euenire plerūq; solet, eos, qui à patribus epi-
 is uel bene epotis seminantur, postmodum, & uini auis-
 dos, & ebriosos supra modum esse: et temulentos facile
 atque frequenter fieri. Ea propter Diogenes adolescens
 quendam intulus, qui ex temulentia furebat. Ado-
 lescens, inquit, ebrius te seminauit pater. Id quoq; non re-
 tituit in suis legibus Plato: qui præcepit unum nequa-
 bibendum esse uiro, uel mulieri ea hora qua liberis ope-
 ram dare constituit. Iecirco Persas legimus, qua die cū
 uxoribus essent congressuri, nihil præter malum, aut me-
 ditulam cameli uesci solitos. Verum sicut sobrietas corp-
 oris ad gignendæ prolis operam magnopere consensu-
 tanea est, & animi tranquillitas summe necessaria. Prop-
 terea ut uino, & cibo: sic & ira, & odio maxime tempe-
 randum est. Quandam enim nescio qua occulta uel ex
 animo in corpus transiliunt uitiorum contagia: et e corp-
 ore rursus in animum. Est enim animaduersum ab his,
 qui rerum naturas curiosius perscrutantur: q̄ ut stupidos
 stolidi, & ebriosos bene epoti generare cōsueuerunt, sic
 et furiosos, & impios iracundi. Id etiam prædictis ad-
 dunt, ad gignendam prolem congressus raros aptiores
 esse, quam frequentes atque etiam multo salubriores.
 Quod Pythagoras & ipse uerum esse confirmat, ita de
 ueneribus tempore frequentiaq; diffiniens. Venerea
 inquit ætate non sunt facienda, autumno, ac uere raro:
 nam omni tempore graua sunt, sed ætate mortifera.
 Etenim præcox senium, & multi sæpe morbi, & multa
 poenitenda solent intempestiuam uenerem sequi. Rogo

us autem is à quodam quo tempore potissimum esset
 coeundum cum foeminis tunc inquit, quum te ipso in-
 firmior effici uelis. Medici item nostri eum tantum con-
 cubitum ducunt esse salubrem, qui uel raro, uel alternis
 noctibus, siue per maiora interualla fiat. Scribunt iudem
 de hac ipsa re curiosius multa, quæ satius duxi pertransi-
 re, quàm lectorem uerbis superfluis onerare.

Quòd uxores maritis obtemperare non de-
 beant in his, quæ ab eis turpiter petun-
 tur, Cap. X.

Illud uero prætereundum non est, at in primis cau-
 dum, ne alliciatur uxor blanditijs ad illicita: ne mi-
 nus aut ui, aut dolis, indicatur ad perpetiendâ nefa-
 ria, quæ ut foeda factu sunt, ita & memoratu nefanda,
 nec sane digna ut hic à me expressius proferantur. Et, n.
 sunt quidam adeo impudentes, atque ita rationis, & ho-
 nestatis immemores, ut cõtra ius, fasq; misellas muliercu-
 las blandis munusculis captent, atque eas sibi in omni-
 bus dolo malo morigeras, atq; obsequentes reddant.
 Sunt etiam qui eas ipsas quum nolint: minis, uiq; cogat
 contra honestatem, & decorum inuitas sustinere. Nequa
 quam tantum iuris debet esse in uxores maritis, ut etiam
 in his, quæ improbe, incestuose uel petant, mos sit illis ul-
 lo pacto gerendus. Nam sicut uiris turpia, & obscæna,
 quæ præ uerecundia pudet fari, imperare turpe est: ita
 pari iure uxoribus foedis, ac turpibus maritorum uotis
 parere nefariũ. Corporis, enim pudicum usum uxores
 maritis debent, non monstruosos, & præter hominum
 naturam turpiter ex cogitatos concubitus: similiterq;
 uoluptatem, quæ naturaliter in eis rebus inest, non præ-
 posteras, atq; nefarias libidines, & quæ etiam in lupa-
 naribus à meretrice, non nisi grauate, & difficile impe-
 trantur.

DE PVDICITIA MATRIMONII
Modestiaz rationem habendam esse a conu-
gibus in oculis omnium, & præsertim li-
berorum. Cap. XI.

Nec indignum id quidem monitu arbitror fore, et si sit forsitan parum honestum dictu, inueniri plerumque; hac nostra tempestate, qui ita impudenter planèq; effrontes sint, ut Cynicorum more, uel canum potius, quod id nomen sonat pro nihilo ducant, palam, & in propatulo attractare, & amplexari uxores, quo nihil profecto foedius esse potest probo, atq; honesto homini. Vxorem quidè amplecti licet: sed quatenus id in opere maritali, & semotis arbitris, atq; in occulto fiat. Nam agere in oculis, quod natura abdidit: & proferre palam quod pudor arguit, non sani esse hominis, non est qui sanus neget. Idcirco qui sanæ mentis sunt, ac modeste sobrii, ea, quæ natura occultauit, seorsum ab oculis hominum summouent: dantq; operam, ut id quàm occultissime fiat: ne caninos illos philosophos uel canes ipsos potius imitari uideantur. Siquidem dicebant hi non debere quenquã pudere quicquid cum uxore prolis causa committat: propterea q, quicquid iustum est, id ipsum in deo, in foro, in uis, publice, palamq; honeste decenterq; fieri possit. Vicit tamen (ut dicit Augustinus) pudor naturalis uanam errantemq; sententiam. Nam et si perhibentem hoc aliquando gloriabundum fecisse Diogenem, ita putantem sectam suam nobiliorem futuram, si in hominum memoria insignis eius impudentia figeretur: postea tamen à Cynicis fieri cessatum est: plusq; ualuit huius manus pudor, ut erubescerent homines hominibus, quàm improbus error, ut homines sine pudore canum similes fierent. Esse tamen id nescio quo pacto admirabile non negamus q, quum omnia recte facta in lucem soleant exponi, ut uideantur: hoc unum recte factum sic homines appetere, ut omnes erubescant uideri, dum fiat. **Quis n.**

scilicet quum liberi procreentur, quid inter se coniuges fa-
 ciant, quandoquidem uxores ad hoc agendum, tanta ce-
 lebritate ducantur? Verum tamen quum agitur, unde li-
 beri nascantur, nemo aliquem, nec quenquam minus q̄
 liberos, qui inde iam nati sunt, testem fieri pmittit. Huius
 est ergo naturæ id factum, ut sic noticiam, ac lucem appe-
 tat animorum, ut tamen prorsus conspectum fugiat oculo-
 rum. Quo circa legimus Lacædemonios in ea re adeo
 magnam habuisse pudoris rationem, ut auctore Plutar-
 cho, coniuges apud eos nunq̄ nisi noctu, & amoto luy-
 mine miscerentur. Accedebat enim uir ad sponsam qua-
 dam cum religione uerecundus, & timidus, ne quis etiam
 ex intimis se deprenderet. At nostris temporibus,
 non solum lucernæ fulgore, uerum & interdiu, & ferino
 more, & plerunq̄ in conspectu filiorum, sine ulla uerecū-
 dia osculantur sese uicissim coniuges honesto fortassis
 animo; sed exemplo certe malo. Hiero Syracusanus Sici-
 liæ tyrannus (ut ferunt) conjugali reuerentiæ tantum tribu-
 it, ut crimen arbitraretur uel maximum lasciuus cū
 uxore locari: quare Epicharmo poetæ comico multa
 grauisimā indixit, q̄ cum uxore effudisset palā iocum
 nescio quem lasciuum, & indignum matrimonii hone-
 state. Etenim quod ad pudoris attinet rationem, conuul-
 suntur huiuscemodi coniuges multo impudentiores ef-
 se Elephantis: qui (ut perhibent) indigne ferunt in
 coitu sese deprehendi: quasi norint & ipsi, quàm foede
 sit coire in propatulo, ac eiusmodi pudeat foeditati. Sed
 & Cameli, quum libet coire, recessus, & solitudines quaerunt,
 quo nemo facile possit, præter armenti pastorē accede-
 dere. Quin & felibus idem fere pudor concubitus inef-
 se natura uidetur: quæ seorsum in conspectu hominū no-
 tu præsertim, & in latebris coeant Abstineant itaq̄ sese
 coniuges ab eiusmodi foeditatibus. quatenus eorū libe-
 ri nec suspicari quidē possint parētā cōcubitus, ne dum
 uidere. Corruptum n. animi puerorū obsecantibus istis:

DE PVDICITIA MATRIMONII

et propterea sæpe contingit, ut ab impudicis parentibus educentur liberi etiam impudici.

Scilicet expectes, ut tradat mater honestos:

Aut alios mores quàm quos habet:

Ut ait Satyricus poeta, Satis quidem constat, quale cuiusq; fuerit puerilis educationis initium, tale quoque fore ætate liquidum, quod sequitur. Cato propterea ille censor, (ut legitur) præsentem filio, non aliter ab omni uerborum obscenitate erat solitus abstinere quàm si sibi affuisset uestalis uirgo, non filius. Idem quoq; in censura Manium uirum clarissimum à senatu monuisse fertur, quod perterritæ repente uxori interdum moliter præsentem filia fuisset tangendo, et osculando blanditus. Et ne id solis Catonibus detur, quasi proprium ac domesticum & gentile institutum, idem & in cæteris quoque Romanis licet intueri, quibus tantam ubiq; uerecundiam erga liberos fuisse comperimus, ut publico more cum parentibus ob pudorem nuditatis nunquam puberes filii laudarentur, Hoc idem & Plato ille sapientissimus adeo præcipuum ad iudicauit fore in matrimoniis, ut publice moneret decere parentes liberis suis non multum auri, sed plurimum pudoris relinquere: qui non recte nisi in tenella ætate cõdiscitur. Et propterea studiosius ac in primis pudor eiusmodi procurandus est, quando quidem ad discendam turpitudinem, & impudentiam, nescio quo pacto, ab ipsis pene incunabulis absq; magistro, dum ce natura omnes dociles sumus, quatenus multo sane minori negotio omnes perdiscamus uitia, quàm uirtutes. Nam et si pueri, puellæ uel, quæ etiam magis obseruandæ sunt, non adhuc plane norint propter immaturitatem ætatis discernere nequitiam: tamen tenaciter hæret tenellis animis satio illa pestifera, quæ oblecta aliquã diu, ubi per ætatem licebit, in frugem noxiam, uti zizania & auenæ steriles, mira ubertate luxuriet. Retinenda est ergo parentibus huius generis uerecundia omnino: ut san-

Citas matrimonii, simulq; liberorum instituendorum di-
 sciplina ubiq; teneatur. Qualis autem sit seruandus mo-
 dus in occultandis obscenis ipsa nobis natura absque
 alio duce, aut doctore præscribit. Hæc enim in formatio-
 ne nostri corporis (ut Cicero asserit) magnam præcipuâ
 videtur habuisse pudoris rationem: quippe quæ for-
 mam nostram, reliquamq; figuram in qua esset species
 honesta, eam posuerit in promptu: partes uero corporis
 ad naturæ necessitatem datas, quæ aspectum essent habi-
 turæ deformem, eas abdiderit in occulto. Sed ò mo-
 res nostri temporis, quando tanta est iuuentutis nostræ
 impudentia, ut iam quæ natura abdiderit palam profes-
 rat: ut i eo nihil plus pudoris esse uideatur hominibus, q̄
 bestis: & quum modo hos nihil pudeat ex conficiis for-
 mis panno, setave inter inguina prominentibus, effictum
 penem affuere, ut uideantur pudenda ipsa fermè maio-
 ra esse duplo, quàm fuerint à natura tributa. Vide quàm
 longe à nostris nunc iuuenibus abscesit pudor, ut ultro
 affectent & dici, & uideri impudentes. Sed iam ad propo-
 situm redeamus, et quoniam deliberorum institutione in-
 tridit hic sua sponte relatio, subinde aliquid de educan-
 dis ingenue liberis obiter afferamus.

De tempestiua institutione: et liberali educatione
 filiorum. Cap. XII.

Vbi ergo primo cœperit puer fari, curare paren-
 tes decet, quod fieri potest, ac per ætatē licet, ut
 rite, & liberaliter instituat: atque efficiatur ab an-
 nis teneris, & ingenua educatione, & præclara eruditio-
 ne optime moratus: & in eis disciplinis probe instru-
 ctus, in quibus puerilis ætas ad humanitatem consuevit
 impensius informari. Quorum alterum haud difficile
 consequi poterimus, si eos ipsos pueros opportune in-
 stis, serulisq; modeste in eo lubrico ætatis studuerimus

DE PVDICITIA MATRIMONII

à quolibet flagitio, et ab omni, uel minima fœditate
 te detertere: et longe ab improborum consortio se
 get egare: et sanis monitis, atq; exemplis domesti
 cis, quæ facile ea etas imitatur, allicere blande ad stu
 dia, et ardentè ad uirtutes accendere. Alterum uer
 o eo duntaxat studio effici commode potest, si pueri
 mature optimis, præstantissimisque; præceptoribus
 instituendi tradantur: ut honestis moribus, et bonis si
 mul artibus pariter imbuantur: quæ plurimum res
 fert, à quo potissimum doctore tradantur. Adolefcunt
 enim pueri, ut parentum, ita & præceptorum sæpe si
 miles. Quod adeo uerum est, ut iam sit illud uulgo iam
 statum prouerbii loco, ex eruditione, & moribus disci
 pulli de doctoris uita, atq; de literis indicium fieri. Non
 enim apud antiquos, auctore Cicerone erant dissociati do
 ctiores literarum et morum sed eadem schola fuerat et
 recte faciendi, & bene dicendi magistra: iidemq; et uiuen
 di, qui et dicendi præceptores. Est aut talis ætas admo
 dum lubrica, incerta, flexuosa & mēdacis plena: et prop
 terea tam planè indiga parentū ac domesticorum custo
 diaz quàm doctorum ac magistrorum disciplinæ. Super
 omnia ergo parentibus procurandum est, ut sub opti
 mis præceptoribus tempestiue puerorum mores for
 mentur. Difficile enim ubi dura effecta fuerint ingenia
 postea molliuntur sed quousq; sunt tenera, facile, ac pæ
 uo negotio conciliamus ea ad recti, et honesti amicitia,
 atq; sicut udam argillam, et mollissimā coerati, pro mo
 stro fingimus, ac formamus arbitrio. Siquidem omnes
 à pueritia dociles imitandis natura sumus, honestis, atq;
 ac turpibus et ad quemuis habitum, & ad quamuis dis
 ciplinam facile sequaces. Dicit enim beatus Hierony
 mus. Sicut aqua in areola digitum sequitur præceden
 tem, ita ætas mollis, et tenera, in utranque partem flexi
 bilis est: et quocunq; duxeris, trahitur. Accedit etiam
 nihil solet tenacius hæere animo, quàm quod primis

annis, et quod (ut aiunt) cum lacte nutritis exuimus. Et ideo tum maxime expedit & formare mores et rebus optimis assuescere . Nam postquam obrigit animus ingenium, uel indulgentia parentum, aut cōsuetudine praua ab ineunte ætate fuerit deprauatū, haud facile effici poterit, ut puer uel bonum, quod tunc primo traditur, curet discere, uel malum, quod iam à principio imberit possit obliuisci: sed nouum sicuti dolium, aut olla recens, qua semel imbutus fuerit disciplina eam quasi odorem bonum malum uel usquequaque retinebit. Vnde celebratur preclarum illud prouerbiū. Egredere reprehendens, quod finis consuescere. Egregie quoque & Plato. Quale, inquit, cuiusque fuerit educationis initium, talia ferè etiam quæ sequuntur. Sed nec discipulus eius Aristoteles in eo quicquam à præceptore diuersum sensit. Non parum, inquit, sed plurimū, immo totum refert, hoc, uel illo modo statim ab adulescentia consuescere . Quo circa dicere ipse solebat, parentes qui recte liberos erudiendos curassent, longe honorabiliores censendos his, qui solum genuissent: quod hi uiuendi tantummodo, illi etiam bene, beateque uiuendi auctores fuissent. Vnde nobilissima Athenarum ciuitas olim eloquentiæ morum, legumque magistra, quum reliquæ ciuitates Græciæ communi lege filios ad præstanda parentibus alimenta compellerent: ipsa sola statuit eos duntaxat ita all oportere, qui liberos suos disciplinarū studiis erudiendos curassent . A teneris ergo, iuxta illud, assuescere multum est . Et aliud prouerbiū dicit Adulescens, iuxta uiam suam, etiam Prou. 22. quum senuerit, non recedet ab ea . Nihil profecto tenacius nobis hæret quàm quod pueri addiscimus. Et ideo Thren. 3. Jeremias Bonum est inquit uiro, quū portauerit iugum ab adulescentia sua. Id autè audeo uerum est quod scilicet educationis disciplina faciat mores, ut satis constat prope plus ualere in uita educationem omnino: quàm naturam. Nec fere sunt impudentes, & improbi liberi nisi quos

DE PVDICITIA MATRIMONII.

tales culpa parentum, & uitium educationis effecerit, quoniam non dubia tantummodo spes, sed etiam egregia atque præclara quæuis indoles nutritorum improbitate frequenter hebescit. Propterea legitur de Catonis filio tantum eum fuisse, ut sedulitas, industria diligentiaque patris effecerat. Educatio ergo ea est, quæ inserit tenellis animis tenella etiam (ut ita dicam) plantaria, quæ adulta postmodum simul cum ætate fructus aut suaves aut asperos iuxta insitiones genus ferant. Ad idem etiam multum facere uidentur patriæ mores, nam qua quisque urbe nascitur, ac educatur, illius idem ciuitatis ingenium præsertim refert. Sicut enim soli sæpe uitio frumentum in auenâ, soliumque degenerat: sic et præclara ingenia uitio patriæ sæpius obscurantur, & indolem peruertunt bonam ne talis euadat, qualis ab initio apparebat. Verum quia non facile ab omnibus mutari patria potest, nec fortasse expedit, eligatur saltem e multis commodissimus gymnasiis locus, ubi sub electissimis præceptoribus erudiendus sit filius. Qui quidem locus tam ex natura soli, quam ex consuetudine ciuium sit & ingenuis moribus, et liberalibus disciplinis maxime idoneus: & non impudiciæ, fastidionum, & armorum plenus ut in præsertimque ciuitatibus esse uidemus, quorum nominibus parco, ne huic nostro Patauino gymnasio toto orbe celeberrimo applaudere uelle uideamur: quod his potissimum uitis careat, & uitibus illis abundet.

Quæ faciant ad castam educationem liberorum. Cap. XIII.

S Vbinde uero (ut ad propositum reuertamur) eas uel imprimis arbitror parentum partes esse, ut liberos suos non tam facultate diuites, aut literis eruditos faciant, quam probos: atque in omnibus christianæ pietatis consiliis, atque præceptis instructos: quæ est optima

ma hæreditas, & omni censu præstantior. Primo ergo expedit in prima ætate puerorum animus influere persuasione ut credant spiritus inuisibiles ubique nobis præse esse, atq; oïum nostrorû actorû cogitatuûq; cõscios et ex his alios bonos, alios malos? Bonos delectari societate, pudicitia, et ueritate, et ad quæ nos semper inuitant: è contrario autem malis spiritus delectari fraudibus, mendaciis impudicitia, furtis, cædibus, & eiusmodi uitis & peccatis: ad quæ nunquam cessant die noctuq; uigilantes & dormientes impellere: instigâtes, nos omni fraude ad libidinem, et ad omnes impietates, ut peccantes secum trahant in æternam damnationem. Insuper excitandi sunt ad studia religionis: et ad placita orthodoxe fidei, atq; ut discant timere Deum, pudere turpitudinis, horrere uitium, amare uirtutem et à quacunque sorde uel minima, tanquam ab insequente uipera fugere, Et similiter curandum ut & de miraculis, & sanctorum uita ac de poenis pariter reprobatorum piam religiosamq; imbibant credulitatem. Quod quum semel sane per eam ætatem fuerit in tenellis eorum mentibus insilliatum, effluere postmodum nunquam facile poterit. Præterea assuefaciendi sunt benigne salutare, comiter appellare, leniter respondere: maiores natu reuereri, non se æqualibus præferre, cum inferioribus humanissime uersari: æmulari bonos malos uitare: nemini iniuriam facere, & si sibi ab aliis inferantur patienter sustinere: omnibus deniq; quatenus licet, et beniuolos, et faciles, sese præstare. Similiter corripiendi sunt, ne cui detrahant, neq; cuiquam maledicant. Prohibendiq; maxime ne assuecant scurrilitatibus, mendaciis, imprecationibus, execrationibus, iuramentis, blasphemis uel. Insuper prohibendi ne ludant alea, tesseraisq; neue intersint ludentibus. Reticiendæ interim fabellæ, et nugæ uanz, quibus imbecilla ætas facile capitur, et præsertim si quid in se contineant, uel occultæ, uel manifeste nequitiz, uel si suboleant aliquid obscœni, quod est pue

DE PVDICITIA MATRIMONII

rorū, puellarūq; ingenuis maxime pestiferū. Ex turpi nati-
 onē audiēdi, aut loquēdi licētia, paulatim affuescit tenera
 ætas delectari turpibus. Interdicēdū ēt his ipsis, ne aut la-
 sciuas comœdias, aut actus quospiā inspiciāt ipudicos:
 Prouidendū quoq; ne nimio mero, aut delicatioribus ci-
 bis indulgeāt: distenditur, n. corpus supfluitate ciborū, &
 cū corpore una & animus ipse crassescit. Vinum pueris
 Plato interdicēdū prorsus putauit, q̄ id esset addere flā-
 mā igni. Cōpertū est siquidē impuberes si plurimo cibo
 fomnoq; utantur, hebetiores fieri: atq; reddi p̄pterea ad
 omnia honesta studia tardiores. At q̄ p̄ter hæc omnia id
 magis atq; magis obseruare ēt parentes oportet, ne filii
 corrūpātur meretricio quopiā amore, aut cōsuetudine
 improborū. Hinc profecto tā bona, q̄ mala cūcta, uberrī-
 mo ueluti e fonte defluūt. Nā cōsuetudo prauitatis, sic
 ut & recti inde facile emanat: quæ ubi p̄cessu tēporis in-
 ualuerit, eousq; uagatur atq; tanto impetu fertur, ut ne-
 queat postmodū ui aliqua āplius cohiberi. Admissi por-
 ro ad hanc uequitā pueri, tanq̄ in captiuitatē adducti, à
 spiritu fornicationis p̄petuo possidentur: ut reliquo uitæ
 tempore, eant quocūq; is suaserit, absq; timore, & pudore
 precipites. Idcirco in eo lubrico ætatis à parētibus qua-
 si manu ipsa ducēdi sunt ad consuetudinē recti, & in uia
 uirtutis, & p̄sertim in proposito continētiz firmandi: ne
 postea et ipsi, absq; eo, q̄ pdant uitā filiorū peccata quo-
 q; ipsorū p̄cenis luant: ut Heli quōdā summus sacerdos
 quē legimus p̄pterea q̄ male filios castigasset, repente
 no casu, ac dira nece unā cū filiis eadē die male infeliciterq;
 perisse. Sed sicut parētes male educātes liberos suos
 grauissime puniūtur, ita e cōuerso, q̄ filios bene mora-
 tos reddunt multū apud Deū ex sua educatione merēt.
 Vnde Paulus, Mulier inq̄ seducta in p̄uaricatione fuit,
 saluabitur autē per filiorū generationē, si manserint in fide,
 dilectione, & sanctificatione cū sobrietate. Saluabitur
 ergo nō ut quidam male interpretantur, in uirtute matri-

1 Reg. 4.

1 Tim. 2.

monit, eo q̄ in gignēdo sit salus, quia non ad iustitiā est
 matrimonium, sed ad ueniam: iuxta illud. Si nupserit uir
 go, non peccauit: & ibidē. Ego autem uobis parco. Itē:
 Dico autem nō nuptis, et uiduis, bonum est illis, si sic p̄
 māserint, sicut & ego. Quid est ergo mulier saluabitur
 nisi q̄ iustificari meretur per fidē et dilectionē non p̄ co
 pulā uel iuxta aliā interpretationē filios, genuerit, q̄ po
 stea instituātur à parentibus in fide Christi, in dilectione
 Dei, & p̄ximī, in sanctificatione lata in baptisate cū so
 brietate aduersus intemperantiā uitiorū. Salus est ergo
 non tantum in cœlibatu, sed et in matrimonio: quando
 uel foedes seruat, uel generatur, et instituuntur recte liberi.
 Quāobrē educādi sunt pueri cū omni sanctitate, & p̄g
 sertim ut diligant castitatē. Nam nihil sane in uita pernī
 ciosius, quā à teneris assuescere libidinibus et scortis.
 Laudat Germanos Cesar ī suis cōmētariis, q̄ apud eos
 suuenē intra annū. xx. fœminā notitiā habuisse, in turpis
 simis haberetur. At q̄ nostro æuo nō intra uigesimalū sed
 et decimū incuria sepe parentū pueri tētant ac exercent
 turpiter, qd̄ nondū sapere, aut sentire natura p̄misit. Vis
 gilet ergo in his parentes, & nitatur omni studio pueros
 educare pudicos, & omni genere uirtutis instructos. Hoc
 est sane charis pignoribus in posterū p̄uidere & futuræ
 familiæ paterna pietate succurere. Ceterū ut deī interim
 aliqd̄ ætati, iusib' q̄busdā honestis, ac liberalibus nō sunt
 oīno p̄hibēdi pueri. quatenus assuescāt sese labori, et ex
 ultātia mēbra, honesto aliquo ope exerceāt, ociarq̄ deui
 tēt, ut ē cursus pila trocus altus, palestra arcus eq̄tatio de
 ābulatio rusticatio & id genus aliā. Nec omnino impro
 bādū cēseo pulsare citharā inflare calamos fidibus canē
 re, & similia modo p̄ ociū fiat & non intermitatur p̄pte
 rea studia literarū. Sed nec uenatio ī malis habēda est aut
 acupiū seu piscatio, et hmōi exercitia ita tñ (ut ē ī ueteri p̄
 uerbio) neqd̄ nimis. Quin et Lycurgi legib' Lacedæmo
 norū iuuetus uel in primis uenādo currēdo, esuriēdo, ac

1 Cor. 7.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

ſtando, alendo, æſtuandoq; exerceri ſolebit. Nihil enim peius eſſe cenſebant quam pueros deſidia ocioq; torpeſcere. Hic autem arbitror expedire, ut pueri illis potiffimum luſibus, ac laboribus exercentur, qui neque illibetales ſint, neq; multum periculoſi: ſed tales, ut meditationes et exercitationes appareant eorum, quæ ab hiſ ſerio poſtmodum ſint agenda: et qui ad robur, et ſanctatem æque faciant, non autem ad inanem tantum alacritatem, et luſum. Pucrorum ſiquidem maxime proprium eſt ludere, unde Cicero. At pueri, inquit etiam quicēſant, exercitatione aliqua ludicra delectantur.

Quod non tam plagis, et uerberibus, quàm admonitionibus, atque exemplis pueri ſint inſtituendi. Cap. XIII.

IN tenella quidem ætate (ut dixi) liberi primum cõmentitiis quibuſdam terriculis, ac ferulis etiam interdum leuibus, à quacunq; ſpecie mali deterrendi ſunt: at poſtmodum effecti grandiuſculi, non tam plagis, ac uerberibus, quàm exemplis, ac piis admonitionibus ad honeſta ſtudiatam à parentibus quàm etiam à præceptoribus inducendi. Ea enim magis ſeruos decet: hæc præcipue ingenuos, qui nunc laudibus, nunc obiurgationibus et iniecta crebro æmulatione æqualium, excitant diſunt ad ſplendorem: gloriãq; uirtutum. Lycõ Troæ denſis philoſophus aſſerebat adiungendum eſſe neceſſario pueris pudorem, et laudis ſtudium: uelut equis calcar, et frenum. Conſtat enim adoleſcētes liberaliter educatos, et ingenuos magis laudis honore, et æmulatione uirtutum proficere quàm præceptis: ac ruſum uerecundia, et admonitionibus magis quàm plagis uſq; adeo ut quos ſæpe tormenta non uicerint, uincat æmulatio, et pudor. Non eo inſicias in inſtituēdis recte liberis, et uerberibus quoque interdum utendum eſſe, ſi conducere alioqui

alioqui moribus uideatur me forte. Interim pueri edocētur, & edolescant indomiti, & effraenes, seranturq; ad oēs iniurias postea promiores. Venim id ita puto & oportune, & moderate esse faciendum, ut non in ultione, sed ad castigationem a parentibus seu p̄ceptoribus factum esse uideatur. Nam quemadmodum moribus, & adhortationibus (ut dicebam) excitantur quidam ad honestatem, ita flagris, ac uerberibus absterretur pleriq; a turpibus. Condonanda uero quaedam interdum sunt adolescentiæ, atq; ad quaedam etiam committendum, quæ non sunt eis admodum turpia, quædam autem omnino castiganda, & acris animaduersione plectenda: sicut melius conducere adolescentium moribus uidebitur. Sed interea tibi id sit iram celerem, potius quam grauem suscipere parentes decet; atq; omnino rigorem hostilis iracundiæ, lenitate, ac mansuetudine patria temperare. Scitū est illud comicum uerbum, Pro peccato magno pauillū supplicii satis est patri, Sed neque ulla tā acerba patris obliuio esse debet, ut quædam etiam paterni affectus non habeat impressa uestigia. Atqui uero tum demum scias castigationem, ac institutionem tuam liberis tuis prodesse posse, si uacet inuidia, & pudore careat. Quod sit, si illud quod in filiis castigas, non tu ipse prius commiseris: & quod uerbis obiurgas, cōtrariis subinde moribus non suadeas. Nam (iuxta illud,)

Vnde tibi frontem libertatemq; parentis,

Quum facias peiora senex

Et alibi

Plurima sunt Fulcine & fama digna sinistra.

Et nitidis maculam, ac rugam singentia rebus.

Quæ monstrant ipsi pueris, traduntq; parentes.

Corripitur icclreco apud comicum poetam Chremes a fratre acriter his uerbis. Adeo hoc indignum tibi uideatur, filius adolescens si habet unam concubinam, tu uxores duas? Nihil pudet? Quo ore eum obiurgabis? Scitis

FF

DE PVDECTIA MATRIMONII.

atq; præciare quidem etiam pater ille Vergilianus ad fili-
 um. Disce inquit, puer uirtutem ex me, fortunã ex aliis.
 Nullum profecto in ea ætate proponi potest pueris exẽ
 plum probabilius ad imitandum, q̃ parentis. Quã obrẽ
 ita sæpe effingere solent liberi ingenium, ac mores, et ge-
 nus parentum, ut possint illi ipsi parentes mores suos &
 expectatam imaginem uitæ præteritæ in suis rursus filiis
 agnoscere. Faciles siquidem oēs sumus natura ad æmu-
 landum dicta; factaq; eorum, quos maxime diligimus,
 ac obseruamus. Vnde fit, ut perraro liberi à disciplina
 parentum degenerent. Quo circa (ut ait Cicerò) solent
 adolèscèntes quorum patres, aut maiores aliqua gloria
 præstiterunt, in eodem fere genere laudis uersari: & ad
 eorum consuetudinẽ, moresq; deduci: emulatiq; im-
 pios, atq; plerumq; etiam excellere. Quod Mutius, & P.
 filius in iure civili, P. Africanus, P. filius in re militari. Quo-
 dam etiam ad eas laudes, quas à parentibus acceperunt
 addunt aliquam suam, ut hic idem Africanus eloquentia
 accumulauit bellicam gloriam. Idem fecit & Thimo-
 teis Cononis filius, qui quàm belli laude non fuerit infe-
 rior patre, ad eam laudem & doctrinæ, & ingenii gloria
 adiecit. Sed quis ignorat nostro quoq; sæculo reperiri q̃
 plurimos homines, qui parentibus, maioribusq; suis, aut
 pares, aut excelsiores fuerint. Parentibus ergo, pcuran-
 dum est, si recte liberos suos institui uelint, ut tales sese
 exhibeant, quales eos ipsos euadete cupiunt: & quales
 efficere illos omni studio, atq; impensa laborant.

Pueros, pro ingenio quætuq; suo, honestis sua-
 diis, officiisq; tradendos. Cap. XV.

Considerandum insuper à parentibus, ac diligen-
 ter quidem examinandum, quo quisq; filiorum
 suorum sit natus ingenio, ne quid aduersis auspi-
 ciis, & inuita (ut aiunt) Minerva, aggredi temere moliantur.

Neq; n. permittē dū est, ut adolecentes dū sunt
 dū ad eam, & illarum libere conteras, nisi eorū ingenia
 ad studia litterarum idonea esse viderentur. Et in schol
 is ubi littere non addiscuntur, ultra bibulam pro hōis
 is. Lūdas siquidem litterarum velut aconitum, aut salu
 miseris est maxime; aut maxime letalis, in tanq; es acco
 niti natura, ut hominem pro certo occidat, nisi inuenit
 sitale quidpiam aliud in corpore, q; sua prius ut perimat, ut
 illic veneni, hic medicinae visum gerit. Haud multo sane
 fecius dicitur de ludo litterario, qui quos non erudit, sed
 dicitur, & quorum mors in melius nō format eos ipso
 ut peius corrumpit; depravatq; quātūvis rectos; nihil
 hereditate nihil peius, q; assiduos in gymnasiis, aut in scholis
 litterarum uersari, & nihil percipere discipline, uelut a se
 nos ad lyram, ut dicitur: Quare multo latius est, ut si quis
 indocilis ac tardus natura extiterit, eum tempestiue ab
 sequare sus, & rei familiaris ac rustice uitae tradere: aut alio
 decompere negotiis, aut q; turpi sodalitate corrumpatur
 aut ignaui delicta cōtatur. Infinita sunt peia studia, ad
 que puer ex patris aelibus, aut ex litterario ludo, cui in
 eplus est, transferri cōmode possit: in quibus honestius
 uersabitur, aliquid agendo q; in scholis nihil addiscendo
 boni. In eo itaq; flexu etatis applicandus est puer ad ea
 officia sue studii, ad que natura propensior quiesq; est,
 atq; magis idoneis, modo illa utilia atq; honesta sint,
 fortunatq; & generis, & moribus patrie, atq; ius in
 gentilitati conueniant. In hac enim consultatione non
 ad arbitrium quidem parentum, sed ad suam ipsius ois
 esse naturam omnis uite ratio reuocanda est, ut cōs
 stare id sibi perpetuo possit, quod semel de tota uita
 constituenda recte fuerit, laudabiliterq; propositum.

Plus momenti esse in educatione liberorum

Cap. XVI.

DE PVDICITA MATRIMONII.

Nihillo ferè minoris sollicitatis, nec minus efficitur ratio est ad recte nutriendum, hominem bene institui, quam sollicitè nasci. Quo circa tãti referre educatione in ea re Plato arbitratus est, ut scribat hoc nihil bene educatũ, ac recte institutum evadere in diuinum quoddam animal contra uero male educatum, in probe degenerare in seram, & atrocissimam beluam. Quotopere autem rãsentaneum rationi sit, quod afferimus educationem scilicet plus afferre momenti moribus hominum, q̃ naturam, Lycurgus ille Spathanorum legum lator, suis ciuibus aperte hoc figmento monstrauit. Nam geminos ex eisdem parentibus genitos catulos suscipiens dissimilibus educari moribus curauit; alterum namq; patris, luxuriaq; dissoluera, alterum uero indagino, & assiduis uenationum laboribus exercuerat. Illo effectus est. heuo præter modum ignauissimus, hic uero cõtra uenator sagacissimus, ac er, promptus, ac omnium uelocissimus. His rebus sic preparatis acciri iussit Lacedæmonios, qui quũ frequẽter certo loco conuenissent, Lycurgus surgens ita eloqui cœpit. Ad parandam uirtutem uiri Lacedæmonii ingens est momentum disciplina, consuetudo, educatio, uitaq; institutio, q̃ quã uerum sit uobis nunc exploratissimum non tantum uerbis, sed re ipsa, & ex hoc unico exemplo reddam. Ac præparatos statim catulos impresentiam adduci iubet qui simul admisi fuerant in mediam contionem, quum ollam, & leporem ibidem in medio statui madaisset; ambo repente alter in leporem, alter uero in ollam, uno qui eadem impetu, sed animo diuerso feruntur. Quum uero quid nam sibi uellet, & quã obrem eos sic catulos ostentasset, Lacedæmonii taciti inter se quærerẽt dixit. Feci, inquit, quod uidistis uiri Lacedæmonii ut discatis liberos uestros enutrire uel ignauos, uel strenuos, ut malitis: quoniam utrunq; in manu uestra est, & nõ in natura cuiusq;, ut pleriq; sibi falso persuadent. Ambo hi canes, quos

videtur, eisdem orti sunt parentibus, & ex una, eademq;
 stirpe generosi: sed tamen, ut videtis, propter consuetudi-
 nem ultra diuersam dispares mores, dispariaq; studia
 sunt secuti: ut alter hielus, alter uenator euaserit. Diuerso
 eos ergo, & sic inter se disidentes effecit diuersa educa-
 tio, non natura, et tales sunt, non quia sic geniti, sed quia
 sic educati. Hæc ille quidem, et præclare differuit, et præ-
 cidentissime excogitauit. Videtur hoc confirmare id quod
 legitur de Milone, qui uictor, quem assueuit ferre puer
 er, tantum iam factum, quum et ipse adoleuisset, humeris
 circumtulit: tantum ualet exercitatio a pueritia, uel ad
 animi, uel ad corporis robur; & ad mutationem uitæ fa-
 ciendam. Omnes ergo qualescunque sumus, plus sanè
 educationi, et institutioni, quam genituræ debemus: atque
 tales liberos habet sibi quisq;, quales disciplina educa-
 tionis effecit. Vnde eleganter Beatus Augustinus, quod libe-
 ri nascantur, inquit fecunditatis est: quod uiuant sollicitatis:
 ut quod bene instituantur, uoluntatis. Hæc ille, quas maxime
 uera sunt. Simile profecto uidetur esse in instituendis res
 sic animis hominum, quod fit in sculpendis formis simus
 lachorum. Nam sicut marmor parum sculpendo sumus
 factus materia optima est, & maxime idonea: tamen si-
 gnurum non erit, nisi formam aliquam ei industra sculpe-
 ris affingat. Sic et homo, natura siquidem nascitur capax
 ad formam optimi uiri suscipiendam, sed hanc non ha-
 bebic, nisi eam institutio nutritoris, seu parentis induxerit,
 Verum quia de re uxoria, & de educandis atq; institu-
 endis liberis etiam antehac à multis & copiose & ornate
 dictum est: nos interea hoc uelut epilogo contenti, his
 omisissis in conjugatorum quorundam perfidiam alio
 quid dicamus, quod est nostre hulus præsentis farrago-
 nis peculiare, & proprium.

Anteps quaestio utrum in adulterio paratō uxor
 an maritus magis peccet, Cap. X V I I.

DE PUDICITIA MATRIMONII.

1 Cor. 7

Sed quoniam nonnulli disceptare atque inter se contendere plerumque solent, peccet ne grauius, uxor moecha, an maritus adulter de hac ipsa questione pro quibusdam contentiosis prius differendum putauit & subinde pro re breuiter expeditus profectus, quod mihi statueram faciendum. In hac enim re diuersi, diuersa sentiunt, & pro stomacho quisque suo diiudicat: sed tribus praesertim sententiis (ut cognoscere possumus) tota questio ultro citroque subtiliter disputatur. Sunt quidam, qui grauius peccare uirum quam uxorem omnino consentiunt; uel ex eo, quod lex maiorem semper uirum in uero, quam in foemina exigere uideatur; uel quod ita comparatum est natura, ut fortitudinis uirtus tam propria, ac peculiare bonum uiros sit, quam incostantia propria, ac peculiare uirtum mulierum: & proinde in crimine adulterii ex ea ratione dicunt multo flagitiosius peccare mares quam foeminas. Haec namque pro incostantia ac libidinitate, & mollietate ad libidinem natura sunt proniores, at illi pro constantia, et uirile fortitudine, natura ad obsequium ueneri firmiores. Huic parti fauere uidet beatus Augustinus, sic scribens, Indignant mariti (ingit) si audiunt adulteros uiros pedere similes poenas adulteris foeminis: qui tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet, & uirtute uincere, & exemplo regere foeminas. Haec ille. Qui uero ex diuerso repugnant, ut in suis apophthegmatis uir consultissimus Marcus Mantua cuius noster clarissimus uidetur affirmare, mulierem adulteram maioris criminis ream faciunt, quam uirum moechum: tum quia uxor subdita uiro sit, & ex eo iugalibus uinculis astricta magis, quam maritus: tum ea fere ratione (ut de uiro proxime diximus) quod scilicet nihil sit mulieri tam proprium quam pudor, & contra nihil turpius quam impudicitia: quae in uxoribus adeo damnabilis semper apud omnes gentes fuit, ut apud Romanos in adulterio deprehensas ius fuerit maritis necare: et apud Hebraeos praeciperetur eiusmodi dilao

pidari. Et ideo in epistolis Casiodori legimus Theodoricum Gotorum regem uxoricidam quidam his verbis respondisse. Si genitalis tibi maculam deprahensi adulterii sanguine diluisti, nec sub prætextu cruenta mentis causam pudoris intendis, ab exilio, quod tibi constat infictum, se præcipimus alienum, quoniam pro amore pudicitiae porrigere ferrum maritis, non est legem calcare, sed condere. Hactenus ille, secundum humanas leges. At christiana pietas iustus agendum censuit, quæ ob adulterium marito ius quidem occidendi uxorem tollit, sed licite repudiare permittit. Vult tamen ut cor saluus uiuat, nec commisceatur post repudium alteri, nisi rursum uxori, quam forte reconcillauerit sibi. Legitur autem in sanctorum patrum decretis, patronum esse impudicitiam, ac lenocinii reum, quicumque celat, aut dissimulat uxoris adulterium, atque cum semel deprahensa consenserit habitare. Quod est intelligendum quædum non resipuerit, et penitentiam in impudicitia sua. Est etiam tertia opinio eorum qui negant esse in crimine differentiam, aut distinctionem ullam faciendam, sed et iudicium, et flagitium par esse dicente lege. Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius et adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui morte moriatur, et moechus, et adultera. Hæc sententia ut æquior pluribus placet. Ego autem quum partem sciam, aut potius nihil, nolimque præcipitare sententiam, adhuc anceps pertranso: nec illis concedo, nec ab his, nec ab istis plane dissentio: uidetur tamen hæc ultima opinio magis æqua, et consentanea rationi, ac plus honestatis, atque humanitatis habere. Nam et in decretis patrum legitur, uirum & uxorem ad paria iudicari: nec in his, que concernunt pudorem licere quædam magis uni, quàm alteri. Nã et si in omnibus aliis rebus uir merito præsit mulieri, dicaturque esse caput eius, nisi in seruando uerbis coedere, et in seruando debito copule maritalis

Leuit. 20.
Deut. 22.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

1 Cor. 7

omnino sunt pares, Quamobrem Apostolus in eo rō-
 luges nihil differre & sibi inuicem equo iure subiectos es-
 se confirmat, dicens, Vir debitum reddat uxori, et similiter
 ter uxor uiro, quia mulier non habet potestatem sui cor-
 poris, sed uir: et e conuerso, uir nō habet potestatem sui
 corporis, sed mulier. Ex quo satis patet per hæc nec mu-
 lierem alii uiro quàm suo, nec uirum alii mulieri, quàm
 suæ cōmunicare sese posse: quum æquo iure alter alteri
 sit subiectus. Hinc est q̄ Romani sponsam introducētes
 iurabāt de more sponso recipienti hæc uerba dicere,
 Vbi tu Calus, ego Cæsa. Quibus sane uerbis paciscēbā-
 tur se inuicem alterum alteri obnoxium, & pari iure cen-
 seri. Quasi uelit his uerbis inferre, Sicut tu dominus, et
 ego dominasti mei, et ego tui: parq; et ex æquo ratio
 est pudicitiae utriq; . Non diuersum ab his sentit Quinti-
 lianus præclarissimus rhetor. Si turpis inquit, dominæ cō-
 suetudo cum seruo: turpis & domino consuetudo cum
 ancilla. In matrimoniis siquidem mutua hæc uidentur es-
 se, ut in eis, quæ ad pudicitiam matrimonii spectant, tan-
 tum quisq; exigat, quantum præstat: parq; seruetur in ea
 parte utriq; regula, & si alioqui potior uideatur aucto-
 ritas uiri. Si quis autem forte dicat mulierem ex eo fœ-
 dius facere, q̄ uiro alienum partum supponat pro suo,
 Idem plane & de uiro dici potest: qui & ipse pari fraude
 gentum à se fœtum quem alere debuerat, dissimulās su-
 um esse hunc alienum subicit alteri uiro alendum pro
 suo. Quare sicut maritus ad euitandū hoc malum abusi
 posset innupta pellice: ita et uxor eodem modo uitare
 posset hoc malum, si caueat, ut ex mœcho non concipi-
 at. Quod obseruasse Iuliam Augustam Cæsaris fillam,
 & Agrippæ uxorem tradunt: quæ a conscio filagitiū ali-
 quando p̄ iocum familiariter interrogata: quonammodo,
 quum tot mœchos pateretur, et ita uulgo potestatem
 sui corporis faceret, tam similes Agrippæ liberos procre-
 asset: ita lepide respōdit, Nunquam nisi nauī plena, tollo

meliorem: inueniens nunquam se nisi quā gerat utero ad-
 mittere in cœchos solitam. Honestam scilicet matronam:
 quæ & tam strenue cauere dāno ultri, & tam prudenter
 consulere suo nouerat pudori. Quid ꝑ olim in repudi-
 negocio idem iuris erat uxoribus, quod maritis, et si id
 postmodum ueluti ius proprium sua tyrannide uiri ipsi
 sibi nequiter usurparint. Nam Beatus Hieronymus, ut le-
 gitur apud sententiarum magistrum libro quarto & dis-
 tinctione. xxxv. affirmat quicquid præceptum est utris
 de dimittenda uxore ex causa fornicationis: redundare
 idem ad foeminas: ac minime æquū ulderi iudicari mu-
 lierem adulteram dimittendam à marito, & uirum in cœ-
 chum retinendum ab uxore. Ex quibus uerbis ostendit-
 ur, ꝑ pari iure fornicationis causa posset etiam uxor à
 marito recedere si uelit: & eum incessere, et reum adulte-
 ri facere æquo iure, sicut maritus uxorem. Verum quā
 ex tot rationibus inter se undecunq; diuersis mihi adhuc
 constare satis nequeat, quid sequar, minime censui par es-
 se hic meum iudicium interponere, et de tam ancipiti
 quaestione me admodū incertum temere quicquā pro-
 certo dicere. Quamobrem per me in quā quisq; uelit
 sententiam pedibus abeat, nihil resisto, dummodo in eo
 mecum conueniat, per magnum esse utrinq; flagitium,
 et hoc, & illud graue: et nefarium peccatum. Quid n.
 scelestius, quā distrahere carnem suam in partēs, quæ
 per connubii foedera una fuerat: & ipsum male discerpe-
 re coniugium, quod Deus ideo inseparabili fidei nexu
 constrinxerat, ut ex ea inuolabili conexione indiuiduā
 unitatem, Christi scilicet, & ecclesie, mystice præsignaret.
 Quo circa quicunq; adulteratur, uel maritus, uel uxor sit
 à lege domini recedit, & grauisime peccat, & grauisis-
 sime punietur: dicente Apostolo ꝑ Fornicatores ac mol- 2 Cor. 6.
 les, & adulteri regnum Dei non possidebunt.
 Iniquum esse exposci pudicitiam ab uxore quā
 nollit maritus præstare, Cap. XVIII.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Hic mihi quaeso respondeat quisquis maculare conjugalis pudicitiae candorem pro nihilo ducit, & foedare matrimonialem torum meretricis foribus, & incesta libidine non ueretur: quo nam iure, quae uel ratione exposcat is sibi fidem ab uxore, seruari, quam uiolat ipse prior? Mutua profecto esse debet coniugum charitas, & fides fide mutuo paciscenda. Nulla est enim tam perditum pudoris adultera, quae non hanc fere impudicitiae suae causam praetendat, referre se scilicet in eo iniuriam marito non facere: nec dictum (ut ait comicus) sed responsum. Nam tunc putat uxor ulcisci se magnifice, quum par pari reddat: quoniam iustum uisum detur esse idem pati, quod quisque alteri fecit. Propterea legimus clytemnestram indigne ferentem Agamemnonem uirum suum cum Chryseide puella barbara delectari, cum Aegisto sese quoque oblectasse, & ut illum foede pellice, sic eam moecho foede potitam. Quis cunque ergo fidelem sibi uxorem cupit, fidelem & ipsum sese uxori praestet, necesse est. Vir enim (ut eleganter in suis institutionibus Quintilianus asseruit) qui alieni matrimonii non est abstinens, sui quoque non est custos: quando (quod uulgo dicitur) qui fundum alienum erat, suum interea incultum deserat necesse est. Et haec inter se natura connexa sunt, maritum, qui in concupiscendis alienis uxoribus occupatus est, uacare propriae uxori non posse. Nam sicut qui non ferunt fetuos palam comedere, & bibere, docet eos ingurgitare clanculum, ita qui non communicant locos, & iustus cum uxoribus faciunt, ut he quoque vicarios accersant maritis: & aliunde quaerant ab alienis, quae sibi debebantur à propriis uiris solatia. Seruanda itaque (ut dixi) fides mutuo, & ut maritus in officio uxorem contineat, eum pudorem praestare debet, quem poscit ipse sibi, & quem praestari leges iubent. Summa inquit Vulpianus iureconsultus aequitas est, ut quisque patiatum idem ius sibi dici,

quod ipse aliis dixerit. Prima quidē lex in matrimonijs
 (ut docet Aristoteles) est ut uter pudice sese habeat, ad
 uxorem, & ab iniuria cesset, quo nec ipse quoq; iniuriam
 patiantur. Maximum profecto honorem existimat haberi
 si sibi à viro pudica mulier, si conspiciat eum, fidelem sibi,
 nec de ulla alia muliere turpiter cogitatem. Nam tan-
 to studiosius curabit uxor amabilem, sese præstare viro,
 quanto sese magis cognouerit ab eo fideliter, ac pudice
 diligi. At modo contra Impudici quidam faciunt, qui
 omnia sibi permittunt, & si quid humanum uxori forte
 ceciderit, coelum terræ (ut aiunt) commiscentes fremunt
 uosferant, et ferre non possunt. Peruerse quidē, ac nimis
 severe, tā atroces sese in illas iudices exhibere, & in seip-
 sis tā indulgentes esse. Cōmendatur in hoc genere lau-
 dia ab Homero, & ab alijs poetis Vlysses, qui à Circe
 Athlantis filia omnium mulierum pulcherrima nullis potuit
 neque blanditijs, neq; promissis flecti, ut abnegaret Pe-
 nelopes uxoris affectum, dicēs. Nihil sibi dulcius, atq; spe-
 ciosius uideri posse uxore sua aspera & occulta. Proinde
 quod ipse uxori præstiterat, idem merito sibi quoq; ab
 uxore repensum est, quæ expectando facta anus à fide
 matrimonij & si à multis infestaretur procijs, nunquam
 defect. Laudatur similiter apud Romanos Drusus
 Germanicus, qui usum ueneris absens, præsensq; intra
 coniugis charitatem perpetuo circumscripserit. Quo de
 ea uxor eius Antonia amorem mariti egregia fide com-
 pensans, post illius obitum adhuc forma & ætate flo-
 rens, ac diuitijs prepotens nouis sub deinde nuptijs nun-
 quā uoluit copulari: & Liuiæ socrus suæ cubiculum quo
 ad uixit habuit pro coniugio. Celebratur quoq; à scrip-
 ptoribus, insignis amor coningalis Iulie Pompei Ma-
 gni, quæ nō aliunde effluxisse creditur, q̄ ab ipsius Pom-
 pei continentia, qui nulli unq; post eius nuptias mulier
 si sese commiscuit. Sed & Cato Uticensis ita in adoles-
 centia continenter uixerat, ut quam Attiliam accepit

DE PVDICITIA MATRIMONII.

uxorem, nullam mulierem antea cognouisse feratur et postea in bellum profectus Mutatum: ex familiaribus suis intimum iuxta se semper cubare uoluit in suae pudicitiae testimonium, quam in discessu uxori se promiserat seruaturum: qua scilicet ratione uxore quoque suo exemplo fidelé reddi absenti sibi non immerito sperabat. Non putari hic Christianorum nostrorum exempla referenda esse, quum nec uere Christianus sit habendus, qui non idem praestet legis precepto, quod ethnici quidam praestiterunt solo amore pudicitiae, Erat ergo profecto multum, si quis existimat tuto sibi licere alienas contrectare uxores, et non idem licere putet & aliis eisdem legibus contrectare suam. Iniqua, & impudens admodum querela est hominis, qui ab aliis pati, quod in alios & ipse fecerit, indignatur. Vulgare dictum: Ab alio expectes, alteri quod feceris. Vulgatius quoque illud seruatoris nostri uerbum. In qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur uobis. Atque id diuino solet patrumque prouenire iudicio, ut quae quis inique fecerit, eadem & ipse iuste postea patiatur: & qualis in alium fuerit, tales sentiat & in se alios. Sic autem nobis in his, quae dicimus, exemplo Davidis adulterium: quod uriae militis sui uxori intulerat, quomodo post diuino iudicio fuerit iudicatum. Nam is à filio Absalone, multo iniquius quam ab alieno, in uxoribus suis pati coactus est, quod ipse in alterius uxore patrarat. Improbis enim filius concubinas patris eo ipso loco, quo ipse Bersabem prius coruperat, sub parato ad id tentorio, non minus impie, quam foede, in conspectu populi publice palamque incestuosissimo possuit adulterio. Non uir & hanc aequitatem uisionis antea iustissimus uir Iob: qui hanc sibi uelut aequam adulterii uindictam praecatus est, si quando in eiusmodi flagitium prolapsus fuisset. Si deceptum est inquit cor meum super muliere, et si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum alterius fiat uxor mea, & super illam incuruentur alii. Hoc enim ne

Math. 7

1. Reg. 11.

2. Reg. 16.

las est, & iniquitas maxima, & ignis deuorans, & omnia
eradicans germina. Hactenus Iob, nos quæ reliqua sunt
prosequamur.

Non esse q̄ quisquam uxori meretricem præpo-
nat propter formam. Cap. XIX.

Quid nam est (ut te interim alloquar homo tur-
pissime) q̄ adulterorum foeditate in iniuriam
Dei, et proximi tantopere detestaris? Fare quæ
fo, quid est, q̄ quum ad euitandam fornicationem uxo-
rem noris esse ducendam, non tamen uerearis post du-
ctâ uxorem nunc multo foedius peccare adulter, quàm
peccaras sine uxore antea fornicator? Quid enim est ali-
ud profiteri matrimonium, quàm renunciare fornicatio-
nibus stupris, aduiteriis, et ab omnibus impudicitis ab-
stinere? & esse unica uxore contentum? Quid nam tibi
lupanaria turpiter præstare in ea re amplius possunt, qd̄
tua domus itidem honeste non possit? Non est sane q̄
iuxta thalamo præferas: modo uelis, ut par est, uti hone-
sto, & naturali usu ueneris, et non intemperanter abuti in
verdicto concubitu foeminarum. Si quidem hæc, quàm
tu tanti facis meretrix, foemina est, sicut & uxor tua quâ
contemnis. Mirum q̄ tibi impudica, et scelestâ meretrix,
pudica et honesta uxore plus placeat. Formam, inquis,
amo, blanditias, illecebras artem. Teneo: te deceptis his
fraudibus diabolus, atq̄ his ipsis nequiter te alligauit do-
lis. Sed quid tu quæso uxorem accepisti deformem, si-
te tantopere muliebri forma delectabat, ut præter hanc
nihil quicquam magis in foemina adamandum putares?
Fateor hæc in meretrice solent in primis quæri: at uxor
honestate magis atq̄ simplicitate matronali placere de-
bet marito: quàm foemina adultera forma, blanditiis ue-
lut illecebris ac fraudibus meretriciis. Nihil profecto in
foemina tam deforme, ac contemptibile uideri debet.

DE PVDICITIA MATRIMONII

quàm impudicitia: turpitudine. Honestè: liquidè: mulieri minime dari vitio debet, esse, quod nata est: sine oborto naso, uel limis oculis, uel labio porrecto, uel breuius, aut ruffa, fulcaue fuerit, quod quidem natura, non cuiusq; culpa contingit: At, qui uera uirtus mulieris, est: excoluisse præceptis animum, & honestis sincerisq; moribus exornasse sese, non fucis. Et id certe plaris faciendum est, q̄ forma, aut ullis corporis cultus, atq; magis in luxure q̄ ullum lenocinium pulchritudinis querendum. Vanaz quidem est hæc querela: & indigna uiro probò: qui & uirili, & cõstanti animo esse debet: & nullo pacto quã semel probauerit uxoris formam, mutata subinde sententia reprobare. Vxor quidem quacumq; obigit, placere debet marito: & forma illius uideri, quacumq; sit, bona: ut de poemate dici solet: quod suum cuiq; poetæ uis datur optimum: iuxta prouerbium illud. *Tua sũ delectant, me mea.* An forte nescis, mulierem pulchram, & inuentri, & custodiri semper fuisse difficile: Nusquam quidem tutum est, quod in præcio est, aut quod multis placet: & ad quod totius populi uota suspirant. Inde fit, ut multo minori sollicitudine uxor deformis habeatur, q̄ formosa seruetur: adeo rara est concordia formæ, & pudicitia. Plurimas quidem insignis forma corporis fecit adulteras, castam uero nullam. Hic nihil sane refert enumerare infinita penè exempla illorũ, quibus ætate nola fuit uxorũ forma: satis quidem constat, & quotidianis casibus edocemur. Quare partim: facienda est muliebris pulchritudo: quando quidem foris tantummodo niteat, intus uero fœditatis, atq; molestiarum plena sit. Extrat Salomonis prouerbium. *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.* Spectandum quidem in uxore non quod uulgus tantum stupeat, & quod bonum tantum sit in oculis spectantium, sed multo magis quod solidum, & æquale sit bonum, Diogenes philosophus speciosam mulierem templum dicebat esse

Prou. 31.

super cloacam ædificatum. Nec minus scite qui hanc eandem sepulchrum appellauerit dealbatum, picturis nitens extrinsecus, intrinsecus uero sordens cadaveribus mortuorum.

Quæ forma sit in uxore probanda.
Cap. XX.

AT qui si te tantopere elegantia formæ, & muliebris pulchritudo delectat, quid hærent in superficiali sola oculi teute pectus, & mentis oculo introspicere: & illa interior uenustas, ac secretior animi species ad imaginem Dei facta ad æternam illam pulchritudinem meditandam te comoueat: ut inde discas moderatius amare caducum illum, atque fugacem decorem, qui ut est ad tempus datus, ita non nisi ad tempus conciliat amicitiam. Magnus error profecto, ac cecitas miserabilis, hominem maritum animi illius cælestis negligere pulchritudinem, & suis inhiare terrestribus. Transferendus siquidem est omnis effectus ad illum animi nitorem, cui omnis corporeus cultus, si conferatur finis est; & uana, inanisq; pictura: atque considerandus ille decor interior quo, si nosci contigerit, nihil esse potest in uxore iucundius, aut amabilius: neque quod magis alliciat, excitetq; maritum ad castum, atque pudicum amorem. Illicium sane est amoris certissimum, probi, & pudici mores. Quid autem sit potissimum in uxore optandum, Seneca suis istis carminibus optime nobis tragica grauitate demonstrat. Probitas, si desq; coniugis mores, pudor. Placeant marito, sola hæc perpetuo manent. Subiecta nulli, imentis, atque animi bona. Florè decoris singuli carpunt dies. Conuenit cum hac sententia dictum illud domitiani principis ita ad amicam scribentis. Scias nil gratius esse

DE PVDICITIA MATRIMONII

decoris nil breuius. Celebratur etiam merito a nostris hi-
storici Christianis in hoc genere laudis præstantissimū
responsum Pemonis Bellunensis, ducis olim Forouili,
uiri præstantissimi. Hic quum uxorem ante principatū
illiberali admodum aspectu duxisset, nunquam adduci
potuit, uel ea ipsa etiam suæ deformitatis conscia peten-
te, ut se repudiata alteram duceret: mores in coniuge di-
cens, non formam probari oportere. Mores ergo sint
qui decorent, atq; exornent uxorem, non genæ, & o-
culi, ac supercilia, & fucus: atq; isti ipsi sint, qui maiori cedat
laudi omnino quàm formā, aut ætas, siue uultus corporis
cultus. Scriptum est enim in sacris literis à nostris phi-
losophis, Fallax gratia, et uana est pulchritudo, mulier ti-
men Deum ipsa laudabitur. Non est ergo quod tu tane-
topere corporis speciem admireris & coles ut propter
eam animi cultum, quæ uera est pulchritudo, conteme-
nas. Stoici namq; dicere solebāt nullos pulchros esse
nisi sapientes. Siquidem existimari id de uxore æquum
est, quod & de optimo oratore: qui neglectis prorsus
fucis, & theatri plausu, magis mouet auditores rebus
ipsis, quàm inanibus uerbis, & facundia orationis. Sic &
uxor sane non cuticula nitida, et meretricio comitu, sed
ipsa sua pudicitia debet marito placere. Abunde ergo
formosa censenda est: quæ morata est: quæ pudica,
quæ sapient, quæ sobria, quæ denique modesta. Hinc
fit profecto quæ uis uxor amabilis: et dum sic amatur,
ut per pulchra uideatur amanti necesse est: quicquid aliis
interim appareat. Nam iuxta Theocriti sententiam, am-
ti pulchra uidetur etiam ea, quæ pulchra non sunt. Nō
enim tam naturali forma aspectum decorum reddit, quā
ipsum inspectantis affectus. Affectum autem inducere uis
nil æque solet, atque pudicitia: usq; adeo ut licet specios-
sissima sit uxor, si tamen suspecta impudicitæ fuerit, ma-
rito ipsa suo uehementer sordet. Quo circa satis com-
pertum est, egregie cordatos ad amandas uxores multo

plus

Pro-31.

plus excitari pudicitia, quàm forma: quæ & suspecta haberi sæpe solet, & semper ferè superba. Vnde poeta: (Fasus inest pulchris, sequiturq; superbia formã.) Quam ob rem si æqui æstimatores esse uoluerimus, corporis formæ animorum pulchritudinè præferemus. Laudandam hiæ equidem censeo quorundam populorũ in mercandis equis consuetudinem, qui ne possint decipi forma, non nisi opertos eos sibi exhiberi permittunt; pleris faciendam esse existimantes probitatem, quàm formã, & usum ipsum, q̄ decorem: quem ideo occultari uelint, ne interim dum mercentur, decoris aspectu periclitentur iudicium probitatis. Et. n. qui aspematus cætera formam tantum in uxore miratur: is similis est pueris, qui in ludo literatum plũras, magis q̄ seria specularunt: uel illis, qui in tempore ueris plus amoenitate florum, q̄ in autumno ubertate fructuum delectantur. Vxor itaq; uel speciosa, uel deformis æquo animo ferèda est modo sit sapiens, & pudica: quãdoquidem ad usum naturalem matrimonii, atq; ad explendam libidinem, quacuncq; forma uxor fuerit q̄que faciat ac formosa. Exploratum, est. n. omnem cibum qui uires sustentet, esse esurienti gratissimum, nec ullum insuauæ poculum, quod sitim leuet. Darius Persarum rex negauit se unquã bibisse suauius, q̄ in fuga, dum aquã bibisset turbidã limo, & sordibus ingnatã: sitim namq; uehemētissima ardebat. Q. d̄ aut p̄ferant a multis meretrices uxorib; q̄si pulchriores, non id tam oculor; iudicio, q̄ diaboli præstigijs solet euenire. Constat. n. malum demonem turpi, & illicito amori sese immiscere, atque efficere arte sua, ut ea uideatur cuiuspiam formosa, quæ sordet, & contra sordescere quæ niteat: & sic miseris amatoribus peruerso amore deceptis uaser ille præstigiator imponit. Et. n. quotidie uidemus quosdam illusos demonum maleficijs, & nescio quo cestropercitos spretis legitimis thalamis deperire scorta uulgaria, & ardere sordidissimas meretrices: quæ uxoribus suis absq; ullo dũ-

DE PVBICITIA MATRIMONII.

bio forma ipsa corporis longe inferiores sunt: & de fo-
mismat iudicio cæterorum;

Quam perniciosum sit maritum suspicionem pe-
licis iniicere uel re uel temere uxori, Cap. XXI.

D Elirat, ac plane desipit maritus quicumq; non in-
telligit, quo errore ducatur, quantoq; in pericu-
lo sit, quotq; ex eo, & domi, & foris sibi hostes
comparat, q̄diu in eiusmodi incontinentiæ lubrico lutoq;
uersatur: & si id minime timeat. At quis sane magnum di-
scrimen interea imminet utrinq; ei domi siquidem peri-
culo est sibi amor, & domesticæ fraudes uxoris: foris ue-
ro odium, insidiarq; uel mariti læsi, uel æmuloꝝ, & con-
rualium. Neque contempnas, q̄ dixerim uxoris fraudes
pertimescendas esse tibi: nam ut fremit tragicus uates.
Tam cruentus foeminas stimulat dolor.

Quam patuit unam pellic, & nuptæ domus.

Ut Scylla, & Charybdis Sicula torquens freta,

Minus sit timenda,

Nulla non melior fera.

Et reliqua, quæ de hac ipsa re in ea tragædia immanis,
simulq; nefaria ab ipso poeta referuntur. Inde tibi sa-
pe tunc erunt parata hæc mala omnia: cū uidelicet uxo-
re, dissensiones, rixæ, diuortia, dissidia, iurgia, & erumnæ
mille: cum propinquis uero & affinibus, & clubus & ui-
cinis discordiæ, & inimicitia, ac etiam cædes. Addas hic
etiam, si uis (quod contra naturam est) odium atq; con-
temptum cõmunium liberorū, sicut de Progne legitur:
quæ in uitione uiolati tori quū alter nequiret sese ulcisci
immanius, regiæ mensæ cõem filium coctum apposuit
uorandū patri. Quid cõmemorē inuocationes dæmo-
num, & p̄quisita undiq; & quoquomodo ueneficia, quæ
maritis i eiusmodi suspiciõibus ab iratis mulleribus so-

tent apparant: Amare sunt mulieres, inquit Comicus, nec
 facile possunt hæc ferre. Nullus quidem mulieri est dor-
 sor hac suspitione maior, nulla rabies acrior, nulla permio-
 ciosior, machinatio. Detanira pellicis suspitione percussa,
 dum infano suo mederi sperat amori, Herculem maritum
 medicata tunica perdidit. Gæsonia Caligulæ Aug-
 gusti credens amatorio poculo utrum à consuetudine
 pellicis auocare, dum amantem sperat maritum facere,
 amantem reddidit. Haud dispar exitus multis etiam acti-
 tis nostræ adulteris contingere sæpius solet, sed male
 sibi consciæ uxores suum tantum facinus metu, & uere-
 cundia dissimulant. Neque uerò solæ uxores suspicio-
 ne pellicum id facere consueuere, sed etiam pellices ipsæ
 suspitione uxorum semper enim suspectum habent ue-
 terem amorem: uerenturq; assidue, nequando resipis-
 scant amatores sui, & reconciliaris sibi uxoribus ipsæ
 deserantur. Vtrinque ergo ex eo tibi instruuatur infidias,
 ut diutius euadere incolumis omnino non possis, quin
 aliquando opprimaris malis medicaminibus: & te, aut
 hæc, aut illa suis conficiat, atque excanet ueneficiis.
 Quid q; reperiantur etiam uxores, quæ eousq; moleste
 ferant se conremni, ut non ram reuocare ad se medicato
 poculo, quàm tollere cogitent maritos: uel sic sese uicti-
 scantur egregie: uel sibi uel ros alios postea obsequen-
 tiores per secundas possint nuptias copulare: Quam
 uero id ferant moleste, ac grauius mulieres, Thebe no-
 bilissima foemina sit nobis exemplo: quæ in ultionem
 pellicatus, Alexandrum Phæazum regem, uirum sibi
 alloqui dilectissimum, propriis manibus interemit. Sed
 ne agam uerbosius, quid est, quod domos, urbes, regna,
 & quicquid tragediæ tonant, tam sæpe subuertat, quàm
 uxorū, pellicumq; morifera, & perniciosissima odia: &
 occultæ similtates coniugiorū: quæ interdum ue maxi-
 mæ, ex parua èt suspitione generantur: Cauendum itaq;
 est in primis, ne contaminetur illo pacto pudicitia con-

DE PVDCITIA MATRIMONII

Iugalis deinde omnis zelotipia, siue suspicio amons me-
 retricij procul ab uxorum mentibus amouenda: quę ubi
 semel ex quavis leui occasione subierit animum haud fa-
 cile sine aliqua maxima pernicie poterit ex earum postea
 mentibus extricari. Quo circa hic grauius etiam cas-
 stigandi sunt quidam, qui de industria fictitios quospiam
 amores temere assimulant, quo uehementius, quasi per
 locum, exasperent, instigentq; suspicionibus uxores: nec
 animaduertunt interim imprudentes homines præter
 id, qd peccant grauius, ita maximum uitę discrimen sibi
 ex ea falsa causa posse cõflari, sicut etiam ex uera. Amo-
 uendę itaq; procul à matrimoniis omnes suspiciones, et
 ineptę nugę: atq; ab ineptis, & amarulentis huiuscemod-
 di iocis marito prorsus abstinentum, ut pote summum
 periculum, pernicemq; afferentibus. Quare pro certo
 scias in eo esse tibi nihilo magis à culpa, quàm a suspi-
 sione culpę cauendum: quę quidem haud facile potest
 culpa uacare, quum multorum sæpe malorum hæc ipsa
 suspicio causa sit. Quam ob rem ne te huius facti pœ-
 nitent, esto uxore contentus: & delectare, si sapias, uel in
 primis domestica pace, ac pari fermè ratione tam desis-
 tas falsas suspiciones iniicere, q̃ uera flagitia sectari. Bibe
 (inquit sapiens) aquã de cisterna tua, & fluuenta putei tui:
 & fastidias turbulētās, & graueolentes paludes meretrici-
 arum foeditatum: unde possis (ut te poetis uerbis dis-
 mittam) plus haurire mali, q̃ ex re decerpere fructus.

prom. s.

De fide, & charitate, ac modestia quę habenda
 sit inter coniuges. Cap. XXII.

Adhortandi mihi sane sunt hoc ipso in loco con-
 iuges, ut in matrimoniis santiendis nihil potius,
 aut optabilius planè ducant, q̃ studium mutue
 charitatis, ac fidei. Quod esse certe non potest, ubi aut
 aperte adulteriū crimē interuenit, aut suspicio aliqua pecc-

egritiamotis timetur. Nihil est. n. à conjugali charitate magis auersum, q̄ eiusmodi suspiciones uel loco, uel sero matrimoniis commiscere. Nam qui amor, quæ charitas esse potest uxoris ad uirum, aut uiri ad uxorem, si quod æquo iure inter se commune est, diuulgetur turpiter ad extraneos? Hem quid hoc est: si contumelia non est? & quidem grauisissima? Non. n. quum ipsa tua sit, tu alterius esse debes: quoniam ut dicit Appstolus. Vir nō habet potestatem sui corporis, sed uxor. Nam quæ erit in matrimonio amicitia: quæ præcipua esse debet, si fides uioletur, quæ hosti etiam seruanda est, ne dum conjugis Et. n. inter omnia amicitiaæ foedera longe præcellit conubialis fides, mutuaq̄, & domestica consuetudo conjugum christianorum: quibus iure omnia communia sunt, siue corporis, siue animi bona siue fortunæ fuerint. Siquidem matrimonii uinculum ita fortunas fortunis, ita corpus corporis, ita animum animo connectit, confunditq̄, ut duo dicantur esse in carnem unam, sicut in sacris litteris legitur, et quemadmodum Pythagoras diffiniuit esse ueram amicitiam, duo corpora in anima una. Magnus Gen. 1. quidem debetur honor parentibus, præcipuus amor liberis, ingens consensus fratribus, sincera beniuolentia amicis: at uxoribus fides in primis, & subinde hæc simul omnia. A deo namq̄ superat conubialis charitas omnia foedera, & artissima quæq̄ uincula, ac omnes cuius uis necessitudinis affectus, ut iure meritoq̄; (sicut in eisdem litteris tradit) relinquere possit homo patrem, & matrem, & sorores, & adherere uxori. Quod sane distum tantam, & tam arctam consuetudinem præ se fert ut quid expressius dici, aut quid magis ad coniunctionem animorū, corporumue attinere possit non uideat. Quatenus uero diligenda sit uxor, ita edocet nos pau- Eph. 5. cis uerbis apostolus. Viri, inquit, diligite uxores uestras, sicut, & Christus dilexit ecclesiam. Quæ dilectio maxima cerre fuit, atq̄ suprema. Neq̄ enim quispiam tralo

DE PVDCITIA MATRIMONII.

Ioan. 15.

rem charitatem habere potest (ut ait dominus) quam ut animam suam exponat pro amicis suis. Tu ergo ex consilio Apostoli eandem debes charitatem, atque dilectionem uxori, quam exhibuit seruator noster ecclesiae, qua nulla excogitari maior potest, ut scilicet pro fide, & salute uxoris te totum exponas, paratus etiam uitam, si sit opus, impendere, ut fecit ipse pro ecclesiae salute. Dilige ergo uxorem ut decet, & non scortum, teque serua, cui debes, & cuius es post Deum quicquid es totus. Neque enim si deflorescat in ea nitor puellaris, & decor iuuentutis propterea contemnenda est, sed eo plus honoris & amoris, illi ipsi impendendum, & quod deest corpori, animi est charitate pensandum. Quanto autem inhonore, & precio esse debeat dilectio, & concordia coniugalis, ex his quae in Ecclesiastici uolumine referuntur, plane liquet, In tribus inquit Ecclesiasticus placitum est spiritui meo, quae sunt probata coram Deo, & hominibus. Concordia fratrum: Amor proximorum: Vir & mulier bene consentientes.

Ecce. 25.

De nimio amore quorundam erga proprias uxores. Cap. XXIII.

Sed quoniam iam satis dictum arbitror, quomodo à Christianis hominibus uxores amandae sint, ac simul quam grauius delinquant, qui amore, quem uxoribus debent, iniquè & foede ad meretrices conuertant: superest modo ut breuiter de immoderato etiam quorundam amore dicamus, qui & si erga uxores equus, & legitimus esse uideatur: tamen propter immodestiam, & ipse reprehensibilis est, & maxime fugiendus. Sunt enim qui adeo deperditè uxores amant suas, ut interim, dum eis omnia immodestè permittunt, serui, & (quod turpius est) lenones efficiantur uxoribus, potius quam mariti. In matrimoniis quidem sicut semper odiù, ita & nimius

& importunis quandoq; zelus, & amor est improbandus: is maxime q; inducat seruitutē, & prępostere subiiciat uxori maritum, atq; efficiat eum ex dño uile mancipium. Porro lege, ac moribus gentium, naturaq; factum est, ut ubiq; uiri mulieribus pręsint: quę est ergo infania tā perueria ultro eis sese summittere! Aliter, n. statuit dñs Gen. 3. in principio creatiōis, q; dixit mulieri. In dolere partes filios, & sub uiri ptate eris, et ipse dnabitur tui. Vir igitur quū caput sit mulieris agere dñm debet, nō seruum; nec rursus tñ tyrannū, sed principē. Pręsidetis q; dem uxori, et filiis, nō ut seruis, sed liberis, filiis uero ēt regie, at uxori aliquāto summissius: nā sicut nō decet uirū effici seruum uxori, pari quoq; rōne non licet ei uxorē hñe pro serua. Apud Persas, oēs habebātur regis serui, quacūq; dignitate pollerent, p̄ter uxorē, q; cōpar, et consors regni dicebatur esse, non regis serua. Esse itaq; oportet in societate matrimonii, penes uirū auctoritatē, penes uxorē timorē, et reuerentiā: penes utrosq; amorē concordia, charitatē, mutuatq; dilectionē: ita ut uxor reueretur maritū, ut dñm, amet, ut fratrē pareat, ut maiori: maritus uero uxorē regat, ut subditā: honoret, ut cōparē, cōsulat, ut cōsortem, diligat, ut fororē, utatur, fruatur deniq; ut uxore.

Nō esse fastidiendā uxorē p̄pter sterilitatē. Ca. XXIII.

Non decet ēt si qs forte uxorē sterilē sortitus sit, ita id ferre moleste, ut foede p̄pterea aliūde liberos sibi q̄rēdos putet: sed poti⁹ q̄uanimiter tolerare debet, nec tā de habēdis liberis (ut Socrates sapiēter admonuit) q̄ de difficultatib⁹ educādi poti⁹ cogitare. Non est, n. q; quisq; tā opere quoquomodo flegret hñe liberos: nec ut tanti faciat se effici p̄rem: ut obliuiscat se esse Christianā, et Christianis legib⁹ uiuere: q; sane multo pluris faciunt in matrimoniis fidem, q; prolem, et pudicitiam q; propagationem: quorum altera in arbitrio, et in

DE PVDCITIA MATRIMONII

uoluntate quidem coniugum est, alterum uero in solius Dei iussu, & potestate consistit. Sicut, n. furum faciendū non est, ut pauperibus dones: ita pari ratione non est committendū adulterium, ut accumules prolem. Vnde beatus Augustinus dicit, quod sicut sanctius est mori fame, quam idoloticis uesci: ita sanctius esse defungi sine liberis, quam ex illicito coitu stirpem quaerere, quam dare siquidē, et eripere liberos, Dei summi sit non uxoris, aut uiris & propterea moderate ferendum, atque coelesti consilio id totum ascribendum: cui maxime nefarium est uelle repugnare. Sed & apud Romanos Corbilius quidam sua aetate senator illustris, eo quod propter sterilitatem repudiasset uxorem habitus est infamis, maximoque tum publice: tum priuatim affectus probro: quoniam & apud gentes conati quicquam contra fidem matrimonii tam proliis quam uoluptatis causa, turpissimum habebatur. Fides ergo in matrimonii foecunditate longe praestare debet, ac esse prole potior: ita ut non possit salua pietate uxor contemni, propter sterilitatem: & spurce, & foede loco eius haberi pellex propter foecunditatem.

Non abesse ab infœcundis nuptiis suum etiam commodum. Cap. XXV.

Habet suum etiam bonum sterilitas matrimonii licet spe posteritatis, & liberorum fruge careat: ut pote quae reddat uxorem mitem, morigeram atque ancillantem uiro. Vxor, n. eum quem mutuis filiorum pignoribus non deuincit, eum sibi placidis moribus, & charitate mutua asserere, atque uendicare contendit. Contra uero quae foecunda est, gloria proliis elata insolentior effici solet, ac saepe contemptui habere ob id maritum. Sed nec illud uideri debet paruum commodum sterilitatis, neque in postremis habendum: quod eiusmodi uiri nutum quam pascunt filios alienos pro suis, sicut nec suos: quam

Nulli mortalium explorata satis esse possit, aut planè certa uxoris continentia, quemadmodum de Pnyllis, & Celtis quidam perhibent. Non. n. est nostris Medoacis, aut Pado, siue Athesi, uel Mintio, aut ullis usquam fluminibus reliquis, quod olim dicitur fuisse Rheno Ingenium: quem ferunt pnyllos Celtarum infantulos in suas undas eonfectos, si polluta esset matris pudicitia, tanquam imo puros rapidis mox uorticibus absorbere solitum: ædioros uero legitima Fortura ueluti sinu complexos placido alicui sustinere: inq; trepidantes parentum manus, eos tanquam è balneo reddere, salute infantis maternæ pudicitia: testimonium perhibente. Pnyllorum quoq; genti in Lybia idem fermè experimentum legitmus fuisse, qd Celtis in Gallia, discrimine licet diuerso. Mos. n. fuit illis genitos statim infantibus obficere: eoru inq; iudicio experiri coniugum pudicitiam: si serpentes eos ipsos filios, sicut & patres innoxii fugerent. Alium quoque morem superioris Lybiæ populis in dignoscendis liberis tradit Aristoteles, quem hic nunc animi causa referendum putauit. Dicit. n. qua ratione apud illos, quum mulieres essent communes, certos tamen liberos parentes agnoscerent. Assertit namq; eos infantibus suos secundum diuersas similitudines, ut cuiq; similis quisque erat, inter se partiri solitos atq; alere pro suis. Sunt. n. mulieres in illis regionibus ceu equæ, boues, canesq; in nostro celo, quarum ea fere natura est, ut simillimos genitoribus factis adant. Sed & aquila experimentum de filiis facit, si ueri sint, an degeneres: quippe quæ pullos suos, quicquid aduersos solis radios acie oculorum perferre possunt, nutrit, & educat pro suis: qui autem perferre nequeant, ut nothos eiicit, atq; contemnit. At qui modo nostris parentibus nullum certius esse potest suæ prolis iudicium, qd sit iuxta uulgi sermonem) intra limen, laresq; nata.

Quam incerto patre sint q; degeneres esse soleant illegittime nati. Cap. XXVI.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Verum si liberi, qui ex honestis, & legitimis sup-
 titis procreantur, uix certi haberi possunt: quanto
 incertiores censendi, qui extra matrimonium ex
 concubinis illegitime concepti domi forisue pro filiis
 nutriuntur? Nam quū tu suscipiendæ prolis gratia uxore
 relicta ingrederis ad extraneam: qui scis, an à te sit, an
 ab uxore sterilitas? Si à te ea culpa fuerit: quid acta agist
 Orbis quicquid agas morieris: & si fallax meretricis ino-
 genium, uel per supposititios partus, uel procuratā claus-
 culum & aliunde fœturam pariat potius hostem tibi, q̄
 filium: quem tu postmodum ueluti simplex curricula,
 credulus foueas, atq; enutrias pro tuo. Heu nescius, qd̄
 (ut est in ueteri prouerbio iactatum) luporum tibi catu-
 los educas, qui effecti grandiores, te postea, ut imbellem
 ouiculam deglabrent, & lanient. Exploratisimum red-
 dit experientia (absit uerbis inuidia) eos ferè, qui ince-
 stuose, alio uel illegitimo modo nati sunt, flagitiosos, ac
 improbos euadere, atq; semper ad omnem turpitudi-
 nem esse propensiores, quàm qui & rite ex legitimo cō-
 nubio generantur: & domi ingenua eruditione honeste
 à parentibus educantur. Nec mirum, ad semen quidem
 nata respondent. Hinc est, q̄ hi, qui ita nascuntur, uel eo
 ipso, q̄ sic nati sunt, infames semper habeantur, quasi pa-
 rentum similes euasuri sitit, uel pelores, & iccirco, ueluti
 ad ignominiam, & probrum natis nec sacris initiari, nec
 ingredi curiam, cum cæteris, licet. Quin etiam in gloriâ,
 atq; degeneres, nullum certum familiæ nomen tenent:
 tantum obest, ut familiæ cuiusquam gloriam auerant, pro-
 pter quod uideris potissimum uelle genuisse. Vnde Py-
 thagoras ille philosophus eiusmodi filios, qui nō è ma-
 trimonio sacro, & ex optimis parentibus nati essent, in
 disciplinam suam admittere omnino recusabat. Dice-
 bat enim q̄ ut rami, & surculi prauis, tortuosisq; natu-
 ra, quâuis manu tractentur, & emoliantur nunquam ta-
 men redigi ad rectum possunt: sic eos, qui parum nati

honeste, & parum ingenue educati sunt continue huiusmodi spectare: hoc est uilissima queque ministeria suo tantum animo complecti: nec rectas unquam, aut liberas insublime mentes attollere. Item quoque Elei, Piseique, apud quos Olympiorum spectacula solita sunt celebrari non patiebantur illum ad illud certamen admitti, qui parentes, & stirpem generis sui honestam, & omni laque carentem docere non possent. Fertur propterea de Pomponio Leto uiro eruditissimo: quod is quum esset Calabris natus, atque sua ætate fama percelebris, tamen pudore natalium (nam illegitime natus) pertesus patriam, atque parentes quos claros habuit, quasi exul Romæ perpetuo uixerit, ubi dissimulata cognatione, & antiqua prioris nomine, genesim suam in occulto semper habuit, malens plane terræ filius (ut aiunt) haberi, quàm nothus: ac obscuris quàm impudicis ac incertis parentibus natus. Vulgo autem nasci censetur, quisquis expellere nascitur, quasi nullus ei possit esse certus pater, cui mater sine certa matrimonii lege contigerit. Idcirco uetant legitimæ sanctiones eum esse cuiusquam patris legitimum hæredem, quem mater illegitime ex uiro alieno conceperit. Et propterea probe factum, ut ex ea incertitudine filiorum, non qui pater putatur, filio notho succedat, sed tantum mater: quod ea solummodo certa sit mater habenda, quæ peperit: pater uero omnino incertus: nec ideo ei magis hæres, quàm in populus. Extat non illepidum Diogenis dictum aduersus adolescentem soluta, et impudica matre natum, Nam quum is saxa in forum iaceret. Caue puer, inquit, ne ferias patrem, si populum ferias: inuens populi filium censendum esse, quicumque de inupta muliere sit natus.

De legitimo hærede parando absque fornicatione. Cap. XXVII.

DE PVDICITIA MATRIMONII

Sed esto quod quisquam ardentem exoptet sibi heredem parare, non est opus propterea ut turpiter quicquam agat, aut contra legem peccet: huic satis prouisum est de herede, modo habeat bene parta, quae res linquat. Exhibent enim huic leges, unde sibi licite parare filios possit absque dedecore, & haeredes sine ullo peccato, obsequentiores proculdubio, atque etiam sui amantiores, quam quos ita sibi flagitiose, aut fraus concubinae, aut turpiter contra leges natura pepererit. Genueris ne filium, an elegeris: multum sane refert: nam qui gignitur, omnino tibi qualiscumque fuerit habendus est: is erit forsitan mutilatus, stolidus, ac abdomini magis quam ulli honestae rei natus: adoptatus uero quem ex cunctis eligas, & quem tibi leges praebent: contra, & bonae indolis, & electissimae spei sit necesse est: quoniam unusquisque sibi pro arbitrio suo, ex turba ingenuorum, non nisi indole, formaque praestantem deligit: qui sit integro corpore, ingenio facili, consuetudine, ac moribus usquequaque iucundus, atque ad unguem (ut aiunt) factus. Vnde Ausonius Poeta de Nerua Augusto.

Nulla uiro soboles, imitatur adoptio prolem.

Quam legisse iuuat, quam genuisse uelit.

Quam ob rem quencumque tibi filium sic paraueris, foelicus is sane multo, quam ex istiusmodi foeda genitura succedet, quippe qui non incestabit familiam, ut ille, sed ornabit. Exempla innumerabilia penes sunt foelicissimae adoptionis. Iulius Caesar prole carum Augustum adoptatum filium Romani Imperii fecit heredem. Pari consilio & Augustus Tiberium. Hoc secutus Hadrianus, & ipse Imperator Romanorum, Pium adoptauit, & successorem regni constituit. Quid memorem belli fulmen Scipionem ex familia in Corneliam familiam adoptione translatum? Quid permultos alios qui adoptiuas familias splendore sui nominis longe foelicus, quam qui ex eisdem gentibus fuerant, illustrarunt? Meliores sane futuri sunt haere-

des, quos iudicio tuo tibi sic eligas, quos, uelis nolis, habere cogaris. Friuola ergo ratio excusanda: noxae est proles desiderium: quando tam facile absque adulterio, & absque ulla foeditate, sibi quisque constituere possit pro arbitrio heredem. Quid quod nulli deesse possunt heredes: nisi cui non est, quod relinquat? Celebratissimum est, quod uulgo dicitur, Acquiras facito, nunquam deerit, qui partis gaudeat. Attalus rex. S. P. Q. R. sibi heredem instituit. Horatius, & Virgilius celeberrimi poetae heredem scripsere Augustum. At qui non forte id probas. Vt lubet: alios ostendam, quos honestius, laudabiliusque tibi facias heredes: modo, ut uideris uelle, nil ultra ex hoc tuo adulterio, quam heredem quaerites. En tibi ex consanguineorum, & amicorum numero quicumque, uel si praesens magis agendum censeres: ecce tibi ubique obuia turba pauperum: ecce noua collegia orphanorum, & pupillarum, & uiduarum quae mauius tibi elige, uel si plus placet, siue uel omnia. At qui uero si audire beatum Hieronymum uelimus, nullam curam habebimus de heredum successione post nos: quum multo certior hereditas sit, ut ipse se scribit, dum uiuus, bene uti facultate tuo labore parata, quam in usus incertos cuiquam legare post obitum.

Vanam esse curam familiae propagandae.
Cap. XXVIII.

Quid est praeterea quod tantopere de propaganda familia tibi elaborandum putes? quando nobis christianis spiritualiter propagari multo facilius fit, quam carnaliter. Nam iuxta illud Apostolicum dictum. Qui seminat in carne sua de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet uitam aeternam. Quid ad nos quaesito ubi non erimus, etiam multi post nos fuerint, qui nostrum nomen uel cognomen ferant, ac demittant aliquandiu per successiones ad

Gala. 6.

DE PVDICITIA MARIMÓNII.

posteros ! Vana profecto cura, & cassa sollicitudo relin-
 quendi nominis post nos: tum quod uel multi sunt, qui absque
 ullo nostro negotio eodem plane nomine, & cognomi-
 ne quo nos dicantur: tum quod nomina huiusmodi, atque
 cognomina in annos paucos antiquata, penitus dilabun-
 tur: & intereunt, ut est in multis antiquis familiis uideres
 quae quotidie deficiunt, aliis subinde nominibus, pro eis
 recenter exurgentibus. Et tu tamen inique tanta forditas
 te propagare familiam per fas, nefasque moliris: nihil ue-
 ritus, ne dum tu, tibi tam peruerse haeridem paras, cohae-
 res Christi esse distitas. Quid enim stultius esse poterit,
 quam tam anxie de haerede curare, cui haereditate post
 te relinquant tuam: & non potius providere de haeredita-
 tate ipsi tibi qui propediexutus cunctis his bonis egas
 rebus omnibus migraturus es ad ignotas regiones? Ver-
 tus est uerbum. Omnes homines melius sibi esse malle
 quam alteri. At tu contrarium agis: de aliis curas, ut be-
 ne post te sit eis: et tu te interim negligis, ac nihil provides,
 ut bene quoque sit tibi, post mortem. Saluti sane tuae sa-
 tius est providere, quam haeredi, ac tibi, quam rebus, quibus
 nullo potest pacto haeres quandoque deesse, uel do-
 minus. Nam res tua alium post alium sortietur domi-
 num, usque in sempiternum, ut nulla sit excusatio desertae
 sine haerede domus. Vnde Horatius poeta.
 Sic quia perpetuus nulli datur usus: & haeres.
 Haeridem alterius, uelut unda superuenit undam,

Quam iustuosum plerisque fuerit liberos
 genuisse. Cap. XXIX.

INsuper quid est quod debeas tam anxie, & tanto stu-
 dio quoquomodo contra leges prolem tibi para-
 re: quasi incommodum aliquod, uel maximum sit,
 carere liberis: quum facile, dum sic male tibi procuras
 filios, & tollere, & educare pro filio, ac in filio hostem

possis, qui aliquando magnam tibi perniciem, inferat ac etiam eadem. Nam ex his quoque reperti sunt multi qui non sint ueriti in necem exitumque parentum impias manus iniicere. David (ut à populo sanctiori incipiam) uir iustus, mitis, & sanctus, cum Abalane filio de regno aramis contendere coactus est. Senecharib pelus, in templo deorum suorum à filiis, & regno, et uita priuatur. Mithridates, et ipse cum Pharnace filio de regno hostiliter decertauit, et obsessus in turri munitissima uenenum tantumdem hausit, ut sic uel morte hostiles manus, et immanem filii scuitiam posset euadere: quod quum parum faceret ad celestatem mortis, à milite, à quo, ut adiuuaretur mori, petierat interemptus est. Nihilò Pharnace mitius Darius aduersus Artaxerxem patrem suum Persarum regem se habuit: quin immo tanto sceleratior est habendus, quanto obligatior patri fuerat, quam Pharnaces: ut potest a uiuo patre iam rex factus esset. Auxit atrocitatem facti societas sceleris. Nam minus sceleratus uideri poterat, si solus parricidiam perpetrare stauisset, et non fecisset quinquaginta fratres assumptos in societatem facinoris quantum in se fuit, et parricidas. Ostenti prius genus: omnes eo inter se aio fuisse ut in tanto populo filiorum, nemo fuerit inuentus, quem aut paterna maiestas, aut ueneratio, senectutis, aut indulgentia prius, à tanta immanitate deterreret. Sed accidit diuino iudicio, ut intermollendum facinus deprehensi una omnes parricidii poenas darent: et tanquam id parum foret ad ultionem tantum sceleris, coniuges quoque cum liberis, ac omni spe posteritatis, ne quod uestigium tam scelesti generis extaret pariter necatae sunt. Miserrimus uero pater ubi se tam infeliciter ultus esset, morbo ex dolore contracto, et ipse mox interit nihilò sanè innocentior filiis parricidis. Sariafter quoque & ipse aduersus patrem suum Tigranem Armeniarum regem imple cum paternis hostibus coniuuauit. Sic et Romae protoconsulis Bruti filius, qui dum Tarquinio exuli, et parentem, et patriam prodere

DE PVDICITIA MATRIMONII

moliretur, deprehensus iudicio patris publice securi percussus est, Fœlicius successit Thesimaco scelus aduersus patrem suum Pisistratum Orthomeniorum regem : qui quum studiosus plæbis esset, filii proditione à patribus in curia discerptus est, & minutim concisus, indeq; inscia plæbe sublatus, Verum concepta suspitione plæbis in curiam irumpens à Thesimaco occisi regis filio conspirationis conscio eo commento repressa est: q̄ diceret parentem suum supra mortalem speciem ad Pisæum mortem magna uelocitate delatum, atq; iam diuinitatem alio secutum fuisse. Credidit ei imperita multitudo nihil tunc mali suspicata de filio: ac subinde destitit quærere defunctum in terris, quem iam deum factum opinabatur in cœlis uluere, Ariobazenes, & ipse in paternum hostem misericors fuit, & impius in parentem; Is nanq; beniuolentia Alexandri, quem nimium amabat, in Darium Persarum regem, patrem suum infidias fecit: sed Darius commerto scelere proditori filio caput iussit abscidi. At quanto in fœlicius euenit Orodi Parthorum regi, qui a filio Phraate infidiis circumuentus euadere non potuit, quin aconito filii fraude parato necaret. Quid de Ioue quæ Gentiles uti hominum, deorumq; regem summa ueneratione colebant: non ne si uera sunt, quæ de eo referuntur, Saturnum patrem regno expulsi: ultus fortassis Cœli, cui sui paterui iniuriam, quem antea ab ipso filio Saturno pari impietate non priuatum tantum regno, uerum & genitalibus truncatum poetæ cecinerunt, Quid nec Alexander quoq; magnus ab eiusmodi suspitione immunis fuit, quæ per dissimulationem acerrime patris eadem in quosdam nihil fortasse eius rei conscios uindicauerit: Cyriades tyrannus breui tempore direptis thesauris paternis, quum omnem penè orientem suo subiugasset imperio, & Augusti quoq; nomē iam sibi sua potentia comparasset, patrem demum quasi parum perpersum in spoliatione rerum, uti minus suis obsequentem imperii

imperis occidi mandauit. Sed ut ad Romanos iterum redeam, fuit & Albinus: quum Augustus diceretur: per infidias unius, uel (ut dicunt quidam) duorum filiorum proditus, & à militibus cæsus. G. Turanius proscripti patris latebras, ætatē, insuper & notas corporis, quibus discerni posset, centurionibus indicauit: à quibus filii indicio repertus mox transigitur. Marius filium deprehensum in parricidio, cognita causa, mitior Bruto exilii tantum pena damnauit. Idem euenit Darii alterius regis filio, qui accepta proditiōe cogniturus de filii crimine aduocauit in consilium Cæsarem Aug. qui comperto scelere relegandum, quo uideretur patri, edixit: asserens mollissimo genere poenæ contentum esse debere patrem in filio adolescente impulsio fraude in id sceleris potius quàm consilio. Leges siquidem Romanæ culleos serpentes, simlas in parridas statuerunt: nec tamen poterant tantum supplicii metu ab impiis filiorum manibus parentes eripere. Scribit Annæus Seneca Claudium Augustum plures intra quinquennium culleo insuisse, quàm omnibus sæculis antea insuti fuissent: adeo pessimo loco paterna pietas fuerat ea tempestate: ut pote quæ plures fere culleos, quàm cruces uiderat: id est plures filios impios in parentes, quàm seruos inobsequentes in dominos. Herodes quoque (ut rursus regrediar in Iudæam) accusatus à filiis, Romam ad causam dicendam proficisci coactus est: qui absolutus tandem, atque in patriam remissus, simulata aliquandiu cum filiis concordia, sese interim ab ultione continuit: sed ut erat immanis, atque atrocissimi ingenii, Aristobolum denique, atque Alexandrum adhuc adolescentes, & doctos litterarum, quippe qui Romæ apud Cæs. Aug. fuerat educati (quum minime putaretur) ambos laqueo suffocauit. Nec multo secius Demetrius: qui (ut meminit Seuerinus Boetius) eadem immanitate furens, duos, & ipse filios parricidii suspectos interemit: dumque simili crudelia in tertium debaccharetur, obsessus filii exercitu,

H H

DE PVDCITIA MARIMONII.

desperansq; posse aliter melius uictoris manus euadere, sua sese manu in caelicissimus pater occidit. Tradunt etiā Masiniſſam, cuius imperio tota quōdam Africa paruit, adeo parum ſiſum eſſe liberis, ut corporis ſui cuſtodia, amotis inde filiis, canibus commendarit, quos ad id aluerat ferociſſimos. Tantum, n. abei at ut prudentiſſimus rex liberis fideret, ut multo fideliores exiſtimaret canes ſibi fore, q̄ filios. Maximianus uero Diocletiani imperatoris collega, quum depositis imperii inſignibus, priuatus uiueret, à Maxentio filio in urbe Roma tyrannidem exercente expulſus, ad Conſtantinum imperatorem ſuſplex confugere coactus eſt. Coſdroes uero Perſarū rex quum ab Heraclio imperatore tertio proſligatus, deſperatis rebus ad Ctheſiphōtem auſuſſet: tadē qui nō potuit toties uictus ab Heraclio hoſte interimi, à Siroe filio eſt interfectus: q̄ ſibi, ut æquū erat, fratrem natu minorē in ſucceſſione regni prætuliffet. Non minus inſeliciter & ſi magis proſpere res ſucceſſit, Arthus Britaniæ dux (ut ad Chriſtianos quoq; noſtros deueniam) Moditem filium molientem ſibi inſidias, deinde palam oppugnāte acri prælio ſuperauit, & occidit. Henricus quoq; quartus Romanorum imperator in, Henricum. iiii. parentem ſuum magnos exercitus duxit, eumq; prælio ſuperatū, ac captum, perpetua cuſtodia damnauit: ubi miſerabiliter mori coactus eſt. Sed & Federicus ſecundus Ro. imperator Panormi Manfredi filii nothi dolo necatus fuiſſe ſe perhibetur. Idem Franciſcus Eſtenſis (ut & de recentioribus dicamus) Accio parēti præſtitit. Nam iratus q̄ ſibi nouercam induxiſſet, Ferraria paterna urbe potitus eum in carcere mori coegit: & ſi paulo poſt ipſe quoq; in ultionem patricidii digne ac merito & ditione, & uita priuatus fuerit. Noſtra ætate Pazaites Turcarū rex Mauticæ ſectæ à Selino filio regno pulſus eſt: & ab eodē oēs fratres cum uniuerſa ſtirpe crudeliſſime interempti. Celebratur etiā in recentioribus hiſtoriis Frāciſci For

scari Venetorum ducis in hac eadem re Infœlicitas: qui flagitiosum filium, postq̄ ægre eum aliquãdu perpeffus esset, affectum sæpe supplicio carceris, tortumq; eculeo: tandem propter parricidii suspicionem perpetuo exilîo damnauit. Sed quid attinet regum tantummodo, & principum commemorare miseras: quasi priuatorum innumera, & quotidiana exempla defint: quæ hic à nobis aptissime referantur: Quæ nam ciuitas est, quod oppidû, qui uicus, quæ deniq; uicinia, ubi parentû quotidie ærû nã non audiantur: Hic eicit à se patrem: alter uerberat, ille conuitiis, & maledictis incesfit, iste pertrahit ad iudicium, cõuincit, spoliat, abnegat, dedignatur. Aliquis rem absumit alea: quidam meretricibus, alius deniq; aliis modis exacerbat, & excarnescat miseri patris senectam. At quia hæc notissima priuatim cuilibet nostrum sunt, & homines publice notos recensere odiosum est: obscuros uero & incognitos uanum iccirco non putauî expedire ut eiusmodi nomina hic palam in exemplum cunctis mortalibus adducerem: alioqui retulissẽm hic flustris cuiusdam ciuis nostri impium, & miserabile parricidium: & cædẽ à filio notho illatã crudelissime: sed qm̄ facinus recẽs est, ac nimis atrox memoratu, metuẽda est merito inuidia, si scriptioi mãdeat. Quo autẽ tẽpore hæc scribebã allatũ est Bassiani qd̄ est Venetiæ oppidũ, patrẽ iam senem, quũ flexis genibus more supplicatũ ad filii iaceret pedes, & pro dono uitã exposceret, ab ipso filio multis uulneribus interẽptũ. Hisdẽ ferme diebus Patauî de notho quodã, q̄ simili furore patrẽ suũ Venetũ patricium occiderat, publice suppliciu sumptũ est: atq; in frustra ilius m̄bra resecta sunt, in exẽplum ad urbis portas extra moenia furcis suspẽsa. Quid q; ne filiaẽ qdem à p̄dẽdis parẽtibus imunes extiterint: Prodidit Nilum Scylla, Minoen Ariadna, Oetã Medea. Multo et̄ immanius Tullia Seruîi Tullii Romanorũ regis filia, quæ ut Tarquiniũ regem saluaret, supra cruentũ patris cadauer carpentõ

DE PVDICITIA MATRIMONII

lætabunda transcēdit, et de paterna nece marito regi gra-
tulata est. Augustus Cæsar filias suas sibi maxime infen-
sas habuit, & i. circo eas sua carcinomata appellitare cō-
sueuerat: quas tandē. quum tolerare non posset, à suo cō-
spectu perpetuo relegauit. Sed qd̄ refert coaceruare tot
exempla paternæ infœlicitatis: ubi rerum testimonia
ad sũnt, nihil opus est uerbis. Itaq; (ut semel finiam) in
tot tantisq; parentũ malis haud immerito Euripidis Tro-
pii sententia à multis laudatur, qui hominem carentem
liberis hoc uno infortunio dicebat esse fortunatũ, atq; ex
ea orbitate fœlicē. Quo circa. M. Aureliũ Antoninũ hoc
uno solo duntaxat factõ legimus iudicatũ fuisse infœli-
cem: q; commodum filium degenerem, & paternarum
uirtutum hostem, cum maximo. R. P. Romanæ incon-
modo reliquerit imperii successorem. Item quoq; nemi-
nem fuisse de ueris Septemio fœliciores creditum est,
modo Basianum immanissimum omnium nunquam
genulisset. Sic & Priamus Troianorum rex fœlicissimus
omnium haberetur, si liberis semper canisset: quorum
culpa Troia diruta, atq; incensa fuit: & ipse miserabilis, &
impia cæde interemptus. Quanto ergo melius, multis
nullos nasci liberos, q̄ hos ipsos eis cum summo mœ-
rore inter ærumnas, & domesticas clades habere: Prae-
clare dixit Rutilius declamator, nullo cõsilio filios pro-
creari: quum ex illis plus semper doloris, & mœroris ca-
piatur, quàm uoluptatis. Sed de hoc superius quarto
uolumine latius pertractauimus: ubi multa dicũtur, quæ
hic merito desiderari potuissent. Ibi nanq; tot, tantæq;
ærumnæ, atq; sollicitudines parentibus annumerantur, ut
constare satis possit, nemini esse de uxoris sterilitate plus
æquo dolendum, neq; sobolem turpiter malis artibus
cum peccato parandam. Tantæ ergo sollicitudines, &
ærumnæ, quibus premuntur, qui liberos improbos ha-
bent, consolentur eos qui liberis carent, atq; absterreant
ab hoc infami studio sobolis nequiter comparandæ: et si

per se flagitium ipsum ab absterrendum satis non fuerit,
absterreat metus, & incōmodum imminētis calamitatis.

Maximam fieri a parentibus iniuriam nothis,
q̄ infames sunt, & ab hæreditate exclusi
duntur. Cap. XXX.

DE his uero quid dicemus, qui legitima licet prole
fœcundi sint, non tamen ab alienis mulieribus
se abstinere: seminantes ubi inœliciter tantūq̄
modo pro fruge morūferam cicutam, & perniciosa zio
zania seu lolium sint messuri: Quid tu insane facis? Dra
conis (ut aiunt) dentes seminas: qui exorti immaniter in
tuam ipsius canicem, famillamq̄ grassentur. Tu labru
scam putas, ex qua lurida aconita, & pestifera postea ue
nena haurias. Perseus, & Iugurta utriq̄ de adulterio nati:
alter Macedonia: alter Numidia: exclusis legitimis hæ
redibus, regnum sibi malis artibus usurparunt. Quo cir
ca & ipsi postmodum una cū familia regia inde expulsi,
translato in alios regno, perire. Si tu quidem ex adulte
rio natos tollis, dedecus sane tibi parū nō mediocre, illis
uero insignem etiam contumeliam. Quippe qui tuam
ob culpam, q̄ sic nati sunt, infames sunt, & abiectissimi
omnium: ut pote & publici honoris, et patrimonii expec
tes: domo scilicet exclusi, & curia: pessimum utrunq̄ ma
lum, inopia, & dedecus. Quid q̄ multi etiam non ege
statem grauius, quàm probra natalium, & conuitia cri
minosi partus ferant: usque adeo ut multo plures repe
riat, qui inopiæ quantumlibet grauis notam, et uitii cus
tufis probum sibi oblici malint, quàm natalium. Cuius
rei satis illustre exemplum, et scitu dignum præbuit Gu
lielmus Carraria: qui quum a Iacobino Carraria Patre
uinis tunc imperante per iurgium spurius appellatus alio
quando fuisset, adeo moleste tuis obiectam nataliū no
tam: ut indignationē eo probro conceptam, nō ualuerit

DE PVDICITIA MATRIMONII.

nec ferre æquo animo, nec dissimulare diutius. Nam, q̄ primū ulciscendæ iniuriæ fuit sibi occasio data, patrum (erat. n. patris frater non pater, ut quidam falso scribunt) à mensa euocatum, tanquam secreti aliquid haberet, nō hil tale suspicantem, gladio educto transfodit: & ueluti qui moriturus esset, uulnera ingeminans, nō euelli ab eo prius potuit, q̄ et ipse transfossus una cū principe exspirauit. Amor ergo & gratia, quam ueri, & legitimi filii parentibus debent, quo ad turpiter genitos, odium est, & querela. Vnde Ecclesiastes. De patre, inquit, impio queruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio.

Eccle. 4 1.

Filios nothos male semper audire, & infensos semper esse noueris. Cap. XXXI.

Quam molestum autem, & quàm erumnosum sæpe fuerit parentibus suscepisse eiusmodi liberos: quanq̄ perniciosum legitimis filiis habuisse eiusmodi fratres, satis superq̄ satis, & antiquis, & quotidianis exemplis liquet: ut superfluum possit uideri, si hæc acutius indagemus: tædiosum autem, si copiosius referamus. Suspectos aut̄ eos cula sp̄i improbitatis semp, & ubiq̄ reddunt nefarii, & impudici natales. Est enim hæc uulgo ab omnibus approbata sententia. Ex bonis bonos, ex malis malos gigni solere. Quo circa Commodus imperator. M. Antonini filius non ob aliud habitus est ex adulterio natus q̄ ob suam improbitatem, q̄ tam dissimilibus moribus degenerasset à patre. Nihil sane mirum, si ex bonis parentibus bonos, & si ex impudicis nasci quosq̄ uideamus liberos impudicos. Referimus ferè aut patrem, aut matrem, aut utrunq̄. Huc accedit, q̄ si negligentius educantur, q̄ qui legitimo matrimonio generantur: ideo facile ad seruales mores deflectunt: nec nisi rari ad aliquod egregiū attollūt animos. Solus Iephte apud Hebræos, Themistocles apud Græcos, & Io. Andreas illustrissimus pontifici iuris interpret pro cōperts apud Latinos referuntur, qui gesta rerum gloria, &

disciplinæ doctrina, & ultra, morūq; honestate, absterfa
 prorsus natalium nota refulserint. Hic illud sapientissimi Sapi. 4.
 Solomonis dictū nullo pacto tacendum est. Multigena,
 inquit, impiorū multitudo non erit utilis: et spuria vitula-
 mina, seu adulterinæ plantationes (ut interpretatur Au-
 gustinus) non dabunt radices altas, nec stabile firmamen-
 tum collocabunt: & si in ramis, & in tempore germinas
 uerint, infirmiter posita a uento commouebuntur: con-
 fringentur. n. ramī inconfirmati, et fructus illorū inutiles
 erunt et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti. Ex
 iniquis. n. oēs filii, qui nascentur, testes sunt nequitæ ad-
 uersus parentes in interrogatiōe sua. Hastenus Salomon
 & expresse, & sapienter et copiose omnia, ut nihil addi
 hic à nobis ultra conueniat. Illud quoq; antiquam pro-
 uerbiū minime prætereundū censeo, quod uulgo dici
 solet, Mali corui malū ouum. Nec illud similiter Esaiæ.
 De radice colubri egredietur regulus. Biice ergo, ut ait (cri- Esai. 14.
 ptura ancillam, & filium eius, et bigam istā tam male co- Gen. 21.
 pulatam iam dissoluas: iugumq; tale esto confringase:
 non bene profecto super additur uxori concubina: nec
 hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. Quanto autē odio
 esse soleant, q̄q; ingrati eiusmodi genitū, et priuigni oēs
 nouercis, nemo ignorat. Hipodamia uxor Pelopis Chri-
 sippum priuignum, illegitime natum, uerita ne præripe-
 ret aliqui filiis legitimis dittonem, ut de Iugurta legitur, so-
 pitum multa nocte gladio iugulauit. Haud nihilo fecius
 Nuceria Helii uxor, quæ firmum priuignum, ubi frustra
 legitimos fratres in eius necem stimulauerat, manu pro-
 pria tandem toro iacentem occidit. Quid Hele, & Phri-
 xus à nouerca nō sustinuerunt? Sed quid attinet de nou-
 uercæ odiis disceptare? q̄n extet parcemia illa notissī-
 ma, & Græcorū et latinorū literis celebrata. Odiū nouer-
 cæ: quod dicitur, quum quis uelit odium quodplam
 immane notare, ac tale quo non possit quicquam nec
 excogitari crudelius, nec atrocius perpetrari.

DE PVDICITIA MATRIMONII

Quàm semper damnabile fuerit apud omnes gentes adulterium. — Cap. XXXII.

Nunc uero ne cui mirum uideri possit, quid sit, apud Christianos homines adulteria tantopere & humana, et diuina lege damnentur: hic breuiter et Hebræorum, & Romanorum, ceterarumque gentium leges, atque instituta in medium proferamus, ut constare possit planissime adulteria summo ubique gentium probro fuisse: atque poenis semper punita maximis apud omnes nationes. Primum apud Hebræos, à quibus merito ordiendum est, moechus, et adulteris capitalis poena diuinis legibus constituta est. Sic, n. præcepit in *Leuitico* dominus. Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum uxore proximi, morte moriatur moechus, et adultera. Sed neque apud Romanos impune unquam fuit adulterium, & præsertim Iulii Cæsaris temporibus, à quo seuerissima lege cautum fuerat ne adulteri forent, et deprehensi grauisimo supplicio dederentur. Macrinus item imperator, uir alioqui turpissimus, adulteris tamen ita infensus fuit ut adulteris reos uiuos iunctis corporibus iuberet igne cremari. Multo clémentius cum his agendum censuit in suis legibus Plato, qui adolteros grauisima tantum infamia notandos sanxit. Sic, n. suis illis legibus præcipit. Si quis inquit aliis mulieribus commisceatur quam cum his, quæ cum diis, sacrisque nuptiis domum uenerint, infamis esto, & honoribus ciuitatis uniuersis, ceu peregrinus aliquis priuatus maneat. Attamen adulterum deprehensum à marito impune occidi posse, et is illis ipsis leges edicit. Aristoteles quoque et ipse in suis politicis libris edicit omnem coitum alterius quam coniuges esse omnino interdictum. Et in œconomicis, eam inter maritum et uxorem dicit charitatem, atque amicitiam esse debere, qua maior inter homines esse non possit. At quanto effusius hic in ea re laudandi sunt Lacedæmonii, quibus adeo insuetum fuerat

Leuit. 20.

adulterium, ut ne lex quidem apud eos ulla, quæ hoc puniret, necessaria putaret. Vnde p̄celebre est apophthegma cuiusdam Lacedæmonii, qui interrogatus aliquando ab hospite, quæ poena foret cōstituta adulteris apud Lacedæmonios: negavit ullos esse adulteros apud Lacedæmonios: quumq; ille rursus instaret. Quid si quis existeret? quam poenam darēt? Is iterum, taurum maximum (inquit) dependeret pro poena, qui porrecto ultra Taygetum montem capite, biberet ex Eurota fluuio. Cui hospes ille rursus arridens. Hui, unde (inquit) tam vastus taurus in mundo? Tunc Lacedæmonius. Et unō de apud Lacedæmonia adulter? Summa profecto prudentia gentis alioqui ferocissimæ, quæ maluit uelut incredibile factu flagitium præterire, q̄ ferendo legē ostendere posse fieri. Apud Chios quoq; (ut refert Plutarchus) tantæ temperantię uiros, atq; mulieres fuisse perhibent, ut neq; adulterium, neq; illegittimum quemplam concubitum accidisse cuiquam apud eos memoretur. Apud Arabes uero (ut meminit Eusebius) adulteræ deprehensę sine ulla spe ueniæ occidebantur, suspectæ autem uel ob solam suspicionem acriter uerberabantur. Apud Ægyptios ius erat conuictos adulterii, ufrum mille plagis cædi, foeminaꝝ nasum amputari: ut qua potissimum parte corporis placuerat, eadem, ob uiolatam turpiter pudicitiam, foedaretur: & testimonium patris criminis manifestum daret. Ei uero qui mulierem liberam uiolasset uirilla execabantur: q̄ uno commisso ut ipsi dicebant, tria non mediocria scelera copulasset: iniuriam scilicet, corruptelam, & liberorum conceptionum confusionem. Legem quæque fuisse apud Seres idem auctor affirmat, tantæ scueritatis, atq; tantæ obseruantię, ut nulla in ea regione meretrix, nulla adultera inueniret. Quid q̄ & Parthi seuitia infames, quum nullis ferme legibus uiuant, sintq; in libidinem, & sua, & regionis ipsius natura maxime proni: nulla tamen delicta (ut scribit Iustinus)

DE PVDICITIA MATRIMONII.

adulterio grauius ulciscuntur: & ob eam rem, non conuulsa tantum uirorum, uerum etiam conspectu suis protus uxoribus interdunt. Hinc eadem ratione Spartiatis mos factus, ut puellæ aperta facie, uxoribus autem uelatae in propatulum pdeant. De qua re Charilaus Spartiata à quopla interrogatus, ita serlo respondit. Puellis uiri sunt inueniendi: at uxoribus uiri seruandi. Erubescant hoc dicto nostrates matronæ, quæ quidem pudicæ haberi uelint, quum tamen plus fere sul corporis ostentent uniuerso populo in theatris, ac tēplis palam: quàm aduiteræ in oecis suis in secreto in cubilibus, & impudicissis. Priscis uero Romanis tūc omni seruandi pudoris studium fuisse cōperimus: ut non modo uiolatam pudicitiam publicè, priuatimq; semper seuerissimè ulsi fuerint: uerum etiā quomullerum, atq; uirorum corda de libidine ad pudicitiam foelciori auspicio, quàm uuldomis sæuitia uerterentur, ad suos rum quoq; deorum auxilia confugerint, et uotis publice nuncupatis Veneri uerticordiae simulachrum sacerdotēsq; & ritum cærimoniarum more suo legitime consecrarint. Sed & tanto probro in eadem ciuitate fuere adulteria, ut Augustum Cæsarem præstantissimum, atq; laudatissimum alioqui uirum hoc uero flagitio oēs uulgo damnarēt, quod adulteria setaretur, obscuraretq; tot uirtutes uno uitio. At qui eum impensius adamauerant, id solerti potius factum consilio, quàm libidine contēdebant: ut eo scilicet cōubernio parata sibi familiaritate nobilissimæ foeminarum, quid earum uiri aduersus se agerent, molirenrur uè, facilius ea occasione deprehenderet. Sed quoto laudabilius extitit in eo Alexandri Epirotæ regis ingenium, qui quum in multā noctem puellā ad se adductā interrogasset, quid tam sero respondissetq; se quoad uir suus consopiretur, moratam. Indignatus admodū ex corex à se illam statim reiecit, atque in seruos animaduertit grauius, quoniam quātum in eis fuerat, adulterium perpetrasset. Neq; secius exosus fuit adulteri scelus Dionys

bus tyrannus, qui ubi comperit filium suum ingenui cuius
 iusdam ciuis uxorem adulterasse: statim eum ad se uenire
 iussit, & interrogauit, an unquam tale quicquam de patre
 audierit: cui adulescens respondit. Tibi non fuit pater
 rex. At ille ei rursus: nec tibi filius rex erit, nisi talia per
 petrare desistas, atque comminatus grauiter si quid tale
 de eo dici amplius audierit castigatum, et oneratum iur
 gis à se dimisit. Scipionis quoque Africani illustrissimi im
 peratoris pudicitia hoc loco prætereunda non est, qui
 uix quartum & uicesimum ætatis suæ annum agens, quum
 in Hispania Noua Carthagine oppressa eximie pulchra
 tudinis uirgo inter multas obfides, quas in ea urbe claus
 sas habuerant Pœni, in suam fuisset potestatem redacta:
 ubi comperit iam alteri desponsatam esse, accersitis pæ
 rentibus, sponso, cui iam pacta fuerat, integram, inuolam
 tamque restituit. Nec diuersi ab eo Diocletianus, & Ma
 ximus Augusti fuere: qui capta uxore Narsei Persæ
 rum regis, eadem continentia usi, & matrem: & liberos
 seruauerunt intactos. Qua honestate Persæ plusquam
 armis commoti, pacem, quam prius contempserant, uol
 tro postea Romanis imperatoribus obtulerunt. Africa
 ni, & Augustorum continentia, in consimili genere
 laudis, æmulum sese ostendit Aurelianus, & ipse Au
 gustus. Is enim adulteria adeo obhoruisse memora
 tur, ut nullum unquam flagitium seuerius uindicauerit,
 nam militem, qui adulterium cum hospitis uxore
 commiserat, inflexis duarum arborum uerticibus ali
 ligari iussit per pedes, atque easdem subito liberis in
 aera dimitti: ut scissus ea uel medius utrinque pende
 ret: ut esset cunctis exemplo, ne quis auderet deinceps
 talia perpetrare, tanti supplicii atrocitate deterritus.
 Quantopere etiam Egyptii olim adulteria eius
 modi abominati fuerint, ex ipsis quoque litteris sacris,
 scire possumus: in quibus legitur, Abraham patriar
 cham, dum inter Ægyptios uersaretur, uxorem suam

DE PVDICITIA MATRIMONII

Gen. 2.

Gen. 26.

Saram appellasse sorore: ne forte Ægyptii uolentes eam ob pulchritudinem, qua maxime præstabat, regis libidini substituere, se prius interimerent q̄ eam non prius accepturum regem scirent, q̄ solutam cognouisset. Neque in eo quicquam ab Ægyptiis dissentiebant Palæstinorum mores: quorum rex Abimelech, quum Rebeccam quam Isaac sororem dixerat, eius postmodum uxorem esse cognouisset, adulteri patrandi periculo territus, sic Isaac dicitur increpasse. Quare tu sic imposuisti nobis potuit. n. coire quispiam de populo ignoranter cū uxore tua, et induxisses super nos peccatū graue. Græci quoque usque adeo ægre tulerunt Helenæ adulteriū, ut uiolata matrimonii iura cum totius Græciæ discrimine uiscenda putarent: atq; propterea in Asiam cum maxima classe profecti, Troiam per integrum decennium obsesam, ac tandem crudelissima strage captam: incenderūt. Sed quid attinet de adulteri grauitate plura referre? Satis planè liquet, quantum semper, & ubiq; gentium matrimoniali pudicitia delatum sit, quando eam omnes gentes tanta diligentia & tantopere coluerint: ac ne macularetur, tot legibus, atq; institutis, poenisq; cauerint.

Quàm turpe sit, Christiano homini uiolare
matrimonium, nec esse una uxore con-
tento. Cap. XXXIII.

AT q̄ uero si tm̄ reuerētiæ, atq; honoris usq; quaq; Gentiles, & barbari homines matrimoniali pudicitia deferre consueuerint: quid faciendū Christianis hominibus censemus? qui uerum Deum colunt, & quibus non ab alienis tantum uxoribus, quæ non nisi graui periculo attingi possunt, uerum etiam a publicis, uulgatisq; corporibus abstinendum est? At uides fortasse dicere, q̄ pleriq; impudentes: te continere non posse, nec unam tibi esse uxorem satis. O fœdam, atq; ferinam

libidinē, uel potius in furorem despicibilem salacissimę
belluę. Vxorem habes, & ab alienis continere non po-
tes: Vna mulier apta, potensq; lassare multos uiros, uni
tibi satis non est: procacitatis quidem ac petulantię est.
hoc flagitium potius q̄ infirmitatis, aut impotentię, siue
inopię foeminarum. Satis superq; satis est una uni, ita ut
non sit uel ad usum, uel ad sedandam libidinem præter
rea requirendum. Quo uultu audes hęc excusationem
prætendere tuę immoderatę libidini, q̄ tibi uxor una
nō suppetat quum uideas multos coelibes, nullam hęc
bentes mulierem, caste uiuere, & continentes permane-
re. Non præuales ueneris ardorem perferre, uxor tibi
præsto est: non est cur aliunde quæras exaturare libidi-
nem quum adire tibi uxorem liceat quum libeat. Iccirco
Paulus apostolus. Propter fornicationem dixit unum-
quęq; habere licite posse uxorem suam, & unamquęq;
uirum suum: & alterum alteri ita deberi, ut neuter libe-
ram sui corporis habeat potestatem. Quid tu ergo agis
Si nec dotis munera, nec illius facultates tibi alienare ul-
lo pacto licet, quanto minus tuum ei corpus debitum,
& matrimonialē dare: & strictissimo fidei uinculo obli-
gatum: Nihil, n. neq; magis suum esse, neque quicquam
magis à uiro præstādum sibi uxor existimat, q̄ sanctam,
& intemeratam coniugii societatem. Si te allicit meretricis
aspectus reuolue quæso intra temetipsum uim huius
Apostolici dicti. Vir nō habet potestatem sui corporis,
sed uxor: & tunc tecum dicito. Non committam ut effi-
ciar tantę perfidię reus, ut me interim uxori subtraham,
& alteri donem, quum in eo nec mei iuris sim, nec ha-
beam mei corporis potestatem. Nihil est profecto, si sa-
pis, & si tuę salutis rationem habere uelis, cur tantopere
ueneri indulgeas, ut una tibi foemina satis non sit: quum
nihil æq; deturbet mentem, uiresq; frangat, atque accē-
leret mortem, quàm frequens, & immoderatus concu-
bitus, ut iam tibi non ab alienis tantum: uerum etiam à

DE PVDICITIA MATRIMONII.

propria uxore fit plerunq; ualitudinis causa temperandū, quæ propterea uero sanè prudenti uideri nimia potius, q̄ parca potest. Et hinc est: q̄ cauiffe etiam lege Licurgus memoratur, ne uir unà cum uxore asfiduus eodem lecto dormiret: ut & noctes quiesceret suauis, & interdiu postmodū in foro, in curia, cū amicis, & æqualibus magis expectatus appareret, raro autem cum unica uxore sua ad procreandos liberos congregari, clam q̄, & cum pudore uolebat. Sed id potius coniugatorum consilio atq; prudentiæ arbitror esse relinquendum. q̄ de eo quicq; præcipiendum præter morem. Et eo magis ex præcepto Apostoli, cui standum est, nisi mutuo consensu à coniugibus minime secubādum esse censemus. Illud quoq; latere non debet, frequentem concubitum non solum officere uiribus solere & bonæ ualitudini, uerum etiam ad procreandos mares esse maxime aduersum. Nam, ut dicunt physici, quo calidius est semen, eo est ad mares filios procreandos accommodatius: atque hinc esse, q̄ senes frequētius q̄ iuuenes gignant ex se mares, quoniam rarius coeunt q̄ iuuenes, quorum semen, & si natura potentius est, nimio tamen usu ueneris, frigidius reputatur, & propterea ad marium procreationem imbecillius. Cæterum non est id ad certam coniugiorum normam restringendum, sed ad naturam cuiusq;: & (ut dixi) pro prudentia coniugum, consilioq; , & iudicio moderandum.

1. Cor. 7.

De pudicitia uxoris, & amore erga maritum, Cap. XXXIII.

Sed sicut uiris abstinentum est ab adulterio, ita etiam uel multo magis, uel saltem nihilo minus, mulieribus, quarum peculiaris, ac præcipua uirtus est pu-

dicitia. Mulier. n. pudica optime primum de maioribus
 meretur, q̄ eorum genus furtiua, & subditiua non cor-
 rumpit sobole, quæ ab eis postea & moribus, & natura
 degeneret. Secundo de posteris, q̄ illis neq̄ de matribus
 erubescendum est, neq̄ de patribus ambigendum, Itaq̄
 sicuti viros honestant, atque illustrant magistratuum insi-
 gnia, rerumq̄ gestarum gloria, scientiæ iuris ciuilibus, aut
 facundia dicendi, siue philosophia, & alia deniq̄ multa
 eiusmodi, quæ præclara ingenia nobilitate cõsueuerunt:
 ita foeminarum uniuersum decus est pudicitia, quæ uel
 sola præstare eis potest omnia ornamenta, quæ dixi-
 mus. Hæc enim ditat, dotatq̄; pauperes, commendat no-
 biles, humiles exaltat, deformes conciliat, pulchras exor-
 nat. Contra uero, nihil omnino boni constare potest mu-
 lieri, amissa pudicitia. Hinc Romana illa Lucretia à Se-
 xto Tarquinio uim passa, ubi se purgauit apud domesti-
 cos, in ultionem rapti pudoris sibi mortem conscuit.
 At qui Susanna Hæbreæ longe sapientius in ea re sese
 habuit aduersus duos iudices, quàm Lucretia aduersus
 solum regulum. Hæc namq̄ nihil uerita falsum rumo-
 rem hominum, mori ante delegit, quàm moecharum con-
 temnens quicquid de se interim uulgus loqueretur mo-
 do integra, & incorrupta coram Deo, ut mente, ita &
 carne constaret: pluris sane faciens pudicitia detrimen-
 tum, quàm uitæ, aut famæ dispendium. Sapientissima
 illa quidem uox, & uiro quamuis forti, nedum puella
 trepidante dignissima. Nam dum aut famæ, aut pudic-
 itia sibi subeundum esset discrimen, exclamauit pu-
 dicitissima matrona. Angustia mihi sunt undiq̄. Si. n. hoc
 egero, mors mihi est: sin autem non egero, nõ effugiam
 manus uestras, sed melius est mihi absq̄ opere incide-
 re in manus hominum, quàm peccare in conspectu
 Dei. Præclara consultatio, qua quidem probe doce-
 mur magnipendendam quidem esse omnino pudicitia
 famam, sed multo magis Deum timendum, in cuius

DE PVDICITIA MATRIMONII

conspectu peccamus : & quem fallere nullo modo uo-
 lemus. Danda igitur opera , ut uxores sese in primis ca-
 stas, & pudicas exhibeant , subinde morigeras , et obse-
 quentes iustis, & honestis imperiis maritorum. Quæcun-
 que. n. hoc respuit, haud scio quid rei in matrimonio præ-
 stare amplius possit, quàm excarnificare uirum. Quid oblit
 protius à legitima, & pudica uxore: cui præcipuum stu-
 dium esse debet, quo pacto à uiro suo, ob fidem, et leni-
 tatem suam in dies uehementius redametur. Hanc glori-
 am consecutæ sunt apud antiquos innumeræ penè mu-
 lleres, quæ a poetis ubiq; , et ab historicis elegantissime
 celebrantur: inter quas Penelope Ulyssis obtinet prim-
 patum, quæ dum uirum expectat absentem , lanificii, ac
 telæ ministerio assidue occupata, nunquã potuit à quo-
 quam (& si multi eam infestassent proci) aut precio , aut
 amore corrumpi. Nec minoris gloriæ fuit apud anti-
 quos Alceste , quæ tanto amore erga uirum suum sta-
 grassæ perhibetur: ut illius fatum subire , & pro eo mori
 non dubitauerit. Quis non miretur Euannem in defun-
 cti mariti rogam insipientem uiuam ultro ; atque cum
 illo ardere ? Nec eiusmodi pudicitia laude caruit Lau-
 domia, quæ educta è coera imagine absentis mariti, desi-
 derium, atq; angorem animi, qua poterat arte leuabat &
 coquentes sui casti amoris curas quandiu potuit, refri-
 gerata inani illo aspectu, solabatur. Tulit hanc ferè laudẽ
 et Artemisa regina Alicarnassi, quæ Mausolum uirum
 suum iam defunctum tanto est amore pro secuta , ut se-
 pulchrum ei, tali tantoq; opere , et apparatu condiderit,
 ut illud inter septem mirabilia totius orbis opera , tum
 Græci, tum Latini auctores annumerent. Cornelia item
 Romana optima, atq; spectatissima foemina in grauissi-
 mo ciuillium bellorum tumultu Pompeium uirum suum,
 quem licet senem ardentissime tñ amabat, per mille res-
 sum pericula persequi uerita non est: malens cū eo peri-
 citari in exilio: quàm illo absente domi in patria tuto, ac
 foeliciter

foeliciter uiuere. Nec secus amasse Hippocratæum Mithridatem Ponti regem ferunt: quæ ei per quadraginta, & amplius annos in multis bellis uaria fortuna gestis semper comes affuit, tonsa coma, & depositis foemineis uestimentis, equo & armis assueta uirilibus. Inter has omnes haud postremum sibi uendicat locum Portia Catonis filia, & uxor Bruti, quæ audita uiri morte tanta lico tristitia consternitur, ut repente ferrum ad mortem sibi consciscendam quæsierit: quod quum habere non posset, Intrepida ardentem ex proximo foco prunas exhaussit. Ex quo dubium merito factum sit, uter gloriosius, an pater pro patris libertate, an filia, pro coniugis amore sese interemerit. Quid Aria Patauina rarissimi uxor exempli: nunquid tacitam hoc loco præteribo? quæ in conspectu Pœti Transæ uiri sui impia nec à Nerone propter inuidiam destinati, sese priorem gladio sponte transfodit, ut suo facto edoceret uirum fortiter, ac patienter mori. Vnde extat illud elegantissimum Martialis epigramma hic memoratu dignissimum.

Castra suo gladium quum traderet Aria Pœto,

Quem de uisceribus traxerat ipsa suis.

Si qua fidei, uulnus quod feci non dolet inquit.

Sed quod tu facies, hoc mihi Pœte dolet.

De hac autem ipsa re latius dictum in his commentariis, quæ de Patauinis illustribus scribimus, hæc pro tempore satis. Sed quid opus est hoc loco plura exempla referre eandem, quæ nimio amore, & si legitimo in suos uiros exarserint, quum minime imitanda sint, in eo, quæta sese temere occiderint, atq; tam perperam, & immodeste proprios etiam uiros amauerint. Amore etenim pudico, & fide sincera stabilienda sunt matrimonia, non autem immoderato zelo, uel furore potius importuno, quo percitæ uxores, sic impie, crudeliterq; sese interimant. Sincere amarunt Sara Abraham Rebecca Isaac, Rachel Jacob: Anna Ioachim & hæc sunt à nostris charo

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Aliis mulieribus imitandæ. Verum quia satis superque
liquet per ea, quæ hætenus diximus, grauisimum peccatum
esse adulterium, absque eo quod etiam maximæ mo-
lestiæ, & ærumnæ inde proueniant, discat iam tandem
unusquisque tantis edoctus malis, esse una uxore conten-
tus, & alienis parcere matrimoniis. Nos interim quos
niã satis huius uoluminis magnitudo iam creuit, omis-
sis quæ ad matrimonium spectant (utrunque res accepta
fuerit) ad cœlibes reuertamur.

BERNARDINI SCARDÆONII PA- TAVINI DE CASTITATE. LIBER SEPTIMVS.

DE RATIONE COERCENDÆ LIBIDINIS.

EXORDIUM.

ER Parum quidem fecisse uide-
ri possim extulisse hætenus casti-
tatem, damnauisseque in continen-
tiam, nisi præcepta subinde tradid-
issem, quæ nos instruerent, qua ra-
tione castitas ipsa à nobis seruari
recte possit, & si cui forte labi con-
digerit, quibus remediis, & quando
opportune per penitentiam reparetur. Ferrum enim de
corpore euellere, uulnusque manibus attrahere tantum-
modo nec ullis postea fomentis mitigare dolorem ex-
asperare est sanè morbum magis quam sanare. Perius
siquidem medicus non ægrotum duntaxat uisit, & mor-
bum noscit, sed multo magis intendit, quo pacto possit
adhibitis remediis pristinam eualetudinem restituere,
& restitutamque seruare. Nihil secius hic modo nobis
agendum est, ad curandos ægros animos, & ad eos qui

sani sunt, conseruandos. Nam utrisq; remedia necessaria sunt illis, ut a uitii conualecant: his ne rursus recidat in langorem. Attentas ergo præstare aures: & ad haurienda præcepta, quæ tradimus quæso animum aduertite: ut si qua fuerint libidinis ulcera: aut si qua maneat male curata cicatrix, ne qua per insidias pœstilians turpitude subrepat. Quo circa qui hæctenus curationes nostras aliquanto grauiores patienter sustinuit, ne grauetur modo consilia, & monita ferre æquo animo. Hæc duo sane nobis in hac re, uel in primis scire conuenit, morbum scilicet, ut curare minime negligamus: remedia uero, ut curare sciamus: quæ quidem quum satis iam nobis & comperta, & explorata per ætatem, & longa literarum studia esse confidimus: eadem quoq; nos edocturos alios polliceri iure, meritoq; ualemus. Quamquam quæ deinceps dicturi sumus, non sermone, aut scripto ab aliis magis, quam a nobis ipsis didicimus, iam longo usu, & assidua experientia in his ipsis rebus optime edocti, atq; exercitati. Nullæ siquidem doctores sunt scholæ, quam in quibus sedens experientia ipsa magistra doceat. Quamobrem nequaquam uereandum est, ut hic de me illud merito dici possit; quod de Phormione Græco illo rhetore olim dictum fuit. Is namq; Hannibale summo illo imperatore inuitato, fertur aliquot horas eo præsentate de imperatoris officio, deq; uniuersa re militari copiose facundeq; dixisse: quod quum cæteri, qui audierant, mirarentur, approbarentq;, quod homo copiosissime retulisset; arrisit tunc leniter Hannibal, ac percunctantibus quid de eo ipse sentiret: ita ingenue libereq; respondit. Multos se deliros senes sæpe uidisse: sed qui magis, q̄ hic Phormio delirasset alium neminem; quippe qui Hannibali q̄ per tot annoscū. P. R. o. o. i. u. m. g. e. n. t. u. m. u. i. c. t. o. r. e. d. e. i. m. p. e. r. i. o. m. u. l. t. i. s. u. i. c. t. o. r. i. s. c. o. t. e. n. d. i. s. s. e. t. p. r. e. c. e. p. t. a. d. e. r. e. m. i. l. i. t. a. r. i. d. a. r. e. t. q. u. u. m. i. p. s. e. d. o. m. i. i. n. t. r. a. d. o. m. e. s. t. i. c. o. s. p. a. r. t. e. s. a. d. e. a. d. i. e. c. o. m. o. r. a. t. u. s. n. u. n. q. h. o. s. t. e. n. e. c. s. o. m. n. i. a. s. e. t. q. u. e. m.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

minusq; castra uidisset. Libere quidem Hannibal de tanto rhetore: haud iniuria tamen. Nam quid arrogantius, aut loquacius, fieri potuit, q̄ uelle edocere expertū probe, quæ nescias? Hoc mihi in hac re obiici merito posse non timeo: quoniam ea tradimus, quæ nobis ipsis maxime profuerūt: quæ obseruauimus, & quæ secuti nosmet sumus in hoc incōtinētæ certamine. Væ sciri, uel in primis oportet: nullis neq; uigiliis, neq; laborib' neq; cautionibus, aut remediis q̄tūlibet opportunis, quenq; mortaliū perpetuò puram, & immaculatam corporis, & animæ castitatem seruare posse, nisi qui diuinæ gratiæ auxilio subleuetur: & nisi assidua illa impugnatō carnis, quæ nos agitat, præpotenti manu domini reprimatur. Quam ob rem admoneo ut nequaquam uideamus de nostra uirtute confidere, nihil uero atrogare nobis de studio, aut diligentia, si uincimus, sed fateri, & credere id totum à gratia, & à misericordia diuina, p̄cedere. Id autem faciētes uitabimur superbiam, & cum omni humilitate excubando in orationibus; & pro uicili nostra concupiscentiis resistendo, atq; cauendo, prout infra docebimus, illibatam illam, quam optamus, castimoniam consequemur. Sed hæc pauca præfati iam præcepta continentiæ, quæ ex ipsius rei experientia deprompsimus quibusue satis foeliciter per Dei gratiam, hætenus usi sumus, dicere incipiamus.

Quæ faciant ad reprimendam libidinem, &
in primis de mulierum consortio penitus
fugiendo, Cap. I.

VT ualeamus ergo tam illibatam seruare, quam amissam recuperare castimoniam: quæ est basis, & fundamentum uitæ spiritualis, adhibendæ interim nobis sunt multæ cautiones, quibus & turò stare, & intrepide reluctari contra libidinis impetum, furoremq;

p̄d̄simus: & si fortè labi contingat (quod Deus auertat)
 ab ipso etiam casu q̄ primum resurgere. Sed quoniam
 homines uariis modis in ultium libidinis incidunt, uaria
 quoq; & diuersa remedia sunt tradenda: ut si unum for-
 te non proderit, proficit aliud. Multos enim illaqueat mu-
 liebris aspectus. multos crapula, quosdam ocium, et cogi-
 tationes sordidæ: nonnullos nimia occasio, & oppor-
 tunitas mali: alios exempla sociorum, pleroseq; turpi-
 à colloquia, siue lectiones lasciuæ, aut spectacula, & alia
 deniq; multa, quæ castis mentibus insensa sunt, & insi-
 dianur assidue proposito castitatis: cui modo à nobis
 diuina fretis gratia succurrendi prouincia suscepta est.
 Erit itaq; primum, præcipuumq; præceptum in uniuersa
 ratione tuendæ castitatis, quam tradimus, ut mullerū
 contubernia omnino fugiamus, quæ quanto blandius
 usui uiroꝝ naturæq; arrident, tanto perniciosius eorū
 insidiantur pudicitæ. Est enim foemina natura mentibus
 castis insensa, ut non possit illecebroso suo consortio cū
 maribus sine grauisimo pudicitie periculo diuturne uer-
 sari. A deo namq; blanditiosa res est foeminae consuetus-
 do, ut mulierem etiam dolentem conspiceret absq; ue-
 neris illecebra non possis, neque ferè allicit, ac demulcet.
 minus foemina uiroꝝ mentes lachrymis, q̄ blanditiis
 immo etiam magis. Vnde Teretianus Parmeno ad he-
 rum suum amicæ absentis iratum, atque ei uerbis crudelle-
 bus acerrime comminatem dicit. Hæc uerba inquit, una
 me hercle falsa lachrymulâ, quam oculos tergendo mi-
 serè uix ut expresserit, restinguer: & te ultro accusabis, &
 dabis ei ultro supplicium. Quam ob rem haud iniuria
 maris, foeminae q; amicitia adeo semper apud Latinos
 suspicionis plena fuit: ut amicitiae nomen, quum alloquit
 apud omnes gentes semper habitum sit sanctissimum,
 attamen si referatur ad foeminam, impudica, ac turpis
 semper sit appellatio: ut idem sonet apud hos amica,
 quod scortum. Ex quo docemur foeminâ nullo prorsus

DE RATIONE COERCEN, LIBID.

pacto quatenus licite fieri possit, admittendam nobis esse
 in aliquod huius uitæ cōmercium . Fieri quidem potest
 ut assueti eiusmodi consuetudine aliquandiu pudicitiam
 seruent, arduum tamē est, ac penē impossibile , ut ex hæc
 frequenti inspectione mens quantumuis sancta illicitis quæ
 doq; non æstuet desyderis, & caro ipsa modica saltem
 titillatione non pruriat . Nam & si prius nulla libido, &
 nulla peccandi uoluntas sit in uoto: & nihil nisi honestū
 & sanctum in uerbis sonet: est tamen in ipso obuiō con
 gressu motus quidam animi, seu sensus, nobis natura cō
 paratus, ut statim uelis, nolis in corde sexus diuersitas
 sentiat. Fœminarum siquidem intuitus, ut balista fœ
 rit, sermo, ut ignis cōburit, tactus, ut letalis uiperæ mor
 sus interficit. Idcirco, Sapiens ille, In medio, inquit, mulie
 rum noli commorari, quia sicut à uestimento procedit
 tinea: ita & à muliere iniquitas uiri. De carbonibus ait
 Beatus Augustinus, scintillæ dissiunt, de ferro rubigo
 nãtritur, morbos Aspides sibilant: mulier fundit con
 cupiscentiæ pestilentiam . Ita sane, res se habet: fœmi
 na ut scorpium, non tantum timenda est, quum ferit: sed
 asidue, & ubiq; obseruanda, & tunc magis cum pal
 pat, & blandiri uidetur . Habet enim aculeum abscon
 ditum, quantoq; amabilior est, tanto esse nocentior res
 peritur. Hæc est uenenosum uiscum, & tenax gluten
 libidinis: quo callidissimus ille auceps Diabolus alle
 ctas blanditijs animas dolose, uelut simplices, & in
 cautas auiculas, aucupatur. Vsitatus est is quidem se
 xus ad decipiendum, nec aliter ferè uiros fideles consue
 scit Dæmon durius oppugnare, quàm per fœminam.
 Heu quot animas hoc uisco implicat, & hoc rhete con
 uoluit, & hac rhumphea trucidat ille insidiator nequissi
 mus. Hospitiolum ergo tuum (iuxta . D . Hiero
 nymi consilium) si sapias, aut raro, aut nunquam mu
 lierum pedes terant: quando nihil æque faciat ad per

turbandam optimi cuiusq; uiri pudicitiam, atque mu-
 lierum frequens, & continuatus accessus. Sicut enim
 Interdicti potus, aut noxii cibi conspectus amoueri ex-
 pedit ab obtutu corporis aegrotantis, ne conspectu ue-
 titæ rei desiderium acrius accendatur: ita referre arbi-
 tror aegrotanti animo, pari modo alterius sexus spe-
 ciem non offerri, ne interpellata scilicet ea forma mens-
 ruat in concupiscentiam oculorum: quando hæc illece-
 bra capiuntur, & ad perniciem delabuntur plerumque
 ingenia etiam solertissima. Quo circa sanctissimus,
 idemque sapientissimus uir Augustinus relegauit se à
 propria domo, & à patria: nec uoluit cum sorore
 habitare, dicitans, quæ cum sorore sua essent, soror-
 res suas non esse. Tanti uiri cautio haud parua de-
 bet esse nobis instructio in re tam ancipiti, & in tam
 manifesto, & prompto decidendi periculo. Non ab-
 re certe factum est, ut eiusmodi conuersatio tantopere
 à uiris sanctis formidata fuerit: quum lapsu præceden-
 tium soleat cadendi, magnam trepidationem subse-
 quentibus inferre. Quis enim cum extraneis mulier-
 ribus uersari tuto speret, quum legerit in sacris uolu-
 minibus Ammonem ex licentia domestica consue-
 tudinis in nefandos sororis suæ Thamar exarisse con-
 cubitus: sicut & apud gentiles Machareum: cantan-
 turq; à poetis de Iunone: & soror & coniunx Iouis.
 Obiectus est & .P. Clodio sororis incestus: sed et
 alii sepe sunt qui etiam conuicti dignas flagitio suo
 pœnas dederunt. Verum absit, ut suspicari queas
 quam uelim de Christianis hominibus tale nefas, ac
 id exempli causa retulimus, non quod frequenter ac-
 cidat, sed quod factu possibile sit, & accidere quan-
 doque possit, quamuis natura, & hominis ratio
 istud abhorreat. Prouidus autem suæ salutis a-
 mator, uitat omne periculum, & casu præmonitus

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

alieno difset cautius ambulare. Cyprianus proinde doctissimus, atq; sanctissimus episcopus, idemq; martyr in egyptus in opere quodam suo, elegantissime multis scripturarum testimonijs nititur dissuadere clericis consortia foeminarum, affirmans id etiam sibi reuelatum diuinitus, ut præciperet, ne clerici cum foeminis commorentur: nam hi tum primum coeperant ex eiusmodi cohabitatione male audire, & subire incontinentiæ suspicionem. Cōubernii huius periculum optime per similitudinem ignis & palæa a doctissimis uiris demonstrari solitum est: at multo etiam clarius idem intelligi posse arbitror per proprietatem ignis ad naphtham, quod bituminis genus, ex cognatione maxima, quæ ei est cum igne, tam promptum est ad exardescendum, ut in se igne undecunq; ulso etiam ex intervallo suscipiat flammam, sed tum uel maxime, quum flatus etiam accesserit uentorū. At hic in eiusmodi consortio certo scias, nunquam de fore suffitorem dæmonem, qui & buccis, & foliibus, instet assidue: quatenus suscitet, uel in ferreas mentes, atque adamantina corda lasciuia amoris incendiū. De hoc igne poeta quoq; Terentius alludens ait. Accede huc ad ignem iam calesces plus satis: intelligens pro igne amicam cuius amore adolescens ille accensus ardebat. Quid q; dominum quoq; nostrum Iesum Christum, non propter carnis infirmitatem, quæ ei in ea parte nulla penitus fuerat, sed potius in exemplum nostrum, à familiaritate mulierum usque adeo semper declinasse compertum est, ut eius discipuli, quum enim iuxta puteum Jacob loquentem forte cum muliere Samaritana reperissent: rei nouitate, q; non esset cum mulieribus loqui solitus, ita admirati sunt, ut obstupuerint ea re magis, quàm quum plusquam quinque milia hominum ex quinque panibus ordeaceis, & duobus piscibus saturari uidissent: ac collegissent ex reliquijs duodecim cophinos fragmentorum,

Ioan. 4.

Luce. 7.

LIBER SEPTIMVS. 253
Nulla uis acrior ad profligandam continentiam q̄
muliebris aspectus. Cap. II.

Quid mirum si mulierum conuersatio uiris tantopere aduersa esse dicatur, ac si plurimum officiat proposito castitatis: quum soleat uel solus foeminae conspectus uno intuitu ita letaliter ulrorum praecordia uulnerare: ut iam quotidianis periculis, & exemplis satis constat, non tantum bonum esse mulierem non tangere, (sicut scribit Apostolus) uerum etiam non aspicere, quae linea prima amoris esse, & potissima dicitur ad profligandam castitatem. Carpit enim uires paulatim uirique uidendo foemina, ut ait poeta: quatenus multi in corde suo saepius solo etiam uisu moechentur: iuxta illud saluatoris nostri dictum. Qui uiderit mulierem ad concupiscendam eam iam moechatus est in corde suo. Neque ergo conuersatio sola metuenda est: quae delectat, ac subternit deis coelibibus apta impugnatione grassatur, sed et conspectus cauendus, ac formidandus a longe: quum inde late ter subrepat concupiscentiae contagiū: & per hunc occultis accessibus in cor hominis sese spiritus fornicationis insinuet. Penetrat enim amor mulieris in uirorum corda per intuitum oculorum ut spiculum per balistam contortum. Hinc illud. Isti tui oculi per meos oculos ad intima delapsi praecordia: meis medullis acerrimum commouent incendium. Extat & Iob illius constantissimi uerbum. Pepigi inquit foedus cum oculis meis, ut ne de uirgine cogitarem. Cum oculis quidem sanxit foedus, quia difficile est, in ea re, si species muliebris offeratur, auertere mentem ab oculis: per quos contagium foedae cogitationis, & occultae fornicationis infunditur: ut ex eo per quam difficile sit omnino foedae rei desiderium continere, quod ex illecebrosi illius aspectus stimulis concitatur. Animo namque penitus insidet nostro, quicquid a sensu trahitur oculorum: unde Ieremia propheta culuscunq; nostrum

1. Cor. 7.

Matth. 5.

Iob. 31.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

- Thren. 9.** personam referens conqueritur, dicens. Oculus meus depredatus est animam meam. Non ab re ergo poeta amoris duces, & antesignanos oculos solent appellare. Et propterea ^{et pas à} Græcis dicatus est amor: quod (ut interpretatur sapientissimus Plato in Cratylo) is influit extrinsecus per oculos. Est ergo magna ubique oculorum habenda moderatio, quicumque castitati studet, & statuit se ab impetu libidinis custodire. Nam qui se neglexerit & magno studio non sibi præcauerit, facile ex hoc ipso conspectu captius impinget in amorem mulierum: à quo postea etiam quum maxime optauerit, redimere sese non poterit. Amor quidem animi arbitrio admittitur: sed non item protinus, quum libitum fuerit, ex animo eicitur. Nostra etenim in manu est incipere amare, at ubi coeperimus ægre & inulti amare cogemur. Obstandum itaque principiis, & auertendi subito oculi à periculo: atque acriter coercendi, ne improuidi & imprudentes, ut scari pisces turpiter irretiamur: qui præcipites (ut scribitur ad uisam sui generis foeminam accurrentes à piscatoribus facillime capiuntur: sic & euenire coturnicibus uideamus: qui ad uocem foemine aduolantes ab auibus decipiuntur. Vulgatissima hæc est profecto sententia, atque diuina, Ascendit mors per fenestras uestras.
- 1 Pet. 9.** Fenestræ sanè corporis nostri oculi sunt, per quos ita uisibilis, & concupiscentis ad animum ingressus patet, ut is
- Matth. 6.** allunde facilius superari, non possit. Vnde dictum est à domino si oculus tuus simplex fuerit totum corpus tuum lucidum erit. Legitur propterea in ecclesiastico. Auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circumspectas faciem alienam, quia propter speciem mulierum multi perire. Quod quàm uerum habitum semper fuerit, & reuera sit: uel hoc uno Israelitici populi facto constare satis potest. Nam quum Israelitæ ex Ægypto in pro

vincias sibi à Deo promissas uictores diuino auxillio
 ubique penetrarent, Balach Madianitarum res despe- Nume. 25.
 rans ulla sua, aut suorum ui posse tutus euadere inex-
 pugnablem exercitum, ex consilio Balaam contra eos
 non uirtute militum, sed mulierum decore: neque ar-
 morum acie, sed foeminarum mollicie nequiter deo
 certandum censuit: ut fornicati cum illis, & a gratia
 Dei, & simul à uictoria deciderent. Quam ob rem
 amota armatorum manu, adducta est contra eos mul-
 tudo puellarum, ætate, formaq; præstantium, quæ
 ut iussum sibi fuerat, ludentes pedibus, manibusq;
 plaudentes, decore suo uicerunt armatos. Nam ut
 uident eos manus iam dedisse libidini, & peccato fe-
 rocissimas inclinasse ceruices, non prius (ut eis præ-
 ceperat rex semetipsos cupientibus præbuere, quam
 sibi contra præceptum domini acq̄uierint degustan-
 te unà cum eis de sacrificiis idolorum: propter quod
 protinus ira Dei cecidit super eos, & occisi sunt uis-
 ginti quatuor milia. Oculos ergo domitos habere
 oportet prudentem uirum, quicumque intrepidus con-
 tra libidinis furores stare desiderat: quod non fecerunt
 Hraeltæ: & ideo perierunt. Scribit Plinius in sua
 naturali historia, atque post eum Aulus Gellius, fuisse
 se in Illyris foeminas quasdam uisui tam nocentes, ut
 interimerent uidendo, & eas duplices pupillas in sin-
 galis oculis habuisse. At modo qui cupit tutus esse
 ab his malis, credat duplices esse omnibus mulieris
 bus pupillas: & omnes esse uisu æque noxias, atque
 iccirco omnes pariter fugiendas. Muliebris profecto
 aspectus nō aliter ad se uirum pertrahit q̄ magnes ferrū
 aut (sicut nuper dicebam) quàm naphtha flammam,
 aut succina paleam. Et proinde Alexandri Macedo-
 nis prudentia in ea re summis est laudibus prosequenda,

DE RATIONE COERCEN. LIBID,

dignaq; certè, quam in eo omnes æmulentur. Is enim deuictò Dario potentissimo Persarum rege, quum eius uxorem præstantissima forma, atq; filias pulcherrimas teneret captiuas (mira res) conspicerè puellas nunquam uoluit, uxorem tantum semel, ueritus ne qui in Persia potentissimis uirorum armis superari non poterat, mollissimo fœminarum intuitu caperetur: turpissimum dicens sibi fore, si qui uiros uicisset armatos, à fœminis postmodum inermibus uinceretur. Scripsit idem cuidã amico, fœminas Persicas morbum esse oculorum. Pari modo Iulianus secundus Romanorum Imperator capta Persarum urbe nec ipse captiuas mulieres uidere unquam uoluit, sed custodiendas in templo diligenter, atque intactas uiris, ac parentibus suis restituendas mandauit. Cyrus item Persarum rex, ut est apud Xenophontem scriptum, quum ex Assiriorum preda, quos deuicerat, pulcherrima sibi mulier Susiorum regina adducta fuisset, nunquam aspicerè eam uoluit, sed cuidam Medo seruandam dedit: cui, quum postea Medus ille mulieris illius pulchritudinem supra modum commendaret: tunc Cyrus se propterea minus minusq; factum cupidum uicidendi dixit, ne forte hæc sibi aliquando foret impedimẽto ad pertractãda bellica negotia, quæ sibi erant eo tempore peragenda. Legitur & apud Plutarchum, Pompeium illum cognomento magnũ præter suæ naturæ morem, inhumane, atque illiberaliter sese habuisse erga Demetrium liberti sui uxorem, q̃ uerebarur, ne illius pulchritudine uictus qua illa præstabat, cohibere sese ab eius concubitu non ualere: quod putabat fore iniquissimũ. Non ab re certe factum, ut inuidiosissimi imperatores tanto studio fœminarum conspectum formidauerint: forma. n. uincti armatos, & specie sæpe uincuntur, qui in præliis, & certaminibus armorum fuerant insuperabiles. Quid mirum quando fœmina oculis ut tormẽtum fulminet, nec secus atque Basiliscus occidat intuitu, et suo ueneno uisa

Incipiat ante contactum : Et iccirco legimus plerofq; ex
 philofophiæ feâtoribus, etiam apud ethnicos urbium
 reliquiffe frequentiam, & suburbanos petiiffe feceffus, ne
 mulierum afpectu fortitudo animi fracta quâdoq; mole
 lefceret, & euocaretur eo lenocinio animus ipfe à ftudis
 fapientiæ. Non enim expedit ibi efle, ubi crebro confpi
 cias a qbus & falcinari, & capi, uel folo uifu poflit. Pro
 inde Stoicos in facris ædibus, ut nunc noftri monachi fe
 orum à foeminarum confuetudine uerfari folitos legi
 mus: ut folitudine, & auguftioris habitaculi fanctitate cõ
 firmati luxum, & libidinem fpemerent, & nil magis, q̃ de
 literis, & uirtute cogitarent.

Quantopere à confpectu foeminarum abftinend
 dum fit perfonarum exempla. Cap. III.

PAulus abbas (ut ad noftros diuertamus) ficut legi
 tur in uitis fanctorum patrum, non modo uultu
 tum foemineum, fed ne uestimenta quidem fexus
 illius confpectui fuo patiebatur offerri, et quum quadam
 die ad feniore cuiufdam cellam pergeret, cafu mulieri
 factus obuius, adeo exterritus fuit uifione inuitata, ut reo
 menfo, quod arripuerat itinere, ea fuga monafterium re
 petierit quanta nullus unquam à facie lænæ, uel imma
 niffimi draconis aufugit. Notum eft ex eifdem literis, et
 Arfenii abbatis factum: qui afidue metuens ne quando
 oculorum cõcupifcentia caperetur, adeo in ea re fibi cau
 uit, ut foeminas, maresq; iuxta uitaret; fed accidit forte
 fortuna ut aliquando matronæ cuidam nobiliffimæ ob
 uiaret, à qua uerfus ftatim in pedes feftinus aufugit, ro
 gantq; mulieri ne tâto impetu curreret, & ut in fuis præ
 cationibus Deum fui memor oraret; ut erat in curfu præ
 cepts, & anhelans, in reuerfim: orabo, inquit, & lubens, ne
 finquâ amplius reminifcar tuâ. Pion quoq; Antonii ab
 batis difcipulus nihilo fidentius unquam muliebri fele

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

conspicui credidit : quin plis sororis suæ præcibus diu-
 tius fatigatus , ut se affectam diutino morbo semel uide-
 ret , ob iussum tandem abbatis , quum id ultra perme-
 gare non posset , luminibus clausus per manum dus-
 ctus , ut oculus captus sororis domum ingreditur , à
 qua uisus , nec tamen pro fratre cognitus , eodem dus-
 ctu , nequa eundo , aut redeundo aspectus muliebris oco-
 curreret , ad monasterium rediit . Secus accidit Amia-
 no Alexandriae antistiti , qui quum nimium sibi fideret ,
 & propterea parum caute foeminam quandam esset
 intutus , statim in concupiscentiam oculorum prolapsus
 est : in cuius noxæ ultionem protinus ipse sibi oculum
 effodit . Verum enimuero tanto postmodum labore ,
 & dolore corpus suum afflixit , tanta inedia : & frigo-
 re maceravit , ut ad eam sit tandem perfectionem uitæ
 perductus , ut pro christiana fide asserenda (mons sit ab
 eo ut ferunt) ex Numidia in Babilonem trās latus . Non
 ab re ergo Ioannes anachorita ita sibi cauit , ut ex quo-
 eremum adit , foeminam uidere nunquam uoluerit , nec
 ab ulla quoque ipse uideri : et usque adeo fuit huius
 propositi tenax , ut quum tribunus quidam illustis eum
 diutius rogasset , ut se ab uxore sua pateretur uel tantum
 semel conspici , quod iam diu pie & innocenter opta-
 uerat . Videbit me (respondit) in somnis . Nec defuit pro-
 misissis fides : nam mulier somnians per quietem homi-
 nem conspexit , quem antea nullo unquam tempore uis-
 derat . Ita enim corporis totius formam , habitum , linea-
 mentaq; uultus aperte referebat , ut fidem faceret , non
 eam uisionem uanā fuisse , sed ueram . Vide quali quan-
 taq; cautione usi sunt uiri sancti in auertendis oculis à
 contemplatione mulierum : ne forte allesti eiusmodi
 inspectione , in aliquam fœditatem præcipientes laberens-
 tur , & Dauidis illius & regis , & prophetæ sanctissimi
 exemplo perirent : qui dum temere in Bersabem for-

* Reg. 11

moſiſſimam fœminam oculos inieciſſet, captus amore illius ſtatim duo ſimul enormia crimina ppetrauit: adulterium uidelicet, & homicidium. Quid de illis duobus ſenibus Daniellis dicam, qui ea ætate, qua reſurguiſſe debuerat omnis libidinis feruor, uifa tamen Sufannæ pulchritudine exarſerunt iuueniliter in concupiſcentiam oculorum. Ideo ſcriptum eſt in Daniele. Semen Chanaam, & non iuda, ſpecies deceptit te, et concupiſcentia ſubuertit cor tuum. Quid mirum de ſenibus ſi aſpectu eodem capti ſunt, & illi qui habebantur in numero filiorum Dei? Dicit enim ſcriptura. Videntes filii Dei filias hominum quæ eſſent pulchræ, acceperunt eas ſibi in uxores. Quod de ſpiritibus incubis plerique interpretati ſunt: alii de his, qui uerum Deum colebant ex progenie Seth, & ideo filii Dei uocitati: filias autem hominum eas eſſe autumant, quæ descenderant ex progenie Cayn, quæ Deum non norant. Sed quomodo intelligas, aſpectus muliebriſ & ſcortationis, & intemperantiæ eis occaſionem præſtitit. Hinc etiam conqueritur paſtor ille Virgilianus, ac mæcæus ait. Ut uidi, ut perii, ut me malus extulit error.

Quidnam quaſo ſibi uult Atæon ille fabuloſus apud poetas? (ut ſiſta ueris immiſceam) qui obtutu improuiſo temere in Dianam coniecto conuerſus ſtatim eſſe dicitur in ceruum, & à propriis canibus laeceratus? Nempe docere uoluerunt eo ſigmento poeſtæ, hominem capi mulierum aſpectu, et decidere à ratione, ac ſubinde immutatum curis, ac ſollicitudinibus, quaſi rabidorum canum morſibus lanari. Quid item ſibi uult Gorgonis os pulcherrimum cinctum anguibus: ad cuius conſpectum hoies repente in lapides, mormorea ſignauerentur niſi indicare formam mulieris eſſe uifu peſtiferam, et homines ad illius conſpectum ita extra ſe poni quæ, ut uero hominis ſenſu careant, nõ ſecus

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

ac lapis: qualis habetur homo male sensatus, iuxta pro-
 uerbum, Lapis super lapidem. Non sunt hæc sane ab
 illustribus, & sapientissimis uirgine conficta temere, ac per
 tot secula sine causa celebrata. Et enim. compertum est,
 atq; exemplis tam antiquis, q̄ nouis apertissime declara-
 tum, quoscuq; lasciuo, & curioso obtutu foeminas aspi-
 cere delectat, diu tutos esse non posse: nec euadere à cō-
 cupiscētiæ telis illæfos. Timeant ergo qui continere des-
 syderant externarum sese obtutibus committere foemina-
 narum: ac præmoniti aliorum exemplis prouideant ne
 aliquando in nudam Dianam, aut Meduseum conspe-
 ctum imprudenter incurrant, et aut in lapides, aut ceruos
 uersi, sensum rationis amittant, et intus à propriis acido-
 mesticis concupiscentiis lacerentur. Multo sane p̄stat, uel
 frustra quandoq; timere, quàm male fidere: atq; plus ex-
 pedit existimare se infirmum, et stare, q̄ dum mauius uir-
 deri fortis, ire periculis obuiam, impingere in laqueum
 concupiscentiæ et cadere. Scriptum est enim, sapiens qui
 timet declinabit ab omni malo. Parere quidem cautio-
 nem metus, solet, securitas uero periculum. Cave dicas,
 nihil periculi est, scio me, meamq; constantiam probe no-
 ui: nam multo sanè conducibilius esse existimo, nostram
 noscere infirmitatem, & intelligere imbecillitatem, et uide-
 dere quàm sit fragile uas, quod assidue circūferimus, et
 tam in plano quàm excelso semper timere, ne quando
 aut impingamus, aut ruamus ubi minime formidamus.
 Quid tu es: quum qui uis hominum utiq; mendax sit,
 et superari à carnis cōcupiscentia facile possit. At qui for-
 te religiosum, et spirituale iam te credis: esto, nihil con-
 tendo: uerum et spirituales percuti possunt, quia adhuc
 in carne sunt. sed ad quid, quæso uel leues: occasiones
 cum periculo, et malo sæpe nostro ineundæ gratis: quū
 improba carnis natura et nos ultro oppugnet, et nunq̄
 nos tranquillios esse permittat, absq; eo q̄ addamus ma-
 lo nostro quicquam peius. Ita q; fratres si sapimus, id
 semper

Prou. 14.

Psal. 115.

semper in memoria, ac imo pectore penitus habeamus, ut omnium foeminarum, & maxime earum, quae aliqua forma praecellunt, nedum conspectum, sed nec umbram propius intueamur: non aliter foeminas ipsas declinantes, q̄ aut inter nauigandum scopulum, aut intereundum praedones. Neque enim uisae aliquando mulieris, facile, quum uolumus, possumus obliuisci: nam iuxta illud poeticum.

Hærent infixi pectore uultus.

Verbaq; nec placidam membris dat cura quietem.

Minime tutum esse uel spiritualibus uiris cum con-
secratis Deo uirginibus frequens, diuturnūq;
colloquium. Cap. IIII.

Hoc uero qd̄ priuatim de secularibus mulieribus monuimus, idem quoq; & multo quidem cautius circa uirgines sacras obseruandum esse censemus. Valde enim periculosum est, si cui tantam unquam iniquus dæmon securitatem suadeat, ut speret intrepide tutoq; se in harum frequenti conuersatione posse diutius commorari. Artificialia sanè sunt, & percallida semper & in omnes commenta diaboli, sed aduersus castimoniam deditos multo acriora, simulq; occultiora: ut uix possint uel à sanctissimis, & sapientissimis uiris intelligi: & propterea ne callidus ille, atq; occultus inimicus sese nobis fraudulenter insinuet, studiosissime præcauendum est. Nam uaser iste machinator diabolus consueuit in principio consuetudinis bonos uiros, ad proficiendum in rebus spiritualibus, ex ea occasione dolosis quibusdã machinationibus adiuuare, et mutua auxilia ad salutem calidè per eam consuetudinem sic conuersantibus ministrare. Dū enim astutissimus ueterator, et assentator iniquus timet, ne suborta aliqua suspitione diabolicae fraudis, tam ardua consuetudinis pincula relaxentur, suggerit

K K

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Interim maiora quædam spiritualis disciplinæ argumenta, reddēs eos exinde per ea affabiles, & de suis inuicem profectibus differentes, atq; suauissimis sermonibus, & iocundissima cōfabulatione cōsilia spiritualis profectus in alterutrum conferentes. At interim fraudolens deceptor tempus obseruat, donec dolosa surreptitiæ societatis initia maturescant, atq; firmentur: & quousq; creduli homines putent magna Dei esse beneficia, quæ maxima sunt diaboli maleficia: nā dum in tranquillo se sperant esse maxime, tum suborta repentina procella, ab inopinata tempestate deprehensi, quod minime cogitauerunt, castitatis quandoq; naufragium patiuntur. Sic igitur iniquus dæmon solet cōpescere aduersa, suggerere pro spera, & fraudes tegere, quousq; subtractis omnibus auxiliis, incautos uectores in occultos scopulos, & uadosas syrtes illiserit. Quam ob rem formidolosa debet esse in hoc mari omnis tranquillitas, quoniā improuisus nō nunquam turbo suboritur, & tempestas procellosa cietur, ubi minime putabatur, quæ tanto nocentior existit quanto minus præuisa suspectaq; contingit. Et n. callidissimus præstigiator diabolus tam diu sopitum ignem sine flammis occultat, donec ambas faculas communicato inuicem ardore succendat: atq; latenter de simplici charitate aliciat amorem profanum, & sub prætextu sanctitatis molitur incestum. Non est ergo in tantis uersutis dæmonum, ut speret se quisquam, tuto posse consistere. & ex hoc libidinis pelago, quo assidue lactamur, recto cursu ad continentię portū pertingere, nisi pauide, & circūspicte sibi caueat, & habeat oēm tranquillitatē suspectam. Est uia, inquit Salomon, quæ uidetur homini iusta, nouissima autē eius deducunt ad mortem. Itaq; sollicite nobis prouidendum est, ac prudentiæ præditiis, diaboli fraudibus occurrendum, nec in his spiritualibus officiis agendum quicq; temere, aut prorsus fidendum, quando & in his sepe spiritualis nequitia miscetur. Hoc dictū uelim

De his duntaxat, qui imprudenter, ne dicam impudēter, & nimis arde, ac licen'er sese assumunt uelatis uirginibus: quibus tanto interdū conglutinantur affectu, ut à se ipsis facilius, q̄ ab earū conuersatione recederēt: qui & si forte cum eis nō agant quicq̄ turpiter, tñ iustæ suspitionis præbentes de se materiam, uitam suam, q̄uis alioqui mundam, maculis sinistrae opinionis inficiunt. Quo circa ad euitandam oēm suspensionem, ac ēt periculum, sicut teneb mur eis diuina sacramenta præstare, ita pari modo earū dem familiaritates uitare, et sicut in rebus sacris nusquam eis nostra neganda est opera, ita in rebus aliis nostra sine urgenti necessitate non est communicāda præsentia.

Quo pacto habere se debeāt sacerdotes erga mulieres in administrandis sacramentis. Ca. V.

Dicendum est autem modo quid in ea re sacerdotibus statuendū sit q̄bus ex officio, qd̄ sibi incūbit, ab his periculis oīno abesse nō licet: & tñ ab oībus ueneris uoluptatibus necesse est cōtinere. Nā iuxta sententiā saluatoris nostri, ista oportuit facere, et illa nō omittere. Nō. n. debet is q̄ præest, & populi sibi commisi cura dīstringitur, uiroꝝ tñ cōmodis excubare: quū officiū sacerdotis antistitis sit inuisere foeminas dū egrotant, consolari dū mœrent, corrigere si errāt, audire peccata dū pœnitent, & deniq; oīa puidere, q̄ faciāt eis ad salutē. Neq; est p̄fectō q̄ usq; adeo paueāt sacerdotes, ut à tātæ necessitatis officiis existiment p̄pter humanā imbecillitatē esse sibi desistendū, & reiciendas necessarias actiōes, quū certo sciant in eiusmodi piis opibus sibi de coelo firmissima adiūmēta nō defutura, mō uelint, et cupiāt adiuuari: & nihil temere agēdū censeāt, ubi scdūt grauisimū imhēre discrimē: ueq; tāto acrius instādū est, q̄to periculum malus inest, uti in tempestate à nauigantibus solet fieri. Nam quum coeli minantur desuper, & fluctus quatunt deorsum, et uenti undiq; ex aduerso luctantur

Luc. 11.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

tunc peritus magister fortius insurgit, atq; aspidet attentus gubernaculo, mente & oculis in mare, & in coelum semper intentus: ac undiq; quicquid imminet discriminis circumlustrans, ne forte aut ab impendenti tempestate, aut ab improvisis obnuatur procellis. Conuenienda igitur tibi necessario est mulier, fac tibi non desit seueritas, quæ ad parendum foeminam possit obstringere: ita tamen apposite, ut consolationem spiritualem inde recipiat cum ueneratione, & timore. Hic autem prouidentum est tibi maxime, ut ex tuis moribus in his omnibus tuæ clarescant indicia puritatis, & signa mundissimæ honestatis: cauendæq; super omnia adulationis, atq; blâditæ, quæ infensæ admodum sunt castitati. Fugendum etiam ne nimis eas licenter adeas, ne nimium frequenter uisas, ne earum domos importunis horis solus introeas, quam uero intuleris paulus, uerecundus, atq; etiam suspensus, tanquam ad aliquem concupiscentiæ scopulum appulsurus incedito: ibiq; sedulo sine mora festine, pfecto agito quicquid fuerit peragendum. Absq; uero causa rationabili solus cum sola seorsum remotis arbitris nunq; sedeas. Valde quidem periculosæ sunt, ac plenæ suspicionis productiores seorsum cû foeminis sessiones: præsertim cum de rebus profanis, & mundi actionibus tuo sermone ultro citroq; digeritur: nam animus his cõfabulationibus paululum relaxatus, facile ad uana incitamenta cupidinis prolabitur, quo circa & hic, & ubiq; in quouis periculo tutius est timere, quàm fidere, optimum est ergo circumspicere undiq; pericula, & tanq; in acie domesticatos, galeatos, loricanosq; semper stare: ne (ut aiunt) nudî agamus excubias. Non. n. bene succedere cuiquam solet quod temere agatur: neq; uel honestum, uel sanctû, etiam quod sit sanctum, aut honestum, uidetur: nisi idem honeste, sancteq; fiat: quum ex his etiam honestis officiis multas occasiões malignas hostis inueniat, quibus mentes quamuis piæ quandoq; decipiat. Versari quidem sic

temere in his, nec legi, miraculum certe est potius quàm virtus cēsendum. Quamobrem à superfluis colloquiis & conuersationibus (ut proxime dicebam) est omnino abstinendum: ac nihil quicquam imprudenter, ac temere agendum ne quid ex eo scandali, aut suspicionis possit merito, aut uerifimiliter exoriri. Sacerdotis siquidem partes sunt, & in his, & in omnibus officiis omnia caute peragere, & confidere in domino: atq; animo prompto, & infracto, tenere mordicus propositum castitatis. Verum si quando nos ex nostra infirmitate titillationibus carnis contigerit impugnari, constantissime reluctandum est: atq; illa nobis comparanda per fugta, quæ infra dicetur.

Non nisi diu expertum admittendum esse
ad audiendas factarum uirginum con-
fessiones. Cap. VI.

Probatissimæ ergo uitæ esse oportet quicumque præficiendus est, ut eiusmodi uirginibus sacramenta ministret: ne fortè circumuētos (quisquis ille sit) ignota dæmens fraude, succumbat, corruatq; sub eo ipso fasce, quo se alios exoneraturum crediderat. Pastor enim sæpe dum errabundam ouem passum, & inconsulte queritat ipse quoq; deuius à recto tramite aberrat. Itidem & medicus plarunq; dum ferre opem egroto studet, in ualeitudinem, & ipse aduersam incidit, & nescius et imprudens eadem contagione afficitur cum infirmo. Itaq; non accedat quispiam ad id muneris, nisi multum antea in his fuerit exercitatus, atq; saluberrimis prius antidotis præparatus: ut possit quum opus fuerit, & pugnare uiriliter, & in pestilentissimo quouis loco absque ullo integritatis, atq; pudoris sui damno uersari: iuxta illud. Prius antidotum, q̄ uenenum. Vt de Mithridate rege Ponti legimus: cui quotidie haurienti post antidota uenenum, consuetudine factum est ei uenenum ipsum

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Innoxium. Magnum ergo & præcipuum studium adhibendum est huic rei, tentandaq; diu ante animi nostri constantia, periclitanda uires, quoad res fert, & securitas patitur: quatenus animus ipse in illis rebus exercitatus callere coeperit optimam decertandi & obfistendi rationem. Non, prodeunt gladiatores incertamen, in puluerem, in spectaculum, in clamorem, nisi diutina prius certandi meditatione domi intra parietes occultis fuerint concertationibus assueti: atque umbratili exercitatione ueram digladiandi peritiam adepti. Tutum quidem: ac gloriose, in ea, quam quisque norit artem, sese exercet. Nam sicut homo peritus peritum equitandi facile ab equo sternace excuti solet, ita quicumque concupiscentiae suae fraena non didicerit adhibere, nullo ferè negocio impulsus ab illecebris uoluptatis, à proposito decidit castitatis. Habenda planè in ea re tibi colubae simplicitas est, ne cuiquam machineris dolum: insimulq; & serpens astutia, ne & tu à quoque decipiaris incautus. Par ferme ultimum est in eo, & decipere, et falli. Nimirum prudentia sine simplicitate malida est: simplicitas uero absque prudentia stoliditas mera. Simplex quidem poteris haberi, si nulli insidias tetederis: prudens uero si paratas tibi ab alio prouide cauteque deluseris. Ut de beato Iob legitur, qui erat simplex, et rectus. Simplex erat quia neminem laeserat: rectus autem quia nullius insidiis flecti unquam poterat ad nefas. Et, non, quicumque in hac procella imperturbatum illum tenorem continentiae custodierit, omnibus sanè monachis uitae sanctitate praestabit. Miramur esse quaedam animalia quae per ignes medios sine noxa corporis natura transeant: at quod id est mirabilissimum, ut uir natura fragillissimus Dei gratia morumque disciplina munitus per hostes, per ignes & flammam securus, et illaesus transibat. In summa ergo sicut non est fidendum quicquam temere in hac re: sic nec committendum ut ob pusillanimitatem animi, tam uberrimam merendi materiam quispiam derelinquat: & foeminarum curam negligat, quas tueri, & docere sicut & uiros

ex officio tenetur. Fidelis, inquit Apostolus; est Deus, & non permittet tentari quenq̄ supra id quod p̄bit. Quin-
 1. Cor. 10.
 immo si quid afflictionis ex eo fortasse contigerit, accipiet cum tentatione prouentum, & præmiũ laboris centuplum, neq̄. n. ex ea pietate patietur dominus quenq̄ la-
 bi, sed sic temperabit euentum, q̄ si non profus absque perturbatione carnis, saltem sine noxa, & sine lapsu per-
 stabit. Nimirum sicut tres pueri in accensa fornace Calo-
 deorum positi, neq̄ consumpti, neq̄ combusti sunt, im-
 mo excusis superno rore flammis, multo clariores eo-
 experim̄to fuere: sic & uobis, quum opus fuerit ex offi-
 cio uestro tentationum subire fornacem, nihil uerẽdum
 est: m̄o sitis (ut diximus) bene præparato pectore, idq̄
 pie agat: s: flamma quidem in rorem, & incendium ip-
 sum in refrigerium cõmutabitur. Nec multum mouea-
 mini q̄ humana tentatio in uestris sensibus perseueret,
 quando nec ad illorum quidem puerorum preces fue-
 rit extinctus ignis, sed iniectos igni pueros uetutum est
 affari. Itidem neq̄ uos, & si tentationis ardor non cesserit,
 ullus tamen libidinis estus corripiet: quin etiam in media
 illa tentationum fornace gelido diuinæ gratiæ rore con-
 sperfos ita fouebit uos Deus, ut nulla interim flāma libi-
 dinis urat, nec ullus infamiæ fumus denigret. Quam ob-
 rem uobis bene præparatis absq̄ constatione prudẽter
 cum Dei gratia gerenda res est: quando non aliter me-
 lius, aut regi Christiana res publica, aut dilectio nostra er-
 ga dominum apertius demonstrari possit, quàm quum
 proximi procuramus salutẽ: dicente domino apostolo-
 rũ principi Petro, Simon si me diligis, pasce oues meas.

De improbis desyderis, & lasciuis cogitatio-
 nibus reprimendis. Cap. VII.

SEd cõtinere se à mulierib? tm̄, ac uitare earũ cõsue-
 tudinẽ, satis nõ erit, ad hoc ut merito q̄s uel esse uel
 dici & castus & pudicus possit, sed oportet etiã ut

KK iii

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Omnis mulierofitas (sic namq; appellat Cicero cupiditas
 tem mulieris) arceatur etiam prorsus animo, ne. S. lateter
 irrepant, ac penetrent penitus mentem lasciuæ, atq; pe-
 rificeræ cogitationes, hæreantq; subinde cordi tenacius, q̄
 ut postea aliquo possint studio, aut ratione reuelli. Hinc
 est enim fons & origo omnis concupiscenitæ, et peccati:
 qua re antequam diffundantur, sunt in suo fonte omni-
 no cohibendæ, ne quando sensui aduersus rationē pro-
 caciter insurgent aditum patefaciant. Nimirum tanta est
 vis cogitationis (ne forte eam parum cures) ut ad actum
 libidinis nisi cogitatione præuia homo adduci non possi-
 fit. Quam ob rem (ut. D. Basilius differit) ante omnia in
 mente nostra beata est ipsa puritas, quoniam cogitatio,
 mentisq; consilium inuitiū est earum, quæ in corpore
 sunt actionū. Nam libido in corde hominis uoluptua-
 riū primo concipitur & generatur: & inde in libidinem
 cocundi: & contaminationem carnis prorumpit. Vnde
 Dominus, Intus sunt, inquit, quæ coinquinant hominē.
 Hic propterea laborandum uel maxime nobis est quan-
 do omnes natura faciles, & proni sumus, ne dicam præ-
 cipites, ad scædas cogitationes. Et ideo quo promptus
 est in his peccatum, eo diligentior est adhibenda custo-
 dia, ne peccemus. Peccata enim quæ in facto consistunt,
 & tempus, & opportunitatem, & socios, & adiumenta
 alia multa perquirunt: ac quæ uel sola cogitatione intus
 in corde perficiuntur: absq; ullo exteriori negotio, aut
 labore facillime committuntur. Quo circa multi sunt,
 qui pudicitiam, modestiam, grauitatem, & cæteras eius-
 modi uirtutes exterius in conspectu hominum facile ser-
 uent, qui tamen interim in mente, & in occulta officina
 cordis fabricant immania, atque exhorrescenda flagitia.
 Qua re quum hic facilis, & promptus sit casus, prom-
 pta quoq; & accelerata sunt apparanda præsidia: ut me-
 dicum peritissimum facere uidemus, qui ubi suspicio est
 impendentis alicuius ægritudinis, ad occurrendum per-

Matth. 15

tulo multo ante idonea solet remedia præparare, ne sit
 in mora: & possit, quum opus fuerit, ægrotanti succurre
 re. Medicina autem uera, & præsentaneum remedium
 ad auertendas eiusmodi cogitationes est, profugere sta
 tim ad orationem, lectionem, ieiunium uigilias uei bera
 tiones, confessionem, labores, & ad alias eiusmodi exer
 citationes, ac distractiones mentis, & totis machinis (ut
 aiunt) longe ab animo propulsare libidinis fomenta, ac
 cæca dæmonis obfidentis præstigia: abducentes protu
 nus animum à foedis cogitationibus, ad memoriam no
 uissimorum, & ad cogitationem cœlestium, ac etiam
 Infernorum: ut assueta frequenter bonis meditationibus
 mens discat id quod rectum est, ac sanctum, libētius me
 ditari: & aspernari foeda, & perniciosa maligni spiritus
 consilia. Non enim melius carnales concupiscentiæ ex
 truduntur à corde; q̄ si in earum loco spirituales medita
 tiones protinus inducātur: quibus innixus firmiter ani
 mus ibidē iugis & assiduus immoretur, ne uacet ei ullo
 tempore eiusmodi nequitias cogitare. Scriptum est. n.
 q̄ peruersæ cogitationes separant nos à Deo. Quo cir
 ca obstruendus est his prorsus aditus, ne per ignauiam,
 & securdiam nostram, furtim per corporeos sensus ad
 missæ totam occupent mentem, ac subinde dirripiant
 quicquid ibi repererint reconditum boni. Quare ut pri
 mum hæc sese insinuant, statim reprimendæ sunt, & pros
 pere à sinibus, ut immanissimus hostis arcēdæ, ne si aut
 nimis appropinquauerint, aut portis sese cordis intules
 rint, non possint à nobis postmodum, etiam quum mas
 xime uelimus, amplius effugari: qn̄ postea nobiscū ppe
 tuo, ut inseparabiles comites rusticētur, peregrinent, pers
 noctent, uigilant: ac semper domi, ac peregre nobis hæ
 reant, molestissimis stimulis iugiter infestātes. Optimum
 id sane est atq; obseruandum consilium: quod qui negle
 xerit, ueneno profecto serpentis, quod sinu fouet absco
 ditum, citò pereat necesse est. Quicumq; n. errata quia

Sapi. 10.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

modica parvipendere consuescet, breui morula in profundum peccatorum descendet: sic & paruula scintilla, nisi celeriter extinguatur, ex paruis quantumuis insulis, maximum suscitare solet incendium. Itidem & olei macula, nisi cito eluatur, late diffunditur, atque inhæret tenacius, quàm ut eximi post facile possit, ut prius. Interficiatur ergo uiperæ foetus, dum paruus est, et obruatur mortifera sementis in semine, antequam perducatur ad frugem: quæ in malis seminibus solet uberius abundare. Omne namq; uitium dum nascitur facile opprimitur, inueteratum inhærescit penitus, sitq; mora, & consuetudine, robustius. Inuigilandum itaque in principiis cogitationum, & omnes occasiones procul fugiendæ: ne sensim allecti uoluptatum blanditiis inconsulte deferamur in præceps, unde emergere amplius nequeamus. Atque hic sane uerendum est in paruis, sicut in magnis periculis: quando sæpius, ubi minime timetur, decidimus: & dum minima contemnimus pericula, in maxima incurrimus. Ideo noster sapientis, qui spernit modica paulatim decidet. Et neglecta solent (inquit Horatius) incendia sumere uires. Nisi enim obstruantur fontes malorum, non desistent emanare, quæ scaturiunt inde fluenta. Nam nihil refert, si decurrens riuus alicubi interceptiatur mole aggeris, si ex quo defluit, fons integer maneat: quoniam uel rimam alicubi nactus exiguam alia uia elabitur: uel auctus aquis erumpit superne, & deuastat late omnia. Siquidem in his uoluptatibus foedis, sicut in corpore ulceroso, nisi influentem prius humorem fistas, incassum adhibeas medicamina. A radice euellenda est uiuax ficus, quam cupis radicibus mori: nam si succidatur truncus superne, mox repullulabit, & rursus uberius fructificabitur. Expedit

Eccle. 19.

hic quidem unumquemque intelligere infirmitatem suam;
 & quod infirmius in se cognoscit, id maiori præsidio
 custodire: atque undique præmunire, & obfirmare tutiori
 apparatu: sicuti in mœnibus urbium fieri consuevit, ut ea
 quæ natura loci minus munita sint, acrius defensentur.
 Quam ob rem consideret unusquisque quàm iniquo
 loco certet, quove cum hoste dimicet: atque ut in bel
 lo martio, ita aduersus uenerem in pugna carnis nun
 quam fidendum putet: sed insidias, perfidiam, atque
 hostilia ubique etiam in tuto formidet, ne fortè ubi,
 et quando minime timebit, opprimatur imprudens.
 Non enim tam graue ab hostibus armatis uidetur uis
 itæ nostræ periculum imminere: quale ab circumfus
 sis undique cogitationibus uoluptatum nostræ immo
 net pudicitiaæ discrimen: ne quando corrumpatur, & pes
 reat. Vitioum siquidem mitia facilius est cohibere,
 quàm impetus regere. Hæ sunt illæ paruulæ uul
 pes, quæ demoliuntur uineam: quas capi sibi Salo
 monia sponsa mandabat, dicens. Capite mihi uul
 pes paruulas, quæ demoliuntur uineam. Pusillæ si
 quidem, & adhuc recenti cogitationi facile resistitur,
 ne quid damni inferat uineæ animæ nostræ, at effes
 sia grandior acrius sæuit, quàm ut fugari de corde
 pro arbitrio nostro possit. Vnde alibi scriptum est.
 Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram:
 petra autem est Christus. Dum adhuc ergo paruulus est
 iste conceptus non miseraris eius, nec parcas ei, sed sta
 tim interfice, antequam augeatur, & roboretur, ut supera
 ri non queat. Paruam intelligo cogitationem: de quacunque
 re sit illa, quæ uenit transiens: & tanquam aduentis
 tia, & peregrina nihil in deliberatione moratur.
 Nam tunc, aut leue admodum, aut nullum est,
 omnino peccatum, quum sit naturalis atque humana

Cant. 2.

Psal. 136.

DE RATIONE COERCEN, LIBID.

tentatio, & quæ inducat potius probationem, quàm perditionem. Mentem autem non intercellari, nec pungi interdum cogitatione aliqua mala, non penè minus impossibile est quàm difficile, homini præsertim assidue aduersus diabolū in hac fragili, et mortali carne certanti. Quis est enim a deo natura bene institutus, aut moribus a deo bonis instructus, ut cupiditatum, & cogitationum malorum stimulos quâdoquē nō sentiatur? Præuū est. n. cor hominis natura, et procliuē ad malum à iuuentute. Quam ob rem nihil mirum si tam ex natura ipsius carnis, quàm ex dæmonis ministerio soleat etiā inuitis nobis sæpius euenire: ut tentemur, ita ut tam uideatur ferè esse officiū dæmonis propriū inducere malos cogitatus, quàm munus omnipotentis Dei obsistere, ne ueniant, et hominis natura ex libera sua uoluntate nō consentire, ac se reuicere, ne præualeant. Porro ne quæ in nostra est potestate, nequē à nobis, proficiscitur ut obstemus subitis, & concitatis motibus animi, seu carnis: qui nos sæpe ex improuiso aggrediuntur, sed fortassis nostrum est cum Dei gratia tamen resistere, insurgentibus, ac moderari furentibus, ne prorumpant ad illicita, & ad nefarios consensus, aut ad patranda aliquam nefandam turpitudinem nos alliciantur. Is namque (ut D. Hierony. ait) laudari debet, & prædicari beatus qui statim, ut coeperit cogitare interficit cogitatus, & allicit eos ad petram, petra autem est Christus: ad quem sæpe ne tanquam ad certum signū omnes nostros debemus intendere cogitatus. Animorū siquidem, ut Cicero eleganter differit duplex est motus, alter cogitationis, alter appetitus, cogitatio in uero exquirendo uersatur: appetitus uero impellit nos ad agendum: usque adeo, ut nunquam mens ab agitatione quiescat. Quo circa omnem cogitationē, motumque animi dicit oportere semper aut in consiliis capiendis, ad bene beateque uiuendum, aut in studiis sapientiæ, uerique cognitione uersari. Hoc est assidue meditari in diuinis scripturis, in multitudine benefi-

clorum Dei, et in infinita misericordia eius, et in immensa
 sapientia illius. Quod quidem, et si difficillimum est ho-
 minem tot mundanarum rerum curis implicitum perse-
 cte prestare: quoniam multa sunt, et latissime patet, quæ
 in hoc mortali corpore cum distrahant, atq; perturbent
 id tamen, nos qui cœlibem uitam degimus, sumusq; à
 tot molestiis liberi, si uoluerimus pro uirili nostra, et qua
 nobis à Deo donatur gratia, in his saluberrimis medi-
 tationibus assuescere, certissime consequemur. Et tunc
 menti ita scœlliciter occupatæ ocium non erit inutilibus,
 et uanis cogitationibus indulgere: sed potius ex ea con-
 suetudine continue cogitabit aliquid, quod uel ad suam
 uel ad proximi edificationem, salutemq; pertineat: uel
 saltem aliquid quod aduersus Deum nõ sit: et si aliquan-
 do fortassis humanam quempiam utilitatem cœcernat.
 Prouidendum ergo est, et elaborandum maxime, ut in-
 tendamus rebus optimis, et mentem nostram nõ nisi ad
 meditanda cœlestia et saluti necessaria conferamus: cog-
 gentes appetitum parere semper imperio consiliiq; ra-
 tionis. Nam sicut cogitatio, quæ turpis est, puras quan-
 tunis mentes inquinat, ita si fuerit honesta, et sancta etiã
 inquinatas purificat. Cæterum illud quoq; diligenter at-
 tendendum est, si quis præstiterit fortasse quidpiam præ-
 clarum, ne propterea superbe sibi quicquam arroget, tanq̃
 quicquam à se boni factum sit: sed potius id, quicquid bo-
 ni erit, diuinæ clementiæ ferat acceptum. Nam licet bo-
 num uoluntate nostra fiat, præ nostra tamen fragilitate,
 nisi diuina adiuti ope nos boni aliquid tanquam ex no-
 bis prestare non possumus. Verumtamen, si quãdo nos
 durius, atq; atrocius urgeat tentationum procella, nihil
 proinde diffidendum est de nobis, aut de diuina miseri-
 cordia desperandum, sed magis magisq; piis precatio-
 nibus insistendũ, et desuper tranquillitas expetenda. Pro-
 pterea primũ toto corde orandum est, et quum id non
 sufficiat orandum et corpore: uidelicet manuum exten-

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

sione, tonsione pectoris, gemitibus, singultibus, suspiriis, eleuatione crebra oculorum in cœlum; genuflexionibus, lachrymis, & eiusmodi. Neminem profecto auxilium suppliciter exposcentem in tentationibus destituit unquam Deus, sed potius ei de tentatione ipsa prouentum donat: ut quondam Paulo apostolo, Hieronymo, Benedicto, Francisco, & cæteris sanctis: qui oppugnati in eo certamine castitatis acerrime, diuina tamen adiuti ope tentationum semper uictores fuerunt: utq; maxime tentati sunt, ita & maxime exaltati. Dicit enim Anselmus tentationem, cui non assentitur, non modo peccatum non esse, sed meritum magis, & paratam exercendæ uirtutis materiam. Precandum igitur nobis est, non tam ut nulla subintret mentem tentatio (& si id optandum esset maxime) quàm ne nos capiat, & expugnet, ac nostrum extorqueat uiolenter assensum: quum perinde sit id, ac si perficiatur opere peccatum. Propterea Saram abbatissam Scithicam legimus tredecim annos acriter à fornicationis dæmone uexatam nunquam precatam fuisse, ut reliceretur à se dæmon, sed tantum, ut non superaretur ab eo, dicens. Da mihi fortitudinem Deus meus. Sapienter ea quidem, quoniam sicut uno eodemq; motu exagitatum cœnum foetet, & unguentum fragrat: sic una eademq; tentationum procella, casti prouehuntur ad gloriam, impudici demerguntur in gehennam.

Quæ sit humana tentatio, & quomodo moderanda sit. Cap. VIII.

Satis iam elucere arbitror, uel ex his quæ dicta sunt, aliud esse immundis cogitationibus agitari

& tentamenta carnis subsistere: aliud sordidis cupiditatibus inquinari, & tentationibus assentiri: quoniam nulla quamuis turpis cogitatio, seu tentatio uitio nobis ascribitur, nisi consummatio peccati, seu saltem consensus, siue delectatio fuerit aliquando subsecuta: quoniam non in uolucro carnalium cogitationum, sed in deliberatione, siue delectatione inest peccatum. Hinc Paulus apostolus. Tentatio, inquit, uos non apprehendat, nisi humana. Humana scilicet quæ inuitos etiam adoritur: non enim arbitrio nostræ uoluntatis aduenit nobis, sed in quadam naturali sese insinuans, iudicium præuenit rationis. Vnde apostolus ad Galatas dicit. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunque uultis, illa faciatis. Insunt quidem nobis uitiorum uelut igniculi quidam, tam ex pondere humanæ corruptibilitatis, quam ex uisus, aut auditus, aut etiam per sese conceptis imaginibus, uel motibus quibusdam rapidis, & in consuetis, uel impulsu, atque persuasionibus dæmonum: quibus si assensus animus uoluntarie sese astrinxerit, tunc tandem dæmoniaca, & letalis efficitur tentatio, & desinit esse humana: quæ ex infirmitate humanæ fragilitatis absque noxa homini euenire conceditur. Quis est enim qui non subiaceat tentationi? quando & Iesus noster ductus est à spiritu in desertum ut tentaretur à diabolo: & Iacobus zebedei apostolus, & cognatus Christi dicat. Vnusquisque tentatur à sua concupiscentia, abstractus et illectus, quum ea concepit, peccatum parit, peccatum uero consummatum generat mortem. Et Iob. Tentatio ait, est uita hominis super terram. Ita profecto res se habet: ut si quis uitam ducat absque ulla tentatione, aut ignoratum à diabolo (ut sapiens quidam dicit) aut despectum se credat quando uacare profus tentationibus, quæ diu in corpore

1. Cor. 10.

Gal. 5.

Math. 4.

Iaco. 1.

Iob. 7.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

uimus, sit supra hominis fastigium, atq; angelicæ sane magis, q̄ humanæ uirtutis. Tribus modis (ut inquit Beada) agitur tentatio: suggestione, delectatione, consensu. Suggestere quidem aduersarii nostri est, delectari sensuū, consentire autem tam humanæ fragilitatis esse potest q̄ malitiæ. Nam quicumq; et suggestioni resistit pugnans, uictoriæ corona dignus est, qui uero concepti in corde criminis delectatione afficitur, subito factus est dæmonis mancipium et æternæ mortis reus. Proinde ergo quum naturæ repugnare non possumus, atq; omnino fieri nequit, quin à propria concupiscentia et carnis, et dæmonis suggestione tentemur, procurandum nobis est (quod proxime dicebam) ut primo statim congressu, priusquàm status mentis grauius agitetur, recens, ac nouella tentatio sopiatur. Hic autem in hac consultatione semper nobis in consilio adhibenda est domina, et magistra ratio, quæ nos doceat q̄ leue sit, quanq; momentaneum quicquid hic tantopere delectat, et afficit: quanq; anxium durum, foedumq; seruire libidini inhiare uoluptatibus, et carnis imperiis subiacere. Nam quicumq; licenter eiusmodi tentationis libere grassari permiserit, difficile erit postmodum, non efficere quicquid sibi diutina interim fuerit tentatione suggestum. De tentatione autem fornicationis, senex quidam ex illis patribus antiquis lepidissima quadam similitudine ita eleganter disseruit. Dicebat is nidori culinæ meritoria eiusmodi tentationem esse persimile: quem quidem trãseuntium inde omnium nares olfaciunt: sed alii eo odore capti ingrediuntur tabernam, et epulantur nil nisi securitatem querentes: alii uero de eo ipso nidore nihil curãtes, alicuius tantū delictioris assaturæ moniti, ultra uel famescentes pertrãseunt: quoniam nec olfatui consensit animus, nec suppressit appetitus rationem. Sic pari modo de obscœna tentatione existimandum esse dicebat: q̄ non magnopere curandum est, si sine culpa nostra uariis perturbationibus impugnetur sæpenumero

ſæpenumero mens, & cõcutiat memoria uoluptatis mō
 nō ſuper aſſentiēs tētatiōi, & ad nidorē nō currat foetētis
 libidinis, attractus blanda titillatione uoluptatis. Hic itaq;
 ſtudioſiſſime cauendum eſt, ne quando fraudolenter, &
 occultis inſidiis capiamur, & hoſti noſtro clandestina, ac
 inſtina proditiōe tradamur. Nam & munitiſſimæ ple
 runq; urbes, quā diu multorum palām obſidentium
 uiolētiam ſuperauerint, occulta demum ciuis cuiuſpiam
 defeſione produntur, & qua hoſtis diuturna obſidione
 ferro, fame, tormentis, igne q; non poterat penetrare, ſo
 la deniq; unius ciuis perfidia adiutus irumpit. Haud ſa
 ne multo ſecus ſæpe nos prodit inſidioſa, atq; occulta
 tentatiō: quā forte intra nos ſecure ſine fraudis ſuſpitione
 euagari permittimus, ut qui antea multis palām oppu
 gnationibus carnis diutius inuiſti, ac intrepidī ualenter
 obſtiterimus paruo ſubinde negotio, circumuenti dolo
 ſæ tentationis fraude ſuccumbamus. Fruſtra quidem di
 ſponuntur præſidia in mœnibus, fruſtra portæ claudunt
 tur, & clauſtra firmantur, ſi uel rima rei in quatur incuſto
 diti, & aperta: per quam poſſit improuiſus hoſtis irum
 pere, & uiam inde ſibi facere ad regiam, capiendam: cui
 uſ potiffima ſedes eſt in corde: à quo omnis ſpiritualis
 uictoria triumphuſq; dependet. Ideo extat ſapientiſſimi
 regis conſiliū dicentis. Omni cuſtodia ſerua cor tuum.
 Ibi quidem latent in inſidiis hoſtes acerrimi, qui nos in
 cautos trucidēt. Vnde noſter dominus. De corde inquit
 exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicatio
 nes, & reliqua, quæ ſequuntur.

Quomodo ſit aduerſariis noſtris ſpirituali
 bus reſiſtendum. Cap. IX.

PROV. 4.

Non ab te profeſſo monemur omni diligentia
 obſeruare & cuſtodire cor noſtrum quando id
 diabolus in primis tanquā præcipua munimēta

LL

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

solum exteriorum nitatur pro uiribus expugnare atq;
 non tam apertis oppugnationibus q̄ occultis, & impro-
 uis insidiis capere, & occupare. Transfiguratur enim sæ-
 pe se in angelum lucis, quum sit princeps tenebrarum, ut
 calidissimis dolis nos fallat, & sub alicuius boni specie
 comprehendat incautos. Hac spe igitur obsidere, & op-
 pugna- cor nostrum uel occulto, uel palam q̄ dñi, uisus
 nus nunquam desistit. Nec mirum: quid enim expugna-
 to corde habet præterea homo uirium, quod non sit in
 illius potestate. Excubandum itaq; nobis est, & omni stu-
 dio, & industria elaborandum, ut tanto hosti in nos tam
 immaniter sæuienti, fortiter, & uiriliter resistamus. Quo
 circa ut in bello solemus, quæ uitalia sunt, & seuto, & ar-
 mis protegere, & quæ debilia sunt, munire firmiori præ-
 sidio, atq; tueri custodia potiori: sic, et in hoc certamine spi-
 rituali semper excubandum est, & nunquam intermitten-
 da cordis excubiæ. Cæterum non est nobis aduersus
 eiusmodi insubiles hostes, armis fereis, & præsidis cor-
 poralibus repugnandum, at potius spiritualibus insubili-
 bus resistendum: quæ sunt orationes, meditationes, ui-
 gilæ, fatigationes, ieiunia, lectiones, opera pietatis, uirtus
 tumq; præsidia. Obsidet nos quidē Demon in hoc corpore
 uelut cinctos, septosq; non armis propriis, aut tutis
 sacenibus, sed spe aduentantis præsidii, & auxiliorū ex-
 pectatione securos: quare semper explorat, ac instat uno
 dieq; si qua forte minus stabilis minusq; fida pars sit aliqua
 in nobis, per cuius aditum ad interiora, uel ui, uel fraude
 ualeat penetrare, atq; aliquando improuisos cæde, incē-
 dioq; ac rapinis opprimere. Quā ob rem Petrus Aposto-
 lus sobrii inquit estote, & uigilate, quia aduersarius ue-
 ster diabolus tanq; leo rugiens circuit, quærens quē deuoret,
 cui resistite fortis in fide. Proposuit idē certamen
 nobis præ oculis saluator noster Christus hac parabola
 dicens. Quum fortis armatus atrium suū custodit (id est
 cordis arcanum) in pace sunt omnia quæ possidet, Vbi

1. Petri. 5.

A. B. O. T.

Luce. 11.

uero fortior illo superueniens uicent eum, uniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Hoc contingit quum diabolus irumpit in cor hominis, tollens omnem pudorem, & timorem, & omnem recte uiuendi disciplinam subuertens. Verum enim uero quum nullum sit nec malus, nec magis presentaneum remediū in hoc tanto discrimine, quam confugere ad Deum, & ab eo auxilium piis precationibus poscere, deinceps de ipsa oratione & præcatione dicamus.

De piis precationibus & diurno, & nocturno tempore frequentandis. Cap. X.

Precationes ergo & orationes frequentes, & humiles nobis maxime necessariae sunt ad expellendas malas cogitationes, & ad superandas tentationes diaboli, atque ad promerendam gratiam castitatis. Des precatio siquidem est illa, quæ ueri boni cognitionem inducit, quæ Dei amorem conciliat, quæ nos denique reddit contra omnes impetus aduersantis concupiscentiæ fortes, & præmunitos. Nam ex facundissimæ Ioannis Casiani sententia, cum in omnibus uirtutum profectibus, & cum ætorum expugnatione uitiorum: tum in hoc præsertim certamine gratia domini uictoria speranda est: ubi præcipuo, ac peculiari dono Dei est opus. Non enim in multitudine exercitus uictoria belli huius acquiritur: sed (sicut legimus) de cælo fortitudo est. Idcirco in ea re non fiducia uirium nitendum est nobis, sed uota facienda, sed auxilium desuper humilibus precibus impetrandum. Et, n. exire quomodo dāmodo de carne est, hominē constitutum in carne, desideria carnis reiicere, ac blandis eius imperiis non parere. Ideo impossibile planè creditur quenquam mortalium posse suis (ut aiunt) pennis ad tam præcellsum donum, atque cæleste officium subuolare. Nulla quidē alia uirtute tam proprie carnales homines angelicis spiritibus consequantur, quā merito, & gratia castitatis: quæ quum subiecta sit ualidisimis insultibus carnalis concupiscentiæ,

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

constantia fortitudinis esse non potest ut sua seipsa ope tueatur. Quare assiduis precibus orandus est Deus, ut pro sua pietate, & clementia præstet nos in ea re perseverare incorruptos. Et ideo præter statas preces, & illud nostrum horarium officium, cum studiose, ac pie nobis quoti die usandum est, addendæ sunt & aliæ laudationes, deprecationes, & gratiarum actiones. Quin etiam ne propter nocturna tempora ulla sint intermissarum precum dispendia, in ipso quoque cubili ab oratione non est usquequaque cessandum: sed quoties exaturato longa quiete corpore intermittitur somnus, cui castimoniarum cura est, psalmtos, precesque; piæ, uel semisopitus immurmuret, ut uere dicere possit, quod legitur. Ego dormio cor meum uigilat. Si uero senio, aut ægritudine, aut alia quapiam occasione (ut sit quandoque) diutius uigilare in ipsis stratis contingat: tunc meditando attentius psalmtorum uerba singula, atque sententias interpretando, eo usque de Deo cogitet, quatenus mentem rerum secularium curis liberam, ac diuina solummodo meditantem, placidus rursus somnus auferat. Solet enim in ipsis noctis tenebris experientia mens acutius intueri, ac uelut clariori quodam lumine irradiata, misteria sanctiora, atque secretiora rimari. Nam facta intermissione curarum animus per soporem membrorum expeditior, ac promptior ad meditandum insurgit. Sed etiam mortis memoria tunc mordacius stringit, quatinus uehementius, quam interdum: quod ad tollendam uoluptatum titillationem conducere maxime uidetur. Hoc autem ideo admonendum censui, quonia oscitantibus, ac ociose torpentibus nobis innumeræ demonum fallaciæ, & foeda cogitationum fantasmata nostris solent animis obuersari, & cum his impudica desideria, fomentaque; atque excitamenta libidinis. Quod quidem quam optime nosceret Dauid rex ille sanctissimus, & si multis alloqui distractus negotiis, septies tamen per diem, ac media nocte surgens domino laudes decantabat, & in

Cant. 5.

Psal. 118.

matutinis meditabat quomodo is fuisset adiutor sibi: ut in suis canticis ipse de se confessatum reliquit. Quid nobis modo faciendum censetis quibus illud redemptoris nostri Iesu assidue in auribus perstrepat, Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Nempe oratio casta, et perugil est illa, quæ hominis animum adhuc intra carnis septa præclusum, & in terris degentē, miro quodā ascensu sublimem in cœlum tollit: & Deum ipsum, quantum fas optare mortalibus, mentali propius repræsentat obtutu. Hæc inquam est illa, per quam tanta in ipsum Deū, ac proximum accendimur charitate, ut nullæ niues, nulla frigora, nulli imbres beatum illud incendium possint extinguere. Hæc est deniq; qua usque adeo à terrenis cupiditatibus abducimur, & à carnis desideriis amouemur, ut nihil uilius existimemus quàm terrena: nihil facilius obliuiscamur quàm carnalium uoluptatum. Magna inquit Chrysostomus arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus, magnus portus: inde prædabile prædium: modo sobriæ sint, & mens nostra undecumq; collecta, ut nullus aditus inimico nostræ salutis fiat peruius. Sit ergo hæc precatio castis mentibus assidua comes, et admissa intimis penetralibus cordis, inde nunquam recedat. Hinc sibi quisq; constituat contra cōcupiscentias familiare presugium: ut simulatq; ingruerit hostis, statim mentem ad cœlum tendat, atq; ardentem oret Deum, nihil hæsitans inde paratum affore sibi semper auxilium. Clamabit (inquit dominus) ad me, et ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum. Clamet ergo quisquis tentatur ad dominū, qui saluare nos potest: clamet autem non in contentione uocis, sed in lenitate potius et in simplicitate cordis, et dicat cum propheta. Miserere mei Deus quoniam infirmus sum, et quoniam conturbata sunt omnia ossa mea, et iūbi mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea. Exurge domine adiuua me, et resforeat caro

Psal. 90

Psal. 60

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Psal. 92

mea ulgore pudicitie: & similia uerba. Is sane sentiet, quæ
hoc fecerit, auxiliũ de sancto, & inuisibiliter adiutus cam-
tare mox poterit cum eodem propheta, Audiuist dñs,
& misertus est mei, & ipse factus est adiutor meus. Ver-
rum interorandum nobis sollicitè aduigilandum est, ne
ineptis, & uanis uagationibus ita mēte aberrimus, et ab-
strahamur à nobis ipsis, ut aliud ore, aliud corde dica-
mus: quum uocis sonus cum sensu cordis, in oratione
absq; ulla discrepantiã copulandus sit. Quæ.n. demencia
nostra est, ab alienatis nobis, ac extra nos possitis, uelle
Deum attentum, & memorem nostri esse: ac nescientibus
nobis quid precamur, preces nostras audire. Non est id
sane orare Deum, neq; placare, sed Deum potius irritare,
& infestũ reddere ac contra nos ipsos prouocare. Quã
ob rem orare dominum non labiis tantũ, sed tota mens-
te, & toto corde debemus, & tunc minime dubitandum
est quin postea efficax, & fructuosa sit nostra precatio, et
apprime nostris usibus profutura.

De castigatione carnis. Cap. XI.

Veruntamen scias te tandiu esse tutum posse in
hoc certamine q̄dũ foeminarum consuetudinẽ,
atq; conspectum caues: repellisq; obscenas co-
gitationes, atq; clamas frequenter ad dominum, et pro-
pterea meminisse debes oportere te semper accinctum
stare, et quocunq; locorum pergas hostem, qui cũ aspi-
due decertandum est semper in esse tibi. Intus enim et in-
te sunt insidiæ, intus periculum, intus bellum, et formida-
bile certamen: ut iam nihilo sane magis ab externis ho-
stibus, q̄ ab intestinis odiis, et domesticis insidiis uerendũ
sit. Caro quidẽ sua, qua tenetur quisq; captiuus, q̄a pro-
na est semper ad malum, et præcipue ad libidinem, nos
bis quotidie uel potius singulis horts, atq; momētis, bel-
lũ indicit, nos oppugnat, nobiscũ certat, et infestis signis,
nulla spe pacis, aut inductarũ intermissione confligit. Pus-
gnat inquit Apostolus caro aduersus spiritum, et spiritus

Gala. 5.

aduersus carnem. Ecce intestina bella dissidiumq; perpetuum atq; assiduus carnis spiritusq; confictus absq; ulla penitus pacis spe. Hac ipsa pugna Idem quoq; Paulus uas electionis, & usq; ad tertium coelum raptus, quum aliquando sentiret sese actius agitari, q̄ uellet: ita secū deo semetipso exoptulans scribit. Video, inquit, aliā legem in membris meis, repugnantem legimentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Hinc & ille pōta ethnicus. Video meliora, proboq; Deteriora sequor. Est ergo caro ipsa humana, ad omnem uoluptatem, & uitiū suapte natura procliuis, ut non nisi animi imperio coacta, ac ui spiritus sublugata, castimoniam, aut uirtutem omnino sequi uelit, aut possit. Quam ob rem quicumq; uoluerit in eiusmodi tam acerrimo confictu uictor euadere, nec sine effici cōcupiscentiæ captiuus, oportebit interim perniciosa quæcūq; & infesta uitare, & modis omnibus carnis petulantiam coercere, atq; eam ipsam continentia, et sobrietatis habenis compescere, & abstinentiæ, ieiuniorumq; parcitate reprimere. Est. n. caro nostra haud multum dissimilis equo pabulo, octidq; nimio exultanti: qui q̄to ualidior, atq; ferocior fuerit, t̄to illi & peritiori auriga & acriori domitore. At opus. Q. & si forte negligētē, et paulū nactus fuerit magistrū, aut sua eū ferocitate decutiet dorso, aut in prupta deducēs inde statim dabit. Nō est ergo ut studeos uegetū, ac nimis ualens corpus habere, nā q̄to illud fuerit ualidius, t̄to acrius urgebit spiritus: et effectū ex eo intractabile, egrius parebit imperio rōnis. Norat id optime sæpe memoratus, ac memorandus Apostolus, qui de semetipso hæc scribit. Castigo, inquit, corpus meū, & infirmitatē redigo, ne quū aliis p̄dicauerim ipse reprobus efficiar. Machariū quoq; Alexandrinū & ipsum hoc usum fuisse remedio legitimus: q̄ ad domādam carnē saccū sabulo plenū ad extremā usq; lassitudinem sapius circumferre solebat: & interrogatus assq̄n à quodā, qd̄ supuacua illa sibi uellet op̄a: respōdit. Nisi ita

Rom. 7.

1. Cor. 9.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

corpus affligerem, animæ periclitandum fuisset. Idem ferme præstitit Lithoforus monachus: qui per trienniū, et ultra ex consilio senioris, cui sese in disciplinam tradiderat, per grande saxum bis quotidie tria passuum milia humeris portare consueuerat: et tantū abfuit, ut perpestam diu laboris illum unquam pigeret: ut post hæc tempora alacrior ad corpus magis fatigandum adici adhuc aliquid priori oneri precaretur. Neq; id temere, aut ab re à prudentissimis uiris factum fuisse credendum est. Nil mirum (ut diximus) indomitare effrænis est caro hominibus, et nisi cura diligenti, et studio sollicito castigetur, uti immanis fera missa è causa, exhilarata libertatis munere, sæuit acrius, q̄ ut possit amplius comprehendî uinculis, et uincta sub custodia contineri. Cohibenda itaq; hæc ipsa in carno et freno, et ut equi ferocientis, non scilicet minus, quàm uolenter, eius est coercenda, atq; domanda protenuitas: ut domita tandem discat parere habentis, sistiq; et agi, ad nutum, libitumq; sessoris. Verum quia nemo est (modo is sanæ mentis sit) qui pro usu equitatis non sibi malit equum usitatum, et domitum, q̄ intradatum, et nouum: quam ob rem non is tantum quum opus fuerit equitare, exercendus erit, sed antea tempestiue: ut semper quum uelimus, instructum, et domitum habere possimus. Ita quoq; quicumq; perdomitam habere libidinem uelit, discat domare carnem ab adolescentia, et optimis præceptis communire sese antea: ut par esse periculis possit. Quibus potissimum rebus fiat iam dicere aggrediamur.

De uigilia, ieiunio, et parsimonia. Cap. XII.

Quicumq; autem caste uiuere, et carnem domare desiderat, uigiliis omnino intendere debet: neq; ullo pacto somno, desidiazq; uacare: hæc enim reddunt mentem ad resistendum tentationibus tardior

rem, carnem uero ad excitandam, atque ad exercendam libidinem promptiorē: quare longa uigilia potius, quàm longo somno utendum est: utriusq; tamen pro incolumitate corporis seruanda modestia. Ait quidem Hippocrates in suis Aphorismis, somnum, & uigiliā, utriusq; si modum excesserit, esse morbum. Non ab re profecto institutum fuisse uidemus, ut horis antelucanis surgant ē stratis religiosi ad perfoluendas laudes domino, ne uacet, & expereditis repetere somnum, aut per desidiam turpia cogitare. Tunc enim maxime excitatur, ac stimulatur caro libidine: quando ex longo somno reparatis uiribus desit ex ignauia luxuriari: unde prouerbiū. Titilantium uoluptatum mater est culcitra. Quā ob rem statim ubi expergiscimur exurgendū est à cubitu, & abicienda opera tenebrarum, ut ait Apostolus, et induenda arma lucis. Et enim nihil est quod magis officiat proposito castitatis, q̄ post somnum desidiose lacere. Decet siquidem languidos artus fouere interdum quiete, & blandimentis quibusdam, sed quatenus tam corporis, quàm animi uigor interea reparetur: non autem ut turpiter langore, & desidia contabescat. Nam tunc potissimum in uaria uisā, & foedas species somniorum incidimus: hinc proueniunt mirabiles sæpe turbationes, & inhoneste, & obscœne pollutiones, quarum pudet postea etiam reminisci. Sunt quidam qui usque ad horam prandii dormitant, & pransi somno, se iterum dedunt. O uitam miserandam eorū, qui sese tam molliter plumis sepelientes, ut paulo post duriter cum diuite illo splendido sepeliantur in inferno: de quo scriptum est. Mortuus est diues, & sepultus in inferno. At sunt qui pro maximo commodo habeant, si diutius dormiant, ueh quicunq; sit ille, qui euigilare faciat hanc sp̄sam, donec ipsa uelit. Eudymionis per me somnum dormiat: illos alloquitur qui cupiūt uigilare. Succedat autem uigilia, uel potius cōcurrat pro saluati remedio ad proterendā libidinem salutare ieiunium.

Rom. 13.

Luc. 16.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Tobie. 12.
Math. 17

nitum; dicit enim scriptura diuina. Bona est oratio cum ieiunio. Elicere enim uolentibus carnalem concupiscentiam, uti pessimum dæmoniorum genus (quemadmodum saluator noster affirmat) opus est cum oratione ieiunium. Facit id quidem egregie tum ad multa, tum ad dæmonum fallacias, & ad carnis concupiscentias superandas. Scribit Porphyrius philosophus, implius alioqui, et hostis nominis Christiani (ut refert Christianus auctor Eusebius) hominum corpora malorum dæmonum plena esse, eorum præsertim qui cibis deliciarioribus uescuntur. Comedentibus, inquit, adueniunt hi nobis: & hærent corpori: icterico ieiunium, & castitatem maxime commendari, non tamen Deus bonus principaliter istis placetur, sed ut recedat illi, qui sanguine, & immundicia delectantur. Hæc ille. Quid ergo mirum, si dñs noster Iesus cum dæmone certaturus ad nos instruendos diutino sese prius ieiunio præmunerat: indicans non posse dæmonis fraudes scelicitus superari, quam ciborum, et lauticiarum abstinentia. Olim quidem in publicis certaminibus athletarum, corpora solidiora, ualidioraque; ad pugnam certa quadam ciborum lege, & continentia reddebantur: quoniam corpus affatim saturatum efficitur imbecille, & graue, utpote optimum, & abdomine tardum, ac propterea minime idoneum ad ineundum certamen cum fortibus. Feruent enim uenæ cœbi, ac potus nimia repletionem succensæ: & uenere distentio, acrius, & uehementius genitalium pruritus exarsuat. Nimirum satis constat, quicumque studiosus gulæ, palatoque; inseruit, eum intemperantiorem in dies euadere, & ad uenerem fieri semper ardentiorum. Subministrantur profecto his deliciis grandia fomenta libidini: quo circa qui tollere eam cupit, nihil conducibilius facere potest, quam libidinis matrem ingluuiem prorsus tollere: à qua potissimum generatur, & alitur uigor libidinosæ uoluptatis. Nam nihil æque inflammatur, & uulnèrat sensus, ac excitat membra, præsertim

obscœna, ut cibus nimius, indigestus, & crudus. Ideo in quotidiana precatioe cantat ecclesia. Carnis terat superbia, potus, cibiq; parcitas. Prout quisq; ergo uel indulserit, uel moderabitur uentri, ita pari modo & ueneri. In magna quidem ubertate, & saturitate ciborum necessario caro nostra lasciuir. qua re sicut opima nimis sata depascenda sunt statim in herba: ita & carnis petulantia statim à principio comprimenda: ne postmodum ex nimia irriguitate, luxuriet. Nam quemadmodum nimium pinguis, & humida terra ex se uermes tantum, mulcumq; & inutiles herbas ipsa sua feracitate producit, exiccata uero, & probe culta, fructus, & fruges optimas: sic caro ipsa superfluis irrigata epulis marcescit libidine, enutrita autē parce, & bene macerata ieiuniis, fructificatur abunde, & cum maxima continentiae ubertate uirescit. Hanc autem superfluitatem ciborum adeo Plato uitandam duxit, ut discipulis suis uetaret, ne quis eorum bis in die satur fieret. Asserebat enim eum uti mente integra non posse, qui sit superfluo cibo, potuq; repletus. Galenus quoque medicæ artis princeps tradit, illorum corpora, quorum uita, atq; cura in sagina est, nec sana esse, nec diu posse superuolere: mentesq; eorum nimio sanguine, et adipe, quasi luto inuolutas, nihil subtile, nihil coeleste meditari: sed assidue de cibo potu, uenere, et uentris ingluuie cogitare, et loqui. Vnde Ioannes Chrysostomus, Ieiunans (inquit) leuis, & alatus, et cum solertia orat, Deum placat, et in surgentem animum depressit, et improbas extinguit concupiscentias. Cum eius dicto conuenit illud frequens in sacris uerbum. Ieiunium mentem eleuat, uirtutem largitur, et præmium. Nihil sane fortius libidinem refecat, iuuentutemq; coercet, quàm ieiuniorum frequentia, et sobrietas epularum. Quod quidem quàm sit probabile, nemo compos mentis ignorat: quum quotidie id in se quisque soleat experiri. Nihilukæ siquidem in uerbis

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Gen. 19.

sonæ ad ieiunium conuersi, refrigerato libidinū suarum ardore, flagitiis prioribus ueniam impetrarunt. Cōtra uero Sodomitæ, & Gomorreï in saturitate, & oculo perdurantes, & suos nefandissimos: concubitus prosequentes, sulphure, & igne demisso cœlitus, in fauillam, & cinerē una oēs cum suis urbibus pariter abierunt. Iudæi quoq; per Ieremiam à domino ob suam securitatem arguuntur fornicationis. Saturari inquit eos, & meretrati sunt: et in domo meretricis luxuriabantur. Et alibi. Sedit, inquit, populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Et rursum. Incrassatus & impinguatus est dilectus, & recalcitrauit. Adam sane quandiu ieiunauit in paradiso uirgo permansit, comedit, & statim eiectus est, & commixtus uxori decorem uirginitatis amisit. Quicumq; ergo carnalem cupit refrænare petulantiam, tenui, ac simpliciter utatur cibo, & crebro ieiunet: quoniam qui in eo sibi temperare nescit, à sua concupiscētia, cito fertur in preceps. Carnis quidem natura truci tauro cōparari merito potest: qui saginatus amplissime, & liber abire permittus, incedit superbus, calcitrat saliens cornu petit, & pedibus (ut ille ait) spargit harenam: & toruum minitans, quibuscunq; sit obulus, etiam impetitus insultat: eum enim cogit obefitas ferocire. At ubi aliquot diebus maceratus fame effectus est macilentus, repente omnis pristinus se datur furor, ac genuinus ille uigor, maxima ex parte restinguitur: atq; ex eo factus mitis de uia cuiq; cedit, saturitatem iam potius, quàm pugnam meditans. Inde factum est, ut ferocium taurorū cornibus fasciculos è foeno alligare antiqui pastores consueuerint: ut scilicet inueniatur nullam aliam ob rem, nimiam illam ferocitatem eis, quàm propter nimiam saturitatem pabuli puenisse. Et hinc emanasse ferunt frequens, usitatumq; prouerbiū: ut quādo cauendum esse à quoq; significare uelimus, eū dicamus foenum in cornu gestare. Celebratur quoque in ea re præclarum Cratæ philosophi dictum. Amorem,

Iere. 5.
Exo. 32.
Deut. 32.

inquit, sedat fames, sin minus, tempus: eis uero si uti non uales, laqueus. Prætereundum non est hoc loco, quod de Iudith illa nobilissima Hebræa in sacris uoluminibus legitur: quæ elegantissimæ formæ, & florentis ætatis forma præter Sabbata, et Neomenias festa Iudeorû, quæ Iudith. 8. non nisi hilariter mos eis fuerat celebrare, diebus singulis ieiunasse memoratur: non ob aliud, nisi ut domaret inedia iuuentutem, & macie reprimeret pulchritudinem, qua maxime præstabat, atq; pariter stabiliret ea sua tanta abstinentia & mentis, et corporis castitatem: quoniã uigor pudicitia carnis infirmitate roboratur. Quid enim si recte perpendimus, est aliud ieiunium, quàm castigatio iuuentutis, pallor pulchritudinis, decus, ac singulare fundamentum castimonie. Legitur propterea Pythagora antiquissimus philosophus: nunquam neq; saturitati, neq; ebrietati, neq; ueneri operam dedisset quæ tria bona inseparabili sanè amicitia nexu iunguntur: et pari saltu ad laudem, et gloriam uirtutis attingunt.

De temperato, et modico potu: deq; frugalitate
in cibis utenda. Cap. XIII.

IN potu etiam non alius, aut minor modus nobis est adhibendus, quàm in cibo, sed potius in utroq; præcipua, et obseruanda frugalitas: nam nimio potu (ut multis contingere sæpe uidemus) facile possumus in alio quod magnum dedecus labi. Vinum quidem modice sumptum roborat uires, haustum uero immodice, ingenium hebetat, statû mentis euertit, et lumen rationis obscurat. Noe ad unius horæ ebrietatem, nudauit turpiter factora, quæ per sexcentos et amplius annos sobrius, usquequaq; contexerat. Loth licet iustus, et pudicus, tamen ob temulentiam extra se positus, quum quid ageret nesciret, imprudens cum filiabus suis, ab eis dolose deceptus concubuit: quod sobrius nec cogitauit unq;

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

- net cogitare potuisset: quum is unus dudum fuisset singulariter castus, et mundus, ex uniuerso ciuium suorum numero inuentus: et propterea, consumptis uno incendio omnibus, solus præseruatus incolumis. De Ioanne Baptista legitur, neque uinum, neque aliud quicquam quod inebriare posset tanquam bibisse. Paulus apostolus Timotheo suo, qui iam longa sese abstinencia fregerat, et stomachum suum assidua potatione aquæ corruerat: uti modico uino propter stomachum, et frequentes eius infirmitates indulgit alioquin non uini potum suaturus, sed aquæ propter eius uirtutem. In Leuitico legimus, Aaron summum sacerdotem, ac reliquos inferiores ingresuros templum, quandiu ibi deseruirent, non bibere solitos uinum.
- Luce. 1.** Quod præceptum Apostolus quoque noui testamenti legatus confirmare uidetur, ubi mandat sacerdotes non debere esse uino multo feruentes, sed sobrios. Sed et apud Ægyptios (ut tradit Plutarchus) nefas erat sacerdotibus uinum gustare. Verum nobis quibus uini usus non interdicitur, et si non à uino more istorum abstinendum proflus ducimus, sobrietati tamen uacandum esse et modico uino utendum arbitramur, et ut docet Apostolus, eluendum largiter merum, et omnem crapulam fugiendam. Scriptum est enim
- Eccle. 3.** Exultatio animæ, et cordis, uinum moderatè potatum. Et alibi. Nolite inebriari uino, in quo est luxuria. Item, luxuriosa res est uinum, et tumultuosa ebrietas. Est quidem ebrietas intima, atque indiuisua comes libidinis. Nam iuxta Comici dictum. Si ne cerere et baccho siiget uenus. Duo referuntur in ecclesiasticis sententiis, quæ apostata re faciunt etiam sapientes uinum: et mulieres. Recte Salomon in prouerbis dixit uinum blande ingredi, sed mordere tandem ut coluber, et sicut regulus uenena effundere. Plato quoque in libris quos de legibus edidit uetat queros ad annum usque
- 7. Timo. 3**
- Leui. 10.**
- Ezech. 44**
- Tit. 2.**
- Eccle. 3.**
- Ephe. 25.**
- Prou. 20.**
- Eccle. 19.**
- Prou. 23.**

quodeuigesimum uinum bibere, ne uini calor ad feruorem
 etatis accedens, tantum incendium libidinis susci-
 tet, quod postea succedente etate, nullis possit aquis ex-
 tingui, Hoc et Romani illi prisca probe norant, qui uino
 diu fœminis interdixerant: ne dum igni (ut aiunt) ignis
 accedit ebrietatis actu correptæ libidinis flagrant in
 incendio. Solutior quidem esse solet post potum licentia:
 pudorq; ubi sobrietas abfuerit, facile euanescit, et mens
 subinde, uelut amisso ductore, impulsæ temulentia impetu,
 ad omne nefas per lubricum libidinis rapitur. Et pro-
 pterea recte quidam asseruit, pudicitiam sine his comi-
 tibus, abstinentia scilicet et sobrietate fidem sui facere nõ
 posse. Valde quidem aberrat, quicumq; existimat, cibo,
 potuq; lautissime posse frui, et pariter uacare pudicitia:
 quum nil aliud sit uelle seruare in his fomentis castimo-
 niam, quàm uelle, uel pice, uel oleo restinguere incen-
 dium. Non ætnei ignes (ut eleganter D. Hieronymus ait) non uulcania tellus, neque Vesæuus tantis ar-
 doribus æstuant, ut iuueniles medullæ uino plenz, et
 dapibus inflammata. Nolim tamen dum hæc refer-
 rimus, ita nimio frugalitatis studio quenquam grauari
 (et si parum uerendum sit) ut sub ipso statim absti-
 nentia onere, nimia paritate succumbat. Aliis namq;
 alia naturæ uis est, et pro corporis uiribus, est et ab-
 stinentia moderanda, et laxanda frugalitas: quatenus
 et cibus, et potus pareat necessitati, non uoluptati:
 uiresq; corporis instauret ad usum uitæ, non ad ab-
 usum uoluptatum, atque lasciuia: quæ ex eiusmodi
 consueuit repletionibus exoriri. Dixi hæc quidem,
 quoniam posset contingere, ut aliquis nimio quodam
 abstinentia feruore concitus, dum uirium suarum ra-
 tionem non habet, nimia fractus inedia prius concis-
 dat in aliquam ægritudinem, q̄ reportet de suo proposito
 sanitatem. Quâ ob rem tam in cibo, q̄ in potu (qñ
 præfiniri melius non potest) eâ mediocritatis mensuram

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

seruandam, atq; eum semper modum tenendū esse existimo, ut quisq; tantum ex his rapiat quantum ualentis ni sit satis, non autem quantum edendi, aut bibendi libidini placeat: quæ et modo, et modestia carere plerunq; solet. Sedare quidem sicut debet uini potus, non accendere: tibusq; uigorem membrīs addere, nō torporem. Siquidem omnia moderate, parceq; sumpta semper innoxia sunt: ac immoderate, et sine discretione, sæpe mortifera. In summa autem considerandum est, quātum sibi natura cuiusq; requirat, et corpus ita alendum, ut uiuat, et ualeat, ac etiam uigeat: non autem ut crassescat, niteat, et lasciuat. Propterea uitare oportet frequentes comestiones, ac nimis instructa conuiuia et apparatus epulas, eos, qui castitati student, quoniam in his locis, tum ob nimias cupiditas, atq; lautitiā, tum ob sodaliū scurrilitatē, homo alioqui frugi, metam plerunq; frugalitatis excedit. Quis enim inter tot præciosa, et selecta uina potare sobrie, et inter tot liquamina, placentas, bellaria, et sextetas id genus epulas, edere parce, aut frugaliter poterit? Quantum autem præstet sobrie et temperate, et cū appetētia comedere, quàm exquisitis, et luxuriosis edulis saginari. M. Cicero pulcherrima nobis similitudine, sic quasi digito, monstrauit. Obesos enim atque refferos epulis, sudantes, ructantesq; tanquam opimos boues, siccis, et sobriis conferri iubet, et tunc demum ex ea comparatione dicit constare posse, eos qui uoluptatem maxime sequuntur, ex ea mole corporis, et tædio, quod obesitate contrahitur uoluptatem minime consequi, et propterea satis constare iucunditatem uictus esse in desiderio, et non in saturitate. Cum sale panis latrantem stomachum bene leniet: ait Horatius. Celebrantur in hoc genere laudis frugi Lacedæmoniorum mores: qui olim tantæ fuerunt parsimoniz, ut non nisi uenandi studio, labore, cursu, sudore, et fame, deniq; et siti, epulas suas condire consueuerent. Sed et perlarum tam parcus uictus à Xenophonte

Xenophonte refertur, ut neget eos ad panem adhibere solitos quicquam præter nasturtiū, ex quo à re uenera semper habiti sunt continentissimi: usque adeo ut nemo unquam nisi cum propria uxore misceretur: & esset in Persia nullus adulter: sicut superius dictū est, quū Christianorū adulteria damnaremus. Apud Romanos quoque ubi luxuria increuit, publicis epularum interdictis prouisum fuit, ne quid in mensa apponeretur uolucrum præter gallinam, quæ tamen non esset aldilis. Studendum est ergo sobrietati, neque corpori nisi eo usque indulgendum, quatenus illius robore animus sustentetur, & uigeat: uent ab his, quæ incitamenta libidini subministrant, quæcumque ea fuerint omnino abstinendum. Sed sciendum est, quod crapula non ad castitatem solummodo impediendā idonea est, sed ad omnem etiam actionem perturbandam promptissima. Propterea Romulum filium cōditorem urbis legimus uini fuisse parcissimum: quod in constituenda tāta. R. P. maxima, & difficillima sibi essent negocia peragenda, quæ nisi a bene sobrio bene tractati, disponi non possent. Quam ob rem uocatus is ab amico quandoque ad coenam, quum ibi tūc minimum bibisset, eo quod postridie esset ei ualde serium negotium peragendum, dixit ei quidam ex familiaribus, quasi per iocum. Si ad istum modum bibant omnes homines, breui fore, ut uinum uillissime ueneat. Respondit ille. Immo uero carissime: si ut ego, quantum quisque uolet bibat: nā bibi equidem quantum uolui. Id in quosdam intemperantes arbitror dictum, qui nunquam uidentur sibi esse satis repleti uino: ac se totos optant in spongas uerti, ut uidetur, & plus uini hauriant. Bibunt hi quidem multum, & quantum possunt effusius: at non quantum uolunt abundantius. Hæc de potu, & sobrietate dixisse sufficiat, iam transeamus ad reliqua, quæ possunt inflammare libidinem.

De delectu ciborū ad cohibendā libidinē. Ca. XIII.

MM

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

TRia esse in coitu necessaria tradunt medicæ artis scriptores: calorem scilicet inflammantem, inflationem alleuantem, humorem exundantem: & propterea quæcunq; id præstant uitanda esse, ab his, qui restinguere æstum, ac pruritum, fluxumq; libidinis optant. Quæ autem ea sint quæ inflent potissimum quæve accendant, aut quæ frigere faciant, longum hic esset singula recensere: satis sit nobis, quæ uulgo notiora sunt, & quæ frequentius ueniunt in mensam paucis referre: si quis uero uelit diffusius noscere, reuoluet medicorum uolumina, à quibus copiosissime referuntur, quæcunq; hic possunt desiderari. Ab Eruca ergo syluestri imprimis abstinendum est, quam maximum afferre ueneris incitamentum omnes affirmant: poeta etiam dicente. Venerem reuocans eruca morantem. Aplo similiter parcendum. Sic Capparibus: item Bulbis, Cartamo, Croco, Piperi, Mentæ, Dragunteæ, Sinapi, Asparago, Pestinacæ, Raphano, Rapæ, Napis, & eiusmodi. Hæc de oleribus. In leguminibus autem Fabarum præcipue, & Ciceris nimia repletio uitanda est: cæteris quoq; leguminibus utendum parce, quoniam humorem, ac uentum afferunt: concitantq; ob id ardentius libidinem. Quam ob rem auctore Cicerone, Pythagoreis interdictum fuisse putatur, ne faba uescerentur, quæ magnam habeat is cibus inflationem, quæ mentis tranquillitatem cupiendi est apprimè aduersa: & ueneri oppidò amica. Et propterea legimus Commodum Cæsarem ueneri deditissimum legumētum cuncta genera pro corroboranda libidine ad conuiuium iam desueta rursus suis temporibus reuocasse. Persica insuper (ut & de fructibus dicamus) in corpore calido, & sicco augent uehementer calorem: in aliis autem minus noxia. Mala uero, & pira, & uuæ & cætera eiusmodi in ea re maxime nocent: quo circa & his quoq; temperandum est. At qui nuces, etiam & pistacea, & palmarum fructus sunt prorsus fugiendi. Corilorum autem, seu

a uellang, ac pinearum nuclei ob eam re sunt maxime inofames. Auium quoque genera à pudica mensa, sunt procul arcenda: quæ alere unà cum corpore, uenerem maxime creduntur. Huius generis sunt Anas, Perdix, Turtur, Phasides aues, Passeres, ac cum his pariter caro omnis glutinosa. Sale quoque ex eo Ægyptios abstulisse auctor est Plutarchus, quod acriter irritare libidinem putabatur. Hinc ferunt ex falsis undis Venerem progenitam, quod hæc impudicitæ dea habita sit. Pisces præterea omnes recentes, eadem ratione cauendi sunt, sed in primis à Coclea. & à Sepia, & ab Ostreis in omnem uitam abstinentum: & unà cum eis ab his omnibus, quæ non tam usui, & necessitati adinuenta sunt, pro alimento corporis, quam confecta pro oblectamento palati, & saturitatis ad uoluptatem.

Ouis autem uereor maledicere, attamen & his, & caeseo, & melle parum assuescendum est, præsertim iuuuenibus: ut pote maximi nutrimenti, & caloris. Vitandus insuper usus frequens aromatum omnis generis: & in summa escæ omnes, seu poculenta, seu esculenta ea fuerint, quæ gignant membris calorem, & pro is, quantum per ætatem, & imbecillitatem uoletudinis licet, frigidioribus utendum quæ nec humori genituo uisum præbeant, nec accendant, aut inflammament sensus intemperanter ad coitum. Hæc habui in præsentia, quæ dicerem de cibis uitandis, non quod ab his tanquam lege uetitis abstinentum prorsus putem, sed ut usum potius nimium atque intemperantiam ostenderem esse studiosis pudicitæ fugiendam. Quæ uero ex aduerso reprimere possint libidinem, & merderi incontinentiæ ferè hæc sunt. Esium holerum inter cætera tradunt ualde conducere, parce sobrieque uiuentibus. Vnde Apostolus, Qui infirmus est, inquit, oïus manducet. In oleribus autem hæc præsertim censentur facere ad tuendam continentiam.

Rmo. 14

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Primū Lactuca, cuius semen (ut tradit Dioscorides) potum frequentes libidinum imaginationes in somno coepescit, & ueneri arcendæ plurimum suffragatur. Portulaca quoq; & ipsa ueneris impetum reprimi, & succo suo si potatur multum prodest. Idem præstare Allium crudum, Cucurbitam, Moraq; medici autumant. Addunt præterea medici multa alia olera eiusdem uis & uirtutis, quæ quidem haud satis oculi uisus sum mihi habuisse ad indagandum, nec satis idoneus auctor ad tradendum. In leguminibus autem Lentæ optimæ habentur ad esum, pro continentia amatoribus. Inter carnes Palubes prædicantur, & præcipuè torquati. Inter pisces quæ iam dudum sunt alicuius præcii, sed ætate proxima parentum nostrorum maxime contemptibiles, ranæ, & similiter testudines, quæ idem facere creduntur. Sed de his satis, pro fessio hæc medici magis est quàm theologi, aut (ut uerius dicam) sacerdotis imperiti.

De ocio fugiendo.

Cap. XV.

Reliquum est, ut de fugiendo ocio deinceps dicamus: nam si uolumus ab immundis cogitationibus repurgare, atq; custodire præcordia, & proteruam carnis summittere, parum proderit abstinentia ciborum, & ieiuniorum frequentia, nisi ocium, pariterq; desidiam fugiamus, quod malorum cogitationum, atq; omnium deliciarum, atq; flagitiorum pater est, pudicitia hostis, & honestissimi cuiusq; negotii acerrimus inimicus. Fugare autem ocium facile poterimus, si digno quoque pia opere ita semper occupati fuerimus, ut quotiescunq; aduersarius noster nos adire tentauerit, clausum aduersus se pectus inueniat, intentumq; negotiis melioribus, ac præoccupatum spiritali præsidio, & diuina custodia præmunitum. Obseruat namq; assidue inimicus ut nos inueniat uacantes, scopis mundatos, & ociosos: quo ual

care possumus dolosis suggestionibus suis, & machinamentis, quæ dolose ceruicibus nostris intendit. Quam ob rem nobis optandū non est, id quod petulantes quidam faciunt qui dies festos ideo appetunt, ut liceat sibi per ocium intermissis aliis necessariis, & honestis negotiis, aleam, talosq; aut tesseras ludere, uentriq; & uoluptatibus indulgere: aut rursus ut inertes alii, quibus ferriæ semper sunt, & in summa inertia, et in profundo ocio sepulti uiuunt, si id uiuere merito dici potest, & non potius interire, quando talis uita, sit mors uerius appellanda quàm uita. Inde pfecto assumit sibi libido uires, atq; hoc potissimum reparatur, & nutritur alimento. Nec ab re Ouidianum illud circumfertur uulgo notum.

Queritur Ægistus quare sit factus adulter.

In promptu causa est, desidiosus erat.

Vnde alter poeta. Amor, inquit, iuuenta gignitur, luxu, & ocio, Nutritur inter læta fortunæ bona. Idcirco Cynicus ille Diogenes? dixit amorem ociosorum etiam negotiorum quoniam is maxime, & potissimū alligat ocio deditos, qui dum nullis seriis ac honestis rebus delectantur, facile amore capti in rem negociosissimam incurrunt. Senserat & Dionysius tyrannus id esse turpissimum, qui percussit tantum cuidam, num fortè esset ociosus, ut sine sua molestia adiri posset. Absit, inquit, ut hoc mihi accidat unquam. Vbi modo sunt plerique, uel nostri etiam ordinis homines, qui maiorem diei, ac noctis partē ad fallendum tempus, ludis nugisq; conterunt ut eos quodocumq; adeas à seriis negotiis semper inuenias ociosos. Nihil est sane rei, quod casto proposito officere peius possit, quàm eiusmodi ignauia. Deuitanda est igitur, iuxta illud, improba Siren, desidia: & impensius semper honestæ cuiuspiam rei intendendus animus: ne interim dum per ocium libera mens incautus euagatur, fiat dæmonum fraudibus obuia, impingaturq; imprudenter in libidinis laqueos, & male capiatur. Impossibile dicit Aristoteles esse, nihil agentem

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

bene agere. Et ne quis forte parui negotii esse existimet, scire ocium fugere, ac me hic multum operę frustra perdere, audi quæso quid Chilo ille Lacedæmonius unus ex septē sapientibus Græciæ de hac ipsa re senserit. Is n. interrogatus quid esset in uita difficile ista respondit. Ars cana reticere, & ocium recte, sapienterq; disponere. Optime sane, quandoquidem ocii uitium nisi honesto quodpiam negotio rite discuti non possit: in quo multi errant falso iudicio decepti. Pesimum itaq; malum est ocium maximeq; fugiendum: ut pote quod docere, & suadere nefandissima quæq; soleat. Extat p̄clarū Catonis uerbū, Nihil agendo hoies male agere addiscere. Sed q̄to aptius nobis hoc loco recensendū est Antonii Abbatis factum, q̄ Catonis dictū. Hunc. n. quū ex dæmonis fraude plus solito longū solitudinis ocii affligeret, ita cœlitus, qua potissimū rōne resistere tētatori, admonitū ferūt. Et nāq; Angelus monachi p̄sonam referēs astare uisus est: qui quū aliquādiu humi p̄stratus orasset, surgēs fuscillas uicissim texebat, rursusq; orabat: at p̄ cōuersus deniq; ad Antoniā, qui hæc admirabūsus, & intra se tacitus cōsiderabat, dixit. Ita & tu Antoni facito. Et hoc dicto una cū uoce discescit. At uero Antonius deinceps huiuscemodi secutus oraculū laboris, precumq; uicissitudine usus, & ocii, & solitudinis post hæc tædiū, unā cū fraudibus dæmonū facile superauit. Idē quoq; à multis aliis uiris sanctis accepimus fuisse seruātū: usq; adeo, ut sub Paconio abbate quingētos, & amplius monachos opera tm̄ manuum, nulla aliunde adiutos ope parasse sibi uictū, uestitūq; legamus. Fuit olim in uastissimis desertis Ægypti apud antiquos illos eremitas celebratissima sentētia: monachum operantem uno tm̄ dæmone uexari: at ociosum, innumeris. Non est ergo ut quisquā genus aliquod exercitationis, modo honestum sit, reiiciendum putet, ut ocium, & cū ocio dæmonem à se repellat: quod quibus sit exercitationibus præstandum, deinceps dicemus.

Lectionē diuinarum scripturarū optime facere ad
obseruantiam castitatis. Cap. XVI.

AD disponendū rite ociū, atq; ad cōfirmadū ani-
mū in pposito castitatis nihil utli⁹, nihilq; aptius
esse pōt, & p̄sertim homini religioso, q̄ diuina⁹
scripturarū lectioib⁹ occupari. Legimus. n. D. Ioā. Chris-
ostomū falsum se nullo potiori subsidio neq; facilius
incēdia naturalis ardoris, quā diuina⁹ litera⁹ studiis su-
perasse. Neq; est. n. aliq̄ animo⁹ esca suauior, aut cib⁹ gra-
tior, q̄ uestigatio ueritatis, et oblectatio diuina⁹ scriptura⁹
rum, quas quicūq; negligit, aut fastidit, certe gustū uera⁹,
pura⁹q; ueritatis nō habet. Quid. n. suauius, quidve gra-
tius homini recte sentienti, q̄ gustare sensus arcanos, et fru-
ctus mirabiles sacrae paginae diuino odore fragrantēs, et
oī nectare dulciores? Vnde extat parabola Salomonis
dicētis. Cerua charissima, et gratisimus hynnulus, ubera
eius inebriet te in oī tpe, et in amore eius delectare sugio-
ter. Q̄ de diuina pagina, & de studio eius lectiois, sana-
cti uiri aptissime interpretant. Hęc. n. nos primū tanq̄ infan-
tes historiae ueritate, ceu diuino, & cœlesti lacte nutriti
postmodū firmiores effectos iocūdisimīs allegoriis, et
spirituali intelligētia ita afficit, ut ab ubertate tātae iocūdisi-
tatis mens ebria, et diuino quodā furore repleta, uix hu-
manis pedibus sese cōtineat. Hęc sane cor cōfortat, mē-
tem dispōit, actionē dirigit, dicēda, tacēdaq; docet. Hęc
nos suo robore munit, armatq; cōtra diabolū: et tētatio-
nis ipetitū, ardorēq; testinguit. Hęc addit stimulos, et incē-
dit faces, qbus ad diuinū nos amorē acrius instiget inflā-
metq; ardēt⁹. Hęc legnes ipellit, somnolētos excitat, du-
blos cōfirmat, labātes fulcit, elisos erigit, egrotos sanat su-
scitatq; et iam defunctos, et ad meliorē uitā restituit. Hęc
solatur mœstos, humiliat superbos, et tam in aduersis
rebus, quā in prosperis tutissimum praestat refugium.
Hęc est illa doctrina q̄ ex illo penni, atq; nectareo fonte
manat: q̄ est i summo, ac cœlesti olympo: nō aut ex eo, q̄

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

est in Pegaseo fabuloso, et uano, uel in bicipiti *Paraso*, unde solæ quidē scatebræ nugaræ ac uanitatis exurgunt. Est quidem in his sacris fontibus cœlestis quædam uis doctrinæ uulua, & efficax hybleis fauis, & omni nectare dulcior: quæ legentis animum, atq; pie intelligentis affectum, ad diuinum amorem admirabili quadam potestate compellit: præsertim si quod quisq; legendo intendit, idem corde secum uersando die, noctuq; meditetur. Ex quo fit, ut ualeat homo per mentis eleuationem, ueluti in sensibus abstractus bona cœlestia, interna quandoq; suauitate gustare, sicut adhortatur nos Propheta dicens: *Gustate, & uidete, quoniam suavis est dominus. Amplectenda itaq; arctius nobis est omnium diuinarum scripturarum, & præsertim ueritatis euangelicæ disciplina, ueritatisq; eius altius perscrutandæ: ut aurire inde ualeamus aquam illam uiam, quam qui semel bibit, non amplius sitiet. Neq; n. superficiem tantum ac uerborum decorē admirari nos oportet, sed penitus in interiora penetrare, et sanguinem quoq; ipsum, ac medulam abditarum sententiarum atq; allegoriarum elicere. Et n. quisquis ad limpidissimos sacri huius eloquii fontes sedulus potator accesserit, et non exteriora magis, quàm internos fontis latices gustare uoluerit, tanta profecto suauitate, et claritate replebitur, ut quicquid præterea sapit, aut nitet, præ ea nebulam, aut fecem putet. Hinc siquidem summa illa, et occulta ueritas, ac perfecta philosophia, quæ nostris quondam maioribus, uelut aqua in hydriis abdita latuit modo uinum facta est: et ita hauritur suauissime, ut ad eius gustum ipse quoque rei nescius miretur architectonice. Est quoq; in his ipsis studiis præter suauitatem, ueritatemq; doctrinæ, etiam tutus, ac patens portus, certum saluiferumq; perfugium, quo ab omni mentis, & corporis procellosa fluctuatione possit sese quisq; recipere in tutum: ibiq; commode extra irruentes carnis turbines, securo, & tranquillo animo quiescere. Et n. te tam diu*

Psal. 33

scias contra feruorem, æstumq; libidinis posse subsistere, quãdiu literarum studia, & maxime sacrarum, strictius amplexaberis. Has ergo nocturna uersato manu, uersato diurna. Hæ tibi semper uel manibus, uel sinu adsint: Hæ faucibus resonent oculis occurrant auribus obstrepent, corde uoluentur. Hæ tecum peregrinentur, tecum rursus centur, tecum nauigent, tecum pernoctent, laceantq; sub puluino, ut de Alexandro illo magno perhibetur, qui tanto studio legendi Homerum tenebatur, ut eius Illiadem, rei militaris uaticum appellare cõsueuerit: noctuq; eam unã cum pugione sub puluino semper haberet. His ergo, si recte sapias, totum te studiis asseras: hoc sit negotium tuum: hoc otium, hic labor: hæc requies: hoc laxamentum unicum & animi, & corporis. Harũ tenenti tibi codicem somnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat. Ab his studiis non te frigus exterreat, nõ æstus, non iuuentæ uigor, non imbecillitas senectutis. At qui iuxta satyricum illud, petite hinc iuuenesq;, senesq;, finem animi certum, miserisq; uaticæ canis.

Quæ lectio in studiis sacrarum literarum sit potissimum probanda. Cap. XVII.

Ceterum & hic in legēdis libris sacræ paginæ delectus diligenter habendus est ab iis, qui proficere in studiis sacris uelint. Neq; n. expedit absque ullo respectu cuiuscũq; generis lectionē cõplecti: sed eã dũtaxat, q̃ animũ spiritali cibo compleat, disciplinis erudit, ardore charitatis inflãmet. At qui uero eã lectionē, quæ id tantum facit, ut theologia potius difficilis, quàm pia esse uideatur, & quæ magis disputationum laqueis, & syllogismorum nexibus irretire, & implicare mētem, quàm erudire norit, eam reiciendam prorsus arbitror, his præsertim, qui continentia, & uirtutibus student. Inocidi ego quãdoq; in quosdam ex his philosophis, à quibus nonnullam in spem ueneram posse me aliquid boni discere, deceptus indicibus librorum, qui sunt fere in

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Scripti de rebus notis, ac scitu dignissimis, utputa de moribus, de iustitia, de fugienda uoluptate, & eiusmodi: quos (ut fatear ingenue imperitiā meā) ne uerbū quē unū intelligere satis recte potui, quod ibi de re, pposita cōgue diceretur: ita sunt omnia distinctiōibus, quæstionibus, & disputatiōibus implicata, atq; ineruditis sermonibus, ne dicam ambagibus, inuoluta: quasi hi sint aliena quadā lingua locuti de industria, ne uulgare quidpiam tradere uideantur: quod facile à uulgo etiā doctorum alterius lectæ possit intelligi: sed quod aut à seipis tantum, aut à suis consecratoribus, Apolline (ut aiunt) Oedipove præcipiatur interprete. Nec multo secius, aut paulominus illa quoq; lectio reiicienda uidetur, quæ instructissima rectorum præceptis, nos suspecta disertæ, ac ornatæ orationis amœnitate absq; ullo fructu, & utilitate detineat: in fœcundæ arboris more, quæ uere nouo, & fronde, & flore luxuriat, sed autumno aduētante, aut raros, aut nullos fructus ad maturitatem perducit. Nihil tamen impedio, qn & eloquentissimos quosq; legas: nec ueto, quominus etiā gentiles euoluas: modo quicquid legas ad mores referas, & ex his seligas potiora. Legendi propterea etiā sunt poetæ aliqui grauiores: cognoscenda historia: & omnium bonarum artium peruoluendi doctores. Nam omnis profecto eloquēdi, ac differendi peritia, quæ ad suadendum, atq; dissuadēdum facere uidentur pernecessaria illis est qui erudire, atq; instituere ceteros debent. Quam ob rem scientia scripturarum sacrarum, & si sit per se optima, tamen augetur, ac expolitur maxime in legendis bonis auctoribus. Verum ea tamen uelim lege cuncta perlegas, ut non tam culta in his tibi querenda esse putes quā utilia: neq; senescas, atq; exhalēs animam in his studiis: neue sic eius lectionis eloquentia capiaris, ut fastidas puritatem scripturarum, & in illis fucis, blandiciisq; sermonis, plus æquo, diutius, atque inaniter occuperis. Et enim per eiusmodi studia,

ut faciunt exploratores: in castris hostilibus, pauide transseundum est, non autem uti transfugæ securus immorandum. Senare siquidem modum in lectione poetarum talem debemus, qualem in Græcorum literis Cato Censorius seruandum dixit: qui eorum scilicet literas aspiciere, non perdiscere dicebat oportere. Facessant ergo omnia, quæ docere nihil ualent, quo melius, sane etiusq; uiuamus: quamuis ornata, quamuis culta, atq; eruditissima fuerint. Namq; ex sententia Aristippi, sicut hi, qui plurima edunt, non melius exercentur, aut ualent, quàm qui sumunt necessaria: ita non qui plurima, sed qui utilia, & optima legunt, eruditiores euadunt. Quod si fortasse contigerit, ut interlegendum in parum uerecundum quidpiam, aut minus pudicum incidamus indigestatum id statim, & cum stomacho expuendum est: & ne fortè orationis blandiloquentia fallamur, protinus tanquam à Sirenarum cætibus de uylsis astutia in de obturatis auribus enauigandum.

Impudica poetarum carmina non esse legendenda. Cap. XVIII.

Nobis ergo sicut eis studiis semper incumbendū est, quæ præsidio sunt castitati, sic contra fabulosos poetarum narrationibus maxime lasciuorū, de stupris, & amoribus petulanter loquentium, semper abstinendum. Subiiciunt eiusmodi sane figmenta nobis libidinis stimulos, talesq; admouent humanis mentibus faces, ut uel rudes, & tepidos, & puros animos desiderijs turpibus possint accēdere. Arte quidē sua cōsequuntur poetæ egregij, ut quæ canant, geri illa, ac conspici uideantur potius, q̄ dici: atque ita & illecebris uerborū, & figuris sententiarum, quæ dicunt turpia, cōdire norunt, ut cuius sit difficillimum: illis non capi. Inde fit, ut quo magis eloquentes sint, qui hæc flagitia effingunt, eo magis ea ipsa

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

persuadeant, & sub oculos ponant. Inherent enim tenacius mentibus, ac facilius memoriae commendantur uersus molliculi, et concinni: atque ex eo quod dulces, & amoeni sunt, non leguntur modo, sed addiscuntur: & quanto suauioribus modis aures demulcent, tanto foedioribus, desideris mentes inficiunt, utque acrius mouent affectus, ita mollius intrans lumbos suauiusque delectant. Ex frequentis siquidem lectione impudicarum fabularum, animus suapte natura facilis ad omnia, incipit paulatim assuescere turpibus, atque eiusmodi obscena appellitare ridicula, iocos atque facetias: quatenus postea perfricato fronte (ut aiunt) prolabatur penè imprudens in profundum libidinis, & quod prae pudore primùm legere uix audebat, iam factus impudens de ipsa turpitudine gloriatur. Tantum est assuescere lectionibus impudicis, & obscenis poetarum fictionibus delectari. Et enim non potest esse non lasciuus, qui assidue inter eiusmodi fabulas, blandasque stupro narrationes, audiendo, aut legendo uersatur. Quod nam flagiti genus non inuenias à poetis effectum, atque celebratum carminibus! O Deus bone: quas turpitudines, quas illecebras eiusmodi lectio etiam pudicis mentibus ingerit. Quam ob rem recte Plato ille sapientissimus ex sua illa ciuitate, quam finxit, quum mores optimos, & optimum, R. P. statum componeret, poetas omnino procul arcendos censuit: ne quando contingeret iuentutem, uel theatralibus fabulis, uel mollissimo armoniae concentu, uel iucunda stuprorum lasciuarumque enarratione corrumpi. Hinc legimus & Lacedaemonios Lycurgi sapientissimi philosophi legibus instructos, Archilochi doctissimi poetae libros, quod essent parum pudici, de sua ciuitate, & de suis moribus longe exportari iussisse. Ob hanc ipsam lasciuam carminum Naso quoque poeta elegiarum amoenissimus scriptor, extra urbem in Scythia à Caesare fuit perpetuo exilio relegatus: & merito. Nam saepe contingit optimos alioqui adolecentes

male inde edoctos spurcissimas libidines optimis studiis admiscere: eos præsertim qui sese totos sæcularibus hīs disciplinis addicunt: quæ quū uanitatibus multis scæteant, suos quoq; sectatores uanos efficiant, necesse est. Abeunt quidem studia in mores: ipsi q; penè tales reddimur, quales fuerint auctores, quibus intendimus, quos uè imitari studemus. Neq; enim tam pronum est, qualitatem ciborum in sanguinem, et corporis habitum transire, quàm sensa lectionis in animos, moresq; legentium. Quod usq; adeo uerè esse semp est creditum, ut ab antiquitus à sanctis patribus legamus decretum fuisse, ne iuniores Genesios librum, ac Ezechielis prophetæ, aut Cantica canticorum omnino legerent: in quibus generationes, et actus ueneris, et nomina quarundam inserta sunt scæminarum: quarum fornicationes, concubitusq; narrantur: quæ quidem gesta, si spiritualiter, et sano sensu accipiantur, certe uiuificat, si autem carnaliter intelligantur occasiones profecto carnalis concupiscentiæ legentibus subministrant. Maximi sane momenti est, quale cuiq; contingat sequi studium literarum, ususq; lectionis, in utranq; partem. Nam. D. Augustinus egregius doctor ecclesiæ, quando inter diaconos, et sophistas uersatus est, uerum nunquam potuit reperire, et si id maxime quæreret: quinetiam illis ipsis studiis indies ab ipso uero longius aberrans in impiam Manichæi errorem prolapsus pene perijt, ut ipse confessus est. Verum postea ad Pauli Apostoli epistolas conuersus reiectis libris errorum, ad ueritatis lumen reflexit intuitum: et mox ab errore consurgens sua conuersione imitatus est Paulum, cui studebat: et orthodoxus christianus factus est cum eo quem legebat. Non ne et Hieronymus uir sanctissimus, quum post agnitam ueritatem adhuc tamen præ amore eloquentiæ nimium ethnicorum lectionibus teneretur, raptus per somnium (ut ipse met testatur) ad tribunal Christi, uehementer increpitus fuit, ac etiam acriter uerberatus, quod uir Christianus plus

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

æquo humanarum literarum studiis, & dictioni cicero-
nianæ sese adduxisset: Atq; propterea fideliter affirmavit
ac iuramēto sese astrinxit nullum se deinceps præter sa-
crarum literarum lectionis genus accepturum. Legere
autem quādoq; aliquid remisissus, ac dulcius animi cau-
sa, non omnino improbādum esse censemus: modo id
fiat opportune raroq; ac festinanter, & (quod aiunt) sicut
canis è Nilo: qui bibit, & fugit, atq; adhibeatur tale
temperamentum, ut seueritas pudicæ mentis his studiis
non soluatur, sed potius recreetur: quatenus eā refectio-
ne laxatus, & instauratus animus, ad ea postmodū, quæ
uberiora sunt, alacrius reuertatur. Sunt autem studia hu-
manitatis in adolescētia sub rhetoribus eousq; amplexā-
da, quousq; pprietatē, ornatūq; uerborū, atq; aliquā dicē-
di artē, & copiā nobis inde cōparemus: at postmodum
(sicut dicitur) nō nisi à limine salutāda: atq; aliis grauior-
ibus disciplinis omni nixu, studioq; uacandum.

Quo pacto habere sese debeat homo cœlebs in
legēdis libris gentilium. Cap. XIX.

DE auctoribus autem qui legendi, quive reiiciens
di sint, tres uideo sententias circumferri. Sunt, n.
qui præter Christianos, uel Christum sapientes à
Christianis legi nullatenus uelint. Alii citra discrimen om-
nia noscenda esse dicunt: sed eligenda ex omnibus, quæ
potissimum sequamur. Aliis placet (quos magis pro-
bo) fieri delectum, & alteros, ubi deseruerint ad facultate-
tem dicendi, protinus manumittendos esse: alteros uero
qui impudicitias nos docent, siue hi Christiani sint, siue
gentiles, ablegandos profus, aut potius, in ignem præ-
cipitandos, aut in latrinam, quod memini me fecisse offe-
nsus aliquando, ac grauiter stomachatus fœda ora-
tione cuiuspiā impudicissimi scriptoris. Neq; n. habens
di sunt, neque uidendi, qui turpia docent, & obscœna
retexunt, ac stilo ingenioso, euidenter quasi fiant, & quasi

indice demonstrant. Quam ob rem optimos quosque
 libros, quicumque illorum auctores fuerint, qui absque ulla
 nequitia instruere nos recte possunt ad uirtutem compa-
 randam, charius amplectendos arbitramur, ac frequen-
 ter etiam ad eos euoluendos hortamur. Nam si qua-
 sunt (ut ait, D. Augustinus) inter ethnicos, quae nostrae fi-
 dei doctrinaeque conueniant, non solum aspernanda non
 sunt, sed ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in usum
 nostrum uindicanda, atque nobis asserenda pro nostris.
 Huiusmodi sapientiae typus, D. Hieronymo interprete
 aptissime figuratur in libro Deuteronomio, sub figura Deut. 21.
 captivae mulieris, quam quicumque ex Israelitis licite
 sibi habere uoluisset uxorem, praecipiebatur ei calui-
 tium facere, ungues praescicare, pilos radere, ut den-
 tae quum sic munda effecta fuisset, licite transfret in
 uictoris thalamum, et uxor efficeretur ex serua. Hic
 sane si nihil aliud, quam id quod scriptura dicit, intel-
 ligatur, ridicula haec possent uideri praeccepta, & infu-
 pida, nulliusque momenti, at mystice interpretata praes-
 ferunt egregiam doctrinam sub talium uerborum uel
 laminae absconditam. Docet enim quid nos potissimum
 facere oporteat, quum in manus nostras uenerint
 libri sapientiae secularis, ut quicquid in eis reperia-
 mus boni, id totum in usum nostrum absque criminis
 suspitione uertamus. Hoc enim tum demum licite fieri
 posse demonstrat, quum quicquid de diis, de amoribus
 de uoluptatibus in his fauente dicatur, id totum
 tanquam superfluum, & uanum eraserimus: & id esse
 creditur caluitium inducere, ac pilos radere, & ungues
 praescicare. Studiosius ergo curandum est, si captivae, hoc
 est, si scientiae secularis uoluerimus habere commercium,
 ut eam prius emudemus, & ab omni errore purgemus,
 & in unguum morem quicquid subest sordium non feri-
 ri, sed fidei acie reseceamus. Non enim decet hominem
 Christianum omisis euangelis, & prophetis delectari

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

comœdiis, et amatoria poetarum carmina decantare, ut plerique multi faciunt Christianorum. Quod, n. in pueris causa necessitatis est licitum facere, idem in adultis, et maioribus natu causa uoluptatis est culpa. In summa ergo eligendi sunt à nobis optimi quique auctores, qui sic expiati, et emundati in usum nostrum ueniant: minus honesti autem, qualescunque fuerint, reiciendi omnino sunt neque cum his ulla nobis profus habenda commercia.

Qui auctores legendi sint quique reiciendi,
Cap. XX.

Inter gentiles ergo (ut ab improbis incipiamus) Ouidius in primis, ubi de arte amandi, et de amoribus cantat, præcipitandus omnino, ac nullo pacto legendus est. Similiter et obscœnissima Priapeia cuiuscunque fuerit, quæ sane falso ascribitur Maroni. Catullum Tibullum. Propertium, Martialem legere similiter prohibemur. Ausonius et si Christianus fuerit, non est cur desideremus: in multis locis nimis et ipse sordet. Apulei quoque Metamorphosis, siue de asino aureo, ac pariter Luciani iam. Latio donati fabulæ, quum uterque impudicissimis rebus parique argumento scateat, procul reiciendæ sunt à pudicis: qui ut cerre non multum ualent ad eloquentiam comparandam, ita obesse moribus plurimum possunt. Quorsum enim atinet huiusmodi lectione occupari: quum neutiquam desint boni undique auctores, qui et eloquentia, et doctrina prodesse magis possunt, et nihil ulla orationis obscœnitate nocere: Sunt enim eiusmodi scripta sicuti cibaria quædam, quæ neque sanguini, neque spiritibus neque neruis, neque medullis conferunt: sed pudenda tantum mouent, ac uentrem inflant, et corpus grauant. Ex Christianis quoque nostris multi etiã sunt eiusmodi: qui quum sint minus noti, de industria hic eos silentio pertransimus ne commemoratione fortè mea accendam cui iuspiam

cuiuspiam desiderium ad eos perquirendos, quos uel
 lem profus nesciri. Quo circa omittentes in presenti de
 his dicere, qui abiiciendi sunt, quæ maxima turba est, quod
 magis conducibile fore credimus, ad eos ueniamus, qui
 diligenter, & assidue sunt a cunctis euoluendi, quum de
 uirtute isti ipsi præcipiant, uitia damnent, mores instruat,
 ac totis uiribus bene, beateq; uiuere doceant. Habemus
 nos quidem sacrarum scripturarum libros, qui imprimis
 noscendi sunt: & tam ex Græcis, quàm ex Latinis aucto-
 ribus tractatus innumeros, in quibus, possumus pie hone-
 steq; uersari, & laudabiliter tempus consumere, & fideliter
 erudiri. Qui uero græce nesciunt Latinos habeat ex
 Græcis factos. Sed his temporibus in tam facili, atque
 foelici librorum copia non tam præclare esse existit
 noscere græce, quàm turpe nescire. Proponas ergo
 post sacros codices, & ueteris, & noui testamenti,
 qui (ut dixi) primo discendi sunt, & sanctorum concilio-
 rum, tibi legendos esse Hieronymum Ambrosium, Cy-
 prianum, Lactantium, Hilarium, Augustinum, Gregorium,
 Casianum, Orosium, Tertullianum, Cyrillum, Fulgen-
 tium, Prosperum, Isidorum, Leonem, Innocentium, Anselmum,
 Aymonem, Maximum, Bedam, Cassiodorum, Bernardum,
 & denique cæteros pene innumerabiles, qui de bonis,
 malisq; deq; expetendis, & fugiendis pie, eleganterq;
 scripsere: nam superfluum sanè, & longum esset singulos
 recensere, si uero carminibus delectaris, & modis, habes
 & in eo genere, quæ suauiter cõcinas. Numerantur enim
 à nobis inter poetas Boetius Arator, Iuuenecus, Prudentius,
 Sedullus, Ambrosius qui hymnos ædidit cultissimos,
 Prosper, Nostro quoque sæculo, floruit Baptista
 Carmelita & Actius Syncærus de uirginis partu, & nos-
 ter Petrus Cittadella, qui eiusdem ferme generis piuum
 carmen nuper edidit. Item, M. Hieronymus uida, atq; alii
 permulti facundissimi poetæ Christiani: qui in hoc gene-
 re carminis: non facunde magis quàm pie multa cecine-

Vertical text on the right edge of the page, likely bleed-through from the reverse side. The characters are difficult to decipher but appear to be a mix of Chinese and English characters.

argutia pellendæ sunt ab ecclesia, in qua non dialēctica,
 ac sophistica subtilitas cōmendatur, sed simplicitas euan-
 gelica, & christiana, de qua idem Paulus ad eundē Ti-
 motheū, Finis, inquit, præcepti est charitas de corde pu-
 ro, & cōscientia bōa, & fide nō ficta, à quibus quidā aberran-
 tes cōuerſi sunt in uaniloquū, uolentes esse legis docto-
 res, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus
 affirmant. Quid ad hæc respōdebitis fratres? doctor ipse
 gentium, & uas electionis Paulus hæc dicit: docens nos
 de subtilitatibus diuinorum mysteriorum minime necessa-
 ris, non esse uerbis incognitis, atque ficticiis disputandum,
 quæ nec pagina sacra, nec cōis hominū sensus agnoscit.
 Quam ob rem cōducere magis arbitror ad ædificatio-
 nem pietatis, & fidei, ut repudiatis contentiosis, & sophis-
 tics uoluminibus, euoluamus codices antiquorum pa-
 trum, atque decreta sanctorum conciliorum, à quibus instrui-
 mur bene uiuere, & certo credere, quod multo satius est
 homini christiano, quàm incerto opinari, & acute disceptare.
 Placida siquidem collatio esse debet inter seruos Dei, et
 doctores euangelii: non autem dura, & cōtentiosa altero
 catio more conflictationum scholasticarum, quæ nobis nō
 recte sanè uiuendi normā, sed subtiliter & captiose altero-
 candi salebrosas tantūmodo monstrant uias. Verum de
 hoc satis. Legat hos qui uult, & pro stomacho quisque
 suo. Dixi equidem quod ferè boni, & bene docti sentiūt,
 sed iam ad nostrum institutum reuertamur. Habes post
 hos, mea quidē sententia multo syncerioris farinae, ac mi-
 nime contēndos, duos Hugones, Petrum Damianū,
 Rabanū, Remigium, Ricardum, Petrum Lombardum,
 in sentētis, Gratianū in decretis, Lyrhense, Ludolphū Car-
 thustanū, & alios p̄ multos eiusmodi theologos peritissi-
 mos, & in sacris literis instructissimos interpretes. Insup-
 cognoscēda sunt oīno moralissima ea scripta Petrarce,
 quæ latina habent, scitu sanè pulcherrima, & lectu dignissima.
 Itē Laurēti Iustiniani ueneti nup̄ catalogo sanctorum

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

scripti: similiter Simonis de casfia. Io. Gerson. Antonini
 epi florētini. Jacobi perē, seu de Valētia ac Petri Natalis
 qui catalogum sanctorū scripsit, & Gulielmi Duranti, qui
 diuinorum officiorū rationes excogitauit aptissime. Ad
 das & putilia, & docta monumenta Hieronymi Sauona
 ro:æ. Similiter pia opuscula Chempy, & Matthei Bossi
 eius concanonici, & quæ in hoc genere leguntur Io. Pic
 ci, illiusq; nepotis francisci Pici tam soluta quàm nume
 rosa oratione cōposita digna sanè cognitu, & composi
 tione cultissima. Nec sunt ignoranda Petri Barocii epi
 scopi olim nostri opuscula de benemorēdi ratione, à
 nobis in vulgus nuper ædita. Legantur omnino & scri
 pta ornatissima simulq; Christianissima. M. Maruli: item
 M. Antonii sabellici & prosa & uersu & præsertim exē
 pla uaria, & memoranda: quæ moriens Baptistæ Egna
 tio Veneto uiro doctissimo illius frætus doctrina lega
 uit emendāda: qui (ut est omnium humanissimus) quod
 sibi legatum fuit, accuratissime, & fidelissime præstitit.
 Præterea Marfilii Ficini platonici eruditissimi scripta nō
 sunt ignorāda. In pōtano, & Cāpano sunt bona sunt quā
 mediocritia sunt mala plura: & iccirco in his nihil temere
 agendum est. Vt totus Erasmus legatur non abnuo, nō
 concedo: hunc ualde suspectum nuper reddidit præter
 cæteros Albertus Pius doctissimis eisdemq; (dum per
 mortem licuit) cultissimis monumentis elis Volaterani
 & similiter Ioā. Ruffensis scripta omnino cognoscenda
 sunt. Ad Budei uero uiri alioqui doctissimi, atq; syncæ
 rissimi lectionem quum tractat diuina uix ausim adhor
 tari quemplam mediocriter eruditum: quando in eo suo
 transitu Helenismi ita is ipse à communi stilo, & usu lati
 norum transeat atq; usque adeo tenebricosus, spissus, tor
 tuosusq; incedat: ac in tantū peregrino sermone, & me
 taphoris crebris inuoluat omnia ut plus ne laboris, an
 fructus ex ea lectione sit eiusmodi lector habiturus, non
 facile dixerim. At Sadoletus non legendus solū sed imis

tandus Itidem præstabit si quis facundia delectatur Cj
 ceroniana Petrus Bembus, & q annis proximis Patauis
 mortuus est longolius. Addas q Io. Arboreum qui cõ
 mentarios cultissimos super ecclesiasten & canticũ cano
 ticorum nuper edidit, ut interim taceã duos Flaminios
 patrẽ, & filiũ. Platinæ quoq; historiã noscere de vitis põ
 tificũ multũ expedit: itẽ Historiã tripartitam, similiter, et
 scholasticã, et sanctorũ patrũ uitas, siue petroni, siue alius
 quiscunq; earum scriptor fuerit: et cũ his pariter alias his
 torias, in qbus multa docemur, quæ faciũt ad mores: et
 ad negocium fidei. & ad interpretationem scripturarũ.
 Senecam, et si amplector maxime illius dictionem, tamẽ
 uix ausim hic in hoc albo cum nostris Christianis pone
 re, nisi. D. Hieronymi elogium hortaretur, quo eun
 dem auctorem in eiusmodi catalogo scriptorum nõ est
 ueritus numerare. Is ergo maxime dignus est inter geno
 tiles, qui à Christianis hominibus usquequaq; legatur.
 Multum enim confert illius lectio et ad instituendos mo
 res, et ad coercendos, atq; ad excitandos affectus: nam
 quicquid fere de moribus scripsit, christianam sapit phi
 losophiam. Itidem facit et Cicero in his libris quos de
 philosophia apud Latinos primus eleganter differuit, ut
 iam per hunc nihil Græcorũ facundiæ merito inuidere
 possimus T. quoq; Lium. Valerium maximum Salu
 stium, Gellium, Macrobiũ, Tranquillum, Asconium,
 multosq; alios Latinorum aliquando legisse nihil noce
 bit, nam multa docere potest historiæ cognitio, & multũ
 conferre ad componendum sermonem, & ad copiam
 orationis. Verum (ut ad nostros reuertamur scriptores)
 Bonauentura quoq; & Antonius, Vincentius, & si qui
 alii uiri sancti, ac religiosi, in eo genere quicquam scripse
 rint omnes pariter amplectẽdi sunt, qui quidem sicut or
 namentum uerborum, & sermonis leporem consulto,
 & de industria (ut arbitror) neglexerunt, ita sententiarum
 grauitate, & contentione orationis ad inflãmmandos cha

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Viratis ardore animos, mentesq; ad cœlestium contemplationem excitandas plurimum ualent: miri oēs attributes ad commouendos pietatis affectus: populus modo aloë, modo mel, uicissim pro tempore suis sermonibus propinantes. Ad summam ergo, ne de singulis agant, quum sint q̄ plurimi qui doceant, qui moneant, quiq; inflamment, oēs legendi sunt. Fuerunt his quoq; temporibus uiri religiosissimi, qui cōmuni potius commodo, q̄ stilo, aut gloriæ consulentes, lingua uernacula, & sermone patrio, de Christiana pietate egregia sane monumēta cuderūt: quæ indocti, doctiq; pariter charius amplectuntur. Et enim ratio totius uitæ nostræ tam præceptis constat q̄ exemplis: unde fit, ut uel optimus, uel pessimus q̄ euadat, ut uel optimum, uel pessimū auctorem, ac præceptorem sibi proposuerit imitandum. Continentiā quidem probe discēs ex his libris, qui de ea re sunt scripti: & à quibus doceri potes quonā pacto fias iustus, et amicus Dei. Nunquid discere potes castitatem ab Ouidio, qui sese impudēter profiteretur impudicitæ præceptorē: aut pietatem à Lucretio, qui Dei cultum aspernatus, nihil aliud suo illo poemate nititur, q̄ tollere uniuersam religionē. Quippe euoluēdi, & discēdi sunt optimi quicq; scriptores, quorum præceptis rite formari, atque erudiri possimus, ad bene, beateq; uiuendū, siue ea carminibus, siue soluta oratione tradantur: siue etiam barbaris, & illiteratis uocibus proferantur. De eiusmodi autem ne uisiliter differentes, præter superius memoratos, habemus & alios complures pios, & disertos scriptores, quos uel fama obscura adhuc recondit, uel quos nondū noui, uel oblitus, uel prudens breuitatis causa pertrāsiui. In his autem omnibus hoc diligenter, & in primis attendamus oportet, ut quoties salutare aliquæ sententiæ interlegendum sese nobis obtulerint, quibus sentimus animū nostrū acrius excitari ad aliquā uirtutem, nō illas annotasse tam contenti simus; sed intimis memoriæ penetralibus

admissas animo sapius reuoluamus, promptas, & faciles eas menti semper habentes, ut ubicunq; insultus quispiam hostilis ingruerit, statim uelut in manibus, paratam habeamus defensionem: qua ueluti gladio aggredientis hostis Goliath iugulum fodiamus. Imprimendæ ergo memorabilibus, et selectis locis scripturarum, quos paratos, atque expeditos semper habeas, certæ quædam, et eminentes notę, quibus uelut uinculis alligatos, eos abire à memoria tua nunquam permittas. His itaq; præsidis roborati, et fortes, et inuisi stabimus, tum aduersus libidinem, tum aduersus cætera hostilia uitia quæ nos tunc maxime adoriuntur, quum uel non expectantur, uel minime formidantur.

Expedire religionis, et castis nõ oino ignorare, philosophiam nec mathematikas disciplinas. Ca. XXI.

Non inutile quidem neque parum opportunum fore arbitror, ad excolendam impensius castitatem ociumq; uitandum, in ipsis primæ adolescentiæ studiis (quatenus citra magnæ, ueræq; theologię iniuriã fieri liceat) secularis quoq; philosophię partes saltem leuiter attigisse: ronalẽ uidelicet logicã, et rhetoricã, quæ credi, ac discerẽdi sibi uedicat disciplinã, et eã quã morem appellamus, quæ oẽm bene uiuẽdi edocet ronalẽ. Item eã quã naturalẽ dicunt, quæ in rerum oĩum inuestigatione, et in explicatione naturæ, et remotarum, præcul ab oculis rerum indagatiõne, et contẽplatione uersatur. Hinc illud admodum celebre dictum. Felix quæ potuit rerum cognoscere causas. Hanc autem scientiã græci physicẽ, nostri naturalẽ appellant. Ac similiter eã quæ de separatis materia substantiis loquitur: quam metaphysicam nuncupamus: quæ nos humano ductu, et adminiculis sensuum prouehat ad diuina.

Quid quæso homini pudico, et contemplatiuo in hac uita potest esse iucundius, quàm contẽplari interdum naturæ

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Ipsius occultam, admirandamq; in rebus omnibus rationem: & naturam illarum rerum, quæ difficillimæ sunt cognitu, sagaci mente per semetipsum aliquando, aut ex aliorum scriptis indagando, & inuestigando humanarumq; rerum causas, quatenus liceat homini cognoscere: ne scilicet uacet quicquam interim mali per ocium uel cogitare, uel facere? Quam ob rem minime aspernendum esse putamus eiusmodi disciplinæ studium, rationabile tamen, & moderatum: quo possimus totius etiam mundi motus, atq; conuersiones, facili cognitione comprehendere: quove per cœli plagas, ueluti peregrinantes ualeamus stellarum ortus, obitusq; prospicere: annumerare speras, contemplari sidera, tum illa cœlo hærentia, & certis fixa sedibus, quæ cū ipsius mundi motu congruunt: tum septem illa errantia, quæ & si magnis inter sese spaciis distent, atque alii alia multo altiora sint, suos tamen certos, & perpetuos motus tenent: quæ non re quidem, sed solo uocabulo erraticæ, atq; erroneæ appellantur, quum cursus suos constantissime certissimis speciis sine ullo errore retineant. Harum autem rerum omnium tam pulcherrimus conspectus, & ratio tam ordinatissimi cursus adduxit olim quasi per gradus mortaliū mentes in cœlum: ac ibidem acutissime obseruare omnia suavit: intantum ut absq; alia reuelatione concessa diuinitus, quæ solis patribus ueteris instrumenti per ea tempora contingerat, etiam ethnici ex ipsa naturalis diūtaxat lucis ratione & ex rebus mirabiliter conditis, & ordinatis, cœlum suspicientes, Deum esse, diuinamq; naturam, & animos hominum rem esse immortalem, sempiternamq; senserunt, atq; dum sic admirabili contemplatione aliud ex alio summa solertia studioq; ratiocinando conicliunt, supra captum humanæ intelligentiæ multa, quæ oculis nunquam uiderant, peracuta mentis acie cōspexere. Veluti si quis tabulam spectans admirabili artificio depictā: aut aliquod signum Polycleti affabre scul-

ptum ex his, quæ cernit animo, concipiat egregium pictoris, aut sculptoris ingenium: quæ ignoret is alioqui certum, ac uerum tanti operis auctorem. Sed quid mirum si uiri tanta præditi sapientia, uel per hæc admirabilia sic cognita, & obseruata collegerint numen Dei, & omnipotens, & sempiternum esse, quum nemo fere tam rudis, & agrestis animi sit, qui cæli ipsius spectaculum, et tantorum luminum fulgorem, pariterque et ordinem cõtemplatatus, aliquando non prouehatur ad supercœlestia meditando: atque pro certo non asserat esse Deum, uitamque alteram inuisibilem ista nostra uisibili admodum potiorrem. Vnde propheta Dauid Cœli, inquit, enarrant gloriam Dei. et opera manuum eius annunciat firmamentum. psal. 18
 Plato autem philosophorum omnium facile princeps, quum quæ mente comprehenderat, explicare aliter melius non posset, nec speraret, introduxit in suis dialogis Pamphilium quendam ab inferis reuertentem, et quæ ibi uiderat nunciantem: sicut postmodum fecit et noster Cicero, qui in libris suis de: R. pub. Scipionem non à mortuis exiuit, ut Plato, sed in somnis fecit apparere alteri Scipioni minori, eique explicantem augustissimas immortalium animorum sedes, et cœlestium regionum arcana: docentemque quomodo nouem orbibus, uel potius globis connectantur omnia: ex quorum impulsu, atque motu dulces, suavesque concentus, absque intermissione aliqua perpetuo animis illis cœlestibus redderentur. Verum de his plenam perfectamque peritiam demus nostro Triphoni Gabrielo Veneto patricio, uiro cunctarum quidem scientiarum, sed in primis Astrologiæ omnium peritissimo: nobis satis est hæc delibasse primordia. Quod uero attinet ad dimensionem altitudinis planetarum: quæ etiam quidam magni philosophi subtilissime commentati sunt: et similiter indagare de stadiis, quæ intersunt inter terram, et æthera, et lunam, et solem, et aliorum cœlorum: quæ uero magnitudines, aut quæ interualla intersint siderum,

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

nihil referre arbitror ad cognitionem ueritatis, & propterea omnino hec ipsa ommittēda censemus. Non enim opinor id à quoquam mortalium certa ratione cōprehendi posse: quando metri, ac librare id solus, qui fecit, potest, trinus & unus Deus. Quo circa superfluum putamus, ac insani pene hominis esse conterere tam bona tempora in his studiis, & in metiendis frustra immensis eiusmodi spaciis, & interuallis æthereis: atque sibi quēque persuadere, aut suo, aut ullo humano ingenio posse tam latissimi orbis, & tam immensi ambitus diuinare mensuram, & ad computum deducere digitorum. Furor est, inquit, Plinius, mensurā orbis animo quosdam agitasse, atque prodere ausos. Et in ecclesiastico legitur. Arenam maris, et pluuia guttas, et dies sæculi quis dīnumerauit? Altitudinē coeli, et latitudinē terræ, et profundū abyssī, quis dīmensus est? Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inuestigauit? Quanto sane melius Christianum hominem, et præsertim religiosum id temporis quicquid resta uisū meliori consumere, quā sese hisce inanibus somniis occupare: quod quidem sine accusatione ineptiarū fieri nullo modo potest. Quæ uero de cursu planetarū, & eorū motibus referuntur, & quæ sine ullo errore cōpertissima sunt, & nosse quidem pulcherrimum est, et cōtemplatione dignissimum. Neque etiam absurdum putarim, si forte culpa sit cordi, per ocium cognoscere, quomodo circumferatur sol per duodecim signa zodiaci, et quomodo accedat ad brumale solstitiū, et inde sensim recedens ascendat, et diuertat tandem in autumnale, annua lustratione peracta: quæ durat trecentis et sexaginta quinque diebus & sex horis, et ut quidam dicunt, aliquot etiam momentis. Augustinus de ciuitate Dei dicit annū consumi duodecim mensibus lunaribus quinque diebus, et quadrante: quod complectitur spacium temporis sui prædicti uidelicet. ccclxv. diebus & vi. horis: propter quod quarto quoque anno, unum intercalarem addimus diem:

Eccle. 1.

ut itineribus solis perpetua ratio temporis congruat: et ad idem sol ipse punctum, unde recesserat, motione annua reuertatur. Scire quoque pulchrum est, quomodo Luna accessu, et recessu suo ab ipso Sole lumen accipiat, et menstrua spacia perfecto orbis circulo compleat. Nec inutile quoque fore arbitror scire, quo pacto, quae ratione, Lunae Solisque; eclipfis contingat: unde terrae motus: pluuiae, niues, grandines, nebula, nubes, tonitrua, fulgura, ventique; proueniat: ut per haec. scilicet. commodetur, atque extollatur nobis admirabilis sapientia, atque potentia summi, et sempiterni Dei: quae his praesertim rebus & aperte elucet, et cunctis manifestissime sese demonstrat: et si perfecte Deum, sicuti esse, neque quae consequi cogitatione, aut intellectu comprehendere, quisquam possit.

Quatenus philosophandum sit. Cap. XXII.

Ceterum de seminibus, et principiis rerum de quibus cuiuscumque generis animati, uel inanimati, uel uocalis origine, de quibus uita, et interitu, et nunquid mundus sit factus, ut etiam platonis uisum est, aut semper fuerit, ut placuit Aristoteli: similiterque de ideis, de atomis, de materia, et forma, et substantia prima mundi, quae generandi causas rebus cunctis dedisse perhibetur: utrum ue anima hominis sit immortalis, qua parte uertatur coelum: an contrario cursu sidere rapiantur, an Oceanus generet plenitudo lunaris augmentum, an orbem mundi, rotunditas ipsa suspendat: an mundus ipse unus sit, an plures: de quibus aliis innumerabilibus quaestionibus, quae nihil ad animae salutem pertinent, et quae olim quidem incomptae, et inextricabiles fuerant, et de quibus uariis frustra; a philosophis disceptatum est: & quae abhorrent ab his, quae pro compertis iam

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

sacra nobis litera tradiderunt, nihil nobis amplius que-
 rendum est: sed inherendum orthodoxae fidei placitis, et
 credendum ueritati nobis reuelatae coelitus per prophe-
 tas, et per filium Dei, dominum nostrum Iesum Christum.
 Desipere quidem discit animus, dum tanta rerum mole
 grauatur, et tanta opinionum, atque sententiarum uarietate
 discerpitur. De his enim dicit Apostolus. Dicentes se sa-
 pientes, stulti facti sunt. Et Ieremias ait. Stultus factus est
 homo a scientia. In his, n. ille uidetur hominibus plus sa-
 pere, qui plus desipit: quoniam ut regius propheta celes-
 tit. Defecerunt scrutantes scrutiny, et alibi. Perscrutator
 maiestatis opprimitur a gloria. At qui uero modeste im-
 partiri aliquid temporis in his studiis, quae aliquid coele-
 ste sapere uidentur, forsitan non erit ab re modo non diu-
 tius immoremur, et ea quae legimus, usui sint, et consen-
 tanea religioni, nec dogmati Christiano contraria: atque
 ut est in prouerbio, ne quid nimis Neoptolemus apud
 Ennium, philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis: de
 quo memorat Cicero in suis questionibus Tusculanis.
 Sed et Plato in eo libro quem Gorgias inscripsit: Philo-
 sophia, inquit, res est elegans, si modice quis ipsam per aeta-
 tem attigerit: at si supra modum tempus in ea contrue-
 rit, hominum est corruptela. Quod autem hoc sit uerum,
 atque sincere dictum, apparet manifestissime in nonnul-
 lis nostris Christianis: qui ex nimia philosophia desipiunt:
 ac suum secuti Aristotelē, et christiani nois hostes Auerro-
 em, et porphirium, tantum naturae operibus deferunt, ut
 ab euangelii ueritate descissant, et paulatim de uno in alio-
 terum errorem labentes, ut infideles filii, demergantur cum
 sua philosophia in abyssi profundum. Et hoc illis adue-
 nit, quod spreto diuinae paginae libris, et theologis sacris, phi-
 losophis tantummodo gentilibus intendunt animum: opi-
 nantes nil aliud esse sapientiam, quam quod suo est com-
 prehensibile intellectu. Sed quae (malum) dementia est,
 quum uera Dei sapientia, et aeterna, et infinita sit, et inco-

Rom. 1.

Iere. 5.

Psal. 63.

Prou. 25.

prehensibilis omnino mortalibus, uelle eam humano intellectu comprehendere? De hac enim, dictum est. Abscondisti hæc sapientibus, et prudentibus, et reuelasti ea paruulis. Vnde sapiens ille diuinitus sentite, inquit, de domino in bonitate, et simplicitate cordis, quærite illum quoniam inuenitur ab his, qui non tentant illum, apparet autem eis qui fidem habent in illum. Quam ob rem soleo sæpe mirari quorundam nostratorum philosophorum insolentiam, qui modo in tanta luce ueritatis, iam tot sæculis, tanto sanguine martyrum, et tot signis, miraculis, prodigijs, uaticinijsq; confirmata, plus Aristoteli tribuant, et Auero, a quibus uelatum quidem unguem (ut alunt) recedendum putant, quàm Christo: et negent impudenter omnia, quæ syllogismis suis demonstrari et concludi non possint. Neq; eos pudet sapientiam profitentes uera, ac diuina philosophia contempta, puerilibus studiis incautescere, atque iam senes albicantibus canis adhuc astutis captionibus, inanibus dialecticæ scrupis, argutisq; inhaerere, et in eis quasi pueros occupari, insidiantes ueritati: ac decipientes rudes adolescentium animos, qui iisdem erroribus, dum credunt illos plus sapere quàm ceteros, facillime capiuntur. Ideo gentium doctor Paulus hos nobis cauendos edicit. Videte, inquit, ne quis uos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, et secundum elementa mundi, et non secundum Christum. A consuetudine itaq; eiusmodi philosophorum probis uiris, et ingenuis adolescentibus studiosissime abstinendum est, ne in errores et ipsi inducantur eorum, quum secundum sapientiam hominum philosophantur, et non secundum Deum, qui firma fide, et corde puro, et charitate perfecta cognoscendus, et colendus est, non autem humana prudentia, neq; simplicatis sophismatis indagandus.

De morali philosophia gentilium, et de summo bono. Cap. XXIII.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

P Ræstat ergo tempestiue eam philosophiæ partem attingere, quæ à Græcis ethica à nostris uero moralis est appellata: cuius auctor Socrates fuit, qui primus gentiliū philosophorū dimisis numeris, et fiderum interuallis, et sophisticis captionibus hæc ipsam deuocasse de cælo, et in ciuitatibus collocauisse, et in domos introduxisse perhibetur. Cœpit. n. is de uita, et moribus, rebusq; bonis, et malis quærere, et p uera philosophia adipiscenda mortis suadere memoriã. Ab hoc postmodum ueluti è fonte complures emanauere, familiar, atq; sectæ, differentes inter se: et ueluti riuuli hæc illac. dispari cursu fluentes: aliter et aliud diuersa rōne de summo bono, deq; uita beata, quam profus ignorabāt, profuo quisq; ingenio, inaniter disputātes. Alii. n. constituebant summum bonum in uoluptate: ut quod maxime delectaret, id esset summum bonū: alii in uirtute, ut quod honestum esset: alii in diuitiis: alii in prospera ualitudine: alii in potentia. Herillus in cognitione, et scientia summū bonum ponebat: Aristoteles uero uirtutis usum cū perfecta uitæ prosperitate iungebat, ad perficiendum summū bonum. Summa autem quæstio fuit inter oēs, summum bonū in aīo ne sit, an ī corpore: uirtute ne, an uoluptate. In quo quidem oēs grauiter errauerunt, sed impudētius cæteris Epicurus, utpote qui beluarū more omnia, quæ sequerentur in uita, quæq; fugerent homines uoluptatibus, et doloribus duxerit mensiēda. Errauerunt hi quidem oēs ex eo qd homines, et quia ab hoīe didicerant bonū malūq; discernere: at illi soli cognouere perfecte summū bonū, qui à spiritu sancto edocti id ipsum extra hoīem quæsiuerūt, qd est summus oīpotēs, optimus, æternus, et unicus Deus: quo qd frui uere beat' est: et ppter ea ad eū referri cūcti debent, et illius cā oīa fieri, ut ppetuo simus in eius fruitiōe beati. Quā ob rē nō est aliūde hæc philosophia quærenda: sed in hærendū diuinis scripturis: in quibus uera est disciplina, nō diffiniēdi solum, sed et ad ipi

Barocio compertum est: qui quidem huius disciplinae studiis, quatenus licuit, ita est delectatus, ut medicamentum etiam genus adiuuenerit apprimè utile, et ab ipsis medicis frequentatum in remediis sanitatis, et mandatum in corruptis literarum monumentis, atque ex eo, quod ab episcopo adiuuentum est episcopales pilulae nuncupatum. Sed et Apostoli medicis officio potissimum functi sunt atque eis dictum fuit. *Ite et curate infirmos: quod quidem fideliter praestiterunt, non tamen herbis, oleo, aut pharmacis, sed gratia, et uirtute diuina.* Optime quidem inter se congruit ad totius hominis salutem, animi, corporisq; curatio. Et ideo apud Aegyptios, et Persas, idem sacerdotes erant, qui et medici. Quid quod dum aegros uisemus arteria pulsus saepe, tentamus, dietam delectumq; ciborum docemus, de diebus criticis saepius interrogamus? Sed et praestitari de aegrotis ex officio quoque nostro scire debemus, quum habeamus sacramenta nullis, nisi desperate ualitudinis conferenda. Quae circa ubi non adsit medicus oportet sacerdotem eius modi signa cognoscere, quae ad hanc diuinationem faciant, et quae confociata sunt medicinis. Dicit enim Hippocrates oportere medicum dicere de aegrotis, quae sint, quae fuerint, et quae uentura sint.

De cognitione naturalis historiae, et cosmographiae. • Cap. XXV.

IN eo quoque studiorum genere (ut arbitror) est cognitio naturalis historiae, et eorum quae de naturis animalium, lignorum lapidum, herbarum, metallorum, aliarumque rerum scripta sunt: nam (ut scribit Augustinus) haec omnia ad cognitionem, et ad aenigmata diuinarum scripturarum soluenda plurimum ualent. Istarum namque rerum imperitia facit, ut multa non intelligantur: quae translate, et mystice posita ubi in diuinis scripturis conspiciuntur.

DE RATIONE COERGEN. LIBID.

Cosmographiæ quoque noticiam, id est mundi descri-
ptionem tenere, utile esse censetur ad intelligentiam fac-
tæ: paginant noscimus provincias, urbes, montes, lo-
ca, maria, lacus, & flumina, quæ in earum pius memorantur.
Erit etiã conducibile scire, quomodo Mathematici
differant terram in medio mundo sitam, ad uniuersũ coel-
li complexum, esse instar puncti, uel si quid ex aliis, mis-
susye dici, aut extogitari puncti possit. Nam multum
quidem prodest ad reprimendam hominis superbiam,
intelligere quam minima sit terræ portio, quam tantis fa-
cibus mortales. Vnde Plinius. Non aliud est, inquit, terra
in uniuersa, quam mundi punctum, hæc est materia uite
nostræ, hæc sedes. Sicut ergo ipsius terræ situm, formã,
circumscriptionemq; cognoscere pulchrũ est, ita ignorare
re superfluum. Tradunt enim situm uniuersæ terræ glo-
bosum, quinque distinctum zonas, quarum mediam solis
ardoribus penitus adustam esse; duas uero extra, leuãq;
importubis frigoribus, & rigore niuum, & perpetua gla-
cie semper oppressas; reliquas autem inter mediam, &
extremam ab utraq; parte, ob suam temperiem, & hor-
um omnium frequentia, & gregum, & armentorum, & fau-
gum copia beatas. Hanc autem plagarum altera est
sub axe posita septentrionali, quã nos colimus; altera ne-
ro sub axe australi græci uocant Antiaxona, nõdum be-
ne nota nobis: nuper tñ à Lusitanis, & Hispanis inuenta
dicitur; & est (ut perhibetur) iam longe lateq; peragrata.
De partibus uero illis, quæ nobis sub pedibus sitæ esse
uidentur magna altercatio est inter scriptores, etiam eco-
clesiasticos. De ea namq; re & Lactantius, & D. Augusti-
nus multa docte copioseq; scripserunt.

De cognitione Arithmetice. Cap. XXVI.

Adidem quoque facere uidetur cognitio Arith-
metice, quæ est numerorum disciplina. Sunt

enim celebranda solennia quædam festa, quæ ad Lustræ cursum, & ad rationem dierum sic se habent; ut sine Arithmetica ratione rite deprehendi non possint. De his numeris. D. Augustinus in libris de Doctrina Christiana subtilissime disserit dicens numerorum formis, quædam similitudinum secreta in libris sanctis depromi posse ab arithmeticæ peritis, quæ propter raritatem imperitiam simpliciter legentibus clausa, atque penitus occulta sunt. At qui uero pars ea, quæ in contrahendis: & subducendis summis tota posita est, quam ratiocinatham dicimus, ad mercatores potius uidetur pertinere, quam ad clericos, atque multo aprior esse questui, quam religioni: attamen nequæquam damnanda, quando non ad auaritiam, sed ad publicam, priuatamq; rem agendam nobis quandoq; necessario comparetur. Quamobrem nos metiensis, ratiocinandiq; utilitate inspecta, huius artis terminabimus modum: sicut Cicero docet. Quod autem Pythagoras quondam numeris tantum tribuerit, ut & Deum ipsum per eos cuncta agere, & inuenire opinatus sit: fuit id sane magis hominis auariter delirantis, quam philosophi rationabiliter opinantis.

De scientia artis musicæ. Cap. XXVII.

Restat modo de musica admonere, quæ in decantandis diuinis laudibus clericis maxime necessaria est, ac propterea scitu dignissima, his præsertim, qui statim horis in templo musicis contentibus, uoce, corde, & organo consueverunt gratias, & laudes domino decantare. Spiritus quidem his modulis excitatus, meditando cætos sæpe ipsos suaui quodam quasi uolatu conscendit. Non enim omnes ad meditanda facile cælestia idonei per se ipsi sunt,

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

sed plerique ad ea aliquo sensuum adminiculo, quasi in
 cundo quodam uehiculo subuehuntur: & arrecto statim
 animo è terris fursum mente ad coelos euolant. Quare
 nullo pacto contemnenda est eiusmodi disciplina: quan-
 do id fieri aliter non possit, nisi artificioso concentu: qui
 constat modis quibusdam dulcisonis pressæ elatæ, & flex-
 æ uocis, mensurâq; temporis ipsarum uocum numeris
 accommodatæ. Hoc autem inuentum sic in templis can-
 endi, ut D. Basilius scribit, à spiritu sancto processit: qui
 mortale genus ad uoluptatem & ad uitium suapte natu-
 ra procliuè, & à laboribus auersum, ad opus uirtutis, san-
 ctis præceptis ea numerorum modulatione comprehe-
 dit, inuitat, ut homines aurium oblectatione delinunt, sub
 specie iucunditatis, sermonis utilitatem percipiant. Fecit
 id more medicorum, qui ægris daturi medicinas amara-
 ras, ut ab haurientium gustu discutiant amaritudinis nau-
 seam, condiunt dulciter pharmaca saccharo: & suauiter
 melle pocula circûliniunt. Facere etiam ad intelligenti-
 am scripturarû musicam artem summus quoq; doctor Aus-
 gustinus affirmat. Non pauca inquit, claudit, atq; obtegit
 non nullarum rerum musicarum ignorantia: nã de psal-
 terii, & citharæ differentia, quidam non inconcinne ali-
 quas rerum figuras aperuit, hæc ille. Non tamen uelim
 in ea re quæquam nostrum occupari plus æquo, & pro-
 ficere usq; ad theatralem luxum: sed quatenus in sacris
 decet: ubi uti oportet uoce scilicet uirili distincta, & gra-
 uibus numeris suauiter modulata: non autem foeminea
 indiscreta: & quæ solo tinnitu modalaminis, & uario gar-
 ritu uocum sine uerborum prolatione, & sine sensu, au-
 res tantummodo inaniter ualeat demulcere: ut hoc nos-
 tro æuo in templis alicubi fieri consueuit: ubi lituis, tu-
 bis, ac fistulis ita undiq; templa perstreperunt, ut theatra-
 libus ludis, & choreis potius, quàm aut sacris, aut diuinis
 laudibus interesse uideamur. Quanto in eo prudentio-
 res fuerint antiqui spartz: qui ne eiusmodi uirtutis læ-

beis aliquando suam ciuitatem inficeret, Timotheum di-
 tharcidum nobilem, & illic apud se magno iuuenū con-
 cursu, artem musicam profitentem relegandum à se pu-
 blice censuerunt, tanquam leges soluentem, & iuuentutis
 mores labefactantem, quoniam ad molliciem cantus chor-
 dam unam primus omnium in cithara consonæ uocis
 addiderat, iure ergo optimo hoc tam operosum, ac la-
 sciuum musicæ genus, & tam molles, & inutiles moduli
 theatro, & scena magis sanè digni sunt, quàm templo, ut
 pote quibus acuiuntur libidines, et imitamur ad uolupta-
 tes, potius quàm ad meditanda cœlestia. Reicienda sunt
 hæc prorsus: ac releganda procul à sacris: & pro his ho-
 nesti, & graues, & digni Dei auribus perdiscendi concen-
 tus atq; in templo frequentandi. Sed de hoc etiam pau-
 lo inferius aptiori loco dicitur. Non tamen negamus,
 quando pro recreatione & animi causa, domi priuatim
 modeste musicos modos utendos esse, si quando lassus
 longa scripturarum lectione uelimus uel fessum animam
 assidua intentione, uel sensus lassos nimia fatigatione lax-
 zare. Dandum est enim aliquid laxationis animo, in quo-
 uis studiorum genere diutius occupato: quatenus fatiga-
 tus diutino studio, rursus interuallo alternæ quietis for-
 tius reparetur: & assurgat ad intermissa studia ita refocila-
 tus ardentius. Solent enim nostri animi tēpestiua quas-
 dam intermissione misce demulceri: & discussa tristitia
 studiorum, hilaritate cuiuspiam honestæ cationis in-
 surgere postmodum ad seria alacriores.

De exercendo corpore. Cap. XXVIII.

Verum quia intelligere scripturas, & literarum stu-
 diis occupari, non omnibus datum est: nec expe-
 dit ualitudini, assidue, & perpetuo in quouis ge-
 nere studiorum conteri: labore etiam corporis aliquo,
 aut aliis honestis exercitationibus est torpor uincendus.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

& sicut literatis, studiorum nausea uarietate lectiois, ita
 & impertis, otium honesti cuiuspiam negotii alterna
 tione tollendum: atque simul uariis fatigationibus doman
 da carnis petulantiae, ne currat libera sine freno quocumque
 moueat appetitus; sed uelit nolit, cogatur inuita parere
 consilio rationis. Labor (ut ait poeta) omnia uincit im
 probus. Non est autem consentaneum eum qui fatiga
 tione lassatur, libidine concitari, neque eum qui occupatur
 laboribus intendere simul animum uoluptatibus. Unde
 docet Columella auctor rusticationis, ad temperandam
 saeuicam admissari in libidinem furentis, id esse reme
 dio, ut ad molam uindus, amoris petulantiam labore tem
 peret. Magnos quoque impetatores legimus, male paren
 tem, & dissolutum nimia licentia militem, ne uacet ulter
 rius praeter nimio otio lasciuire, & ab armis ad luxuriam
 conuerti, uariis expeditionibus, & nouo quotidie labore
 consueuisse de industria coercere. Nihil profecto tam
 certum est (ut dicit Seneca) quam otii uitia negotio dis
 scuti. Generosos siquidem animos enutrit labor: at otium
 etiam natura strenuos, ignauos, ac molles reddit. Quan
 to enim corpora defatigatione, & exercitatione ingraue
 scunt, tanto animi sublimius eleuantur. Lectio ergo, ac
 labore pariter otia fuganda sunt: quatenus eiusmodi exer
 citia tutoris quietis nobis referat commoda. Nihil quis
 dem tam apte uitam hominum instruit, atque confirmat,
 quam honesta, & moderata corporis exercitatio. Nes
 que enim expedit semper libro, ac pugillaribus affix
 os esse. dandum est enim quandoque & animo aliquod
 interuallum, ut is remittatur, atque ab assidua intentio
 ne quiescat: & propterea nunc id, nunc illud agendum:
 modo meminerimus modestie, & quicquid facimus
 ad animi uigorem, & ad domandam carnis petulan
 tiam faciamus. Sunt autem quaedam exercitationes
 per faciles, quae laxantes satis quidem animum, cor
 pus non multum lassant, sed hic in hac re sicut, &

Et aliis omnibus, magna est semper habenda ratio ut
 tetradinis, & decori. Genus autem exercitationis ad
 ueni præcipuum, deambulatio frequens, pila, saltus,
 cantus, & eiusmodi: dummodo hæc aliqui per etra
 tem liceat, & ordini, & loco, & tempori quadrent
 nec commisceantur eis aliquid turpitudinis. Quod
 erit sane facilius, si eiusmodi rebus honestos viros,
 & maiores natu curauerimus interesse, quorum au
 thoritatem uertamur. Opus uero exercitationis, uni
 cuique uel maioris, uel minoris, uel huius, uel illius,
 pro habitudine corporis, & qualitate personarum tra
 ctandum est. Insuper addenda quoque (si condus
 eere uideatur) rusticatio, peregrinatio, equitatio, &
 eiusmodi. Quinetiam si loci natura ferat, & uacet
 licet tibi piscibus, uel hamo, uel reti insidiari, seras
 laqueis capere uolucres uisco fallere, uel rebus alijs
 quando uel sic, uel alio quouis honesto exercitio, aut
 labore ipsam quoque diabolum fallas.

De agresti exercitio, & rustico opere fa
 ctundo. Cap. XXIX.

Ruris quoque opera, & si plus temporis exis
 tant, attamen in primis, siue fructus, siue animi
 causa feceris, et iucunda sunt, et perutilia.
 Rus siquidem corpus alit, animum delectat, relaxat
 omnem tristitiam spiritus: et quæcumque ea cura fue
 rit, quæ implicet mentem, facile suis studijs, exerci
 tijsque dissoluit. Non enim duas simul curas admit
 tit humanus animus, sed dum unam fouet, relict ali
 teram: et dum unius meminit alterius obliuiscitur.
 Quis non malarum, quas amor curas habet, hæc inter obli
 uiscitur ait eleganter Horatius. Unde legimus apud.

DE RATIONE COERGEN. LIBID.

Ciceronem, Lelium, & Scipionem viros clarissimos, atque sapientissimos ad deponendas grauiores curas rustici sæpe solitos, & tunc (ut illo refert) incredibiliter respuerascere, quum rus ex urbe, tanquam è uinculis, euolare uiderent. In rusticis quidem moribus (ut idem refert) & in uicta arido, & in horrida, & inculta uita, maleficia, quae in urbibus, non gignuntur. Conducat ergo pudicitiae uehementer, siue ruri, siue in urbe degas, in opere agresti te seorsum à frequentia quãdã in tuo, uel in hortulo curiosius exercere: non tamen rustico, & imperio more, & usque ad lassitudinem, sed animi causa, urbane, et placide, cum moderamine, & ratione ualitudinis usque ad sudorem: ut, iuxta illud nostri creatoris elogium, in sudore uultus tui uescaris pane. De hortulo sic perbelle Vergilius, Oblectat hortus, auocat, pascit, tenet, Animoque in casto demum languores graues, Membra uigorẽ reddidit, & uisus capit. Refert labori pleniorẽ gratiam, Tribuit colenti multiforme gaudium. Neque enim erubescendum esse cuiquam arbitror, si callosam ex eo opere gestet manum, & sentiat inde digitorum articulos sibi aliquanto fieri duriores. Opus manuum tuarum (ut ait propheta) quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Cui nam quæso mirum uideri debet, atque haberi eo nomine indecens, uel indignum: quod agreste opus, atque olitoris officium in eundem, pro subigenda protenua carnis dicatur, quum & olim à nostris maioribus (ut legitur in decretalibus sanctionibus) etiam præceptum fuerit, ut sacerdotes mane, expleto matutinali officio, & per soluto pensu suae seruitutis, uidelicet prima, tertia, sexta, nona, & uespere (ita ibi scribitur) exeant ad opus rurale in agrum: ut suo potius labore, quàm mercatura, ullo uel alio turpi lucro comparent sibi necessaria. Legimus item in sacris literis, Non oderis laboriosa opera, & rusticationem creatam ab altissimo. Celebratur & apud gentiles illud Apollinis à Gige tunc amplissimo terrarum rege consulti admi-

Gen. 3.

Psal. 127.

Eccle. 7.

mandum responsum: quo Aglaum. Prothodum agris
 colari rege ipso adiudicauit esse multo foeliciorem: q̄
 is in angustiis sine Arcadia angulo exiguum quidem
 agellum, sed annuo uictui large suppulentem coleret: &
 q̄ ibi paruo contentus, omni deposita cura, liber, &
 absq̄ metu, ac molestia uiuere. Fuit olim profectio &
 monachorum proprium operari manibus, & inde ex
 proprio labore sibi uictum cōparare: ne domi umbrato
 lem, ac ociosam & sellulariam, ut mulieres, uitam age
 rent. Sed neque Paulus ille uas electionis erubuit apoc
 holleis manibus operari, ut ex iusto labore suo sine alie
 rius damno, uel incommodo sibi necessaria prouideret.
 Quo circa tibi quoq̄ gratè esse non debet, uineta, fru
 ctuetaq̄; uarii generis certo ordine tuis saepe manibus
 serere: atque etiam suis temporibus putare, transferre: in
 serere, sepere, circumfodere, & recorari: ut ex istis tuis post
 modum laboribus; ultra q̄; carnem domestii, iucundos
 etiam, ac uictres capere fructus possis: quos tam amicis
 quam egenis liberaliter, p̄t̄q̄; aliquando dispartias. Hoc
 munus insuper, ne quando uaces, quum opus fuerit, sarci
 to, & exherbato, interuallito, repurgato, fodito: areas uer
 rito, seruitas distinguito: & cūcta deniq̄; affabrè tua arte,
 & cura potiusq̄; labore disponito. Varia subinde olera,
 uel ad delectationē; uel in usum medicaminis, uel quib
 bus tu ipse cum tuis salubriter, frugaliterq̄; uescaris, ex se
 lectis seminibus omnis generis serito. Sit tuus iste hortus
 lus optime cultus, iucunde ornatus, ingeniose composi
 tus: operaq̄; & labore suo semper uernans, semper iuri
 guus. Istic lactuce aptè sedeant, & liratim, Brassicaq̄; ex
 seminario translata pari intuallo confurgat, Allia quoq̄;
 que ibi porri, coepeq̄; uirescant. Serpant cucumeres, pep
 ones, cucurbitæ, raphani. Ad sint napi, capæ, pestinaca,
 betæ, petroselinon, papauera, crocus, coriandrum, mellis
 sophilos, seu boracum, millefolium, hyfopum, asparagi,
 apium, anetum, ruta, sinapis, caparis, si tamen, locus ferat.

4. Cor. 4.

DE RATIONE COERCENDI LIBID.

Menta quoque nasturcium, Inula, satureia, feniculi, marubium, thymus, endiuia, & defossa, & libera, rithorea, bulglossus, pimpinella, malua. Spicostic etiam suauiter amacatus, serpillum, pulegium, salua, absinthium, piperitis, rosmarinus. Nec absit praterea, faba prae-coqua, & pisum, quod suis suffultum adminiculis frugem afferat. Eruca uero, & bulbi, & quicquid amicum est ueneri procul esto: nisi forte uel opus his sit familiar, uel usui meliori seruentur. Alioquin uideberis imitari attalum Philomatorum, qui regio horto aconium, & cicutam, & alias herbas mortiferas fertur studiosus coluisse, quam salubres. Rosas etiam, & lilla, & uiolas, & flores id genus mille, qui uitae nobis uanitatem demonstrant, spirant ibi odores suos, minime uetandum puto. Adsit quoque, si placet, & Heliotropium, quod solis conspectum sese conuertens subito etiam obumbrante indiget tempus, horasque diei. Exorment insuper locum Lauri, Mirti, Cupressi, Iuniperi, & eiusmodi arbores aspectu pulcherrimae, uel si magis placet, frugiferae: qualis est arbor Punica, ac Persica, Fici, Malu, Sorba, Mespili, Pruni, zinziphi, Mala, Cotonea, Citrea, Pyri, Amigdali, Tuberos, Cannoli, & eiusmodi. Ibi te Buxus quoque in uarias detursa animalium effigies: atque induersarum rerum formas, & contemnum ex aliis arbutculis topiarum opus amoenas utiuiditate detineat. Istine tibi de colibus, aut in platano uineta frondeant, & praecoces uuas, & apricas prospectes oliuas. Haec sunt sane optima oblectamenta, in quibus possumus exerceri recte, & honeste delectari, & fugere ocium pariterque, & tentationes diaboli: quas ipse nobis uacantibus perignauam facile subministrat.

Dandam esse literarum studia aliquam inter-
missionem. Cap. XXX.

Verum si forte literarum studiosiores fuerimus
ut nihil necesse sit fallere his rebus ocium, non
est tamen quod propterea ab eiusmodi exercitatio-
nibus omnino desistamus. Coniunguntur enim his
oblectationibus studia, non deferuntur: ut pote ad quae
ex ipsis sane exercitationibus alacrius promptiusque res-
pondere consueuimus. Nimirum uita hominis in remissi-
onem, ac laborem aequae diuisa est: & inter se uic-
issim haec duo rectissime conuertuntur, labor, &
quies, ut scilicet in orbem, labor quieti, quies labori
succedat. Et enim sic se habent res humanae, ut semper
sequatur uigiliam somnus, tempestatem tranqui-
litas, serenum nebula, bellum pax, laborem requies,
seueritatem alacritas, nimiam in quacunque re intensi-
onem remissio: & econuerso. Hinc etiam festi, pro-
fectique dies uidentur fuisse instituti hinc etiam solemus
arcus, lyraeque remittere, non tanquam despectas, sed
ut possint, quum usu uenerit, & illi tendi fortius, et
haec ex interuallo suauius delectare. Studio itaque alio
quo, seu lectione scripturarum, siue corporis exerci-
tatione tam doctorum, quam imperitorum (ut cuique
expedit) ocium omnino tollendum est: ne quis in-
terim aut malis artibus diaboli, aut sua ipsius oppri-
mi possit ignauia. Quod consilium sane quicumque
neglexerit, in magnas mox solitudines incidat, nec
esse est, omni postmodum negotio duriores, iuxta
illud uerum, et elegans prouerbium. Negotium
ex ocio. Multa quoque alia idonea exercitia, atque
honestae oblectamenta esse, non ignoro, quae ad id fa-
cere possent, sed longum esset omnia referre, tan-
tum peto, ne improbentur ullo pacto honesti, &
moderati labores: quandoquidem, ut indiuisis lite-
ris habetur, ita nascatur natura homo ad laborem;

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Job. 5.

ut auis ad uolandum, Sunt qui sciunt fallere oclum, et leuare studiorum fastidia musicis concentibus, & interdū exercitationis loco, cantu, fidibusq; sese oblectare: quod nequaquam esse improbandum ducimus, quum dicit, D. Augustinus in libris de musica, eum non esse harmonice compositum, qui harmonia non delectatur. Innumeri ferme fuere, & sunt in præsenti doctissimi uiri, atq; et cōtinentissimi, qui animi causa, & ad leniendum laborem studiorum, & ad oclum fugiendum soleant certis horis sese his modulis delectare: & hac una re potissimum animi sui tristitiam consolari: ut de Dauid sancto,

1. Reg. 16.

& Saule rege in sacris regum gestis perhibent. De tristitia autem, quæ fugienda sit Paulus Apostolus in secunda sua ad Corinthios epistola ita differit. Quæ enim

2. Cor. 7.

inquit, secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem. Tristitia quidem secundum Deum est, dolere se peccasse, & satisfacere pro delictis, et propterea dicitur poenitentiam operari: at sæculi tristitia est angere ob egestatem & egritudinem, & incommoda, ac aduersa huius mundi, quæ plurima sunt, et hæc operatur mortem, id est peccatum: quum quis ea patienter ferre non possit, et afflictoetur nimia tristitia: & ideo quibuscunq; rebus possimus, fugienda hæc est nobis, ne per eam in mortem incurramus æternam. Verum tamen & in his, et in cæteris exercitationibus (ut huic tandem parti finem ponā) nosseat unusquisque quid sibi potissimum expediat, suoq; ingenio conueniat magis, atq; ad id applicet sese, quod conducere nouerit negotio, et professioni castitatis, Nō est ignauorum, aut delicatorum (mihi credite) seruare castimoniam, sed strenuorum tantum, ac fortium, qui non sunt aduersus concupiscentias carnis, in acie semper parati stare: semper decertare, semper uincere.

De meditatione, contēplatione, et oratiōe. Ca. XXXI.

Verum enim uero nihil horum, quæ hætenus dicta sunt, satis uidetur facere ad consequendum firmum certumq; præsidium castitatis (quæ sit uel quodlibet etiam per se magnum) nisi meditatio lectio-
ni, et oratio meditationi, et contemplatio orationi, utriusque cum delectationis exercitatione, et fatigatione succedat, ut satis dictum est. Oranda quippe est castitas spiritalibus operimentis, ne nuda prorsus, et pauperrima uirtutum appareat. Nam iuxta, D. Gregorii sententiam, nec castitas magna est sine bono opere, nec bonum opus quicquam est sine castitate. Quatuor enim sunt gradus spiritalis profectus, qui traduntur nobis à maioribus nostris. Lectio, Meditatio, Precatio, Contemplatio. Primus quidem gradus, quæ est lectio, perquirunt ignorata; alter quæ est meditatio, perquisita degustat: tertius quæ est oratio suppliciter gustata deponit: ultimus quæ est contemplatio, petitis et desideratis fruitur: quod tunc evenit, quum mens sepositis omnibus curis Deo penitissimè iungitur, et est id summa, ac perfecta consummatio uirtutum. Quod quidem munus per paucorum est sane hominum adhuc in carne uiuentium, possibile tamè, ac minime desperandum homini præsertim casto. Verum si id nobis nequaquàm contingat, quod plerisque legimus obtigisse: qui libere meditari cœlestia, ac Deum gustare suauiter per contemplationem ualuerunt: non est propterea quod moleste feramus, sed (ut docet Augustinus,) facere debemus, quod ad nos pertinet, atque in nostro est arbitrio, legere scilicet meditari, orare. Orare inquam assidue, ut adiuuet infirmitatem nostram Deus et uideat imperfectum nostrum, et doceat nos facere uoluntatem suam. Legere autem debemus, quæ nos instruant præceptis, commoueant consiliis, erudiant doctrinis, et sanctorum denique gestis, atque exemplis confirmant. Quæ omnia assidue, ruminando, ad intima cordis transfundenda sunt: ut his fulcimentis mens humana firmata,

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

aduersus omnes diaboli fraudes, et mundi blanditias, et
 carnis mollitem, stabilis in castitatis proposito perfectus
 est. Facit quidem diuina meditatio, ut quædam intra nos
 animo tacti coelestia meditamus, nihil, aut parum admo-
 dum carnis sarcinam sentiamus, et diuine intuitionis des-
 syderio, et amore coelestium succensi magis magis; fru-
 gremus. Eligatur itaque à nobis ad ea, quæ dicimus, ido-
 nea, et loci, et tæporis opportunitas. Loci scilicet, ut om-
 ni strepitu, ac tumultu uacet quo frequenter uelut in se-
 cessum, et tutam stationem liberi, et tacti ad meditandū
 ueniamus. De tempore autem non est, ut quicquam dis-
 tinctè præcipiamus: quum omne tempus idoneum sit
 ad meditandum, et orandum: attamen præcipuum est
 antelucanum, ubi primum è somno exurrexerimus, de
 quo regius propheta dicebat. In matutinis meditabor in
 te, quia fuisti adfutor meus. Tunc enim leuori stoma-
 cho, et interuentu maioris quietis, sedatis curis, et mente
 interpellata: inuitatiq; etiam ipso noctis silencio coelestia
 ardentius meditamus. Et hoc sane est promptum, præ-
 sentaneum; remedium ad proterendum, atq; effugan-
 dum desiderium uoluptatis: nam (ut ait quidam) facile
 laqueos euadit in terris; qui oculos mentis hunc protul-
 liabet semper in cælis. Meditari quidem nos oportet
 assidue et quantum, et quid, et quot nominibus domino
 nostro debemus, quæ quum non essemus, nos fecit, et quum
 simus pauperes, et nudi, atq; omnium egeni, nos pascit,
 induit; tuetur, dicit: et quum captiui teneremur, et essemus
 culpæ obnoxii, et in sordibus peccatorum laceremur, res-
 demit nos, ac lauit omnia nostra peccata sanguine, et
 aqua de sui sancti lateris plaga manante. Id nunquam
 sane, nec horæ quidem momento, excidere nobis de-
 bet, quomodo pro nobis de cælo demissus sit ipse
 noster dominus et saluator Iesus: et quam humilis fa-
 ctus nascendo, quantopere fatigatus uiuendo, quam
 impudenter spretus, et contumeliose illusus docendo,

Psal. 62.

quam denique crudeliter, impie, et immaniter uerbaturus, uulneratus, transfossusque moriendo. Verum quia de meditatione multa ubique à scriptoribus pie, salubriterque narrantur, nihil hic ultra à nobis addendum prolixius necessarium esse duximus, sat fore existimantes huius rei meminisse sic obiter fecimus.

Languores, et sollicitudines plurimum professe ad reprimendam uenen-

rem. Cap. XXXII.

Quantum autem faciat ad continentiae rationem, animum interdum addentis rebus angere, et corpus languoribus affici, latere arbitror neminem. Res est sane notior, quam ut indigeat argumentis, quae prolixiore oratione fit opus. Cura namque eorum, ut clauus clauum propellit: et (ut Comitus ait) malitia alia aliam trahit. Nihil est enim ad profligandum desiderium ueneris, doloris perpeffione, et animi molestia potius: nam, quicumque eiusmodi aduersis afficitur: intendere et animum uoluptatibus non uacat. Duobus namque doloribus (ut scribit in Aphorismis Hippocrates) simul eisdem locum infestantibus, uehementior alterum obsecurat. At qui etiam id boni hoc malum praestat: quod quisquis inter huius mundi illecebras interdum aduersi aliquid experitur, statim cogitur humanae conditionis, et fortunae inconstantiae meminisse. Quicumque enim uoluptates carnis his amaritudinibus resperfas, aut potius repletas uidet, discit eas minus curare, minus amare: ut pote incertas, fluxas, et uanas: et quae possint cito graui superueniente dolore quopiam ex uoluptate in atrinunas conuertere et aduersis casibus, uariisque

DE RATIONE COERCENTIBUS.

mutationibus, et perturbationibus sæpius interrumpit.
 Quod autem de molestiis, et sollicitudinibus animi diximus: eadem ratione videtur esse dictum de mala ualitudine corporis: quæ sæpe conuertitur in salutiferum remedium sanitatis, restituens animum ægrum, et amore laetum, ad optimam ualitudinem. Docet enim Placito ad seruandam continentiam, et ad philosophiæ cognitionem percipiendam multum solere prodesse, debile, et ualitudinatum corpus habere. Quod quidem quod sit probabile, non tam cuiusquam sapientis auctoritate, quam multorum etiam exemplis patet, qui tenui ualitudine, et mala quadam dispositione corporis assidue laborantes, et in studiis literarum euaserunt. doctissimi, et in totius uitæ moribus integri, et continentes fuerunt. Hic non est quod quisquam admittatur si morbos, sollicitudines, molestias, resque adeo nobis aduersas, attulerim pro remedio, ut à ueneris perturbationibus, atque amoris infanti angoribus liberemur. Nimirum in omnibus perturbationibus animi quæ solent uulgo contingere, nulla sane uehementior esse, solet impuro, atque interdicto amore. At tamen quoniam omnes natura in errorem fugimus, acritatemque captamus, paucis admodum persuadere speramus accersendas esse uitro molestias, et afflictiones eiusmodi suscipiendas gratis: quum id certe à natura hominis, et à communi consuetudine prorsus abhorreat. Difficile propterea et permagnum suadere incoerenti, ut suo iudicio existimet, ita male affici, sibi melius esse, quam se esse ualere, et incolumitate frui posse. Verum quia hoc etiam remedio, libidinis morbo quoadmodum, immo sæpius consultum sumus, non ab re mihi uisum fuit huius etiam hoc loco meminisse: ut quamuis non optemus elusmodi molestias, saltem si in eas incidisse contigerit (ut sæpe fit) feramus æquo animo: et tanquam missas diuinis æqui bonique facturas: præsertim si quando citra culpam nobis euenerit ut assigamur: scientes plerumque nostrum non tam,

non tam, q̄ deliquērimus, pati, quàm potius ne delin-
quamus in posterum; & grauius postea puniamur.

De lasciuorum hominum consuetudine sus-
glenda: & si contingat quid interim sit
agendum. Cap. XXXIII.

Diligenter continentiaē studiosis, & in primis ca-
uendum est, ne quando turpibus, & lasciuis so-
dalitatis miscantur. Qui enim cum ingentis con-
sistantur eiusmodi, haud facile poterunt habere suae uis-
tae modum, & non simul turpiter labefactari libidinibus
fociorum. Nam quum corporis, tum animi contagia ex
alio in alium cito, facileq; transiunt. Scribit Graecus au-
ctor Phitarchus tantam uim habere asiduam cum alio
quo consuetudinem, ut plerunq; quis insciter, nō ante
mi solum, sed ex corporis uitia eorum, quibus cum diu-
tius uersatus fuerit, imitetur: & propterea, & Platonis glio-
bum, & Aristotelis balbutiem plerosq; ex eorum fami-
liaribus, & discipulis retulisse. Compertum est etiam qui
cum illis assidue degunt, eos affici solere eadem lip-
pitudine cum illis, Serpunt enim animi, pariterq; & cor-
poris contagia, ac inficere saepius sua uicinitate, & con-
suetudine proximos solent. Affricat (inquit Seneca) me-
rum suorum scabiem conuictor corruptus. Quo circa
non ab re factum est prouerbum. Qui iuxta claudum
ambulat, discit subclaudicare. Et pertritum illud, & uulo-
gare huic simile. Qui cum lupo uersatur, ululate condit-
scit. Praecipunt propterea medici, eos, qui uelint consu-
lere bonae ualitudini, inter hoīes succulētos, iuuenes, hila-
resq; et uegeto corpore p̄ditos oportere uersari: et fabri-
citātes, graciles, male affectos, pallētesq; uitare: aut si sal-
tē ipsorum cōuictu assiduo temperare. At qui uero q̄to
diligentius attendendum est, ut uitemus probrosos, atq;
impudicos homines, ne eorum nobis tali conuersatione

PP

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

- animi contagia æque atq; corporis accersimus, q̄ illa, quæ sunt animorum multo sanè occultius obrepunt, & longe facilius contrahuntur. Celebratur merito pulchrum illud, atq; præclarum dictum. Amicitiam aut pares inuenire, aut facere. Et illud frequens in ore omnium dauidicum carmen. Cum sancto sanctus eris: & cum uiro innocente innocens eris: & cum perverso perverseris. Ea quoq; conuuluit haud falso uulgi opinio: esse non posse non malum, qui assiduus cum malis habitat. Vnde solent adolescentes probabilem de se opinionem uulgo præbere, eorum se similes fore, cum quibus assidue conuersantur. Ideo
- 1. Cor. 5.** Apostolus: Ne commisceamini inquit fornicariis: Quæ nam (ut idem ipse ait) participatio iustitiæ cum iniquitate: aut quæ societas lucis ad tenebras: & quæ conuentio Christi ad Belial: Nulla quidem uis maior ad coniungendas amicitias, quam nature, ac studiorum similitudo. Nam sic se profecto res habet, ut conciliari turpium hominum amicitia, nisi turpi ratione non possit. Confortem enim, ac participem alienorum delictorum fieri necesse est, quicumq; fuerit ætæ coniunctionis uinculo cum libidinoso foedo, & delinquente copulatus. Vnde sæpe memoratus Apostolus. Subtrahite inquit, uos ab omni fratre ambulante inordinate. Et propterea fornicarium è medio iubet amoueri, ne fortè accidat, ut uel modicum fermenti totam massam corrumpat. Quicumq; ergo castitatis suæ rationem consistere desiderat, non sit sibi in potestremis curare, ut reiectis procul amicitis, conuictuq; lasciuorum, honestissimis uiris adhaereat: quibus & bonorum morum similitudine, & optimorum studiorum societate iungatur: & quibus cum frequenter de Deo, de literis de uirtute loquatur: & quos iure, & merito non modo imitetur, & amet: sed etiam uereatur, & colat. Nam per mixtum uiuere cum his, qui impudicitias amant, & Dei præcepta contemnunt, commori cum illis est potius, quam uiuere. Certum est enim q̄ sicut multa bona bonis affer
- Psal. 17.**
- 2. Tesal. 3.**

pudica, & honesta consuetudo bonorum: ita cōtra, multo
 ta mala, turpis & lasciuia conuersatio malorū. Scio quan-
 tum mihi semper profuerit tam in studiis, quàm in mor-
 ribus prope ab incunabilis ad hunc usque diem, Marci
 Hungari candida & incorrupta consuetudo, nec non
 Bartholomæi Caligari, & Aurelii Scapini, cum quibus
 me communis patria, communia studia par ætas, simili-
 tudo morum eadem professio, mutua officia, assiduitas
 conuersationis, & si quid deniq; in amicitia est potius,
 ita stricte copulauit: ut non uideatur reperiri posse uinctu-
 lum malus, quo iam arctius, aut copulatius præstringa-
 mur. Sed & alii multi in simili re maximo mihi adiuuen-
 to fuerunt, quibus me non beneuolentia tantum, sed &
 arctissimus diuini amoris nexus alligauit. Nihil ergo (ut
 ad rem redeam) conducere magis potest ad formandos
 mores, quàm consuetudo, & amicitia, bonorum. Cōpen-
 dio namq; celeriterq; perducimur imitatione, & æmula-
 tione sociorum, quo nos uel nunquam, uel serius nostrū
 perduxisset ingenium. Nam sicut gratum est ambulanti-
 bus per iter ignotum præuia aliorum sequi uestigia: sic &
 in uita ad adipiscendam bonorum morum disciplinam
 conducibile est alienis exemplis insistere: nam quem ad-
 modum uultus ad speculū, ita mores ad exemplar alie-
 næ uitæ in melius concinnantur. Verum quia æquæ uis-
 tiosum est, & omnibus sese credere, & nulli: delectus in
 ea re studiosissime est faciendus: atq; in cōparandis ami-
 citiis maxima cura, & diligentia semper habenda: ut op-
 time sciamus quem sectari, quem fugere debeamus: nā
 multis simulationis inuolucris (ut ait Cicero) & quasi
 uinculis quibusdam obtegitur unius cuiusq; natura. Et in
 sacris literis legitur, Præuam, & inscrutabile est cor homi-
 nis, & quis cognosceret illud? Nam frons, oculi, uultus sæ-
 pe mētiūtur, oratio uero sapiissime: ideo t̄pis Intervallo
 opus est ad ineundā arctius amicitā, et societate cū igno-
 tis: ut tādē apte qualis q̄s fit ex ipsa experientia cōsuetu-

Iere. 17.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Illis appareat quæ diutius dissimulari, aut latere nõ põt.
Quam ob rem in contrahenda eiusmodi familiaritate
ignotorum, differendum nobis erit iudicium, & superse-
dendum aliquantisper, iuxta Pythagoræ documentum:
qui uetabat inlici temere cuiquam dexteram: per quod
innuere uolebat, non esse inconsulto quemlibet concis-
liandum nobis amicum. Expediit siquidem egregium,
sanctumq; uirũ aliquem habere nobis è multis, qui nos
possit facere meliores: cuiq; expedite, ac nude patefa-
ciamus omnia nostri cordis arcana: cuiq; in uia uirtu-
tum, ducatum præstet: & quem nobis totius uitæ nos-
træ, & custodẽ, & censorẽ ponamus: ut tanq; eo intuẽte
uiuamus, & tanquam eo præsentẽ cuncta faciamus.

De amicabili correctione habenda aduersus
errantes, Cap. XXXIII.

Sed quoniam fieri põt, ut plerunq; in turpiores quos-
dam etiam necessario incidamus, & uitare eorũ con-
silia facile nequeamus: propterea ne quid ab eis in
eo congressu detrimenti patiamur, tunc inicienda sunt
illis à nobis monita salutaria, atq; pie, prudẽterq; suaden-
dam eis, ut resipiscant: atq; cum ipsis tam diu commo-
randam, quatenus conducere communi utriusq; saluti
uidebitur. De hoc Apostolus. Nolite inquit communi-
care operibus infructuosis tenebrarum: magis autem res-
piciuite. Attamen cauendum ne forte cum his in eam
familiaritatem amicitiaz descendamus, quæ consueuit si-
milis iungere, nisi forte contigerit, ut emendentur, atque
sic emendati, & sui dissimilis effectis, possint & ipsi me-
rito inter bonos, & honestos uiros haberi. Sunt multi
qui turpia quidem in seipsis multũ adhorreant, sed alios
rara turpitudinem nimis æquanimiter ferant, ad omnia
coniuentes, atq; dissimulantes. Timent enim si quospiã
reprehendant, molestiam illis afferre: atq; abalienare à se-
ipso, & uideri ex eo deinceps minus amici: uel et hypot-

Ephe. 4.

esse existimari: quasi dum eorum vitia castigant, aut se-
 ipsos iustificare, aut illos spernere uideantur. Foras mit-
 tendus est timor iste inanis, & uanus, neq; respiciendum
 quicquam ad nos, sed communi commodo consulens
 dum: quatenus possit salutis fraternæ ratio semper, &
 ubiq; constare. Quid quæso uetendum est, amicū am-
 eos arguere, quando, ut apud Ciceronē Cato dicit, m-
 to melius de hominibus mereantur, amici qui acerbi, q̄
 qui dulces habeantur. Illi enim semper uerum dicunt, hi
 nunquam: illi prodesse plerunq; possunt hi semper obs-
 esse. Quare nō debent boni, & ueri christiani in qui exer-
 citati sunt in operibus piis, tam improbe, tamq; imma-
 niter delinquere: ut sua opera amicū, & proximum in
 tanta necessitate destituant: quin potius reassumpto ani-
 mo, quibuscunq; auxilijs possunt amicis, ubiq; præsto
 esse, ne pereant. Argue inquit Apostolus, obsecra, incre-
 pa, in omni patientia, & doctrina. Optimum sane est, &
 summa laude dignissimum, damnare, et reprehendere.
 turpia, ac facere, et docere honesta: nam si te forte audie-
 rit (iuxta illud saluatoris nostri uerbum) lucratus eris fra-
 trem tuū: sin minus, nihil interim iacturæ passus es: oper-
 ram dedisti amico, & proinde bene meritus factus es de
 fratre, quicquid postmodum eueniat. Nemo autem una-
 quam desperet posse monendo proficere: confidat tan-
 tum in domino, qui est, qui operatur in nobis. Potens est
 Deus inquit Apostolus omnem gratiam abundare face-
 re in uobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam
 habentes, abundetis in omne opus bonū. Et alibi uiuus
 est sermo Dei, et efficax, & penetrabilior omni gladio
 incipiti, pertingens usq; ad diuisionem animæ & spiritus,
 compagum quoq; & medularum. Nihil est ergo ut uel
 searmini, omnia possibilis sunt credenti. Neque enim po-
 test non prodesse libera, clemens, atq; beniuola commo-
 nitio amicorum: dummodo sit magnanima, & sine con-
 tumelia: lenisq; potius quam seuera: atq; etiam mode-

2. Timo. 4

Matth. 18

2. Cor. 9.

Heb. 4.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

rata, breuis opportuna, ac seorsum, suo loco, & tempore
 praestita: & super omnia, ut sola ipsius causa, qui obiur-
 gatur, suscepta esse uideatur. Cauendum uero interim
 nequid iracunde, ueluti contra inimicum, ne quid impet-
 riose, tanquam in subditum, neue quid iniuriose, aut con-
 tumeliose, tanquam in improbum sacrilegumq; dica-
 mus. Atqui leniter admonendus est, ut amicus, dulciter
 corripendus, ut frater, clementer arguendus, ut suae culp-
 ae nescius: etq; commiserandum, ait uenia dignissimo.
 Etenim admonitio non loco exhibita, & obiurgatio fa-
 cta intempestiue, & absq; discretionem, est tanquam phar-
 macum non appositum, neq; ex ratione medicæ artis exhi-
 bitum, quod multo aptius est perturbare stomachum, &
 uexare ualitudinem, quam leuare languentem. Quam
 ob rem in corripiendis fratribus benigna adhortatio, &
 siua admonitio, ac leuis castigatio, adhibenda est: &
 asperitas increpationis, atq; exprobrationis, omnino sus-
 gienda. Nam quicumq; humiliter in fratre obiurgando
 sese summittit & sine elatione enim infirmo infirmatur,
 facile auditur ab eo, qui egrotum se sentit, & indignum
 curationis. Talis fuit curatio Samaritani illius euangelici,
 qui in uulneribus sauiatiuinum infudit & oleum, & cur-
 ram illius agit. Verum & hic in eiusmodi pio, sanctoq;
 negocio suscipiendo, nihil quicquam temere agendum
 est: sed prudenter cauendum, ne quum alium iuuare quis
 cupiat, ipse sese perdat. Saepe enim contingere solet, ut
 in comixtione diuersorum morum, ex alienis uitiis quidpiam
 in se uir bonus quicq; recipiat: quum frequentius solet eue-
 nire in eiusmodi conuersatione, ut malus efficiat ex bono,
 q; ex malo bonus. Costat. n. ex consuetudine bonorum, bo-
 num semper reddi meliorem: ex commercio uero ma-
 lorum, bonum efficiat plerumq; malum, & malum sem-
 per fieri nequiores. Quam ob rem quum per societate-
 tem, & communionem malorum, & boni contaminari
 facile possint, studiosissime attendendum est, si quando

Luce. 10.

forte contigerit, ut quis bonus eiusmodi societatis culpa deceptus corruat, ut statim separetur amicitia, si commode potest: sin minus sensim, pedetentimq; facienda dis-iunctio consuetudinis, ita ut amicitia, quas non probamus (iuxta Ciceronis consilium) diffutæ magis, quàm discissæ etiam uideantur: ne quando nō tam deponuisse amicitias, quàm inimicitias suscepisse credamur. Id autem recte fit, si à nobis in ea re nihil iracunde, nihil contumeliose, nihil temere, ac sine rationabili, ac honesta causa factum esse uideatur.

Non esse adeo fidendum solitudini: ut hominum consortia omnino fugiamus. Cap. XXXV.

ID etiam prædictis addam, q; sicut frequenti sodalitū turbæ raro, ita & solitudini non semper credendum est: nam utrobicq; periculum sæpe imminet, & propterea, neutri temere fidendum. Modus sane habendus est in utroq; quando utrinq; graue animæ discrimen in stare cognoscitur. Clamat sapiens quidā. Fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Et propterea Crates philosophus conspiciatus forte quempiam adolescentem ultro citroq; deambulantem, & solum, & tacitum nescio quid secum meditantem: interrogauit, quid illic solus ageret. Tunc adolescens. Mecum inquit loquor. At ille. Caue (inquit) ne cum homine malo loquaris. Est itaq; usque adeo parum fidendum nobis, ut ubicq; & semper timendum sit, ne quis nostrum seipsum, non solum conuersando, sed etiam male cogitādo perimat: quoniam mali comites, & infidi socii nobismetipsis sæpe sumus. Quare præ oculis, & in corde nobis semper habendus est Deus: & in eo fidendum & in eo sperandum: qui solus nos potest eripere à periculis, & constituere in tuto. Etenim quicumque in Deo tanquam in solido fundamento suam obfirmabit mentem, is profecto siue, domi, siue foris, seu in urbe siue in agro, sep

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

In frequentia, siue in solitudine, seu in foro, siue in templo, semper idem inuenietur: & sibi usquequaq; cōstans, & in eodem cōsilio, atq; proposito permanens. Et propterea nō arbitror ullo pacto solitudinis desiderium sic amplectendum, ut ex eo, quis uel amicitiae, uel charitatis iucundissima iura contemnat: & incurrat in eam asperitatem, & immanitatem agrestis uitae: ut omni humanitate deposita, contra hominis naturam exosus humanā societatem æque mortales cunctos fugiat: qualem fuisse Athenis Timonem quendam ferunt: qui suapte natura ita asper, insolens, inhumanus, & hostis sui ipsius in tota uita fuit, ut mortuo sibi, in sepulchro mādauerit hoc epitaphium insculpi suae tantae indicem feritatis.

Hic sum post uitam miseramq; inopemq; sepultus.

Nomen non quaeras, Dii lector te male perdant.

Habendi ergo sunt amici, sodales, duces, & comites: atque uersandum fideliter, & comiter, & amice cum omnibus: ac tantidem aliorum salus faciēda quā propria: quatenus alii nostri nos aliorum proficiamus adhortationibus, & exemplis. Sapienter Cicero, Solem inquit è mūdo tollere uidentur, qui amicitiam è uita tollunt: quae nihil à diis immortalibus melius habem' nihil iucundius, Bonorum ergo amicitias nobis cōparemus, & improborum consortia fugiamus, & erit utrinq; laus nobis à domino: & q̄ illis non temere coniungimur, & q̄ istos non iniuriose contemnimus: quorum alterum honestati, alterum prudentiae attribuitur.

Desistendum esse a colloquiis impudicis, & ab omni scurrilitate uerborū. Cap. XXXVI.

Colloquia insuper inhonesta, & turpia resecanda sunt, & ab obscenis, & indignis ore sacro uerbis prorsus abstinēdum. Haud quidem loqui decet, quod facere est criminofum: nam quae turpia facta sunt,

eadem non inhonesta dictu esse non possunt. Vulgare,
 & peruagatum est, quod dicit Apostolus: corrumpunt
 bonos mores cōfabulationes malæ. Et alibi Timotheū
 suum instruens sic monet. Profana autem, et inani loquela
 deuita: multum enim proficiunt ad impletatem: & ser-
 mo eorum, ut cancer serpit. Scite admodum, et uere: nā
 absque dubio profanus sermo de quacunque re fit ille,
 semper auditores instigat ad malum. Audiens enim hæ-
 reticum falsa dogmata blæterantem, in hæreticam pra-
 uitatem facile dilabitur: audiens impudicum impudica
 narrantem, mox et ipse ad lasciuiam concitatur. Contra
 uero sermo pudicus pudicum facit auditorem: et quum
 nos ipsi legimus scribimusue, aut loquimur de castitate,
 nosmetipsos, et auditores nostros reddimus pudicitia
 amatores. Porro nō tam facile potest morbosæ culusq;
 rei contagium inficere contactu suo, integra, et ualentia
 corpora: quàm im- pudica, et obscœna oratio, pudicos,
 et integros mores. Paulatim quidem sensimq; rerum
 pudor per impudica uerba discutitur: ac facile in affectū
 cordis transit petulans, atq; inhonesta locutio: qua profe-
 cto quicunq; assuescit, nec cum uoluerit quidem, post-
 modum poterit honeste loqui. Idcirco ita sapienter ad-
 monet sapiens dicens Indisciplinate loqui non assuescas
 os tuum. Et apostolus instruens Colossenses ait, Sermo
 uester semper in gratia sale sic conditus. Continendus
 ergo est sermo, ne nimia uerborum ubertate luxuriet: atq;
 que intra os ipsum præstrictis labiis, quasi oppositis ag-
 geribus compescendus: ne in rapidissimi torrentis mo-
 rem ripis egressus impetuose, libereq; uagetur. Quicū-
 que enim in uerecundos sermones proferunt, uel audiūt
 libenter continere se diu certe non possunt, quin inuale-
 scente consuetudine prolabantur uel Imprudentes quā-
 doq; in aliquam obscœnitatem uerborum. Quare ui-
 deat unusquisque quibus de rebus loquatur, si de seriis,
 adhibeat grauitatem, si de domesticis, lenitate: si quando

1. Cor. 15.

2. Tim. 2.

Colos. 4.
Eccle. 23.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

de locosis (quod perrarò fieri debet) iucunditatem: cum salibus uero semper non obscœnitatem aliquam, sed leporem, & urbanitatem commisceat. In his quoque studiòse cauendum, ne sermo quamuis urbanus uitium aliò quod secretum indicet moribus latere: quod contingere solet, quum quid obscœni à nobis, licet perridiculum fuerit, nimia hilaritate, nimio ue risu profertur. Etenim perinde quæsi sensu quodam (ut docet Cicero) effingit humanos mores dicentis oratio. Nam sicut ex uerbis, & sermone consequimur plerunq; ut probi, & casti, & bene morati esse uideamur: sic contra: quum quid minus honeste, aut pudice loquimur, ut lasciuì, improbiq; esse credamur. Est enim uetus adagiù, quòd intus habet dolium olere solitum. Quam ob rem annitendum est nobis, non solum ut honeste uisum, sed etiam ut eã orationem proferamus, quam nemo iure reprehèdat: & ex qua nemo possit merito suspicari turpitudinem aliquã, aut animi, aut corporis occultam delitescere in nobis. In mente sane quantumlibet munda oletum facit, & inquis nat sordida, ac temeraria scurrilitas, seu uox mollis, & turpis, & indecora pronuntiatio, quo circa tam oris sermo, quam uocis sonus ita formandus, ac moderandus est, ut nihil ex ore nostro deprehendi possit, quod dedecet. Is ergo modus adhibebitur in omni nostro sermone, ut sit semper in sensu grauitas, in uoce lenitas, in uerbis modestia. Extat namq; prouerbium. Quallis hominibus oratio, talis & uita: & ita uiuere ut quenque iuuat dicere. Proinde socratem philosophum summæ modestiæ uirum, quum esset aliquando à se quidpiam parum pudice necessario proferèdum, prius ab auditoribus petisse ueniam ferunt, ac postea coopertum pallio uultum, præ pudore, uoce admodum uerecunda dixisse, quæcunq; fuerant in ea re ex causæ necessitate dicenda: quæ quidem, & si à quo dicerentur manifeste constaret, non tamèn dici à Socrate uidebantur. Democritus & ipse phi-

Iſoſophus acutiſſimus orationem umbram eſſe dicebat
 actionis, ac tales fere euadere hoies ſolere, qualis quoti-
 dianus ſermo fuerit, quo utantur. Solet. n. hoc quiſq; lo-
 qui, q. p. amat, q. p. aſſidue cogitat, quo potiffimū delecta-
 tur: & p. p. terea, ita facile eſt deprehendere uniuſcuſq;
 animū ex ſermonet: quē admodū (ut aiunt) ex unguibus
 leonē. Itaq; ſi de carne eſt ſermo noſter, carnales appa-
 remus, ſi de mundo mundani: ſi de cœlo cœleſtes, ſi de
 ſpirituallibus ſpirituales: ſi de Chriſto chriſtiani: ſi de caſti-
 tate caſti: ſi de militia milites: ſi de mercibus mercatores:
 ſi deniq; de impudicitis impudici: nā iuxta p. p. tritū illud.
 Tractat fabrilla fabri. Nulla p. p. ſpecto tabella ſpeculove tē-
 clare, tāq; expreſſe figura corporis redditur: q̄ in ſermōe,
 & in oris ſono mētis imago, habitusq; relucet. Id q̄ dem-
 adeo uerū eſt, ut Socrates nuper memoratus adductū ad
 ſe eruditionis gratia adoleſcentē, decorum q̄dem aſpe-
 ctu, ſed diutius tacentē, ita alloqueretur. Vt te uideā ad-
 leſcens, tu quoq; aliquid loquere. Probē ſanē, q̄ ſi ſic ho-
 mo ſoleat uocis ſono, ut aera tinnitu cognofci. Vnde
 Perſianum illud. Pulſa dignoſcere cautus, quid ſolidum
 crepet. At quanto magis approbandum eſt illud domi-
 nicum, uerbum, quod dicit. Bonus homo de bono the-
 ſauro cordis ſui profert bonum: & malus homo de the-
 ſauro malo profert malum: quoniam ex abundantia cord-
 is os loquitur. Facilius quidē eſt reperiri, qui ſeria quam
 doq; & honeſta loquatur, & obſcœne agat: quā qui
 uerbis petulans, moribus ſit honeſtus.

Matth. 12

Urbanitas, et ſales quatenus interdū decere poſſint
 etiam uirum grauem. Cap. XXXVII.

Non tamen omnino improbauerim, ſi oportu-
 nas facetias, & honeſtos locos, uelut honeſtas,
 ſeriarumq; rerum condimenta, noſtris quan-
 doq; ſermōibus infundamus: modo (ut dixi) id raro fiat;
 & ita urbane, ut nec auctoritas ridiculis minuatur, nec

DE RATIONE COERGEN: LIBID.

pudor occulta scurrilitatis suspicione lædatur, sed quatenus habita hominum loci rei, & temporis. ratione nihil iocus de gravitate diminuat, atque haberi ex eo possit festivus, et comis, magis quam inuerecundus, et mordax. Quis est qui nesciat, quatenus conciliet sæpe bonis benivolentiam hominum comitas, hilaritasque sermo nis, atque facetiarum lepos ille, quo interdum tanquam sale honesta, et gravis respergitur, ac conditur oratio. Postremo habenda semper, et ubique ratio nobis est, ne quid videlicet causæ nostræ iocus, ac sales officiant, neque quæpiam lædat ullo modo, urbanitas distorti. Quod quidem consequi facile poterimus, si fuerit locus noster magis lepore, et salibus, quam aculeo, et maledicto facetus: et si id ita tractemus, ut nihil sine dignitate dicamus: ut benigni, et faciles, potius quam ioculares, et ridiculi uideamur possumus. Id quoque admonere fortassis non erit inutile, ut super mulierum forma, aut de moribus nunquam loquamur, siue disputemus, contententes: ista est forma, sior, quam illa: at illa contra magis faceta, magis laboriosa, aut illa, uel illa cōptior, aut ditior. Huiusmodi enim colloquia reddunt nos sine dubio suspectos impuditiæ. Nec ab re suggerunt enim concupiscendi, et fornicandi materiam huiusmodi observationes: & occasionem sæpe, atque fomenta libidinis subministrant. Præstabis vero recte hæc omnia, et facile, si hoc unum tibi præceptum nunquam exciderit: ut quicquid dicturus es, prius ratione inita tecum deliberes, quid sit dicendum: et ubi deliberas ueris, tunc demum affari incipias: hoc enim faciens nunquam errabis. Sed id quoque sciendum est, quod sicut quum loquimur manifestum, et morum, et uitæ nostræ testimonium perhibemus: ita quoque dum scribimus, chirographum damus: quo circa nihil sane minus cauendum nobis est, immo magis aduertendum, in scribendo, quam in loquendo, ne quod putidius, aut temere in uulgus effundamus, quoniam ea quæ scribimus diutius permanent;

nec sicut dictum, ita quoque negari scriptum potest: nec
 nullo colore, uel arte mutari: scriptio ipsa ueritati testi-
 monium perhibente. Quam ob rem quæ de colloquiis
 et uerbis diximus, idem obseruandum est etiam in om-
 nibus scriptis nostris, ut iuxta, et pudice loquamur sem-
 per, et scribamus semper honeste.

Non esse patefaciēdas aures obscœnis uerbis, nec
 lasciuis concentibus. Cap. XXXVIII.

AT qui certe non tantum moderari uerba, et cala-
 mum, sed etiã obturare aures scurrilibus, et obs-
 cœnis sermonibus nos oportet. Auditio namq;
 aurium menti, et cogitationi potissimùm seruit: eiq; ue-
 lut agro præparato semen frugis multiplicis subminis-
 trat: ex quo pro seminis qualitate postea uel bonæ, uel
 malæ fruges exuberent. Qualis namq; sermo in aure
 concipitur, talis etiam cogitatio in mente generat-
 tur. Claudendæ itaque aures obscœnis, ne quid in
 eas foedi possit intrare, quod animo noceat: quod ue-
 nequeat inde excuti facile. Nam quemadmodum qui
 audierit Chorum, et organa, licet mox sonus abeat, se-
 cum fert deinceps in animo modulationē, et absens adhuc
 eam admiratur, et optat. Sic et obscœnus sermo ma-
 gis quàm pudicus, semel auribus admissus, hæret tena-
 cius, quàm ut possis obscœnæ rei memoriam, quam se-
 mel hausisti, etiam quum uelis, animo eiicere. Auditus
 quidem flexuosum iter habet, et ideo quod semel admi-
 serit, non facile emittit. Quam ob rem ut ab ore, ita et ab
 auribus continentium procul arcenda est, obscœna, et
 impudica oratio, nec non inanes, mollesq; , et amatoriz
 cantilenæ, quæ uulgo passimq; conciauntur, plenz uae-
 nitate, et impudicitiis, floralia ludicra, et bacchanalia so-
 nantes. Plato sapientissimus philosophus has uoces im-
 pudicas, et hoc modulationis genus, quod sola uocum

DE RATIONE GOERCEN. LIBID.

circunflexione, atq; contentione, & remissione consistit, uelut pudicitia pestem, ac uerecundia uenenum procul à republica sua, quam constituerat, censuit omnino ablegandum: dicens nihil tam facile animos teneros, ac molles influere, quam huiuscemodi concentus tiani, & uoces sic inaniter, & modulate canentes: quarum dictum potest, quanta sit uis in utranq; partem. Vt enim incitant languentes, ita etiam quum uelis, languescere faciunt excitatos: & modo remittunt, modo contrahunt animos, pro uarietate concentuum, & modorum. Siquidem & indoctos homines, quemadmodum per sepe tanta diuinarum laudum inuitantur ad diuinum amorem, & ad coelestia contēplanda: ita lasciuu iuuenes tibiis, sifibusq; acriter excitantur ad amorem libidinis, ad carnalem concupiscentiam. Quare ut cantus solidus, spiritualis, ac uerbis in diuinis laudibus est habendus: ita contra infractioeces, mollesq; sifium, tibiaturumq; concentus procul reuolendi: ab his potissimum, qui castitatem colunt: ne forte mutari ipsos contingat flexionibus lasciuorum modorum, atq; corruptos ad mollicie à pristina seueritate descere. Id tanti referre Platoni illi magno uisum est ut diceret, cantibus musicorum mutatis, mutari etiam ciuitatum status. Nihil est enim tam infixum humanis mentibus, quàm numerorum, uocumq; modulatio, ea nanq; (ut dixi) exasperamur, lenimurq;: & ad hilaritatem, tristitiamq; pariter excitamur. Celebratur à grecis in ea re Timothei musici præstantissimi factum: cui tanta fuit eius artis excellentia, ut si quando dulciorem, aut suauiore harmoniam emitteret, animum quamuis iratum ad mansuetudinem, & lenitatem flecteret: si uero cōtra, acerbius, aut austerius pulsaret, animum quamuis tranquillum ad indignationem, & iracundiam concitaret: & propterea fertur is, quum aliquando phrigios modos tibiis æderet, compulisse Alexandrum surgere à cœna, & arma clamare, & arma rapere, & rursus sono mutato, hunc

eundem mitem, & placidum repetere mensam, & ar-
 mis depositis, rursus coepto residere conuiuio. Di-
 citur & Pythagoras in ebrios aliquando incidisse, qui
 in conuiuio luxurioso furebant, statimq; iussisse tibi-
 cinem mutare sonum, ac Dorion canere: quo facto sta-
 tim ea harmonia audita, ferunt illos ad pristinam men-
 tem fuisse restitutos, electisq; de capite coronis, tanquam
 bene sobrios epulis accubuisse prioribus. Mira hæc quid-
 dem, atq; stupenda, si uera fuerint. Quantum uero ad
 uersus atræ bilis amaritudinem dulcedo cantus, lyraeq;
 ualeant, nemo ignorat: nec fere est quisquam, qui idem
 in seipso non sit frequenter expertus. Quam ob rem
 musicam illam sobriam, & sanctam, nequaquam reii-
 ciendam esse censemus: quando Dauid sacrum uas
 tem constat lyra domini laudes decantasse, & ante ar-
 cam Dei cithara præcuisse, & Saulem regem psalterio
 ab insania liberasse. Sed illam tantum musicam rele-
 gandam à sacris ducibus, qua nunc uulgo utitur la-
 sciua iuuentus, quæ nil nisi obscœnum sanat, atque
 etiam qua nunc in templis, inter sacra male abutuntur
 tur plerique (ut diximus superius) utpote quæ nullam
 exprimens sententiam, ita uocibus, ac perfractis mo-
 dulationibus confunditur, & uibratis numeris concise
 perfringitur, ut nihil prorsus rei percipiatur, præter so-
 nitum tinnulum, & inanem concentum, ad philome-
 næ, hirundinisue, atque uolucrum cæterorum simili-
 tudinem. Eiusmodi plane catus quanto magis dele-
 ctant, ac demulcent aures plurimorum, tanto minus
 diuinis laudibus, templisq; conueniunt. Nam ut
 legitur in sanctorum patrum decretis. Qui populum
 uocibus delectat, Deum stimulat, ac irritat impiissime.

1. Reg. 6.

1. Reg. 16

Auertendos esse oculos à tabulis, & insignis
 impudicis, & ab animalium brutorum
 concubitu. Cap. XXXIX.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Verum sicut non expedit sis, qui continentia amat, audire lasciuos sermones, nec molles, et effoematos concentus, ita pari ratione, nefas est inspicere signa, & imagines impudicas: quae et si tacent, reficiunt tamen eo conspectu, nescio quomodo tacite, desiderium libidinis: et cogunt turpitudinis illius reminisci: quam illis forte tabellis expriment, et sculptura, uel coelatura, uel coloribus imitantur: ex quo mens facile decidit in aestuantis, ac feruescentis concupiscentiae camini. Quam ob rem male à patrisq; id genus tabularum, atque signorum disponitur causa ornatus in aedibus, ubi sicut per belle delectat oculos, atq; exornat parietes, ita putide contaminat mentem, et allicit animum ad peccandum. Haud obscura fama de adolescente illo, qui in statu tua Gnidae Venereis, notam suę reliquit turpitudinis, in aeni illius marmoris specie illectus ad uerum concubitum perpetrandum. Hinc et apud comicum poetam, flagitiosus adolescens ex tabella picta patrocinium adhibuit nequitię, atque negotio stuprandę, uirginis, quod ornabat: ostentans ibidem adamatę puellę, Danaem aureo imbree deceptam, et locus insidiantis lasciuiam. Ad hunc usum scribit Suetonius Tranquillus Tiberium Cæsarem hominẽ libidinosisimum tabellis, et sigillis lasciuissimarum picturarum multifariam dispositis exornasse cubacula, ubi lasciuus, et libidinibus intemperater uacaret. Blanda profecto res est pictura, attrahitq; facillime animum ad ea, quę impudenter pictor affinxit: et turpitudine sepe per eam imaginem, uti per sermonem sese recipit sensim in cogitationem: nec inde recedit donec extorserit foedę concupiscentię, et turpis cogitationis assensum. Et propterea Aristoteles hanc picturarum licentiam sic infensam moribus putauit, ut quum de moribus præcepta traderet, admonuerit magistratus, ut ædibus super hoc legibus cauerint, ne quid imaginum esset in ciuitate, quod ingerat oculis spectandũ argumentũ aliquod obscœnus:

obscenū: culus aspectu mens refrigerata turpitudinis memoria fœdaretur. Et plato in libris suis de R. P. Num (inquit) poetas solum monere debemus, & cogere, ut bonorum morum exempla suis carminibus præbeant, alioqui apud nos carmen non componatur tan non ceteris quoq; opificibus uetandum est: ne quid puerse, libidine, lasciuie, illiberaliter, turpiter, uel in imaginibus statuisq; animalium, uel in ædificiis, aut in quouis alio opere faciant: ne nostri homines dum in exemplis uersantur uiciosis, quasi per herbas noxias uagantes, & ex tanta copia metentes aliquid, paulatim, ad id animum adhibeant, & malum usque ad summum imprudentes hauriant. Hæc Plato prudentissime. Obseruatum etiam Romæ fuisse quondam legimus, in sacris Bonæ deæ (de qua etiam supra diximus) ut amouerentur cunctæ imagines masculorum: ne scilicet inter sacrificandum eo motu mens muliebris aliquo turpi desiderio quateretur, quod purum earum uirginum, & animi, & corporis candorem macularet. Quam ob rem non deberet pictoriibus, atq; impressoribus librorum, in pingendis, atq; effingendis fabulis tantum licere, ut subiciant absq; ulla modestia, & pudore, spectantium oculis fœda, & turpia, quæ leguntur. Quo circa iuste, et consulte facerent principes, ac magistratus ciuitatum, quorum interest, si non tam ex Aristotelis consilio, quàm ex officio christianæ pietatis, cauerent maximis pœnis ne deinceps id ullo pacto fiat: quando turpissimum sane per se est: & pudori, & christianis moribus maxime aduersum. Cauendum præterea uel maxime, ne ad quorum uis brutorum animalium, etiam domesticorum, respiciamus concubitum. Excitantur enim eiusmodi inspectione fœditatis, fœdissima desideria: mensq; inde admonita, quasi ex archetypo libidinis, fœda ueneris uoluptate turpissime stillatur. Et ob id ferunt Clitomacum pancratiastem studiosissimum castitatis à coeuntibus caribus, ubi cumq; fuisset, multa cura

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Psal. 118. **Retecundia** recedere uel saltem auertere sese solitum.
Honestas sane pudor, & imitandus ab omnibus, ne dū
 in canibus, & in suis, & equis: quod uehementer fue-
 glendum est, sed & in ehortalibus, & domesticis auis-
 bus: sicut admonet nos propheta dicens. Auerte oculos
 tuos, ne uideant uanitates.

De locis declinandis ubi turpia spectantur, aut
 molliter uiuitur. Cap. XL.

Addam his etiam, ut omnem locum fugiamus,
 ubi uel turpia spectantur, uel molliter uiuitur. Si-
 cut enim sunt quædam loca morbifera, et graua,
 quæ homines quantumuis bonæ ualitudinis infestant, et
 inualidos ab ægritudine conualescere nunquam sinunt,
 sic, & accidere moribus solent, sunt enim quædam loca
 ita contagiosa, & aduersa curationibus animorum, ut ho-
 mines nunquam neque recte agere, neque à malis resipiscere
 permittant: ita quæ non officere minus lasciuus locus mo-
 ribus soleat: quàm incolumitati, & bonæ ualitudini, gra-
 uis, & pestilens regio. Neque enim pauciora sunt, neque
 minora contagia animorum, quàm corporum: immo sine
 controuersia multo sanè plura esse putantur, & grauiora,
 Altius siquidem penetrant hæc ipsas mentis medullas,
 serpuntque per omnes sensus latius: & ideo maiori cona-
 tu, & acriori studio fugienda. Quod quæ uerum sit, Plato
 ille diuinus nobis suæmet uitæ periculo monstrauit. Is
 enim quum diuitiis, honoribus, sceleribusque polleret: ex quo
 posset (si sibi libitum fuisset) intra moenia clarissimæ ur-
 bis græciæ uoluptuose, pariterque & gloriose uiuere, ele-
 git tamen sibi Achademiam uillam procul ab Athenarum
 moenibus, in regione non solum deserta, & inuisa, uerum
 etiam pestilente: ut cura uidelicet ualitudinis, atque fre-
 quenta morborum insultus libidinis frangeret, & liberius
 alio, uacaret, & philosophiæ præceptis intenderet: usque adeo

grauiores animi morbos habendos putabat esse, q̄ cor-
 poris. Effoeminatos nāq; & molles nos locorū deliciae
 reddunt: & ad corrupendū mentis uigorem plurimū
 ualet amœna, & foelix regio. Idcirco Seneca q̄q̄ in eo
 Platone dissentiat, dānando pest. lentē locū, tñ ei in fugiē-
 da amœnitate regionis ualde assensus est. Ait. n. Si cō-
 nentiae studes, habita nō amœne, sed salubriter. Idcirco.
 M. Tullius in Verrē, cuius incōtinentiā acriter accusabat
 ut p̄babilius esset q̄ diceret, & sibi facilius crederetur,
 paulū digressus à causa, Siciliae amœnitatē impense lau-
 dat, quo uerissimile fieret, ibi verrē libidinose icōtinēterq;
 uixisse, ubi loci deliciae libidinofum aliog per se hoīem
 magis magisq; accēderēt. Propter huiusmodi delicias,
 atq; nimias amœnitates, infamis admodū fuit Ægyptia
 Canopus: ac similiter molle Tarētū, Baiaq; fontes, Miles-
 sioq; Sybaritarūq; luxus. Adde & cāpaniaē fomēta, quae
 Hānibalē ducē alioqui inuictū, suis delictis p̄ffigarūt. Cō-
 tra uero spartana ciuitas seuera semp, & frugi habita est:
 quippe q̄ lycurgi legibus parēs à cōtēplanda Asia, ciuū
 suorū q̄ diutius potuit, retraxit oculos: ne ciues sui capti
 illius regionis illecebris, et frequētoribus spectaculis de-
 liti, ad delictius uitae genus, cōtra morē patriū liberen-
 tur. Arbitrabātur. n. uiri illi prudētes leuius uoluptatū acu-
 leis stimulari, q̄ semp abfuerūt à cōspectu uoluptatū, q̄ q̄
 illecebrofis spectaculis interfuerint aliqñ. Scitū est puero
 biū quicūq; in sole diutius cōmoraē, colorē ducere à so-
 le: & q̄ aliquādiu in unguetaria taberna sederit, odorem
 loci secū ferre. Pari sane mō qui residet inter lasciuas, in-
 de recedens, aliqd lasciuī secū semp abducatur, necesse est.
 Vix. n. credi pōt, qualla, q̄taq; ab eiusmodi lasciuiaq; spe-
 ctaculis uitia cōtrahātur, & q̄ morū pueruitates, et ma-
 lorū fomēta ab histrionicis gestibus, & comœdiaq; argu-
 mētis sumātur. Quo circa Masilia ciuitas in sinu Galliae
 transalpināe olim clarissima, & Spartanāe seueritatis aemu-
 la, nullum unq; aditū in scenā mimis dedit, & maiori ex

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

parte comediarum actus, stuprorum contineant argumenta: exploratum satis habens, ex tali consuetudine spectandi, licentiam quoque ad imitandum dari. Quid est enim tam nefarium, quod suaderi non possit dum libenter spectatur. Mouent quidem spectacula sensus, demulcent affectus, attrident cupiditatibus, expugnant rationem, extorqueunt consensum, & perdunt denique cuiusvis boni pectoris conscientiam. Cuiuscunque ergo, continentiae, & castitatis cura est, procul esse à spectaculis, & theatris, & comedis, & eiusmodi uanitatibus omnino conuenit: & uiuere, atque habitare seuerè: attamen, mea quidem sententia, salubriter, ut uult Seneca, magis quam pestilenter, ut facit Plato. Par siquidem mihi ex utroque extremo, animae detrimētum contingere posse uidetur, uel si quis ob nimiam alacritatem ualitudinis bonae exultans in foedas libidines proruat, uel si extrema debilitate confectus dolore torpeat, & anima desidia consumetur.

De choreis, & impudicis saltationibus sciendi. Cap. XLI.

CHoreis autem, ac saltationibus, interesse neque clericos, neque coelibes decere nemo (ut arbitror) est qui nesciat: quanquam dum per ætatem, tēpusque liceat, ad hilarescendas nuptias saecularibus hominibus interdum permitti licite uideatur. Quid est enim quod eiusmodi saltationes decere uiros graues, & castos possit quum nihil tam incitet, instigetque animum ad libidinem, quam ea ostentare incōditis, & impudicis motibus, quae uel natura, uel disciplina, pudoris causa, & honestatis ratione cōtexerat? Cicero in oratione pro murena. Nemo (inquit) sobrius saltat, nisi forte insaniat. Ideo Plato imitatus aliquando à Dionysio ut post epulas indutus purpura secum pro conuiuantium hilaritate saltaret, renuit, dicens, non conuenire philosopho muliebria. Quo uero circa Philippum macedonum regem uinum alioque uiues

ant, et grauem, quum semel bene potus cum alijs tenuis
 lenis sodalibus per medium exercitum choreas hilariter
 iucundeq; duceret. Demades Atheniensis orator ita
 modeste, ac prudenter inerepuisse fertur. O rex quid agis?
 Fortuna tibi imposuit, Agamemnonis honestissimam
 personam, tu tibi ipsi induxisti personam Therisæ vilis-
 simam. Agnouit rex errorem suum & destitit palam salu-
 tare cum cæteris. Eiusmodi autem saluationem à Corin-
 thianis Cretensum populis primum adiuuentam au-
 ctor est Plutarchus: quod hominum genus insanum, atq;
 maleficum omnibus sæculis semper est habitum.
 Quis nam quæso aut pudor, aut uerecundia potest esse
 locus, ubi tacite per simulationem; motione, uoce, nutu,
 publicè palamq; docemur obscœna, & foedisima dis-
 citu? Iam illud perspicuum sane est omnium malorum,
 atque impudicitiarum in uniuersum orbem, facultatem
 ex hisce suppeditari, atq; subministrari spectaculis. Quo
 nam quæso modestia potest esse homini, qui cachinnis,
 & scurrilitatibus, & saltibus, sine uerecundia, aut modo pu-
 blicè debacchetur? Quis ue poterit mente procul esse à
 turpitudine, cui tanta species turpitudinis, & tot illæ ebræ
 uoluptatum, & tam expressa imago libidinis, ita mollites
 obuersantur, oculis, occurrantq; animo, & sensibus illa
 buntur? Etenim si in templo Dei, quo orationis gratia e-
 uenitur, inueniantur plerumq; qui foeminarum aspectibus
 ferantur: atq; si enim sæpe periclitemur incauti, ubi
 Dei præceptum nos congregat: quid fiet quæso ibi, un-
 de Dei præcepta nos amouent? Et si infestamur ubi sa-
 cris mysteriis, adhortationibus, preceationibus, atq; præ-
 sidis sacramentorum munimur: quomodo tuti stabimus,
 ubi diabolicis undiq; dotis, & tentationibus oppugna-
 mur? Procul ergo à nobis, si sapimus, omnium earum
 rerum facies: quam profecto nec conspicerere sine pericu-
 lo, nec cogitare sine damno, nec concupiscere sine peccato,
 nec parare, sine graui nota, & maximo scelere un-

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

temus. Quid nam quæso refert curiosus quæ quæ spectari, quod & uidere turpe est, & agere nefariū. Si quis dem aut facere, aut concupiscere necesse est, quicquid desestamur spectare: quod est sane in ea re utrunq; uitiosum: & propterea pari ratione: & consilio utrūq; fugiendum. Accedit, q̄ si ullo unquam tempore hæc spectacula fuerint rationabiliter interdita, hac præsertim tempestate magis magisque sunt habenda merito profana, & uetita: quando in his, ut in rebus aliis, ab antiquorum moribus, atq; modestia omnis disciplina recte uiuendi nunc in nostris iuuenibus longe desciuerit. Annis quidem superioribus in eiusmodi choreis motus erat grauis, modestus, pudore plenus, atq; etiam (si sic licet dicere) præstitis pudicus. At his saltationibus, quas nunc exercet iuuentus, nihil sane impudentius cōspici potest. Non enim tunc choreæ nexis manibus, sed lineo panno, quasi restiungebantur: atq; eis numeris, eaq; modestia ducebantur, ut non saltare magis, quàm incedere ad numeros, tam uires, quàm foeminae uiderentur. Nunc uero hæc tam molles, & effœminata scurrillisq; saltatio, qd̄ possit habere deceri, aut honestæ hilaritatis, non uideo: quum hoc æuo mutata omni ueteri ratione saltandi, tanta capitis, brachiorum, pedum, laterumq; agitatione rem agant, tantaq; uibratione omnium membrorum, ac tam lasciuo deniq; motu cōsaltit̄, ut uix crediderim fuisse olim apud Romanos à prostitutis meretricibus floralia ludia cra turpius agitata. Quo circa tale genus saltationis atq; obscœnum, atq; peruersum, & ab honestate christiana tam alienum, ne laicis quidem existimo quouis tempore; ne dum clericis licere posse. Non enim choreæ esse uidentur: sed mera bacchanalia: atque ueta gymnasia, et umbratiles exercitationes libidinum: ubi meretriciae illecebræ, & omnia denique fiant, quæ nequiter aduenerem spectatores, alliciant. Sed hætenus de choreis, & de foedis huius nostræ tempestatis saltationibus

De loco declinando, ubi quis libidinosè quan-

doq; uixerit, & de memoria uoluptatù

fugienda.

Cap. XLII.

Locum etiam mutare, ubi quis antea libidinosè
 quiequã ægerit, haud parum conducere poterit,
 ad delendam prorsus memoriam uoluptatù,
 & ad persistendum firmiter in proposito castitatis. Nam
 ubi talis locus se nobis offert, commouet statim ani-
 mum, & suffricat recordationem, ac desiderium eor-
 um, quæ quis ibidem uel conspexerit, uel aliquan-
 do uoluptuose commiserit. Atq; ex ea; rerum facie
 rursum ante oculos mentis posita, cogitur omnino uel
 præterita concupiscere, uel saltem cum aliqua deles-
 tatione illius prægustare, quandoq; turpitudinis semio-
 nisci: quando facillime soleant ulcera male curati amor-
 is recrudescere. Nam ut in corpore, sic & in animo
 & si uulnus sanatum sit, aliqua tamen semper cicatrix ma-
 net: quæ postea ex improvida refectione facile ruro-
 pitur. Quo circa sicut formidabilior ex eo est: om-
 nis offensio, ne recens ulcus grauius integretur: ita
 maxime cauendum est, ne male curatus animus ruro-
 sum recidat in errorem. Neque enim fragile obli-
 uisci potest uoluptatis, quicumque illecebras ueneris,
 atque auctoramentum lasciuæ rei quoquomodo ali-
 quando gustauerit. Canis (ut est in ueteri pro-
 uerbio) qui semel corium roserit, ægre inde exterritur.
 Propterea Themistocles (ut Cicero memorat) Simon-
 nidæ artem memoriæ pollicenti, respondit, male se obli-
 uisci discere, quàm reminisci: nam meminî (inquit)
 etiam, quæ nolo: & obliuisci non possum, quæ uolo.

Q. Q. III

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Quicumq; ergo uult deponere memoriam uoluptatis obsecenae, & delere eam penitus animo: is protinus & oculis, & auribus amoueat ab his, quae reficere utuncq; ualeat foeda desideria uoluptati. Minime quidē est tutū, fugientem de carcere, iuxta, uel circa fores carceris ambulare. Ideo nequaquam lapsis cōcesserim, ut frequenter assuescant orare pro his, quibus cum fuerint turpiter aliquando uersati: sed neq; pro formosis etiam foeminis, quantum repetita memoria ita delectet, ut suspiciōe nobis rationis tacitū ardoris iniiciat. In magno sane positus est discrimine recidendi, qui quis à diuturno morbo reuēns cōualuit: & propterea nihil ab eo quicquam temere refaciendū, ne rursus in perniciem, & pristinū exitiū ruat: nam uaselinarius, & non dum bene confirmatus, & debilis, facile, et tactu quouis leui impulsus cadit. Non intelligis (ait Comicus), quum ex alto puteo sursum ad summum ascenderis, maximum instare periculum, inde etiam ab summo, ne rursus cadas? Hæc res in summo plane puteo geritur: nisi cordate & sapienter te habeas, facile rues, unde nuper ascenderas. Quare remouenda est omnis occasio, & ad delendam omnem memoriam uoluptatis locus etiam mutandus: nam & ægrotus, qui ex longa infirmitate reuoualescere non potest, sæpe loci commutatione sanatur.

De balneis, deq; odoribus, ac superfluis manicis non utendis. Cap. XLIII.

Balneorum quoque fomenta pudicis hominibus nequaquam diligenda sunt: nisi uelint eiusmodi lauacris (ut sæpe fit) inquinari potius, quam lauari. Vnde Seneca homo constans, & seuerus, posteriori die quam Baias attigerat, se inde recessisse uel potius au fugisse cōmemorat: ne delicatissimi loci illius balneis, delictisq; multiplicibus emollesceret, atq; domū inueniret.

Titus ex stoico epicureus rediret. Dicit, n. locum illum ob
 id maxime declinandum esse, quod quum habeat quasdam
 naturales dotes, eum sibi celebrandum luxuriam sumptu
 rit. Erant sibi quidem celebratissima balnea, mollissimaq;
 deliciae, quae animum quantumuis uirilem effoeminare
 suis illis fomentis possent. Qualla in sinibus Galliae pro
 pe Thuregum uidisse Poggius se memorat omnium
 fasciulatum refertissima, Balanis, seu Puteolanis balneis
 in omni deliciarum genere omnino praeferenda. Unguentis
 torum similiter fragrantiam, & thymiamata, amomum,
 moseu, ladanum, & eiusmodi odores, ac pulueres pygo
 mentarios (excepto pestilentiae tempore) non nisi lasciu
 nis, ac dissolutis moribus conuenire, quis, nisi lasciuus, &
 dissolutus neget? Sunt haec quidem effoeminatorum, ac
 parum pudice uiuentium signa, & indicia manifesta. Ita
 circo Zeno stoicus celeberrimus cuidam adulescenti un
 guentis delibato, mulierem, ait, mihi oles. Nolim tamen
 me hic propterea existimari indiscrete damnasse uniuersos
 suaue olentes odores: quum (ut dicunt medici) & ad
 opprimendam atram bilem, & ad recreandum spiritum,
 psuitamq; tollendam, conducere, quandoq; non medio
 criter soleant. Eiusmodi autem sunt uerni flores, folia,
 seu cortices citri, siue arancei, cydonia, odoraq; poma res
 liqua, & omnes suaue olentes fructus (prout natura cui
 usq; fert) naribus grati, & pectori, & stomacho salubres.
 Sed superuacaneum esse puto de his curiosius quicquam
 praecipere, quum in promptu sit omnibus, in ea re quid
 quantumq; deceat. Quid quod haec suaue olentia, & odo
 res eiusmodi multis sunt odiosa, ac etiam noxiae Propte
 rea legitur de Vespasiano Caesare quod, quum quidam ado
 lescens pro impetrato munere praefecturae ei gratias
 agere uellet offensus, quia unguento fragrabat, contemp
 sit, & reiecit a se, & illum praefecturae honore priuauit
 dicens, male eum sibi allium obuoluisse, quam exoticum
 unguentum, Quod autem de odoribus dictum est, idem

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

quoq; de affectatis corporalibus munditiis dicendum videtur. Quis enim potest uehementer & plus æquo corporis munditiis delectatus seruare uirilem continentiam: aut in his rigorem constantis animi retinere? Nimis profecto delitiæ malas generant concupiscentias, totūq; uigorem mentis dissoluunt: quo circa repudiandæ sunt oīno, & animus melioribus studiis applicandus. Quod autem ad eiusmodi munditiæ curam attinet, is nobis in summa modus est adhibendus: ut neq; nimis exquisita sit atq; odiosa: neq; rursus nimis neglecta, & ad squalorem usq; reiecta: uerum digna uiro: & que tm fugiat ægrestes, atq; inhumanas sordes. Par. n. ferme uilium est, & faciles odisse munditias, & uliro præter naturam, atq; illiberaliter, squalorem, & sordes appetere.

De uestimentorum mollitiæ contentenda. Cap. XLIII.

Sed sicut alere, ac fouere delicate, & molliter corpus non decet pudicum hominē: ita pari rōne, nec mollius uestiri: qm̄ iuxta saluatoris nostri dictū, qui mollioribus uestiuntur in domibus regum sunt. Sol. t. n. delitiæ, & superfluis luxu uestium ibi intemperantius abundare, ubi mollius, q̄ par est, uluitur: arguit. n. hominem lasciuia, lasciuus habitus, & delitiosus ornatus. Et. n. sicut tantum cibi capiendum est, q̄tum ad tollendam esuriem sit satis: & tantum uini, quantum ad sedandam sitim sufficiat: ita eis duntaxat uestibus utendum, quibus & obtegi corpus honeste, et arceri uiliter possit frigus: & quas, aut anni tempus, aut mos patrius, aut ordinis, aut officii dignitas ipsa requirit: non autem quas lasciuia iuuenū indulgentia quotidie nouas, & inusitatas petulanter excogitat. Nimito enim ac delicato cultu corporis emollescit uigor mentis: & pudor, pudicitiaq; luxuria uestiendi disc

Foratur. Nasonis carmen hic loco precepti nobis habendum est. Ait enim.

Sint procul à nobis, iuvenes ut foemina compti.

Fine coli modico forma uirilis amat.

Sed & Cicero, à forma (inquit) uirili remoueatur omnis uiro non dignus ornatus. Quam ob rem, Demostheni quod uestitu, cæteroque cultu corporis, & nitido, & uenusto nimium delectari uideretur, ab æmulis, atque aduersariis suis summo probro, quicquid datum fuisse perhibetur: neque turpibus, indignisque in eum uerbis temperatum: quando quidem ob id & parum uir, & polluto ore diceretur. Comas, et uestes superuacue curate, Diogenes dicebat, esse, uel infelicium, uel impobrorum. Nam quid de talibus suspicari aliud possumus: quam aut inamter eos affligi superfluis curis, aut turpiter totis insidulari alienistut eo lenocinto ad sui amorem foeminas excitent. Contra quos, D. Hieronymus ad Eustochium scribens ait. Sunt (inquit) aliqui de ordine nostro homines, qui ideo presbyteratum, aut diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius uideant: omnis cura his, de uestibus si bene oleant, si per laxa pelle non folleat: crines calamistris uestigio rotant: digiti anulis radiant: tales quum uideris, sponso exstimato, non clericos. Qualis autem esse deceat uestimentorum ornatus idem ipse doctor ostendit his uerbis. Nec affluentes (inquit) fordes, nec exquisitæ delitiæ laudem pariunt. Et rursus ad Nepotianum scribens: ornatum, & fordes pari modo precipite esse fugiendas: quod alterum delitias, alteram oboleat gloriam. Non splendeat ergo toga pudici hominis, sed nec sordeat: quando utrunque pari ratione uitiosum, atque damnabile iudicetur: quod in his rebus non tam rerum usus, quam affectus in culpa est. Quicumque sane contemptis his quibus cum uiuit, lautiora, aut sordidiora præ aliis indumenta perquirat, aut is intemperans animi, aut superstitiosus habeatur necesse est.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Sicut enim res delicatas, & nouas affectare luxuria est, ita usitatas, & non magno negotio parabiles repudiare, desidia. Modus ergo tenendus est: & uita nostra temperanda inter bonos mores, & publicos: quatenus cultus corporis non uideatur accusatus, ut ad ostentationem niteat: sed accomodatus pro dignitate, ut uirum probum deceat. Hæc autem disciplina, ratioq; uestitus, quæ de uiris traditur, eadem quoq; à uirginibus, & honestis mulieribus tenenda est, quæ quidem nunquam speciosius ornantur, quàm quum sub pudico, & honesto cultu, uera honestatis, & pudicitia: gloria decorantur. Porro sericis, auro, gemmisq; de honestatur uirgines, uerius quàm ornantur, quum eiusmodi luxus arguat potius animum lasciuia, quàm formam corporis commendet, etiam si alioqui bona, & uenusta fuerit. Ideo Apostolus ad Thimotheum. Volo (inquit) uiros orare in omni loco: similiter & mulieres. In habitu ornato, cum uerecundia, et sobrietate, ornantes se nõ tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste preciosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem, per bona opera. Hæc ille satis apposite, & ad id, quod dicimus, opportune.

1. Tim. 2.

De incessu, et oris habitu & motu corporis, rursusq;
& uocis moderatione. Cap. XLV.

Verum enim nero non tantum uestitus, et cultus, sed etiam incessus, motusq; corporis, & oris ipsius habitus, natusq; oculorum rite moderandus, atq; formandus est, homini præsertim religioso, & coelibati, ut is, & esse, & haberi merito castus possit. In, incessu namq; cauenda est omnis mollities, et cunctatio mulieribus: ne pomparum ferculis similes esse uideamur. Atq; similiter agitatio corporis nimia: ne uagis laterum flexibus, ac sinuosa mobilitate in summis digitis ambulantes, internam fluctuantis animi dissolutionem prodamus; Non sit ergo gressus segnis, ne animi torporem præ se ferat:

non sit præceps, ne te ipsum arguat inconstantia. Illud magis mulieris est, hoc autem uiri, sed inconstantis. In utroque facietissime cauillatus est Cicero. Fuit enim sibi filia Tulliola, quæ incessu erat concitator, quàm deceret foeminam, et hæc Pisoni nupserat, qui contra cunctator erat, quàm deceret uirum: quare iocans aliquando dixit filię. Ambula ut tuus uir. Anceps iocus, qui ambos simul pupugit: insinuans neutrum in incessu seruare decorum: quod filia ut uir celerior ambularet: et gener ut foemina tardior. Quare ergo sicut in omni corporis motu, tam uiro, quàm foeminæ euitanda est omnis rusticitas: ita iuxta quoque euitanda est omnis petulantia: ut semper scillo cer inter hoc, et illud, laudabile quodpiam medium teneamus. Similiter etiam non decet integritas, et castitas uirum, os toruum, et corrugatae nimium frontis tristitia, uel contra exporrecte nimium hilaritas: sed pro his potius comis seueritas, et seuera comitas: utroque cum dignitate: quatenus pudor, et acrimonia semper commisceantur lenitate. Quis non rideat quæso mediam resertam barbam, quod olere sane molliem, et clamitare leuitatem uidetur: et quis non horreat eam ipsam intortam, et ad pectus promissam, et hirsutum colum setis, et frontem hispidam, et torua supercilia: ac truces denique et militares minas in homine præsertim religioso, et casto. Siquidem ut deseruire mollioris, mulierum est proprium: ita horrorem ostentare uultu, uerbis, habitu proprium est barbarorum, ac militum. Verum nobis alia ratio uitæ alia disciplina morum tenenda est: qui profitemur mundi contemptum: et in exemplum, quicquid facimus, cæteris excipiendum præberimus. Morum namque nostrorum argumenta, auctore Seneca, non ex magnis tantum rebus, sed etiam ex minimis licet sumere: nam impudicum arguit uel solus incessus, si mollis sit: uel sermo, si effœminatus: uel risus, si delicatus, magis etiam flexus oculorum, si lasciuus. Damnatur iccirco qui oculos uti mobiles, et nas-

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

tantes agunt: & similiter limos, & semiclusos: qui peti, & ueneri appellatur. Quin & unum interdum responsum, & manus mota, & relatus ad caput digitus incontinentiæ suspectum reddit. Habitus siquidem animi summa quendam habet à natura uultum, ac sonum, & gestum, & motum in corpore exterius, ut per ea facile possit inspicere, qualis sit ipse animus interius. Imago (ait Cicero) animi uultus est, indices oculi. Quod adeo uerum esse creditur, ut Lacydes Argiuorum rex nulla alia suspitione, nisi ob comam compositiorem iusto, & incestum delicatorem quàm decere regem uideretur, ab omnibus habitus fuerit effoeminatus. Idem accidit apud Romanos Pompeo illi magno: qui propterea quod summo digito sibi caput scalpere consueuerat, à plerisque fuit iudicatus mollis: quum tamè à mollitie, & lasciuia unus omnium suæ ætatis longe abuisse credatur. Refert grauisimus auctor Græcus Plutarchus, Archesilaum philosophum uehementi obiurgatione usum in quendam adolescentem delicatum: qui incorruptus tamen, & castus ab omnibus haberetur. Nam quum uocem eius fractam audisset, & uidisset capillum arte compositum, & oculos ludibundos, lasciuia; q; & illecebrarum plenos. Nihil interest (inquit) adolescens, quibus membris pecces, posterioribus, an prioribus. Verumtamen non requiritur hic propterea simulationem aliquam artificiosus gestus corporis, aut mutationem uultus ludicram, quæ Roscium referant histrionem: sed habitum potius, & modestiam quandam uultus, & totius corporis seruandam: quæ sine ostentatione procedat: & pudicitiam, quam profitemur, probabiliorem reddat: atq; eam etiam citra omnem suspitionem iactantia; efficiat honestiorem. Quâ ob rem ea est nobis ratio in omnibus rebus adhibenda, ut modus & mediocritas ubiq; seruetur: & summa seueritas cum summa humanitate iungatur. Sit ergo omnis habitudo corporis uenusta, & grauis: frons læta,

ocul mites, os uerecundum, & suffulum pudore: incelsus uero dignus, risus modestus, non autem inconditus, & cachinnorum singultibus strepens: qui turpissimi sunt homini graui, & pudico: & propterea grauitate, & modestia comprimendi: ut seruetur ubiq; quã gerimus personã decorum. Sermo autem super omnia parcus leuis, ac minime simulatus: & ab omni prorsus scurrilitate alienus, ut supra satis dictum est. Quum autem de Deo, de animã salute, et de uirtutibus habebitur (quod est sæpius agendũ) sit copiosus, dulcis, iucundus, suauis gratus, & uocis remissione, ac uicissim sonora, et graui contentione repletus.

Multi, quæ ad sedandam libidinem ueneris ualere traduntur. Cap. XLVI.

Hæc sunt ferè quæ de pudicis, castis quæ moribus à nostris philosophis præcipiuntur, & quæ maxime uidentur facere ad seruandã continentiam. Sed dantur et alia remedia à medicis, quæ ad hebetandã libidinẽ facere creduntur, et propterea nõ omittenda. Inter hæc annuatim meratur phlebotomia, scarificatio, incisio in tibiis, et eiusmodi: quibus quidem remediis rarissime usu uenit, ut quod necessario utatur. Id enim ex morbo aliquo prouenire crediderim potius, quàm ex uel libidinis, uel eiusmodi cruoris effusione sit opus. Quam ob rem in his nihil temere faciendum est, sed ualitudini consulendum: & adhibenda peritissimorum iudicia medicorum: ne forte si quid imprudentius agatur, male intentata remedia male succedant, & corpus male afficiatur. Plinius scribit cicutam, testibus circa pubem illitis, uenerem extingueret: itemque muris simum similiter cohibere. Fert quoque plumbi laminam super renes alligatam, mirum in modum sedare. Vanum, & ridiculum uidebitur fortasse cuiquam, quod modo dicturus sum, at pro

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

cōperto ab eodem auctore traditur : quā ob rem (quies
quid sit) uel eo ipso ponam , ut uideatur. Refert. n. quis
cunq; in urinam canis minxerit , reddi ob id pigrum ad
uenerem. Collegit præterea multa eiusmodi, ut est in his
toria naturali curiosus, quæ superficiosa sunt , ac prope
sus ridicula, et uana: quædam etiam eius generis sunt , ut
pudere debeat christianum hominem recensere pro ue
ris. Quale est aspergere corpus puluere, quo se paulo an
te mula uolutauerit : et lacertam in eius urina necari cus
tollere desiderium ueneris cupimus , atq; id genus mulo
ta, quæ non sunt hic referenda. Sunt et qui tradant habem
tem cor turturis alligatum lupino corio, nunquam exci
tari ad uenerem. Iaspidem uero, et Sardonycem, lapides
preciosos etiam excitatam statim sedare. Ad idem fa
cere dicunt Camphoræ suffitum, Rosamq; olfactam: et
eo magis si lectulo pro stragulo substematur . Itē, quod
ualde uerisimile est, prodesse dicunt aquam frigidā , uel
si totum te immergas : uel, quod melius est, si eam assu
due potes. Conducere quoq; ad idem ferunt, super mar
mor, uel aliū uiuum lapidem sedere: aut humi super nu
dam terram iacere: et si quando forsan impetus urgeat,
genitalia, ac renes acri aceto perfundere . Refert insuper
idem auctor, salicis folia contrita, et pota, libidinis intem
perantiam coercere, ac sæpe in totum auferre usum ue
neris, si frequenter sumantur. Ad idem asseuerat facere
uiticem, si condiatur in cibum, aut potum: uel etiā si cul
tri capulus ex eo factus manibus sæpius contrectetur.
Quare græci, quem nos uiticem, ipsi appellant Agron:
id est purum : q; matronæ in thesinophoriis Atheniens
ium castitatem custodientes follis huius fruticis sibi cu
bitus substernerent . Hinc puto factum , ut nostri medici
mulgo pro uitice nunc Agnum castum appellant . Insu
per pro remediis incontinentiæ ualde conducibile fore
arbitror, mane surgere è strato tempestiue, et ante lucem
quod non solum ad castitatis subsidium uehementer
facit,

fact, sed etiam ad studium sapientiz, & ad curandam rem familiarem plurimum confert. Preterea cauendum continentiz studiosis, ne supino cubitu, neue semisomnes, & desidioli in multum diem iaceat. Nec est id quod que, & si minimum uideatur, prætermittendum; multum scilicet conducere ad sedandam tentiginem, pruritusq; molestiam tempestiue post somnum exonerare uescicæ. Riserit hic fortassis aliquis uulgare præceptum: at est profecto non tam scitum, quàm necessarium, neq; tam eruditid doctoris, quàm amici, & fidi monitoris consilium. Nam quiescentibus nobis urinz collectio, quum capacitatem uescicæ compleuerit, tentiginem excitet necesse est, & subinde prurimum libidinis: qui quidem ut est repletionis excitatus, ita protinus euacuatione sedatur.

De crebra confessione, & consultatione cum amicis,
Cap. XLVII.

INsuper (ut ad spiritualia remedia transeamus, quæ potiora sunt) multum proderit ad præsidium castitatis, si uel mente, uel quod absit, opere deliquisse contigerit, festina alicui probo sacerdote facta expiatio peccatorum, & ei præsertim, cuius aut ferre censuram, aut opinionem, quam de te habet, fallere plurimum uerearis: ut quoties ad patrandum uitium stimuleris, & Deum, & hunc expiatorem tuum semper ob oculos tibi proponas; quatenus ita erubescas quicquam contra honestatē committere, perinde atq; hunc talem uirum semper adesse conspicias, & tanquam Deum ipsum habeas spectatorem: pro ut re uera ubique fueris, semper habes. Certum est enim qd in conspectu Dei peccas; qui ubique est, & cui latebræ nullæ sunt: qui in coelis quum sit, speculatur terras, & intuetur abyssos. Hic pudor quædum in animo durabit, displicebit peccatum, languebit ueniens, & sedabitur libidinis feruor. Expedi etiam crebro uel sacerdoti,

R R

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

uel etiam amico cupiam fido, & optimo aperire uniuersas tētationes, ac inuolucra cogitationum tuarum, & suo per his consulere, & poscere tibi auxilia saltem pia, & quotidianæ precationis. Oportet enim quod sapius male pullulat, sapius etiam succidere: ac si fieri potest teneras plātas euellere penitus, ac funditus extirpare. Nemo potest (mihi crede) tutò cogitationes obscenas, & pululantia uitiorum germina intra se tacitus enutrire: multo etiam peius, si segetem messuerit aliquando turpissimæ sationis: & confidat suo ipsius Marte, absq; alieno præsidio ab ea captiuitate posse euadere in libertatem: & errorem suū ex seipso cognoscere atq; emendare. Quamdoquidem, ut senex ille terentianus dicit, maxime uerum sit: ita scilicet comparatam hominum naturam omnium, ut allena mellus uideat, ac iudicet, q̄ sua: atq; ex eo fieri, ut in re nostra, aut gaudio sumus p̄pediti, aut ægritudine nigra. Quo circa cōmunicanda tam bona, q̄ mala nobis sunt, cū his, q̄ possunt & mala nostra leuare, & bona facere meliora: atq; his ipsis patefaciendæ sunt oēs tentationes: nec ullum occultandum malū, aut arcanū, quod nobis aliquñ possit officere. Facile quidem serpit, lateq; diffunditur morbus, quem celes medicum: & ulcus latens, sanieq; oppletum magis excruciat, q̄ quod tempestiue reuelatum chirurgo, uomica aperta, & putredine emissa purgatur. Confiteri ergo peccatum, & in tentationibus amicos consulere salubre profecto remedium est: contra uero dissimulare, & tacere, mortiferum. Nihil ægrius fert hostis antiquus, q̄ quum uidet dolos, & commenta sua patefieri, quibus ipse confidebat. Bona igitur est consultatio de quacuncq; re, sed optima confessio uocalis, & sacramentalis peccatorum: quæ nobis frequenter est facienda: quum hæc sit illa: quæ hostem fugat, conscientiam purificat uires animi reparat, tristitiam discutit, atq; omne nubillum humani pectoris incredibili uirtute, & subita expiatione serenat.

De summissione sui, & humilitate & patientia retinenda. Cap. XLVIII.

AD corroborandas autem collabētis animi vires, aduersus cōcupiscentiam humilitas nobis firme retinēda est: nec pudicitiae prætenu ullatenus huius uirtutis gratia negligenda: ne fortē superbiae tumore elati arrogemini quicquam nobis, quasi ex nobis, & sic amittamus gratiam, & meritum castitatis: quae nulla est, nisi coniunctam, & coadiutricem habeat humilitatem: immo periculosa est, & praeceps, nisi uirtutis huius admīniculis, undiq; fulciatur. Haec est, n. basis, fundamentum, culmen, honorq; , & condimentum pudicitiae: quae si desit, cassa, & uana sunt uniuersa remedia. Nam elatus nec sibi uult imperare, nec à suis desideris continere, nec Deum pro habenda castitate precari. Non enim uidet prae superbia sua, hoc bonum, & quodcunq; aliud diuinitantum esse muneris, non naturae: & propterea id totum ab ipso Deo plis sanctisq; precibus, assidue, humiliterq; poscendum. Lex enim quum dicat: Non concupiscas, iubet continentiam: quum uero legatur nemo esse potest continens, nisi Deus dete constat qd solum Deus dat continentiam: & sic (ut dicit Augustinus) iubet Deus continentiam per legem, & idem dat continentiam per gratiam, quae tamē ab eo cōtinuis precibus est efflagitanda, sed quo modo exardiet Deus superbum: quum scriptum sit, Deum superbis resistere, & gratiam suam humilibus dare. Quinetiam in tantum est Deo inimica superbia: ut non sit ueritus idem Augustinus dicere, expedire superbis cadere, & de gradu cū castitatis, ut deperdito eo ipso, quo se extollunt bono humiliati deponant insolentiam: & discāt summissius agere: quā nihil penitus p̄sit continētia ei, cui dominatur superbia. Ideo, D. Gregorius. Nulla est inquit castitas carnis, quā non cōmendat humilitas mentis. Proteramus ergo funditus supbia, ne ipsa sibi p̄terat sub pedibus castitatis.

Exo. 20.
Sapi. 8.

Petri. 5.

DE RATIONE COERCEN: LIBID.

Nam si furere coeperit, tanquam intractabilis fera, nullo freno regi, nullis calcaribus propelli poterit, ut uelit obtemperare rationi. Hanc autem non possumus domare potentius, quam assidue cogitare infirmitatem, imbecillitatemque nostram, quæ nullo potest pacto subsistere, nisi fuerit diuino semper auxilio communita. Quod iccirco factum est, ne quis sese insolenter extollat, ne quis sibi contra tentamenta libidinis esse, sed totum euehere coe litus à Deo: ac ex sola ipsius pietate præstari. Insuper assidue nobiscum animo uoluerandum est: nihil esse in hoc orbe stabile, nihil diuturnum: fluxasque esse, & uanas omnes istas delicias, quæ hic habentur, uoluptatesque uniuersas caducas, diuitias incertas, honores sollicitos, labilem formam, uitam breuem, casus mortis ancipites, mortem inuitabilem, omnium rerum statum mutabilem, & uariu: omnes nos, ubicunque fuerimus, uel quicunque simus, nusquam tutos: neque ab ea sententia ullos immunes, quæ dicit, Super te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt termes. Quicunque profecto talia cogitauerit, quantumuis animo elatus fuerit, oculus contrahet lora, seque summitteret, & superbos ausus discet moderatius temperare. Sed uno de melius addiscentis hanc humilitatem, quam à Iesu nostro, qui cum esset Deus, exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: de qua ipse miserabiliter pendens, derisus, uulneratus, afflictus, cunctis nobis, & re, & uerbis continue inelamat. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Quod autem de humilitate dicitur, idem forme existimetur dictum esse de patientiæ uirtute: quæ nos planè docet omnes perturbationes corporis, & animi, ferre moderate: nec ab iracundiæ passione superari, ut declinemus à proposito castitatis. Non enim quis melius corporis æstus extinguet, quam quam animi motus prius didicerit refrænare. Et hoc erit mitem esse, & humilem corde. Ideo Apostolus, Patientia inquit nobis nec

Philipp. 2.

Matth. 11

Hebre. 12

cessaria est, ut uoluntatem Dei facientes, accipias remunerationem.

De assidua mortis meditatione. Cap. XLIX.

AD tollendam autem procius superbiam, atq; ad comprehendendam penitus libidinem, nullum tam efficax remedium, quam assidue meminisse, miseriz, & calamitatis humanæ: & habere præ oculis ineuictabilis, & semper incumbens mortis exitum. Tutissimum est enim, ac paratissimum perfugium, dum æstuat fœdæ cogitationes incendia, meditari humanam imbecillitatem, & uitæ nostræ fugacissimam breuitatem, atq; diem illum mortis imminentis extremum: qui in Ianuis etiam iuicacissimi cultusq; hominis prophes semper est. credatur. Quoties ergo concupiscentiæ motus urget, et diabolus suis nos machinis, atque tormentis oppugnat, suscipiamus statim in cœlum, & mortis memores attentius cogitemus Deum iudicem nostrum ex sublimi nos quicquid agimus, obseruâtem: à quo propediem sumus omnes de hoc, & de aliis cunctis uitis iudicandi. Subinde de mentis oculos declinemus in monumenta parentum, cognatorum, amicorum, æqualium cœtorum, & eos præsertim, qui eiusmodi fœditatibus sunt maxime delectati: uel eorum etiam magis, quos forte habuimus communium uoluptatum participes: atque horum protinus tumulos animo perlustremus, considerantes quid dudum fuerant, & quid nunc sint: quos, uel florida ætate inopinata mors rapuerit, uel iam confectos senio proprii hominis fatum coegerit naturæ debitum soluere. Hic præsumper subsistas uelim, quatenus non ob oculos tantum præteruolet meditatio hæc, sed in præcordiorum ac osificum medullis infideat: atq; eos, ibi patefactis tumulis, & absterfa mentis acie, diutina, & fixa cogitatione perspicias.

○ misera humanæ uitæ ratio. Quoniam quæso abis

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Species, ac figura illa prior oris illa decor facie illa frontis hilaritas iucunda supercilia: lati humeri: pectus emittens: molle femur: surae teretes: forma totius corporis elegans, & conchua: & quicquid denique olim tantum placuit in eis, uel nunc placet in aliis: O terribilis & repentina mutatio: quandoquidem esse potest, uel sola cognitio horrori. Ecce quicquid restat foetet putore graui: defluit sanie, scetet uermibus: sola memoria nominis paucis literis manet. Discerne iam si potes, qui dominus, qui seruus, qui diues, qui pauper, qui formosus, qui deformis, qui senex, qui iuuenis: confusa sunt sine ullo discrimine putrida, & miseranda cadauera: & facta sunt simus, puluis, & cinis omnia. Dic quaeso ubi nunc sunt concupiscentiae eorum, successus foelices, luxus, mollicies, cantus, gaudia, risus, illecebrae ioci, lenocinia, ludi, uoluptates. Introspecte, & uide: nihil iam porro, quicquam remanet, praeter id, quod modo dicebam, foetorem, purretinem; uermes, serpentes, ossa, pulueres, Et haec quae dum intumuit sic, sine sensu iacent: atque a uermibus sic eduntur, eorum animae fortassis apud inferos acribus flammis adductae supplicis affliguntur aeternis. O infanti, & infelices homines: qui mortis obliui, perire de, ac si perpetuo starent, sese totos uoluptatibus dedunt: nec uident quae idem quoque eos ipsos manet finis, eadem corruptio, & eadem necessitas moriendi: & quae semper nullo non loco, nullo non tempore, festina, & insidiolosa imminet mors. Sicut enim nihil est fugacius uita: ita contra nihil est sequacius morte: nam pari utraque uolatu, ista appropinquat: illa aufugit, dum aduolat ista, euolat illa fulmine, & uento uelocior. Hic uero quis esse potest tam auersus ab humanitate, tam stupidus, aut amens, ac tam deliri capitis homo qui haec secum animo uoluitans non despicit, non deponat amoris insaniam, & ab his tumultibus non erigat mentem spreto omnibus ad caelum, & ad bona illa caelestia, quibus est (si pie uixerit) perpetuo fructuosus: Vnde, D. Gregorius nihil sic ait ad damnandum

appetitum desideriorum carnaliū ualere, quā si uiuere
 quisque, quem uiuum diligebat mortuum pensauerit.
 Olim quoq; ut à Græcis proditur, apud Ægyptios so-
 lenibus conuiuiis dum epularentur, de more circūfer-
 rebat unus quispiam imaginē humani cadaueris, quā
 proxime ad uerum effictam: & eam singulis ostentans
 dicebat. In hanc intuens, epulare, & oblectare, certo sciēs
 te talem paulopost futurum. Interpretor ego hoc factū,
 ut conuiuæ illi suæ conditionis memores discerent frui
 moderatius uoluptate. Nullo enim aptiori remedio con-
 liberari possumus ab immoderatis cupiditatibus, quā
 oblata nobis mortis memoria. Sunt tamen qui dicant id
 fieri, ut mortis memores studiosius uoluptatibus indule-
 gerent. Sed hoc secundum Epicurum: at apud nostros
 philosophos christianos, qui de futura resurrectione cō-
 fidunt, non est dubiū, quin deterrere soleat potius mor-
 tis recordatio, q̄ suadere uoluptates. Quod & apud
 ethnicos uideo fuisse obseruatum: nam legimus apud
 Platonem, q̄ Socrates suos discipulos edocebat assidue
 meditari totam uitā philosophorum, nihil aliud q̄ medi-
 tationē mortis esse: quū ea demū uera sit sapientia, quæ
 præuiso nostri corporis interitu, ab illecebris uoluptatū,
 sciat se frugalissime cōtinere: & q̄ ab omni cupiditate se-
 uocare animū possit, & q̄ doceat nos q̄si mortuos mū-
 do, et uelut à corpibus separatos inhærere penit? diuinæ
 cōtēplatiōi. Ab ista snia nihil uideat dissentire Apostolus
 dicens Mortui. n. estis, & uita uestra abscōdita est cū Xp̄o
 in Deo. Cōsiderāda insup est illa p̄clarissima snia, quā sa-
 uor intantationibus mihi plurimum p̄fuisse. BREVE
 QVICQ; VID HIC DELECTAT: ÆTERNVM
 QVOD CRVCIAT. Nec minus altera, cui multum
 debeo. TRISTES EXITVS VOLVPTATVM.
 Huiusmodi quidem sententiæ, si semper in cogitatione
 defixæ, ac semper in promptu sint: mirum quantum in
 omni tentatione carnis ad resistendum præualeant.

Colof. 3.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Per hæc enim optime monemur meditari curas, labores, infamiam, contemptum, maciem, morbos, egestatē, cædes, atq; alia innumerabilia penę mala, & peccata, & scandala, quæ solent frequenter ex eiusmodi uoluptatibus exoriri: ut propterea ab illis omnino abstineamus, ne una cum eis tot tantaq; incutramus aduersa. Ad idē plane facit, eorum sæpe reminisci, quibus male cesserūt uoluptates: atq; inde sibi exempla proponere, ut cauere nobis alienis casibus erudiamur. Proderit hic etiam nobis obseruare similiter pudicos, & castos: quo modo eouerso eis cuncta prospera, et trāquilla succedant: atq; sic ad eorum uitam moresq; nosmetipsos componere. Docet probe Seneca, nisi ad rēgulam, praua non corrigi. Sed quoniam de morte mentio facta est, expedire uisetur deinceps proponere, quā dubia, quā incerta sit mortis hora: ut simus semper ad moriendum parati, sicut sapius nos Saluator Christus admonuit, dicens,

Math. 24. Estote parati quia nescitis diem neq; horam.

Paratos semper oportere nos esse ad bene moriendum: propter incertitudinem, & metum mortis semper imminētis. Cap. L.

I Am tecum quæso amice lector & mente, et animo assidua cogitatione reuoluito: et trabali (quod aiunt) clauo affigito cordi: omne humanum genus destinatum addictumq; & consecratum esse morti: & propterea, tibi cum cæteris omnino esse moriendum, teq; ut iam reū mortis per sententiā iudicis factum ex utero materno, tanquam de carcere ad necem trahi. Instat quidē omnibus ille præfixus dies transmigrationis in ignotam patriam nec abesse longius potest. Sumus enim (ut ait Apustolus) hic hospites, & pegrini nec habemus hic manentem ciuitatem sed futurā inquirimus: ad quam quidem uelis, remisq; (ut aiunt) uelociter festinamus. Sed ad

Hebre. 13.

hoc ipso die: quid dico, die immo an hac ipsa hora, uel
 hoc puncto temporis migrandum sit, omnino nescimus.
 Scriptum est enim. Omnes morimur, & quasi aqua dilas- 2. Reg. 10
 bimur in terram, qua non reuertuntur. Recte sane: uno
 naq; cursu iuuenes, senesq; pariter properamus ad mor-
 tem: & aequae omnes hic conducto habitantes in diem
 uiuimus: & precaria luce fruimur. Datur enim nobis à
 Deo usura uitae mutuo perinde quasi pecunia, nulla pro-
 scripta ad soluendum die, repetit ideo ipsam, quum uelis.
 Vnde poeta ille. Vita data est utenda, data est sine fo-
 nore nobis mutua, nec certa persoluenta die. Tot n;
 quotidie praeter domum tuam ducuntur exequiae, & de
 morte non cogitas: tot acerba funera deflentur, & tibi
 successiones hereditatum, & longam ueniam senectutis pro-
 mittis. An ignoras dictum esse in euangelio homini sibi
 pollicenti uitam longiorem. Stulte hac nocte animam Luc. 12
 tuam repetent à te: quae autem parasti cuius eris Sapiens
 & Cato ille Ciceronianus, Ex uita inquit ista discedo tan-
 quam ex hospitio, non tanquam ex domo: commoran-
 di enim natura nobis diuersorium, non habitandi dedit.
 Oportet ergo nos semper paratam habere animam, ut
 repetenti domino, quod debemus, mutuum sine mora
 reddere ualeamus. Iunior es: quid refert: etiam si sis puer,
 aut adhuc in eunibus quassatis amiculum? Non hic diuine
 tantur anni, quaelibet aetas matura est ad moriendum. Iu-
 uenes quidem ob uarios & incertos casus semper sunt
 in periculo cito moriendi: senes propter uitae breuitatem
 diu uiuere non possunt. Monet quidem recte Cicero quos
 tenus adolescentiae sit fidendum. Facilius (inquit) in mor-
 bos incidunt adolescentes, grauius aegrotant, tristius tua-
 rantur. Recte itaq; docemur in sacris litteris perui-giles, ibidem
 atq; accincti semper stare, expectantes, ut quum pulsaue-
 rit dominus, cõfestim aperiamus ei. Tam uaria si quidem,
 & inopinata sunt pericula, ac mortis genera, quae undiq;
 nobis impendunt: ut semper uerendum sit, ne repente

DE RATIONE COBR CEN. LIBID.

ex Inopinato, præcipitiq; exitu, ac tumultuada, & impro-
 uisa morte rapiamur. Mors quidem & si permittat aliis
 quos procedere in uita longius: morboq; , & senio sæ-
 pe tabescere, plures tamen robustos, & sanos uel in ipso
 medio ætatis flore decutit: uel improuiso aliquo ca-
 su in ipsis, uitæ primordiis, præcoces, et immaturos inter-
 cepit. Heu quot hodie uiuunt, et ualent, qui cras nõ erũt,
 quot mane læti hñdunt, & saltant, qui uesperti efferruntur
 ad sepulchrum. Mille casibus subiacet dieculæ unius
 spactum: ut ne momento quidem, aut puncto ipso tem-
 poris secura sit cuiquam huius uitæ ratio. Angustissimis
 pfecto terminis circumscripita, & innumeris periculis uala-
 tata est ærumnosa mortalitas. Quo circa iure meritoq;
 Aristoteles hominem ipsum imbecillitatis exemplar, ioc-
 cumq; fortunæ solebat appellare. O tu ergo homo, qui
 mortem non cogitas, & prospero mñdi successu tumes-
 cide quid agas: nosce te ipsum: nam quisquis es, quacũq;
 dignitate perfulgeas, aut honore, aut titulo quouis te ex-
 tollas, aut iactes: bulla es, & tumor inanis, & (ut aiunt) sub-
 stima sub cultum iam dudum ferienda: & (ut dicitur) in-
 ter sacrum, & saxum posita. Pendet siquidem sicut, uel po-
 tius p̃llo, alligata uita mortalium: & super nos semper tam
 in proclui q̃ nimbosus imber, mors est. Nam ut taceam
 morbos uulgares, qui nobis semper imminant, & quib;
 bus frequenter corripimur: quorum genera ultra treceta
 annumerauerũt antiq; medici, p̃ter nouas, & inauditas pe-
 stes, q̃ quotidie pullulant, ac pasim p̃ urbes, petq; oppi-
 da, & rura grassant. Ultra hæc inquã, quorũ quota portio
 est cõmemorata: infinita penè sunt instrumenta, & arma
 subuertendæ uitæ miseris mortalibus i hoc mũdo. Impẽ-
 dũt siquidẽ ceruicib; nrls gladii, secures, læcæ sagittæ, lapia-
 des, fustes, misilia, tormenta, insidie, bella, inimicitia, uenefi-
 cia, ferarũ inaniat, est, gelu, rigor, frig, calor, siccitas, humor
 terremot, inũdatio, eluuiõ, naufragiũ, p̃cipitia, et alii fere
 innumerabiles casus, ab quodidie iparati tollimur à uita.

E Tenim cogimur misereri humane conditioni: cui præter tam multa, uariaq; morborum genera, quæ nos obsident cruciant, premunt: quasi parum ea essent ad perdendum idonea: addita sunt quoque tot pericula ad perniciem, morbis ipsis peiora. Heus tu, qui te & beatum, & florentem putas: ecce potes repentina morte cadere: mortiferarum bestiarum quantum ictu dentente mori: paruulo impulsu, aut lapsu conteri: leui pefflatus aura congelari: aquis obrui: pusillo etiam gurgule suffocari: ruina opprimi: uehiculo everti: equo decuti: incendio absumi: grandine cedi: fulmine percuti: uene notolli: hiatus terræ glutiri: aut etiam ut Anacreon poeta, angli uuae acino: uel ut Glaucus, melle: aut sicut L. Tirius, mulo: sine ut Appius Sæmperius, ouo, seu boletis, ut Claudius Cæsar: uel ut Fabius prætor, absorto, in iactis haustu, pilo. Quin potes etiam sicut pherecides poeta, & philosophus, Pythagoræ præceptor erumpente è ventre serpentium copia, euiscerari: uel ut maximus ille Romanorum dictator Scylla, scatentibus in toto corpore pediculis, miserabiliter consumi: aut, quod euenire frequentius solet, canum moribus laniari, ut Acteoni, & Euripidi tragico contingit: quorum alter in uenatione, alter è conuiuio domum repetens discerptus est. Nam hæc bestia & si sit blanda alioqui, & fidelis domino: plerumque tamen percita rabie, uiolentius, atq; atrocius, quam aut leo, aut lupo offendit. Nostra ætate Venetis pictor quidam non ignobilis, catella quam in delutiis habuerat, factæ rabidæ morsu leuiter comprehensus, paulo post eadē rabie correptus immaniter furens interit. Quid quod potes uel crabronis atuleo ictu mori: ut annis superioribus, puella quædam agrestis in agro Taruisino. Sed et Araneæ et morsu, nedum uiperæ, occidi potes: nam et tã domestici aialunculi legimus hominem ueneno necatū.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Nullum est quidem tam mansuetum animal, ut ab eo aliquod uitæ discrimen nobis imminere non possit: ta- ceo autem bouem, equumq; asinum, & mulum, animas illa domestica, quibus nunquam expedit fidere: quando ab his plane multos, & magnos, et illustres uiros scimus aliquando fuisse interfectos. Adde etiam q̄ nulla fera be- stia quantumuis sacra perniciosior esse potest, quàm ho- mo homini, si uelit: ut iure & merito emanauerit inde p̄- uerbiū. Homini homo lupo. Nam re uera multo plu- res homines hominum manibus, quàm omni reliqua fortunæ calamitate tolluntur. Nulla (inquit Cicero) tam detestabilis pestis est quæ non homini ab homine nasca- tur. Est enim quotidianum, ac penè inuitabile, quod ab homine imminet homini discrimen. Præuidetur siquidē tempestas antequam surgat: crepant ædificia antequam corruant: præit fumus incendium: at subita & improuisa est ab homine perniciēs: ut neq; uxori, neq; liberis, nedū seruis & inimicis fidendum sit nobis. Hoc anno & socius quæ suis insidiis generum interficiendum produxit, & ancilla domestica, quæ dominæ propinauerat uenenum Pataui publice combustæ sunt. Superiori sæculo tem- pore Eugenii Pont. Max. Angelotus illustris cardinalis (ut refert Poggius) à cubiculario, quem sibi unum om- nium fidū existimabat, meridiano somno quiescens gla- dio transfossus est, & mortuus prius, quàm expectatus. De immanitate filiorum in parentes, & uxorū in uiros, satis supra dictum est loco suo, ut hic repe- ere non sit opus. Quid q̄ etiam expirare, ac mori ipso in coitu, ac in confictu libidinis repentina morte potes: atq; ut sa- cerdos olim quidam (de quo refert Petrus Damianus) qui uno eodemq; momento, & corpus dimisit cloacæ, & animam transmisit ad gehennam: Cornelius Gallus prætorius, & T. Ætherius eques Rom. Inter usum pue- rillis ueneris, & ipsi defuncti sunt: genus sane mortis for- dū dignumq; tali flagitio. Non ne frequēter audimus

alium inter cœnandum, alium inedia, aliū crapula, aliam
 alia superfluitate defunctum: Multos absorbet immode-
 rata tristitia, quosdā metus, plures luxuria. Somnus qui-
 busdā sempiterna mors fuit, ut Pindaro poetæ, qui dor-
 miens spiritum exhalauit: utq; Antiocho, qui præ nimia
 tristitia consopitus interit. Examinauit etiam platonem
 gaudium improuifum: nā de tristitia, et metu minus mis-
 randum est. Legitur si quidem Sophoclem illum tragico
 cum poetam immoderato gaudio expirasse animā: &
 Chilonem senem complexum filium in Olympiæ coro-
 natum ex tam insperata lætitiā repente mortuum concu-
 disse. Nec secus euenit Diagoræ, qui tris filios in eodem
 Olympiæ die coronari conspiciens, ibidem in stadio, in
 conspectu populi, ac in oculis, et manibus filiorum ani-
 mam præ gaudio efflauit. Idem gaudium Philippi dem
 comœdiarum poetam in certamine poetarum ob uic-
 toriam præter spem partam, necauit. Contra mœceros
 Periædrum, & Menippum leto dedit. Sed & risus immo-
 dicus Philomenem sustulit: sicut Homerum poetarum
 omnium maximum uerecundia, quum quæstionem de
 piscatoribus propositam soluere nesciisset. Legitur Ma-
 cellonem quendam una cum uxore prima nuptiarum
 nocte ictos fulmine conflagrasse. Similis uis & Herentia
 occidit serena die. Sed ut taceam innumera pericula flum-
 inum, maris, terræ, hostium, latronum: quod quæso tē-
 pus morti exemptum est? qui locus? quod iter? quæ
 actio? quod officium? De foro (inquit, D. Augustinus) res-
 diens quidam domum sanis pedibus, cecidit, fregit tibiā,
 & ex illo uulnere statim moritur. Quisnam uidentur esse
 sedente securior? de sella tamen, in qua sedebat, Heli sa-
 cerdos maximus cecidit, et collisus terræ, repente obiit.
 Superuacaneum hic duxi referre non uulgares, et repen-
 tinas mortes plurimorum quas nobis Plinius longa se-
 rie, et eleganti oratione commemorat. Non desunt etiam
 nostro innumera exempla, quæ referantur, si uacet recen-

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

here. Accidunt quotidie nouæ, & improuisæ mortes, quæ
 nos doceant quantopere fidendum sit uitæ huic nostræ,
 tam fragili, tamq; caducæ. Mors quidem sola (ut ait ille)
 fatetur, quæ atala sint hominum corpuscula, quæ sane quæ
 tam facile dissoluantur, & pereant, uere fictilia, uel quod
 fragillius esse nequit, contracta gelu uideri possunt, pot
 tius, quàm solidum quicquam, aut durable diu. Nam
 fictile, ac uisum, & si natura fragile est, seruari tam è cau
 tionè dantisime potest: at gelu, & glacies, quoquomodo
 do seruetur, diu stare non potest: quin aduentante uere,
 æstatis seruore liquetur. Vide ergo quæ sit conditio no
 stra mortalium: quàm calamitosa, quàm fragilis quibus
 hostibus, quibus morbis, quibus casibus expositi omnes
 sumus: ut merito iam non tam ex argilla, & luto ficti, q
 glacie, & gelu concreti esse uideamur. Sed heu q; quanta
 tantum uerabilia, & penè infinita nobis sint mortis discrimi
 na: nullum tamen salutis, aut securitatis satis certum iudi
 cium haberi, usquam potest: nullum præfinitum uitæ spa
 cium, nullus tutus locus, nulla idonea, & absq; formidib
 ille commoratio. Num tu ergo haberi satis sanus potes,
 & nō potius uecors, et prorsus amens, si tantis oblesus
 periculis securus, degas: & in tanta expectatione mortis
 nihil pares. Quisnam casus esse potest: quodue leti ge
 nus, quod possit homini accidere, ut idem singulis non
 sit formidandum. Nemo (Inquit Seneca) tam diuos hab
 buit fauentes, crastinum ut possit sibi polliceri. Cuius sa
 ne accidere potest, quod cuiquam accidit, ille occiditur
 gladio, aut præcipitio, aut alio quouis modo, & tu simi
 liter occumbere potes. Hoc unicum leuamen est timor
 is, ut sis semper mori paratus. Quapropter non ab re
 in euangelio Christi sæpe monemur uigilare, & esse par
 rati: quia nescimus qua hora dominus uenturus sit.
 Propterea merito quidem laudatur senioris cuiusdam
 spectata sanctitatis dictum; qui quum aliquando in se
 quentem diem ad conuiuium inuitatus fuisset, inuitant

se respondit. Si quid est in me, quod opus sit tibi, aut amicis, ecce præsto sum uobis: quid uero cras agendum sit, uos cogitate, quibus uacat: equidem ego iam multis annis crastinum non habeo, ut de eo uobis ualeam certi quidpiam polliceri. O felicem & fortunatum certe hominem, qui æque nihil sperat, aut ueretur de crastino, sed diei præsentis spacio cõtentus, hunc, ut extremum aspicit, atque ut extremum dispensat: semperq; est ad moriendum paratus, quando mors propter incertos casus semper immineat, & propter uitæ breuitatem longius abesse non possit.

De breuitate uitæ præsentis. Cap. LII.

Sed esto q̄ ea ipsa quæ fortuita sunt, & inamica uitæ, cuiquam nostrum non nocent: sed potius prospere foeliciterq; nobis cuncta succedant, quid tamen Omnibus tamen citius, seriusue tandem moriendum est. Subeunt morbi tristisq; senectus. Et labor & duræ rapit inclementia mortis, ut elegantissime Maro poeta cecinit. Quanta est quæso uita hominis, quæ septuaginta annorum circuitu uniuersa concluditur, uel si forte in potentatibus octoginta anni intercesserint (ut psal. 89. psallit propheta) amplius eorum labor, & dolor. Mors ergo (ut dixi) longius à nobis omnino abesse non potest, aduolat enim & pertransit ætas iuuentutis omni uento fugacius. Vnde poeta.

Festinat decurrere uelox
 Flosculus angustæ, miseræq; breuissima uitæ
 Portio dum bibimus, dum ferta, unguenta puellas
 Poscimus, obrepit non intellecta senectus.
 Etenim quicquid agas, siue comedas, siue bibas, siue ludas, uita ipsa pertransit, et quotidie morimur, & quotidie demitur aliqua pars uitæ: atque omnis hora per tacitos, fallentesq; cursus nos morti applicat,

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Et tunc quoque quum corpore crescimus, ultra decrefcimus: Fugiunt, uel deuolant potius dies, noctes, menses, & anni: et plenis (ut aiunt) uelis mors festina consequitur: et tam illæ ipsæ horæ, quas in laboribus, quàm illæ, quas inter uoluptates, et iocos, risusq; , et somnos terimus, ad mortem nos tacite, et occulte deuehunt: quare nus securi, et ridetes ad exitum festinemus, Inscii, et nihil sentientes. Sicuti qui in nauigio dormit, et ignarus, et nihil sentiens, impulsu citæ nauis, quæ secundo uehitur flumine, ad itineris finem perducitur. Nemo est (inquit Augustinus) qui non sit post annum, quàm ante annum fuit, morti propinquior: et hodie quàm heri, et cras quàm hodie: et paulo post, quàm nunc: et nunc quàm paulo ante: quoniam quicquid temporis uiuitur, de spacio uiuendi demitur: et quotidie fit minus, minusq; quod restat: ut omnino nihil sit aliud tempus uitæ huius, cū cursus ad mortem. Hæc doctor eximius Augustinus elegantissime. Vita namque nostra, ut et diuina lectione, et experientia ipsa docemur, fugit uelut umbra, et nunquam in eodem statu permanet, et neque aliter quàm puluis dissipatur, neque secius quàm uapor fumicus euanescit. In orbe quodam, atque circuitu nexa sunt omnia, fugiunt alia, alia sequuntur: mutant statum, et uariant uices cuncta, quæ sunt sub sole. Sic est enim natura comparatum, ut diem nox premat, noctem dies: ætas alia exoritur ex alia: et inæquetus cœli motus nihil in terris sinat diuturnum, ac stabile permanere. Nullum namque tam breue temporis momentum, quod non aliquid immutet de statu, institutisq; prioribus. Vide uillas, agros, urbes, oppida, pallatia, quot nomina, quot insignia familiarum diuersarum breui tempore mutauerunt: quot domitis, alii post alii seruiuerunt: uni hodie, cras alteri. Efferuescunt hæc omnia, quæ bona falso dicuntur: fluunt, resuuntq; ad similitudinem undarum, et quasi ætus maris, infatigabili cursu: et cuncto ad alios accedunt, modo ab aliis recedunt. Mirum sane

Job, 14.

sanè de rebus nostris tantam mutabilitatem tam breuè fieri: sed nihilo minorem de nobis ipsis mutationem factam sentiemus, si iusti rerum æstimatores huic quoq; relidiligèter attendamus. Non ne dudum infantes eramus, mox pueri, ex templo adulti, repente uiri, statim senes, citissime decrepti, ac mortis foribus insultates: sic & uer in ætatem, ætas in autumnum, autumnus in hyemem assidue uergens, annum perficit. At hæc spacia temporum, ita per assiduos temporis lapsus transeunt, ut ad idem uicè annua reuertantur: & eadem temporis facies redeat, quæ prius fuerat anno superiore: sed ætas hominis, & humanæ uitæ ratio in dies magis ingrauescens, sic pertransit, ut nunquam reuertatur. Et heu quæ tam breuè per eiusmodi ætates decurrentes tollimur de mundo: ut etiam qui sint ultima ætate grauati, & ultra pensum (quod aiunt) progressi, uix sibi annum integrum uixisse uideantur. Sed neq; Adam si adhuc uiueret, & hodie esset sibi moriendum, uideretur sibi diu, satisq; uixisse. Quid nam prodest quatumuis spacium protraxisse uitæ longiusculæ, quum iam finis aduenerit, & dies adsit extremus quando uelis, nolis, oporteat te statim mori? Nulla sanè uita dici potest longa, quæ sic repente fugit à nobis: & quæ tam prefixum, & constitutum terminum habet, ut ultra transgredi nulli omnino liceat: etiam si ultra Tithoni senectam, & Nestoris æuam, & Mathusalæ annos progressus fuerit: quædoquidem omne spacium, uitæ, quod uiuimus quantumuis pateat, breue sit, & omnis ætas quum fluxerit quantumuis diuturna nihil fuisse uideatur. Debemur morti nos, nostraq;: & breuè post tempore cedimus posteris locum: mutamurq; mortales succedentium uicissitudine per singulas ætates, ut lauri, ac oleæ folia occulte per singulos annos: quibus cadentibus, et uicissim renascentibus, densa opacitas nunquam deficit: & uiriditas perennis manet. Similiter fit etiam de nobis: nam mundus nunq; uidetur deficere: sed semper

DE RATIONE COERCEN, LIBID.

Idem esse:attamen breuissimo spacio alii aliis uehnt ex occulto succedimus:cessuri & nos paulo post nouis incolis,quas nobis alii nuper concesserant sedes . Propterea sapiens Ecclesiastes,Generatio,Inquit uadit, generatio uenit,terra aut in aeternū stat. Videꝛ hoc sanè factū optime cōuenire cum sententia illa Heraclidi:qui dicebat in idē flumen bis descendi:et non descendi, quod quidem & si contrarium uideri poterat,tamen uerum erat:eo'quā manet idem fluminis nomen, sed non eadem aqua:quę asiduo meatu dilabitur. Sic se habet profecto & humanę uitę ratio cui ex asidua morientium, & nascentium uicissitudine, idem planè uidetur semper esse mundus quod fuerat:attamen semper est quid diuersum,& aliud a priori:& nunq̄ eodem statu permanes . Et propterea Xerxes ille potentissimus persarum rex (ut memorię proditum est)quum semel e specula innumerabilem penè exercitum suum mente,& oculis perustrasset , in se conuersus,memor humanę mortalitatis,non potuit se a lachrymis prætristitia continere,cōsiderans q̄ sibi una cum tot hominum milibus absq̄ differentia ordinis ætatis,generis dignitatis ue,infra breue temporis curriculū,certissimus maneret interitus . Quam uere autem , q̄q̄ scite,Id opinatus fuerit Xerxes de suo exercitu,Hebræorum exemplo patet,qui ex sexcentis milibus armatorum post quadragesimum annum ab exitu Israel de Ægypto,duo tantum uiri superfuerunt Iosue & Caleph qui Iordanem ad terram promissionis transierint . An gustissimo sanè sine ultiā nostram natura conclusit : & admodum uicina, & proxima constituit uitę , mortisq̄ confinia:asidue sub aspectu proponens nostra & parentum,atq̄ amicorum sepulchra . Perexiguū est ergo nobis uitę spaciū,& breui termino circumscriptum: sed nec id quidem solidum,& ratum. Nam si omne tēpus datum nobis ad uitam,rite metiri uoluerimus , uix quotam partem huiusce etiam tam exiguę uitę uluis

mus. Etenim si pensamus nocturnum somnum, qui sit hyemis tempore longissimus, & diurnum, qui in aestate multis est plurimus, certe dimidium quisq; fere uitæ suæ tempus dormit. Quid item existimandum de eo tempore quod per inertiam, atq; desidiam perditur? quid de eo, quod multiplicibus curis afflictionibus, periculis, timoribus, ærumnis, morbis, doloribus agitatur? quid de eo quum sæpius uocetur frustra mors, refugium, leuamentumq; malorum? quid de eo, quando ob uitæ tædium, nihil nobis natura mortalibus præstitisse melius morte credatur? Quæ ratione in spaciis uitæ computabimus infantiaæ tempus, quæ mentè caret? aut pueritiæ, quæ parum sapit: aut senectutis, quæ poena est? & tamen & hæc pars uitæ inter uiuendi spacia connumeratur. Et quo nam iure quæso uolumus, ut hæc sit uita? quum ex illo tempore hebescant sensus, membra torqueantur, risus emoriatur, auditus langueat, gressus titubent, lingua balbutiat: ac ita deniq; omnia perturbentur, ut probe dicatur de senibus a propheta. Amplius eorum labor & dolor. Recte id quidem Dauid de tædio senectutis, at non minus recte de miseria, & breuitate uitæ sensit, quum alibi dicat. Homo uanitati similis factus est: dies eius sicut umbra pertranseunt. Et quid nam est aliud totius humanæ uitæ spacium, & si in ultimam usq; senectam perueniat, quam dies unus? & ut est in prouerbio Ephemeræ uita? quæ scilicet est de mane in uesperam. Esse enim Hypanium fluuium apud Cimerium Bosphorum sub solstitio Aristoteles memorat: qui fert uelut folliculos acinis masculos, uel similes: ex quibus quadrupedes quædam uolucres erumpunt, ephemerum nomine, quæ in pomeridianum tempus usq; uolant: declinante uero sole macrescunt, languentq;, & mox illo occidente una occidunt, uia non ultra diem producta. Haud seuis

Psal. 89

Psal. 143

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Esa. 88.
Iob. 7.

nobis accidit, qui quantumcumque diu uixerimus, non uide-
mur uixisse integrum diem, comparatione perennitatis,
quam natura, quia perenni mente sumus, perenniter ex-
optamus. De hac breuitate gemens propheta dicebat.
De mane usque ad uesperam finies me. Et alibi Dies (In-
quit) mei uelocius transierunt, quam a texente tela succi-
ditur. Sed & Euripides poeta egregius dixit uitam mor-
taliū esse dieculam. At Phalereus Demetrius quasi ni-
mulum esset appellare hanc uitam dieculam, eam punctū
temporis appellauit. Veniet ergo cito (uaxh improbis, et
impudicis) horrenda illa, atque inuitabilis mortis hora:
qua circumruglent aduersarii nostri demones, tanquam
ferocientes leones, & ceu atra in nebula rapaces lupi, ut
dilandent, & siccis, ac fameliscntibus faucibus in momen-
to diglutiant peccatores. Veniet cito: ueniet inquam cito.
hora (uaxh malis, & imparatis) quum circumspecies mis-
ser, nec erit, qui praestet auxilium: acclamabis, & nemo
exaudiet. Supra te coelum apparebit aeneum, & inaccessi-
bile, & impenetrabile: ante in conspectu tuo dehiscet
abyssus: patebitque teterrimum chaos, quo praecipit, quasi
lapis, deuoluatur in profundum. Attende miser homo
hoc quod nunc tibi tam dulce sapit, post breue tempus
quam amarum tibi exitum pareat: quando amisissis uolue-
ptatibus omnibus, sola gehenna illa infernalis tibi erit res-
liqua, in qua perpetuo sine spe misericordiae cruciaberis.
Nulla tunc sanē spes erit amplius, nullum profugium sic
comprehensio: sed extinctis, ac dissipatis penitus, cogita-
tionibus, aliis sensus tibi tantum doloris, & unica despera-
tio remanebit: te scilicet ex illis tantis suppliciis nunquam
amplius emerfurum. Tempus est ergo ut malis tantis
praeruis, & cognita breuitate uitae huius, & intellecta in-
certitudine mortis, paremus nos ad illam aeternam uitā,
quae nihil habet incerti, & spretis omnibus libidinibus
enitamur uirili nostra, ut uitae huius fabula rite peracta,
laetos angelorum plausus capiamus: & in coelesti illa

Hierusalem fruamur perenniter summo illo, & in exilio
 mabili bono: quod nec oculus uidit, nec auris audiuit,
 nec in cor hominis ascendit.

1. Cor. 2.

De meditando Christi passione. Cap. LIII.

ERit præterea nobis aduersus libidinem, nouissimum
 ferè ordine, sed re ipsa certe primum, atque
 præcipuum remedium, assidua meditatio passio-
 nis Christi, & frequens humilisq; recursus ad salutiferum,
 & triumphale dominicæ crucis uexillum: nõ tam ut cru-
 cis imaginem effingamus, pluries nobis frontem, os, pes-
 cūs, corpusq; signantes (quod nequaquam improba-
 mus) quàm ut assidua cogitatione, & memoria passio-
 nis domini, figuram quodammodo eius, ac formã Cru-
 cifixi Iesu animæ nostræ ea impressione figamus, quæ
 nullis possiturbationibus amplius aboleri: & ut assidue
 eius sacrosancta mysteria tacti nobiscum toto corde me-
 ditemur: ac supplicia flebiliter recolamus: quæ in ea passus
 est pro nobis, & innocentissimus Iesus: ut necesse sua acerbis-
 sima, nos à damnatione mortis eriperet, ac redimeret
 à seruitute peccati. Tali namq; meditatione probe ducit
 ad diuinum amorem: & uagos, & immoderatos
 affectus nostros configimus eidem cruci cum Christo,
 sicut & Paulus, qui dicit. Mihi mundus crucifixus est, & ego
 mundo. Quis est enim tam præcipiti, atq; æstuanti libi-
 dinis furore correptus, aut tam foedo amoris ardore succen-
 sulus, qui rememorans pie secum acerbissima Christi
 uulnera, non tepescat: & in eo præcioso sanguine nõ spe-
 ret sordes peccatorum suorum posse lauati. Ecquis nam
 quæso nostrum grauaretur tantula uoluptate priuari, si
 amabiliter, & ex corde cogitaret, quomodo ipse inno-
 centissimus dominus tot tantosq; cruciatus pro salute no-
 stra non recusauerit ferre: atque secum itidem uolueret,
 quomodo ultro sese pro nobis immanissimo obtulerit

Gal. 6.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

impia necesse supplicio: Vnde D. Augustinus. Si passio inquit saluatoris ad memoriam reducatur, nihil tam durū est, quod non æquo animo toleretur. Itaq; dum titillat desiderium uoluptatis, & urgent libidinosæ rei stimuli, e regione succurrat tuus tibi Iesus, pro te captus, derisus, flagris uerberatus, spinis confossus clauis uulneratus, & deniq; crudeliter crucifixus, & mortuus. Hunc eia nos de cruce tollamus, & cordi affigamus nostro: hunc ore sinu, hunc manibus, oculis, hunc deniq; mente iugiter tenemus: & id quod aperuit nobis Longinus latus, intermus: ubi tuto stare possumus, & ab omni incurſu tentationum, & ab omni impugnatione libidinis securi degeere ualemus. Ecce extendit in morte brachia, ut nos amplectatur: caput inclinat, ut nos osculetur: clamat de cruce, ut ad miserendum nos flectat: confixos tenet pedes, ut ad ueniam exposcendam, & poenitentiam agendam nos expectat. O magna, & inestimabilis benignitas saluatoris nostri Dei: q; p nuncios, p signa, p literas, per seipsum tā dulciter nos inuitat. Cur ergo inuitati tā amanter, & expectati tam costanter negligimus, & procrastinamur? Quid alias delicias amamus? Quid causas nescimus? Quid differimus? quid cessamus trepidi confugere, ad amplexus, & intra brachia inuitantis amicis, fratris, domini, & seruatoris nostri Dei ut ibi tuti & salui perpetuo maneamus. Audi quid nobis inclamat de cruce pius dominus. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. Id est, uenite qui haftenus a me abfuiſtis, deliciis, & uanitatibus obligati: quiq; tan to opere laborastis in acquiritendis opibus, in addiscendis sæcularibus scientiis, in perficiendis turpibus desyderiis sensibus, & cupiditatibus, ac libidinibus turpiter seruientes. Et ego reficiam uos torrente uoluptatis meæ: dedi enim uobis dolens requiem laborum, & refrigerium dolorum: & in cruce moriens acquisiui uobis uitam sempiternam. Hac profecto meditatione quicumque

non mouetur non proficit, saxeus plane est, ac ferreus, & totius prorsus humanitatis immunis, & expers. At qui secum diuina suffultus gratia talia, frequenter, pie, & fideliter meditabitur, discet is abnegare planè semetipsum, & relictis turpibus desiderijs crucem portare post Iesum, & ad illius pedes lachrymas spargere, ut unà cū Magdalena possit, & ipse suis peccatis ueniam impetrare. Quicumque enim dulcissimo Iesu Christi amore flagrabit impuro mulieris amore minime capietur. Eo quid nā prodesse potest cuiquam castitas, nisi, uel quota parte in amore respondeat, ei qui nos tantopere dilexit, ut quum posset non mori, seipsum ultro obtulerit ne ti pro nobis? Superare quidem ardorem libidinis possunt plerunque & mali: dum aut metu, aut pudore, aut alicuius incommodi gratia sese continent: at uero nihil in ea re tam curare, quam Christi honorem: & pro eius tantum amore se continere a uoluptatibus, id solum est eorum, qui boni sunt, & qui Christum omni affectu, & intima dilectione sequuntur: & toto corde, & omnibus uiribus Deum amant, rite fideliterque cogitantes.

Nunquam fidendum esse in certamine castitatis & omnem occasionem libidinis tollendam. Cap. LIIII.

ID tandem (ne curiosus interim de singulis pertrastemus) in uniuersum moneam: ut nulla prorsus cauendi dimittatur occasio: & ut omnis tollatur opportunitas peccandi, etiam si minima esse uideatur. Nihil, n. tuto in hoste despicitur: quoniam fieri cōsueuit, ut euadat ille, contemptu, & negligentia nostra superior: Martem propterea semper incertū. & dubiū euentum belli uulgo dicimus: nam constat iam spoliantem & exultantē uictorē sæpius euertere, percelliq; ab abiecto.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Facillor est planè cautio, ubi apparet manifesta formidol
& ubi hostis aperta oppugnatione grassatur, quàm quum
lateat apparatus, & contemnentes nihil vereamur ad
uersi. Tutissimū propterea fertur exercitus iter esse, quod
idem est suspensissimum: quoniam metus præstat ut ni
hil temere fiat, quod dolo aliquo improviso possit in
tercipi: securitas autem, dum nihil timetur, præcipitat in
cautos sæpe in infidias. Per Syrtes, ac inter Scyllam, &
Charybdim, nobis enauigandum est: & itcirco palinur
ria usquequaq; pericla necessaria. Quinetiam ubi trans
quilla, & tuta uidentur, ibi multo magis cauete oportet,
ne forte obrepens prænimia securitate somnus, ut olim
palinurum, ita & nos in ipsa tranquillitate deliciat. De quo
egregius poeta.

O nimum cœlo, & pelago consiste sereno.

Nudus in ignota Palinurie iacebis arena.

Amanda quidem multum tranquillitas est: sed multo ma
gis timenda repentina procella nam sicut illa potest ob
lectare uigilantem, sic ista facile potest obtuere dormien
tem, quum soleat euenire, ut quem alias cautus metus in
tempestate seruauerit: hunc nimia securitas in tranquill
tate delecerit: & qui borea furente consisterat, blandiente
aura submergatur. Summopere ergo cauendum est no
bis etiam in qualibet ætate, & in quouis loco: & quocum
que nomine, aut honore censemur: ne subitus turbo, aut
improvisa tempestas nos imparatos offendat: neue qui
modo quasi portum tenentes lætum celeuma, canebam
mus, subito mutatis uentis, & turbata maris facie, nimo
bosis pereamus procellis. Vita quippe nostra est sicut
nauis, quæ in medio pelago asidue, & uentis, & flucti
bus agitur: & propterea nunquam adeo tuta, & firmã
credenda tranquillitas est, ut peruigili gubernatoris cura
non egeat: nam sæpe accidit, ut nauis quæ multis antea
in periculis seruata est, ac centies tuto mare pertrãssit, uno
denique procelle furentis impulsu, uel prope portum,

uel iuxta littus frangatur. Nusquam igitur sibi quisquam
confidat, uel q̄ prouecta iam sit ætate, uel q̄ aliquandiu
suos ita affectus domuerit, ut sibi iam parere uideantur.

Audiamus quæso quid de hoc assiduo, ac naturali con-
cupiscentiæ impulsu dicat Augustinus in his, quæ con-
tra Iulianum hæreticum elegantissime scripserat. Nescio
(inquit) quomodo etiam castæ animæ in turpes labun-
tur assensus, quæ si imputaret altissimus, quis uiueret ca-
stus? Hoc ergo malum cur non extirpatur de continen-
tium carne sanctorum. Cur non totum opere mentis au-
fertur? & reliqua, Deinde subdit. Sed quia in ista humana
miseria peior hostis est cauenda superbia, ideo nimirum
non penitus extinguitur in carne continentium sanctorum
ista concupiscentia, ut dum pugnatur aduersus eam, pe-
riculorum suorum animus admoneatur, ne securus infle-
tur, donec humana fragilitas ad tantam perfectionem per-
ueniat sanctitatis, ubi nulla putredo lasciuie, nullus tumor
superbiæ formidetur. Hactenus ille. Nunquã ergo euen-
turum speres, ut bona fide obtemperet caro spiritui: aut
appetitus rationi. Nam sicut tigrides, atq̄ leones: et eius-
modi feræ belluæ, & si cicutes usu fiant, hominem tamẽ
semper infensum habent: ita pariter caro ipsa spiritum
semper habet inimicum: et licet hæc quidem contu-
bernio hominum uideatur interdum remittere furorem,
nunquam tamen ingenitam exuunt feritatem: quin, quã
minime expectaueris, exasperata re quapiam, ad ingeo-
nium redeant suum. Idem etiam formidandum est de
affectibus carnis sensui semp̄, & spiritui rebellibus, & in-
festis. Quidnam quæso truculentius, atque imperiosius
in nomine, q̄ propria concupiscentia, & libido? Quid
fallacius uoluptate? Quid insidiosius uenere? Quid ue-
ro reuerso carne ipsa ad resistendum fragillus? Quid
lactura animæ grauius, si euenierit, ut uincamur? Quid
æterna foelicitate præciosius, pro qua certamus? Circu-
lustrandum est ergo undiq̄ in tanto discrimine diligenter

Lib. 4. c. 2.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

& rimanda longe, lateque omnia, ante, & post, intus foris que superne, & inferne dextra leuaque, si quid sit, quod obfistere, & quod obesse possit: atque ueluti in instructa acie, adhibere omnes machinas, stristisque semper astare mucronibus, & tam in induciarum tempore, quam bellorum, uicinitatem, ac reconciliationem hostis semper habere suspectam, atque quadrato agmine incedere perinde atque si ab omni parte hostilis impetus formidaretur. Nunquam enim imperator egregius ita paci credit, ut de bello interim non cogitet, & paratus non semper existat. Cæterum nullus apparatus, nulla arma, aut præsidia potiora sunt in eiusmodi certamine, quam timor, & fuga, cum sapientia. In aliis præliis dedecori est timere, aut fugere hostem, at in hoc summa gloria est existimanda: quando sic timentes opportuna fuga scemine blandimenta superamus. Sic enim scriptum est. Sapientis timet, & declinat à malo: stultus transiit, & confidit. Et Apostolus, Fugite, inquit, fornicationem. Quibus uerbis docet huiusmodi tentationem fuga potissimum superari.

Pro. 14
1. Cor. 6

Quando tutum se possit homo existimare à concupiscentia carnali. Cap. LV.

Securitatē autem à periculo concupiscentiæ carnalium, & ueræ, puræque castitatis, inditium, ex facundissimi Casiani assertionē, id erit tandem: quum eousque profecerit quis instabili proposito castitatis, ut nulla etiā libidinis imago, nec quidem per somnium, quiescenti occurrat amplius: & per uigiliam nullus concupiscentiæ motus titillet: mensque ab omnibus carnis illecebris libera sit ac prorsus ab omni desiderio, ac cogitatione ueneris aliena. Nam licet ad plenam peccati noxam talis commotio non imputetur: tamen quum adhuc per fallaces imagines, aut per insurgentes motus, nos interpellat, tædium,

aut sentitur in membris aliqua illusio, erit id argumentū
 firmissimum adhuc nos in lubrico titubare libidinis, &
 nondum expurgatæ mentis: & ad purum excocti uultū
 certissima coniectura. Nam sicut equi iam mansuefacti,
 & domiti, etiam si nullæ premant habenæ sua sponte re-
 cta pergunt: sic & affectus carnis, si iam pridem consuetu-
 dine, & studio domiti, assueuerint parere rationi, & ob-
 temperare spiritui: neque in somnis, neque in uigilia quic-
 quam tentant obscœni, ut de Ioanne Battista, & Jeremia
 legitur qui zona præcinctos semper habuisse lûbos dictū
 tur: per quod declaratur partem illam corporis apud
 huiusmodi uiros adeo emortuam fuisse, ut neque uel
 leuis motus, uel aliud quicquā repugnās in lumbis eo-
 rum extitisse credatur: sed pura & sincera castitas. O for-
 lices ergo, & uere cœlestes, quibus adhuc in carne uisū
 tibus, sic sibi caro præmortua ac domita sit: ut nullum
 eis negocium ulterius exhibeat certaminis perinde atq;
 si iam mortui sint mundo, & uoluptatibus, ut iam tuto
 ualeant de se polliceri, id, quod Paphnutius eremita, mi-
 ræ castitatis gratia p̄stans quum sibi proponeretur uehe-
 menter dicitur expaulisse. Nā quum is multis precibus,
 obnixeq; cōtenderet, ut Deus sibi reuelaret, qñ tutū deo
 niq; posset, se à periculo fornicationis, & à tentatione
 carnis sperare, superne tandem ei reuelatum fuit: q̄ quū
 amplecti nudam ac formosam puellā tuto poterit, nec
 ullo motu carnis turbari: tūc demū scire, id fore securæ
 castitatis indicium. Cognouit hoc responso Paphnutius
 nūq; uere tutū se esse posse, & p̄territus tali experimēto,
 destitit q̄c̄q; deinceps curiosus flagitare. Qu' inā experi-
 ri eo piculo castitatē nō expauescat: uel si Ioānis Bapti-
 stæ merita iā æquasset: quū uix iueniat, q̄ amota oī occa-
 sione cōtinere sese possit, nedū eo cōplexu stare imotus:
 atq; imp̄turbatū ab ardore libidinis retinere cōsensū. Nū
 qd uero tāta possit cuiq; mortaliū cōtingere in hac uita
 perfectio, ut id ualeat sine castitatis detrimento experiri,

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

neq̄ satis scio, neq̄ si scirem, facile dixerim: Tanta tamen est humana fragilitas, ac procliuitas naturæ ipsius hominis ad uenerem: ut credam non nisi flagitiose posse quæquam eiusmodi periculum facere, atque non nisi temere id, aut de se, aut de alio polliceri. Quin nec expedit forsasse talem fiduciam quempiam habere posse: nam neq̄

¶ 1. Cor. 12 Paulus quidem uas electionis, post etiam cœlestes uisiones, destitit stimulo carnis affligi: nec etiam quum oraret dominum, ut à se auferretur talis perturbatio, unquam potuit impetrare. Illud tamen meruit uerbum audire de cœlo diuina uoce prolatū. Sufficit tibi Paule gratia mea: nam uirtus in infirmitate perficitur. Legimus tamen Serenum quempiam ex illis antiquis patribus, qui eremum incolebant, assiduis uigiis, ieiuniis, & precationibus impetrasse tandem, ut nullo libidinis aculeo quateretur. Equitio itidem abbati legitur ex eodem dono Dei omnis motus genitalium perpetuo ademptus fuisse. Ex recentioribus unus est nobis Thomas Aquinas: qui & ipse ardentissimis precibus est consecutus, ut angelorum ministerio perfractis lumbis inuisibiliter castraretur. Imo petrauerunt hi quidem præcipuo, ac singulari priuilegio: ut extincto prorsus ardore libidinis, nullū in se, nec simplicem quidem, ac naturalem carnis motum qui etiam in paruulis, & lactentibus quandoq̄ excitatur, ipsi amplius sentirent. Rara auis (ut aiunt) et raris hominibus uisita. Securus, ac beatus tunc is in puppi sedeat, anchoris (ut dicitur) munitus duabus: quisquis est, si quis est, qui ad eam tranquillitatem peruenerit, ut carnis pruriturum, uel libidinis æstum nullum in se prorsus sentiat. Caveat tamen, quicumq̄ sit ille, ne forte priuilegio talis integritatis, & insolentia tanti muneris extollatur. Tam rarum enim tamq̄ præcipuum Dei donum cum maxima humilitate habendum est: atq̄ cum gratiarum actione seruandū: ne quis forte quum uitium libidinis fugisse se gaudeat, in uitium superbiz, quod fortasse grauius erit impingat.

De calcaria (ut aiunt) in carbonariam. Laudabilis quidē castitas: sed magis necessaria humilitas: illa suadetur: ista etiam imperatur: ad illam inuitamur ex consilio: ad hanc Matt. 19
Idem. 18. cogimur ex precepto: De illa scriptum est: Qui potest capere capiat: de ista. Nisi efficiamini, sicut paruuli, non intrabitis in regnum caelorum.

Quanto studio, ac labore, a plerisque sanctorum castitas sit seruata.
Cap. LVI.

AD eam uero continentiae firmitatem, de qua nūc didimus, nondum peruenerat Ursinus ille praesbyter continentissimus: cuius meminit D. Gregorius, qui post continuatam per quadraginta annos continentiam, dum ageret animā, neque sentiret iam seipsum, mulieris persensit attactum. Nam cum uxor ab eo iam diu religionis causa separata ad illum morientem ne ei in ultimo illo pietatis officio deesset, piamente accurrisset, atque eundem licenter ex antiqua consuetudine attigisset, seque adesse, & uoce & tactu significasset: ille continuo ad eius uocem exterritus, eleuans moribundos oculos, collecto debili spiritu, ut potuit, prorupit in hanc uocem. Recede mulier hinc, tolle paleam, ad huc igniculus uiuit. I modo tu qui es incolumis, & iuuenis confide praesentis continentiae: quum sanctum uirum penē mortuū, & carnis stimulos sensisse, & foemineum attactum tantopere uideas expauisse. Hilarion abbas, ubi, ac potus supranaturam hominis abstinentissimus, pruritu & ipse carnis aliquando uexatus, pugnis pectus uerberans, multas cupidines (quando aliter melius nequirit) manuum contusionibus, atque uerberibus, excutiebat e pectore: indeque ipse sibi ualde iratus, ita minabundus semetipsum consueuerat increpare. Ego te aselle faciam, ut non calcitres: non hordeo te alam, sed paleis: fame te, & siti conficiam: graui onerabo te pondere: per actus te agitabo.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.,
 & frigora: quatenus cibum potius, quàm lasciuam cogi-
 tes. Franciscum quoq; uirum sanctissimum, eiusmodi
 quâdoq; incensum flammis, uoluisse sese niuib; nuda
 corpore accepimus, ut eo gelu ardorē carnis extingue-
 ret, & repugnantem sibi concupiscentiam eo remedio
 coerceret. Acris quidem ac penē atrox Francisci castiga-
 tio: at Paconii abbatis propemodum immanior, qui
 ad arcendum ueneris desiderium non gelu tantummo-
 do norat corpus affligere, sed etiam dilacerare uulneri-
 bus: Nudis nancq; pedibus uepres calcabat: & corpus
 totum tribullis, aculeisq; spinarum fodicans sese afflige-
 bat: ut eo dolore obscenæ libidinis stimulus medere-
 tur. Itidem fecisse et Benedictum abbatem ferunt: qui
 ut uisæ aliquando foeminæ memoriam, et incestas cogi-
 tationes à se procul pelleret, nuda consueuerat ferire sen-
 tibus membra, et crebro rotatu, hirsutis secare corpus
 aculeis, ut eo remedio mentem ab aculeis aliis affectâ,
 & lauciam liberaret. Bernardum et ipsum quoque abba-
 tem, Euagariumq; presbyterum, alterum in lacum, alte-
 rum in puteum descendere solitos hibernis noctibus tra-
 dunt, ut carnis incendia gelascentium aquarum algoris
 bus mitigarent.

Diui Hieronymi conatus ad custodiendam castita-
 tem ex suis ipsius scriptis. Cap. LVII.

Quid etiam non fecit præstantissimus doctor no-
 ster Hieronymus, ne quando his laqueis capere
 tur, utque leuaret sese iis flammis posset. Hæc
 enim ipse de se eleganter, sed minime arroganter ait.
 Quod quamuis omnibus ferme notum sit, atque à plus
 ribus rerum scriptoribus repetitum, tamen nec breuitas
 tuis studium ne rei repetendæ fastidium, potuit me retrahere
 & hac narratione, quæ magnum lectoribus fructum
 & non minus huic nostræ scriptioni afferat omnia

mētum. O quoties, inquit, in eremo constitutus, in illa uasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus horridum monachis præstat habitaculum, putabā me Romanis interessē deilclis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus erā. Horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis sitū ethiopiæ carnis obduxerat, quotidie lachrymæ, quotidie gemitus: & si quando repugnantem uigiliā somnus immines oppressisset nudæ humo ossa uix hærentia collidebam. De cibo uero, & potu taceo, quū etiam languentes monachi aqua frigida utantur: & costum aliquid accepisse luxuria sit. Ille igitur ego q̄ ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnauerā: scoreplonū tantū socius, & feræ, sæpe choris intererā puellarum. Pallebāt ora ieiuniis, & mens desiderii æstuabat, in frigido corpe, & ante hoīem sicca iam carne p̄mortuū: sola libidinū incendia bulliebant. Itaq; oī auxilio destitutus ad Iesu iacebam pedes, eos rigabā lachrymis, crine tergebā: & repugnantē carnē hebdomadæ inedia subiugabam. Non erubesco cōfiteri infœlicitatis meæ miseriam: quin potius plango me non esse, quod fuerim. Me mihi me clamantē, diē crebro iunxisse cū nocte: nec prius à pectoris cessasse uerberibus, q̄ rediret domino imperante tranquillitas. Ipsam quoq; cellulā meā, quasi cogitationum meæ conscientiam pertimescebā, & mihi met iratus, & rigidus, solus deserta penetrabam. Et reliqua quæ ibidem ab eo elegantissime referuntur.

Cohortatio ad proterendam carnis petulantiam ex superioribus exemplis sanctorum. Cap. LVIII.

Videte quæso q̄ parū sit, in ea re, fidendū humanis uiribus, quātoq; labore, et nixu obstādū, nec carnis obruamur procellis. Quis est hac nostra tēpestate, tā sanctus, tā constans, tā Deo charus, ut post tales, tātosq; uiros putet se tutū esse in his periculis ac nō

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

et repidet etiam in uado: Fallitur sanè quicūq; discindus,
 satur, oscitans: ac sub pallio (ut dicitur) manus tenens, spe
 rat sese fatiscenti cymba, & aduersis aequilonibus, per su
 rentes æstus tentationum euasto libidinis pelago foelici
 ter inportum tranquillitatis, atq; salutis intrare. Res sanè
 operosa est castitas: & hominis diligentis & circumspe
 cti munus nō ignaui, & ociosi. Quamobrem discamus
 tantorum uirorum exemplis, cautius, ac fortius carnis
 desyderiis reluctari: nec sinamus carnem ipsam, ut cicu
 rem pecudem ire liberam: sed uti lmmitem feram coera
 ceamus dura cauea: & sub uinculis castigationis strictā,
 & alligatam perpetuo teneamus. Cum ferocissima pro
 fecto bestia nobis res est: quæ quum humana ratione do
 mari non possit, impetrata desuper gratia, domanda est
 ferula, uigillis, laboribus, & inedia. Quare abdicare nos
 oportet ab omni prorsus superfluitate, & luxu: & uolu
 ptates ipsæ corporeæ si aliter euelli melius nequeant, cū
 ipso etiam corde (ut dicit Seneca) conuellendæ sunt: ne
 deterius nobis aliquid contingat: Imitandus nobis i eo
 est castor: qui se (ut satyricus ait) Eunuchum ipse facit, cu
 piens euadere damno Testiculi: usq; adeo medicatum
 intelligit inguem. Hoc nam remedio uti castora sylues
 tre animal perhibent in extremo uitæ discrimine: q; quū
 ob præcium genitalium sentiat se a uenatoribus impe
 ti, nec aliter moliri fugam possit, ne quota pars toti cor
 pori pernitentem afferat, amputat sibi mordicus uirilia, hu
 micq; relinquit: ut uenatorum manus quando integer ne
 quit, sic saltem mutilatus euadat. Haud multo secius fa
 ciendum nobis est, ne seruitutem seruiamus perpetuā:
 sæuamq; patiamur tyrannidem insequentium uolupta
 tum: quæ ad perdendos nos quærunt. Verum ad id p
 standum, neq; morfu, neq; ferro, neq; ullo uulnere nos
 bis est opus: sed Dei in primis gratia, quæ deesse nō po
 test, & subinde desyderio, & uoluntate perpetuo conti
 nendi. Quamobrem castrandi nobis sunt affectus libi
 dinis

dinis interioribus: & non exteriores partes corporis cultro,
 aliove idoneo instrumento secandæ: sicut de Origene
 sapientissimo alioqui uiro, memoriæ proditum est: qui
 seipsum mutauit non Impatientia libidinis, ut quidam scri-
 bunt, sed potius ad euitandam suspicionem, ut posset
 absq; infamiæ & nota, doceri causa honestius inter mu-
 lieres uersari. Quæ quum multi deinceps in ea re, præ
 continentia amore temere sequerentur: in sacrosanctis
 conciliis cautum fuit ne quis ultro semetipsum deinceps
 ulla ratione præcideret: alioqui, indignus sacerdotio, ut
 furiosus, & mentecaptus omnino haberetur. Siquidem
 interioribus mente castrati debent, non corpore, qui deo pla-
 cere desyderant: quum nihil opus sit uirum castum præ-
 cidi gladio carnificis: sed studio, & amore, & firmo pro-
 posito castitatis. Quod si quis forte diffidat posse serua-
 re castitatem, quum legat tales, tantosq; uiros in ea re tan-
 to opere laborasse, sciat benignissimum esse Deum & non
 permittere tentari quenq; supra uires: sed quo quisq; in-
 firmior est, eo leuius oppugnatur: & quanto quisq; ua-
 lidior, tanto etiam uehementius & acrius in tationibus
 secum agitur. Minime itaq; desperanda uictoria est: mo-
 do fortiter oblucri ac obistere hosti pro suis uiribus
 quisq; uelit. Sciendum tamen tandiu nobis esse pugnan-
 dum, quandiu ab hostibus prouocemur, & quousq; ui-
 ctoriam consequamur, & triumphum. Verum interim si
 quis forte ceciderit, non est, q; unquam uel sic lapsus de-
 speret, immo ut protinus exurgat, ac incipiat denuo ob-
 luctari, & maiori, atq; fortiori conatu carni resistere. Nam
 & uicti bella, & naufragi maria repetimus. Euenire & n.,
 sæpe solet, ut qui aliquando uictus sit, postmodum reals
 sumptis uiribus uictor euadat: & qui trahebatur capti-
 uus euehatur postea triumphator. Sed q̄to magis dolen-
 dum super nonnullis, qui usq; adeo consuetudine pec-
 candi facti sunt impudentes, ut non modo nō agnoscat
 flagitium suum: uerum spretis salutaribus monitis, ultro
 in dies absq; rubore ferantur ad omnem libidinem pro-

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

niores. Nihil pfecto magis reddit hominē impudentē
 q̄ cōsuetudo peccandi. Nā ex cōsuetudine praua suscipit
 humana mens habitū quendā licentiamq; peccādi,
 ut quum hō ēt grauisime peccet, peccare se nesciat, aut
 potius nō aduertat: sicut ille, q; assidua, atq; in ueterata se-
 bre corripitur; nā quis ea in uenis, & in medullis in sede
 rit, tñ se febricitare nō sentit: & quū ceteri eū cōsumi acri-
 tue cōspiciant, solus ipse q; sustinet, prae lōgo usu morbū
 suū discernere nescit. Quod genus morbi est sane pesti-
 mum, nullis fere p̄ceptis, nullis monitis, aut medellis
 curandum. Raro enim uel nunq; eiusmodi homines
 ab errore suo respiscere possunt: quū uitium non agno-
 scant suum: atq; cūcta sibi ex sua libidine indulgeant, nul-
 lus sese consilio aut curationi credentes.

Pudicitiam omni aetate, atq; ordini esse p̄cipuo
 ornamento. Cap. LIX.

Praeterea ad hanc uirtutē castitatis amplexandam,
 nō tm̄ nos religionis metus astringere debet: sed
 ēt institutio uitae, & fortunae, & aetatis, & ordinis,
 & sexus ratio suadere, & cohortari. Et, n. si fueris iuuenis;
 cogitandū est tibi, pudorē castū, & florē immaculatū tali
 aetate esse pulcherrimū. Laudatur, n. in sacris literis, q; pot-
 tuit transgredi, & nō est transgressus, & facere mala, & nō
 fecit. Si uero uergis iam in seniū, cogita nihil esse foedius
 senili libidine. Nullo qdem nō uitae tpe effluere luxuria
 turpe est: at in senectute foedisimum. Si sacerdos es, &
 Christi mysteriis mācipatus, meditare omnem tibi libidi-
 nis sordē interdici, ut impollutus, & absq; macula Deo
 assistas: purusq; & incōtaminatus deseruias. Si conjugat-
 tus es, tecū uelim corde uolutes q̄ inhonestā, & impro-
 bā rē agas: si una nō cōtentus uxore, matrimonii pudici-
 citiā uoles. Si uero solutus inique atque cogita q̄ per-
 uerse facias, relecto cōiugio, qd̄ adire licite possis, meret-
 tricis sordibus, contra ius fasq; turpiter inq̄nari. Si diues
 fueris cōsidera, q̄ magno tibi esse posset decori, si fama
 cōtinentiae diuitiarum quoq; accesserit cumulo. Si paug

Eccle. 3 1.

es, cōplettere aīo, q̄ magno sit tibi dedecori futurum, si paupertatis incōmodis, et impudicitiae sordes adieceris. Si formosus es, dilice aīum q̄tūis candidū, & purum in hīc solere libidine: atq; eodē mō corpus quātūlibet spe elosum luxu, ac uenere, reddi turpissimū. Si uero de formis fueris, scito te multo et deformiore effici incōtinentia. Si uir sis, animaduertas nihil esse effeminatius hoīe hīc bidioso. Si foemina scire debes nihil magis decere muliere, q̄ pudicitia. Sed qm̄ de foeminis facta est hīc tēpe stina mentio, & iā ad opis finē appropinquamus, eas ipsas admonitas esse uelim, ne reqrant a me sibi seorsum a uiris cōtinentiae p̄cepta pponi: qm̄ par ratio est, & uiris hīs, & mullebris cōtinentiae: nec alia certe disciplina foeminis opus est, q̄ ea, qua haecenus instruximus uiros. Eas dē sane censetur natura, et si mulieres habeantur, magis molles, & uiri magis impudentes. Sed iā uoluminis modus admonet, ut ad finē maturemus: satis esse arbitror dictū haecenus de castitate. Verū anteq̄ imponamus extremā his coeptis manū, pauca qdā prius de poenitentia, quasi colophonē (ut alit) breuiter addēda cēsum. Hoc est enim ultimū remediū lapsis ut q̄ p fragilitatem cecidit in p̄tīm, mox p poenitentia instauret ad gratia, et p̄seueret postmodū realūptis uiribus in firmo pposito cōtinentiae.

Necessariam esse poenitentiam pro impetranda uenia peccatorum. Cap. LX.

Poenitentia (ut eloquenter tradit lactātius) nō minū locū iter uirtutes hēt. Vt. n. magnae fragilitatis est cadere: ita magnae est fortitudinis surgere: nec minoris fortassis q̄ stare. Nā reuocare gradū, superasq; euadere ad auras, Hoc opus, hīc labor est. ut ait poeta Nō parū negotii est, ut aliq; ab iniqua cōsuetudine se ita reuocet, ut in uia possit redire uirtutis. Facilius quidē est (D. Ambrosio auctore) inueniri, qui recte seruauerint innocentiam, quam qui congrue aegerint poenitentiam. Haec est enim (modo tempestiue audeatur) medicina uulnere: naufragii tabula: profugium, portusq; salutis.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Prouer. 20
1 Joan. 1.

Tolle hanc de mundo. Superne simul adiutam uitæ mortalibus prorsus tollis. Ecquis est modo tam probus, tam iustus, ut ei non sit aliquando poenitentia necessariat Scriptum est enim. Quis potest dicere mundum est cor meum, & purus sum a peccato? Quia uin etiam, iuxta illam apostoli Ioannis sententiam, si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus: & ueritas in nobis non est. Idcirco indulgentissimus pater noster Deus miseratus humanam imbecillitatem, aperuit peccantibus nobis poenitentiae asyllum: quo quisque delictorum suorum poenitens, tanquam ad sacram aram contigere tuto possit: unde abripi nequeat, quoad usque uelit in eo resipiscendi proposito perdurare: & donec ex diuina misericordia ad coelestem patriam perducatur. Hæc est enim illa sacra anchora, quæ in maxima tempestate, et in ultimis periculis solet delicti: et quæ sola in dubiis rebus seruire nos potest. Equidem multos noui, pluresque etiam legi: non ex eis modo, qui gustassent primoribus (ut aiunt) labris hoc reprobum uitæ genus, sed ex iis etiam, qui per omnes immundicias totos sese foedissimis quibusque uoluptatibus dedissent, emeruisse aliquando per poenitentiam, & ad frugem optimam rediisse: ut iam numero, choroque inscripti habeantur sanctorum. Securus sane est uentis, quisquis deliquit: modo consilium non respuat poenitentiae. Verum donec manet quis in hac flamma, ac fornace libidinum, difficilis, grauisque uidetur resipiscens: et si mille prouocetur, atque imitetur exemplis. At si quando coeperit & ipse dolere de peccatis, ac paulatim ad meliora referre pedem, sentiet flammam illam, quæ tam uehemens prius apparuerat protinus diuini cuiusdam toris frigore temperari & ardorem in refrigerium commutari. Est, n. ea uis poenitentiae, ut possit uitæ condiciones mutare, & sicut nitrum, defricatis sordibus purificare animam, & ad calorem pristinum restituere. Tantum cauendum est, ut nullatenus peccus tuum subeat ullo tempore impetranda uentis desperatio: quæ si tuo insederit quandoque anie

mo, In extremum te deducet æternæ damnationis oucti
men obstruens misero tibi omnes aditus conuersionis.

De maxima Dei benignitate & clementia ad parcen-
dum peccatoribus. Cap. LXI.

Valde profecto mirum est, tantam diffidentia pœ-
merendæ uenitæ accideré cuiquã posse, ut unquã
uel de sua emédatione omnino desperet, uel de
diuina clementia, & benignitate ullo pacto diffidat: quã
omnia possibilis sint credenti: dicatq; ipse dominus. Dis-
cite quid est. Misericordiam uolo, & non sacrificium.
Non enim ueni uocare iustos, sed peccatores ad penitẽ-
tiam. Atq; idem ipse alibi asseuerat, maius esse gaudium
super uno peccatore pœnitentiam agente, q̃ supra nona-
ginta nouem iustos, qui non indigent pœnitentia. Et. n.
non tam proprium est Dei ulcisci, quã parcere: nec tam
prorum irasci, & exprobrare nobis, quã fecimus, q̃ mi-
sereri, & ignoscere, q̃ peccauimus. Cognouit dominus
inquit propheta figmentum nostrum, & recordatus est,
quoniã puluis sumus, & ideo miseretur nostri. Non ne
ouis illa deperdita in deserto quæritur nonaginta nouẽ
relictis: atq; inuenta demum pastoris humeris ad caulas
cum gaudio reportatur? Non ne & dragma illa abscron-
dita, ubi inuenta est, cum plausu, & exultatione uicinorũ
tutiori loco reponitur? Quid est, q̃ quisq; pœnitentiæ tar-
ditati diffidat: aut commissorum ueniam ullo modo des-
peret? quum plane liqueat ex parabola redemptoris nos-
tri Dei, nihil differre inter eos fratres, quorum alter a pa-
tre recedens portionem suam consumpserat uiuendo
luxuriose: alter uero semper cũ patre uixerat obsequio-
sus, & castus. Nam ubi ille conuersus ad patrem rediit,
uenia statim impetrata, & stola, & anulo donatur: & rece-
ptus in partem hæreditatis, & æquatus alteri paternis
fursum opibus fruitur. Et. n. sicut nihil prodest male uiuẽ-
ti ante actæ uitæ probitas: sic nihil obest pie, pudicq; ui-
uenti impudicitia præterita: quũ superueniens iustitia om-
nem prorsus labem uitæ prioris absterferit. Quid non

Matth. 9.
Lucæ. 15.

Lucæ. 15.

Psal. 102.

Ibidem

Ibidem

DE RATIONE COERCEN; LIBID.

Matth. 20 Sperandū uel sero ad pœnitentiā cōuerso: quū et sero oparii in uinea illa euāgelica, nihil minus mercedis accēperunt, q̄ matutini: nec ullū discrimē p̄mi fuerit inter eos, q̄ p̄p̄si fuerant totius dici p̄odus, et q̄stū: et eos q̄ uesp̄i ingressi uix satis cœperant opari. Pares namq̄ sunt p̄mi nouissimis; & nouissimi primis: et quo magis ēt sperandū sit sero cōuersis, ex diuino iudicio p̄miū dari cœptū est illis, q̄ nouissimi uenerant ad laborē. Nō ne ēt q̄rē t̄ Petro si dimittere liceret fratrī peccantī usq̄ septies: res p̄dōdit dñs. Non dico tibi septies, sed usq̄ septuagies. **Matth. 18** septies: numero. s. finito, p̄ infinito. Vt intelligatur, toties, quoties q̄sq̄ peccauerit ei dimittendū esse, si pœniteat. Nemo ergo desperet si p̄lapsus fuerit aliq̄ in peccatū posse amplius emundari: qm̄ nō est oīo mortiferū cade re: sed lacere p̄stratū. Q̄ uin et athletæ post lapsum surrogentes, laurea sæpe donatur: ut Vergilianus Entellus, de quo poeta ait.

At non tardatus casu, neque territus heros,
 Acrior ad pugnam redit: et uim suscitāt ira:
 Tum pudor incendit uires, et conscia uirtus,
 Præcipitemq̄; darē ardens agit æquore toto.
 Hæc, n. solet esse agonis lex, nō ut nunq̄ agonista cadat,
 sed ut nunq̄, quoquomodo hostili ui prematur, cedat ul
 stori, reddatq̄ sese captiū. Necq̄, n. si quis labatur, aut
 cadat, p̄tinus est habēdus p̄ uictō: sed tm̄ q̄ iacet, æ sese
 dedit. Potes ergo q̄sq̄ es, et milies lapsus surgere, et plu
 ries uulneratus euadere: tantū est, ut nō cōcidas aio, et t̄
 bi prorsus sp̄e nō abscindas uincēdi. Sed si fortassis mi
 lidæ horreas nomē, tibiq̄ uideatur graue imitari milites,
 æmulare saltē mercatores: quos sæpe uidemus e pximo
 naufraglo uix satis ficos repetere maria, sperātes uetera
 naufragil dāna, nouo lucri cōmodo resarcire. Aut ēt (si
 magis placet) imitare ægrotātes, q̄ nunq̄ ita desperant, ut
 reiciāt medicamina: necq̄ ulla sibi unq̄ uidet̄ difficilis, aut
 dura curatio, dūmodo pristinā eis restituat sanitatē: p̄ q̄
 parati sunt et ferrū, et ignē p̄peti: nullis ip̄ensis, nullis do
 loribus territ. Itidē quoq̄ in ea re faciēdum est, oībus.

Quid.n.tentādū atq; expiendū nō est collapsō, et iacētū
 in libidinibus fœdis, ut opportune ad mūdiciē et ualetu
 dinē pristinā reducatur? A plēnda sunt expiatoribus ulce
 ra cūcta mortalia, eorūq; parēdū cōsiliis, nunq̄ cessandū
 à remediis, nunq̄ despandū de salute. Nullū naq; crimē
 tā graue est, qđ p̄ pœnitētiā in sacrosancti effusione san
 guinis Christi nō expietur. Audēdū est tantūmodo nō
 bis, et ais p̄mptis expiationis huius sacramēta sancto-ri-
 tu p̄ agenda: et q̄si cōcitatis iusta qđā ira, in deceptricem
 uoluptatē ueneris insurgēdū: sicut facere solent audaces
 gladiatores: q̄ ubi uulnerati sunt uiso cruore, nō mō nō
 p̄terresunt, uerū multo acius in hostes insultant. Quid
 est q̄so q̄ qđ desp̄are debeat posse ueniā impetrare pecc
 atis, uiso Christi cruore p̄ peccatis effuso: mō uellit pœ
 niterere culparū; peccatūq; relinq̄re? Dauid adulterio ē
 iunxit homicidiū, et in se reuersus obortis lachrymis do
 lens clamauit ad dñm, ut sui misereretur, et statim ueniā
 impetrauit. Magdalena post multos scortatores, obuol
 luta tādē Christi pedibus, flendo remissionē peccatorū
 oraculo uiuæ uocis ab eo est cōsecuta: et effecta mox ex
 peccatrice hospita saluatoris. Nō est opus lōgo t̄pis spa
 cio ad expiationem criminum respiscere uolētibus. La
 tro ferme mortēs de cruce petit, ut sui tm̄ recordaretur
 dñs, et meruit dulcissimū illud responsum. Hodie mecū
 eris in paradiso. Publicanus Matthæus è teloneo uocat
 statim Christi apostolus efficitur. Zachæus ad dñm con
 uersus, et male ablatorū restitutionē pollicens, ex tēplo
 meruit habere Christū hospitē, quē uidēdi studio paulo
 ante sycomorū non puduerat ascēdere. Petrus ter nega
 uerat Christū, et peccati pœnitēs ueniā impetrata factus
 est p̄iceps apostolorū. Paulus p̄sequēbatur Christianos, et
 a dño correptus, ieiunās, et orans dignus fuit, ut uas ele
 ctionis diceretur. Nō ne ex sanctis quoque martyribus
 plerosque una ferme hora, et conuersos, et sanctifica
 tos legimus? Nullus itaque diffidat quorumcunque
 magnorum sibi conscius peccatorū. Si.n. quum inimici

2. Reg. 11.

Lucæ. 7.

Lucæ. 23

Marci. 2.

Lucæ. 19

Mar. 14

Eiuidē. 16

Act. 9

Roma. 5.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

effemus (ut dicit Apostolus) reconciliati sumus Deo per mortem filii eius: multo magis reconciliati, salui erimus in uita ipsius.

De nimia cōfīdētia ueniā, & uitę lōgioris. Ca. LXII.

Sed missa faciamus hic exempla pōenitētium, quę in hoc genere innumerabilia penē sunt: & attingamus, quod fortassis magis necessarium est membris, multos etiam temere confidentes, differendo conuersionem fuisse ab repentina, & improuisa morte deceptos. Non enim pauciores confidentia uenię solet perdere, q̄ desperatio: utraq; tamen æque perniciosa est, atq; iccirco æque etiam fugienda. Profecto tam perent, qui uel nimium diuinę clementię credunt, & procrastinata emendationi temere confidunt: quam qui uel ob diffidentiam uenię uel ob incertitudinem immortalitatis post obitū de salute desperant. Desperatio siquidē uenię aut incertitudo immortalitatis non permittit hominem lapsū ad spem supernę uitę resurgere: confidentia uero nimia etiā stantem propellit in barathrum dānationis æternę. Indurat nimis illa: emollit nimis ista: graue utriq; malum: ita ut nihil omnino intersit hac uel illa pereas: quando utraq; dispari ratione sed æquali exitio trahat hominem impoenitentem ad mortem. Sūma ergo prudentia est non differre emendationem ad extremum uitę diem, sed uti pręsentis temporis momento: & quantum possumus reiectis, ac ablegatis procul uitiis, & peccatis, parere dominicis pręceptis: & agere tēpestiue pōenitentiam. Euenire etenim solet ut homo eo tempore, in grauescente morbo, & morte appropinquāte, tum primum grauitatem sui criminis sentiat: & ueniā, quam tantopere antea pręsumpserat, diffusus emendationis tarditate ac uitę breuitate desperet. Neq; n. quis potest in tantis angustiis corporis positus, pro arbitrio abicere sensum doloris, & officijs rationis intendere, & animę saluti uacare. Quotus quisq; est q̄sō qui in morte resipiscat, aut memor sit sui. Ecquis nā salutis suę curā

habere poterit: quæ morbus distorquet, cruciatus opprimit, cōsciētia accusat, pœna terret, curæ domesticæ turbāt, atrox hostis exagitat: q̄ q̄dē eo usq̄ hominē illo extu molestat, ut eū nihil iā de aliis, parū de seipso, minus de Deo sinat Interea cogitare. Quid mirū quū hac animaduersione puniri peccatorē dicat. D. Augustinus, ut qui uiuens oblitus est Dei, moriens quoq̄ obliuiscatur suis: Heu q̄ multis euenire quotidie uidemus, ut tunc sum maxime obliuiscantur, quum maxime opus sit sui meminisse. Haud tutū est planē, hominē hac spe uana uel potius pessima cōfidētia p̄ tractū diutius cōmorari i peccatis q̄c̄q̄ temere ac sperare de uenia, credens ubi sibi libitū fuerit, exiguū tēporis mora, & una pectoris percussione mox cōsequi peccatorū ueniā, & castimoniz mercedē. At dicat fortasse quispiā: sum iuuenis, diu uiuā, factā interim quod lubet, fruar uoluptatibus, agā postea in senectute pœnitentiā. Quid si dicat is, pcutiā me letaliter gladio, & medicū postmodū adhibebo uulneri, ut cōualescā? An nescis q̄ & si iuuenis es, mori tamē cito potes: si senex, nequis diu uiuere. Vltā adolecētibus (ut ait Cicero) uis aufert: senibus maturitas. Nihil si sapias, cōfidas huic mōstro, & humanæ trāquillitati: nā hoc mare i momento turbatur, ut sæpe, qui nup̄ læti in magna tranquillitate fœlicitatis nauigio luserant, mox mutata tēpestate appulsi ad mortis scopulos, ubi minime putarāt, missimū uitæ pariterq̄ salutis naufragiū patiantur. Quid opus hic peregrina, aut antiqua ex prisorum annalibus exēpla referre? Quotidie acerbas, ac repentinas mortes lugemus nostrorū: quotidie noui casus nouæ cædes, noua infortunia annūciātur. Quid agis miser? q̄d illecebramundi deciperis? quid differs adire dominū, & tēpestiue in tā iminēti discrimine ueniā impetrare peccatis? Quid nā tātopere pereuntiū in momento re: satagis cōtēnens æternas? Quid de die in diē procrastinaris? Quid illud tactus tecū crocitas: cras hoc fiet: idē nāq̄ (mihi crede) cras fiet, quod sit hodie: uel cras fortasse nō eris: ut a te

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

quicquam possit amplius fieri ex his, quæ sperabas: & quæ tibi pollicebaris futura. Quidnam miser expectas? Scriptum est. n. Non tardas conuerti ad dñm, & ne differas de die in diem. Subito. n. ueniet ira illius, & in tēpore uindictæ disperdet te: Porro qui nunc tibi se indulgētissimum patrē exhibet, mox inexorabilis iudex erit: & q̄ nūc omne debitū poscenti donat: mox acerrime, & usq; ad quadrantē exiget à te uillicationis tuæ rōnē: idem q̄, qui antea uenit, ut seruaret peccatores: mox ueniet, ut iudicet, ut mactet, ut perdat. Quocirca aggrediamur incūctanter, & unanimiter oēs uiam pœnitentiæ: & emigrantes cū Loth sancto Sodomā relinquamus & nunq̄ retro conuersi, ad ea q̄ post terga sūt respiciamus. Caue faxis, quod pleriq; multi faciunt, ut de tēpore in tēpus, illud, uel illud expectando moreris: sic tecū reputans. Vbi me his extricauero impedimētis. hæc p̄stabo: non uacat nūc mihi id agere, tot sollicitudinibus, curisq; occupato. Vnde de quæso qd̄ agas: nouæ semp̄ occupationes exurgūt: spes sp̄e excitat, metus metū. Quid si mō audias illud saluatoris nostri Dei: stulte hac nocte moreris: & ea q̄ collegisti, cuius erūs: & de his, quæ tecū cogitasti, qd̄ fiet?

Luce. 12.

Oportere hominē paratum semper esse ad mortē: & agere tēpestiue pœnitentiā. Cap. LXIII.

AN ignoras hic in hac imbecillitate ac fragilitate humane cōditionis nihil certo p̄cedere ordines nihil durare diu, nihil subsistere firmiter: sed p̄turbari, uexariq; ac dilabi & interire omnia? Quid de re alla rogo cogitādū eē putas melius q̄ de morte? Quid ue est aliud præstolandū: q̄ huius deniq; uitæ finis & in dies appropinquas, & appropinquans occasus? Hoc est. n. solū nobis qd̄ instat agendū. Quare quicq; boni facere cogitas, nūc aggredere: nescis tu quidē qd̄ uesper uehat: aut qd̄ superuenturus afferat crastinus dies. Proinde stem? semp̄ accendi lūbos, & ad iter parati, ut quū abire hinc oportuerit, Intrepide statim transmigramus in patriam. Interim uero quicq; hic est rei partū nobis, no

ut nostrum, sed tanq̄ hospitalis loci sarcinā spectemus:
 quāquidē nihil plus auferrī inde cuiq̄ licet, q̄ huc intulerat.
 O quāta ergo demētia nostra est, inchoare hic longas,
 & uanas spes in tā breui summa uitæ huius: ac dicere
 intra sese: uiuā diu emā prædīa ædificabo palatia, col-
 ligā diuitias laxabo horrea, summos gerā magistratus:
 uideboq; meā, meaq; domus splendore, & gloriā: &
 tūc deniq; lassā, & effeta iā ætate in ociū, & tranquillitatem
 me conferā, paratisq; fruār bonis: Ah qd cogitas stultes
 Præceptum est, & improuisum mortis uadimonīū: nec dif-
 ferri ullo mō pōt: quū uocaberis, eundū est certe tibi: ut
 ad tremendū tribunal iudicis Dei miser assistas: ubi uiuere
 illud Iob patientissimi uerbū gemas. Oēs cogitationes
 meæ dissipatæ sunt, torquētes cor meū. Iob. 17.
 Cauē ergo nisi proclius insanias, ne qd tibi de futuro pmittas, ne te
 fallat spes, aut opinio longiusculæ uitæ: aut iuuentus, aut
 ualeudo robusta. Anceps & incertū profectio quicqd
 imminet, qd futurū speratur: p̄his tātūmodo firmū est
 & id p̄p̄tū solūmō, quo portimur nūc. Quare tene qd
 habes, & dimitte incertū, & q̄ tua nō sunt, tua ne dicas, p̄-
 tuis ne habeas. Nihil hīc sane magis fallit nos oēs mor-
 tales, q̄ spes diutius uiuendi: & q̄ dū q̄sq; ignorat spacia
 uitæ suæ, metā illā p̄spiciat uitæ, ad quā, & si hō natura
 pōt puenire, eā tñ q̄ paucissimi attingūt. Longius (mihi
 crede) dies tuus abesse nō pōt, quū p̄pter innumerōs, &
 incertos casus, q̄ insidiat ubiq; nobis: tū p̄pter augustissi-
 mā uitæ portione q̄ i momēto p̄trāsīt, ut satis sup̄q; dixi-
 mus. Qui scis an subitanea & improuisa mors te rapiat
 ut quotidie multos rapit: an immitura t̄ qua maxima p̄
 hominū p̄ripitur. q̄ si te offendat imparatū qd amplius
 tibi de salute sperandū? Inferet sanè tibi mortē secundā:
 quæ erit desperationis, atq; p̄ditionis p̄cena sempiterna.
 Nimirū Dei misericordia & ira (ut inquit Salomon) ab
 illo cito proximant. Et pater eius David. Misericors, inquit, dñs
 & iustus. Hæc. n. inter se iuncta sunt: ut neq; misericordia
 sit sine iudicio: neq; iudiciū sine misericordia. Eccle. 5.
Psal. 114.

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Ante iudiciū, misericordiæ officium uiget: at ubi ad iudiciū uentū est: fiet illud sine misericordiā. Proinde iuxta cauendum est: ne confidentia misericordiæ nimiam securitatem nobis pariat: aut terror iudicii in impiam nos desperationem deducat. Itaq; si doles peccasse: & desistere proponis: audi, Misericors est. Si uero differs, & negligis conuersionem: audi, Iustus est. Sicut, n. misericordia suscipit, & absoluit pœnitentem: Ita iustitia & reicit segnem, & persequitur renitentem. Præpostera sanè est confidentia, quæ obiectat periculis animam: & præcepta ac lubrica spes, quæ inter peccatorum fomenta temere sibi ueniam pollicetur. In summa ergo spes habēda est, sed repudianda confidentia: timenda iustitia, sed nunquā desperanda misericordia. Sicut, n. considerando latronis pœnitentiam, nemo debet desperare: sic etiam considerando exitium Iudæ, nemo debet confidere. Illum quidem spes diuinæ clementiæ perduxit ad gratiam: Hunc desperatio ueniæ traxit ad laqueum. At qui modo quōtūtius est Dauid, Magdalenz, Petri, Pauli, Zachæi, aliorumq; pœnitentiam imitari, & peccatis ueniam impetrare dum licet: q̄ differre in extremū, unde postea receptū ad pœnitendum non habeas: & Iudæ similis impetens demū apud inferos damneris suspendio sempiternus. Ad impetrandam uero Dei misericordiam nihil plānè potentius est q̄ misericordia: aut & nos scilicet misereamur afflictis iuxta illud dominicū uerbū. Beati misericordes, qm̄, & ipsi misericordiā consequentur. Quonā q̄ suo pacto promereri misericordiā poterit, qui misericors aliis & ipse non fuerit? Dicit, n. dominus. Quamēnura uos mensi fueritis aliis, eadem remetietur uobis. Quare agamus opportune pœnitentiam: & misericordiam nobismetipsis misericordia comparemus, nihil ulterius differentes, aut aliud expectātes: ne forte ex illis efficiamur, de quibus dolens Apostolus ita conqueritur. Timeo (inquit) ne quum uenero, humiliet me Deus apud uos, & lugeam multos, qui peccauerunt, & non ægerunt pœni-

Matth. 5.

Matth. 4.

1. Cor. 12

tentiam super immūdiā, & fornicationē, & impudici-
 tiam, quam gesserunt. Ad quid nam differendū est con-
 uersionis negocium in senectutem: quum non minus cō-
 tumeliosa sit, q̄ periculosa emēdatio in senectute, & sero
 ad hoc æui usq; pertracta quādo etiā si uelis, peccare nō
 possis. Peruerse faciunt (ut dicit, D. Augustinus) homi-
 nes, qui in rebus animæ sub spe misericordiæ remanent
 diutius in peccatis: quū tamē nemo in corporeis rebus,
 uelit sub spe futuræ salutis diutius egrotare. Cœca' profe-
 cto spes est, & uana, ut speret quis toto uitæ spacio in p-
 fundo peccatorū iacere posse, & horē' momento exuro-
 gere de profundo malorum, & expiari a peccatis: ut pie-
 tati possit cum Christo. Peccati sane macula cito con-
 trahitur, at non æque cito diluitur. In nassam (ut aiunt)
 facilis est ingressus, sed difficilis exitus. Et. n. qui talia agūt
 habendi sunt ex eorū numero, qui dicunt uerbum in spū-
 ritum sanctum: quibus, neq; in hoc sæculo, neq; in futu-
 ro, ex sentētia domini, ulla sperāda est uenia peccatorū.

Matth. 19.

Adhortatio ad accelerandam conuersionem, et ad
 impetrandam ueniam peccatis. Cap. LXIII.

MVLtum cælleris et tota erras uia, quisquis es, qui
 differs tunc emendare mortes, quū amplius pec-
 care non poteris: uel in extremo tempore, quū
 iam iam necessario, uelis nolis, hinc abeundum tibi fue-
 rit. Nullus quippe hinc ad alteram uitā transgressis pœ-
 nitentiæ locus est: qualis hinc quisq; egreditur talis per-
 petuo apparebit, aut iustus, aut peccator: aut saluus, aut
 dānatus, Quam ob rem quum in omnibus rebus pro-
 uidentia maxime necessaria sit, tam in eo ipso præcipua
 habenda est quod plus q̄ semel nequit fieri: et ubi neq;
 cōmissus error emendari, neq; damnum acceptum unq;
 amplius redimi, aut reparari ullo ingenio aut arte possit:
 Noli ergo errare permagni, immo q̄ maximi momenti
 res agitur: qm̄ in morte quicquid euenerit semel, iam cō-
 clamatum est, et alea iacta, ut dicitur. Pecunia et aliud dā-
 num potest resarciri: fama etiam (licet ægrius) tamen et

DE RATIONE COERCEN. LIBID.

Ipsa egregio aliquo facinore, aut uita in melius mutata;
 restitui solet: at animæ iactura, nulla est arte reparabilis.
 Quo circa dñs dicit, Quid prodest homini si uniuersum
 mundum lucret, animæ uero suæ detrimentum pa-
 tiatur: aut quam commutationem dabit homo pro ani-
 ma sua? Non est profecto qui eruat unquam ab inferis
 animam tartareis suppliciis addictam: non per seip-
 sum aliquis, non amicus, non frater, non pater, non san-
 ctorum quisquam, non denique Deus. Frustra eiulabit;
 frustra planget quisquis fuerit infœlicissimus ille pec-
 cator: cui longe sanè melius fuerat ut natus non fuisset
 quàm uitam uiuere infœlicem, & æternis miseris sine
 ulla spe ueniæ destinatam. Agenda ergo poenitentia cõ-
 tinendum, orandum, ieiunandum, uigilandum, antequam
 ueniat mors, & dies illa calamitatis, & miseriæ: ubi tem-
 pus non erit amplius ueniæ, sed iudicii: sed ultionis, sed
 supplicii. Quod sanctus ille Iob præuidens & horrens
 ita deprecabatur dominum. Dimitte inquit me, ut plan-
 gam paululum dolorem meum antequam uadam, &
 non reuertar, ad terram tenebrosam, & opertam mor-
 tis caligine: terram miseriarum, & tenebrarum, ubi um-
 bra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inha-
 bitat. Ploremus ergo fratres nunc, dum tempus est nos-
 bis idoneum ad plorandum, & lachrymæ profunt ad
 salutem. Ploremus inquam & supplicemus pro peccatis
 nostris: & tabidas peccatorum sordes abluamus im-
 bribus lachrymarum: redimentes tempus (ut ait Apo-
 stolus) quoniam dies mali sunt. Quid ergo moramur
 exhibere nosmetipsos (ut idem ait) sicut Dei ministros
 in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus,
 in angustiis, in uerberibus, in seditionibus, in laboribus,
 in uigiis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate,
 in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta,
 in uerbo ueritatis, in uirtute dei? Nec quisquam aut pec-
 catis remoretur aut annis quo minus ad salutarem huius

Matth. 16

Iob. 10.

Ephe. 5.
2. Cor. 6

portus stationem confugiat: in isto adhuc mundo ma-
 nenti poenitentia nunquam sera est: & ad indulgentiam
 impetrandū uolenti facilis semp̄ accessus. Quid iam ero-
 go differimus conculcare sub pedibus uoluptates: quas
 uelimus, nolimus, paulo post intercipient tandem pernicio-
 siosa aliqua molestia: siue febris, siue capitis dolor, seu
 stomachi cruditas, siue tormina, uel podagra, uel col-
 licis dolor, uel calculus, aut hydropisis, aut paraly-
 sis, siue ex mille morborum genere aliquod simile: atq̄
 deniq̄ mors ipsa, quæ est, ut philosophus dicit, & nos
 uidemus, ultimum terribilium. Faciamus itaq̄ de neces-
 sitate uoluntatem, & de ui remediū, de obligatione offic-
 cium. Circuferamus aliquando oculos ad imminētem
 tempestatem: & de pelago peccatorum ad poenitentiam
 salutarem, tanquam in portum tutissimum remigemus.
 Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.
 Efficiamur Dei cultura, Dei ædificatio supra fundamen-
 tum Apostolorum, & Prophetarum, & in ipso summo
 angulari lapide Christo Iesu. Nulla nos post hac fran-
 gat iniuria: nulla suspicio sollicitet, nullus corporis dolor
 expugnet, nulla libido corrumpat, nulla ambitio exagit-
 tet, nulla cupiditas inflammet. Caueamus ocium ac des-
 fidiam, custodiamus sensu nostro, uagos & rebelles, &
 repugnantes rationi. Componamus mores, uitia om-
 nia omnia fugiamus, Dei præcepta seruemus, & castita-
 tem una cum reliquis uirtutibus artissime complectamur:
 frænantes linguam ab obscœnis, auertētes oculos
 à uanitatibus, obturantes aures ab impudicitis, exten-
 dentes manus ad pauperes, eleuantes oculos una cum
 mente ad cœlestia, & à domino ueniam sine intermissio-
 ne humiliter deprecantes: semper & ubique seruantes
 in conuersatione modestiam, in uictu sobrietatem,
 in uestitu decorum, in uerbis uerecundiam, in mori-
 bus disciplinam, in factis iustitiam, in operibus misericor-
 diam, in rebus afflictis patientiam in tranquillis

DE RATIONE COERCEN, LIBID,
moderantiam, in iniuriis tolerandam, in omnibus denique
actionibus equanimitatem, constantiam, castimoniam,
fortitudinem, temperantiam. Hæc sunt profecto quæ
Deo reconciliare nos possunt, et hominibus etiam gra-
tos reddere. Non enim thure aut hostiis ullis Deo me-
lius, quàm conuersione: et morum mutatione litatur. Vnde
Paulus Apostolus. Sicut inquit exhibuistis membra ue-
stra seruire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem: Ita
nunc exhibeatis membra uestra seruire iustitiæ, in sanctifi-
catione in: ut liberi a peccato, et serui facti Deo, habeatis
fructum in sanctificationem, sine uero uitâ æternâ.

F I N I S.

R E G I S T R V M.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X
Y Z A A B B C C D D E E F F G G H H I I K K L L
M M N N O O P P Q Q R R S S T T.

Quaterniones omnes.

**Venetis apud Ioannem Farreum, et
fratres. Anno à partu Virginis,
M D XLII.**

Ad lectorem.

HAec sunt ferè errata quæ inter imprimendum contigerunt: quorum multa, & si leuia sint, uniuersa tamen ad repurgandum opus diligenter duximus emendanda. Quod autem ad commata, cola; periodos, accentus, diphtongos attinet, ubi omnino sensus non immutatur, candidi lectoris iudicio dereliquimus: rogantes interim ut si quando irasci forsitan inter legendum contigerit non auctorem, sed potius impressores, aut correctores incesset: uel quod pium magis est, placatus utrisque ungue secet, & hic errores agnoscat, & corrigat, & boni consulens placide postea, & sine stomacho perlegat. Vale.

Libri primi.

Folio. 6. li. 10. constat. 7. li. 8. Deesset. 8. 26. esset. 11. li. 28. erepta. A ter. li. 25. sepelitur, li. 26. sepeliretur. 14. a ter. li. 31, tenerentur, li. ult. Augustius. 17. li. 12, ipsam. 19. li. 14. dominam. a ter. li. 4. augustissimo, li. 16. circumducis li. 19. aditus. 21. li. 12. alibi idem. 22. a ter. li. li. 3. ius.

Libri secundi.

F. 23. a ter. li. 18. cœlibibus. 26. a ter. li. 6. imitati. 28. li. 22. ultore. 30. a ter. li. 7. adde post semen, radices. 31. li. 8. instaurator, a ter. li. 28. adde post cognatosq;. 33. li. 29. ni non in. a ter. li. 32. mercari. 34. li. 23. edoctum alie nis malis, abundat. 37. li. 16. mitescere. 40. li. 17. molestis. 44. li. 12. monita, li. 17. sola. li. 30. pudice.

Libri tertii.

Folio. 46. a ter. li. 28. & hipotissimum sunt sacerdotes abundat. 49. li. 28. adde post quicquam fieri. 50. a ter. li. 6. maximus. 52. li. 24. immitatas. 57. li. 32. traducere. 59. li. 6. multum, a ter. li. 2. adde post est si, li. 23. dominus. 63. li. 3. a ter. ceptum. 64. li. 5. ac tam, li. 27. ac tam. 70. a ter. li. ult. male. 71. a ter. li. 28. duximus. 72. li. 3. affirmant, li. 4. at nō ac li. ult. uouere. 73. a ter. li. 11. quis. 76. a ter. li. 12. aut, non autem, li. 16. uelit. 77. a ter. li. 5. utrum non uerum li. 12. consentaneum.

VV

78 lin. 6 sacramento, lin. 25 eis, non eius. 80
 lin. 23 robor. 81 a ter. lin. 1 filiorum, lin. 2 uxori
 ris lin. 15 alia non alta. 82 lin. 21 uictus, a ter.
 lin. 20 conqueri inique postea. 84. a ter. li. 3. 1. perhi-
 bentur. 85. li. 7. nihil minus, a ter. li. 20. feci. 86. li. 27
 bifuriam. 87. li. 11. iniquum. 88. a ter. li. 1. eundem.
 89. a ter. li. 19. sed non si. 90. li. 17. persuaderi. li. 18. ad
 de post possum, uel quod nolunt ipsi facere, a ter. li. 15.
 id non ad li. 17. alio, non alto. 91. li. 6. libidinoso, li.
 91. solius, non solui, a ter. li. 5. sedulitate li. 7. abundat q.
 92. a ter. li. 2. arrogare li. 12. moderentur. 93. li. 4. uo-
 luptas li. ult. difficile. 94. a ter. li. ult. irritamur. 95. a
 ter. li. 3. dementia. 97. li. 9. carni, aut daemone. li. 18.
 aut, abundat, defendunt. 98. li. 26. facie a ter. li. 9. di-
 ctumque ei, non &. 99. li. 25. inuitus, non munitus, a
 ter. li. 20. fuerit. 100. a ter. li. 29. protectio. 101. li. 8.
 impeti, a ter. li. 17. est, abundat, li. 29. qui non quam, li.
 31. assumat non affirmat. 109. li. 28. timor, a ter. li. 23.
 cohæredes. 103. a ter. li. 28. mulieris, li. 26. ad parien-
 dum. 104. li. 4. scite, a ter. li. 1. uirtutes. li. 5. nec abun-
 dat, li. 33. quo, non æquo. 105. a ter. li. 19. adde ne ante
 te in, li. 28. patere. 108. li. 1. spiritu, li. 12. legimus non
 legitime, li. 24. Adde post qui amare. 109. a ter. li. 30
 omnibus. 110. li. 27. adde in post paulatim, a ter. li.
 32. adde nec, post carnali. 3 li. 8. inire non mire. 113
 li. ult. genuit, li. ult. nullo, non nunc. 115 a ter. li. 15
 animo. 116 li. 11. abundat, & li. 32. quod non &, a ter.
 lin. 29. deprecantur. 116 li. 27. soleat. 118 li. 26
 coniuuentibus. 119 li. 13 & abundat, a ter. li. 24. I
 modo, non si. 121 a ter. li. 5. adde, sed, ante magis.
 122 a ter. li. 21. Iesus, non eius. 123 li. 5. emulentur,
 li. 18. sectari, li. 27. contentiosis, a ter. li. 30. euntes. 124
 li. 17. tempora. 125 li. 17. oratoribus, li. 22. consuere,
 a ter. li. 12. qua. 126 a ter. li. 4. thurilège, li. 24. peccati, li.
 3. impuris non implures: 127 a ter. li. 6. adde spiri-
 tussancti, post sunt, li. 7. spiritussancti abundat. 128
 a ter. li. 29. circulo.

Libri quarti

ant
 li 3
 qua
 non
 eade
 adde
 33 su
 do
 sit.
 uer
 non
 non
 tim
 15
 ex
 32
 24. li.
 sim a
 26 ui
 uolup
 no.
 Fol
 ita qu
 li. 17
 conq
 reper
 li. 13
 stri, 8
 at, li.
 cōrube

Folio. 129 a ter. li. 8 uastus, non iustus; li. 21 quæ
 130 a ter. li. 13 quæ, non quæ, li. 27 adde oportere
 ante quicumque. 132 a ter. li. 4 dictum, sire præ. 133
 li. 34 adde quod post non a ter. lin. 12 at. li. 14 quæ non
 quam li. ult. adde post mariti norunt. 134 li. ult. quot
 non quod. 135 a ter. li. 22 faciat abundat. 25 esse in
 eadem oportere. 137 li. 29 facete, non facere a ter.
 adde, & ante concubia. 138 li. 11. thebem li. 21 fore li.
 33 summisit, a ter. li. 24 tantumque. 139 li. 6 posthac,
 140 li. 25 autem, non aut a ter. li. 28 pauperies illic.
 141 li. 16 fauores a ter. li. 30 cui. 142 li. 4 te solitu.
 do nō & a ter. li. 4 cū non eū li. 7 in sanie li. ult. detorse.
 rit. 144 li. 34 qua uis a ter. li. 28 malles non molles.
 145 a ter. li. 6 cesareū. 146 a ter. li. 26 uel is, nō uni.
 uersalis li. ult. adde ob ante institutionem. 147 li. 1 cū
 non eum. 152 li. 1 consciensie testimonio li. 12 ullo.
 non illo; & preat, li. 18 & abundat, li. 27 placidam.
 152 li. 1 tatisper a ter. li. 9 mel, nō mei. 153 li. 1 sta.
 tim abundat li. 27 defæcato. 154 a ter. li. 6 assentantiū.
 155 li. 8 ut sit, a ter. li. 3 aut li. 22 pauperiem. 158 li.
 7 extinguit li. 7 implicantur. 157 li. 3 uoluntantur.
 32 uoluntantur a ter. li. 30 expressius. 158 a ter. li.
 24. li. 29 infamia. 159 li. 1 exercerent li. 25 Anachar.
 sim a ter. li. 3. hominem li. 18 hauritur li. 21 coactus li.
 26 uirus, non uirtus, li. 24 facete. 160 lin. ultima
 uoluptatem. 161 a ter. li. 16 uoluerō, non ue.
 ro.

libri quinti.

Folio. 162 li. 29 lege peius non potius a ter. lin. 5
 ita quæ li. 9 existimationem. 163 li. 8 infectamur
 li. 17 eadem, li. 27 post ementitus adde quis, li. 33
 conquerar. 164 a ter. li. 5 quam non qui, li. 6
 reperies. 165 li. 19 saporum non suorum a ter.
 li. 13 uoracissimi. 166 li. 8 lactarium li. 17 mini.
 stri, & nec non ne li. 26. utilisimus, li. 31 ad non.
 at, li. 35 nunquam quidem a ter. li. 14 quo minus. li. 8
 cōuberniis. 167 li. 14 q̄ abundat a ter. li. 28 cōsuetudine

168 a ter. li. 15 quorundam. 169 li. 9. ire raptū non
 reſterap: ſed non q; , a ter. li. 23. uereri. 170. li. 1. uolu-
 ptuoſe, li. 2. amplexati li. 7. mei non me, a ter. li. 3. i. cuſto-
 dian. 172. li. 10. habetur à multis. 173. li. 24. ſine,
 non ſint, li. 29. dixi non duxi. 175. li. 2. adde poſt res,
 magnas li. 4. adde poſt ſed qui, li. 14. induiſſe li. 27. ſa-
 ne, non ſanos, a ter. li. 7. conſeruantur. 176 a ter. li. 25
 opificium. 177. li. 14. abductum, li. 20. parant li. 30.
 edocere, a ter. li. 19. dignoſcit. 178. li. 8. adde eos an-
 te in, a ter. li. 1 ſolum. 169 li. 2. trahat, li. 21. ut nō ait,
 li. 13 probari, li. ult. reprehendis. 180 li. 2 quanto non
 qui. 181. li. pen. obſcuro, non obſecro, a ter. li. 24
 idemque denique abundat. 182. a ter. li. 19 ad hoc.
 183. li. 19 ſi abundat, li. 3 1 & ſi ipſe, a ter. li. 30 me
 abundat. 184 li. 29 quidem uita, a ter. li. 2 clari li. 5 cō-
 ceſſus li. 24 quā nō iniquā. 185 li. 8 nō ſinerēt, li. 18 qđ
 ante horū, a ter. li. 8 exēplis. 186 li. 3 obruitur a ter. li.
 2 nunciaſſent li. 12 niue. 187 li. 3 2 ipſis. 188 a ter.
 li. 9 ne. 189 li. 3 iacet inquam. 190 li. 3 2 numero.
 192 li. 9 iudicatur li. ult. perdendæ, li. 23 neſciat, li. 27
 offendere. 193 li. 8 glorientur. 194 nefarie, li. 26
 delinquerint. 196 li. 12 & ante ſint, a ter. li. 29 com-
 penſandam. 198 li. 6 tranſugiunt li. 21 tragica, li. 27
 adde quod poſt poſſint a ter. li. 2 1 inanes. 199 li. 11
 dicitur a ter. li. 11 inique li. 22 undique. 200 li. 8 ſed
 abundat, li. 25 adde poſſis, poſt periculo, li. 30 attritu, a
 ter li. 25 diutius. 203 a ter. li. 18 agi res. 204 li. 25 du-
 plici 205 li. 14 pudorque. 206 li. 33 affligaturque
 uel ex eo. 207 li. 23 Agnas, li. 30 poteſt res eſſe. 208
 a ter. li. 13 ſed non quam, li. 25 ille.

Libri ſexti.

Fo. 209 a ter. li. 6 adde quum poſt equidem. 210 li.
 14 ſacerdotis a ter. li. 11 iccirco, li. 12 copulatos. 213
 li. 1 mulctetur, li. 8 fuiſſe li. 19 quamobrem, uſque ad ait
 abundat li. 26 firmiſſimum, illud in abundat. 214 li. 9
 eiſque a ter. li. 1 decet li. 5 facultatis. 216 li. 1 grauiſ-
 ſimas, li. 4 cognoſcit a ter. li. 16 liberum. 217 a ter. li.
 28 ue, non ut, li. 23 ipſo. 218 a ter. li. 22 quadam. 219
 li. 13 inducatur, a ter. li. 25 perhibent. 220 li. 27 forçita

ris, li. 31 a conspectu, non in consp. 221 li. 26 quoad
 non quod. 222 li. 32 adeo, a ter. li. 9. infitionis. 223
 li. 2 animis li. 5. sobrietate, li. 6 & abundat, li. 7 mali sp̄i,
 situs. 224 li. 9 data, non lata, li. 12 fides, li. 28 saltus a
 ter. li. 1 solebat. 226 li. 16. multo satius, li. 26 idoneus
 230 li. 19 inculta, a ter. li. 30 tallionis. 232 a ter. li.
 14 timens li. 15 colas. 233 a ter. li. 6 una. 234 li. 1 de
 ferantur li. 23 adde ut post maritos. 235 li. 27 traditur.
 236 li. 1 importunus li. 13 uxoris li. 22 adde & post
 utatur li. 19 flagret, li. 31 Christianum a ter. li. 7 cum
 237 a ter. li. 24 sint non sitit li. 28 abest. 238 li. 6 ul-
 lum a ter. li. 29. Hos non hoc. 239 a ter. li. 11 desistas.
 244 a ter. li. 11 mœchis li. 29 legibus li. 31 coniugis.
 245 a ter. li. 4 uxores, li. 11 suis, in abundat li. 22 non
 uno non uero. 247 li. 1 in abundat. 248 a ter. li. 6
 quod absit. 249 li. 12 patriæ li. 15 neci li. 22 fides.

Libri septimi.

Fo. 252 li. 29 at non ac, a ter. li. 28 cum non enim.
 253 a ter. li. 4. dictus. 254 li. 24 uisu. 255 li. 14 per
 sanctorū a ter. li. 4 causis. 256 li. 31 adde & ante mor
 morea. 258 a ter. li. 12 adulationes li. 24 differitur.
 259 li. 19 demonis. 260 a ter. li. 25 at. 262 a ter. li.
 22 alliciant. 263 li. 19 cōsiliis. 264 li. 11 ui non in,
 a ter. tentationes, li. 29 saturitatem. 268 li. 10 indomi-
 ta & li. 27 adde de, ante quibus. 269. li. 25 uentre, non
 uenere. 270 li. 7 saturitate. 273 li. 8 at non ac. 275
 li. 18. esse. 277 a ter. percipiatur. 279 li. 10 ab abun-
 dat 282 a ter. li. 23 Raphaelis. 283 a ter. li. 3 populi,
 li. 26 re, non ne. 289 li. 14 dietam. 289 li. ult. ubiq;
 in, a ter. li. 24 adde quā ante Græci. 291 li. 1 labes. 292
 li. 9 uereamur, li. 17. ut non aut. 293 a ter. fo. 22 coryli.
 296 li. 6 sicut, li. 21 eundem. 297 li. 15 & non ex, li.
 30 se, non si. 299 li. 11 in abundat, a ter. li. 9 ut non
 ait. 300 li. 6 esse, non etiam, a ter. li. 20 nostris. 302
 li. 19 hilaris, non laboris. 303 a ter. li. 20 deficere.
 304 li. 18 ducimus, li. 19 sonat, li. 32 signis, a ter. li. 21
 Iouis, non locus, n. 27 effinxit, li. 34 cauerent. 305 a
 ter. li. 14 solet. 306 li. 22 laberentur, li. ult. quod non
 &. a ter. li. 12 fecit, li. 17 animi. 307 li. 26 illic non. n.

309 li. pen. oboluisse. 312 a ter. li. 2 rideatur. 314
li. 32 quum, non quam, a ter. li. 7 adde post sibi, super-
be, aut arroganter aliquid assumat, quum nouerit pa-
rum, aut nihil roboris sibi. 315 li. 10 cogitationis.
319 li. 6 examinavit. 322 li. ult. uita. 323 a ter. li.
11 intramus. 327 a ter li. 12 stimulis li. pen. ab, non
&c. 329 li. 33 inique atque abundat. 333 li. 12 ac-
quicquam. 334 li. 12 uere. 335 li. 22 mores.

